Boldog új-évet kívánunk kedves olvasóinknak!

Tartalom.

Jakabffy Imre, a minta főispán. — Márton Dávidtól.
Czetz tábornoknak lapunk szerkesztőjéhez intézett legújabb levele.
A remény. — Schiller költeménye. — Simay Gergelytől.
Az örmény nemzet jövője. I. — Dr. Molnár Antaltól.
Adalék Lukácsi Kristót életrajzához. — Közli: Dr. Esztegar László.
A magyarhoni örmény családok genealogiája. — Hatodik folytatás. Irta: Szongott Kristóf.

Kisebb közlemények.

Krassó-Szörény-vármegye főispánja.
Az ország „sója."
Magyar-örmény színműíró.
Szamosújvár a Rákoczy-korban.

Irodalom és művészet.

A romániai örmények búszkesége.
Folyóiratunk deczemberi füzete.

Közgazdasági élet.

Kitüntetetett örmény gyáros.
Keleti iparágak meghonosítása.

Mi újság az örmény világban?

Sietős segély.
Gondoskodó bizottságok.
„Oroszország és az örmény kérdés."
Holtiglan tartó bebörtönzés.
Örmény író Bécsben.

☞ *Az „ARMENIA" előfizetési ára egész évre 4 frt., félévre 2 frt., — egyes füzet 40 kr.*

Az első évfolyam egészen elfogyott. A többi tiz évfolyamból (II—XI) még teljes számú példányokkal szolgálhatunk: egy-egy évfolyam ára két (2) frt. Reméljük, hogy az érdeklődő olvasó közönség megragadja a kínálkozó kedvező alkalmat (egy-egy évfolyamot félárban adunk) és sietni fog megrendeléseivel annál is inkább, mert a mondott évfolyamokból még csak néhány eladó példányunk van: azután drágán sem szerezhet meg az „Armenia" eddigi évfolyamait.

Szerkesztői üzenet. Veturi Á-nak Szamosújvárt. Csak lapunk tárgykörébe vágó dolgozatokat adhatunk közre. Az, ki álnév alá rejtőzik és nevét nem közli a szerkesztővel, ne számitson arra, hogy dolgozata — még ha megüti is a közölhetés mértékét — folyóiratunkban napvilágot lát

ARMENIA

c.i.c. 82

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelös szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Tizenkettödik évfolyam.

SZAMOSÚJVÁRT,
TODORÁN ENDRE »AURORA« KÖNYVNYOMDÁJA
1898.

Tartalom.

I. Főczikkek.

		Lap.
Bárány Lukács,	Felhívás az olvasó közönséghez	201.
Czetz tábornoknak	lapunk szerkesztőjéhez intézett legújabb levele	7.
Czetz tábornok életrajza,	irta önmaga 161,	193.
E. Bánatom	(Költemény)	263.
Dr. Esztegár László,	Adalék Lukácsi Kristóf életrajzához	13.
H. Vigasz	(Költemény)	107.
Harmath Domokos,	1848—1898	139.
„ „	Erzsébet királyné	289.
Hodoreán János,	A fegyintézet multja	372.
Július,	Az anya intelme (költemény) .	234.
Kritsa Klára,	Az imakönyv	76.
Kritsa Péter,	Örmény ifjú szerelme (költemény)	173.
„ „	Ha üldöznek (költemény) . . .	268.
Márton Dávid,	Jakabffy Imre, a mintaföispán .	1.
Merza Gyula,	Az örmény püspökség (költemény)	74.
„ „	Az Ardziv (költemény)	358.
Molnár Antal,	Az örmény nemzet jövője . . 9,	37.
„ „	Örményország történelme és irodalma 70, 102, 131, 164, 197,	229.
„ „	Örményország apostolai. — Ablakfestmények a hawardeni templomban	257.
„ „	Az örmény kérdés . . 293, 322,	354.
Mihálffy Imre,	A bujdosó (költemény)	204.
Rusz János,	Gyülölet (költemény)	138.
„ „	Remény (költemény)	169.
Sallak Róza,	Részlet a multból (költemény) .	15.
„ „	Egy kis távoli hirhozó (költemény)	302.
Simay Gergely,	A remény (Schiller költeménye) .	8.
„ „	A menekült (Várt költeménye) .	37.
„ „	A fogoly álma (Méhe költeménye)	68.
„ „	Sírfelirat (Ozádurián költeménye)	101.
„ „	Jeltelen sir (Ozádurián költem.)	130.
„ „	Multnak az évek (Ozádurián költ.)	163.
„ „	Nemzeti szellem (Pátkánián költ.)	196.
„ „	Nemzet-tagadás (Iláj költeménye)	228.
„ „	Gondolatok a Ván-tó partján (Ráffi költeménye)	259.

		Lap.
Simay Gergely,	Buzdítás (Szirván költeménye)	293.
„ „	A reggel (Hovhannisz költ.)	321.
„ „	Zefir ha lennék (Bérds költeménye)	353.
Szongott Kristóf,	A magyarhoni örmény családok genealogiája 16, 48, 79, 111, 141, 173, 204, 238, 273.	
„ „	Dr. Lukács György, Békésvármegye főispánja	33.
„ „	Lukácsi Kristóf levelezései . 41, 75.	
„ „	Ötven év előtt (Az első magyar képviselőház tagjai)	46.
„ „	Dr. Molnár Antal	65.
„ „	Gajzágó Salamon	97.
„ „	Emlékezzünk a régiekről (Lengyel Gergely)	129.
„ „	A szamosújvári magy. kir. állami főgymnasium	202.
„ „	Novák Gerő emlékezete	225.
„ „	Erzsébet királyné	290.
„ „	Tiflistől Ecsmiádzinig	298.
„ „	Szamosújvár város monográfiája	302.
„ „	Emeljünk szobrot Verzereskulnak	327.
„ „	Tanári gyülés Szamosújvárt	330.
Dr. Temesváry János,	Hazai czimerünk kettős keresztje	136.
Vajna Károly,	A szamosújvári vár leirása 312,	338.
Voith Antal,	A livornoi örmény kolónia tört.	261.
A „Budapesti Napló" után:	Czetz János tábornok	170.
A marseillei „Armenia" után:	Ki a felénk?	236.
Az „Országos Hirlap" után:	A Karátsonyiak	108.
Az „Országos Hirlap" után:	Achik-Kerib szerencséje	268.
	A szent szüz mikolai csodatevő kegyképe	264.
	Levelek a szerkesztőhöz	333.
	Nyilatkozatok „A magyarhoni örmény családok genealogiája czimü müből	337.

II. Kisebb közlemények.

	Lap.		Lap.
A vértanú-örmények érdekében	60.	Egyptom felé	223.
Az „Alkotmány"	92.	Egy trónkövetelő	189.
Az Ararát csucsán	158.	Egy polgármesteri jelentésből	317.
Az ország „sója"	29.	Főigazgatói látogatás	126.
Babylon romjai	190.	Hirneves örmények a külföldön	350.
Családi statisztika	60.	Hugo Viktor a hitoktatásról	254.

	Lap.
Id. Bornemissza Károly br.	286.
József főherczeg Sz.-újvárt	222.
Keleti adoma	159.
Krassó-Szörény vármegye főispánja	20.
Levél Kairohól	316.
Magyar-örmény szinmüiró	29.
Megbizhatlan statisztika	381.
„Memento mori“	93.
Országos fegyintézetünk	255.
Örmény estély Párisban	350.
Polyglott akadémia	92.
Részlet Krimián életéből	381.
„Sola Salvifica“	287.
Szamosújvár a Rákóczy-korban	30.
Tisztelgés Simay Gergelynél	125.

III. Irodalom és müvészet.

	Lap.
A magyar czimer kettös keresztje	190.
A „Mésag“	128.
A régi örmények vallása	224.
A romániai örmények büszkesége	30.
A szamosújvári püspök szobor	38[illegible].
A „Tiszántúl“ az „Armenia“-ról	383.
A „Tiszántúl“ folyóiratunkról	30.
A Ván-tó regéje	159.
Az „Ellenzék“ Verzár püspök szobráról	382.
Cantu Caesar kritikája	255.
Csuhádsián Tigrán	224.
Egy örmény énekmüvész	94
Egy örmény színész	351.
Erdély apostoli lelkületü róm. kath. püspöke	62.
„Hántesz Ámszoreá“	318.
Hollósy Simon	94.
Képes örmény-román naptár	191.
Levél a szerkesztöhöz	255.
Levél Deésről	287.
Luszineán herczeg szótára	128.
Olvasóink figyelmébe	159.
Régi kép Szamosújvár jövöjéről	62.
Részlet az indiai örmények multjából	223.
Tóth Mike legujabb müvei	319.
Uj havi folyóirat	351.

IV. Közgazdasági élet.

	Lap.
A jászvásári örmények	94.
A „Kereskedelmi Muzeum“	160.
A Székelyföld gazdasági érdekében	191.
Az életrevaló örmény	63.
Cilicia katholikosza	224.
Dániel báró jelentése	94.
Glastone emléke	224.
Keleti iparágak meghonosítása	31.
Örményországi papir	63.
Kitüntetett örmény gyáros	31.

V. Mi ujság az örmény világban.

	Lap.		Lap.
A „Berliner-Local-Anzeiger"	64.	Hágopián Thákvor pasa .	320.
A bukaresti egyetemen .	224.	Hogyan jubilál az örmény?	63.
A ciliciai örmények száma	256.	Holtiglan tartó bebörtönzés	32.
Álisán kitüntetése . . .	63.	Izgatottság Vánban . . .	160.
A szultán és az örmények	160.	Küzdelem a Szentföldért .	352.
A szultán kincsének minisztere	128.	Mechithár kétszázados emlékünnepe	192.
A tanuló ifjúság figyelmébe	320.	Mire jó az örmény lázadás	96.
Az angol-örmény egyesület	64.	Oroszország és az örmény kérdés	32.
Az elnyomott örmények .	95.	Örmény író Bécsben . .	32.
Az örmény egyik hibája .	256.	Örmény püspök Párisban .	352.
Az örmények memoranduma	95.	Sietős segély	32.
Az örmény patriarkha felirata	95.	Szérahián Péter	320
Az „Oeuvre d' Orient" .	64.	Új jelölt a kretai kormányzói székre	128.
Deliánof orosz közoktatásügyi miniszter . . .	96.	Új segély az örmények számára	192.
Dseráz Minász kitüntetése	320	Új veszteség	352.
Gondoskodó bizottságok .	32.		

VI. Képek.

Jakabffy Imre (1 lapon), Dr. Lukács György (33), Dr. Molnár Antal (65), Gajzágó Salamon (97), Lengyel Gergely (129), Czetz János (a 161 lap előtt), A szamosújvári magy. kir. állami főgymnasium (a 193 lap előtt), Novák Gerő (225), Örményország apostolai (257), A Szent-Szűz mikolai csodatevő kegykepe (264), A mikolai régi templom (267), Dohó István (311), A szamosújvári vár (A Prioraté-féle térkép 339), A fegyintézet alaprajza (346), A Rákóczi-épület (367), A Szapolyai-czimer (368), A Martinuzzi-czimer (373). Összesen: 17.

VII. Boriték. Tartalom.

A boritékon „Hazai krónika" — és „Szamosújvári Hiradó" czim alatt összesen 21 oldalra terjedő olvasmányt adtunk. — Ezen füzethez van mellékelve az „Armenia" 1898 évfolyamának tartalomjegyzéke.

Az „Armenia" eddigi dolgozótársai.

Ábrahám Zachar (Szamosújvár.)
Ábrahámné Gámán Erzsi (Szamosújvár)
Dr. *Akoncz Károly* (Kolozsvár.)
Alexáné Kepri Anna (Szamosújvár.)
Avedik Lukács (Erzsébetváros.)
Azárián István (Konstantinápoly.)
Bányai Elemér (Szamosújvár.)
Bányai Gratiana (Esztergom.)
Bárány János (Maros Vasarhely.)
Bárány Lukács (Szamosújvár)
Id. báró Bornemissza Károly (Dées.)
Czelz János (Buenos Aires; Amerika)
Cselingárián Jakab (Budapest.)
Csiky Lukács (Erzsébetváros.)
Dr. *Csiky Viktor* (Kolozsvár.)
Csontosi János (Budapest.)
Daha Dávid (Ujvidék.)
Dr. *Erődi Béla* (Budapest.)
Dr. *Esterházi Sándor* (Kassa.)
Esztegár Berta (Kolozsvár.)
Esztegár Gergely (Szamosújvár.)
Dr. *Esztegár László* (Budapest.)
Fáraó Simon (Csik-Szépviz)
Dr. *Fejér Dávid* (Gyergyó-Szt.-Miklós.)
Dr. *Fejér Gerő* (Gyulatelebérvár.)
Felekiné Munkácsi Flóra (Budapest.)
Filep Gábor (Tasnád.)
Dr. *Fogolyán Tivadar* (Szamosújvár.)
Dr. *Fogolyánné Bányai Blanka* (Szamosújvár)
Dr. *Gajzágó Béla* (Kolozsvár.)
Gajzágó Ferencz (Szamosújvár.)
Gajzágó Manó (Budapest.)
† *Gajzágó Salamon* (Budapest.)
Gajzagóné Simai Irma (Kolozsvár.)
Dr. *Gopcsa Jakab* (Szamosújvár.)
Gopcsa Joachim (Szamosújvár.)
Dr. *Gopcsa László* (Budapest.)
Govrik Gergely (Erzsébetváros.)
Görög Joachim (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Harmath Domokos (Torda.)
Harmath Ilona (Szamosújvár.)
Harmath Lajza (Mosou)
† Dr. *Hánus János* (Bécs.)
Dr. *Herrmann Antal* (Budapest.)
Hodorován János (Szamosújvár.)
Hornyis Ferencz (Gattája.)
† *Hóke Lajos* (Kapusvár.)
Hommer Nándor (Budapest.)
Dr. *Isskutz Viktor* (Erzsébetváros.)
Józsa Jánosné (Szamosújvár.)
Kapalin Márton (Szamosújvár.)
† *Karátsonyi Károly* (Szamosújvár.)
Dr. *Kádebő Ferencz* (Maros Vasarhely.)
Kordin Mariska (Budapest.)
Gróf *Kornis Viktor* (Szent-Benedek.)
Dr. *Kosutány Tamás* (Magyar Óvár.)
Kovács János (Kolozsvár.)
Kozma Dome (Dées.)
† *Kozocsa Tivadar* (Budapest.)
Kriksa Klára (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Kriksa Konrád (Gyergyó-Szt Miklós.)
Krikss Péter (Gyergyó-Szt Miklós.)
Gróf *Kuun Géza* (Maros-Németh)
László Márton (Szamosújvár.)
Lukács Béla (Budapest.)
Lunkai (Szamosújvár.)
† *Markovits Jakab* (Erzsébetváros.)
Dr. *Mály István* (Kolozsvár.)
† *Márton Dávid* (Lugos.)
Dr. *Mártonfi Lajos* (Szamosújvár.)
Merza Gyula (Kolozsvár.)
Mihálfi Imre (Szamosújvár.)
Dr. *Moldován Gergely* (Kolozsvár.)
Dr. *Molnár Antal* (Budapest.)
Moszyolján Chácshádur (Bukarest.)
† *Muridin János* (Arad.)
Novák Antal (Szamosújvár.)
Dr. *Nuricsán József* (Budapest.)
Once József (Nagy-Ikló́d.)
Orel Máté (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Ornstein József (Szamosújvár.)
Papp Gusztáv (Szamosújvár.)
Papp Mózes (Nagy-Szeben.)
Pappné Kerches Emília (Szamosújvár.)
Páll Bogdán (Szamosújvár.)
Dr. *Patrubány Lukács* (Budapest.)
Placsintár Dávid (Szamosújvár.)
Dr. *Réthy László* (Budapest)
Rudnyánszky Gyula (Szeged.)
Rusz János (Szamosújvár.)
Sallak Róza (Nagy Enyed.)
† Dr. *Salzbäner János* (Kolozsvár.)
Sándor József (Kolozsvár.)
Simay Gergely (Szamosújvár.)
Dr. *Simay Gyula* (Nagy Várad.)
Dr. *Simay János* (Szamosújvár.)
Dr. *Szamosi János* (Kolozsvár.)
Dr. *Szilágyi Sándor* (Budapest.)
Szongott Kristóf (Szamosújvár.)
Szongott Margit (Kolozsvár).
Gróf *Teleki Sándor* (Budapest.)
Dr. *Temesvári János* (Szamosújvár.)
Téglás Gábor (Déva.)
Dr. *Tódor József* (Gyulatelebérvár.)
Dr. *Torma Miklós* (Dées.)
Torma Zsófia (Szászváros.)
† Dr. *Télfy Iván* (Budapest.)
† *Toros Tivadar* (Budapest.)
Dr. *Turcsiné Placsintár Gizella* (Kolozsv.)
Dr. *Turcsi János* (Kolozsvár.)
Turcsi Mihály (Bécs.)
Tutsek Anna (Budapest.)
Vadnai Károly (Budapest.)
Vajna Károly (Szamosújvár.)
Vajnáné Stock Leopoldin (Szamosújvár.)
Dr. *Vámbéri Ármin* (Budapest.)
Vásárhelyi Boldizsár (Dées.)
† *Veszely Károly* (Borbánd.)
Vikár Béla (Budapest.)
Voith Antal (Kolozsvár.)
Voith Miklós (Szamosújvár.)
Dr. *Wlislocki Henrik* (Budapest.)
Dr. *Wlislockiné Dörfler E. Anna* (Bpest.)

Összesen: 123.

Jakabffy Imre,

a minta főispán.

Krassó-Szörény vármegye lakossága örömünnepet ült mult év október hó 25-dik napján. E napon mult ugyanis tiz éve annak, hogy Jakabffy Imre, szeretett főispánja a megye főispáni székébe beiktattatott.

A mily általános lelkesedés között tartotta meg a megye értelmisége tiz év előtt a beiktatási örömünnepet: oly örömmel és büszkeséggel adózott e megye minden polgára most a decennium ünnepsége alkalmával a jelesnek, kinek nevéhez és ritka fényes szellemi tehetségéhez fűzött legvérmesebb reményeit is megvalósitva látja minden elfogulatlan hazafi e rövid tiz év lefolyása alatt.

Mert a lefolyt idő nem a hangzatos frázisoknak, hanem a nagy alkotásoknak, lélekemelő tetteknek szakadatlan láncolata. E tettek végrehajtásánál a főtényező: a vezető szellem és irányító erő azon ritka hazafi hő kebléből sugárzott ki, kit mint szilárd jellemű férfiút, igazságszeretetben páratlan embert, a nemes mérséklet és türelem példányképét az isteni Gondviselés különös kegyelme helyezett a szórényi Bán-ok sok felelősséggel járó nehéz feladatokkal körülvett székébe, hogy szép hazánk e végső pontján, melyen három hon határa összeszögellik, — mint dicső elődei kardjaikat villogtatták egykoron: lángszelleme fényes sugarait ragyogtassa úgy hazánk, mint a külföld jelesei előtt.

De tekintsünk végig azon fényes pályán, a melyet az ünnepelt férfiú eddig befutott: hadd szóljon életének története a mi gyenge szavaink helyett!

„Krassó-Szörény megyét a Jakabffy névhez és családhoz régi hagyományos tisztelet köti. Alig volt férfi tagja, ki a közpályán és specialiter a megyei administratióban méltányolt érdemeket ne szerzett volna. Bár terjedelmes vagyonnal rendelkeztek, mely a hivatalviselés munkájára soha sem utalta őket, megyéjük közéletében mindig élénk részt vettek s találtak rá időt, hogy gazdálkodási gondjaik mellett a közérdeknek is áldozzanak akár mint hivatalnokok, akár mint hazafiak. S hogy áldozatuk nem köznapi volt, mutatja a család tagjainak mindig kiemelkedő állása s a Jakabffy név általános népszerűsége. Simon a mai főispán egyik nagybátyja, már fiatalon jegyzője a régi katonai végvidék judicium delegatum militare mixtum-ának, majd 1821-ig alispán. Miklós főszolgabiró, Kristóf kir. tanácsos és első alispán.

A család neve annyira összeforrott a magasabb hivatallal, hogy a német világ idegen tisztviselői a Jakabffyt nem is család-névnek, de valami magas állás jelölőjének hitték. Így történhetett a fiatal, alig 18 éves Gyulával Karánsebesen, hogy, mikor egy német főbb tisztviselőnek magát bemutatá, az a nevet hallván, meglepetve kiáltott fel: „So jung und schon Jakabffy?!“

Köznivatalt egyedül Jakabffy Imre, a mai főispán édes atyja nem viselt. Ott élt fiatal korától fogva egyedül a gazdaságnak és gyermekei nevelésének szentelve napjait zaguzséni birtokán, mely most is a családé. 1847-ben Pestre költözött, hol az üllői uton ma is meglevő házat épitette.

Imre, Krassó-Szörény megye főispánja itt született 1850 deczember 4-én. Középiskoláit az I—VI. oszt. a budapesti kegyesrendi, a VII.—VIII. osztályokat az esztergomi benczések főgymnasiumában végezte. Jogot Pozsonyban tanult. Itt tett 1872-ben állami és birói vizsgát is, miközben önkéntesi évét is teszolgálván, a 23. gyalogezredhez, mint tartalékos hadnagy lett beosztva. Később e minőségben áttétette magát a 4. huszárezredhez. Ez időben került vissza ősei földére Krassó-Szörénybe, Kriesovára. Még ez évben megyei hivatalba lép s junius 27-én tiszteletbeli aljegyzőnek neveztetett ki. 1875 november 28. első aljegyző, 1877 deczember 19-én tiszteletbeli főjegyző; 1880-ban a február 13-iki közgyűlésen a főjegyzői teendőkkel bizatik meg; ugyanez év májusának 12-én árvaszéki elnök lesz. Két év mulva 1882-ben már alispánjelölt, 1883 decz. 20-án közfelkiáltással alispán. 1886 szeptember havában királyi tanácsos s 1887 szept. 29-én Krassó-Szörény megye főispánja.

Ezen magas állásban kezdi megvalósitani a „munka embere“ ama fenkölt eszméit, melyek nemcsak a megye, hanem az állam életére is jótékony hatást gyakorolni vannak hivatva.

Lángoló szónoklata erejével eloszlatja az ellentéteket, míg fenkölt szelleme finom tapintattal párosulva — ezen ethnografiailag tarka megyében — az ábrándos eszmékért rajongó túlzókat megfékezi. A vármegye kuszált anyagi viszonyaiban rendet teremt; a katonai végvidék romjai fölött a Krassó-Szörény vármegye névnek tartalmat ad. Majd mint a magyar-román határ rendezőjét látjuk őt, a mint a hazafi éber figyelmével őrködik, nehogy szép hazánk talajából bár egy talpalattnyi is elidegenittessék.

1888 évi február 13-án a karánsebesi vagyonközség kormánybiztosa; 1889 évi május hóban a fehértemplomi vagyonközség kormánybiztosa lett.

Bokros érdemei meg is termették az elismerés pálmáját. Így történt, hogy 1889 június hóban legfelsőbb elismerést nyert a magyar-román határ rendezésénél szerzett érdemeiért; 1893 évi nov. 30-án Ő Felsége a királyné sajátkezű aláírásával ellátott okmányt küldött, a Vöröskereszt-egylet terjesztése terén szerzett érdemeinek elismeréséül. 1896 évi október hóban Ő Felsége a király, a Szent-István-rend kis keresztjével tüntette ki. 1896 okt. 30-án Karánsebes város díszpolgárává választotta.

De nemcsak ezen soha el nem hervadó babér-levelek ékesítik ezt a tiz éves multat, hanem még hangosabban magasztalják a Jakabffy Imre főispán szép nagy lelkét a társadalmi élet terén, a kultura és a magyar állam-eszme terjesztésére megvalósított intézményei.

Az ő buzgolkodása következtében jött létre a „Délmagyarországi színpártoló egyesület," mely elnökét tiszteli személyében. Áldásos kormányzása idejében kezdi meg működését Lugoson, a krassó-szörény-megyei árvaház; befolyása emeli a megye egyetlen főgymnasiumát a kor színvonalára, midőn annak a vidéken páratlan szép palotát teremt, hogy a lugosi állami főgymnasium épülete minta gyanánt díszeskedjék a Temes partján.

Háza a társadalom előkelő köreinek találkozó helye, a honnan, mint gyúpontból indul ki minden üdvös eszme, a mi úgy Lugos városában, mint megyeszerte visszhangra talál.

Míg erős keze féken tartja a minden perczben kirohanásra kész elemeket: addig finom modora, az érdemet minden téren elismerő nemes szive által magához láncolt mindenkit egyaránt; s még politikai ellenfelei sem tagadják meg kiváló egyéniségétől az elismerést.

Eltesse az isteni Gondviselés még sokáig Jakabffy Imre főispán urat Krassó-Szörény megyének és magyar hazánknak javára, nemzetségének örömére, büszkeségére: hogy még számos éveken át igazolja ama szép mondást,

a mivel pályáját jellemezte megyénk jelenlegi derék alispánja, Litsek Béla tiz év előtt, mondván:

„Az egyenes úton haladtál, fegyvered kezedben a becsületes munka volt s ez felemelt megyénkben a legmagasabb polczra; ezen jellemvonásod ültesd át mindnyájunkba s működésed jótéteménynyé válik megyénkre s hazánkra."

* * *

Ezen életrajz irója a következő verssel üdvözölte Krassó-Szörény-vármegye főispánját a Szent-István-rend kis keresztjével történt kitüntetése alkalmával.

A béke hőse.

Ünnepre keltünk fényes ünnepélyre,
Öröm sugárzik boldog arczokon.
Hős áll közöttünk, kit a sors szeszélye
Nem hordozott meg zordon harczokon.
Jakabffy Imre, ő a béke hőse
Munkára termett, dicső népvezér
A honfiaknál mennyivel erősebb,
Kik harczterén vivják ki a babért.

Királyi kegy sugára tündöklöl rajt'
Mely beragyogja nemcsak őt magát,
De tiszta fénye az egekbe fölhat
S versenyre hivja minden csillagát.
Gyönyör fog el látván e fény tusáját
Derült egen, virágos föld felett,
Mely bévilágit egy szép földi pályát,
Hogy jobban lássuk a sok érdemet.

Hol nagy Hunyady karja küzde hajdan
Villámokat lövelve szerteszét,
Dicső vezérünk már sok eszme-harczban
Kitünteté nagy ritka lángeszét:
Békét terem a harczok régi földje
Munkás kezének érintésitől:
Testvérviszály, pártszenvedély elölve,
Hol megjelen e drága békitő.

A szó hatalma ott van birtokában:
Ha menydörög az ige ajkain —
Krassó-Szörénynek gyülés csarnokában,
Vagy Al-Dunánknak ifju partjain:

Lábegni sem mer a tömeg s csodálja,
Ha szónokolni ünnepélyt feláll!
Gyönyörrel hallja bajnokát királya,
Ki a szivekbe mindig ezélt talál.

Nemes szive a gyönge pártfogója.
Az üldözöttnek bő oltalmat ad.
Az igazát mindenkinek megóvja,
Bár a villámos ég reá szakad:
Mint ősi tölgy, mely koronája árnyán
Megvédi a kicsiny virágmagot,
Ha elröpült a szélvihartnak szárnyán,
Mi termőfája fürzsén támadott.

A tudomány, müveszet hü barátja
És pártfogója mindenek fölött.
A múzsa gyakran szentélyébe látja
A legrajongóbb tisztelők között.
Ha ő segíti: úgy cseng Thaliának
Ajkán e helyen szép magyar beszéd:
Atyai gondja legkisebb hiánya
Eloltaná e bájvirág neszét.

Nem kell szobor, nem büszke, fényes emlék,
Hogy abba véssük sok nagy érdemét:
A sok nagy eszme, mely lelkén szülemlék
Örökre élteti diesö nevét.
Valódi érdem önmagába' hordja
Már a jutalmat, mondta rég a böles:
Nem száll soha megsemmisülni porba,
Mi szinaranyként tündökölt elöbb.

Oh honfitársak, tiszta hódolattal
Közelgjetek a béke-hös felé!
Kinek törekvését nagy égi atyja
Áldásival dúsan megszentelé.
Kárpát hegyétől le az Al-Dunáig
Zengjen hozsánát szikla, bérez, halom:
Hogy tartsa meg éltét nekünk sokáig
A mennyei szeretet, oltalom!

Márton Dávid.

Czetz tábornoknak lapunk szerkesztőjéhez intézett legujabb levele.

Buenos Aires október 30. 1887.

Tisztelt honfitárs barátom!

Végre megérkezett várva várt szives levele Szamosújvárt szept. 3-án kelt hírekkel.

Örömmel látom, hogy Ön jó egészségben és elméje egész erőben áll s hallgatása csakis a körülménynek következése, hogy honvédtársaim után való kutatásai siker nélkül maradtak. Sajnálom, hogy e fáradságot okoztam észrevétlenül!

Életrajzom magyarra fordítása is*) félbeszakadt; mert — fájdalom — kezdem veszíteni a szemeim világát s így a munka nagy erőfeszítésbe kerül; mert — mint már előbbi közléseimből értésére esett — nem kapok e nagy emigratioi emporiumban egyetlen egy egyént se, ki magyarul beszélni és irni képes volna. És németül dictálni kissé restellem azért, mert aztán Önnek kellene azt újból magyarra forditani és így az eredeti gondolat erejéből bizonyosan átalakulna. — Mindamellett folytatom, naponként két órát szentelve arra s így alkalmasint jövő Február vagy Márczius havára elég materia lesz gyüjtve.

Tempora mutantur et nos mutamur in illis. Olyan ez a mi századunk! Az osztrák visszatolja a nemzeti viseletet és a rögtön elérhető gazdagulás nem hagy időt az új generatiónak a régi nemzeti nagyságról tudomást szerezni és utánozni az áldozatkész elvénült bajnokokat. — Such is life**) — a mint mondja az angol.

Boldog a ki ebben a versenyfutásban a gazdagulásra egy rokonszenves barátra akad, ki — mint Ön — minden önzés nélkül egy árván maradt honvédet szivéhez szoritott és már néhány év óta kegyeletes emlékében részesit. Legyen meggyőződve, hogy — minden akadály daczára — az emlékrajz meg lesz irva. Minthogy levelem már

*) A dicső tábornok ur előbb spanyolul irta meg tanulságos életrajzát, ezt fordítja most le lapunk számára magyarra. Szerk.

**) Ilyen az élet. Szerk.

az új-év közelében fog kezéhez jutni, engedje meg, hogy boldog karácsont és szerencsés új-évet kívánva maradjak igaz honfi barátja

Czetz János.

U. i. Miért nem jut eszébe valamely örmény fiatal embernek e világot megismerni? Hisz nem olyan nagy tőkére volna szüksége főleg, ha a magyar mellett a német és olasz nyelvet bírná. A fiumei hajós-társaság egyet vagy kettőt küldhetne ide és Braziliába és bizonyosan ezért nem szenvedne nagy vesztességet az ország?

Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy életrajzom spanyol nyelven csaknem egészen készen van.

A remény.

— Schiller. —

Beszélnek s álmodnak az emberek
Sokat; majd lesz egy jobb jövő.
Futnak-fáradnak ezért hogy érjenek,
Mely soha el nem érhető.
Világ öregszik, s újból ifjú
— Ember hiszi: reménye nem hiú.

Remény virraszt az élet küszöbén,
Átröpdesi a vidám gyermeket,
A fiatal gyönyört lel fényiben
S elkísér sírba aggot, öreget.
Ám sír bezárja a fáradt földi pályát,
— De nem temetheti el a reményt magát.

Az nem üres hóbort rög-eszme,
Megterme az őrült agyában,
Ott van szívünkbe bevésve:
— Jobb sorsra jutunk a halálban.
S a hang, mely átjárja a keblet,
Nem csalja meg a hívő lelket...

Simay Gergely.

Az örmény nemzet jövője.*)

I.

Keleten élő véreink számára minő sorsot rejt méhében a jövendő?

Hogy választ adhassunk erre a kérdésre, vizsgálnunk kell első sorban azokat a törekvéseket, melyek politikai eszményeiül tekinthetők az örményeknek, vagy helyesebben mondva a nemzetnek, politikai gondolkozásra képes részének, tehát a vezető egyházi köröknek, az értelmiségnek s az örmény sajtónak úgy az orosz, mint a török területen.

Úgy az orosz birodalomban, mint főleg Törökországban természetszerűleg igen szük körre van szorítva a nemzeti-politikai kérdéseknek az örmények által való nyilvános tárgyalása. Gondolataiknak és törekvéseiknek voltaképen egy a központja: a nemzet fentartása külső és belső állapotainak a javításával kapcsolatban. Eme czél elérésére mozgási szabadság után vágyakoznak, a mit török földön egy vagy más formában meg kellene előznie az élet, vagyon és vallás állandó biztositásának. A mit óhajtanak s a mire nézve joggal hivatkozhatnak, a nagyhatalmak igéreteire és határozataira a berlini congressuson, az a török-örmény területnek még eddig meg nem határozott jellegű autonomiája, a melyet Törökország mindjárt a berlini congressus után a felső Eufrat és Tigris vidékeknek új közigazgatási felosztásával hiusított meg.

Önálló örmény állam létesítésére nem gondol az örménységnek higgadt része, arra pedig, a mit a hazafias képzelet olykor-olykor maga elé varázsol, nincs miért kiterjeszkednünk, a midőn elérhető politikai czélnak komoly megfontolása forog szóban. A mit a nemzet valóban hivatott vezetői akarnak, nem egyéb, mint fentartása és fejlesztése a népnek régi hazája határai közt s a mennyire lehetséges, a lassanként való visszaáramlás a biztos anyagi

*) Dr. Paul Rohrbach, Aus Turan und Armenien (Preussische Jahrbücher, 1897 decemberi füzet.)

és erkölcsi létfeltételeket nyujtó anyaországba, az örmény nemzeti egyház szárnyai alá. A mit e programmon túl a túlhevült szenvedély s radicalismus hangoztat, annak semmi köze sincs a józanabb elemeknek hazájuk s nemzetük jövőjének biztositására irányuló törekvéseihez.

Az örmények közt is vannak rajongók, a kik jobbára Franczia országban s franczia szczialistikus müvekből nyerték a müveltségüket s legjobban szeretnék Örményországot kommunista és atheista mintaállammá tenni, avagy dinamittal szétrobbantani Törökországot és egész Európát, a miért nem tartották meg az örményeknek tett igéreteiket. Amde csak a viszonyok ismeretének hiánya vagy a tények elferdítése tulajdoníthat ily jelenségeket az egész nemzetnek, vagy épen azoknak az irányadó elemeknek, a melyek jól tudják, hogy népük valódi javára mire kell és szabad törekedniök.

Magában Örményországban hiányzik a forradalomnak minden előfeltétele ugy a nép zöménél, mint a józan politikusoknál. S a mi összeköttetés a nyugateurópai s törökországi müvelt örmények közt fennáll, jobbára nem egyéb a nép helyzetének javitására irányuló szövetkezésnél. Az ellenséges indulatból annyira kizsákmányolt konstantinápolyi örmény mozgalmakat, néhány rajongó vakbuzgóságának eme kinövéseit legsúlyosabban érezték és fájlalták maguk az ősi hazában élő örmények.

A mi pedig a sokszor emlegetett örmény titkos egyesületeket, a Hőnczágot, Troságot s a többit illeti, tényleg léteznek ugyan, de jobbára egészen egyebek, mint a kozhiedelem tartja. Részben „felvilágosodottsági“ jellegű szövetkezések merőben utopista jellegű, a nép eszmekörétől teljesen idegen tendentiákkal, a minő p. a nőemancipatio, az egyházi tekintély lerombolása stb. Részben pedig alig néhány tagból állanak, a kik folyvást merényleteken törik a fejöket. Közös jellemvonása majdnem valamennyinek, hogy a nyugateurópai „tanulmányok“ alapján, Angliában, Franczia országban és a Svaiczban, az ottani szélső politikai és társadalmi radicalismus befolyása alatt keletkeztek s onnan működnek, minden benső kapcsolat nélkül a nemzet zömével. Sőt az is nem egyszer

megtörtént, hogy kalandoroknak nevezhető egyének a konstantinápolyi örmény munkások közt pénzadományokat gyüjtöttek „az örmény nép műveltségének emelésére“ — mert ily czélú titkos egyesület is létezik, — s a gyűjtött összegek aztán a „politikai agitatorok“ zsebében rekedtek meg.

Az örmények óhajainak és reménységeinek a megvalósulása Oroszország döntő szavától függ. Egy harmada az örménységnek ugyanis orosz alattvaló s aztán Oroszország természetszerű örököse a töröknek az Ararát és Taurus között, egészen a ciliciai partokig, vagyis a tömörebben együttesen élő örménység által lakott terület legnagyobb részének. Kettős feladatot kell tehát megoldania: azt, hogy mily álláspontra helyezkedjék a saját örmény alattvalóival s milyenre a törökországi örményekkel szemben. Vizsgáljuk először is az utóbbi kérdést.

Volt idő, a midőn Oroszország egyátalán nem idegenkedett önálló, nemzeti és keresztény államok felállításától az eddigi török területen. Példa erre Bulgária, de példája azoknak a czéloknak is, a melyek ebben Oroszországot vezérelték. Reá nézve az ily állam csak mint vasallus volt elfogadható, a mely fölött tetszése szerint rendelkezhetik az illető területnek egyelőre lehetetlen magához csatolásáig. Kétszer sikerült Oroszországnak ily positiokra szert tennie a török birodalom addigi részeiben: a dunai fejedelemségekben és Bulgáriában. Mind a kétszer elveszítette azt. Ezeknek az orosz vasall-államoknak a létesítésénél csak az volt a czélja, hogy Törökországot, a mely egyszerre nem volt eltiporható és zsákmányúl ejthető, lassanként megbontsa és a maga javára szétmorzsolja.

Az előfeltétele eme politikának s tehát a törökországi keresztény-nemzeti függetlenségi törekvések istápolásának az volt, hogy Oroszország a Balkán-félszigeten is Kisázsiában kereste külpolitikájának a lényeges czéljait, mindenek fölött pedig abban, hogy a saját előnyére minél előbb kiszoríttassék a török uralom eme területekről. Ez az előfeltétel nem létezik többé. Oroszország sokkal nagyobb feladatot tüzött azóta ki önmagának. S ha nem

is mondott le a tömeggondnokságról a keleti csőd esetére, nyugodtan bevárhatja immár a dolgok fejlődését, sőt az adott viszonyok közt egyenesen érdekében áll, hogy barátsági viszonyt tartson fenn Törökországgal. A miből könnyen levonható az örmények törekvéseinek kilátásaira nézve is a következtetés.

A nagy agrár-válság, melyben Oroszország évek óta szenved, népességének szaporodása s a földjövedelem folytonos csökkenése arra kényszeríti, hogy kiviteli ipart teremtsen s annak számára nagy fogyasztási területekről gondoskodjék. Ezeket pedig csak ugy biztosithatja magának, ha politikailag is hatalmi körébe vonatnak, akár ugy, hogy saját vámvonalaival veszi azokat is körül, a mint nemrég Bocharával tette, akár pedig az idegen versenyt kizáró szerződések kötésével, a melyek mögött ott áll a katonai túlsúlya. Külpolitikájának ennélfogva arra kell törekednie első sorban, hogy Khinát és Perzsiát egészen vagy részben gazdaságilag magához kösse. Ez a politika II. Miklós czár kezdeményezésére vezethető vissza s egész sora jelentékeny államférfiainak vallotta és vallja azt a meggyőződést, hogy ezen az úton fényes jövő elé vezethetik Oroszországot.

Misem lehetne a jelen pillanatban Oroszország emc törekvéseire nézve kellemetlenebb, sőt végzetesebb, mint a keleti kérdésnek fegyveres szinrehozása. Az orosz tervek megvalósítása nagy részben a Törökországhoz való jó viszonytól függ. Ha bárkinek sikerülne a portát Oroszország ellen való támadó fellépésre birni, vagy más módon Európa délkeletén oly háborús bonyodalmakat hozni létre, a melyektől Oroszország nem maradhatna távol: abban az esetben kétségessé válnék a belső hatalmi eszközei consolidálására irányuló összes törekvéseinek sikere.

Oroszországnak tehát mindenek fölött arra van szüksége, hogy időt nyerjen. És ebben a szükségességben rejlik a kulcsa jelenlegi politikájának (mellékesen megjegyezve annak a jó viszonynak, a mely ez időszerint az osztrák-magyar monarchia és Oroszország közt fennáll). S csakis ennek szem előtt tartásával magyarázhatni

meg azt a merőben hideg magatartást is, melyet Oroszország a török területen élő örménység autonomiai törekvéseivel szemben tanusít.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Adalék Lukácsi Kristóf életrajzához.

A Magyar Nemzeti Muzeum könyvtárának kéziratтári osztályában, az irodalmi levelek nagybecsű gyüjteményében megtalálható a tudós szamosújvári plebánosnak, Lukácsi Kristófnak is egy levele, melyet Wenzel Gusztávhoz, a kiváló jogtudós- és történetiróhoz intézett. A ki majd megírja a hazai örménység e kimagasló alakjának életrajzát, nagy hasznát veheti ennek a levélnek. Ujabb bizonysága ez annak, hogy a szamosújvári plebánia-lakban végbement tudományos munkásságról a legilletékesebb körök is mennyire tudomást vettek. Távol a szellemi élet központjaitól, könyvtárak, tudományos segédeszközök és különösen a tudomány embereivel való közvetlen érintkezés buzditásai nélkül is lankadatlanul folytatta Lukácsy Kristóf kutatásait a hazai örménység multjának felderitésére és az örmény kútfőknek a magyar történet szempontjából való feldolgozására. S bár a tökéletesebb apparatussal dolgozó kritika buvárkodásainak eredményét igen gyakran kéteseknek, szempontjait nem egyszer téveseknek találta, annyi bizonyos, hogy egész működését mindenki komolynak ismerte el s minden munkája csak fokozta az érdeklődést további tevékenysége iránt. A ki tudja, hogy ki volt Wenzel Gusztáv a magyarországi tudományos életben, az meg fogja allapithatni annak az előkelő irodalmi hangon tartott levélnek értékét, melyet a Magyar Nemzeti Muzeum könyvtára igazgatóságának szives engedélyével itt közlök.

Szamosújvár, 1866. év augusztus 8-ikán.

Melyen tisztelt Tekintetes Tanár ur!

Mult Julius hó 22-kén irt becses levele, egy a tudományos világ előtt mondhatni ismeretlen

egyéniséget szerény elvonultságomban megtisztelni méltóztatott, nagyon kellemesen lepett meg. A „Historia Armenorum Transilvaniae“ czimű könyvet itten küldöm; a Tekintetes ur által küldött 2 frtot a helyi árvaintézet javára, melynek e dolgozat jövedelme van szentelve, megtartom és a Tekintetes urnak nagyhirű és becsű neve alatt, mint kegyes adományt az árvák jövedelmi naplójába beirtam. Egyébiránt a munka magában, tekintve mostoha viszonyainkat, inkább egyházi tartalmú és kevés kivétellel csak helyi becsesel bir.

A hunmagyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei felderítésére örmény kútfőkből nagy gonddal összeállított tudományos nyomozásaimra vonatkozólag, melyekről Tekintetes ur nagybecsű levelében engem annyira lekötelező elismeréssel emlékezni kegyeskedik, azon a ponton állok, hogy pár hónap alatt sajtó alá bocsáthatom.

Tudom én azt jól, hogy a komolyabb tudományos munkáknak nem nagy szokott lenni az olvasó közönsége és azért nagy pártolásra e részben nem számithatni, mert általában csekély a szakavatottak száma, kik, mint a Tekintetes ur gyönyörködnének a szaktudományos buvárlatokban.

Minthogy a kútfők, melyekre vizsgálodásaimban támaszkodom, egy kevésbbé ismeretes és a magyaroknak azsiai történelme érdekében soha senki által ki nem bányászott irodalomhoz tartoznak, szükségesnek láttam a Magyar Tudományos Akadémiának még 1851. nyilvánított kivánsága szerént előre bocsátani az örmény irodalom történetét és az általam használt örmény kútfőknek ismertetését, tekintettel a hunmagyarok őstörténelmere. A mely dolgozatot épen a napokban végeztem be, mely magában is igen érdekes olvasmányt fog nyújtani a régészet kedvelőknek.

Az egész munka nem nagy terjedelmű. Összesen mintegy 500 rendesen beírt lapot teszen. Mind a mellett annak kiadása egy kis provinciális városban, hol nincs nyomda, nem kis gondot ad.

Azon esetben, ha a munka jövő Novemberig bármi okból sajtó alá nem bocsáttathatnék, abból egy kivonatot magam fogok készíteni és azzal Tekintetes urnak kedveskedni. Magamat szives jó indulatába, tudományos munkálatomat pedig kegyes és nagylelkű pártfogásába ajánlom a Tekintetes urnak és megkülönböztetett tisztelettel maradok a Tekintetes urnak

alázatos szolgája
Lukácsi Kristóf
plebános.

Közli: **Esztegár László dr.**

Részlet a multból.

Visszavágyik a lelkem
A vonzó, édes tájra,
Hol lelkem az örömnek
Utait mind bejárta.
Sok minden változott meg,
Talán én a legjobban,
Csak egy van mitől szivem
Még ma is fájón dobban.

Hogy nem lehettél enyém,
Lelkemet nem ez bántja,
Az emlék szivem mélyén,
Indít bús zokogásra.
Hogy már örökre váltunk,
Úgy nem akartam hinni,
Mond nem utolszor látunk,
Vissza fogsz te még térni.

Azóta évek multak,
S én mindhiába vártam,
Fáj emléke a multnak,
Csak álmaimban láttam,
Kit oly nagyon szeretek,
Bár lelkemet kijátszta,
Oh, hogy el nem érhetlek,
Életem üdve, álma.

Sallak Róza.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA.

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával irta **Szongott Kristóf.**

(Ötödik folytatás.)

Hásztjákub örmény szó: Vastag-Jakab. Hászt-Jákub. Szam. Ház. II. köt. 44 l. 71 t.

Hásztkirkorián örmény szó: Vastag-Gergely. Mánug Donigi hászt Kirkorián. Szam. Ház. III. köt. 11. l. A Hászt családnév most nincs használatban.

Hávul (Hevul.) L. Báb, Cheul, Gêinár, Pápai, Totobej.

Hêbás Hábusesk, Hêbêseke, Hebêseski, Hebeseszki). Hebige török szó, jelentése: erszény, tarisnya, ebből Lengyelországban Hebesesk és Moldva-Oláhországban pedig Hêbás lett. – Hebesesk Luszig. Szam. II. II. köt. 105 l. 72 t. — Ovágim Hêbásián. Szam. Ház. II. köt. 240 l. 18 t. 1813 év. Questor Novák Hebeseszk. Szam. vár. lev. 1786. Hêbás a Karátsonyi család egyik ágának, mely tímár volt (a másik a grófi ág) és a Novák család melléknéve. L. Ártmách, Gábor, Gábrus, Karátsonyi, Tarisnyás, Trásztádsi.

Henekes (Henekesénez Margitê, Szamosújvártt). L. Énekes.

Hentes a Chászápdsi családnév magyar fordítása. Ágop Hentes. Szam. II. II. köt. 327 l. 143 t. L. Chászápdsi, Mészáros.

Heránosz. Heránosz l. Eránosz. Heránosz Kristóf. Szam. vár. lev. 1766.

Hercz, a magyar herczeg szó rövidebb alakja. Andreas Hercz. Szam. Ház. III. köt. 58 l. 1847. L. Gordul, Herczeg, Korbul.

Herczeg, az Ámirás családnév magyar neve. Herczeg Gergely. Szam. vár. lev. 1805—600 sz. L. Ámirás, Hercz.

Herder, a heredigosz (pogány) összevont alakja. Ez a család később költözött be; a hazai örmények akkor már a kath. egyházzal egyesülve voltak; azért a többiek ezt, mely nem-egyesült volt, herdernek nevezték. — Herder Ohánnesz. Szam. Ker. II. köt. 117 l. Kihalt család.

Heresz-ián — Ereszphochán. Chácshádur Hereszián. Erzs. Ker. III. köt. 31 l. 58 t. L. Ereszphochán.

Heriszá (Հրիսա) örmény szó: tépett húsból (bélpecsenye) és buzaszemekből készült tápláló örmény étel. — Kiork Heriszaján. Csikszépvizi anyakönyv 47 l. 1796 év. E gúnynév most nincs használatban.

Heripszime (Horopszime), örmény női keresztnév: Ripszima. Cháeshig Hèripszimeinê: Ripszimának fia Kristóf. Szam. Ker. I. köt. 129 l. Ászvádur Heripszimáján. Szam. H. II. köt. 282 l. 134 t. Horopszime a Korbuly család egyik ágának mellékneve. L. Korbul.

Hèskálá. Haşcalá román szó: bárányból, gúnyosan elöregedett (ember). — Szêhág Hèskálain Bajeáczun vêrtin: Hêskala-Bányai fia Izsák. Szam. H. II. köt. 105 l. 82 t. Kajtán Kákiczi Hèskálai. A szam. keresk. társaság iratai közt. — Heskála. Chaeshig. Szam. Ker. II. köt. 320 l. 90 t. A Kákicz és a Bányai család egyik ágának gúnyneve. A Heskálá név most nincs használatban.

Hofer, a Gábrus család egyik ágának gúnyneve. Ánton Hofer. Szam. Ház. II. köt. 47 l. L. Gábrus.

Hollósi. Gertenyesi nemes Korbuly Bogdán, — mivel a Szamosújvárt lakó Korbuly család úgy sem ellenezte — nevét Hollosyra változtatta. Szam. vár. lev. 1831—21 sz. jan. 13. A Hollósi-ak Korbuly-ok. L. Korbul.

Honán. Az örmény hujn (յոյն) szónak jelentése: Ion, Jones, populus graecus, hellenus, görög. — Chárib Hona-

nénez. Erzs. Ker. I. köt. 121 l. A hujn-ból lett Honán (Hunánián). L. Görög, Horom.

Hornoj. Hornu román szó, jelentése: kémény. A szamosújvári Zachariás család egyik ágát Hornojnak hivták. A másik ág Erzsébetvárosról költözött át Szamosújvárra, mely nevében nem ch-t, hanem csak k-t használ. Ezen utóbbi ágból származott a neves dr. Zakariás József fegyintézeti főorvos. Hornoj alias Ányechdsi Kristóf. Szam. vár. lev. 1806—1397 sz. — Ányechdsi Hornoj Zachariás Dávid. Szam. vár. lev. 1810 év. Hornoly Gergely egy magyar nyelvű kérvényben így irta nevét: Pakulár Gergely. A szam. timár-társulat iratai közt. — Hornoj alias Mêgêrdics János. A szam. keresk. társaság 1821. évi iratai közt. Ániéczhi (Ánierdsi), Mêgêrdics, Pakulár és Zachariás egy család. A Hornoj az Anierdsi, Mêgêrdics, Pakulár és Zachariás család gúnyneve. L. Aniéczhi, Pakulár, Zachariás, Zádig.

Horom. Nagy-Konstántin császár székhelyét Rómából Byzantz-ba, Tracia fővárosába tette át. Sok római polgár ment el vele. Tracia római tartománynyá lett. (Trakia jéghév áschárh hêromájécshoczh). A mi fordítóink hêromájéczhikh [illegible] helyett horomkh-ot (*ирмъ*) irtak. De mivel Tracia lakóinak nagy része görög volt, a görögök rómaiaknak thujnkh goeshéczhán horomkh (*римъ царьскыи* [illegible]) és a velök határos örmények horomczhikh-nek nevezték (*отъ имене римлѣнъ нарицаю царь царьствіе* [illegible] jev száhmánágiczhkh noczhá hájk goeshéczhán horomczhikh. Mechithár szótár 127 l.) Ez a család a beköltözés előtt örmény nemzetfeleivel együtt Tracia szomszédságában lakott, azért kapott Horom nevet. — Nicolaus Horom. Szam. Ker. III. köt. 85 l. 6 t. — Nigol mágánuámp Horom. Szam. Ház. I. köt. 26 l. 257 t. A Horom család vezetékneve Nigol (Miklós). L. Görög, Honán, Nigol.

Horopszime. Anton Chácshigi Horopszimáján: Horopszime Kristóf fia Antal. Szam. II. II. köt. 223 l. 4 t. Lukács Christoph alias Horopszime. Szam. vár. lev. összeirás. A Horopszime (Hêripszime, Ripszima) család vezetékneve Kristóf. L. Hêripszime, Kristóf, Ripszima.

Horágim. L. Ovágim.

Hovhánián = János. Luszig Hohánián. Szam. Ker. II. köt. 609 l. 129 t. L. Ohánnesz.

Hovhánnesz. L. Ohánnesz.

Hulbá. Hulubaș román szó: galambocska. Hulbá-en Ohánnesz: Hulbától [született] János. Szam. H. II. köt. 107 l. 11 t. — Adeodatus Hulubuj. Szam. vár. lev. 1799—571 sz. — Joachimus Hulypá. Szam. vár. lev., régi jegyzek. — Joachimus Hulpas. Szam. vár. lev. 1607. Kihalt család. L. Porumb.

Hulián = Ulián. Gyergyó-Szent-Miklóson (Hulián, Lulián, Uljánt most Nádas. — Ohánnesz Hulián. Szam. Ker. III. köt. 347 l. L. Ulián.

Hunánián = Honán. L. Görög, Honán, Horom.

Hurmuz perzsa szó: fényes gyöngy, Jupiter csillag, örményül Arámázt. E családnév előfordul Keleten is: Hovhánnesz Hurmuz. „Mászisz." 1880. 2572 sz. (Zeus, Jupiter). A Hurmuz családnév most nincs használatban. L. Bokor, Csillag, Zuhál.

I.

Ibásfálovczhi: (Ebesfalvi) Erzsébetvárosi. Thorosz Ibásfálovczhi. Szam. Ker. II. köt. 167 l. 57 t. Kihalt család.

Ighimko = Ilonka. Helena = a szánakozó, a görög ἔλεος-ból. Helena = Ilona, Ilonka, Ilka, Lenke. — Ighimko Andriás. Szam. Ker. II. köt. 230 l. 150 t. — Kihalt család. L. Ilinucz.

Ilách (իլաք) örmény szó: lengyel; az örmény a lengyelt még így is nevezi: leh, lehczhi, polák. Iláchaczh jergêri Zádigin vêrtin Chácshigê: Lengyelországi Zádig fia Cháchig. Szam. Ker. I. köt. 25 l. 151 t. — Iláchaczh jergêri Pászákász-in Aszvádurê. Szam. H. 4 l. 29 t. — Krikor Iláchkái: Lengyelné Gergely (e család is nőtől vesz fel nevezetet). Szam. Ker. I. köt. 1081. 1389 t. — Ilách Ohánnesz goskár: Lengyel-Goskár János. Szam. Ker. II. köt. 601 l. 144 t. — Ilách thukeshi Gházár: Lengyel-Szőcs Lázár. Szam. Ker. II. köt. 601 l. 59 t. — Máriám Ajáni Dzerigi Iláchján: Ajáni-Lengyel Simon (leánya) Mária. Szam. H. II. köt. 464 l. Az Ajáni, Gogomán, Goskár, Ilách, Iláchká,

Pászákász, Thukeshi. Zádig család Lengyelországból jött be. L. Iláchká.

Ilách-ká: lengyelné; az örmény ilách (lengyel) és a román ca-ból (nő, né). Martinus Iláchká. Szam. vár lev. 1776—165 sz. Kihalt család. L. Ilách.

Iliás = Illés, Illyés. L. Élia.

Ilinucz = Ilonka (az ucz román kicsinyitő szócska: ka, ke). — Krikor Ilinucz-i: Ilinucz (Ilinucz fia) Gergely. A szam. timártársulat iratai közt. L. Ighímko.

Inekes, az Enekes elferdített alakja. Luszig Inekesján. Szam. Ker. II. köt. 604 l. 89 t. L. Enekes (Henekes), Enekes, Izsák.

Irimiá-ján = Jeremiás. Ágopsá Irimiáján. Szam. H. H. köt. 327 l. 135 t. Az Irimiáján családnév most nincs használatban. L. Eremiá, Jeremiás.

Issekutz, magyarul kis Izsák, Izsákocska. I Szikuczen Ovágimi Szongodián: Szongott Joáchim (fiától) Szikucztól (született fiú) Szam. Ker. III. köt. 362 l. 12 t. 1819. Az i távolító (tól, től) rag, mely az örményben a szó elejébe tétetik, később egybeiratott a szóval, így: Iszikucz (= Izsákocskától.) — Catharina Iszikutz Jacobi quondam Karácson consors; Novák Péter pap irja. Szam. Ker. II. köt. 628 l. 90 t. — Franciscus Issekutz. Szam. Ház. II. 260 l. 23 t. 1819 év. — Bészágéczhi éz Izikuczé (ujabbgyarló) ájszinkhén éz-Szchágé Ovágimi Szongodin: Megeskettem (házasság) Szongott Joachim fiát Izikucz-ot vagyis Izsákot. Szam Ház. II. köt. 250 l. 11 t. — Tehát Issekutz = Izsák. — Szdephán Iszikuczi Meskoján: Meskó Izsák fia István. Szam. Ker. II. köt. 483 l. 130 t. — Iszikucz Gághszáko: Gajzágó Izsák. L. a szamosújvári plebániai templom számára eszközölt gyűjtésről készített kimutatást. Még más alakokat is találtam így: Jozephá Izikuczián. Szam. Ker. III. köt. 227 l. 1 t.; Ánnámáriá Izekuczián. Szam. Ker. III. köt. 423 l. febr. 20. 1782. — Izsikuczián. Szam. Ker. IV. köt. 194 l. L. Izsák, Székucz.

Istenüfi. (Erzsébetvároson Irjékh-Ásztvádz [orm.]: Három Isten.) L. Stefanovics.

Iszáchán az Iszáhágián rövidebb alakja. Mánug Chárib Iszáchán. Szam. vár. lev. 1743. Az Iszáchán

család is Lengyelországból jött be. L. Chárib, Gárdsthév, Iszáhágián, Izsák.

Iszáhágián = Izsák. L. Iszáchán.

Iszáj (Iszájénez). Ánná Iszáj-Izsák. Szam. Ház. III. köt. 60 l. — Chácshig Iszájénez. Szam. Ker. II. köt. 188 l. 75 t. — Viri Iszáján (Izsák Véri, Pakulár Antal felesége). Szam. Ker. IV. köt. 3091. 1855. — Mánug Chárib Iszáján. Szam. vár. lev. 1743. Az Iszáj család is Lengyelországból jött be. L. Chárib, Izsák.

Iszmirián = Szmirnai. Szmirna város Kis-Azsiában. Kihalt család.

Izai. Isaacus Issai. Szam. Ház III. köt. 68 l. 1852. Issai = Izai = Izsák. L. Iszáj, Izsák.

Izmáelczhi: Izmáeli, Izmáelből való. Izmáel helység Moldovában, (Romania) a Duna mellett. Ágop Izmáelczhi. Szam. Ker. II. köt. 393 l. 57 t. — Ladislaus Izmáeltzi. Szam. Ház. II. köt. 195 l. 10 t. Később a vég czhi-t kihagyták: Martinus Izmael. Szam. Ház. III. köt. 56 l. Most is csak a rövidebb alak (Izmáel) van használatban.

Izráj = Izrael. Izrael héber szó: férfi, ki az Istent látta. Kihalt család.

Izsák a nevető, a héber száchákh-ból. Krikor Izsák-ián. Szam. Ker. III. köt. 366 l. 45 t. — Izsák alias Deák Tódor. Szam. vár. lev. összeirás. — Izsák vagy másképen Kolczátá Kristóf. Szam. vár lev. 1813. — Izsák vulgo Kolczátá Tódor. A szam. keresk. társ. iratai közt. — Izsák vagy másképen Száva Antal (Gyergyó-Szt-Miklós). Szam. vár. lev. 1838—1215 sz. A Kolcza (Kolczátá) és Száva család vezetékneve Izsák. L. Énekes (Henekes), Gárdsthév, Gergelyfi, Hászt (Vastag), Iszáj, Kasza, Koleza (Kolczátá), Kopár, Kosotán (Kosztin, Kosztántin), Polyák, Szákó, Száva, Szêhág.

Izsáki, az Izsákból az örmény sajátitóeset i ragával képezett családnév. Ánná Isáki. Szam. Ház. II. köt. 200 l. 16 t. L. Izsák.

J.

Jakab héber szó: a csaló. Ászvádur Jakab: Jakab Bogdán (ki később kormányszéki tanácsos lett) Szam. Ker. IV. köt. 285 l. 1851. L. Ágop, Bérká, Hágop, Jakabfi.

Jagamast. Különféleképp irták e nevet: Jégumos, Jágomoscs, Jogomos, Jogomost, Jogomoscs; most Jagamast; minden alak az örmény jégámud ([illegible] advena, adventor) elferdítéséből származott. Jegumos Ohánnesz. Szam. H. II. köt. 129 l. 78 t. — Krikor Jágomoscs. Szam. Ker. III. köt. 361 l. 8 t. — Ohánnesz Jogomos-ján. Szam. Ker. II. köt. 669 l. 79 t. — Andreas Jogomoscsi. Szam. Ház. II. köt. 224 l. 14 t. Jegomosá Joannes. Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. — Ohánnesz Jogomost-ján. Szam. Ker. II. köt. 671 l. — Andreas Maxin alias Jogomost. Szam. vár. lev. 1812 év 929—941 sz. — Kopár Máxin és mellette örményül Angszend Jogomos-i. Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás. E családnév előfordul Keleten is: Kr. Jegávián (Peregrinus). „Árévélkh" 1889. ápr. 18. 1585 sz. L. Chárib, Egámszáczhi, Gomostá, Kasza, Kopár, Máxin.

Jakabfi (Jákobfi). Jakabfi az örmény Hágop (Ágop, Ágopsá) magyar neve. Jakabfi név már 1768-ban (Szam. Ker. II. köt. 361 l. 99 t.) fordul elő; Jákobfiján (Szam. Ker. II. köt. 681 l. 51 t.), melyben a ján fölösleges; mert a magyar „fi" kifejezi az örmény ján-t (Jakabfiján = Jakabfifi). Christophorus Simon alias Jakabffi így kell érteni: Jakabffi Simon fia Kristóf). Szam. vár. lev. 1769. János Jákobfi-ján alias Fekete. Szam. Ker. III. köt. 429 l. máj. 29. 1822 év. A Jakabfiak egyik ága Szamosújvártt Bogiát-nak is neveztetett, — egy másik ág Csucsulnak. L. Ágopsa, Bêrká, Bogiát, Csucsul, Fekete, Gerláczhi, Hágop, Hágopfi, Jakab.

Jágheáds az örmény jéghids ([illegible]) szóból (csalán.) Jágheáds Ohánnesz. Szam. Ker. II. köt. 585 l. 83 t. Gúnynév. Kihalt család.

Jákobi a Jákob-ból, az örmény sajátitóeset *i* ragával képzett családnév. Adeodatus Jákobi. Szam. vár. lev. 1782. — Theodorus Zábulik Jákobi: Zábulik Jakab fia Tódor. Szam. vár. lev. összeirás. A Jákobi család vezetékneve Zábulik. L. Zábulik.

Jákub, Jákubián. Jákub Jákubián: Jakabfi Jakab. Szam. Ker. III. köt. 155 l. 3 t. L. Hágop, Jakabfi.

Jákubovics, Jákub-ból (*o* kötőbetű) szláv (fi) képzővel alkotott szó. Theresia Jákobovics. Szam. vár. lev. 1806—331 sz. — Jákubovics Erzsébet. Szam. vár. lev. 1829. L. Jákobi, Jákub.

Jámbor magyar szó. Jámbor István. Szam. vár. lev. 1808—163 sz. Magyar a neve, de a család örmény. A városi levéltárban a mondott szám alatt van egy kötelező nyilatkozata, mit így írt alá örményül: Jész Sztephán Jámbor. (ես Ստեփան Ջամբար = Én Jámbor István). Kihalt család.

János: kecses, a héber johánánból. János Antonius és mellette örményül: Anton Zuháli (Zuhál Antal.) Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás. A Zuhál család vezetékneve János (Ohánnesz). L. Csillag, Jeni, Ohánnesz, Zuhál.

Jásik. Jásek = Jássák.*) Bészágéczhi meg iláchmê êzjásikê: Megeskettem egy lengyelt — Jásikot. Szam. Ház. I. köt. 34 l. Jássek ilách. Szam. II. II. köt. 51 l. 504 t. Jásik gúnynevet adtak a Turtsa család egyik ágának: Andris Turcsái Jásik. Szam. Ker. III. köt. 382 l. 6 t. Turtsa Jásik József. Szam vár. lev. 1853. L. Gárász, Turcsa.

Jégámszáczhi = Egámszáczhi. L. Egámszáczhi.

Jégdáli. Az örmény-török jedegdsi-ből (hajóvontató: ադաչգող). Jégdáli Ferencz örmény kath. L. Erzsébetváros „Értesítő"-jét 1886—87. évről.

Jeni, a Jani (János) elferditett alakja. Kátrin Krikori Jeni-i. Szam. Ház. II. köt. 82 l. 4 t. 1774 év. L. János.

Jeremiás, bibliai név, jelentése: az Úr nagysága. Jeremiás Kristóf. Szam. vár. lev. 1791. Kristóf Jeremiás (Hácsun; ez a Chácshum-ián rövidítése). Szam. vár. lev. 1779. Jeremiás nevű örmény család nem jött be; ennek a családnak vezetékneve Kristóf — Chácshum. Nevezettnek neve örményül: ... (Chácshig oghormádz hoki Irimiáji Chácshumián). Fiai azonban elhagyták a vezetéknevet és atyjuk keresztnevét (Jeremiás) kezdették vezetéknév helyett használni. Ágopsá Irimiáji: Jeremiás Jakab; Kirkor Irimiáji: Jeremiás Gergely. Szam.

*) Jassak im russ. Reiche eine Abgabe nomadisirender fremder Stammgenossen (sogenannter Inorusen, meist in Fellen verschiedener Thiere entrichtet). Heyse 470 l.

vár. lev. 1788. (Jeremias erída iratai közt). L. Chácshum, Eremiá, Irimiáján, Kristóf.

Jeszájún (Izai, Izaiás). Héber szó: az Ur szabadítása. Iszáján Iszáj. Szam. Ker. II. köt. 740 l. 155 t. L. Izai.

Joghrándsi, török szó: paplankészitő. — Joghrándsi Chárib Ászvádur. Erzséb. Ker. I. köt. 159 l. Kihalt család. L. Chárib, Jorgán.

Jolbe, Jolbej = Albert. Ohánnesz Dsurdsovczhi Jolbeján: Gyergyói Albert János. Szam. Ker. II. köt. 668 l. E családnév most nincs használatban. L. Brêndzár, Kopasz (Kopacz), Simai.

Jolmelik. A halhatatlanságot a török így mondja: jolmezlik (immortalitas, athanasia, ánmáhuthiun). A Hárágá család török neve. A Jolmelik név most nincs használatban. Chácshig Jolmelikhinê. Szam. Ker. I. köt. 84 l. 833 t. — Ávedum Anton Jolmelikhi vêrti: Jolmelikh Antal fia Ávedum. Szam. II. II. köt. 161 l. 30 t. L. Haragai, Hárágá, Kovrik.

Jorgán, török szó: paplan, ágyteritő. A jorghán szóban a hazai örmény a „gh" és r betűt megcseréli, így: joghrán. Chácshig Jorgáján. L. az erzsébetvárosi Nekomuki Szt-János-féle vallásos társulat alapszabályait. Kihalt család. L. Joghrándsi.

Józef, jelentése: gyarapodás, a héber iosef-ből. Georgius Joseph alias Karátsony. Szam. vár. lev. összeirás. A Karátsonyi család egyik ága (az iparos-ág) József. L. Karátsonyi.

Joseffi (Józseffi). Joseffi az örmény Uszepián magyar neve. Erzsébetvároson Joseffi = Chárib. L. Chárib, Uszepián.

Josi =Józsi (József). Antonius Josi armenus. Szam. vár. lev. 1793. Most, mint vezetéknév, nincs használatban.

Juhász, a Pakulár családnév magyar fordítása. Juhász Gergely Szamosújvártt 1860. L. Pakulár.

Jursa. Petrus Lázár alias Jursa. Szam. vár. lev. 1738 évi összeirás. Jursa, a Lázár család szamosújvári ágának gúnyneve. L. Lázár.

K.

Kandra. L. Kándrá.

Kandrai. L. Kándrá.

Kapatán = Kapitán. Kapatán alias László Mária. Szam. vár. lev. 1832—170 sz. Cajetanus Kapatán alias Lászlóffi és belül a kérvényben Kapatán alias Lászlóffi Kajtán. Szam. vár. lev. 1798—244 sz. — Dániel Kapatán alias Lászlóffi. Szam. vár. lev. 1796—668 jk. sz. A Kapatán család vezetékneve (László) Lászlóffi. Martinus Lászlóffi (kívül a borítékon) és belül az aláírás örményül így: Vártán Nászturi Kápátán-ián, magyarul Kapatán Násztur fia Vártán (és nem Martinus). Szam. vár. lev. 1797. márcz. 17. 54 sz. — Svéd Anna, ki vagyok özvegye Kapatán Nesztornak. Szam. vár. lev. 1804—865 sz. A Násztur, a latin-görögben használt Nestor névnek megváltoztatott alakja. — Aszvádur Mánugi Nászturi Kápátánián: Kapatán Násztur (Nestor) Mánug fiának Bogdán nevű fia. L. a szamosújvári plebániai nagytemplom számára aláirt összegekről vezetett könyvet, (kézirat) 1753 év. Ennek a Kapatán Násztur-nak fia Mánug már elhagyja a Kapatán (= Lászlóffi) családnevet és apjának keresztnevét (Násztur) kezdi vezetéknév helyett használni. A Násztur család a Kapatán családból szakadt ki. A Kapatán, Kapitán (Kápátán), László, Lászlóffi, Násztur egy család. L. Kapitán, László, Lászlóffi, Násztur.

Kapitán. Lászlóffi Izsák, ki kapitán („capitaneus armenus") volt a magyar hadseregben. 1712 nov. 20-án. III. Károlytól nemességet nyert; maradékai megkülönböztetőleg a család nem-nemes (nemtelen) ágától. Kapitán nevet vettek fel. — Lászlóffi Adeodát, a kapitán testvére 1758. decz. 12-én szintén nyert nemességet, de ez az ág megtartotta továbbra is a Lászlóffi nevet. A Kapitán (= Kapatán, Kápátán) család vezetékneve Lászlóffi. — Májko Kapitán Edelbein tuszder: Kapitán Albert leánya Mária. Szam. Ker. I. köt. 170 l. L. Kapatán, Lászlóffy.

Karácson. Gratianus = Karátson (Páriz-Pápai, 612 l.) Karátsony Karátson civis Armenopolitanus. Szam. vár. lev. 1785—284 sz. S kívül a borítékon: suplex libellus D. Gratiani Karátson. E család örmény neve Snorkhján

(Gruppierung). A Gratianusból csináltak Moldva-Oláhországban Krecsun-ián-t (Krátson. Szam. vár. lev. 1721.) és hazánkban Karátsonyi-t. Catharina Iszikutz Jacobi quondam Karácson consors. Szam. Ker. II. köt. 628 l. 90 t. A Snorkhján családnév előfordul Keleten is: Snorkhján Nigoghosz „Árévélkh" 1887. nov 7. 1143 sz. L. Karátsonyi.

Karátsonyi, a Krecsunián magyar fordítása. Szamosújvári örmény Karátson alias Habasesk Simon. Szam. vár. lev. 1782—88 sz. — Agopsá Hêbêseszkin Krecsunián: Hêbêseszki (Hêbás) Karátsonyi Jakab. Szam. Ker. II. köt. 355 l. 2 t. E szerint a Karátsonyi család iparos ágának mellékneve Hêbás. A magyar Karácson (így) először 1778-ban fordul elő Szamosújvártt; 1780-ban (Szam. Ker. II. köt. 532 l.) maga a pap így irja nevét: Nicolaus Karácsony; Moldován Kaján pap 1789-ben már így irja: Karácsoni; később ugyanez a pap így is: Gratianus Karácson; Novák Péter pap. (Szam. Ker. II. köt. 699 l. 89 t.) Zátrig consors D. Karácsony. A gróf Karátsonyi Guido édes atyja keresztlevelének rövid kivonata ez: I Gházáren Bádvéli ághácshá Ászvádur Krecsunián jév Thrizsien: Ászvádur, Leopold: Tekintetes Karátsonyi Ászvádur (Bogdán) Lázár (fia) és Teréztől (született fiú keresztneve) Ászvádur (és a bérmaneve) Leopold, 1793. nov. 16. Szam. II. köt. 754 l. 127 t. A Karátsonyiak állandó jelzője: chodsá (gazdag). Ászvádur Chodsá Krecsunián. Szam. Ker. II. köt. 535 l. 115 t. Chodsá, Krecsunián (Karátsonyi), Máli, Mêgêrdics egy család. Pattantyús Karátsonyi Bogdán abban a felterjesztésben, mit a város az udvari kanczelláriához irt, így irta nevét latinul: Adeodatus Karátsony miles Pyrobolarius. Szam. vár. lev. 1828—717 sz. A Karátsonyi család egyik ága Pattantyús nevet viselt. L. Chodsá, Hêbás, József, Karácson, Máli, Mêgêrdics, Pattantyús.

Kardos. A Szábel család magyar neve. L. Szábel, Sárbej.

Kasza magyar szó. Ebből az örmény szóból: kosz (gr. aridus, siccus, száraz, kopasz) csinált a nép koszá-t; és a koszából, mely alakra hasonlít a magyar „kasza" szóhoz, e hazában lett kasza. — Kasza Gergely szamos-

újvári kereskedő. Kasza (Kosza), Kopár egy család. L. Goze, Kopár, Kosza, Lengyel.

Katona magyar szó, a Dsigár család magyar neve. Lukács-Katona Izsák. Szam. vár. lev. 1789. Causa Lucae Dsigár alias Katona. — Katona Lukács alias Koltza. Szam. vár. lev. 1803—271 sz. A Dsigár, Katona, Kátán, Osztián, Szefer, Zilifdár oghlu család vezetékneve Lukács. L. Ásta, Dsigár, Dzurthékhián, Kátán, Koleza, Officzir, Osztián, Szefer, Zilifdár oghlu, Zsorá.

Kazacsai. L. Kozocsa.

Káfedsi török szó: kávés, Kaffetier, Kaffeschenk. — Káfedsi Chárlo. Szam. H. II. köt. 31 l. 610 t. Kihalt család.

Kájtán = Kajtán. Kihalt család.

Kájtánovics magyarul Kajtánfi. — Thorosz Donigi Kájtánovics: Kájtánovics Danig fia Tódor. Szam. keresk. társ. 1784. évi iratai közt. Kihalt család.

Káka gúnynév. Kirkor Kákáján. Szam. Ház. II. köt. 179 l. 1800 év febr. 16.

Kákár (Kakar) = Kirkor. Kirkor Kákár. Szam. Ker. II. köt. 716 l. 97 t. L. Kirkor, Kokor.

Kákát (գագաթ, գագաթն) örmény szó, jelentése: csúcs, fejtető, orom, vertex, cranium, calvaria; kálvária a héber nyelvben: gulgoleth, melyből lett a Golgotha. Kihalt család.

Kákicz. Több örmény király viselt Kákig nevet. A Kovács család örmény melléknéve. — Káritz Jakab. Szam. vár. lev. 1805—463 sz. L. Hèskálá, Kovács.

Kál (գայլ) örmény szó, jelentése: farkas. A Kál család vezetékneve Ázbej. L. Ázbej, Ázbejfi, Farkas, Lupul, Volf.

Káldér, az örmény „kál dári"-ból (jövő évben.) Kihalt család.

Káluszd (գալուստ) örmény szó, jelentése: jövet, jövetel; Urjövet, adventus. Erzsébetvároson Káluszd = Karácsonyi. Tucsig. Volfgangus Misug, belül Misug Káluszd vagyis Farkas. Szam. vár. lev. 1805—404 sz. Hibásan fordították a régiek a Káluszd örmény nevet, (mely Adventus, Adventor: latinul Volfgangus- és magyarul Farkasra; mert a Káluszd képzett és nem összetett szó; nincs kál

faskas) és uszd-ból (minek itt semmi jelentése sincs) összetéve, hanem Kál (ikál: jönni) örmény igéből képezett szó. Adventus (Káluszd) Misug. Szam. Ház. III. köt. 75 l. (A tudós Lukácsi Kristóf írása!) E családnév előfordul Keleten is: Hágop Káluszdián „Árévélkh" 1886. szept. 22. 805 sz. — Chárib Kirkor Káluszdi Khurdêsztánu. Kurdistáni Chárib-Káluszt Gergely. Szam. Ház. II. köt. 14 l. 124 t. A Káluszt család is, mely Kurdistánból jött, Chárib (külföldről jött) nevet visel. Kihalt család. L. Chárib.

Kámeczhgján (գամէչճեան). a Gámenczhi család örmény neve. — Mánug Kámeczhgján Csikszépvizi anyakönyv, 1812 év. 21 l. Ez az alak most nincs használatban. L. Gámenczhi.

Kámeller. Az örmény ughd (ուղտ) szónak jelentése törökül deve (v. ö. magyar teve), camelus. A latin camel(us) ból német *er* képzővel lett Kameller (Kámeller, ki az erzsébetvárosi nagy alapítványt tette, Becsben lakott.) Kámeller: tevekereskedő. E család örmény neve: Ughdián. Kihalt család. L. Mághlár.

Kándiáczhi. Ripsima Christophori Kándiáczhi. Szam. Ker. II. köt. 144 l. 31 t. Kándiáczhi: kandiai. Szamosújvár város egyik külső részét, mely a Szamos és a vár között terül el, Kandiának nevezik még most is; de azért e család Kandia (Kreta) szigetétől nyert nevezetet. Innen eredt e család ős. — Chácshig Kándiáczhi. Szam. H. II. köt. 143 l. 64 t. E család vezetékneve Kristóf. Kihalt család L. Kristóf.

Kándri. Kandúr-ból betűáttétellel kandru, kandra; a kandúr, gyöke a himet jelentő kan, ebből lett az elavult kand, annyi, mint kanoz. Tótul koczur, melynek gyöke kocz rokon a cattus, Katze szókéval. Josephus Kandra. Szam. Ház. III. köt. 57 l. — Kirkor Fugulyán-i gám Kándrá-i: Fugulyán vagy Kándrá Gergely. Kandra, a Fugulyán család gúnyneve. L. Fugulyán, Kêczá, Macskási.

Kisebb közlemények.

Krassó-Szörény vármegye főispánja: Jakabffy Imre kinevezteléskor egyedül volt örmény tagja a magyar főispáni karnak, — és pedig ugyanazon vármegyében, melynek egyik részében szervezője és legelső főispánja: Jakabb Bogdán, szintén örmény születésü volt. Krassó és Szörény akkor két külön megyét képezett, Lugos és Karánsebes székhelylyel, — s csak utóbb egyesittettek egy ikervármegyévé a mostani kettős elnevezés alatt. Jakabffy főispánnak közvetlen hivatalbeli elődje Lugoson, illetve Krassó-megyében: Pattyánszky Elek, — még Karánsebesen, vagyis a feloszlatott katonai határőrvidékből kikerekitett és Jakabb Bogdán által újonnan szervezett Szörénymegyében Ujfalussy Miklós volt. Napjainkban, midőn a főispáni állás nem csupán méltóság, de fárasztó munkát igénylő hivatal is egyszersmind, — kétszeresen szükségessé vált, hogy az egyéni képesség és hivatottság a nagy fontosságu állás betöltésénél egyik főszempontot képezzen, hogy így a törvényhatósági és községi administráczió ezernyi szövevényei közt a megye főnöke biztos kézzel találja meg az igazságos kormányzat Ariadne-fonalát. Jakabffy Imre, a krassó-szörényi főispán egyik tehetséges és tekintélyes tagja a magyarországi főispáni karnak, ki tiz év óta áll megyéje élén. Sikerült arczképét és szép tollal irt életrajzát a füzet élén adjuk.

Az ország „sója." Van Perzsiában egy könyv, melyben a következő érdekes részlet fordul elő: Sáh-Abbász felépitvén eleg fényes városát: Ispahánt, egy estve így szólott legnagyobb „háremi"-jéhez (királyné): — Szereted kedvesem Ispahán fővárosomat? — Igen, szeretem; csak kár, hogy hiányossága van, felelt a királyné. — Mi a hiányossága? kérdé csodálkozva Sáh-Abbász. — Nincs sója, válaszolt mosolyogva a királyné. — Mi városomnak sója? kérdé tovább kiváncsian Sáh-Abbász. Egy városnak vagy országnak sója az „örmenység." Hol örmény nincs, ott iz sincs, (Ur Haj eshégá, ájndégh hám eshégá: *ura hai jhaj, ajjandig hamd' jhaj*). Azért Sáh-Abbász nagy sereggel Örményországra tört és habár sok katonája esett áldozatul, mégis vitt magával örményeket. Ezeket az uj főváros egyik részében telepitette le, minek az örmények Uj-Csuchá (Dombfa) nevet adtak.

Magyar-örmény szinmüiró. Kövér Lajos jeles hazai szinmüirónk életrajzi vázlatát, addig is, mig arczképét megszerezhetnénk, a Somogyi-féle „Magyar Lexicon" adatai nyomán a következőkben közölhetjük: Kövér Lajos, jeles „magyar" szinmüiró született Ratóton (Temesmegyében); 1843-ban a jogi pályára lépett; 1848-ban honvéddé lett, s mint ilyen a szabadságharcz befejeztével büntetésül az osztrák hadseregbe osztatván, két évet töltött Olaszországban; 1851-ben az irodalmi pályára lépett és kezdetben a szépirodalmi téren működvén, több jeles beszélyt irt. Tulajdonképpen

tere azonban mindenkor a dráma-irodalom maradt. Meghalt Pesten 1863 április 11-én. — Mint színműírónak munkái leginkább a vígjáték terén mozognak; e tekintetben említendők: „Csak kitartás!" (Vígjáték 5 felvonásban.) — „Nono meghalt" (3 felvonás). — „Az első követelés." — „Egyik a kettő közül," — és „Meg akarok halni." — (egy-egy felvonás). — „Hűség hűtlenségből" (Vígjáték 4 felvonásban). A drámában ismert műve: „A szép marquisné" (4 felvonás), — s „Gazdagság és szegénység." Összes színművei összegyűjtve négy kötetben jelentek meg: (Pest 1860).

Szamosújvár a Rákóczy-korban. Kővári László „Erdély történelme" hatodik kötetének 71. és 72. lapjain azt írja, hogy az 1705-iki nov. 11-én történt zsibói nagy csatavesztés után, Rákoczy Szurdukról felvevén podgyászát, — hol Csáky László házánál tartozkodott, — Szamosújvárnak indult, hogy az itteni erősséget igénybe vegye. Midőn a zsibói völgyből az első magaslatra értek, Sennyei dandárát látták közeledni, mely a csatában részt nem vehetett. Estvére Szamosújvárra ért, — de a vár tartható nem lévén, másnap Bethlen várába vonult; néhány napot ott mulatván mintegy tizenkétezerre menő, többnyire családostól, bujdosó erdélyitől kísértetve. Kővárón át, ecsedi várába huzodott. A zsibói ütközet elvesztése következtében az erdélyi várak védelem nélkül maradván, egyre estek el: Szamosújvár, Bethlen, Görgény, rövid ostromol voltak képesek kiállani. — Megjegyezzük, hogy midőn ez események történtek, az örménység már itt volt letelepedve a Szamos-völgyében: s városunk keletkezésének alapja már meg volt vetve!..

Irodalom és művészet.

A romániai örmények büszkesége. 1897. szept. 30-án temették el a jássii örmények Bějekleán A. M. jelentékeny festőt. Boldogult Párisban tanult. Hazajövetele után a közoktatásügyi kormány előbb rajztanári állást adott Bějekleánnak... Míg egészsége engedte, sok szép sikerült képet festett. Egy izben Alexandri Vaszil híres román költő Mircsesd nevű falujában megy keresztül festőnk. A falu mellett gyönyörű erdő, az erdőt a Szereth folyó vágja kettő. A festő megáll... és vázlatot készit. Otthon lefesti az erdőt és kifüggeszti a jássii tanácsház gyülésterében. Alexandri felmegy a gyülésbe, meglátja a képet és igy szól: „Ime az én erdőm; mily hiven van lefestve!" Az elöljáróság a költő és festő iránti tekintetből a képet, mely most is a gyülésternet diszíti, 2000 frankért vette meg.

Folyóiratunk deczemberi füzetéről a „Tiszántul" 279 száma ezeket mondja: „A derék örmény revue deczemberi füzete egy a Dániel család tulajdonát képező püspöki keresztet mutat be irásban és képben, melynek felső része az ismeretes Athos-hegyi keresztek styljében, alsó része a XVII. század hanyatló renaissance modorát-

ban készült. Megjegyezzük, hogy a nagyváradi muzeumban is van néhány példány az ugynevezett Athos-keresztekből. Dr. Molnár Antal a Preussiche Revue novemberi füzete nyomán dr. Rohrbach Pál német philologus és ethnographusnak az ecsmiádzini örmény patriarkhánál tett látogatását irja le. László Márton pedig — nem épen mélyen járó — aesthetikai méltatást közöl Márton Dávid „Szép Ará" czimü többször megdicsért tragédiájáról. A tudós szerkesztő, Szongott Kristóf a szokott alapossággal magyarázza a magyarhoni örmény családok genealogiáját Florianttól Hásztig. A kisebb közlemények közül kiemeljük a Dávid V. századbeli neoplatonikus bölcsészről szólót, kinek kommentárjaiból a berlini Aristoteles-kiadás sok mutatványt közöl. Érdekesek azon apró közlemények is, melyek annak általános rokonszenv tanúbizonyságai, melylyel az örmények Európa részéről találkoztak, mióta az üldözések ismét Kelet felé fordították Európa figyelmét. Így Londonban „Armenian Rescue Fund" czim alatt társaság alakult, melynek czélja az emigráló örmény családok segélyezése. Nem kevésbbé figyelemreméltó a május 20-án Londonban tartott gyülés, melyen a herfordi anglikán püspök elnökölt, s melyen Sármelán atya mégis kifejezést adhatott azon óhajának: vajha követnék az örmények XIII. Leo pápa fölhivását, s térnének mind a kath. egyház kebelébe. — A derék folyóiratot, melynek egész évi előfizetési ára 4 frt, melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe."

Közgazdasági élet.

Kitüntetett örmény gyáros. Dávid Gyula jónevü kézdivásárhelyi kereskedő, ki egy virágzó székely-szőttes-gyárnak tulajdonosa, meglepően szép gyártmányaival 1891-ben a „Délmagyarországi iparkiállitás"-on (Temesvár) kiállitási ezüst-érmet, — az ezredéves budapesti kiállitáson pedig a „jó munka- és haladásért" elismerő oklevelet kapott. Ezt az oklevelet decz. 5-én kézbesitették a derék Dávid Gyulának, kinek csinos, tartos, olcsó szőtteseit mi is mélyen tisztelt olvasóink becses figyelmébe ajánljuk.

Keleti iparágak meghonosítása. Azon, a keleti örménység körében néhány év óta uralkodó áramlattal szemben, miszerint az oly szomorú következményeket felidézett nemzeti mozgalmak meghiusultával tömegesen keresnek menedéket, a Törökországon kivül fekvő államokban, s főleg a szomszédos országok területén ezerekre menő kolóniákat alkotnak, — nem hagyható figyelmen kivül hazánkban is, azon korszerü kérdésnek fontolóra vétele, ha vajjon az e részben jelenleg annyira kedvező irányzat folytán nem volna-e nálunk a kormányzat iparfejlesztő politikájának egyik, önként kinálkozó feladatául tekintheto: odahatni, hogy a velünk szomszédos államok területére kivándorolt örmény népelemnek, a különböző

keleti iparágak üzésében jártassággal bíró része, — a mennyiben most hazátlanul bolyong, — az erdélyi részekben a korábbi örmény telepek közelében, némely czélszerűbb keleti iparág gyári üzésére állandóan letelepedjék; s ezáltal az országos iparügy további fejlődésének a jövőre új irányt nyisson és nagyobb lendületet adjon!

Mi ujság az örmény világban?

Sietős segély. A konstantinápolyi örmény patriarcha kérvényében, mit a portához nyujtott be, sietős segélyt kér a nyomorgó örmények számára. Az európai nagyhatalmak képviselői közül némelyek, kik szeretnék, hogy Törökország hovahamarább megkapja a várva várt reformokat, — melegen pártolják a patriárkha kérvényét.

Gondoskodó bizottságok. Azon helységekben, hol a kivándorolt vagy elmenekült örmények közül ideiglenes tartozkodásra többen telepedtek le, bizottságok alakultak, melyek az örmények anyagi szükségeiről gondoskodnak. A napokban Bákuban alakult ilyen bizottság, hogy alapos módon nyujthasson segélyt a hazátlan menekülteknek.

„Oroszország és az örmény kérdés" czímet adott Kreni, a kievi egyetem tanára azon dolgozatának, mit saját lapjában tett közzé. Czikkíró nagy rokonszenvvel szól az örményekről. Véleménye szerint az örmény kérdést csak úgy lehetne megoldani, ha Örményországot seregekkel okkupálnák. Igaz — mondja tovább czikkíró, — hogy az okkupácziónba bele nem egyeznének az angolok; mert az örmény királyság visszaállítása véget vetne az ottani angol kereskedelemnek. Ellenben ez az esemény az oroszokra nézve nemcsak nem lenne káros, de sőt ez a királyság, Oroszország kezére játszaná Azsia egész kereskedelmét és termenyeit...

Holtiglan tartó bebörtönzés. Egy Konstantinápolyból decz. 13-án küldött táviratt szerint, azt az örmény leányt, ki a forradalmi bizottság leveleit állítólag a konzulokhoz vitte, holtiglan tartó börtönre ítélték: habár Tevfik basa megígérte, hogy a leányt, ki ellen mit se tudtak bebizonyítani, nem fogják elitélni. A konzulok tiltakoztak a török kormány előtt ezen eljárás ellen, mely nem alapult bizonyitékon; de a kormány azt válaszolta, hogy itt az állam biztonságáról van szó és ezen esetben az egyszerü gyanú is elégséges az elitélésre.

Örmény iró Bécsben. A bécsi lapok mondják, hogy Demirdsibásján Ilyes nevü iró, kinek iroi neve „Keraszer Ádám," Bécsbe tette át lakását.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosujvárt, Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája.

Szamosujvári Hiradó.

— A szamosujvári dalzene-egylet decz. 26-án a városi vigadóban igen sikerült hangversenyt rendezett. A jegyek jóval azelőtt mind elkeltek... A nyitányt (Flotow „Stradella" dalműve) Liemann Antal karnagy vezetése mellett a dalzene-egylet zene-osztálya játszodta: dr. Bányai Kristóf, Danielovics Sándor I. hegedű; Esztegár László, Görög Márton II. hegedű; Bodor Sándor. Osztián Kristóf viola; Vajna Károly cello; Czetz Manó nagy bőgő; Gönczy Mihály czimbalom; Kopár Kristóf fuvóla; Dubszky Gusztáv clarinett. Sikeres játékuk a közönség nagy tetszésével találkozott. Kihivás után még egy darabot kellett eljátszaniók. Erre Kolbuy Zulejka, ki a mult iskolai évben fejezte be a kolozsvári tanitóképző-intézet tanfolyamát kitünő eredménynyel — szavallata következett. Várady Antalnak remek költeményét: „Az ezüstfátyol legendaja"-t szavalta el hatásosan. Most társadalmunk egyik legszebb nője: a müvelt Józsa Jánosné, lapunk összes munkatársa ment fel az emelvényre. Szünni nem akaró tapsvihar fogadta csinos megjelenését. Müvészi alkotást várt mindenki a sok tehetséggel megáldott tanárnétől, kinek — bájos daláért — a természet legkitünőbb dalárja: a csalogány már oda itélte volt az elsőség pálmaját, ő pedig szégyenkezve hajtotta fejét... De megnyiltak ajkai és Oslislo „Oh te kedves gyöngyvirág" czimü kiadatlan versenydarabját, melyhez szöveget maga a kellemes hangú énekesnő irt — énekelte el. Fonséges énekével elbájolt mindenkit. Éljenzés, taps. Háromszor hivták ki. A nagynevü elismerést két magyar népdal gyönyörü elénekelésével viszonozta. A várakozást, a meglepő siker még fölülmulta. A müsor negyedik száma czimbalom-játék volt: Páll Kata játszotta el Lányi „Magyar ábránd"-ját és Mihály Ignácz „Balaton háborgását" — szépen. Közkivánatra még játszott egy szép darabot. Ezután Danielovics Sándor pénzügyi biztos vette kezébe hegedüjét, hogy Beriot „Ballet ábránd"-ját játszodja el. A ki olyan mennyei hangokat tud az élettelen fából kicsalni, az nemcsak „gyakorlott mükedvelő," hanem — müvész. Bányai Elemér „A püspök palástja" czimü érdekes dolgozatát olvasta fel. Most ismét egy szép asszony ment fel az emelvényre: Karsai Gyula tanár derék neje. Taps és „éljen" fogadta. És elkezdett énekelni: Halevy „Zsidónő" czimü operájából a „Nagy áriá"-t énekelte. Ugy énekelt, mint egy elsőrendü operai énekesnő, mint egy tökéletes müvésznő, ki a müértőnek is teljes élvezetet nyujtott. Iskolázott szép, csengő hangja játszva ment át a leggyöngédebb hangtól a legerősebbig. Nem csoda, hisz tagja volt a kolozsvári zene-conservatoriumnak. Háromszor hivták ki és még kétszer énekelt — elragadóan. Az utolsó szám egy „románcz" volt, Liemann Antal és Dubszky Gusztáv játsztak szárnykürt-kettőst vonós zenekisérettel. Mind a négy nő külön-külön igen szép virágcsokrot kapott. Liemann Antal karnagy fáradozásaiért, kinek a hangverseny sikeréből nagy része van — a közönség nyilvános elismeréssel adózik.

— A kedvelt Voith Miklós, kinek arczképet és életrajzát folyóiratunk mult évi novemberi füzete hozta, decz. 18-án töltötte be munkás életének nyolczvanadik évfordulóját. Ebből az alkalomból az nap délelőtt az árvaintézet, a városi tanács, az ügyvédi kar,

a mükedvelő társulat, a dalzene-egylet, a huszár tisztikar, a tűzoltóegylet, az ipariskola stb. üdvözölte. Ekkor ünnepelt több emléktárgyat is kapott. Délután 6 órakor a „társalkodó-kör" (casino) rendkivüli gyülést tartott. A legidősebb választmányi tag: Bartalis Miklós megnyitó beszédében a nap fontosságáról szólott. Most Esztegár László igazgató azt az inditványt tette, hogy festesse meg a társalkodó-kör érdemes elnökének: Voith Miklósnak az arczképet és azután függeszsze ki a társalkodó-kör helyiségében. A helyes inditvány egyhangu elfogadása után egy bizottság, mely Szongott Kristóf, Feczkó János, Kirschner Izsák és Todorán Endre tagtársakból állott, elnököt közgyülésre hivta. A gyülés a belépő elnököt harsány éljenzéssel fogadta. Ünnepélyünk fénypontját az a szép szerkezetü és hatással előadott beszéd képezte, melylyel Kovács Ákos a nyolczvan éves elnököt üdvözölte. Ünnepelt elérzékenyülve válaszolt, megköszönte a fényes megtiszteltetést és a reá nézve fontos nap emlékere a könyvtár gyarapitásához 100 frttal járult. Erre a társalkodó-kör tagjai, valamint a külsők közül is többen, a „korona"-szálloda nagytermébe siettek diszvacsorára, hol a karzatot a női közönség már egeszen elfoglalta volt. Jó czigány zene fogadott. Elhelyezkedtünk a csinosan felteritett asztalok köré. Az asztaltársak közt vidéki arczokat is láttunk: Deésről egypár ügyvéd és a végrehajtó: Szentpéteri János jött el. Jó szolgálat, izletes étkek. Az étlap ez volt: tok tartar mártással. Füstölt bélpecsenye és kolbász köritve. Irós-tészta, almás és turós béles. Malacz, pulyka, kappan sültek. Franczia kompot és saláta. Torták vegyesen. Giardinette. Fekete kávé. Bor, borszéki viz, szoda. Nem hiányzott a jó vacsora fűszere sem: sok, szép felköszöntést halottunk. Felköszöntőt mondottak: Dömötör János, Ábrahám Zachar, Gajzágó Ferencz, Szongott Kristóf, Voith Miklós, Esztegár László, dr. Fogolyán Tivadar, Novák Gerő, Nuridsán József, Dr. Martonfi Lajos, Esztegár Gergely, Mihelics Károly, Voith Lajos... A szép társaság jó sokáig volt együtt.

— A városi képviselet egyik legközelebb tartott ülésében elhatározta, hogy a város belső területén, különösen az utczasarkokon éktelenkedő üres telkeket nyilvános árverés utján eladja. A közgyülés ezen helyes határozatával egy régi közóhajtást valósit meg. Adja el a város ezeket az üres telkeket kivétel nélkül — mind... E telkek — melyek a városnak eddig semmi hasznot sem hoztak — közül egy néhány eddig szemétlerakóhelyül szolgált, a többit az országos és heti vásárra jövő idegenek használták: itt állottak meg szekereikkel, marháikkal. Hiszszük, hogy a közgyülés nagy többsége, mely a pénztárt uj jövedelemhez juttatni és a várost csinositani akarja, nem fog azokra hallgatni, kik talán maganérdekből egy-két szögletet a mostani állapotban szeretnének továbbra is megtartani...

— A derék Mihelics-pár a decz 4-én tartott mükedvelői előadás alatt („A czigány") ujra remekelt. Mihelicsné (Rózsi) hatásos játékával akárhánynak szemeiből könyekek csalt ki. Fülöp (Gyuri) népdalait szivesen hallgattuk. Voith Lajos a legalkalmasabb volt a Zsiga szerepére. Kifogástalan játékát a hálás közönség meg is jutalmazta. Szépen alakitott Bodor Sándor (Peti);. Pakular Ernőné most is jól játszott. Gönczy Mihály kitünő hajdu volt; szóval mindenki igyekezett szerepének megfelelni.

Tizenkettődik évfolyam. 1898. 2. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:
SZONGOTT KRISTÓF.

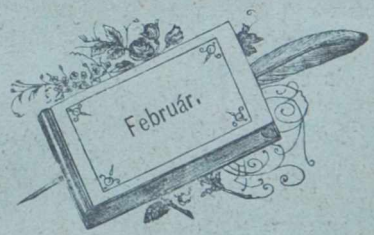

SZAMOSÚJVÁR.
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1898.

Tartalom.

Dr. Lukács György. Békésvármegye főispánja. — Szongott Kristóftól.
A menekült. — Vart költeménye. — Simay Gergelytől.
Az örmény nemzet jövője. II. — Dr. Molnár Antaltól.
Lukácsi Kristof levelezései. — Első közleményt. — Sz. K.-tól.
Ötven év előtt. — Sz. K.-tól
A magyarhoni örmény családok genealogiája. — Hatodik folytatás. Irta: Szongott Kristóf.

Kisebb közlemények.

Családi statisztika.
A vértanú-örmények érdekében.

Irodalom és művészet.

Erdély apostoli lelkületű róm. kath. püspöke.
Régi kép Szamosújvar jövőjéről.

Közgazdasági élet.

Örményországi papir.
Az életrevaló örmény.

Mi újság az örmény világban?

Alisan kitüntetése.
Hogyan jubilál az örmény?
Az „Oeuvre d' Orient."
A „Berliner Local-Anzeiger."
Az „Angol-örmény-egyesület."

☛ *Az „ARMENIA" előfizetési ára egész évre 4 frt., félévre 2 frt., — egyes füzet 40 kr.*

Az első évfolyam egészen elfogyott. A többi tíz évfolyamból (II—XI) még teljes számú példányokkal szolgálhatunk: egy-egy évfolyam ára két (2) frt. Reméljük, hogy az érdeklődő olvasó közönség megragadja a kínálkozó kedvező alkalmat (egy-egy évfolyamot félárban adunk) és sietni fog megrendeléseivel annál is inkább, mert a mondott évfolyamokból még csak néhány eladó példányunk van: azután drágán sem szerezheti meg az „Armenia" eddigi évfolyamait.

Dr. Lukács György

Békés vármegye főispánja

Mult havi füzetünkben Krassó-Szörény-vármegye főispánjának: Jakabffy Imrének arczképét, élet- és jellemrajzát ismertettük, — most újolag azon helyzetben vagyunk, hogy egy másik magyarhoni vármegyének, Békésnek, szintén örmény születésű főnökét állithatjuk olvasóink elé, dr. Lukács György főispán személyében.

Mig az erdélyi részekben, hol a magyar-örménység néhány tömör kolóniát alkotott, nem hivatkozhatunk egyetlen esetre sem, hogy valamely megyei törvényhatóság élére örmény születésű honpolgár állittatott volna, a kétségtelenül egyik legdíszesebb közszolgálati állásra, a főispánságra, — daczára, hogy a maroknyi örmény nép kebeléből immár több államtitkár, miniszter és való-

ságos belső titkos tanácsos is került ki, — a szorosabb értelemben vett Magyarországon a főispáni széken is találhatunk úgy a multban, mint a jelenben, néhányat az örménység jelesei közül, — a kiket itt rendre bemutatni specialis hivatásunkból folyó feladatunknak tekintjük.

Ezen alkalomból különösen szembe ötlik a figyelmes szemlélő előtt azon körülmény, miszerint azon erdélyrészi három vármegyében, a melyeknek területén az örmény városok, illetőleg helységek feküsznek, sem a mult, sem a jelen nem mutathat fel még egyetlen örmény eredetű főispánt; sőt a szamosújvári polgármesterből régebben főispáni méltóságra emelkedett Jakabb Bogdán is nem az erdélyi Szolnok-Doboka, Kis-Küküllő vagy Csikvármegyének főispánja volt, hanem a polgárosított határőrvidékből akkor szervezett Szörény-vármegyének. Tehát nem Deésen, Dicső-Szent-Mártonban avagy Csik-Szeredában volt főispáni széke, hanem csak a távoli Karánsebesen. S így az erdélyi örmény intelligenczia fészkeiből, — a minők: Szamosújvár, Erzsébetváros szab. kir. városok és a szintén népes, vagyonos és művelt Gyergyó-Szt-Miklós — eddigelé egyetlen notabilitás sem küzdötte föl magát az említett erdélyrészi vármegyék főispáni székének magaslatáig.

De térjünk eme sajátszerű jelenség egyszerű felemlítése után tulajdonképpeni tárgyunkra!

Dr. Lukács György, Békés vármegye fiatal főispánja született Nagy-Váradon 1866-ban. Életrajzi adatait az „Országos Anyakönyvvezetők Albuma“ után a következőkben adjuk: Atyja az 1892-ben elhunyt Lukács György államtitkár (kinek arczképét is közre adta lapunk), anyja gyarmati Tar Krisztina. 1884—1885-ben szolgálta önkéntesi évét, melynek végeztével a tiszti vizsgát kitüntetéssel tette le és tiszti rangot nyert. 1887-ben a budapesti tudomány-egyetemen jogtudorrá avattatott. 1887 január havában lépett be a belügyminiszteriumba mint fogalmazó-gyakornok. 1889-ben miniszteri segédfogalmazó, 1890-ben miniszteri fogalmazó, 1893-ban miniszteri

segédtitkár, 1895-ben miniszteri titkár lett. Hogy a belügyi közigazgatás minden ágában jártasságot szerezzen, a belügyminiszterium összes osztályait végig szolgálta. Az utóbbi években a belügyminiszterium által előkészített törvényhozási munkálatok majdnem mindegyikében tevékeny része volt. Így jelentékeny része volt a közigazgatási bíróságokról szóló törvényjavaslat és annak indokolása előkészítésében. Ő dolgozta ki az állami anyakönyvekről szóló törvényjavaslatot és annak indokolását, valamint az anyakönyvi törvény végrehajtása tárgyában kiadott belügyminiszteri utasításokat. A kormány megbízásából külföldön is tanulmányozta a különböző anyakönyvi rendszereket. 1895-ben Perczel belügyminiszter őt bízta meg a belügyminiszteriumban felállított anyakönyvi ügyosztály vezetésével, mely minőségében intézte az állami anyakönyvvezetés szervezésével járó összes organisatorius teendőket.

Irodalmi munkássága: Évek óta belső munkatársa a „Magyar Közigazgatás“ című szaklapnak és e minőségben számos közigazgatási és közjogi fejtegetést irt. 1889-ben „A magyar municipium,“ 1893-ban „A közigazgatási fegyelmi jog“ című nagyobb szabású tanulmányokat irta. 1893-ban jelent meg tollából a Budapesti Szemlében „Az olasz községi rendszer“ című tanulmánya. 1894-ben kiadta „Anyakönyvvezetés külföldön és nálunk“ című tanulmányát és ugyanazon évben jelent meg a könyvpiaczon egy nagyobb munkája: „A franczia közigazgatás szervezete.“ Ugyancsak 1894-ben a magyar jogászegyesületben előadást tartott „A közigazgatási bíróságok“-ról. Ezen előadása a jogász-egylet külön kiadványában látott napvilágot. 1895-ben a „Magyar Közigazgatás“ szerkesztősége által kiadott „Közigazgatási elvi határozatok egyetemes gyüjteménye“ című kolosszális mű jelentékeny részét ő rendezte sajtó alá. 1895. szept. havában megjelent egy nagyobb szabású munkája: „Az állami anyakönyvekről szóló törvény magyarázata.“ 1896. októberben „Az egyházpolitikai törvények és a vonatkozó összes jogszabályok kézikönyve“ című újabb terjedelmes munkát bocsátott közre.

1897. márcz. 28-án nevezte ki Ő Felsége főispánná. A Gyulán megjelenő „Békés“ czimű hetilap 13. száma erre vonatkozólag ezeket mondja: „Megbecsüljük az új főispánt azzal, hogy kinevezését nem kisérjük bizantinikus dicshymnussal, és ez alkalomból csupán alattvalói hódolattal hajlunk meg a Felség tényе előtt amaz óhajtással, ama reményben, hogy dr. Lukács György főispán, a ki habár új ember lesz Békés vármegyében; de országos jelentőségű szereplése következtében ismeretlennek már most sem mondható — egyéni kiválóságánál, tehetségénél fogva vármegyénk békés és munkás haladásának előkelő s kiváló tényezője lesz.

Eme reményben tisztelettel üdvözöljük őt Békésvármegye díszes főispáni székén és biztositjuk róla, hogy a vármegye közönsége rokonszenves várakozással tekint főispáni működése elé és a vármegyének anyagi s kulturális haladása, úgy szintén a társadalmi béke és hármonia érdekében kifejtendő tevékenységét a közönség velünk együtt odaadó támogatásban fogja részeltetni.

Dr. Lukács György főispán tehetségének és ambiciójának Békésvármegyében a közel jövőben, ha nem is minden tekintetben hálás és rózsás, de annyival inkább komoly tér kinálkozik a munkálkodásra. A szocziális viszonyok ugyan nem oly sötétek, mint azt az egyoldalú tünetekből itélő elfogultság vagy rémlátás kombinálja, — semmi esetre sem rosszabbak pedig, mint az Alföld bármely más vármegyéjében; de viszont azt nem lehet tagadásba venni, hogy igen is vannak megoldásra váró kérdések. . . “ És a derék főispán e kérdések elől sem nem zárkozott el, sem nem tért ki, hanem — munkához látott. Lankadatlan munkásságát áldásos siker követi. A fényes tehetségű főispántól, ki szép jövőnek néz elébe, sokat vár a haza. . .

Szongott Kristóf.

A menekült.

— Vári. —

Vándor vagyok, se kenyerem, se házam,
Az ulczákon hazátlanul maradtam,
Csak kinlodom, s nincs ki kinom megoszsza,
Még a sincs, ki panaszomat hallgassa.

Házamból a szivtelen kurd kiüzött,
Lépten-nyomon fegyveresen üldözött,
Az apámat, az anyámat megölte,
Otthonunkat boldogtalanná tette!...

Dríga nömet réges-rég elrabolta,
Kényszeritvén, hogy balványit imádja.
Fiaim és leányaim koldulnak.
Világszerte idegenül hányodnak!

Nekem, ki itt távol vagyok hazámtól,
Majd megszakad szivem a sok bánattól.
Izmaimból minden erő kiveszett.
Ereimben többé a vér nem pezseg.

Istenem! oh én Istenem könyörülj,
Csak te birsz megszabaditni egyedül,
Légy irgalmas e nyomorult vándorhoz,
S védd a lelkét kegyelmesen magadhoz!...

Simay Gergely.

Az örmény nemzet jövője.*)

II.

Az első közleményünkben foglaltak nyilvánvalóvá teszik, hogy az örmények autonomiai törekvéseivel szemben, a melyek annyira kellemetlenek a portára nézve, Oroszországnak teljesen hidegnek kell maradnia, hacsak koczkáztatni nem akarja egész ázsiai politikáját, melytől jelenleg irányadó személyiségeinek nézete szerint

*) Dr. Paul Rohrbach, Aus Turan und Armenien (Preussische Jahrbücher, 1897 deczemberi füzet.)

a birodalom jövője függ. Ha az örmények mellett való orosz fellépés bizalmatlanságot keltene fel Törökországban arra nézve, hogy az oroszok nem veszik komolyan az osman birodalom integritását, abban az esetben tetemesen növekednék annak a valószínűsége, hogy Angliának forradalomszitási kísérletei sikerhez vezetnek. A Törökországgal való benső viszony tehát egyik fő feltétele annak, hogy Oroszország megvalósíthassa ázsiai politikájának czéljait, ez a feltétel azonban megdőlne, ha Oroszország felkarolná az örmények ügyét. Meglehet, sőt majdnem bizonyos, hogy a háttérben ott szerepel az a gondolat is, hogy előbb-utóbb Oroszország lesz az osman birodalom örököse s hogy az autonom Örményország kétségkivül nehezebben lenne megemészthető, mint az oly ország, a mely addig török tartomány.

Örményország jövőjének kérdése tehát — a törökországi örményeket illetőleg — csak akkor léphet új stadiumba, ha Oroszországnak a portával szemben szabad keze lesz. Hogy aztán Oroszország mily álláspontra helyezkedik az örmény nemzettel szemben akkor, ha e nemzet egészen vagy túlnyomó részében a jogara alatt lesz egyesülve, az mindenesetre igen nagy jelentőségű problema. Némileg tanulmányozhatjuk ezt már most is, ha fontolóra veszszük a mostani oroszországi örmények jelentőségét az orosz birodalomra nézve.

Oroszország jövője és missziója Ázsiában van, — oly politikai tétel ez, a melyről ma már az orosz birodalom sorsának intézői is mindinkább meggyőződnek. Senki sem hirdeti ezt nagyobb hévvel, mint a birodalom ázsiai politikájának legkiválóbb külső képviselője Uchtomsky herczeg, a czár bizalmi embere. S valóban Oroszországra nézve nem képzelhető politika, a mely erőinek és természeti viszonyainak inkább megfelelne. Az erőteljes terjeszkedési politikához azonban, a mint magának Oroszországnak a példája is bizonyítja, több szükséges, mint a puszta katonai képesség. Ehhez mindenekelőtt szükséges az a képesség is, hogy a területi növekedéseket a birodalom testével bensőleg is egyesíteni tudják. Igen jelentékenyek ugyan ama sikerek, a melyeket

Oroszország e tekintetben Turanban elért, de a feladat mind szélesebb körű s mind nehezebb lesz, minél inkább növekszik Oroszországnak ázsiai birtoka s minél különbözőbb elemek lépnek a birodalom kötelékébe. Erre való tekintettel nagy hibát követne el Oroszország, ha ideje korán nem venne figyelembe, hogy hasonlíthatlan értékű segélyforrása van ama kapcsoknak a létrehozására, melyek az új területrészeket hatalmának és erejének központjával szilárdan egybekötheti.

Az örményeket értjük eme segélyforrás alatt. Biztosra vehető, hogy Előázsiának nagy része egykoron Oroszországé lesz. Hogy a külső megszállást követni fogja-e, és mily gyorsan a belső meghódítás, attól fog függeni, mily álláspontra helyezkedik addig Oroszország az örmény nemzettel szemben. A szóban forgó területek megszerzése Oroszországra nézve nemcsak könnyebbé válik, de a megszerzett terület aránylag csekély fáradsággal biztosítható is lesz, ha Oroszország akar és képes is megfelelő örmény politikát követni. Az orosz politika fényesen megoldja feladatát ezen a téren, ha minden örményt mintegy önkénytes ügynökévé teend az orosz uralom állandóságának. Az örmények nagy értelmisége, nem csupán pénzügyi, hanem általában gazdasági képességeik, s tevékenységük az ipar, földmívelés és kereskedelem terén, mindez kezeskedik az általuk lakott területnek hatalmas anyagi fellendüléséről, mihelyt a jelenlegi, mindent megbénító állapotokat kedvezőbb viszonyok fogják felváltani. Legbiztosabb tanújele rejlik ennek ama körülményben, hogy, a naphta-termeléstől s néhány bányától eltekintve, már ma egészen más jelleget adtak az örmények a Kaukazus gazdasági életének, s hogy legnagyobb részben az örmény elem műve az, hogy Transkaukasia egyes pontjain a gazdasági viszonyok örvendetes fejlődésnek indultak.

De vajjon elképzelhető-e, hogy Oroszország az örményeket önnön akaratukkal érdekeinek szolgálatára vegye rá, ha a viszonyok orosz szempontból parancsolólag követelik azt, hogy a porta örményellenes politikájának szabad kezet engedjen? A dolog korántsem oly nehéz.

mint a milyennek látszik. Csak annyi szükséges hozzá, hogy az orosz kormány ne akadályozza, sőt inkább előmozdítsa saját örmény alattvalóinak nemzeti és szellemi, valláserkölcsi fejlődésre irányuló törekvéseit.

Az a politika, melyet Oroszország jelenleg az örmény népességével szemben követ, merőben hamis nyomokon jár. Az a célja, hogy az örmény nemzet belső színvonalát, a mennyire csak egyátalán lehetséges, alacsonyon tartsa. Természetesen nem a cultura fejletlenségében való gyönyörködésből teszi ezt. Igazi törekvése az eloroszosítás, vagyis a politikailag Oroszországhoz tartozó örménységnek átalakítása valódi, nemzeti oroszokká. Erre azonban vajmi kevés eszközzel rendelkezik. Az anyagi s főleg a szellemi eszközöknek igen nagymérvű felhasználása esetében lehetne csak beszélni is sikerről. Minthogy pedig ez ki van zárva s másfelől az önálló érzésű örménység megerősbödésétől épen a russificálás szempontjából idegenkednek, kisegítőül egyelőre fékezik az örménységnek előretörekvését az iskola, egyház és sajtó terén, a nélkül, hogy magát az oroszosítást tényleg előmozdíthatnák.

Az orosz politika a czár örmény alattvalóival szemben ez idő szerint oly czélokat követ, a melyek épen Oroszország jól felfogott érdekével állanak ellentétben. Merőben tarthatatlan különösen az az álláspont, hogy belátható időkben s óriási erőfeszítés nélkül lehetséges idegen népbe olvasztani be oly példátlanul szívós nemzetiséget, a milyen az örmény. A tényekkel számoló orosz politikának meg kell barátkozni az örményeknek, mint nemzetnek a fennállásával. S voltaképen nem is lehet megérteni, hogy miért nem akarja ezt Oroszország. Hisz teljesen ő tőle függ, hogy az örményeket a birodalom legelégedettebb s leghasznosabb elemeivé tegye, hozzá segítvén őket vágyaik czélpontjához: a szellemi műveltséghez a nemzetiség fentartásának alapján!

Ennél többet nem is kívánnak. Az a vélekedés, a mely őket elszakadási gondolatokkal vádolja, merőben alaptalan. Egyetlen értelmes örmény nem tartja az orosz birodalomtól való politikai elszakadást lehetségesnek, — s orosz részről mégis nyilvánvaló jelei mutatkoznak a

bizalmatlanságnak. Oroszországnak életbevágó érdekei nem engedik jelenleg meg, hogy segítsen a törökországi örmények helyzetén. Épen ezért kétszeresen is érdekében állana a jó viszony ápolása önnön örményei irányában. A helyett, hogy erőiket visszatartja, s fejlődésüknek gátokat vet, az lenne az egyedül helyes eljárás, hogy Oroszország úttörőivé tegye őket, kapocsává és erjesztővé, a mely nem hosszú idő mulva messze területeket hatolhatna keresztül s azokat hozzáfűzhetné a nagy birodalomhoz. Ha ez nem történik, ha épen ellenkezőleg az örmények a mostani és jövendő orosz államterületnek elégedetlen, Oroszország politikai nagysága iránt nem érdeklődő elemévé lesznek, abban az esetben az előázsiai jövendő orosz területek benső egybeforrasztása sokkal nehezebbé, s a szerzemény állandó megtartása jóval bonyolultabb feladattá fog válni.

Foglaljuk össze fejtegetéseink lényegét: Az örményekre nézve a valószínűség minden törvényei szerint nem képzelhető más jövő, mint hogy az egész nemzet Oroszország jogara alatt egyesüljön. Oroszországnak politikai belátásától függ, vajjon megtalálja-e annak a módozatát, hogy a birodalom egyetemes érdekeit s az örmény nemzet elérhető eszményeit egyidejűleg felkarolja és előmozdítsa, avagy kilátás nélkül való káros erőfeszítés az egyik, passiv ellentállásban való hasztalan erőpazarlás a másik oldalon lesz-e a megnyilatkozási formája az orosz állam és örmény polgárai közti viszonynak?

Dr. Molnár Antal.

Lukácsi Kristóf levelezései.

Nagy emberek levelezései nemcsak a bennük foglalt adatok miatt figyelemreméltók és tanulságosak, de azon szempontból is érdekkel birnak, mivelhogy különböző oldalról világítják meg a nagy emberek pályafutását, s olykor jellemének némely alig ismert avagy éppen félreismert vonására is vetnek egy-egy világító sugarat.

A nagy Lukácsi valódi nagyságát újolag kimutatni nem e bevezető sorok feladata, annyival inkább, mert volt már alkalmunk e folyóiratnak egy egész, gazdag tartalmú emlékezésekkel telt, füzetét az ő dicső életpályája ecsetelésének szentelni, — a midőn rokonszenves és tiszteletet ébresztő arczvonásait is bemutattuk a mi olvasóközönségünknek.

Most azon, az utánjárásra nem kevésbbé érdemes feladatot tűztük magunk elé, hogy a későbbi életrajziró munkáját, Lukácsi levelezéseinek (illetőleg az általa másokhoz, s mások által ő hozzá irt közérdekű leveleknek) egybegyüjtése és közreadása által megkönnyebbitsük.

Mindenesetre kivánatosnak tartanánk, e czélnak minél teljesebb elérhetése végett azt, hogy mindazon tisztelt olvasóink, a kik a Lukácsi-levelezés körébe vágó adatokkal rendelkeznek, az érdekelt levelek közreadását részünkre, azok bemutatása illetve beküldése által lehetővé tennék, — hogy így a saját rendelkezésünkre álló levél-sorozat, időnként, az újabbi közleményekkel minél teljesebben kiegészíthető legyen.

Addig is tehát, a mig a most már kezeink közt levő, s az esetről-esetre másoktól beérkezendő leveleket rendre mind bemutathatnánk e folyóirat lapjain, ezúttal első közlemény gyanánt van szerencsénk nyolcz r e n d b e l i levelezést a következőkben registrálni:

I.

L u k á c s i levele M a r k o v i c h Jakab erzsébetvárosi főespereshez (Közoltetett az „Armenia" V. I. évfolyam 1893. 379 lapon.).

II.

L u k á c s i levele — W e n c z e l Gusztávhoz (Közöltetett az „Armenia" 1898. évfolyam I. számában.).

III.

L u k á c s i levele — H o r v á t h Istvánhoz. (Olvasható a „Magyarok őselei" stb. czimű munka előszavában.)

IV.

Toldy Ferencz akadémiai titoknok levele Lukácsihoz (Olvasható ugyanazon helyen.)

V.

Hászun konstantinápolyi örmény kath. bíbornok-patriarkha levele — Lukácsihoz. (Olvasható az „Adalékok az erdélyi örmények történetéhez" czímű munka utolsó lapján.)

VI.

Jakabb Bogdán levele Lukácsihoz. (Olvasható Lukácsi: „Emlékezetek az örmény nemzet mult életéből" czímű füzete élén).

VII.

Lukácsi levele — Simay Gergelyhez. (Kiadatlan.) Az eredeti szöveg alapján a következőkben közöljük:

Szamosújvárt, 1867 év febr. 27-én.

Tekintetes országgyülési képviselő úr!

Nagyon kedvesen vettem folyó hó 19-ikéről szóló becses tudósitását, melylyel engem megtisztelni méltóztatott; mert bárha ismeretes volt előttem a hírlapokból a kegyelmes királyi leirat, mely Magyarországot ősi alkotmányos önállóságának birtokába helyezi vissza, mindazáltal igen jól esett lelkemnek azt őszintén tisztelt és közszeretetben álló képviselőnk közvetlen előadásából is megérteni.

Örömmel és lelkesedéssel olvasták becses sorait a nálam, tegnap az az febr. 26-án szép számmal egybegyült vendégek, kik valamennyien a legszorosabb értelemben vett őszinte tisztelői köréhez tartoznak. Ezek közt szerencsém volt fogadhatni házammál és vendégemül tisztelhetni őszbe borult, köztiszteletben álló és városunk körül magának kitünő érdemeket szerzett édes atyját: tekintetes Simay János urat, ki jelenben a legjobb egészségnek örvend. — Ebédünk alatt éltettük a Felséges uralkodót, ki végre legyőzve minden nehézségeket, megadta a rég ohajtott alkotmányt; éltettük ennek főeszközlőjét: a haza nagy bölcsét, Deákot és az újan kinevezett

miniszterelnököt és társait; de éltettük a mi képviselőinket, kik hozzánk legközelebb tartoznak. Szerencsét kívántam városunknak és nemzetünknek azon tappintatos magatartásáért, melyet a lefolyt válságos időszak alatt tanusított, melynek az uralkodó Fenség iránti jobbágyi hűségén és a Magyar nemzet iránti rendületlen rokonszenvén, főkép pedig jog, törvény és igazság iránti tiszteletén és alkotmányos érzületén hajótörést szenvedtek minden kisérletek azt más útra terelni. — Ohajtásomat fejeztem ki az iránt, vajha nemzetünk és városunk jövő időkben is állandóul megtartaná eredeti örmény-magyar jellegét és mindenkor függetlenül más elemek beavatkozásától, a magyar országos ügyekben hasonló eljárást követhetne és a tekintetes urakhoz hason-érzelmű jeles és derék képviselőket küldhetne az ország legfőbb törvényhozó Tanácsába, kikre a haza és nemzet egyaránt számithat. E pedig csak úgy történhetik meg, ha a nemzetiségi kérdés tárgyalásánál, midőn a nagyobb nemzetiségeknek előnyök biztosittatnak, számra ugyan kisebb, de a haza iránti szeretetben és alkotmány-érzületben alább egyikénél sem álló kisded nemzetünkre némi figyelem fordittatik, nehogy az a hatalmasabbaknak feláldoztassék.

Az erdélyi örmény nemzet megpróbált hűségű és válságos időkben, midőn minden más nem-magyar ajkú népei a magyar korona tartományainak, külön érdekeket hajhásztak, egyedül mi állottunk szilárdul a magyar nemzet és annak igazságos ügye mellett, megosztottuk vele sorsunkat; készek vele halni vagy élni. Azért nézetem szerint, legfőbb érdekében áll az országnak egy ily loyalis és a haza iránt érdemeket szerzett nemzetet védszárnyai alá venni, az alkotmányosság sánczaiba bocsátani és neki a nemzetiségek sorába azon helyet és állást kimutatni, mely őt megilleti és a mely fenmaradását biztosítja.

Politikai és nyelvi tekintetben mi igényeket nem képezünk, a mi fenmaradásunkat — természetes, hogy némi vivmány a politikai téren — nagy mértékben garantirozná; ez azonban — nézetem szerint — csak úgy és akkor történhetnék meg, ha a többi nemzetiségek is meg nem elégedve azon biztositással, melyet a kimondott jog-

egyenlőség elve kinek-kinek megad, az erdélyi románok példájára még külön is kívánnák magukat articuláltatni, mely esetben mi sem maradhatnánk hátrább... Pro hic et nunc azonban elég volna, ha bárcsak egyházi tekintetben nyerhetnők meg azt, hogy elválasztatva a fejérvári püspöki széktől, mely irántunk legmostohább eljárást követett, — önállók és függetlenek lehetnénk, akár vicarius, akár püspök, akár más — bármily néven nevezendő — egyházi előljáróság alatt.

Erre vonatkozó munkálatom készen van és most írják azt tisztára Bárány és Fáraó tisztelendő urak, — mely egy igen érdekes emlékiratot képezend; terjedelménél és tartalmánál fogva, hiszem, hogy vonakodni fog az „Idők Tanuja"-nak szerkesztője azt lapjába felvenni, hanem elég, ha kivonatot közöl belőle. Kiadjuk Pesten röpirat alakban és szétosztjuk. Mintegy tiz nap alatt — reméllem — készen leszek vele és akkor felküldöm tekintetes urnak használat és kinyomatás végett.

Többiben becses hajlamaiba ajánlott megkülönböztetett tisztelettel maradok tekintetes urnak alázatos szolgája Lukácsi plebános.

VIII.

Lukácsi levele — Simay János joghallgatóhoz. (Kiadatlan.) Az eredeti szöveg alapján a következőkben közöljük:

Kedves joghallgató ur! „A magyarok őselei" stb. czimű munkámnak sajtó alá bocsátása alkalmával bizodalmas kérésemre elvállalt fáradsága és szivessége elismeréseül fogadja el tőlem ezen tiszteletpéldányt, melylyel Önnek kedveskedem. Kitünő tisztelettel és szeretettel tisztelt uraságodnak Szamosújvárt 1870. év oct. 28 alázatos szolgája Lukácsi Kristóf.

A fentiekben megkezdett közleményeinket, közelebbi alkalommal folytatjuk! **Sz. K.**

Ötven év előtt.

— Az első magyar képviselőház tagjai. —

Több éve már, hogy az 1848—49-ik évi pesti, illetve debreczeni országgyűlés (népképviseleti alapon először választott) alsóházának számban azóta sokszorosan megfogyatkozott élő tagjait hírlapi úton névszerint összeírni megkisérlették; a mi tekintve, hogy az illető nagy idők tagjai — mindannyian magas életkorban levő s így jobbadán elvonult életet élő öreg urak — az ország különböző vidékein szétszórtan laknak, mindenkor csak hozzávetőleg s nem teljes pontossággal sikerülhetett.

Ez az oka annak, hogy habár oly értelmű felhivás is tétetett közzé a politikai napilapokban, miszerint ohajtandó lenne a még életben levő „negyvennyolczas“ képviselőknek általános találkozóra (természetesen az akkor még élt Kossuth kivételével) Budapesten megjelenni s egy közös pályatársi kézfogóra összegyülekezni, — az eszményi terv ismételt megújitás daczára egészben soha sem sikerülhetett: jóllehet néhányan az első magyar népképviselők sorából, a székesfőváros millenáris ünnepélye alkalmából, mintegy testületileg szerepeltek.

Mostanában a történeti nevezetességű 1848-ik évnek félszázados fordulóján újból felmerült az illető volt képviselők számbavételének eszméje, — minek folytán az életben levőknek egy újabb névsora látott napvilágot a hírlapokban.

Tizenhétre teszik azok számát, kik a négyszáz közül — Isten segitségével — elérhették a félszázadot a híres „48“ után; midőn az is, ki egykor a legifjabb volt közöttük, ma már megőszült öreg. Iványka Zsigmond közli a névsort, a melyben a negyedik helyen találkozunk, Szamosújvár akkori képviselőjének (jelenleg folyóiratunk rendes dolgozótársának), az örmény költészet magyar műforditójának: Simay Gergely ny. törvényszéki elnöknek köztiszteletben álló nevével is.

Kivüle még volt ugyan egypár örmény tagja az ötven év előtti magyar parlament képviselőházának, — a kik közül Korbuly Bogdán, ugyancsak a szamosújvári, vala-

mint Karátsonyi János az erzsébetvárosi választókerület képviselője, még csak rövid egypár év előtt is életben valának, de ma már Simay Gergely az egyedüli örmény a tizenhét között.

Téves azonban az életkor megjelölése Iványka Zsigmond névlajstromában, — a hol városunk most említett képviselőjének életkorát 87 évre teszi; mert a negyvennyolczadiki országgyűlésnek tudvalevőleg Simay Gergely volt egyik legfiatalabb tagja, a ki 1823. július 2-án született, s így jelenleg a 74-ik évét töltötte be; s éppen ő volt az, ki évekkel ezelőtt, egyik budapesti lapban — mint legfiatalabb tag — kezdeményezte egykori képviselőtársainak összehivását.

Midőn érdemekben megőszült negyvennyolczadiki képviselőnknek, arczképpel illusztrált élet- és jellemrajzát közreadtuk folyóiratunkban, bővebben megemlékeztünk már az ő díszes politikai pályafutásáról, — itt alkalomszerűleg csak annyit jegyzünk meg, hogy ama viharos időszakban is hiven megállotta helyét a hazafiságnak akkor nem éppen veszélytelen lobogója alatt — a Pestről Debreczenbe, később Szegedre menekült hongyűlésen tevékeny részt vett; s hogy egyik legfiatalabb képviselő létére mégis, mint korjegyző nem működött, annak egyszerű magyarázata abban rejlik, hogy az általános választásoknál a szamosújvári kerületben megválasztott két képviselő (Korbuly Bogdán és Sárosy Ferencz) egyike és pedig az utóbb nevezett, még mielőtt az országgyűlésre fölmehetett volna, — meghalt, s helyére 1848. július 18-án Simay Gergely választatott meg. Midőn tehát az országgyűlésen megjelent a Ház tanácskozásai már javában folytak, illetve a korjegyzők a megválasztott rendes jegyzőknek adták át helyüket, vagyis a Ház megalakulása már be volt fejezve.

Soraink befejezéseül kifejezést kell adnunk abbeli meggyőződésünknek is, hogy úgy Szamosújvár, mint az egész hazai örménység mindenkor büszke lesz érdemteljes hű fiára, Simay Gergelyre, — s nevét a hon legjobbjai sorában megkülönböztetett tisztelettel említik!

Sz. K.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával irta **Szongott Kristóf.**

(Hatodik folytatás.)

Kántáczhi: Kantai. Kézdi-Vásárhely azon része, hol a gymnasium áll, Kantá-nak neveztetik. — Mánug Kántáczhi Oszgerics: Kantai Ötves Emanuel. Erzs. Ker. II. köt. 26 l. 74 t. A Kántáczhi név most nincs használatban. L. Oszgerics, Ötvös.

Kápálh, a román capu albu, latin caput album-ból: fehér fej, fehér fejű. A Dsermág család román neve. L. Bedrosz, Dsermág, Fehér.

Kápátán = Kapatán. Násztur, vor mágánuámp Kápátán: Násztur, kinek vezetékneve Kapatán. Szam. Ker. I. köt. 29 l. 178 t. A Násztur-ok Kápátán-ok. — Vártán Kápátány, 1806. Szam. Ker. III. köt. 118 l. 28 t. Májkon Kápitán Edelbein tuszdrên: Albert kapitány Mária nevű leánya. Szam. Ker. II. köt. 170 l. Kapitány egy a középkori latin capitaneus szóval (caput névtől.) Előjön a törökben is: kapudan; francziául: capitaine; olaszul: capitano. L. Kapatán, Kapitán, Lászlóffi, Násztur.

Kápdebo, románul capu de bou, latinul caput bovis, magyarul: ökörfő. Beregszászi Kápdebo Miklós. Szam. vár. lev. 1794 (Szarukány erida). E család örmény neve Jézeán (*հց* jéz: ökör, *եզնաւ* Ökrös, Ökrösi). Jézeán Gárábéd kultuszminiszteri államtitkár (Szent-Pétervárott). Bogdán Gergely alias Kabdebo. Szam. vár. lev. 1732. — Ándon Ándonevics, vor „Cap de bou Jacubovicz“ gê goeshuer: Ándonevics Antal, ki Jakubovics Kapdebo-nak neveztetett. „Hántesz Amszoreá“ 1891. jul. füzet. E szerint a hazai Kápdebo-k vezetékneve Bogdán, a Molva-Oláhországban maradt Kápdebo-k Andonevics-Jakubovics-ok voltak. E család nagy kereskedést űzött marhákkal, miért a Bogdán vezetéknév helyett a családi czímerben levő ökörfőről Kapdebo-nak neveztetett. Az 1682-ben használt czímer alatt azért fordul elő ez az aláírás: „Kapdebo von Kapri.“

mert a Bogdán család ezen ága a megnemesítés előtt Kápri gúnynevet viselt. — Hankovitsij Kapdebov quaestor armenus Elisabethopolitanus. Szam. vár. lev. 1786—68 sz. Kábdebo János maradékai elhagyják a Kápdebo nevet és apjuk (János — Hanko) nevéről Hankovicsoknak nevezik magukat. — Auer, bécsi antiquariustól hozattam egy könyvet, melynek címe ez: Souvenir de St. Lazare, Venise 12. E könyv, — mely, mint látszik, dr. Kápdebo bécsi orvosé volt — táblájára egy kép van ragasztva; a képen következő nyomtatott szavak: Sammlungen der Familie Kapdebo von Kapri; a képen fent balról 1682. jobbról K. v. K. (Kapdebo von Kapri), alul a közepen ökörfő, orrlyukaiba karika huzva. L. Bogdán, Hankovics. Kápri (Kepri), Káprikodá.

Kápri. A Káprikoda rövidített alakja. Kápri Simon. Szam. vár. lev. 1806—51 sz. A Bukovinában élő Kápri nevű örmény család osztrak báróságot nyert (Báró Kápri Mártha. L. „Armenia." Negyedik evfolyam. [1890], 93). L. Káprikodá, Kepri.

Kápriel, magyarul Gábor. Kápriel Katalin. Szam. vár. lev. 1830. — E családnév előfordul Keleten is: „Árévélkh" 1886. jun. 11. 720 sz. L. Gábor, Gábriel, Gábrus.

Káprikodá össze van téve a román capră (kecske) és coadă-ból (fark). Eredetileg így volt kápraikodá, melyben az *i* az örmény sajátitóeset raga; tehát kápraikodá = a kecskének farka, kecskefark. A Káprikodá-ból a kodá elhagyásával lett Kápri (= Kepri); a kodá örmény fordítása Aki, Bocshig és magyar fordítása: Fark. — Káprikodá-jéncz Chácshig. Erzs. Ker. I. köt. 143 l. — Aki, Bocshig, Fark, Kápdebo, Kápri (= Kepri) és Káprikodá egy család, melynek vezetékneve Bogdán. L. Aki, Bocshig, Fark, Kápdebo, Kepri (Kápri), Kápdebo.

Kárákás. Kárá török szó, jelentése: fekete (szeáv *ատա*), és a kás perzsa szónak jelentése: hasonló, szinű; kárákás: feketeszinű = Fekete. Kárákás az örmény Sziev török-perzsa fordítása. A nép, mely nem igen törődik a szavak jelentésével, mivel talált e hazában Kerekes magyar családnevet, a Kárákás t is Kerekes-nek mondotta. —

Catharina Kárákás. Szam. Ház. II. köt. 136 l. 2 t. L. Áffumi, Duducz, Duha, Fekete, Kerekes, Nyegrucz, Szíév-Mitkó.

Kárákocs – Kárákás (Kerekes. Kos – kás.) Norszesz Károkos. Szam. H. II. köt. 169 l. 29 t. — Norszesz Kárákocs-i. Szam. Ház. II. köt. 103 l. 12 t. — Norszesz Khárákhocsh. Szam. Ker. II. köt. 311 l. 143 t. L. Kárákás, Kerekes. A Kárákás és Kárákocs név most nincs használatban.

Kárimisz, örmény szó, jelentése: bárányhús. Luszig Kárimiszján. Szam. Ker. II. köt. 502 l. 149 t. E családnév előfordul Keleten is: Sztephán Kárnigián. „Árévélkh" 1886. okt. 18. 826 sz. — Kárnágérián Hovhánnesz. "Árévélkh" 1889. jun. 30. 1639 sz. — Cháeshlun jéghév Cháesherészé Mánugin vértin. vor mágánuámp gocshi Kárimisz: A násznagy Cháesherész (Kristóf) Mánugnak fia volt, ki vezetéknévvel Kárimisz-nek (Bárány) neveztetik. Szam. H. 7. l. 508 t. L. Bárány, Báronc s.

Kárinczhi: Kárin-ból való. Gárin városát a török Erzerum-nak mondja. Gárin (Kárin) város Örményországban. — Kárinczhi Mánug. Szam. Ház. II. köt. 88 l. 20 t. Kihalt család. L. Erzerumczhi.

Kárêngecz (Káringécz.) Az örmény kári (գարի) szónak jelentése: árpa (v. ö török árpha). Kári czékél (գարի ձգել) árpaszemeket vetve jósolni; kárêngeczh (գարեղագէտ) árpa vetés, árpaszórásból jósló. Mágus, ki árpaszemeket szór, vet, hány, hogy ebből jövendőt mondjon. — Káréngecz Krikor. Szam. Ker. I. köt. 170 l. 1878 t. — Bádvéli Der-Ászvádur Kárénkeczián: tisztelendő Kárêngecz Bogdán úr. Szam. Ház. II. köt. 91 l. 36 t. — Káringicz Mánug. Szam. H. II. köt. 67 l. 179 t. — Տաղիճեան գարեղագէտ. Szam. H. II. köt. 5 l. 95 t. L. Geczö.

Káringecz. L. Kárêngecz, Geczö.

Károli. L. Ázbej.

Káterev (Kátrev, Kátrov, Káttero). A csikszépvizi anyakönyv Ker. I. köt. 22 lap szerint: Csik-Szépvizen a Káttero család nevét Kosztinra változtatta. — Christophorus Vertan alias Káterev. Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás.

E szerint a Csoribán, Káterev (Kátrov, Káttero) és Pátrubán család vezetékneve Vertán. L. Kosztin, Vertán.

Kâtênszusz összetett román szó. Kâtênszuszencz (Kâkênszuszencz) Bábig. Erzs. Ker. I. köt. 88 l. decz. 17. A Bábig család gúnyneve. E csúf jelentésű szó most nincs használatban. L. Bábig.

Kátrov. A török káthêr szónak jelentése: öszvér; e család Keleten öszvérekkel kereskedett, azért káthêr: öszvérkereskedő. — Kátrêv Mánug. Szam. H. II. köt. 321 l. 8 t. — Toder Kátrov. Erzs. anyakönyv. — Mârdirosz Kâtêrêvián. Szam. H. II. köt. 228 l. 63 t. — A Kátrêv (Kátrov, Kâtêrêv) az örmény Csoribán török neve; azonban a gúnyolodó nyelv a Káthêr utolsó alakjából csinált Kâkêrêv csúf jelentésű román szót: Mârdirosz Kâkêrêv. Szam. Ház. II. köt. 177 l. 39 t. — Mârdirosz Khâkhêrêv (ezen összetett szó első része örmény és a második román szó; így is csúf a jelentése). Szam. H. II. köt. 184 l. 42 t. E családnév előfordul Keleten is: Ruben Káthêrdsián „Árévélkh" 1867. ápr. 7. 965 sz. L. Csoribán, Káttero, Pátrubán, Vertán.

Kátsárick = Kristóf. Gorovely Kátsárick. Szam. vár. lev. 1766 év. L. Chácshig.

Kátseresz, a Chácsheresz elferdített alakja. — Kátseresz alias Gorove Kristóf. Szam. vár. lev. 1766. (Szó szerint: Kristóf vagyis Gorove Kristóf.) L. Chácsheresz, Gorove.

Káttero = Kátrev. L. Kátrev, Kátrov.

Kázák. A kozák-ot a román cázac-nak mondja. — Ágoph Kázák-i. Erzs. Ker. II. köt. 131. 53 t. — Kázák-éncz Ágoph. Erzs. Ker. I. köt. 85 l. A Kázák (kozák) családnév most nincs használatban. L. Polyák, Toth.

Kézá (a német Katze-ból,) Erzsébetvároson Macskási. L. Kándrá, Macskási.

Kehes. Az örmény házárábéd (*házaroujz*, procurator domus, praefectus, *ախոյեան տան ոսպիսի*) törökül kheáhcá. Mivel az örmény e házában talált olyan magyar szót, mely hangzásra ehhez kissé hasonlít a kheáhcá-ból csinálta ezt a szót: kehes. — Luszig Kehes. Szam. H. II. köt. 66 l. 250 t. — Gergely Simon alias Kehes. Szam. vár. lev. 1800 év. A Kehes család vezetékneve Gergely.

E családnév előfordul Keleten is: Gárábed Kheheá-ján (Գարաբեդ Խեչեան) „Árévélkh“ 1886. okt. 18. 826 sz. L. Gergely.

Kendof, a Kéndov másik alakja. Kendof Jakab. Szam. vár. lev. 1846. L. Kéndov.

Kéndov. Az örmény gunt, gund (գունդ, գունդ) jelentése: kopasz, calvus; tatárul: khel; ov (örmény szócska) vmivel biró; kéndov: kopasz (szó szerint: kopaszsággal biró). L. Ágopsa, Dsecshegh, Kendof (Kéndov), Khel, Kopasz.

Kendris, a Kandra román alakja. Álexá Kendrisián. Szam. Ker. III. köt. 84 l. 62 t. L. Kándrá.

Keork, a György név örmény alakja. Sztephán Keorkján Ergêrczhin. Csikszépvizi anyakönyv. Az Ergêrczhi család vezetékneve Keork. A Keork előfordul Keleten is: Háruthiun Keorkián. „Árévélkh“ 1886 szep. 22. 804 sz. L. Ergêrczhi, György.

Kepri, a Kápri másik alakja. Gregorius Kepri alias Dzerich. Szam. vár. lev. 1769. ápr. 1. — Gregorius Kepri alias Dzerig. Szam. vár. lev. 1772. (Szeredai Antal prépost iratából.) Dzerig (Zerich, Bátrin) = Simon. E szerint az Aki, Bocsig, Fark, Kápdebo, Kápri (Kepri) család őse Bogdán Dzerig (Simon) volt. L. Aki, Bocshig, Fark, Kápdebo, Kápri, Káprikodá.

Kepus = Kip. Kipucz. Gregorius Zerik alias Kepus. Szam. vár. lev. 1779—198 sz. Kepus (Kip, Kipus, Kipucz) a Dzerig család mellékneve. L. Dzerig.

Kerebi, a magyar Geréb és az örmény *i* ragból. Ifj. Korbuly Karátsony alias Geréb. Szam. vár. lev. 1818. év 2345 sz. (Gereb-i = Kereb-i). — Korbuly alias Gerebej Antal. Szam. vár. lev. 1832 –160 sz. Geréb volt a Korbuly család egyik ágának mellékneve. — Ánton Gereb-ján. Szam. Ház. II. köt. 227 l. 11 t. 1818 év. — Náni Kerebián. Szam. Ker. IV. köt. 117. l. L. Geréb, Korbuly.

Kerekes. „Catharina Kárákocs contra Michaelem Kárákocs“ ez van egy Szamosújvárt 1807-ben 91 sz. alatt kelt irat boritékán, benn pedig a kormányszéki iratban: „Kerekes Mihály“ E szerint Kerekes a Kárákocs (Kárákás) magyarosított alakja. A Kerekes család egyik tagja Beszterczén egy ideig Wagner nevet viselt. Kerekes Kristóf. Szam H. II. köt. 137 l. 79 t. L. Kárákás, Kárákocs.

Kêrênducz? Vártán Kêrênducz. Szam. Ker. II. köt 223 l. 81 t. Kihalt család.

Keresztes. Verzár (Verzereskul) püspök hagyatékáról 1716-ban Görgény-Szt-Imrén felvett leltárban a szamosújvári főbiró: Jacobus Christophorus magyarul így fordul elő: Jakab Keresztes; tehát Keresztes = Christophorus = Kristóf. Ugyanezen évben Steinwille katonai kormányzóhoz benyujtott kérvényben ez a Christophorus örményül így *ha խաչիկ պետրոսի կերլայ* (Jész Chácshig bírov Gerlai: Én Kristóf Gerla [Szamosújvár] birája). — Márton Keresztes-ján. Szam. Ker. III. köt. 232 l. 38 t. — (A német vitézi rend, ezen név alatt is: „Német-Keresztes-vitézek" [Religiosi milites, cruciferi] Erdélyben: Székén, Bonezidán, Gyulafehérvárott. II. András magyar király Moldva határán rengeteg erdőket adott ezen vitézeknek). L. Kristóf, Ulián.

Keresztesi, a magyar Keresztes és az örmény *i* ragból. Keresztesi alias Dsurdsovczhi Márton. Szam. vár. lev. 1816—1526 sz. A Dsurdsovczhi család egyik ágának vezetékneve Keresztes (= Kristóf). L. Dsurdsovczhi.

Kermeczján. Kêrmez török szó: piros. — Luszig Kermez-ján. Szam. templom iratai közt. E családnév most nincs használatban. L. Gármir Roska, Roth, Stefánovics.

Kêrpit. Cârpa román szónak jelentése: rongy, czafat, darab. A Kêrpá-ból lett Kêrpit. A Láth, Láthegoskár családnév román neve. — Chácshig Kêrpit. Szam. H. II. köt. 185 l. 71 t. L. Bedrosz, Goskár, Láth, Lathegoskár, Petri.

Kertész. L. Bághcshájján.

Kesor. Egyik Boghosz (Pál) Kesor (összetett örmény szó, kes or *կէս օր*: rossz nap) gúnynevet kapott. — Vászil Khêsor. Szam. Ker. II. köt. 786 l. 137 t. — Kesor vagyis igazi neve szerint Pálfi Gergely. Szam. vár. lev. 1800. L. Boghosz, Khesor, Pál, Pálfi.

Keszegi (Kőszegi). Elörményesedett család. — Dániel Keszegián. Szam. H. II. köt. 266 l. 20 t.

Keul. Keul Oxendius. Szam. vár. lev. iratai közt. L. Cheul, Hávul, Kheul.

Kevork, Kivork = György; Charib Ki(v)ork. Szam. Ker. II. köt. 321 l. L. Chárib, György.

Khákhoth khith (örm.) piszkos orrú. Mánug Khákhodkhéthi. Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. E gúnynév most nincs használatban.

Khel tatár szó, jelentése: kopasz. Erzsébetvároson Khel = Szultán. — Ághá Luszig Khel Thoroszián: Thorosz (Todor) Khel Lukács úr. Erzs. Ker. I. kötet elején. A Dseeshegh, Kéndov, Kopasz, Khel, Szultán (Temesvári) család vezetékneve Thorosz. L. Dseeshegh, Gondág, Kéndov, Kopasz, Szultán, Temesvári, Thorosz.

Khéndsi. Az örmény khunds (*քունդ*: sút, szöglet, zug) és a török dsi-ből (csináló, készitő, lakó;) tehát khéndsi: szögletben lakó, sútban ülő. Erzsébetváros „khéndsi" a Márkovich család, melynek ősi háza útczaszögleten épült, mellékneve.

Kheri (*քեռի*) örmény szó: anyúl báty, anyúl öcs. — Távit Dzerigin Kherun vértin: Dávid az Anyúlbáty Dzerig fia. Szam. Ház. II. köt. 181 l. 112 t. Kihalt család.

Khesor — Kesor. A Pál család egyik ága neveztetett Khesornak. L. Boghosz, Kesor.

Khésug. L. Kesor, Khesor.

Khészdurcán. A török khesztirme szó jelentése: rövid. A Gárdsthév család török neve. — Khészdurián Széhág. Szam. Ker. II. köt. 1961. 52 t. Kihalt család. L. Gárdsthév.

Khoszá. Az örmény kosz (*քոս*) szónak jelentése: szikkadt, száraz, kopár; a kosz-ból *á* betű hozzáragasztással: kosz-á. Koszánán (örmény ige) szárad (az élőfa, kéz.) A Koszá magyarosan így iratott „Kasza." Cháeshig Bedrosz Khoszáján Horodenkáczhi: Horodenkai Khosza Bedrosz Kristóf. Szam. kereskedő-társaság 1768 évi iratai közt. A Khosza család ezen ága Horodenkából és a másik ág, mely Koszá-nak (h nélkül) irta nevét Tisminiczából jött. Mindkét helység Lengyelországban van, azért a Koszá (Kasza, Khoszá) Lengyel-nek is neveztetik. — Kájtán Khoszá ilách: Lengyel-Khosza Kajtán. Szam. Ker. II. köt. 432 l. 76 t. — Mánug Khoszá. Szam. vár. lev. 1806 év — és ugyanez abban az iratban magyarul így irta nevét: Kopár Emánuel. — Kopár Simon, ki később esperes-plebános lett (Szamosújvártt) örményül így irta nevét: Szimon Khoszá kordzágezhogh kháháná (*Սիմոն*

Popa apadulyay paróchus: Kopár Simon segédlelkész. Szam. Ker. IV. köt. 227 l. Tehát Kasza (Khoszá, Koszá), Kopár egy család. — Kopár Maxin (= Angszend) és mellette örményül Angszend Jogomosi: Kopár vagyis Jogomos Angszend. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. A Kopár család csak mint más országból jött advena neveztetik Jogomost-nak, de azért sem a Jagamast, sem a Lengyel nevet nem használta. — Khoszá Szêhágéncz Chácshig: Kosza-Izsák Kristóf. Erzs. Ker. I. köt. 39 l. 1733 év. A Kasza (Khoszá, Koszá), Kopár család vezetékneve Szêhág (Izsák). L. Kasza, Kopár, Kosza, Szêhág.

Khis. = Kis. Khisin vértin Mitkon: Khis fia Mihály. Szam. H. 9 l. 79 t. — Mitko Chis. Szam. vár. lev. 1789 82 jk. sz. L. Kicsiny, Kis.

Kicsi, magyar szó. L. Khis, Kicsiny, Kis.

Kicsiny az örmény „bizdi" magyar fordítása = khis, kicsi, kis. Kicsid Vártán. Szam. Hal. II. köt. 2 l. 35 t. L. Bizdi, Khis, Kicsi, Kis.

Kinczes, a Dsehez család egyik ágának magyar neve. Kinczes Bogdán kereskedő (Bethlen). L. Dsehez, Nigol.

Kinovian. Kini [illegible] örmény szó: bor és kinov boros. Thorosz Kinovi. (Erzsébetvárosi összeírás). — Kinov-éncz Ászvádur. Erzs. Ker. I. köt. 32 l. 1732. E családnév most nincs használatban. L. Bor, Boros.

Kip, a magyar kép örményes alakja. — Minász Kip. Szam. H. II. köt. 173 l. 111 t. Kép (kip) a Dzerig (Zerig) család gúnyneve. L. Dzerig.

Kiperdsi. L. Borsos, Lukácsi, Piperdsi.

Kipucz, a magyar kép szóból és a román kicsinyítő ucz (ka, ke, acska, ecske) szócskából: képecske. L. Dzerig, Kepus, Kip.

Király, az Osztian család egyik ágának gúnyneve. L. Osztián.

Kirkor (= Gergely) a Krikor egyik örmény alakja. L. Krikor.

Kirkorov. Kirkorov Antal, ki Konstantinápolyban született, 1824-ben vétetett fel Szamosújvár polgárai közé. Szam. vár. lev. 1824—1905 sz. L. Kirkor, Krikor.

Kirkorovics = Gergelyfi. Kirkorovics Elisabetha. Szam. Ház. III. köt. 69 l. L. Kirkor, Kirkorov, Krikor.

Kirkos, a Kirkosá rövidebb alakja. Joachimus Kirkos. Szam. vár. lev.; régi jegyzék. — Gergely Bogdán alias Kirkos (Bogdán Gergely vagyis Kirkos). Szam. vár. lev. (Placsintár-crida). — Kirkos alias Placsintár Bogdán. Szam. vár. lev. 1769. (Placsintár Gergely fia: Bogdán). L. Hádsi.

Kirkosá. Szam. H. 34. l. 337 t. alatt így is Kirkorsáh. — Kirkor (örm.) Gergely és sáh (perzsa) úr. A Kirkorsá-k nevöket magyarra nem Gergelyúr, hanem Gergelyfi-re fordították. (Az Agopsá névből is a sáh vég a magyarositásnál elmaradt). Kirkosá Aszvádur. Szam. H. II. köt. 12 l. 225 t. — Kirkosá Kirkosáján. Szam. vár. lev. 1821—765 sz. — Gregorius alias Kirkosa Szarokán (itt Kirkosa Gregorius helyett áll.) Szam. vár. lev. 1804—279 sz. — Joachimus Miron alias Kirkosa (Miron Gergely fia Joachim). Szam. vár. lev.; régi összeirás. — Placsintár alias Kirkosa Gergely (itt Kirkosá = Gergely). Szam. vár. lev. 1759. L. Gergelyfi, Kirkor, Kirkorovics, Kirkos.

Kirkosfi = Gergelyfi, Kirkorovics. Kirkosfi Kajtán. Szam. vár. lev. 1794. L. Gergelyfi, Kirkos, Kirkosá.

Kis (Khis) a török kisi záde (szabadfi, nemes) rövidített alakja. Az Azád család török neve. Aszvádur ághá Kirkosái Placsintárián jév Kis Annái vértin: Placsintár Gergely úr Aszvádur fia és ennek Kis Anna (nevü feleségétől született) fiú. Szam. Ker. II. köt. 42 l. Kis László Márton. Szam. vár lev. 1806—1147 sz. — Kis Szongott Bogdán. Szam. vár. lev. 1808—298 sz. (Mind két példában a „kis“ az örmény bizdi [latin junior] magyar fordítása.) L. Ázád, Bizdi, Flora, Kicsi, Kicsiny.

Kok örmény szó — *ծիրանածին, ծիրանածնունդ* (dziránádzin, dziránádzênunt), *Πορφυρογέννητος*, Porphyrogennita, in purpura natus; *արքայածին, արքայազն, որ ի ծոց գոց* (árkhájádzin, árkhájorti, vor jév ászi kok; királytól született, kiralyfi, ki kok-nak is neveztetik. (Örmény akad. szótár I. köt. 1017 l.) A X. századtól kezdve a Kok (királyfi) a görögös Perferuzsen (Berferuzsen *Φιλοφρονούμενος*) nevet viseli. A szamosújvári Kok-ok magyarul Deák-oknak neveztettek. —

Balog Kristóf (Kok). Szam. vár. lev. 1845 év. L. Balog, Budzeskul, Deák, Kráter.

Kokonyigá a román coconiţă (kisasszony) szóból alakitott név. Az Osztián család egyik ágának gúnyneve. Osztián Márton alias Kokonyigá. Szam. vár. lev. 1820—1861 sz. L. Osztián.

Kokor, a Kirkor (Gergely) elferdített alakja. L. Kirkor. Krikor.

Kolczá. Colţat román szó, jelentése: kiálló fogú, mit hervorragenden Zähnen. Kolczá Ovánesz. Szam. H. II. köt. 5 l. 114 t. — Cháeshig Kolczá-ján. Szam. H. II. köt 21 l. 458 t. — Izsák alias Kolcza Kristóf. Szam. vár. lev. 1821—2218 sz. — Julis Kolczá-i ájszinkhên Pátrubán: Pátrubán vagyis Kolcza Julia. Szam. Ker. IV. köt. 305 l. — Kolcza alias Páll Theresia. Szam. vár. lev. 1836—372 sz. — „Christophorus Izsák alias Kolcza" van az 1798. évi 211 számú iraton kívül (Szam. vár. lev.) és belül: Isacus Kolcza alias Kristóf (ezt így kell érteni: Izsák [ez a vezetéknév, Kolcza gúnynév] vagyis Kolcza Kristof). Ezek szerint az Izsák, Páll és Pátrubán család egy-egy ága Kolcza gúnynevet is viselt. L. Boghosz. Diráczhu, Izsák, Katona, Kolczátá, Pál, Pátrubán.

Kolczátá. A Kolcza név másik alakja. — Kolczáta alias Izsák Maria. Szam. keresk. társaság iratai közt — Izsák Kristóf alias Kolczátá. Szam. vár. lev. 1813—896 sz. — Mánuság Kájtáni Kolczátá-ján gám Boghoszián: Boghosz (Páll) vagy Kolczáta Kajtán (leánya) Viola. Szam. Ház. II. köt. 258 l. 1 t. 1819 év. — Theodorus Kristóf alias Kolczátá. Szam. vár. lev. 1777 év. (Ezt így kell érteni: Kolczátá-Kristóf Tódor). — Theodorus Kolczát alias Deák vel Izsák. Szam. vár. lev. 1829 év. L. Kolczá.

Kolcser — Kulcsár (magyar szó). Maria Dsigár alias Kolcser. Szam. vár. lev. 1773. 153 sz. A Kolcser (Kulcsár) család vezetékneve Dsigár. A Kolcser családnév most nincs használatban.

Komicz, a Bocsánczi család egyik ágának gúnyneve. L. Bocsánczi.

Kondrai. Kondrai Gergely. Szam. vár. lev. 1819 L. Kandra, Kandrai, Kándrá.

Konrád, német név = „Kühn am Räth“ = tanakodás, tanács, eszköz, bátor az eszközben. Ohánnesz Konrád. Szam. H. II. köt. 288 l. 99 t. — Ohánnesz Kontrád. Szam. Ker. II. köt. 756 l. 139 t. — Máriám Andriásin Kondrádján ginė: Konrád András felesége Mária. Szam. H. II. 249 l. 102 t.

Konstantinápolyi. Kontantinápolyi Anna. Szam. vár. lev. 1766. Kihalt család.

Kontrás, a Konrád név másik alakja. — Aszvádur Kontrás. Szam. Ker II. köt. 95 l. 1020 t. L. Konrád.

Kopacz (Kopasz). Gregorius Drágomán alias Kopacz. Szam vár. lev. 1780—160 sz. L. Kendof, Kèndov, Khel, Kopasz.

Kopasz, a Kèndov család magyar neve. L. Drágomán, Dseeshegh, Gondág, Hánákecz, Jolbe, Kèndov, Khel, Szultán.

Kopács. A Drágomán család egyik ágának gúnyneve. Copaciu (román): fa, fatörzsök. L. Drágomán.

Kopár, a Kosza család magyar neve. Christophorus Kopár. Szam. Ker. III. köt. 310 l. 25 t. (Simai Lukács pap irja 1816-ban). Kopár Márton Krikori Khoszáján vérti: Khoszá Gergely fia Kopár Márton. Szam. Ház. III. köt. 46 l. Khoszá, a Kopar család örmény neve. Koszá. Kopár egy család. L. Gozé, Jagamast, Kasza, Koszá.

Kopocz = Kopasz. Danig Kopocz. Szam. H. II. köt. 151 l. 108 t. — Ohánnesz Jolbe Kopocz. Szam. Ker. II. köt. 407 l. 97 t. A Drágomán és Jolbe család egyik ága szintén Kopasz nevet viselt. L. Drágomán, Jolbe.

Korbul. Szamosújvár híres plebánosa 1773-ban (Ker. II. köt. 421 l. 90 t.) így irta nevét latinul: Clemens Antonius Korbul; 1781. ján. 10. pedig így: Ego Clemens Korbully; Czetz pap 1806-ban Ker. III. köt. 118 l. 27 t. alatt e nevet így irta: Martinus Korbuly. — Chácshig Korbul. Szam. H. II. köt. 171 l. 88 t. — Albert Chácshigi Korbulián: Korbuly Kristóf fia Albert. Szam. Ker. II. köt. 719 l. 121 t. 1781. (Eddig nem Albert, hanem Edélbej.) — Korbuj Jánosné. Szam. vár. lev. 1764. A Korbul-ok nevöket Cn. Domitius Corbulo-tól, ki Cásonia, Caligula császár nejének fivére és kitünő hadvezér volt, származ-

tatják. Ez Germániában a Gennascus által vezetett Chauc-ok felett a Veser torkolatánál (47-ben Kr. u.) és Örményországban Tiridátes és ennek fivére Vologeses a párthusok királya felett (58- és 63-ban Kr. u.) nagy győzelmet nyert.... Itt említést érdemel, szintén a Domitii családból való Cn. Domitius Calv.. ki később Ázsiába küldetett helytartónak, hogy Mithridátesz fia, Phárnákesznek előhaladását gátolja, de csatát vesztett Nikopolisznál (város Kis-Örményországban, Pontosz határán, Lykosz folyó mellett.) Lübker Reállexicon 285 l. A Korbul család egyik ága Hollósi nevet vett fel. Christophorus Korbuly senior és mellette örményül Chácshig Horopszimei: Horopszime (Ripszima) Kristóf. Szam. vár. lev. 1736 összeirás. Id. (senior) Korbuly Kristóf megkülönböztetőleg a fiatalabb (junior) Korbuly Kristóftól, az anyja nevéről Ripszima Kristófnak is neveztetett. — Korbul Antoni Horopszimei: Horopszime-Korbuly Antal. Szam. vár. lev. 1805. — Kirkosá Korbuly Kristóf. Szam. vár. lev. 1821—679 sz. (Ezt így kell érteni: Korbuly Gergely fia Kristóf). — Joannes Korbuly alias Czitrom. Szam vár. lev. 1809—674 sz. — Korbuly János abusive Szoszkere. Szam. vár. lev. 1813. 295—301 sz. — Korbuly (Czuczug) Kristóf. Szam vár. lev. 1828—1007 sz. — Korbuly Kristóf vulgo Ecclesia. Szam. vár. lev. 1831. — Korbuly Simon alias Ortniál. Szam. vár. lev. 1833. — Az 1738 évi összeirásban (Szam. vár. lev.) ezt találtam: Agopsá Korbuli [illegible] Korbul fia Jakab = Korbul Jakab) és mellette latinul Jacobus Korbuly. Később az y-ról elhagyták a két pontot: így lett a Korbuli-ból Korbuly. (Épen így a [illegible]-ból: Simon Simay Szam vár. lev. 1738. összeirás). A Korbuly család vezetékneve Ándrus (Adrás) l. Ándrus, Czitrom, Czuczug, Ecclesia, Geréb, Gordul, Herez, Herczeg, Hollósy, Horopszime, Korbuly, Ortniál.

Korbuly = Korbul. L. Korbul.

Korn, latinul cornu, románul corn: szarv. E család örmény neve Godosián (Szarvas). Godisián-ok most is vannak Keleten: Ászduádzádur Godosián „Arevélkh" 1886. szept. 24. 807 sz. Erzsébetvároson Korn = Lukács. L. Lukács, Mánya.

Kornás a Korn-ból *ás* román képzővel alakított szó: Szarvas. A Korn és Kornás kihalt család.

Kosotán, a Kostán *o*-val bővült alakja. Petrus Kosotán Izsák. Szam. vár. lev. összeírás. A Kosotán, Kosztántin, Kosztin egy család. E család vezetékneve Izsák. L. Izsák, Kosztántin, Kosztin.

Kosza. Szdephánê Koszovên Tisminiczácn: Tisminiczai Kosza István. Szam. vár. lev.; régi levél. L. Goze, Kasza, Kosza.

Kosztántin, latin szó: Szilárd; az örmény Hászt családnév latin-román neve. L. Hászt, Kosotán, Kosztin.

Kisebb közlemények.

Családi statisztika. Jelen füzetünk élén, a Dr. Lukács György személyében, egyik notabilitását vezettük be arczképcsarnokunkba az örménység köréből fölemelkedett Lukács-családnak; a mely a magyar közélet mezején oly sok kitünöséget volt képes felmutatni, mint kevés más hazai elökelő család. Csak neveik is, — melyeknek tulajdonosait folyóiratunk képcsarnokában nagyobbára feltalálhatják olvasóink, — egész katalogust képeznek, még ha csak a család legjelesebbjeiről teszünk is említést. Lukács-családnév a magyar és román nép körében is előfordul, — de mi e helyen csak az örmény Lukács-családról szólunk! Ennek ivadékai sorából emelkedtek ki nevezetesen a füzet élén látható fiatal, békésmegyei főispán atyja: ugyancsak Lukács György, előbb Nagyvárad város polgármestere, utóbb a kir. belügyminiszterium közigazgatási államtitkára, — Lukács Béla volt kereskedelemügyi miniszter, valóságos belső titkos tanácsos, — Lukács László, a jelenlegi pénzügyminiszter, — Lukács Mór, a Magyar Tudományos Akadémia elhunyt jelese, — Lukács Antal, a földhitelintézet igazgatója, s elismert pénzügyi szaktekintély, — Lukács Ignácz, a kir. Curia elhunyt tanácselnöke, előbb udvari tanácsos, utóbb valóságos belső titkos tanácsos, s még számosan. S ha végre a magyar képviselőház ünnepelt elnökének családi leszármazását tekintjük, ki kell emelnünk, hogy talán Szilágyi Dezső fényes tehetségének egy része is a Lukács-család geniuszának javára irható, mint a ki ugyanezen családdal közeli vérrokonságban áll.

A vértanú-örmények érdekében. Most, midőn még Oroszországban is eszközölnek gyüjtést a Törökországból elmenekült

örmények javára, el lehet mondani, hogy a segélyezés ügye általános európai jelleget öltött. Az örmény szükölködők segély-adományokat kaptak Angliából, Amerikából, Franczia- és Németországból, Ausztria-Magyarországból, Olaszországból, Svejczból, a Balkántartományokból és más honnan... A sajtó sürü egymásutánban közölte a segélyanyujtásra vonatkozó felszólításokat. Egy-kettőt mi is közöltünk. Jelen alkalommal három ilyen felhivást teszünk közzé. Az első ezt a czimet viseli: „Jahresbericht des evangelisch-armenischen Waisenhauses in Brussa." Ez a füzet a Brussában levő összes árvák fényképeit közli, kik között vannak Caesariából, Marszuánból, Amasiából, Czheleczből, Erzerumból valók: 117 lelket fényképeztek le. A füzet végén levő kimutatás azoknak neveit sorolja fel, kik ezen árvaháznak anyagi segélyt nyujtottak. A második felszólítás Svejcz lakóihoz van intézve. Ez, a többek közt azt mondja, hogy a svejczjak is úgy mint az örmények, kis nép: de szerencsés körülmények közt élnek. Azért kötelességök gondoskodni arról, hogy keresztény testvereik lábra álljanak és megszabadulhassanak a jelen elviselhetlen nehézségektől. A harmadik közlemény czime a következő: „A message to the ministers and churches of England by Canon Rawnsley." Rawnszli kanonok felszólításában, mit Angolország miniszterei- és lelkészeihez intéz, igy szól: „Örményországot a kutyák elejébe dobták. Krisztus és az emberiség szeretete nem indit ak meg Európa szivét. Az angolok közül többeknek van okuk a szégyenre... A tiflisi biztos forrásból irta nekem, hogy Charpert a legrosszabb állapotban van. Ebben a villájetben elpusztult 138 város és falu, elégett 5064 ház, megöltek 12708 személyt. Egy tartomány, melynek hossza 500 mérföld és szélessége 300, egészen elpusztult: 50.000 személy (nagyobbrészt földmivelők) semmisült meg; 47.000 házat és boltot vagy feldultak, vagy porrá égettek; 40.000 keresztényt erőszakkal és kinzásokkal az islam ölébe dobtak. Közel félmillio ember, kiknek nagyobb része nő és gyermek. — kenyér, ruha és egyéb szükségek nélkül van. A mult századok 30 millio örményjéből alig maradt két millio. A mult 6 hónap alatt Amerikából és Angolországból kaptak 100.000 font sterlinget. Azért mégis oly nagy a nyomor, akkora mérveket öltött a szükség, hogy a nyomorultak közül többen igy kiáltanak: „Hagyjatok, hogy haljunk meg, úgy sem vagyunk képesek ezeket a kinokat elviselni." A nép védői el vannak zárva. Erzerum egyházi elöljárósága (árácsnort) és Izmirlian patriarkha a jeruzsálemi zárdában vannak és hogy még rosszabb helyett nincsenek, azt az angol konzul közbenjárásának lehet köszönni. Az örményekre nézve a szabadulásnak csak egyetlen egy útja maradt: vagy elfogadni a mahomedanismust, vagy öngyilkossá lenni. De az örménynek az evangeliom tiltja az öngyilkosságot. A hárem számára kiválasztott tizenkét leány csak úgy szabadult meg, hogy midőn a folyón mentek át, a vizbe dobták magukat. A szászuni Sákhe a kősziklárol a mélységbe rohant: példát adott a többieknek, kik követték öt.

Előttünk a sok áldozat: legalább segítsünk az életben maradottakon, mert csak így teljesítjük kötelességünket." Raunszli ezen közleményéhez Leszti írt előszót, melyben ezt is mondja: „Anglia le kell hogy mossa azt a foltot, mit az örmény kegyetlenkedések ejtettek az országon." Szavait Watson ezen versével fejezi be:

O craven England! Winter at Armenia's door
Gnarls, like a wolf; the sword and flame
Sleep not, thou only sleepest, and the red stream
Thou mightst have stanched, still runs.

(A zord tél, mint a farkas üvölt, ordít az örmény ajtó előtt; a véres kard még működik, még nem aludt el a tűz sem; csak te aludtál el félénk Anglia. Meg folyik a piros vér, mit te megállíthattál!)

Irodalom és művészet.

Erdély apostoli lelkületű róm. kath. püspöke. Gróf Majláth Gusztáv több lapot és folyóiratot ajánl megrendelésre. — Örömmel veszünk tudomást arról, hogy az ajánlott folyóiratok közt ott van az „Armenia" is, melynek minden egyes füzete, kezdet óta, korrekt katholikus és hazafias szellemben van szerkesztve.

Régi kép Szamosújvár jövőjéről. Neumann örmény irodalomtörténetének magyar fordítója: Avéd Jakab gyulafehérvári kath. főgymn. igazgató-tanár, — az említett munka átdolgozásakor (1869-ben) még csak tanárjelölt, — fordítói előszavában érdekesen írja le a szamosparti örmény főváros jövendő képét, a mint ez elmélkedései közben, előtte, ifjúkori képzeletében föltárult. A többi között írja: „...Ott látom Szamos-Ujvár legszebb terén, — nem messze az örmény püspöki laktól, — emelkedni az örmény tudományos társulat csarnokát, hová a világ minden tájékáról, mint örmény irodalmi központba, számos tudományos férfi gyül, nemzeti nyelvünk és irodalmunk fejlesztése érdekében; ott bírálják meg a komoly férfi tudományos buvárkodása szülte örmény munkákat és a lánglelkü ifjúság kedélyderitő dalait. Menynyire örül ilyenkor lelkem, ha látom, hogy bár helyileg szétlanyatva vagyunk is a föld kerekségén, — de szellemben egyek vagyunk, egy gondolat, egy czél lelkesit mindnyájunkat! A tudományok e csarnokától nem messze feltünik előttem az örmény nemzeti lyceum; hol a tudományt kedvelő ifjúság nemcsak a tudományok iránti szomját olthatja el, — de valódi nemzeties neveltetésben is részesül; hol nemcsak új hazájának nyelvét, irodalmát és történelmét tanulmányozhatja, de fogalmat szerez nemzete irodalmi nyelvéről, nemzete történelméről és elődeinek irodalmi munkásságáról is, a kiknek példájától meghatva ő is iparkodni fog magának hasonló hírt, nevet szerezni és hasonló szolgálatot tenni nemzetének. Ilyenek és hasonlók a képek, melyek álmaimban lelki szemeim előtt lebegnek!..."

Közgazdasági élet.

Örményországi papir. Mi sem tisztítja a lakás, különösen a hálószoba levegőjét olyan jól és gyorsan, mint az „Örményországi papir“ (Papier d' Armenie). Az, ki előtt maga és övéinek egészsége kedves, nem nélkülözheti e papirt. De használhatjuk útközben is, különösen vendéglőkben, mivel nem tudjuk, hogy az a személy, ki előttünk tartozkodott abban a szobában, egészséges volt-e? Marseilleben, az „Armenia“ czimü örmény hetilap szerkesztőségében is kapható. Egy füzet 8 lapot foglal magában, egy lapban van 3 darab; minden darabra e szavak: „Papier d' Armenie“ és a gyár czége (A. Ponsot) vannak nyomtatva. Egy köteg, melyben 12 füzet van, 3 franc és 60 szántim. Egy füzet postabére 15 szántim: tehát egy füzet ára a postabérrel együtt (35 + 15) = 60 szántim. Párisban gyártják, a gyár czime: A. Ponsot 8. Rue d' Enghien. Paris. (A marseillei „Armenia“ francziául ezen szavakkal ajánlja: „Purifiez l'air en brulant du Papier d' Armenie. Le meilleur Désinfectant connu. L'emploi du Papier d' Armenie au point de vue de l'hygiene des habitations, est un véritable service public.“ Nekem is van a házamnál: Keresztes Miksa romani gyógyszerész (Románia) személyes látogatása alkalmával ajándékozott meg vele. A vele való bánás igen egyszerü. Tesz a gyár minden füzet mellé egy háromágu állékony pléh-tartót, ennek felső részébe illesztjük a darab papirt, mit használni akarunk. A felső végét meggyujtjuk, és a papir kellemes illatot terjesztve gyorsan elég.

Az életrevaló örmény nem ismer hosszú, fárasztó utat: Khoesbárov Mihály fakereskedő, ki rég idő óta hozza a munkára való fát Transkaukasiából, Buharából és Perziából. Májilov Miklós nevü társával, ki Santun kerületből való, a mult év végén Csinába ment. Itt Csufu környékén megvettek 60 darab diófát 2000 rubelért (a rubel 1 frt 63 kr). A fákat gyökerestől ásatták ki: 125 gyökeret vettek ki. Utiköltség, kiásás, feldarabolás, hazaszállitás a vételárral együtt került 6000 rubelbe (7780 frt). A hazu hozott munkafát itthon 20000 rubelért (32600 frt) adták el. Tiszta nyereség 24820 frt. Ennyiért érdemes volt ezt a hosszú, fáradságos utat megtenni.

Mi ujság az örmény világban?

Alisán kitüntetése. A jenai egyetem Alisán Leont tudós velenczei mechitárista atyát, ki oly sok jelentékeny korszakos munkával gazdagitotta az örmény irodalmat, tiszteletbeli tudori czimmel (doctor honoris causa) tüntette ki.

Hogyan jubilál az örmény? Ábraham Miklós és Zsófia elérték menyekzőjük tizedik évfordulóját. Ezen reájuk nézve nevezetes nap emlékére nem adtak nagy lakomát, hanem a moszkvai szegény örmény tanulók felsegélésére 50 rubelt küldöttek. — Ha a hazánkban is közönségessé vált jubileumi lakomákra szánt je-

lentékeny összegeknek csak egy részét fordítanók a szegény tanulók felsegélésére, közvetve bch nagy szolgálatot tehetnénk a — tanügynek!

Az „Oeuvre d Orient" czimü lap vani (Török-Örményország) levelezője ezeket irja: „A mészárlás ideje alatt sok örmény vette fel az izlam-ot, hogy életét és családját megmentse a haláltól is kinosabb szenvedésektől. Ezek a félelemnek adták helyet; de várva várják azt az időpontot, midőn országukban ismét a békeangyala: a csendesség fogja elfoglalni uralmát, hogy újra felvegyék a kereszténységet. Ezek a szerencsétlenek a veszélyek idejében, hogy földve legyenek, megtagadták vallásukat és nemzetiségüket... és még ma sem mernek visszatérni a keresztény anyaszentegyház kebelére, mert ezen lépésük következménye halál lenne. A nagyköveteknek a portához intézett kérdintézvényére (interpellacio) a kerületi kormányzó azt válaszolta, hogy: „Az országban teljes csendesség uralkodik, hogy kerületében az erőszakos vallásesere ismeretlen dolog és hogy azon örmények, kik a zavargások ideje alatt az islamot vették fel, szabadon visszatérhetnek a kereszténységhez..."

A „Berliner Local-Anzeiger" — Konstantinápolyból kapott tudósitás után — mondja, hogy az örmény patriarkha elment a portához azon bebörtönzött 75 örmény érdekében, kik már 3 hónap óta szenvednek a konstantinápolyi központi börtönben, de azért a vizsgálatot még nem inditották meg ellenök. A patriarkha előadásából látszik, hogy a mondott szerencsétlenek ártatlan kereskedők, kik minden alapos ok nélkül fosztattak meg szabadságuktól...

Az „angol-örmény egyesület." Egy new-yorki lapnak ezeket irják Konstantinápolyból: A londoni angol-örmény egyesület titkára: Átkin Eduard Konstantinápolyba jött és itt nyolcz napot töltött. A szultán tudomást vett jöveteléről és látni akarta. Átkin nem kért kihallgatást; de a szultán parancsára Dádián Artin pasa magához hivta ebédre. Elment. Távozása előtt való napon egy jelentékeny állású személyhez igy szólt: „Most én is hiszem, hogy az, mit a lapok a török barbarismusról irtak, nemcsak nem nagyitás, de sőt csak része a szomorú valóságnak. Mig e barbár fajt Európából ki nem üzik, a müvelt világ le nem csendesedhetik. Nagy rokonszenvvel viseltetem az örmények iránt." Ezt is mondotta Átkin: „Részben mi angolok vagyunk okai annak a szerencsétlenségnek, mely az örményeket érte. Angolország konstantinápolyi nagykövete a politika ellen vétett, midőn az örmények patriarkhájának igen nagy igéreteket tett..."

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosujvárt, Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája.

Hazai krónika

Dániel Ernő báró Marosvásárhelyt. A kereskedelemügyi miniszter, a fa- és fémipariskola felavatására ment' Marosvásárhelyre. A miniszter a kamarai elnök üdvözlő szavaira hosszabb beszéddel válaszolt. Kiemelte, hogy az iskolának nemcsak helyi, hanem az ország királyhágón túl fekvő részére is kiterjedő jelentősége van. „Az iparoktatás — mondotta — legfőbb emeltyűje az iparfejlesztésnek, melyre pedig Magyarországnak különös szüksége van. Régen volt az, midőn még joggal mondhatták, hogy Magyarország földmivelő állam; ma már az ipar és kereskedelem hasonló joggal kivan létet és jelentőséget a gazdasági életben. Magyarország csak ily módon töltheti be azt a szerepet, a mely helyzeténél fogva megilleti." Ezután elismeréssel emlékezett meg elődeiről, a kik az ipar és kereskedelem fejlődésének alapjait lerakták. Örömére szolgál, hogy ő maga is hozzája járulhat azokhoz. Végre átadta az iskolát rendeltetésének. Délután a város a Transilvania nagytermében fényes ebédet adott. Gerébb polgármester köszöntötte fel a minisztert, ki a városra ürítette poharát. Kovács apátplebános Lukács Béla volt minisztert, a város érdemes képviselőjeért ürített poharat. Lukács Béla a várost köszöntötte fel.

Dr. Mály István felköszöntése. Decz. 12-én Kolozsvártt a piáristáknál adott fényes ebéd alatt (hol három örmény volt jelen: dr. Mály István, dr. Csiky Viktor és dr. Novák István), a kiváló szónok: dr. Mály István magyar, latin és örmény felköszöntései „nagy és általános hatást kelteltek."

Autonomiai képviselők: Mály István kuriai biró, törvényszéki elnök (Temesvár); Jakabffy Imre krassó-szörénymegyei főispán (Oravicza).

Törvenyszéki orvosi vizsgáló bizottság tagjává nevezte ki az igazságügyminiszter Czárán István kir. itélőtáblai czimmel és jelleggel felruházott budapesti büntető törvényszéki birót.

Budapest virilisei között is van örmény: Jakabffy István 8008 frt adót fizet.

Kolozsvártt törvényhatósági bizottsági tagokká megválasztattak: dr. Tutsek Sándor, Merza Gyula, Dobál Antal, Gajzágó Manó.

Ügyvédvizsgáló bizottság. A magy. kir. igazságügyminiszter a Marosvásárhelyt működő ügyvédvizsgáló bizottság tagjaivá kinevezte Tódorfy Domokos és Avedik Simon kir. itélőtáblai birákat.

Uj királyi tanácsos. A király Ő Felsége a személye közül levő miniszter előterjesztése folytán Kövér András igazságügyminiszteriumi segédhivatali főigazgatónak buzgó és sikeres szolgálata elismeréséül, a kir. tanácsosi czimet díjmentesen adományozta.

A tiszti orvosi vizsgák országos bizottsága által Kolozsvártt tartott vizsgálatokon Markovics Jakab orvostudor, tanársegéd képesittetett.

— Gondos plebánosunk két szép, talapzattal ellátott szentszobrot szerzett a plebániai templomnak. Az egyik szobor a lourdi Máriát és a másik Jézus-szivét ábrázolja. Már fel is vannak állitva. Remek mü mind a kettő. Az egyiknek költségeit a Szt-Anna-társulat fedezte, a másiknak ára gyüjtésből került be; az ájtatos hivek szivesen adakoztak. Elismeréssel adózunk Kérei Lucza kisasszony fankadátlan fáradságának, ki addig nem nyugodott, mig a szükséges mennyiséget össze nem gyüjtötte.

— Gymnasiumunk igazgatósága jan. 12. és 13-án hordatta el a hátrahagyott tanszereket, butorokat és felszerelést — a régi épületből. . És igy ez az épület, mely majdnem 37 évig adott békés otthont a Muzsafiaknak, teljesen kiürült. Köszönet a derék városatyáknak, kik lakozást adtak a gymnasiumnak és áldás lebegjen az épület felett, melynek küszöbét oly sok évig léptük át és melynek termei befogadták a tudományszomjas ifjuságot. . .

— A szamosújvári iparosok 1898 jan. 9-én a városi vigadó nagytermében igen sikerült zártkörü táncvigalmat rendeztek. A jó rendért és nem megvetendő sikerért a rendezőséget illeti az elismerés, melynek tagjai ezek voltak: Gajzágó Ferencz kir. táblabiróelnök, Vajna Károly országos fegyintézeti igazgató-elnök, Szász Lajos alelnök, Gönczy Mihály titkár, Filep János pénztáros. A „bálkirálynő"-je: Perint Kristófné Kiss Anna volt. És mind kiváló tulajdonságok képesitették öt erre a megtisztelő állásra? Egyszóval elmondom: Mikor született, a Teremtőtől épséget, szépséget és egészséget kapott. Óriangyalának ajándékai pedig ezek: jóság, okosság, házisság, rendszeretet, munkakedv, gazdasszonyság; gondos jó anyjától a vallásosságot örökölte. Felnőtt a kis Nina kedvességben Isten és emberek előtt. Nagyon korán ment férjhez; de azért érett volt testben és lélekben. . . Mint asszony sem feledkezett meg a jó Isten kegyelméről. Mikor csak ideje engedi, elelmeneget Mikola bucsújáróhelyre, hogy hálatelt szivvel köszönje meg a Mindenhatótól nyert sok jótéteményt és a Szüz-Anya oltára előtt énekelje el csengő hangja Máriának dicséretét („Mondj naponként és óránként. . .") Az „Armenia" egyik diszfüzetében (kilenczedik évfolyam századik füzet, mely a szamosújvári szép örmény nők képeit közli, a 128 lapon közreadtuk arczképét, mely Kritsa Klára „A magyar-örmény nők" czimü talpraesett czikkének egyik legszebb illusztrácziója.) — „Jó anya, még jobb feleség (= fele segitség). Ezen közmondásban: „Segits magadon és Isten is megsegit" — foglalt aranyigazságnak hódol: jobbkeze férjének, ki becsüli is szeretett nejét ugy, mint szemefényét. Meg is érdemli a megbecsülést a „legszebb örmény asszony."

— Bulbuk Manótól, ki Kolozsvártt hunyt el, jelentékeny vagyont örökölt a rokonság. A róm. kath. statusnak is hagyott alapitványképen harminczezer forintot.

— Vajda Dénes gör. kath. képző-intézeti tanár a megye törvényhatósági bizottságától a magyar nyelv sikeres tanitásáért ötven frt jutalmat kapott.

Tizenkettődik évfolyam. 1898. 3. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos:
SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR.
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1898.

Tartalom.

Dr. Molnár Antal. — Szongott Kristóftól.
A fogoly álma. — Méhe költeménye. — Simay Gergelytől.
Örményország történelme és irodalma. — Dr. Molnár A.-tól.
Az örmény püspökség. — Költemény. — Merza Gyulától.
Lukácsi levelezései. — Közli: Szongott Kristóf.
Az imakönyv. — Kritsa Klárától.
A magyarhoni örmény családok genealogiája. — Hetedik folytatás. Irta: Szongott Kristóf.

Kisebb közlemények.

Polyglott akadémia.
Az „Alkotmány."
„Memento mori."

Irodalom és művészet.

Hollósy Simon.
Egy örmény énekművész.

Közgazdasági élet.

Dániel báró jelentése.
A jászvásári (Jassi) örmények.

Mi ujság az örmény világban?

Az örmény patriarcha felirata.
Az örmények memoranduma.
Az elnyomott örmények.
Deljánof gróf.
Mire jó az örmény lázadás?

☛ *Az „ARMENIA" előfizetési ára egész évre 4 frt., félévre 2 frt., — egyes füzet 40 kr.*

Az első évfolyam egészen elfogyott. A többi tiz évfolyamból (II—XI) még teljes számú példányokkal szolgálhatunk; egy-egy évfolyam ára két (2) frt. Reméljük, hogy az érdeklődő olvasó közönség megragadja a kinálkozó kedvező alkalmat (egy-egy évfolyamot félárban adunk) és sietni fog megrendeléseivel annál is inkább, mert a mondott évfolyamokból még csak néhány eladó példányunk van; azután drágán sem szerezheti meg az „Armenia" eddigi évfolyamait.

Dr. Molnár Antal
a magyar képviselőház jegyzője.

Dr. Molnár Antal.

Nagy ideje már valóban, hogy mi is foglalkozunk vele, a ki közel tizenkét esztendő óta hónapról-hónapra, hűségesen foglalkozik velünk.

Molnár Antal, a magyar képviselőház jegyzője, kilenczedik azok sorában, kik azóta, hogy az erdélyi fejedelemség földjén örmény menekültek által megalkotott két magyar város: Szamosújvár és Erzsébetváros az országgyűlésre való követküldési joggal felruháztatott, — e két szabad kir. várost a magyar nemzet törvényhozó testületében képviselték.

Nyolczan jelentek meg előtte a lefolyt félszázad alkotmány-küzdelmeinek és parlamenti békés munkálkodásának egymást felváltó korszakaiban, a legnevezetesebb országgyűléseken, a szamosújvári kerület (túlnyomóan örmény) polgársága nevében. Dr. Molnár Antal e sorozásban a kilenczedik.

Erzsébetvárosnak is ugyannyi képviselője volt, ugyanazon félszázad lefolyása alatt.

A szamosújvári kerületet Novák Márton, Jakabb Bogdán, Korbuly Bogdán, Simay Gergely, Gajzágó Salamon, Lászlóffy Antal, Lukács Béla, Gajzágó Ferencz, s végül Molnár Antal képviselték. — Mindannyian örmények és katholikusok.

A másik testvérváros, az erzsébetvarosi választókerület követei, illetve képviselői valának, ugyanazon országgyűléseken: Csiky Emanuel, Másvilági István, Karácsonyi János, Csiky István, Patrubány Gergely, Lukács Béla, Jókai Mór, Issekutz Győző és a jelenlegi képviselő: Dániel Márton. — Hazánk koszorús költője: Jókai Mór kivételével ugyancsak mindannyian örmények és katholikusok.

Egyik magyar történetiró lelkesedéssel említi azon őszinte és mély hazafias érzületet, melynek a két magyar-örmény város legelső követei — annak idején — a rendi alkotmány korában, a kolozsvári országgyűlésen egybegyült „karok és rendek" előtt történt első meg-

jelenésük alkalmával a magyar haza irányában kifejezést adtak.

Azóta a megválasztott képviselőink is habár különböző viszonyok között, különböző politikai pártálláshoz csatlakoztak, — de minden időben az alkotmányos nemzeti pártélet keretében elhelyezkedve, s azok törekvéseihez alkalmazkodva, 1848 előtt és után, az erdélyi és a magyarhoni (közös) hongyűléseken, a koronázás előtti és utáni korszakokban, azonosítani tudták az örménységet a magyarsággal, — soha alkotmányellenes nemzetiségi irányzatok erőszakolásával nem voltak gyanusithatók.

A magyar haza eszményképe iránti odaadó hűség és ragaszkodás jellemzi a mi jelenlegi képviselőnket, Molnár Antalt is. Sokan sokféleképpen birálhatják egy politikai egyéniség nyilvános pályafutását, — lehetnek, sőt vannak is, mint egyébütt az országban, úgy nálunk is, a kik az ő politikai pártállásától eltérő elveket követnek; de alig akadhat a mi választó-kerületünkben egyetlen polgár, a ki akár az érintett szempontból, akár pedig azon további szempontból kifogást tehetne ellene, miszerint képviselői állásából kifolyólag az általa képviselt város, nem különben e város polgárainak jogos érdekeit önzetlenül és lelkesen ne gyámolitaná, — avagy az e részbeni feladatok terhe alól magát kényelmesen kivonni igyekeznék.

De mindez csupán negativ oldala az ő tagadhatatlanul rokonszenves és népszerű egyéniségének.

A mi ennek positiv jellemvonásait, az ő legnemesebb egyéni tulajdonait illeti, ki kell emelnünk a benne oly nagy mérvben kifejlett kötelességérzést, mely rendkivüli képzettséggel s a tevékeny munkásság iránti élénk hajlamaival párosulva kiválólag jellemzi őt és sok más képviselőtársainál méltán magasabb érdemfokozatba helyezi.

Úgy látszik, miszerint képviselőnk egyetért azon axiomával, hogy a valódi érdem nem az egyszerű kötelességteljesitésben áll, — ezt mintegy természetesnek, magától értetődő feladatnak tekinti, — hanem az

érdem — szerinte — ott kezdődik, a hol a kötelességteljesítés mértéke véget ér.

Ő nemcsak városunk egyszerű képviselője, — de sok tekintetben politikai ellenfelei előtt is dísze és kitűnősége. Nemcsak képviselőnk, de önérdek nélküli pártfogónk, barátunk, irótársunk és atyánkfia; szóval vér az örménység véréből, melyhez törhetlen szeretettel ragaszkodik.

Molnár Antal közéleti szereplése sokkal ismertebb az ország irányadó köreiben is, hogy sem annak tűzetes méltatásával, illetve beható ismertetésével kellene most foglalkoznunk. Nem is érezzük szükségét annak, hogy egész működését a jelen alkalomból bemutatás avagy bírálat tárgyává tegyük; — de tartozni véltünk a fentebb elmondottak elmondásával azon országos nevű férfiúnak, kinek díszmagyar öltözetű alakját a füzet első lapjára helyeztük, s a kinek arczképe nyolcz előzőével együtt — nem volna szabad, hogy hiányozzék a szamosújvári parlament: a városi tanácsház üléstermében sem!

Sz. K.

A fogoly álma.

— Méhe költeménye. —

Galamb! galamb szállj el
Gyorsan e levéllel,
Vidd azt Vanba, Hérbe
Kedvesim kezébe.

Bár engem is birnál
Elvinni magaddal,
Bár velem utaznál
Csattogó szárnyaddal!...

Menj! meglátod kertünk
Ezer szép virágát,
Meghallod szárnyasink
Zengedező dalát...

Mond, hogy levelemet
Oldják le te rólad!
Hogy lássák a nevet,
Kiről a hirt hoztad...

Fák alatt atyámat
Fogod feltalálni,
Megkérdi: fiamat
Mikor fogom látni?...

Mond: ha leng a zászló
Elöl a csatában,
Ott lesz az ö fia
A hösök sorában.

Beszéld el, hogy öket
Mily forrón szeretem,
Bilincsemet értük
Szivesen viselem!

Mond: hogy kit a haza
Földje, vize táplált,
Kell, hogy oda haza
Érje meg a halált!...

Repülj kis galambom,
Szép Örményországba;
Tengeren szárazon
Drága jó hazámba!...

Simay Gergely

Örményország története és irodalma.

— Tsobánján Árság felolvasása a párizsi földrajzi társaság üléstermében.*) —

I.

Az örmények ősrégi nemzete a hajdankornak. Árja származásúak, testvérei a perzsáknak és görögöknek, hosszú és viszontagságos történeti multjuk során gyakran összevegyültek a sémi és turáni fajokkal s nyelvük, mely az indo-európai családhoz tartozik, nagy tömegét vette fel magába az idegen elemeknek.

A föld, melyet hazájuknak neveztek, területére nézve az eseményekhez képest gyakran változott, nagyobb vagy szükebb határokat nyert. Szerencsétlenségére utjába esett minden invasionak s termékenysége, gazdagsága és szépsége magára vonta Azsia hóditó fajainak a bírvágyát. S nem egyszer ment veszendőbe a függetlensége is: egymásután terjesztették ki rá fenhatóságukat az assyrok, médek, perzsák, seleucidák, parthok, arabok s más musulman népek.

Örményország történetének könyvében nagy a száma a vérrel boritott lapoknak. Ám a sorscsapások szakadatlan sorozatának közepette az örmények mindenkoron nagy ellentállási s meg nem törhető önfentartási erőnek adták a bizonyságát. Ha lesujtotta is olykor őket óriási hatalmaknak a nyomása, kétségbeesett hősiességgel küzdöttek s bátorsággal és ügyességgel gyakran visszaszerezték a függetlenségüket.

Örményország története egész sorozata a pusztulás után való újraéledéseknek. A háiki dynastia megsemmisittetvén Nagy Sándor ereje által, a hódoltság korszaka után fölemelte fejét az arsacida-ház; s midőn az Arsacidák dicsőséges dynastiája, melynek uralkodása alatt az örmények, Nagy Tigranes idejében, Azsia leghatalmasabb nemzetévé lettek, a perzsa nyomás alatt elbuktak, fölkelni látjuk a keresztény Örményország ellentállását, élén a

*) Arsag Tsobanian. L' Armenie, son Histoire, sa Litterature, son rôle en Orient. Avec une introduction par Anatole France, de l' Academie Francaise. Paris, 1897.

Mámigoniánokkal, a pogány Perzsiával szemben. Követi e korszakot a Bágrátida-királyság, hatalmas irodalmi, művészi és vallási mozgalommal; s végül rettentő catastrophák után, a melyek majdnem végelgyengülésbe juttatták a nemzetet, megjelenik örmény Ciliciában a Rupen-fejedelemség az örmény-latin civilisatio kezdeteivel, utóbb a francziá vérből származott Lusignan-királyokkal. S napjainkban is ez a nép öt évszázados elnyomatás után elég erkölcsi energiát tudott kifejteni arra, hogy felrázza nyugalmából Európát s rákényszerítse oly eszközök keresésére, a melyek csak némileg is tűrhető helyzetet teremthetnek Törökország keresztény népei számára.

Ez a faj minden időkben át volt hatva a függetlenség szellemétől s kész a felkelésre, hogy lerázza magáról az idegen jármot. S fogékony volt az örmény nemzet mindenkor a fejlődés és szabadság eszméi iránt s az elsők egyike volt Kelet ama népei között, a melyek modernisálták magukat. Hanyatlásának korszakaiban nem engedte magát más népek által beolvasztatni; ellenkezőleg, a midőn hatalmas volt, kényszer nélkül assimilálni tudta az Örményországban megtelepedett különböző fajokat, a médek, perzsák, parthok, georgiaiak, syrek, sőt az izraeliták nagy gyarmatait is. Az Arsacida-családbeli parthus királyok, kik a Kr. előtti második századtól kezdve kormányozták Örményországot, örményekké lettek. A Mamigoniak khinai eredetű családja nemzeti hősöket adott Örményországnak; s izraelita volt eredetére nézve a Bágrátida-dynastia is, a melyből származott királyok némelyike példányképe volt az államférfiúi bölcseségnek és a hazafiságnak.

Az örmény termelő népfaj s közvetítője volt a kereskedelmi forgalomnak Kelet és Nyugat között. Az ipari szellem jóval előbb ki volt fejlődve benne, mint az európai nemzetekben. Első találta fel a vízalatti utak építését (egy ily felette régi út még ma is látható az Eufrates alatt). Pompás templomok, kolostorok és paloták merész architecturájú rommaradványai tesznek bizonyságot művészi tehetségeiről; s az irodalom terén is mindenkor a Nyugat felvilágosult eszméi vezérelték.

Felette kedvezőtlen politikai és földrajzi viszonyok meggátolták az örmény nemzetet értelmi erőinek teljes kifejtésében. És ha ebben a mesés termékenységű országban, a melynek annyira gazdagok a bányái, az erdőségei, a vizei, oly változatos az égalja, oly felséges a növényzete, a melyet a legenda a Paradicsom színhelyévé tett, — ha ebben a gazdag civilisatiora hivatott országban az örmények, kiváló szellemi képességeik daczára, nem alkothattak az emberiség nagy érdekeinek javára többet és nagyobbat, annak oka az ország szerencsétlen positioja, a kereszténység és iparűző nép elszigetelt volta a pogány és mohammedan világ közepette.

Mindeme mostoha körülmények daczára valamennyi nép közül, a melyek ezen terület fölött rövidebb vagy hosszabb ideig uralkodtak, az örmény hagyta vissza legtöbb nyomát a munkának, a termelésnek, a civilisationak. Különösen a törököknek hatalomra kerülése óta valamennyi faj közül, a melyek itt élnek, csakis az örmény az, a mely dolgozik és termel. Egy török iró, Khursid effendi maga őszintén beismeri a helyszínén irott egyik tanulmányában a következőket: „Itt, Ván-ban az örmények kezei közt van a földmivelés és minden iparág; a törökök csak szatócsok s még ilyen is kevés van köztük. Az örmény munkás nép, a török ennek ellenkezője. A törökök urak gyanánt akarnak élni, nem dolgoznak semmit, a kávéházakban és korcsmákban töltik az életüket.“ A mit Khursid Ván-ban tapasztalt, Török-Örményország egész területén észlelhető. Az országban lakó másik fajnak pedig a kurdoknak, egyetlen foglalkozásuk a rablás és fosztogatás.

A hazai kedvezőtlen viszonyok okozhatták, hogy az örménység erőinek sokkal kiválóbb bizonyságát adta az idegenben, mint önnön hazájában. Az örménység mintegy gerinczét alkotta a byzanczi birodalomnak, a legkiválóbb hadvezéreket s bölcselőket szolgáltatta (a manicheismus nagy szellemű mozgalmát az örmények indították meg) s tiznél több byzanczi császárt, a kik közül egyik-másik kiváló alakja a történelemnek. S örmény volt Proeresios, a IV-ik század legnagyobb szónoka, a

kinek szellemi nagysága előtt — a mint tanítványa, a görög Ennapius feljegyezte — még a görög Apostata Julián is meghajolt, s a kinek Róma szobrot emelt ezzel a felirással: „Regina rerum Roma regi eloquentiae."

Midőn a görög Byzancz török Stambullá lett, az örmények, megtartva keresztény hitüket, továbbra is éltető eleme maradtak a nagy fővárosnak; kezeikben volt a kereskedelem és ipar, ők adták az államnak a kormányzókat, a pénzembereket, a művészeket. Egyptom administrativ reformjait az örmény Nubar pasának köszönheti. Perzsiában a közigazgatás és kereskedelem terén kiváló szerepet játszottak és játszanak ma is. Oroszországban az örmények kebeléből elsőrangú katonai tehetségek kerültek ki, a minők Der-Ghugászov, Lázáref, Bebutof, Arghutinszky, Mádátoff, oly nagy államférfiak mint Loris-Melikof, s oly művészek, mint Ádámján, kit az orosz kritika a birodalom első tragikusának proklamált.

Az örmény nemzet egyes egyéniségei nagy szerepet játszottak az idegenben, mint nemzet azonban saját hazájok földjén is fontos szerepet játszottak. A Kelet nagy népfajainak közepette, melyek óriási hódítások alakjában domborították ki egyéniségöket, de rohamos fölemelkedésük s rövid ideig tartó nagyságuk után teljesen elenyésztek vagy csakis bizonytalan nyomokat hagytak hátra; az örményeknek nagy és nehéz feladatuk volt fentartani önmagukat teljes szivóssággal, a rettenetes invasiok és nyomasztó szolgaság daczára. A hegyszakadékok, barlangok s a tavak szigetei adtak nekik menhelyet rossz napokban; az önállóság és ellentállás hagyományai megőrizték őket az elzülléstől. Hozzászokva a balsorshoz, megfiatalodva a szenvedések közt, növekvő életerővel állották meg a helyöket. A legvérengzőbb betörések, a legsúlyosabb elnyomatás után újra felemelkedik ez a nép s ismét hozzálát a nemzeti munkához, létének biztosításához. S százados küzdelmeinek és erőfeszítéseinek közepette mindenkor a Nyugat felé irányozta szellemét; szünet nélkül ellene szegülve a keleti fajok és ázsiai eszmék elnyomulásának, nagy szolgálatokat tett Európának. Gát volt, melyen hosszú évszázadokig megtörött a

keleti áramlatoknak a dühe és rohama. A pogány korszak vége táján Örményország a rómaiakért harczolt a perzsák ellen; a kereszténység diadalától kezdve szövetségese volt Byzancznak az arabokkal, támasza a keresztes hadaknak az Islammal szemben. S ámbár a balsorsában Európa soha sem támogatta, ámbár a kereszténység és polgárosodás érdekeinek szolgalatával magára vonta az ázsiai népek dühét és gyülöletét, mégis teljes önfeláldozással ragaszkodott ahhoz a nehéz és hálátlan szerephez, hogy előőrse legyen Ázsiában az európai civilisationak.

— A második közlemény a jövő füzetünkben —

m. a.

Az örmény püspökség.*)

Nem sok hijján kétszáz éve,
Hogy kialudt a fénykéve,
Mely vezérlett egy kis népet,
S apostoli lánggal égett.

Leáldozott fénylő napja,
S maig sinesen még főpapja,
Hüszezernyi örménységnek,
Kik magyarán ezért égnek.

Imhol az a felekezet,
A melyről megfeledkezett
A sors itt e szabad földön
Már annyi sok emberöltőn.

S csoda? ha a nép ajakán
Búsan hangzik a saratán...
Pásztora van minden nyájnak,
Csak egyedül ninesen „Hájk"-nak.

És Te, dicső magyar nemzet!
Küszöbén új évezrednek,
— Hisz te öre vagy jog- s törvénynek —
Adj püspököt az örménynek!

Merza Gyula.

*) Verzár püspök halála évfordulója (márcz. 10.) emlékére.

Lukácsi levelezései.

IX.

Lukácsi levele – Simay Gergelynéhez (Kiadatlan.)

Tekintetes asszony! Lelkipásztori gondviselésemre bizott nagyon szeretett híveim közt a vallásos érzületet és erkölcsösséget növelni, szegénysorsú fiú és leány árvagyermekeket felsegélni szándékozván, élő rózsafüzér vagy szent-olvasó-társulatot alapítottam, melynek különböző osztályaiba eddigelé többen iratták be magukat és járultak kegyes adományokkal a társulat által czélba vett árvaintézet alaptőkéjének növeléséhez és nincs kétség benne, mikép számosabban fognak a társulatba lépni, ha annak alapszabályai, melyek most Kolozsvárt nyomtatnak, — ki fognak osztatni és az által e város lelkes fiai és leányai a társulat szent czéljával bővebben meg fognak ismerkedni.

A kegyes társulatok nő tagjai külön nő-egyletet szoktak képezni, melynek külön elnöke és választmánya vagyon.

A nő-egyletek sok jót tesznek napjainkban és nagyon érdemesítik magokat a szenvedő emberiség körül, betegek ápolása, házi szegények segélyezése, szegény gyámoltalan árvák növelése által. A nő-egyletek a kegyes társulatok czéljait tetemesen elősegitik: az aláirási ívek terjesztése, a társulat szent czéljainak ismertetése, hangversenyek, sorsjátékok és tánczvigalmak rendezése s más módok és eszközök által, melyek kigondolásában oly igen találékony a munkás keresztény felebaráti szeretet.

A városunkban alakult nő-egylet ideiglenes elnökének a tekintetes polgármesterné asszonyt néztem ki: szép lelki tulajdonai arra nagy mértékben képessé teszik, és azon reményre jogositanak, mikép vezetése alatt egyletünk gyarapodni és nagyobb virágzásnak fog örvendeni. Miért is az elnökség elvállalására egész tisztelettel és bizodalommal felkérem, legkisebbet sem kételkedvén, mikép a tekintetes asszony kérésemet teljesíteni és közreműködését tőlem egy ily üdvös czélra megtagadni nem fogja.

Magamat és társulatomat szíves pártfogásába ajánlom és teljes tisztelettel vagyok a tekintetes asszonynak. Szamosújvárt 1862. évi január hó 20. alázatos szolgája Lukácsi Kristóf plebános.

Közli: **Sz. K.**

Az imakönyv.

Sokan elköltöztek innét az utóbbi években egy szebb hazába. Azóta, hogy feledhetlen édes anyám itt hagyott örökre — mely miatt begyógyíthatlan seb sajog a szivemen — eltávoztak legkedvesebb ismerőseim, kiknek társaságában annyi kellemes órát töltöttem, eltünt a régi jó szomszédok is, kikhez boldog gyermekkorom emlékei füződtek. És még sok olyan esemény adta elő magát az utóbbi években, mely mély lelkirázkodást okozott nekem. Sokat bánkodtam, tünődtem, tépelődtem, reménytelenül tekintve a jövő elé. De volt közelemben egy hű állat, egy okos kis kutya, ennek ragaszkodása jóleső leg hatott beteg kedélyemre.

Midőn szép barna fejét térdemre nyugasztva, szelid, nagy szemeivel felnézett reám, úgy éreztem, hogy mégsem vagyok egészen elhagyatva... És egy balvégzet folytán ettől a hűséges állattól is meg kellett válnom...

Vannak emberek, akiket nagy veszteségek érnek, nehéz csapások sujtanak, de ezek csak rövid ideig tartó szenvedést okoznak nekik s azután tudnak ismét örülni az életnek.

Én nem tartozom ezek közé. Én mélyen és hosszasan bánkodom, mert bennem nagy a fogékonyság a szenvedések átérzése iránt.

Karácsony előestéjén, midőn az örökjóságú Isten szent kegyelme szállt a hivők szivcibe, hogy azokat az öröm, hála, béke és szeretet érzetei töltsék el; midőn a gyermekek oly mennyei boldogsággal szivcikben fogadták a Jézuska ajándékait, melyeket a szines viasz-gyertyák fényétől tündöklő karácsonyfa tár eléjük s még a felnőttek szivcibcn is az örömérzetét kelték, azon kedves

meglepetések, melyekben egymást részesitették: midőn a kunyhók lakói is összegyüjtögetett fillércikket arra fordították, hogy a szokottnál jobb táplálékot élvezhessenek a következő nagy napon: a Megváltó születésének ünnepén; midőn mindenki örömteli szivvel várta a szent nap felvirradását, az én lelkem akkor is búbánattal, életunással volt telve.

Komor gondolatokba merülve ültem az asztal mellett.

Az a tudat, hogy akik szerettek, akiknek szemükfénye voltam egykor, ott porladnak a csendes temetőben s hogy nincs közelemben egy hű szív, mely velem együtt érezne, nincs aki résztvevő, vigasztaló szavaival enyhítené bánatomat, kimondhatatlan gyötrelmet okozott nekem.

Egy alak jelent meg előttem a multból. Sötét, dús hajzatú, teltpiros arczú barna leányka; szemei reménytelten ragyogtak, ajkai mosolyogtak. Csupa élet, csupa elevenség vette körül egész lényét. Haragosan tekintettem reá. Irigyeltem, nem annyira üdeségét, mint inkább életkedvét, vidámságát.

S pedig ez a vizió, mely a multból megjelent képzeletem előtt, senki más nem volt, mint — saját magam.

Hej az idő mennyire elváltoztatta a külsőmet!

De ha a test öregszik is, a lélek azért üde ifjú maradhat.

Nekem a lelkem is elváltozott, megöregitette a sok gyötrelem.

Ha azon estén valaki azt mondotta volna nekem:

„Jer menjünk egy boldog családi körbe, hol az ártatlan gyermekkel együtt örülnek a nagyok; jer osztozkodjunk mi is az ők örömeiben.“

Igy feleltem volna:

„Hagyj engem békében! Kedélyemet a vidám társaság még betegebbé tenné.“

De ha valaki igy szólt volna hozzám:

„Látogassunk meg egy őrültet.“ Ennek a hivásnak egész készséggel engedtem volna, mert egy tébolyodott láttára enyhült volna beteg kedelyem.

Azt a borzalmas sötétséget, mely lelkemet elborította, a reménynek egyetlen halvány sugara sem derítette fel. Úgy tetszett nekem, hogy a jó Isten is elfordult tőlem.

Midőn az éjféli misére harangoztak, azon gondolkodtam, hogy el kellene mennem a templomba, hálát adni az Isten szent Fiának, hogy üdvösségünkért leszállt a földre és kérni Őt, hogy tanítson meg türni, szenvedni s békével viselni az élet keresztjét, de oly törődöttnek éreztem magamat, hogy letettem e szándékomról.

„Talán itthon is meghallgat a jó Isten" gondoltam s elővéve régi imakönyvemet térdreborulva imádkoztam.

Midőn elvégeztem azon imákat, melyeket mise alkalmával szoktam mondani összetett kezekkel így fohászkodtam:

„Édes jó Jézusom! Adj lelkembe megnyugvást, életkedvet, adj szivembe e gyötrő érzet helyett, egy parányi örömérzetet. Oh add meg ezt nekem karácsonyi ajándékul jóságos Istenem!"

Az imádság némi enyhet nyujtott nekem.

Nyugalomra tértem.

A karácsonyi szent nap felderültével számomra is hozott a posta egy kis csomagot, mely egy gyönyörű imakönyvet tartalmazott „Kármelhegyi Rózsabimbók" címmel.

Szemeimből forró könnyek peregtek végig arczomon, amint a kedves karácsonyi ajándékot, melyhez a küldőnek névjegye volt mellékelve, hosszan, elmerengve szemléltem.

Oh mennyire fájt nekem, hogy még ez a meglepetés sem volt képes egy parányi részecskéjét az örömnek szivembe varázsolni! Oh! azelőtt, mikor még nem voltam kedélybeteg, mily boldoggá tett volna ez a drága emlék Tőle, kit oly nagyra becsülök, kit szeretek úgy, miként a legjobb barátot, ki nemes szive, fenkölt lelkülete s nagy tudása által, annyira kimagaslik a mindennapi emberek közül...

Hogy minő érzés volt az, mely szemeimből könnyeket fakasztott, azt nem tudnám szavakkal kifejezni.

Letettem az imakönyvet, hogy könnyeim ne hulljanak reá, nehogy örökös pecsétet hagyjanak rajta.

Midőn jól kisirtam magamat, letörültem könnyeimet s ujra kezembe vettem a kedves emléket. Sokáig forgattam lapjait, keresve oly szavakat, melyekben megnyugvást s némi vigaszt leljen beteg lelkem.

Azóta gyakran előveszem a becses imakönyvet s azon gondolattal nyitom fel, hogy a Jézus talán azért küldette ezt nekem karácsonyi ajándékul, hogy a benne foglalt imákból meritsek erős hitet s bizalmat az Ő végtelen jósága iránt, mely által lelkem sötét éjjelében felderengjen a reménynek vigaszthozó sugara s hogy a lélekemelő imádságok tanitsanak meg igazán imádni és szeretni az örökjóságú Istent és akkor meggyógyul beteg lelkem s nem fogom magamat többé oly elhagyatottnak érezni.

Hogy ezt elérjem, sokszor fogok buzgón imádkozni a gyönyörű imakönyvből.

Kritsa Klára.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA.

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával irta **Szongott Kristóf.**

(Hetedik folytatás.)

Kosztin. Constantinus (Kosztántin) magyarul Koszta, románul Costanu. — Krikor Kosztinján gám Kátérévján. Csikszépvizi anyakönyv 29 l. 1789 év. A Káterév (Káttero) család vezetékneve Kosztin. A Kosztin családnév most nincs használatban. L. Káterev.

Kovács. A „Kákicz“ család e hazában kapott Kovács nevet. — Hiripszime Kovács alias Kákitz. Szam. vár. lev. 1812. — Kovács alias Toth Mihály. Szam. vár. lev. 1732. A Bosnách, Kovács (Kákicz), Polyák, Tóth egy család. L. Ágopsá, Bosnách, Czuguczá, Deák, Kákicz, Polyák, Tóth.

Kovásznai, elörményesedett család. Hácshig vagyis Kristóf Józsi, tulajdonképen Kovásznai József. Szám. vár. lev. 1830—407 sz.

Kovrig, román szó (covrigu), jelentése: perecz; pereczes: covrigariu, cocatoriu de covrigi, vendietor de covrigi (Barcianu 441 l). Eddig különbség nélkül használták a Govrik és Kovrig nevet. — Keresztes Gergely pap 1813-ban Kovrig-ot és ugyanaz 1814-ben Govrik-ot ir. Tódor Kovrig-ján. Szám. H. II. köt. 382 l. 92 t. — Ámbrus obusive Kovrig Todor. Szám. vár. lev. 1811—1347 sz. — Martinus Ámbrus alias Kovrik. Szám. vár. lev. 1799—240 sz. — Martinus Kovrik alias Ámbrus. Szám. vár. lev. 1803. — A Kovrig család vezetékneve Ámbrus (Ámbrosia: a halhatatlanság étele, az istenek étele; görögül Athanaz, örményül Hárágá [Haragai], románul Kovrig, törökül Jolmelikh). Az Ámbrus, Háraga, Jolmelikh, Kovrig egy család. Martinus Kovrig alias Nagy. Szám. Nagy. Szám. vár. lev. 1801—161 sz. Márdhosz Kovrig Zsémborczhi: Zsombori Kovrig Márton. Szám. H. II. köt. 486 l. 3 t. A család ezen ága Zsombor-on lakott; a Deésen lakó ág a magyar Fegyvernek pusztáról, mit haszonbérben tartottak, a fegyverneki melléknevet használja. L. Ámbrus, Ámberbó, Govrik, Ládif, Zsombori.

Kozák. Oroszország déli és keleti tájékain honos néptörzsekből való, mely törzsek, mivel a határokat védik, némely előjogokkal birnak. Az orosz nyelvben kozák vagy kazák jelent láncsás katonát és napszámost, a lengyel nyelvben kecskepásztort is, a török nyelvben pedig különösen a tatárban kazák annyi mint kalandozó, könnyű fegyveres. (Magyar ny. szót. III. köt. 1038.) Kihalt család. L. Dsigár, Katona, Osztián, Szefer, Zülfdár.

Kozocsa. Kuzáh arab szó: ördög, sátán, gonosz ember, sáh perzsa szó: úr, (a kuzásáh-ból lett Kozocsa), Kozocsa, a cshár örmény családnév perzsa fordítása. Kuzátsai. Szám. Ker. III. köt. 31 l. 56 t. — Anna Kozácsai-nê Ibásfáloven: Kozocsa Anna Erzsébetvárosról. Szám. Ház. II. köt. 31 l. 7 t. — Kozocsa Kirkor. Szám H. II. köt. 89 l. 20 t. L. Cshár, Kazacsai, Kozocsai.

Kozocsai. L. Kazacsai, Kozocsa.

Kövér. Az Ákoncz család egyik ága Kövér-re magyarosította nevét. Simeon Kövér. Szam. Ker. II. köt. 550 l. 1781. aug. 16. — Thorosz Kiuvirján (Թորոսքիւրեան). Szam. Ker. II köt. 557 l. 17 t. — Kövér Kajtán Mező-Kovácsházáról 1784. május 24-én az armalis tárgyában egy szép örmény levelet irt Szamosújvár város főbirájának: Dániel Miklósnak; a levél aláirása ez: Kájtán Krikori Kövérján: Kövér Gergely fia Kajtán. L. Ákoncz.

Krájovácshi: Krájovai. Krájova helység Romániában. — Krájovácshi Chárib Eszthephán: Krájovai Chárib István. Erzs. Ker. I. köt. 60 l. Kihalt család. L. Chárib.

Krákátics, román szó, karikalábú. Chácshig Krákátics. Szam. H. II. köt. 441 l. 40 t. — Martini Krákátics filiola Catharina. Szam. H. II. kot. 151. 1821. aug. 31. Kihalt család.

Kráter. Ennek a családnak örmény neve krákir (գաւաթ): iródeák, deák volt, miből a nép kráter-t csinált. Krater német szó (a románban is cratar): tölcsér, katlan, gége, nyeldeklő. — Antonius Krater praedii Kunágota arendatoris nobilis Joannis Török servitor, est armenus e civitate Transilvaniae Elisabethopolitana oriundus. Szam. vár. lev. 1805. 1094 sz. L. Deák, Kok.

Krécsmárdsi. Keresmár, kresmár szláv szó, jelentése: koresmáros, kocsmáros; — az r és cs közé könnyebb kiejtés végett az örmény e-t igtatott. Bogdán Krécsmárdsi. Szam. H. II. kot. 152 l. 11 t. Kihalt család.

Krécsunián, a román crácium (karácson, Weihnachten) és az örmény családnév képző ján-ból (եան fi). — Agopsá Krecsunián: Karátsonyi Jakab. Szam. H. II. köt. 99 l. 59 t. — Chacshig mjédz Krecsunián: Idősebb Karátsonyi Kristóf. Szam. Ker. II. köt. 758 l. 23 t. — Nikula Krecsun: Karátsonyi Miklós. Szam. H. II. köt. 6 l. 129 t. L. Hébás, Karátsonyi, Szurugdsi.

Krésztá. Krészdá-jéncz Luszigé. Erzs. Ker. I. köt. 149 l. Kihalt család. L. Biluska, Krisztis.

Krésztis = Krisztis. Nigol Krésztis. Szam. Ker. II. köt. 757 l. 8 t. L. Krésztá, Krisztis.

Kresztya = Keresztes. Kresztya János ebesfalvi kereskedő. Szam vár. lev. 1791—134 sz. L. Keresztes.

Kritsa. A Cicillus-t a mult században a magyar Kirillá-nak mondotta. Deák Kirilla és mellette örményül Gurjégh (Cirillus) Diráczhu-i. Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás. Tehát Kirilla = Cirillus. A Kirilla + sáh-ból csinálta a nép ezt a családnevet: Kritsa. (Kritsa = Ciril-úr). — Ászvádur Kirilcsá-i. Szam. vár. lev. 1734. — Ászvádur Kirilcsá-inè. Erzs. Ker. I. köt. 69 l. 1740. L. Ászkricsencz, Bazár, Biáthá, Cziriák (Cziril), Dominik, Gurjégh.

Krikor = Gergely, Vigil. Álekszá Der-Krikorián. Szam. Ház. I. köt. 29 l. 288 t. — E családnév előfordul Keleten is: Vártán Krikorián „Árévélkh" 1886. szept. 22. 805 sz. Krikor mágánuámp Pászákász: Gergely, kinek vezetékneve Pászákász. Szam. Ker. I. köt. 3 l. 1714 oct. 14. A Pászákász-ok Krikor-ok. — Ághácshá Krikor mágánuámp szêngov szábonê: Gergely úr, vezetékneve ládával szappan. Szam. Ker. I. köt. 103 l. 1354 t. Krikor vor mágánuámp gocshi Láda cu szoponul: Gergely, ki vezetéknévvel „Ládával szappan"-nak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 60 l. 625 t. Ezen láda szóból lett a Ládai családnév. A Ládai-ak Krikor-ok. L. Hászt, Kirkor, Ládai, Pászákász, Vastag, Verzár.

Kristóf, hellen eredetü, annyi mint Krisztusthordozó, azaz tisztelő, szerető. Kereszttisztelő (Keresztély, Krisztina, Krisztián). Chácshig Kristof-i. Szam. H. II. köt. 321. 631 t. — Chácshádur Kristof-ján. Szam. Ker. II. köt. 521 l. 153 t. L. Császápdsi, Horopszime, Keresztes, Mészáros.

Kristóffi. Joachimus Christoffi. Szam. Ház. II. köt. 116 l. máj. 20. — Joannes Kristoffi alias Tukmáds. Szam. vár. lev. 1825—890. Martinus Kristóf és mellette örményül Márdirosz Chácshigi Mitkoján: Mitko Kristóf fia Márton. Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás. A Kristóf család vezetékneve Mitko. Kristóf Lázár és mellette örményül Gházár Chácshádêri Chárib: Chárib Chácshádur (Kristóf) Lázár. Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás. A Kristóf család is Chárib vagyis ez a család is Lengyelországból jött be e hazába. L. Jeremiás, Chácshum, Pát, Tukmáds.

Kristofonics Gergely. Szam. vár. lev. 1824 év 523 sz. L. Kristóffi.

Kriszduczá, román szó: kis Keresztes, kis Kristóf. Chácshig Kriszduczái. Szam. Ker. III. köt. 299 l. 79 t. E családnév most nincs használatban.

Krisztis, román szó: Keresztes (Kristóf). Ovánesz Krisztis. Szam. H. II. köt. 113 l. 39 t. — Héripszime ághácshá Mánugin Krisztis-ján tuszdêr: Krisztis Mánug ur leánya Ripszima. Szam. H. II. köt. 355 l. 141 t. A Krêsztá, Krêsztis, Kriszduczá, Krisztis, mely családnevek most nincsenek használatban, mind a görög Χριστός különböző, de egyjelentésű alakjai. L. Keresztes.

Krisztoszdur, annyi mint Krisztusadta, a Cristo datus, a görög Χριστός és az örmény dur-ból (տուր). — Kriszdoszdur Szêhág: Kristóf Izsák. Szam. Ker. II. köt. 331 l. 44 t. — Krisztoszdur mágánuámp Muhîb: Krisztoszdur vezetékneve Muhîb. Szam. Ker. I. köt. 13 l. A Muhîb-ok Krisztoszdur-ok. — Donovák Krisztoszdur, mágánuámp gocshi Susán: Donovák Krisztoszdur vezetéknévvel Susánnak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 33 l. A Susán-ok Donovák-ok. E családnév előfordul Keleten is: Hovágim Kriszdoszdurián. „Arévélkh" 1886 szept. 22. 805 sz. E családnév most nincs használatban.

Kroitor, Erzsébetvároson Krojtor; Gyergyó-Szent-Miklóson a Kroitor most Ávedik, Kristóffi. Croitor román szó, jelentése: szabó; az, ki ruhát, csizmát tud szabni, varrni. Az örmény „goskár" román neve. L. Goskár.

Kuku, a kakuk madár hangja. Adeodatus Kuku. Szam. vár. lev. 1831. Gúnynév.

Kula, a Nikulá (Miklós) rövidebb alakja. — Kulá Mánuság. Szam. Ker. I. köt. 20 l. L. Nikulá.

Kulmig. Kul (գուլ) buth (բութ) örmény szó: tompa, nem éles (a kés). Márdirosz Kulmig-i (ig, mig örmény kicsinyítő szócska). A szamosújvári keresk. társaság iratai közt. Kihalt család. L. Butá.

Kurdistán (Örményország egyik része). A Káluszt család mellékneve. L. Káluszt.

Kurtakezű. Kurtakezű László alias Polyák. Szam. vár. lev. régi összeírás. L. Gárdsthév, Khêszdurián.

Kuság, (կուսակ) örmény szó: jövendölő, latnok, prophéta. Várteresz Kusági. Szam. Ker. II. köt. 423 l. 116 t. Kihalt család.

Kutezhi = Kuti-ból való. Kuti helység déli Galiciában, Bukovina határán. — Nigol Kuthezhi. Szam. Ker. I. köt. 182 l. 2019 t. Kihalt család.

Kutká = Kuthk? kotháczhik, goth (?) Máriám Kutkái. Szam. Ker. IV. köt. 179 t. — Horopszime Kutká-i Minász-ián. Szam. Ker. IV. köt. 44 l. A Kutká család vezetékneve Minász. L. Minász.

L.

Lába, a magyar láb szó, a harmadik személy ragával (*a*). Bocsánczi Vártán gúnyneve. L. Bocsánczi.

Ládai = Ládá. L. Ládá.

Ládá, a magyar láda örményes alakja. — Ládá Ászvádur. Szam. H. H. köt. 84 l. 115 t. — Krikor Ládá-i Sztephání: Láda Istvánnak fia Gergely. Szam. Ház. H. köt. 27 l. 29 t. Ebből a „Ládá-i"-ból (az örmény i rag = nak, nek) lett a magyar Ládai. L. Ládai.

Ládákuszopon = ládá + cu + szopon (ládá + val + szappan). Krikor Ládákuszopon. Szam. Ker. I. köt. 112 l. 1415 t. A Ládá és Ládákuszopon nevek most nincsenek használatban. A Ládai, Ládá és Ládákuszopon család vezetékneve Krikor. L. Krikor, Ládai, Ládá.

Ládif. Az arab láthif szónak jelentése: édes, kellemes, ambrosia (cibus deorum). Az Ambrus (Kovrig) család arab neve. A Ládif családnév most nincs használatban. L. Ambrus, Govrik, Kovrig.

Láphics. A hazai örmények nyelvében láphics nehéz betegséget jelent. — Ohánnesz Lápics. Szam. H. I. köt. 21 l. 205 t. A Beteg család örmény neve. A Láphics családnév most nincs használatban. Erzsébetvároson előfordult ez az alak is: Ohannesz Láptis. L. Ángár, Betá, Beteg, Betgi, Esztechno, Nevelics, Stefánovics, Tézsár.

László: dicsőséges, a szláv vlada (hat-het) és slas-ből (fény); latinul: Ladislaus, Vladislaus; ebből Laszló. A László-k Vászil-ok voltak; Vászil nem a románból kölcsönzött név. Vászil nevű fejedelmünk is volt. Cháeshig László: László Kristóf. Szam. H. H. köt. 11 l. 1821. febr. 1. — László másként Hácsun László (így kell érteni: László Kristóf [Hácsun, a Chácshum elferdített

alakja] fia László). Szam. vár. lev. 1833. — László Dávid és mellette örményül Távit Vászil-i. Szam. vár. lev. 1738. évi összeirás. — Násztur András alias László. Szam. vár. lev. összeirás. — Christophorus László és mellette örményül Chácshig Nászturi. Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. A Násztur család vezetékneve László. — László András és mellette örményül Násztur Donigi (apja is Donig volt, tehát: N. D. fia Donig. A fordító, ki nem volt örmény, nem tudta, hogy a Donig, a Dominik rövidebb alakja; azért így kellett volna az idézett nevet fordítani: Domonkos és nem András). Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. — Catharina Kapatán alias László. Szam. Ház. III. köt. 69 l. A László, Kapatán, Lászlófi, Násztur egy család. L. Kapatán, Lászlófi, Násztur.

Lászlófi, (a család nevében két f-et [Lászlóffy] használ) a Vászilján örmény név magyar fordítása. Antonius Lászlóffi. Szam. Ker. III köt. 40 l. 149 t. — Isaacus Lászlóffi és mellette örményül Szèhág Nigoli Nászturi (Lászlóffi [= László Násztur] Miklós fia Izsák). Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. — B. Á. Anton Lászlófiján (a ján fölösleg, mert a magyar fi kifejezi a ján-t) — *բարձրապատիւ պատուական Պրոտ* : tekintetes Lászlófi Antal úr Szamosújvár érdemes főbirája. Szam. H. II. köt. 452 l. 94 t. 1809 év. — László Álekszái Kápátánján: Kapatán Elek fia László; ennek fivére a velenczei mechithárista pap így irta nevét: P(ater) Basilius Lászlóffi *ակբատր յայր Պետրոս Կապատան* : P. Lászlóffi Balázs lelki atya, Szt-Antal szerzetese.) Szam. vár. lev. 1798—192 sz. L. Czánki, Kapatán, László, Násztur, Vászil.

Láth (*լաթ*) örmény szó. jelentése: ruha, öltöny. Catharina Lucae Lát. Szam. Ház. II. köt. 278 l. 1824 év. — Bedrosz Láth-ján. Szam. H. II. köt. 227 l. 47 t. — Joannes Petri alias Láthe-Goskár. Szam. vár. lev. összeirás (quarta classis opificum). A Láth, Láthegoskár, Kèrpit család vezetékneve Petri (Bedrosz = Péter). L. Bájáczhi, Bedrosz, Kèrpit, Láth, Láthegoskár, Petri.

Láthegoskár (*լաթագործ*) örmény szó, jelentése: (lábbeli készitő, varga) csizmadia; törökül csizmedsi, dsizmedsi. Bedrosz Láthegoskár. Szam. H. II. köt. 181 l. 113 t.

A Láth élő család, de a Láthegoskár név most nincs használatban. L. Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Goskár, Kèrpit, Láth, Suszter, Toderás.

Láthi: a láth családnév az örmény sajátitóeset *i* ragával van ragozva. — Láthi Lukács (Láth-nak fia Lukács). Szam. vár. lev. 1780. L. Láth.

Lázár: Istentől segitett, a héber El(Isten) és hâzar-ból (segiteni). Az örményben: (E)l(i)ázár. Vártán Lázárján. Szam. H. H. köt. 20 l. 1822 jún. 1. — Gházár Gházárján Voithin vèrtin: Lázár Lázár, a Voith fia. Szam. Ker. I. köt. 119 l. 1475 t. L. Bor, Jursa, Szentpéteri, Voith.

Lebed. A török ebedi, ebedel szónak jelentése: maradandó, örökkévaló, halhatatlan; az ebed-ből lett Lebed. Lebed az örmény Hárágá török neve. — Sztephán Lebedê. Szam. Ker. I. köt. 94 l. 1013 t. — Cháthunê Lebedin ginê: Lebed felesége Cháthun. Szam. H. H. köt. 72 l. 19 t. E családnév most nincs használatban. L. Hárágá.

Leháczhi, Léhczhi, örmény szó, jelentése: lengyelországi, lengyel. Léhászdán vagy Leh = Lengyelország. Leháczhi háj (Լեհացի հայ) Lengyel örmény. Szam. Ker. I. köt. 128 l. 1551 t. Jolbeh Léczhi (Լեհցի) Erzs. anyakönyv. L. Chárib, Ilách, Lengyel.

Lèkêtus = Lakatos. Lèkêtus András. Szam. Ker. I. köt. 126 l. 1536 t. Kihalt család.

Lelovics? (= Leh-o-vics = Lengyelfi?).

Lengyel, az Ilach és Leháczhi magyar fordítása. Erzsébetváros on a Chárib-ok Lengyel-ek. Szamosújvárt is a Lengyel család egyik ága Chárib-nak neveztetik. Lengyel Budzát Mihály. Szam. vár. lev. 1796 év 327 sz. Lengyel vagy Gábrus Mennász. A szam. keresk. társaság 1838. évi iratai közt. Lengyel Jásik auriga Gorove Christophori. Szam. H. H. köt. 86 l. 158 t. — Lengyel Szöcs Lázár. Szam. vár. lev. 1766. — Lengyel András máskép Szöcs Donig (ezt így kell érteni: Lengyel Donignak, a szöcsnek fia András). Lengyel Szöcs Donig Kristóf (Lengyel Donignak, a szöcsnek fia Kristóf). Szam. vár. lev.; összeirás. — Lengyel András, Szöcs Kristóf fia (helyesen: Lengyel-Szöcs Kristóf fia András). Szam vár. lev. 1800. — Lengyel Gergely és mellette örményül

Kirkor gur Zádigi (Vak-Zakariás Gergely). Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás. — Hánkoin vêrtin Ohánneszè Iláchácz ergêrinè: Lengyelországi Hánko fia János. — Iláchácz ergêren Kajtán Máchlár: Machlár Kajtán Lengyelországból (Mindkét idézet a szamosújvári keresk. társ. irataiból.) A Gábrus, Gur, Hánko (Hankovics), Machlár, Zádig (Zachariás) család Lengyelországból jött be. Lengyel Gergely alias Hornoj. Szam. vár. lev. összeirás. L. Chárib, Gábrus, Gámenczi, Gogomán, Ilách.

Leon (*Λέων*) görög szó, jelentése: oroszlán; örményül áriudz, törökül ászlán, arabul árszlán. Az örmény történelem több Leó nevű királyról tesz említést. E család feje igen vitéz, bátor volt a harczban, azért kapott „oroszlánszivű" nevet. *Λεοντόθυμος*, che ha il cuor di leone, corragioso, ariudzi szird uneczhogh *мужественный, храбрый, львиного нрава*). — Frênkuez Leoni. Szam. II. II. köt. 169 l. 26 t. E családnév előfordul Keleten is: Levonián „Árévélkh" 1886 júl. 3. 739 sz. L. Ászlán.

Lêpeshinszkhi: Lipcse-i, Lipcséből való. E név most nincs használatban.

Licidur, örmény összetett szó, jelentése: „tölts és adj." Deodatus Licidur. Szam. vár. lev. 1792—253 sz. — Kirkor Leoni Liciduri (*Кирко Леонович*). Szam. vár. lev. 1792. Leon Gergely ezt a három örmény szót: „licz u dur" hibásan így ejtette ki: licz-i-dur és rajta maradt a Liczidur gúnynév. A Liczidur név most nincs használatban. — Ánton Liczidur Trásztádsi. Szam. Ker. II. köt. 297 l. 170 t. L. Trásztádsi.

Likhoh, Likh = léczhun (örm.) teli, tömör. Gárábed Likho-ján oszkeries: Likhoh János, az aranymíves. Szam. Ker. II. köt. 563 l. 55 t. — Likojan (*Ликоянц*). Szam. Ker. II. köt. 555 l. Kihalt család.

Liski. Liszk. arab szó: szűz. Bedrosz Lisk-i-ján. Szam. plebániai templom iratai közt. Kihalt család.

Livonján, a Leon örményes alakja. L. Leon.

Logos. A görög *λόγος* szó jelentése: az Ur szava, verbo di dio *слово Божіе*. A Der család görög neve. — Logos Lukács. Szam. Ker. II. köt. 26 l. 155 t. L. Der, Cháftándsi, Gazda.

Lokován román szó: helybeli. — Kirkor Lukován. Szam. vár. lev. régi összeírás. Kihalt család.

London. E gúnynév most nincs használatban.

Luka, a Lukács rövidebb alakja. — Kájtán Luká-i Tüzes-ián. Szam. Ker. III. köt. 187 l. 131 t. A Tűzes család vezetékneve Luká (= Lukács). L. Lukács, Tűzes.

Lukács: fénylő, a latin lux-ból (fényesség, világosság). E jelentékeny család két minisztert (Lukács Béla, Lukács László), egy államtitkárt (id. Lukács György), egy főispánt (dr. Lukács György), akadémistát (Lukács Antal) és több jeles tagot adott e hazának. A Drágomán, Dsigár, Gágugh, Kristóf, Korn család vezetékneve Lukács; ezek egy családot alkotnak. L. Drágomán, Dsemri, Dsigár, Gágugh, Korn, Kristóf, Luka.

Lukácsfi, az örmény Ghugászián magyar fordítása. Erzsébetvároson Lukácsfi = Tukmács. L. Kristófi, Tukmáds.

Lukácsi, Lukács névből az örmény sajátítóeset i ragával képezett családnév; p. Chácshig Lukács-i: Lukácsnak Kristófja, vagy Lukács fia Kristóf. Szam. Ker. 1744. II. köt. 28 l. 336 t. E család büszkesége, a „Magyarok őselei," „Historia Armenorum Transsilvaniae" és a t. munkák szakavatott írója, Szamosújvár volt derék plebánosa: Lukácsi Kristóf munkásságának irányával, tudományosságával, jótékony intézkedéseivel (Szent Gergely-árvaintézet alapitása és a t.) fényt szerzett a hazai örmény névnek. Áldás emlékére. Életrajzát e dolgozat írójának igénytelen tolla irta meg. L. „A Szamosújvár városi örm. kath. gymnasium Tudósitványát" (1876 7 tanév). Gur-Lukács Domokos és Joachim így magyarul a szamosújvári kereskedő-társaság 1821. évi iratai között; ugyanott 1822-ben csak Lukács Domokos). Ugyanaz, ki apja a nagy Lukácsi Kristófnak, magyarul így irta nevét: Lukácsi (ez használja először a Lukácsi nevet Lukács-i helyett) Domokos és örményül így: Jész Dominik Lukács (*Ես Տօմինիկ Լուկաչ*: Én Lukács Domokos). Szam. vár. lev. 1830—328 sz. — Jész Krikor Lukács-i (*Ես Գրիգոր*) Kiperdsu: Én Kiperdsi-Lukácsi Gergely. Szam. vár. lev. 1777 év. A Kiperdsi (Borsos, Piperdsi) vezetékneve Lukácsi. L. Gágugh, Kiperdsi, Lukács, Lukácsfi.

Lukucz a Lukács-ból román ucz kicsinyitő képzővel) — Lukácska, kis Lukács. Martinus Lukutz és belül a kérvényben: Lukács Márton (Verzár Jánosnak a tanácshoz intézett kérelme). Szam. vár. lev. 1805—348 sz. Lukucz másképen Lukács Emánuel. Szam. vár. lev. 1822. 86 sz. L. Lukács.

Luleán, az Ul-ián-nak elől l-lel megtoldott alakja. Luleán Lukács. (Gyergyó-Szt-Miklósról 1758. okt. 2-án a főbiránkhoz irott eredeti levélből). Szam. vár. lev. L. Ulián.

Lulim, a Placsintár család azon ágának, mely Ohánnesz vezetéknévvel bir. — gúnyneve. Lulim, a Luleán, Uleán elferdített alakja. L. Ohánnesz, Placsintár, Ulián.

Lupig, a román lup (farkas) és az örmény ig kicsinyitő képzőből: farkascska, kis farkas. L. Farkas, Kál. Wolf.

Lupul román szó: farkas. A Kál család román neve. — Deodatus Ázbej alias Lupul. Szam. vár. lev. összeirás. A Farkas, Kál (Gál), Lupig, Lupul, Volf család vezetékneve Ázbej. L. ezeket és Ázbejfi.

Luszigián a Lukács család örmény neve. — Luszig Kápriel-in Luszigián vêrtin: Luszigián Gábor fia Lukács (Lukács Lukács). Szam. H. II. köt. 369 l. 183 t. — Jész Der-Ohánnesz Krecsuni Luszigián ávákérécz khághákhisz Elisabethá: Én Luszigián Karácson fia, János pap, Erzsébetváros esperese. Szam. Ház. II. köt. 109 l. 28 t. Hohánnesz Krecsuni Luszigjáncz [illegible] Erzs. Ker. II. köt. 1 l.; tehát Karácsonyi János Erzsébetváros volt derék plebánosának neve nem Karácsonyi János, hanem Lukács János. Maga a boldog emlékű plebános 1755-ben (L. Erzs. Ker. II. köt. 24 l.) ezt irta: Jész Der-Hohánnesz vêrti Krecsuni Luszigján [illegible] : Én János pap, Lukács Karácson fia, a philosophia és theologia doctora és apostoli misszionárius). L. Lukács. Mártha.

Lutz, a Luc(as), Lu(cu)tz rövidített alakja. — Supplex libellus Lucae Márton alias Lukucz. (Helyesen: Martini

Lukács alias Lukutz). Szam. vár. lev. 1783 év. — Lutz Márton kereskedő Bánffy-Hunyadon. L. Lukutz.

M.

Macskási, a Kéczá család magyar neve; Erzsébetvároson Macskási = Trásztádsi. A Macskási név most nincs használatban. L. Kándrá, Kéczá.

Machlár. Az örmény maluch (մախլուխ) jelentése: teve; betűáttétellel máchlu, máchlá, máchlár. A betűk más elhelyezésével chámul, miből a camel(us), az arab gámál, dsámál. Machlár: tevével kereskedő, tevekereskedő; a Kámeller család örmény neve. Iláchácz ergêren Kájtán Máchlár: Lengyelországi Machlár Kajtán. A szamosújvári keresk. társaság iratai közt. — Krikor Máchliár. Szam. vár. lev. 1736 évi jegyzék. — Kirkor Máchlárê. A szamosújvári timár-társulat 1740. évi iratai közt. Kihalt család. L. Kámeller.

Makra, a Makrai rövidebb alakja. Makra alias Bulbuk János. Szam. vár. lev, 1823—1279 sz.

Makrai magyar családnév is. — Makra alias Bulbuk Péter. Szam. vár. lev. 1821—984 sz. A Bulbuk család egyik ágának gúnyneve: Makrai. L. Bulbuk.

Malombirú, a Bocsánczi család (Szamosújvártt) egyik ágának mellékneve. — Chácshádur Malombirov. Szam. Ker. I. köt. 40 l. 418 t. L. Bocsánczi.

Maradék, elörményesedett család. Bedrosz Maradik. Szam. H. II. köt. 15 l. 264 t.

Marusán, (Marusán) (Már)maros-ból (megye) román án képzővel alkotott szó. — Marusán Lukács. Szam. Hal. II. köt. 1 l. 16 t. — Minász Marusán. Szam. Ker. I. köt. 124 l. 1519 t. L. Árzsintár, Goldschmied, Maramaros, Marosfi, Márámorus-czhi, Ötvös, Torös.

Marosfi, a Marosán család magyar neve. A Marosfiak Nagybányán laknak. L. Marosán, Máramoros, Márámorusczhi.

Máchoch (մախոխ) örmény szó: czibere-, lisztből és fodros mentából készített bőjtös étel. A második szótag megkettőzésével csináltak a máchmochból: mochmoch-ot. A

Máchoch név előfordul Keleten is: Boghosz Machochián. „Árévélk“ 1886. jun. 25. 732 sz. L. Mochmoch.

Mádzun, (մածուն) örmény szó, jelentése: savanyú tej (gúnynév). Gházár Szêhági Mádzun-i: Mádzun Izsák fia Lázár. Szam. Ker. II. köt. 565 l. 78 t. Kihalt család.

Mádészi. Jész Mádészi Diráczhu Minász. ... 1167 + 551 = 1718. N.-Szebenből írt örmény levélből. Szam. vár. lev. L. Diráczhu, Hádsi, Meghdesz.

Májráménez: Máriafi (Májrám az örményben = Mária; ենց örmény családnévképző: fi). Szâhág Agopi Májráménez. Csikszépvizi anyakönyv. Kihalt család. L. Máruskáján.

Mákárián. A görög μακάριος, boldog, Felix, beatus: törökül: kutlu. — Máriám Angszendi Mákárián. Szam. templom iratai közt. Kihalt család. L. Bedo, Bodog, Chutlube.

Mákra, a Makrai rövidebb alakja. L. Makrai.

Mákszin. L. Máxin.

Málángá. Mágházá (մաղազա) örmény szónak jelentése: pincze, bortár (Weinlager, Weinmagazin, kinedun ...). Az örmény gh (ղ) az átírásnál *l*. A Bor (Kinovián) család másik örmény neve. V. ö. malaga-i bor. Kátícz Málángá. Szam. Ker. IV. köt. 140 l. 1836 év. E családnév most nincs használatban.

Máli. Málije arab szó, jelentése: vagyon, pénz, gazdagság, kincstar, királyi lak (palatium, regia aedes, domus) Gáspár; e hazarész örményei földbe ásott, földben talált kincs értelmében is használják. Máli alias Gajzágó Bogdány. Szam. vár. lev. 1800—472 sz. — Martinus Máli alias Gajzágó. Szam. vár. lev. 1802—1030 sz. A Máli család Gajzágónak is neveztetik. Máli Izsák volt az a sánta Izsák (Gágh-Szákо = Gajzágó), ki a Gajzágó családnak nevet adott. A Gajzágó és Máli egy család. Gajzágó Kristóf esperes-plebános is örményül többnyire így neveztetett: Kérhárkéli Der-Máli n: Máli az esperes-plebános. E család Máli név alatt jött be; a Gajzágó név itt e hazában alakult. A Máli név előfordul Keleten is: Ághá-Málián Gárábéd. „Mászisz“ 1880 márcz. 9. 2559 sz. L. Ágoston, Chodsá, Dobal, Gajzágó, Gágh (Gál-, Gáspár, Gézducz, Sánta.

Málikh, arab szó: úr, főnök. *Եթէ պատահի, որ յարձար եւ պարբերական կրթ ունին, պատճ գանգատի առնելու պատասխան կամ ժողովի տեղապահին մօտ:* Jethé bádáchi, or hájére jev bárszignerê gêriv ánén, ez kordz kánkádi hászczhênén tádávori gám málikh-i (kiugháderi): [Ha az örmények és perzsák között veszekedés támad, panaszukkal a biró vagy a málikh (falusbiró) elé járulnak.] Marseille-i „Armenia“ 1891. évi márcz. 14. 56 sz. Málik a Voith család arab neve. — Toderás Málikh. Szam. ker. II. köt. 255 l. 88. t. A Málikh név most nincs használatban. L. Voith.

Máltá. Malta sziget a Középtengeren. — Bedrosz Máltá. Szam. templom iratai közt Kinalt család.

Mám, örmény szó (*մայր*): nagyanya. Mám sok nyelven előforduló szó; mámmá, mámme (görög) nagyanya, mell, emlő; mamma (latin) emlő (mammalia); mám és máma (perzsa) anya, urnő; mama (magyar) gyermeknyelven am, anya, módositva mami, mámi, mamika, mámika, mamus, mamuska; a román nyelvben mamica, mamiţă, mamişóră: anyácska. Gergely Kristóf és mellette örményül: Krikor Vázáni Mámu. Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. A Mám, Vázán, Fugá, Fugulyán, Dajka, Embej egy család. E család vezetékneve Gergely. L. Fugá, Fugulyán, Gergely, Vázán.

Mámicz. Mámicz Nigol. Szam. ker. II. köt. 269 l. 34. t. Nicolaus Mamicij és mellette örményül Nigol Donigi Mámiczoiá-i. (Mámiczoeá Danig fia Miklós) Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás L. Mám, Mámiczoeá.

Kisebb közlemények.

Polyglott akadémia a pápa tiszteletére. A „Magyar Állam“ ezeket irja: A „Propaganda de Fide.“ „Collegio pontificio Urbano“ polyglott akademiát rendezett Ő Szentségének hatvanad éves áldozó papi jubileuma alkalmából. Az akademián nagyszámú egyházi és világi méltóság volt jelen; a többi közt Revertera vaticani osztrák magyar nagykövet. Az akadémiát a zenekar szimfoniával nyitotta meg, mire Ádkins Tamás olasz nyelven mondott üdvözletet. Erre különböző nyelvű szerzemények felolvasása következett két szakaszban. — Az első szakaszban: héber, káldeus, szir, arab,

örmény, kopt, kinai, malabár, hindu, perzsa, török, zulu és kaffer nyelvű szerzemények. A második szakaszban volt magyar nyelvű szerzemény is. Az ünnepélyt egy, XIII. Leó pápához intézett himnusz fejezte be, melynek zenéjét Borghi szerzé.

Az „Alkotmány" idei I. számában „XIII. Leó — Pecci Joachim" czim alatt fölötte érdekes czikket közöl. Ebben — a többek közt — ez is olvasható: „Az örmény, a khald, a perzsa, a japáni és chinai katholikusok érdekében is üdvös és eredményes intézkedéseket tett."

„Memento mori!..." A legszigorubb szerzetrend ezen komolyan hangzó jelszavát szólaltatja meg az Egyház, a hamvazószerdai szertartások alkalmával, minden egyes hivének feje fölött elmondván: „Emlékezzél, ó ember, hogy por vagy és porrá leszesz!..." A „Hamvazószerdán" czimü német költemény szerzője élénk színekkel festi e napnak ábrándos hangulatát, a farsangi vigasságok lezajlása után, midőn az embert az elmulás, az enyészet kérlelhetlen törvényére emlékezteti a fejére hintett por-kereszt; s mélabus akkordokban ismétli a szép költemény refrainjét:

Ah, mint jönek, ugy jövének
Sok ezeren, s eltünének;
Nevüknek sincs több jele,
Csak a sír porló köve;
A mi lett e nagy világon;
Kell, hogy újra porrá váljon!

A keresztény társadalom egyházi ünnepeziklusának egyik legmagasztosabb mozzanata e nap, a húshagyó és a nagyböjt határmesgyéjén, mely kizárólag arra oktatja az embert, hogy bölcsen oldja meg az élet legnehezebb problémáját: a halált. Boldog és minden mások fölött szerencsés, a ki a test és lélek elválása perczében midőn az elme gőgje megtörik, — nyugodtan elmondhatja magáról, hogy jó harczot harczolt, — hogy a sirontúli jövőjét, hallhatatlan lelkének örök üdvét biztos alapokra fektette. Az olyan ember előtt megenyhülnek az egyházi ének halálra emlékeztetelő szavai:

Légy hatalmas, — diadalmas,
Halált le nem győzheted;
Birj sok jókkal, — országokkal,
Út ki nem fizetheted,
Elmegyünk, elmegyünk,
Minduyájan elmegyünk:
Korán, hát, készen legyünk!

„Memento mori!..." Akként hangzott évekkel ezelőtt a magyar katholikus egyház legfőbb papjának, Simor-nak bölcs ajakairól, a szónoki lelkesedéssel elmondott szózat hiveihez: — Meghalok én is, meghaltok ti is! Egyenlők leszünk, ti és én, pár év leforgása alatt. Nekem legfőbb törekvésem, hogy üdvözüljek, s hogy titeket is az üdvösségre vezéreljelek. Akkor majd szemtől szembe

mondhatjátok, mily igaz lelkesedéssel tanítottalak e hitre! — Hamvazószerdán megkezdődött a komoly elmélkedések évszaka: — különben is elég volt már a vigalomból. — „Memento mori!"

Irodalom és művészet.

Hollósy Simon. A „Hét" 51. száma (VIII. évfolyam) közli elől az örmény Hollósy Simon festőművész igen sikerült képét. A képhez írt szövegből e néhány sort mi is közöljük: „Münchenből jött Nagybányára. Nagy különbség a két hely között; de Nagybánya is elég szép vidék. Lehet ott dolgozni szerető képpel, sugárzó szemmel, és játszó gyermeklélekkel. Itt is csak úgy, mint ott. S a mi kikerül a műhelyből, szép és helyes; mert nem hálósipkában készült, hanem boglyas fejjel pipaszó mellett..."

Egy örmény énekművész. A hírneves Sáhlámeán a múlt decemberi havában Bátumban tartott hangversenyt. Társulata tagjai közül különösen a Czhim növérekről kell elismerőleg nyilatkozni, kiknek elseje gyönyörű zongora-játékával arat nagy sikereket, a másik ritka szép hangu énekesnő (mezzo-soprano). Nemcsak operadarabokat és románczokat énekeltek, hanem örmény dalokat is („Gérung," — „Házár járáni"). Sáhlámeán társulatával közelebbről Tiflíszben, Bakuban szándékszik hangversenyt tartani.

Közgazdasági élet.

Dánel báró jelentése. Az utolsó 30 év alatt iparra és főleg a kereskedésre elég figyelmet fordított a magyar. Ha valaki kételkednék azon, hogy ez így van, akkor tekintse meg azon milliónak szaporodását, a melyek a régi közmunka és közlekedési és a jelenlegi kereskedelmi ministerium költségvetésében szerepelnek. Főrésze van ebben a vasútaknak, a melyek építése és szaporítása az alkotmányos közgazdasági politikának egyáltalán legjellemzőbb vonása. A postánál az administrácziónál a legjelentékenyebb mozzanat a központi vezérigazgatóság felállítása... A kis iparnál a szövetkezetek közül a miniszter erkölcsi és anyagi támogatással igyekszik a fejlődést előmozditani és ad kecsönöket olykor tetemes összegekben. A nagy ipar támogatására kiadott összeg messze túlhaladja azt, mit a kis iparos szövetkezetek kaptak s 416·000 frtra rug. Az előkészitett javaslatok van egy a részlet-ügyről, a mértékhitelesitésről, a chquek használatáról...

A jászvásári örmények mult év nov. 15-én gyültek össze, hogy a „gazdasági tanács" tagjait megválaszszák. A titkár jelentésének felolvasása után a megvizsgált hibátlan számadás adatait vette tudomásul a gyülés. Erre szavazatlapokat osztottak ki a tagok között; de a gyülés így szólott: „Nincs szükség választási tónykedésre, éljenek a régi tagok." A pénztáros-gazda Dániel Dániel

volt; a felügyelő bizottság ezen tagokból állott: Bejekleán Gergely János ügyvéd, országgyülesi képviselő, Mazlomián Efrem ügyvéd és Bejekleán János m. pénzügyi hivatalnok. Ezek 1881 óta viselik hivatalaikat; öt izben nyertek már egyhangu megbizást, kik most felkiáltással újra megválasztattak. Igy becsülik a közügyért önzetlenül szolgáló személyeket.

Mi ujság az örmény világban?

Az örmény patriarkha felirata a szultánhoz. Az örmény nem-egyesült patriarkha felirata, melyet a szultánhoz intézett, 18 pontot tartalmaz. A felirat a tartományokban uralkodó nyomor ellen kielégitő segitséget kér, tiltakozik a szigorú rendőri szabályok ellen, hogy az örményeket válogatás nélkül üldözik. Azután követeli, hogy az eddig kiadott iradékat a tulajdonnak, a vallásnak, az iskolának és a nemzet nyugalmának megóvására — hajtsák végre. Végül több oly intézkedést sorol fel, melyek akadályozzák a patriarkhátust jogainak gyakorlásában. Minden pontot külön melléklet fejt ki bővebben. A felirat még azt is bizonyitja, hogy ilyen körülmények között a patriarkhátus működése lehetetlenné van téve...

Az örmények memoranduma. A török kormány még mindig nem válaszolt az örmény patriarkha memorandumára. Ebből a memorandumból itt a következőket közöljük: A patkiarkha kimeritő képet adja az örmények helyzetének és engedelmet kér arra, hogy pénzt gyüjthessen az örmény özvegyek és árvák támogatására s az örmény templomok és iskolák felépitésére; kéri továbbá, hogy a patriarkhának a kormány erre a czélra bizonyos pénzösszeget bocsásson rendelkezésére. Miután a patriarkha rendes bevételi forrásai teljesen kiapadtak, azt kéri, hogy a porta a legközelebbi három esztendőre, évi 5000 frt subventioban részesitse. A patriarkha azt is kéri a kormánytól, hogy az örmény nemzeti javak igazgatása czéljából kidolgozott tervezetet fogadja el és hogy a vidéken élő örményeket mentse föl az elviselhetlen katonai adó alól, melyet a török hivatalnokok könyörtelenül behajtanak. A patriarkha azt is kéri, hogy a hivatalaikból elbocsátott örményeket újra alkalmazzák és hogy a lerombolt templomok és iskolák helyébe újakat épitsenek. Következő kérése az, hogy a kormány engedje meg az ország belsejében való utazást is, hogy a kivándorolt örmények hazájukba visszatérhessenek; kéri, hogy az elrabolt örmény asszonyokat és leányokat szabadon bocsássák, — hogy azoknak az örményeknek, a kiket az amnestia mellett még mindig fogva tartanak, szabadságukat adják vissza és hogy az amnestiát azokra az örményekre is terjesszék ki, a kiket közigazgatási uton itéltek el...

Az elnyomott örmények. A konstantinápolyi nagykövetek a londoni „bönchágista" bizottságtól levelet kaptak, a melyben az

alárók elpanszolják, hogy az örményeket a törökök még mindig elnyomják... és a szultán az igért reformokból még semmit sem valósitott meg...

Deliánof orosz közoktatásügyi miniszter. Jan. 12-én halt el Szt.-Petervárott Deliánán (Deliánof) Távitovics Iván gróf. Asztrachánban született 1818-ban örmény szülőktől; neje is örmény volt: a jótékony nemzetszerető Lázárjánnak leánya. 1885 óta közoktatásügyi miniszere Oroszországnak. Alatta lépett életbe az egyetemi új szabályzat és állittatott vissza a dorpáti egyetem. Távitovics Iván 80 éves korában hunyt el gyermektelenül. Temetésén jelen voltak miniszertársai, az összes senatorok, az iskolák képviselői... A czár, Nikolaevics Mihály és Constantinovics Constantin főherczegek reggel 10 órakor jöttek el. Az anyaczárné Feodorovna Maria egy nagy elővirág koszorut küldött. Az egyházi szertartás befejezése után a czár és a főherczegek eltávoztak. A holttestet lakásáról kihozták. Roppant néptömeg, a testet az örmény temetőbe vitték. A temető egyházában lelke üdvösségeért előbb örmény misét mondottak, azután befejezték a temetési szertartást. A sirnál a szt.-pétervári örmény esperes mondott előbb beszédet, azután Raszczvedov miniszter szólott a boldogultról, ki uralkodójának és hazájának szolgája, ki egyeneslelkü ember és érdemes keresztény volt...

Mire jó az örmény lázadás? A „Pesti Napló“ (1897.) 360. száma ezeket mondja: „A mit sem sejtő Nyugat, a mely csak arról tud, hogy az örmények folyton lázonganak és hogy a törökök egyre ölik az örmény lázadókat és viszont, bizonyára el fog csodálkozni, ha meghallja, hogy mi az oka tulajdonképpen az örökös örmény forrongásnak? Konstantinápolyból beavatott körökből jelentik, hogy bizony olyan forma dolog ez, mint mikor paraszt ember felgyujtja a házát, hogy megkaphassa a biztositási pénzt. A porta azért buzgolkodik annyira, hogy az örmények örökké nyugtalankodjanak, hogy legyen mivel védekezni, ha szemére hányják az ország botrányos állapotát. Az udvari kamarilla is jó barátja az örmény lázadásnak; mert a szultán az örmény forrongás miatt egyetlen olyan reformot sem kezdhet meg, a mely a kamarillának, tehát az udvar befolyásos embereinek esetleg szavát szeghetné. Egész Törökország örül az örmény forradalomnak; mert minden ember azt teheti a mit akar, halászhat a zavarosban kedvére. Az egyik nem fizet adót, a másik behajtja kétszeresen, a harmadik lop, a negyedik veszteget, az ötödik megvesztegetteti... Szóval Törökországnak Isten áldása az örmény lázadás; vigyáznak is ám, hogy vége ne szakadjon!“

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Hazai krónika.

Tisztelgés a miniszternél. Az országos középiskolai tanáregyesület Wlassics Gyula minisztert, — ki annyi jó indulatot és figyelmet tanúsított a mi középiskolánk iránt is — abból az alkalomból, hogy Ő Felsége a vaskoronarend első osztályával tüntette ki, — üdvözölte. A küldöttség vezetője: Beöthy Zsolt elnök beszéde végén azt kívánta a miniszternek, hogy „áldja meg őt az Isten is a maga vaskoronájával, a kitartó erő vasával és a siker koronájával a hazai kultura javára."

Segitség az inségeseknek. Karátsonyi Jenő gróf a torontálmegyei inség enyhítésére a bánlak-módosi járás leginkább sujtott szegényeinek, bánlaki uradalmi pénztárából 3000 koronát és temes-topolyai rizstermeléséből 50 métermázsa rizst adományozott, a melyeknek kiosztásával Rónay Jenő főispán — a gróf kérelmére — Roska és Gyertyánffy főszolgabirókat bizta meg.

Lukáts László pénzügyminisztert Mármarossziget diszpolgárává választotta.

A miniszter köszönete. A belügyminiszter gróf Karátsonyi Jenő bánlaki nagybirtokosnak azon tényéért, hogy a bánlaki és módosi járás szükséget szenvedő lakosainak segélyezésére 3000 koronát és 50 métermázsa rizst adományozott, — köszönetet nyilvánította.

Gorove László dr. gondoskodása. A vallás- és közoktatásügyi miniszter Gorove László nagybirtokosnak, a ki Jász-Nagy-Kun-Szolnok megyében fekvő Varsány pusztáján és a Temes megyében elterülő Gattája nevü pusztáján levő tanköteles gyermekek oktatására iskolát állitott, s azok részére kellő helyiségekről és javadalomról saját erején gondoskodott, — köszönetét nyilvánította.

A képviselőház bizottságai. A szabadelvü párt a második ülés-szak tartamára egyik alelnökévé Lukács Bélát választotta meg. — A vizügyi bizottságba beválasztották gróf Karátsonyi Jenőt; a kijelölő bizottságba Papp Gézát; a szabadelvü párt hirlap bizottságába Molnár Antalt; a képviselőház egyik jegyzője Molnár Antal; a gazdasági bizottság tagjai közt van Dániel Márton; a kérvényi bizottságban Capdebo Ferencz; a közlekedési bizottságban Lukács Béla; a közoktatásügyi bizottságban Molnár Antal; a naplóbiráló bizottságban Issekutz Márcell és Lázár Menyhért; a pénzügyi bizottságban Papp Géza; a zárszámadás vizsgáló bizottságban Polyák Béla.

Sajtóbirósági esküdtek. A kolozsvári sajtóbirósági esküdtek szolgálati lajstroma meg van állapitva. Azok között, kik az első évnegyedre szolgálatra kisorsoltattak, a következő örmény nevekkel találkozunk: Vikol Kálmán, Bouznáz János, Szvacsina Géza, Dániel Antal, Papp József.

Kolozsvár törvényhatósági bizottságának tagjai közt ezek az örmények foglalnak helyett: Dr. Csiky Viktor, Dobál Antal, Gajzágó Manó, Merza Gyula, Vikol Antal, Vikol Lajos, Wolf János.

A farsangi második nagy ebéden, mit Majlath G. gról erdélyi püspök jan. 30-án adott, hivatalos volt Áved Jákó gymn. igazgató is.

— A képviselőház közoktatási bizottsága Csáky Albin gróf elnöklete, utóbb Molnár Antal helyettes elnöklete alatt január 29-én tartott ülésében kezdette meg a közoktatásügy állapotáról szóló miniszteri jelentés tárgyalását.

— A „Budapesti Hirlap" 25. száma „Pável püspök és hirodalma" czim alatt érdekes tárczaczikket közöl, mely a többek közt ezeket mondja: „1855-ben alkották meg a szamosujvári püspökséget. Pável a királyt 1872. szept. 11-én nevezte ki szamosujvari püspökké. 1873 január 26-án szentelte föl püspökké Vancsa János érsek Balázsfalván. Hat évig volt csak a szamosujvári egyház püspöke; mert 1879. január 29-én a király a nagyobb, tekintelyesebb és jövedelmezőbb nagyváradi püspöki székbe nevezte ki."

— A szamosujvári mükedvelőtársulat elnökének (Vajna Károly) tiz évi működése emlékére történt ünnepélyes tisztelgésekhez azon ténybeli adat följegyzését füzzük, miszerint a mükedvelőtársaság legelső előadását harmincznégy évvel ezelőtt és pedig 1863. végén tartotta, a midőn egy hangversenynyel egybekötött szini előadást, névszerint Kisfaludy Károlynak „Szeget szeggel" czimü egy felvonásos vigjátékát mutatta be.

— A plebániai templomban felállitott két szép szent szobrot (a kettő a hozatallal együtt több mint 700 frtba került; az egyiknek [lourdi Mária] költségeit az örmény kath. egyházmegye pénztára fedezte, a másiknak [Jézus szivej árát a Szt.-Anna-társula jelentékeny adományából és a buzgó hivek összeadott fillérciből fizettük) február 2-án szentelte meg derék plebánosunk, ki szép alkalmi egyházi beszédet tartott. A templomban sokan voltak.

— Goes Ede plebániai templomunk orgonistája február 2-án 84 éves korában elhalt. Boldogult 1848—1898-ben honvéd hadnagy volt; később Pesten a nemzeti szinházuak karnagya. Régen tanitott a városi örmény kath. gymnasiumban müéneket, a gör. kath. theologiai és tanitóképző intézetben éneket és zenét; a dalzeneegyletben zenét és a magán házaknál zongorát. Pontosabb embert nem ismertem, óráit kitartotta az utolsó perczig. Nagy kora daczára beharangozás előtt már a koruson volt: előszedegette kótáit és készült a miserc, vecsernyére vagy litániára. Elévülhetlen érdeme az, hogy sok szép egyházi éneket tett hangjegyekre. Csak 9 napig nem mehetett fel, tehát a halál — ugyszólván — munkaközben ragadta ki az élők sorából.

— Harmath Lajos egerbegyi kereskedő, az „Armenia" törzselőfizetője Szamosújvárt járván meglátogatta a szerkesztőt, kinek átadott két forintot a Verzereskul-szoborra. Midőn a derék adakozónak adományáért a hazafias ügy nevében köszönetet mondunk, egyúttal kijelentjük, hogy a mondott két frtot átadtuk a szobor bizottság pénztárnokának, Novák Antal gymn. tanárnak, ki azt betette a „Kisegitő-Takarékpénztár"-ba.

— A mükedvelő-társulat febr. 19-én szépen sikerült jelmezbált rendezett. A kedélyes mulatságnak csak a reggeli órák vetettek végett.

Tizenkettődik évfolyam. 1898. 4. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:
SZONGOTT KRISTÓF.

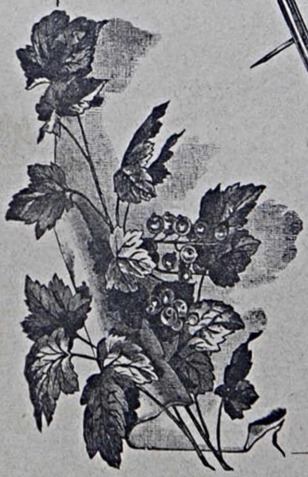

SZAMOSÚJVÁR.
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1898.

Tartalom.

Gajzágó Salamon. Sz. K.-tól.
Sirfelirat. — Dzádurián A. költeménye. — Simay Gergelytől.
Örményország történelme és irodalma. II. — Dr. Molnár A.-tól.
Vigasz. — Költemény. — H.-tól.
A Karátsonyiak. — Az „Országos Hirlap" után.
A magyarhoni örmény családok genealogiája. — Nyolczadik folytatás. Irta: Szongott Kristóf.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Tisztelgés Simay Gergelynél.
Főigazgatói látogatás.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Luszineán herczeg szótára.
A „Méság."

MI UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

A szultán kincsének minisztere.
Új jelölt a kretai kormányzói székre.

☛ *Az „ARMENIA" előfizetési ára egész évre 4 frt., félévre 2 frt., — egyes füzet 40 kr.*

Az első évfolyam egészen elfogyott. A többi tiz évfolyamból (I—XI) még teljes számú példányokkal szolgálhatunk; egy-egy évfolyam ára két (2) frt. Reméljük, hogy az érdeklődő olvasó közönség megragadja a kinálkozó kedvező alkalmat (egy-egy évfolyamot félárban adunk) és sietni fog megrendeléseivel annál is inkább, mert a mondott évfolyamokból még csak nehány eladó példányunk van: azután drágán sem szerezheti meg az „Armenia" eddigi évfolyamait.

Gajzágó Salamon.

1830 febr. 2 — 1898 márcz 9.

A hazai örménység egyik dísze, büszkesége folyó évi márcz. hó 9-én (szerda) elköltözött az élők sorából. Gajzágó Salamont, ki gyöngélkedett ugyan, de alig két napig volt beteg, a kérlelhetlen halál kiragadta övéinek szerető karjai közül. A hányszor Szamosújvárt járt, mindig meglátogatta lapunk szerkesztőjét és ez a nagybecsű látogatás reánk nézve annál megtisztelőbb, mivel a rokonokon kívül másokat nem igen szokott meglátogatni. Legutolsó felejthetlen látogatása alkalmával is karon fogva vezette be a szerkesztőnet szobánkba. Boldo-

gultban sokat veszített a hazai örménység; mi egyik excellentiás kiváló munkatársunktól fosztattunk meg. Sokra becsülte „nélkülözhetlen“ folyóiratunkat. Néhány évvel ezelőtt Budapestről Turpásztóra: birtokára ment családjával. Ugyanazon kupeban volt kedves barátja: Placsintár Dávid Szamosújvár város polgármestere is. Az excellentiás asszony kezében vitte az „Armeniá“-t. Mire Gajzágó — folyóiratunkra mutatva — így szólott: „Ez édesíti meg a kávémat: csak kár, hogy vékony. Bár akkora lenne, hogy eltartson a következő füzet megjelenéseig!“ Lapunk szerkesztőjével levelezésben állott. Jó hazafi volt. Nemcsak nem szégyelte örmény eredetét, de sőt arról akárhányszor vallomást is tett. Egyik hozzánk intézett levelét ezen örmény szavakkal fejezte be: „Snorhávor nor dári!“ (Boldog új-évet!) És most annak, kinek ékesszóló ajkai örökre elnémultak, mi, kiknek ő e földön „boldog“ új-évet kivánt, a mennyek országában örök b o l d o g s á g o t kivánunk...

Sikerült arczképét és nem hiányos, pontos életrajzát folyóiratunk 1889. évfolyamának januári füzetében adtuk közre. A gyászeset alkalmával majdnem minden, a fővárosban megjelenő lap — sőt még a vidéki lapok is — elismeréssel szólottak erről az érdemes férfiúról.

Tekintettel lapunk korlátolt terjedelmére, bár néhány lapnyilatkozatot kötelességünknek tartunk ide iktatni.

A „Magyarország“ ezeket mondja: A régi Deák-gárdának egy oszlopos embere dült ki megint. Gajzágó Salamon ma délben (márcz. 9.) meghalt. Érdemes, mindnyájunk becsülésére méltó munkása volt közéletünknek, a kit őszinte részvét kisér sirjába. Deák Ferenczhez bizalmas, belső emberei közé tartozott és a 67-iki kiegyezés gazdasági és pénzügyi részeinek megalkotásában Lonyay oldalán, a ki annak a kornak ezen a téren úgyszólván egyetlen kapaczitása volt, jelentékeny szerep jutott nekik is. S m i n d v é g i g e m b e r v o l t é s h a z a f i s c s e l e k e d e t t i s a n n y i t, h o g y i t t a k o p o r s ó n á l, a m a i h á l á t l a n k o r b a n, e s z ü n k b e j u t. — Az Újvilág-uteza 13 sz. alatti gyászházban, melyet az Entrepise emberei gyászba vontak, bezárt üvegfedelü koporsóban nyugodott bebalzsamozott holttest. A ravatalt számos gyertyaláng ragyogta be és délszaki növények, koszorúk sokasága köritette. A sarkofág lábánál vörösbársony vánkoson feküdt az elhunyt I. osztályú vaskoronarendjele s az a drágakövekkel kirakott aranytoll,

melyet jubilaris alkalommal a számvevőszék adott elnökének. Delig 35 koszorút helyeztek el a ravatalra...

A „Pesti Hirlap" így szól: A régi Deák-partnak egyik előkelő és hű tagja dőlt ki Gajzágó Salamonban. Nevéhez három olyan irányzat fűződik, melyeknek mindegyike fennmaradt még ma is. — O rajta kezdődött az a gyakorlat, hogy Erdélynek vagy a kormányban, vagy a képviselőházi elnökségben, vagy ezeknek megfelelő pozicióban mindig képviselve kell lenni. Ez alól a szabály alól nem is volt még kivétel. Ma sincs. Továbbá Gajzágó volt első próbaköve annak, hogy a kormányt támogató többség lehet-e más, mint kormánypárt. A harmadik irányzat a számvevőszék függetlenségében áll. S ma, mikor ő a ravatalon fekszik, az ő elköltöző lelkével még egyszer visszasugárzik az a kor és az a közeleti szellem, melyben még több volt az idealizmus, mint a gyakorlatiság: visszasugárzik, hogy egy pillanatra megvilágítsa a mai korszakot, melyben már kevesebb az idealizmus, mint a gyakorlatiság. Az idealizmusnak azt a fajtáját kívánjuk vissza, mely a kellő arányt keresi a gyakorlatisággal. S ehhez nem brillians qualitások, hanem mindig egyensúlyban álló jellemek kellenek. Olyanok, mint Gajzágó Salamon is volt. A kit nemcsak őszinte részvettel, hanem őszinte tisztelettel is kisérünk utolsó útjára.

A „Nemzet" ben ezeket olvassuk: A magyar közéletnek egy rokonszenves, érdemes alakja dőlt ki az élők sorából. Gajzágó Salamon munkás életének 68. évében elhunyt. Politikai szereplése a kiegyezés korszakára esik, midőn mint képviselő szolgálta hazáját, becsülettel, derekasan. Nagy művelteséggel, széleskörű jogi és politikai készültséggel felruházva jelent meg az alkotmányos élet küzdő porondján és csaknamar általános figyelmet keltett maga iránt és mindjárt a volt Deákpárt kapaczitásai közé sorozták. Képviselői munkássága mellett élénk részt vett az 1870—71-iki kath. autonomiai mozgalmakban és a kongresszuson. Élethivatását ezután a miniszterekkel egyenlő rangú hivatalos állás betöltése képezte. A nagyfontosságu számszéki elnöki állásra elsőnek Gajzágó Salamont választották meg, ki tehát mint úttörő kezdette meg ezt a hivataloskodást. De hogy mily fényesen és eredményesen töltötte be állását, nincm bizonyítja inkább, mint az, hogy a 22 éves elnöksége alatt kifejlesztett számonkérő gyakorlatot tavaly törvénybe iktatták és most mint kötelező szabály szolgál zsinórmértékül az állami számonkérés körül. Gajzágó Salamonnak csendes, zajtalan, de annál sikeresebb működését ő Felsége több izben méltányolta, midőn Gajzágó Salamont belső titkos tanácsosává, majd főrendházi tagga kinevezte.

Az „Országos Hirlap" ezeket irta: Gajzágó meghalt. Ismét megfogyott egygyel azoknak a férfiaknak a száma, a kik Magyarország újjáalakulásának és a legmozgalmasabb politikai élet idejében vezető szerepet játszottak. Gajzágó Salamon volt az első számvevőszéki elnök s mint ilyennek maradandó érdemei vannak ezen első-

rangú állami intézmény helyes szervezése, megalkotása és vezetése körül, a mennyiben Gajzágó Salamon az, a ki tapintatosságával, éles itélő tehetségével, higgadt gondolkodásmódjával az állami számvevőszék intézményét valósággal meggyökereztette új alkotmányunk keretében. A magyar számvevőszék vezetése alatt nemcsak legyőzte a kezdet nehézségeit, hanem állandóságának alapjait is lerakta... Pénteken délután 3 órakor temették el Gajzágó Salamont. Temetésére nagy gyászoló közönség gyült össze, melynek soraiban ott voltak: báró Bánffy Dezső miniszterelnök, báró Dániel Ernő, dr. Wlassics Gyula, báró Fehérváry Géza, Perczel Dezső miniszterek, Gromon Dezső, Bedő Albert, Graenzestein Béla államtitkárok, Wekerle Sándor a közigazgatási bíróság elnöke, Rakovszky István az állami számvevőszék elnöke, Lukács Béla val. belső titkos tanácsos, Szilágyi Dezső a képviselőház elnöke és alelnöke: Láng Lajos, Rudnay Béla főkapitány, Szalay Imre miniszteri tanácsos, a Nemzeti Muzeum igazgatója; gróf Károlyi Tibor a főrendiház alelnöke, belavári Burkhardt Konrád, Thán Károly, gróf Szapary István főrendiházi tagok, Hammersberg Jenő kir. főügyész, Fábiny Teofil, dr. Falk Miksa, Miklós Ödön, gróf Bethlen András, Vertessy Sándor, Lukács Antal, Emmer Kornél, dr. Radisich Jenő, Forster Gyula, Besenyey tábornok, Placsintár Dávid Szamosújvár város polgármestere. Czubat Turkeve polgármestere. Az egyházi szertartást nagy papi segédlettel Kirner Károly belvárosi apátplebános végezte a gyászba vont udvaron, melynek végeztével a hosszu gyászmenet megindult. A fényes gyászmenetet a szertartást végző papság nyitotta meg, utánok haladt a koszorúk alatt szinte roskadozó kocsi, majd hatfogatú aranyozott díszkocsin a holttest, melyet 12 lobogó fáklyát vivő csatlós vett közre s a halott nyomában a gyászoló közönség beláthatlan sokasága. A kerepesi temetőben még egyszer beszentelte Kirner apát a halottat és azután a koporsót leeresztették a föváros földjánlotta díszsirba s elhantolták.

Az „Egyetértés" a többek közt igy emlékszik meg róla: Ama nagyérdemü férfiak közül való volt, a kik részt vettek a nemzeti újjászületés, majd az elnyomatás, később pedig a nemzeti fellendülés korszakaiban, és tevékenységükkel, mély politikai belátásukkal, hazafias magatartásukkal nagy és kiváló szolgálatokat tettek a hazának. Puritán jellem volt. Tökeletes férfi. Jóllehet állami hivatal élén állott, pártkülönbség nélkül tisztelték, becsülték. Ő szervezte az állami számvevőszéket és mint annak első elnöke, súlyt és díszt szerzett neki. Tapintatával, tudásával, fáradhatlan működésével rakta le az új intézmény alapjait és 22 éves elnöksége alatt az alkotmányjogi biztositékkal egyenértékü intézmény a tökéletesség fokára emelkedett. Mint ember egyike volt a legszeretetreméltóbb egyéniségeknek. A gyászoló család részvétében őszinten osztozkodik az ország hazafias közvéleménye... Nem érdektelen, mint a számvevőszék fontosságát s Gajzágó lelkiismeretességét jellemző epizodot följegyezni azt, hogy Zsedenyi E., a hires takarékoskodó, a képvi-

selőház pénzügyi bizottságának akkori elnöke, a ki mindenütt és mindenben takarékoskodni akart az államháztartásban, csak is a számvevőszék iránt volt bőkezű. Annak költségvetését mindig megszavazta a legkisebb zugolódás nélkül; sőt midőn a pénzügyi bizottság minden törlés nélkül megszavazta a számvevőszék költségeit, mindig megkérdezte Gajzágótól, hogy nem kíván-e még valamit? „Aztán szigorúan ellenőrizd azokat a minisztereket!“ — tette hozzá Zsedényi, a ki más kiadásoknál a kérdést így szokta volt feltenni: „Azok, a kik azt hiszik, hogy van miből megfizetni, álljanak fel.“

Még egy pár sort a „Pester Lloyd“ azon szép cikkéből, mit ez a derék Gajzágó emlékezetének szentelt: Gajzágó zählte zu den beherztesten, ausdauernden und nimmer rastenden Streitern inmitten jener Garde glänzender Talente, denen die Wiederherstellung der Verfassung, der Wiederaufbau des ungarischen Staates in seiner heutigen Form zu danken ist. Für das Ansehen, dessen Gajzágó im Magnatenhause genosz, zeigt auch die Thatsache, dasz er im Jahre 1896 in die Quoten-Deputation entsendet, als deren Alterspräsident fungirte. Nun da er für immer von uns geschieden, tritt uns stark ins Bewusztsein, dasz Ungarn einen vortrefflichen Mann verloren hat, einen gesinnungstüchtigen Politiker, einen edlen Menschen.

* * *

Szamosújvár, melyet oly derekasan képviselt a hongyűlésen, koszorút tétetett ravatalára. A leverő gyászhír hallatára (polgármesterünknek távirozta meg Lukács Béla) nemcsak halálra csengettek, hanem a korai harangozással együtt úgy harangoztak a nagy halottnak városunk minden templomában, mintha itt temettük volna el. A temetésre elment Szamosújvárról Placsintár Dávid polgármester, Gajzágó Ferencz táblabiró és unokaöcsese: Tódorh Lukács tanácsnok. **Sz. K.**

Sírfelirat.

— Dzádurián A. —

Vándor itt állj meg,
E sírkő höst fed.
Olvasd el. csöndesen e sorokat:
A csatatüzben,
Karddal a kézben,
Elszántan, a honért, küzdött sokat.

Aude ne sírjál,
Ne zugolódjál,
Ne engedd szivedet a bának át:
Az — ki itt nyugszik,
Csöndesen alszik, - -
Megvirrad, mosolygva, a bösz csatát.

Simay Gergely

Örményország történelme és irodalma.

— Tsobánján Árság felolvasása a párizsi földrajzi társaság ülésteremben.*) —

II.

Ami fenmaradt az örmények ősrégi irodalmából, hiányosan tükrözi vissza magát a nemzetet. Jóformán egyházi irodalom az egész. Nincs meg benne sem a görög irodalom változatossága és tökélye, sem pedig a keleti irodalmak némelyikének kéjes gazdagsága.

Különböző körülményekben rejlik a magyarázata ennek a ridegségnek és egyhangúságnak. Először is nincs meg benne, a mi legeredibb alkotórésze volt: a hajdani hősies pogány költészet jóformán teljesen elenyészett. A kereszténység uralma kiirtotta a nép szelleméből azokat a dalokat, melyekben az örmény bárdok az ősi mythologiai és harczi legendákat megénekelték.

A hagyomány szerint Világositó-Szent-Gergely, diadalra emelvén Örményországban a kereszténységet, nem csupán a pogánytemplomokat semmisitette meg, hanem azokat a költői alkotásokat is, melyek az örmény pogánykor isteneit és hőseit dicsőitették. A krónikások feljegyezték, hogy a nép, ámbár meghódolt a kereszténység előtt, kedvvel énekelte még a XII-ik század folyamán is ezeket a régi dalokat. Csakis gáncsból, a népmegrovással említik ezt; elfelejtették azonban az ősi örmény szellem eme becses emlékeinek irataikban való megőrzését.

*) Arsag Tsobanian. L' Armenie, son Histoire, sa Litterature, son role en Orient. Avec une introduction par Anatole France, de l' Academie Française. Paris, 1897.

Am az a néhány töredék is, a melyeket idéznek, elégséges annak bebizonyítására, hogy a pogány Örményországnak ragyogó színekben gazdag költészete volt. Nem tudós, nem bölcseleti irányú és formáira nézve változatos költészet ez; népies dalokból áll, a melyeket királyi ünnepségeken, vallási szertartások, lakodalmak és temetések alkalmával énekeltek. Férfias költészet megkapó, hatalmas képekkel.

A fenmaradt töredékek közül a legfontosabbak egyikében mythologiai költészet nyomaival találkozunk. Váhákên isten-királynak csodálatos születéséről szól, a ki a napot és a hősiességet képviselte. Egy másik naiv és zordon hangú töredék elbeszéli a kalandját II. Árdáses királynak, a ki az alán fejedelem leányát rabolta el. Méla hangulat ömlik el a harmadik töredéken: a jó Árdáses király bánatosan gondol vissza életének végszakában az újév ragyogó reggelén, melyet a régi örmények tavasz kezdetén ünnepeltek.

Kétségkivül nagy volt ezeknek a költeményeknek a száma. Az örménynek már a véralkatánál fogva is lyrai hajlandósága van. Minden időkben egész odaadással csüngött a költészeten, a mely lényeges eleme volt közés magán életének. Királyai udvaránál szerették és kitüntetésekkel halmozták el a költőket; a fejedelmeinek az volt a vágyakozásuk, hogy dalok örökitsék meg emlékezetüket. Maguknak a királyi családoknak tagjai is szenvedélylyel művelték a költészetet. Nagy Tigranes fia, I. Árdávázd, a kit Antonius foglyul Rómába hurczolt, görög nyelven tragédiákat irt, a melyeket nagy sikerrel adtak elő még Plutarch idejében is, a ki erről megemlékezik. Vruir, II. Árdáses király fia kiváló költőnek és Mecénásnak az emlékezetét hagyta hátra.

A keresztény örmény fejedelmek közt is voltak támogatói az irodalomnak, mint Vrámsábuh és a költészetet kedvelő főurak, mint Pákráduni Szähág, Ámáduni Váhán és Mágistros Gergely herczeg, maga is jeles iró és Plato néhány művének átültetője.

Ezek a pogány költemények tartalmukra nézve is igen változatosak voltak. A nép erkölcseit és szokásait

ecsetelték, szerelemről, dicsőségről és gyászról daloltak. Drámai jelenetekben, táncos énekekben és vallási hymnusokban, győzelmi és bánatos versekben magasztalták a királyok és hősök viselt dolgait és elbeszélték a nemzeti legendák csodálatos történeteit.

A keresztény krónikások igen keveset idéznek ugyan a régi költők eme dalaiból, de megemlítik egyikét-másikát ama legendáknak és hagyományoknak, melyekből a költők tárgyaikat merítették. Csakhogy mindezt czélzatosan, olykor elferdítve, csakis azért teszik, hogy forrásokul használják fel a régi Örményország történetének rajzához. Maga Khorenei Mózes is, a ki legtöbbet gyűjtött össze ezekből a töredékekből és legendákból, össze-vissza, rendszer és felvilágositások nélkül sorolja azokat fel. Pedig nem hiányzott nála a költői szellem s megvolt a képesség, hogy eleget tegyen a megbizatásnak, melyet Pákráduni herczegtől nyert, hogy egy német az örmény Sahnamé-nak alkossa meg a népies hagyományokból és legendákból, a költői töredékekből és az idegen források nyujtotta adatokból.

Az ősrégi örmény költészet elvesztését azért is sajnálhatjuk, mert bizonyára érdekes vegyülésben nyilatkozott meg benne az ázsiai és a nyugati szellemvilág. Örményország, Ázsiának és Európának érintkezési pontján, érintkezésben a nagy keleti hódító fajok civilizatioival és a hellén szellemmel, több mythologiát és költői világnézletet olvasztott fel önmagában. „Ezek a csodás fekvésű bérczi tájak, a mint Castelar Emil megjegyzi, bölcsőjéül szolgáltak Görögország költői szellemének a sémi faj meghódítására; elrejtőzve eme kristálytiszta tavakban és patakokban, a görög szirén elcsábitotta dalaival a zord ázsiait... Elárasztotta kincseit Örményország fölött, hogy az ázsiai népet a végtelenség után való égető szomjuságukat önnön életüknek a görög szellem által megtisztított zuhatagából enyhithessék."

Mindezek a különböző fajok és civilisatiok visszahagyták nyomaikat Örményország gazdag talajában. Bizarr és eredeti vegyülék támadt belőlük. A régi legendák töredékeiből s eme bonyolult mythologia fenmaradt emlé-

keiből bizonyos fokig megalkothatjuk egész képét a cosmopolita örmény mythosnak. Valamennyi isten szerepel benne. A rejtélyes és durva assyr, chaldeai, phrygiai és perzsa istenségek mellett találjuk a görög és római istenek finom profiljait s a tisztán örmény istenalakokat, Ammont Apolloval, Pallas Athenét Taratával, Hephaistost Beliállal, Heraklest és Zeust Barcham és Nabod társaságában.

S a többi fajok istenségeinek eme gyülekezetéből kiválik nehány, a melyek idegen elemekből alkotva, magukon viselik az örmény szellem személyes jellegét: istenek, a kikben nincs meg sem a görög-isteneknek kéjes szenvedélye és derült szépsége, sem az ázsiaiaknak vad barbarsága és komor nagysága. Munkás, józan és jó istenek: Árámázd, az istenek atyja, a „bölcs“ és „derék;“ Anáhid, az anya-istennő, a munkának istensége, a gazdagság osztogatója, a leginkább szeretett istenség az örményeknél; Ástghig, a szépség istennője és hősies kedvese, Váhákên, az erőnek istene, a ki elrabolta a szalmát Barcham isten égi lakából s annak elhullatott csomóival alkotta meg a tejutat; Mihêr Árámázd fia, a tűznek és világosságnak istene, ki a nemes érzéseket kölcsönzi; Náneá, a család istennője, a bájos istenség, ki az örmény asszonyt jelképezi; Ámánor, az újévnek és vendégszeretetnek istene, és Sántárámed, Árámázd felesége a föld mélyének istennője.

És a félistenek és a legendák hősei: Háik, a nemzet ősapja; Árám, a ki legyőzte a vad Niukar királyt s a saját kezeivel szegezte oda Armavir város tornyának a tetejéhez; Ará, a ki készebb volt trónját és életét veszíteni, semhogy férje legyen a fajtalan Semiramisnak; Árdáses, a csodás hóditó, a kinek annyi volt a katonája, hogy az általuk egy sikra dobott kövek hegyet alkottak s egyszerre kilőtt nyilaik elhomályositották a napot; Ártávázd, a ki atyja által elátkozva, a Mászis hegyen lováról lezuhant s most is él a mély szakadékban s a sziklákhoz lánczolva várakozik a napra, a melyen felszabadul s elpusztitja a világot; és Dork, az undok arczú vad óriás, a ki sziklákat morzsolt össze kezeivel s hegyeket dobva be a Feketetengerbe, vihart támasztott, a melynek dühe több hajót elsülyesztett.

A legkülönbözőbb eszméknek és alakoknak ez a sajátszerű összeszövése bizonyára gazdag és változatos költészetet szült, a melyben a csapongó keleti képzelmet a nyugati arják harmonikus szelleme mérsékelte. Tanuságot tesznek róla a tiszta és szabatos formában, nemes nyelven és gazdag symbolismussal irott s korunkig fenmaradt töredékek. S nem kevésbbé fontos bizonyitéka a két szellem egybeolvadásának nyilatkozik meg az örmény épitészet maradványaiban. Az idő, a kereszténység s az idegen invasiok csaknem teljesen megsemmisitették a pogánykori Örményország architecturáját, melyben a görög styl egyesült az assyrrei és perzsával. De ugyanez a jelenség ismétlődik a keresztény Örményország épitészeti emlékein, az áni-i templomokon, több zárdán s néhány régi lengyelországi templomon, a melyeket örmény épitészek emeltek, specialis stylben, a mely vegyüléke az arab és byzanczi épitészetnek.

És élő bizonysága ugyanennek a tüneménynek maga a régi örmény nyelv is, ez a gazdag árnyalatokban és szinekben ékeskedő nyelv, a melyben egyaránt visszatükröződik s megtalálja alkalmas kifejezési formáit a legbizarrabb keleti fantazia és a görög nyelvnek csinja és áttetsző tisztasága.

— A haradik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Igaz.

„Az örmény püspökség“ czímü vers szerzőjének, Merza Gyula úrnak.*)

Igaz hogy már kétszáz éve
Szunnyadozik a fénykéve,
Nem aludt el az, csak szunyad;
Szent a hitem, hogy föltámad.

Kétszáz éve nincs főpapunk,
De huszezren mégis vagyunk.
Magyar szivvel, örmény észszel
Szembeszállunk minden vészszel

A sors is csak azt feledi.
A ki türi, megengedi;
De a sors megáld sikerrel
Hogyha küzdünk szóval, tettel.

Félre búval! Örmény ajkán
Némuljon el bús saragán...
S ha pásztor kell a nyájunknak,
Rajta! Szerezzünk magunknak.

És a dicső magyar nemzet
Meghallgatja kérésünket;
Mert ismeri e hü népfajt,
Szereti az örmény-magyart.

De addig is míg reményünk
Beteljesül s lesz püspökünk:
Fénylő napunk csak egy lehet.
Mint volt eddig — honszeretet.

H.

*) A hivatkozott vers megjelent az „Armenia“ 1898 évi 3-ik füzetében.

A Karátsonyiak.

A főuri körökben még mindig nem beszélnek egyébről, mint a tündérfényű Karátsonyi bálról. Igazi clou-ja volt ez az idei farsangnak és históriai momentummá vált azáltal, hogy a király is megtisztelte jelenlétével egyik hűséges alattvalójának a mulatságát.

Érdekes lesz ebből az alkalomból fölemlíteni, hogy a Karátsonyi család nem Szerbiából származott át hozzánk, de Erdélyből, ide pedig az első ősök Moldva-Oláhországból jöttek.

Moldva-Oláhországban Botosányban lakott Karátsonyi Gratianus Gáspár, aki 1620 körül virágzott, de családfája már 1452-ben is tekintélyes familiának mondja a Karátsonyiakat.

Fia, Kristóf, már zászlósnak mondatik s unokája, ugyancsak Kristóf, karácsonyfalvi előnévvel, 1695-ben, hiteles kanczelláriai okmányok tanusága szerint Erdelyből, még pedig Szamosújvárról jött a Bánátba. Itt donatioba kapta Beodrát, ahonnan a mai grófi család is irja előnevét.

Kristóf fia, Deodát, már növelte a családi vagyont, ennek a fia, Lázár, pedig Beodrához még a temesmegyei Zsámot is kapta donatióba.

Lázár valósággal nábobi vagyon ura volt. Zsámi kastélyában egy imazsámoly alatt titkos ajtó vezetett a pinczébe, amely tele volt aranynyal, gyémánttal, drágakincsekkel. Nejét annyira féltette a nábob, hogy Beodrán lakat alatt tartotta s néhány meghitt cselédet kivéve emberi halandót nem bocsátott közelébe.

Karátsonyi Lázárnak csak egy álma volt, családja nagysága és egy szerelme, amely a földé, a nemes magyar humusé volt.

Egyedül azt óhajtotta, hogy a verseczi hegyektől birtokáig terjedő rengeteg ős pusztát urodalmához csatolja, ebből a czélból, társzekerekre rakatva egyszer minden kincsét, be is ment Nagy-Becskerekre megállapitani és kifizetni a vételárt, de ott hirtelen meghalt s a szájhagyomány szerint a rengeteg kincs is vele pusztult.

Karátsonyi Lázár óriás vagyonából közczélokra is sokat áldozott, száz katonát állitott a nemesi fölkelés alkalmából, a hadsereg rendelkezésére bocsátotta menéseit, gulyáit, magtárait és a Ferencz császár által kezdeményezett, a császárról elnevezett Ludovika-akadémiára nagy összeget adományozott.

Már Lázárt ekkor megkinálták a grófi méltósággal, de a nábob szerényen kitért a fejedelmi elismerés elől, sőt végrendeletileg meghagyta, hogy családjának az a tagja, aki a nemesinél nagyobb czimet fogad el, zárassék ki az örökségből.

Ez az óhajtása azonban nem teljesedett; mert unokája, Guido, később mégis grófságra emeltetett és e miatt, Karátsonyi Lázár végrendeletének értelmében, sok baja is volt az oldalági rokonsággal. Guido apja, Lajos, 1848-ban Torontálmegyében főispánságot viselt, anyja pedig az ősrégi, grófi és herczegi ágra szakadt, Starhemberg családból származott.

Guido a negyvenes évek derekán egyike volt a jeunesse d'orée legkiválóbb tagjainak. Nagyon szép, daliás férfi, szívesen látott vendége az akkori Pest fouri szalonjainak. Tagja volt a híres „Csinoska ifjak" társaságának, akik akkor a főváros társaseletének hangadói voltak.

Számtalan hódoló közül ő nyerte meg szívét és kezét a dúsgazdag örökösnőnek, Marczibányi Mariának, Marczibányi Antal és neje Kállay Mária leányának. Marczibányi Antal egyetlen fia, ifjúkora legszebb virágában elhalt s benne kiveszett a férfiág, majd Karátsonyi Guidóné és Migazzi Vilmosnéban egészen kihalt a nemzeti kulturánk körül oly hervadhatatlan érdemeket szerzett puchói és csókai Marczibányi család. Karátsonyi Guido mintegy 200,000 forintot adott közczélokra, ő alapította az Akadémia Karátsonyi-díját is — s érdemeiért 1859-ben kapta az osztrák birodalmi grófságot, melyet később Magyarországra is kiterjesztettek.

Gróf Karátsonyi Jenő másodszülött fia Guidónak és a tulajdonképem majoresco az elsőszülött Aladár lett volna.

Érdekes ennek is a históriája. A fiatal gróf Karátsonyi Nagyváradon jogászkodott és ott megösmerkedett a szép és rendkivül szellemes Elek Margittal.

Aladár gróf annyira beleszeretett a bájos lánykába, hogy kijelentette, vagy ez, vagy senkisem lesz a felesége.

Minden embernek van valami marotte-ja, így a különben rendkivül jószivü, engedékeny Karátsonyi Guidónak az volt a bogara, hogy elsőszülött fia zászlós ur leányát vezesse oltárhoz. Noha a pazonyi Elekek híres régi családja minden öspróbát fényesen kiáll és a nmzópeterdi Gázsy familia is, amelyből Elek Margit anyai ágon származott, egyike volt az ország ma már kihalt legelső gentry-családjainak, Karátsonyi Guido csak úgy egyezett bele fia házasságába, ha ez Jenő öcsese javára lemond az elsőszülöttségi jogáról.

Aladár ezt meg is tette, többre becsülve szép menyasszonya két ragyogó szemét minden gyémántnál, a családi boldogság igaz melegét minden hivságos, elmúló fénynél és csillogásnál.

Így lett Jenő gróf a Karátsonyi majoratus ura és zászlós ur leányának, Andrássy Karolina grófnőnek a férje.

A grófi pár, mint most is megmutatta, mindent elkövet, hogy a nagy vagyon és nagy névvel járó kötelezettségeknek eleget tegyen.

Azonkivül kitünő gazda is Karátsonyi Jenő. Buzgalommal, igazi passzióval vezeti óriási uradalmain a munkát és nyáron a kelő hajnal akárhányszor egyik vagy másik tanyán, majorban találja.

Karátsonyi Jenő nyaranta többnyire bánlaki birtokán tartózkodik, ahol a kastélyt még Karátsonyi Lázár épittette. Regi, odon formaju épület ez, olyan vastag falakkal, akár egy feudális várkastély. Elmult viharos időkben nagy szükség is volt erre, mert még az épitető idejében, mikor a szerbek egyszer föllázadtak, a legheveseblb ostromnak teljes egy hétig álltak ellent ezek a falak.

A kastélyt pompás park övezi, nagy lawtennis groundal, lövőházzal s egy kis muzeum-épülettel, amelyben a gróf Karátsonyi Guido-ra vonatkozó emléktárgyakat is őrzik.

Érdekesek a kastélyban a régi, földalatti börtönök, emlékeztetve elmúlt sötét időkre; a modern ízlést pedig ékesen hirdetik a remek ebédlő, pompás szalonok és termek hosszú sorozata.

A gróf neje, született Andrássy Karolina grófnő, örökölte apja talpraesett, igazi magyaros észjárását, kissé heves temperamentummal egybekötött áldottszivűségét és a vagyonszerzési hajlamot is.

Mióta asszony, a saját pénzen megvette a Bánlakkal szomszédos biószegi pusztát s azt remekül instruáltatta. Házassága első évében majdnem életét vesztette a fiatal, boldog pár, még pedig Olaszországban. 1887 tavaszán Mentonéban voltak épen Karátsonyi Jenőék, mikor a nagy földrengés volt. A borzasztó katasztrófa éjjel jött s a vendéglő, alig hogy kimenekültek a lakók, óriási robajjal omlott össze. Lehetőleg pongyolában, temérdek drága ékszert, közte több beeses családi darabot is hátrahagyva, Karátsonyiék az egész éjjelt egy bérkocsiban töltötték, s reggel a gróf néhány száz frankot adott a kocsisnak, aki őket a városból kissé távol, biztos helyre vitte.

Karátsonyi grófné ezután hosszabb ideig betegeskedett, de akkor is megmutatta, milyen kitűnő honleány, mert külföldi gyógyhelyek mellőzésével, Vihnyén töltötte a nyarat, ahol teljesen magához is tért.

Ő is, mint gróf Andrássy Manó minden leánya, kitűnő házias nevelést kapott. Bánlakon maga vezeti a háztartást, utána néz a cselédségnek s a legkisebb hiányosságot sem hagyja szó nélkül.

Egy alkalommal vendéget várt Karolin grófnő. Még pedig Gömörből, ahol gyermekkorát, leányságát töltötte, amelyre mindig szívesen emlékezik.

Az Andrássy-család régi kedves orvosa, dr. Maurer Arthur volt ez, aki intimusa, meghitt embere volt a néhai Manó grófnak s a lányok a papánál való apró-cseprő kívánságaik támogatása végett gyakran fordultak hozzá.

Karátsonyi grófné, mielőtt a doktor megérkezett volna, sorra nézegette a szobákat. Egyszerre csak észreveszi, hogy egyik console ugyancsak poros ám.

Odahívta az inast, aztán ujjával néhány betűt írva a porba, így szólt:

— Ej, ej, ez ugyan csinos munka, ugyan szépet gondolna a doktor úr az én háztartásomról, ha ezt így találta volna.

Ugyancsak ez a nagytudományú, különösen históriai jártasságú orvos, minden Andrássy leánynak adott férjhezmenetele alkalmával egy-egy ládát. Igazi tulipántos, eredeti magyar motivumokkal telerajzolt és faragott ládákat. Egy izben Murányon járva, egy ottani parasztnál talált egy ládát, mely mellékelt hiteles okmányok szerint még a Széchy Máriáé volt valamikor.

A doktor megszerezte ezt a ládát, renováltatta és mikor Andrássy Károlin férjhez ment, ennek a kedvenez kis grófnőjének ajándékozta a históriai nevezetességü darabol, amely most ott van a többi családi ritkaságok gyüjteményében.

Az „Országos Hirlap“ után.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA.

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával irta **Szongott Kristóf.**

(Nyolczadik folytatás.)

Mámiczoiá. Mámic, Mamicoia a Mám család román neve. — Nigol Mimiczoeá-i. Szam. Ház. II. köt. 47 l. 102 t. L. Dajka, Embej, Ember, Mám, Mámicz, Tájeg.

Mánási. A Mánási-ak Málnási-ak voltak. Málnás fürdő Háromszéken. Itt lakott e család. Háromszéki Málnási Imre János. Szam. vár. lev. 1821—1046 sz. — Miklus Mánási. Szam. Ker. IV. köt. 215 l.

Mángárul az örmény Ángár családnév elől *m*-mel és hátul román ul határozóval (az, a) bővitve. Petrus Mángárul armenus, religione catholicus. Szam. vár. lev.; összeirás. L. Ángár.

Mánug = Emanuel. Mánugián mágánuámp Voith: Mánug vezetékneve Voith. Szam. Ker. I. köt. 31. 1714. aug. 17. A Voith-ok Mánug-ok. E családnév előfordul Keleten is: Álikszán Mánugián. „Árévélkh“ 1886. aug. 9. 768 sz. L. Ákoncz, Emanuel, Korn, Mánya, Meghdesz, Vászlovszki, Voith.

Mánya. Szam. Ház. II. köt. 27 l. 24 t. alatt ez olvasható: *ին Տր-քուշիկա մանուկիան* (Jész Der-Chácshigész Mánug-ián: Én Mánug-ián Kristóf pap)... és egy tétellel (25 t.) lejebb: Ego Christophorus Mánya; a 27. tétel alatt pedig ugyanez a pap: D. Christophorus Mánuel Cap. Eccl. B. M. V. Annuntiatae Szamosujváriensis. 1751.

szept. 28. Tehát Mánya = Mánug = Emanuel. Mánya Vártán. Csíkszépvizi Ker. II. köt. 34 l. L. Emanuel, Korn, Mánug, Meghdesz, Voith.

Márámarusán: Mármarosi. Melchon Mánugi Chászoján Márámorusán. Szamosújvári kereskedő-társaság iratai közt. A Márámarusán (= Marusán) család neve Chászoján. Árzsintár, Chászoján, Marosán, Márámorusán, Márámorusczhi, Ohánnesz, Oszkerics, Ötvös (Goldschmied) egy család. Ennek a nagy családnak vezetékneve: Ohánnesz.

Márámorus-czhi (czhi örmény képző): Mármarosi. L. Marosán, Márámorusán, Ohánnesz.

Márgoszián. Márgosz (Márk) héber szó, jelentése: fénylő. A latin marcus: nagy kalapács, pöröly. Ebből: Martel (Károly; középkor). Márgoszián Szêhág: Márkfi Izsák. Szam. Ker. II. köt. 542 l. L. Marko, Márkovics, Márkulá.

Mártirosz. A görög *μάρτυρος* átírt alakja mártirosz: vértanú, örményül: náhádág. Mártirosz a Márton (Martinus) kifejezésére használtatik az örményben. — Mártirosz Vártán. Szam. H. II. köt. 170 l. 51 t. E családnév előfordul Keleten is: Háruthiun Der-Mártiroszián. „Árévélkh" 1886. aug. 9. 765 sz. — Mártirosz Hêdêlbeh mágánuámp Szábondsi: Mártonfi Albert vezetéknévvel (megkülönböztető név) Szábondsi-nak (Szappanyos) neveztetik. Szam. H. 8 l. 64 t. — Mártirosz vor mágánump Pápugdsi: Mártirosz vezetéknévvel Pápugdsi. Szam. Ker. I. köt. 22 l. 89 t. A Szábondsi (Szappanyos) és Pápugdsi család vezetékneve Mártirosz (Mártonfi). L. Márton, Mártonfi, Pápugdsi. Szábondsi.

Márko = Márk, Márcus. Mánug Márko. Szam. Ker. I. köt. 8 l. L. Márgoszián, Márkovics, Márkulá.

Márkovics = Márkfi. A vics (fi) szláv képző. Mánug Márkovicsián. Szam. Ker. III. köt. 103 l. 78 t. — Márton Mánugi Márkovicsján gám Mêrkuczján: Márkovics vagy Mêrkucz Márton. Szam. Ház. III. köt. 45 l. A Márkovicsokat Mêrkucz-oknak is nevezik. E családnév előfordul Keleten is: Áháron Márkárján. „Árévélkh" 1887. máj. 12. 995 sz. L. Khêndsi, Márgoszián, Márko, Márkulá, Mêrkucz.

Márkula = kis Márk. Bogdán Márkulá. Szam. H. II. köt. 3 l. 53 t. — Minász Márkulá-i. Szam. Ker. I. köt. 25 l. 145 t. L. Márko.

Márnai, a Márne magyarosított neve. Martinus Márnai-Czopolya. Szam. Ház. III. köt. 71 l. L. Czopolya, Márne.

Márne, most Márnai, Mármnégh (մարմնեղ) örmény szó: húsos, testes, kövér, carnosus, corpulentus, opimus; a már(m)né(gh)-ből két betű kihagyásával Márne; Márne a Kövér család örmény neve. — Hágop Márène-ján. Szam. Ker. II. köt. 417 l. 53 t. Jacobus Jakab alias Márne. — Jakab Bogdány alias Márne. Szam. vár. lev.; összeírás. — Luszig Márnai Szácháján. Szam. vár. lev. összeírás. Mivel a Márnai (Márne) alatt felhozott példa tanuskodása szerint Márnai = Czopolya, és a Czopolyák = Ágopsák; az Ápopsa (Jakab), Czopolya, Kövér (Ákonecz), Márnai, Márne, Szách egy család. L. Márnai.

Mártha héber nyelven megkeserítő, assyr nyelven: királynő (Regina). Gregorius Lukács alias Mártha. Szam. vár. lev. 1790—203 sz. Լուսիկ մանուկ յորդորիւն [Luszig Mánugi Lukuczián: Kis Lukács Mánug fia Lukács] volt ennek örmény neve; a Mánug (Emanuel) nevet fordították helytelenül Marthá-ra. Ezután a Lukács család ezen ágát állandóan Márthának is hivják; így: Gregorius Lukács seu Mártha. Szam. vár. lev. 1790. — Gregorius Lukács alias Mártha. Szam. vár. lev. 1796. — Márthá alias Nikos Gergely szamosújvári civis. Szam vár. lev. 1796—223 sz. A Mártha család vezetékneve Nikos. L. Lukács.

Márton: a harczos, a latin Mars, martisból, a Márdirosz család magyar neve. — Gregorius Márton alias Ursuly. Szam. vár. lev. 1805—1091 sz. — Chistophorus Márton és mellette örményül Chácshig Rètèdsárè (Retezár Kristóf.) Szam. vár. lev 1736. évi összeírás. Az Ursuly (Donogán és Retezár család vezetékneve Márton. L. Donogán, Márdirosz, Mártonfi, Pászákász, Retezár, Schuszter, Ursuly.

Mártonfi, a Márdirosz magyar fordítása. Ánton Mártonfiján. Szam. H. II. köt. 302 l. 30 t. A Mártonfi név Szamosújvárt először 1788. febr. 27-én fordul elő; ezután

vegyesen használják a Márdirosz és Mártonfi nevet. Mártonfi alias Kovács Rózsi. Szam. vár. lev. 1789—120 sz. — Bosnyák, Donogán (Ursuly), Kovács (Kákicz), Márdirosz, Márton, Mártonfi, Polyák, Retezár, Tóth egy család. L. ezeket, továbbá Bogdánffi, Gajzágó, Lukács.

Máruskáján, a magyar Mariska románosalakja. — Ángszend Máruská-ján. Szam. örmény pléb. templom iratai közt. Kihalt család. L. Májráméncz.

Másvilági, az ánden örmény szó magyar fordítása. L. Ánden.

Mászlin. Maslină román szó, jelentése: olajbogyó; olaj-áros, olearis, olearius. A Miron család román neve. A Mászlin név most nincs használatban. L. Dsirách, Gyertyánfi, Geron, Miron.

Másztig. A görög μαστίχη szónak jelentése: jól égő mézga, masticha, mastix, örményül mázdákhe, cziuth [illegible]. A Miron család görög neve. Másztig János kereskedő Zalathnán. A Dsirách, Gyertyánffi, Geron, Mászlin, Másztig, Miron egy család. L. ezeket. — Távit Ászvádéri Mászdigi: Másztig Bogdán fia Dávid. Erzs. Ker. II. köt. 133 l. 61 t.

Mát, a Mát(é) rövidített alakja. Máté héber szó: ajándék, adomány. Hovágim Mát-i. Szam. Ker. II. köt. 558 l. 7 t. E családnév előfordul Keleten is: Chácshig Mádtheoszián. „Árévélkh" 1886. szept. 22. 805 sz. Kihalt család.

Maxim, az Ángszend elferdített alakja. — Chácshig Mákszén (Մաքսէն). Szam. Ker. I. köt. 330 l. 40 t. — Chácshig Mákszim-i. Szam. Ház. II. köt. 50 l. 16 t. — Verzár Maxin és mellette örményül Ángszend Verdzári (Վերծական ըռանդի). Szam. vár. lev. 1738. évi összeirás. Máxim = Ángszend = Oxendius. Andreas Maxin alias Jogomost. Szam. vár. lev. 1812—929 sz. Antonius Maxin és mellette örményül Ánton Számtártév-i. Szam. vár. lev. 1738 évi összeirás. A Számtartó család vezetékneve Máxim (= Ángszend, Oxendius). L. Ámbur, Ángszend, Erős, Hászi, Jagamast, Kirkor, Kopár, Oxendius, Számtartó, Vastag, Verzár.

Mechitár-ián (մխիթարյան) örmény szó, jelentése: vigasztaló, szószoló. Mechithár = Barnabás (héber: Trostsohn, Sohn des Trostes). — Rebiká Mêchithárián. Szam. Ker. III. köt. 1—2 l. — Ánna Mechithár-i. Szam. Ház. II. köt. 85 l. 18 t. Kihalt család.

Med, a Med(iás-ezhi) rövidebb alakja, Erzsébetvároson: Vászil Med-i. L. Mediászezhi.

Mediászezhi (ezhi örmény képző: i, ból'való): Medgyesi. Medgyes város. Mediászezhi Danig. Szam. Ker. I. köt. 51 l. 477 t. — Mediászezhi Ángszend Luszig. Erzs. Ker. I. köt. 32 l. — Mediászezhi Ovánneszéncz Ászvádur. Erzs. Ker. I. köt. 66 l. — Erzsébetvárosból az erdélyi Medgyesre költözött az Ángszend és Ovánesz család, melyek később családi neveik helyébe Medgyesi nevet nyertek. L. Ángszend, Ohánnesz.

Mêgêrdics (մկրտիչ) örm. szó, jelentése: Keresztelő (értsd János), Joannes Baptista Mêgêrdiesh Mêgêrdieshján. Szam. H. II. köt. 234 l. 38 t. E családnév előfordul Keleten is: Sztephán Mêgêrdieshján. „Árévélkh" 1886. okt. 21. 829 sz. — Joannes Bogdán alias Mêgêrdics. Szam. vár. lev. 1806. Ászvádur Mêgêrdiesján. A szam. timártársulat iratai közt. Joannes Mêgêrdics alias Bogdány. Szam. vár. lev. 1803—997 sz. — Moldován János alias Mêgêrdics. Szam. vár. lev. 1797 (Számtartó crida). — Mêgêrdics alias Hornoj János. Szam. keresk. társ. 1822. évi iratai közt. A Bogdán, Hornoj, Moldován család egy-egy ága is Mêgêrdiesh-nak neveztetett. L. Bogdán, Gárabéd, Hánko (Hánkovics), Hornoj, Moldován, Ohánnesz.

Medgyesi, a Mediászezhi megyar fordítása. — Keresztes István szamosújvári polgár 1820-ban haszonbérben tartotta az Aradmegyében fekvő „medgyesi" pusztát. A Keresztes család ezen ága Medgyesinek neveztetett. Szam. vár. lev. 1820. L. Mediászezhi.

Mêghdesz. Mêghdeszi (մկրտիչ, máhdészi (մաւսեցի), törökül hádsi nevet ad az örmény annak, ki járt Jeruzsálemben és látta Üdvözítőnk sírhelyét. L. Ákoncz, Máhdészi.

Megrán. A görög μαγγάν szónak jelentése: longe, a longe, procul, extra, fuga: távolról jött, menekült, jövevény. — Antonius Haenig alias Megrán armenus ex

Constantinapoli. Szam. vár. lev. 1808—985 sz. Kihalt család. L. Fugá, Fugulyán, Häenig, Vázán.

Negrus, a Negrus, Nyegrucz elferdített alakja. Negrus Mínász. Szam. Ker. III. köt. 30 l. 47 t. L. Nyegrucz.

Mêgura Mágurá román szó: erdős hát, erdős halom, waldige Anhöhe. — Ászvádur Mêgurá-i. Szam. vár. lev. 1790. Kihalt család.

Melikh arab szó: király; örményül: thákávor. A Melik család legtöbb tagja a Székelyföldön lakik. E családnév előfordul Keleten is: Kárekin Melikhián. „Árévélkh" 1887. máj. 17. 999 sz. L. Chontikhár, Császár, Melchon, Thákvor.

Melkhon = Melchior, Menyhért. Melchior héber szó: a királyi. — Szêhág Melchon-ián. Szam. Ker. II. köt. 626 l. 115 t. E családnév előfordul Keleten is: Ándon Melchonián. „Árévélkh" 1886. szept. 22. 804 sz. Mivel a három keleti király névnapja (vízkereszt, jan. 6) egy napra esik, az örmény a Melchon (= Menyhért) helyett a Gáspár (az első keleti király) nevét is használja. L. Chontikhár, Császár, Gáspár, Melikh, Mesko, Thákvor.

Mêndrul. Mándru román szó: szép, csinos, büszke. A Czifra család román neve. Kriszdoszdur Mêndrul. Szam. Ker. I. köt. 8 l. A Csinás, Czifra, Mindrovics, Mundrá, Sirin, Zárif család vezetékneve: Karátson. L. ezeket, továbbá Karátson, Mundra.

Mêrkucz Marko. Távit Mêrkuczián. Szam. H. H. köt. 316 l. 71 t. L. Márko, Márkovics.

Mêrmêkándrucz. Marmaziu román szó: világos vörös. A Gármir családnak két román neve van: Roska és Mêrmêzán (Mêrmêkán). Mêrmêkándrucz Bogdán. Szam. Ker. II. köt 210 l. 47 t. A Mêrmêkán családnév most nincs használatban. L. Gármir, Piros, Roska, Roth, Stefánovics.

Merza, perzsa szó: fejedelemfi, herczeg, előkelő férfi. Merza Perzsiában czím, mely a név után téve az uralkodó-ház tagját jelezi; a név előtt a magyar úr szónak felel meg. Mirzáczhi Várteresz: Mirza Varteresz. Szam. H. 31 l. 308 t. — Gregorius Mirza. Szam. Ker. II. köt. 636 l. 32 t. 1786 év. — Áruthiun Mêrzá. Szam. H. H.

köt. 13 l. 241 t. — Luszig Merza. Szam. H. II. köt. 12 l. 220 t. — Merza Márton fia Florik Márton. Szam. vár. lev. 1803 év. („Mitfisz" crida). A Merza (= Amirá, Amirás) család vezetékneve: Várteresz (= Flora, Florik). — Joannes Merza alias Enekes. Szam. vár. lev. 1810—852 sz. — Joannes Drágics Merza. Szam. vár. lev.; összeirás. A Merza család egyik ága Enekes és másik ága Drágics (= Megérdics) melléknevet nyert. Norin vèszemápháruthiunê Meeszut Mirzá Zêlle-el-Szulthán árkháh orti (O felsége Meeszut Mirzá Zêlle-el-Szulthán királyfi). Az „Arévélkh" 1886. jún. 25. 732. számában megjelent Nor Csucha-i levélből. — Ághá Mámud Sáh Örményországba megy; itt többeket elfogat... és a foglyokat Teheránba viszi és itt kényszeriti őket, hogy térjenek a mohamedán vallásra: ezek közt volt Mirza Korkin chán, Mirzá Jukub chán. „Mászisz" 1879. szept. 13. 2417 sz. A Merza családnév előfordul Keleten is: Szdephán Mirzájján. „Mászisz" 1880. márcz. 5. 2556 sz. — Hovszeph Mirzájánez. „Arévélkh" 1886. nov. 25. 859 sz. — Choren Mirzabek-ián. „Mászisz" 1879. okt. 11. 2437 sz. — Dikrán Emirzáján. „Arévélkh" 1887. febr. 5. 917 sz. — Ovánnesz Luszigi Hárágá-i alias Mêrzá-i. Szam. keresk. társ. 1804. évi iratai közt. L. Ázád, Cshicshág, Drágics, Éránosz, Énekes, Flora, Florián, Florik, Hárágá, Vártán, Várteresz, Virág.

Mesko. Ez a családnév e hazában alakult a Melkhon (Menyhért) szóból. Az örmény *l* (ղ) betű nagyon hasonlít az örmény *s* (ս) betűhez; azért az örmény betűkkel irott [illegible] (Melkhon) szót a végső *n* (ն) kihagyásával [illegible]-nak (Mesko) olvastak. Állitásom bebizonyitására ide iktatok egy világos példát: Egy német váltón, mely 1772-ben kelt Kapnikbányán, ez az örmény aláirás: [illegible] (Jész Melkhon Szákoi Meskoi: Én Melkon-Mesko Izsák) és az aláirás mellett latin betűkkel: Isag Gáspár (Ez azt is bizonyitja, hogy az örmény — mint a Melkhon szónál mondottam — a Melchon helyett a Gáspár-t is használja). Szam. vár. lev. 1772. évi iratai közt. Szikucz Mesko-ián: Meskó Izsák. Szam. Ker. II köt. 4831. 130 t. — Mesko alias Sulya. Szam. vár. lev. 1827. L. Melchon, Meskovics, Sulya.

Meskovics. Mesko-ból a szláv vics képzővel van képezve. — Meskovics Izsák. Szam. vár. lev. 1773. — Meskovics Gáspár szamosújvári civis így irta a kérelmet, mit Bruckenthal kormányzóhoz 1776 — 21 sz. alatt nyujtott be; ellenben a rubrumon kivül valaki helytelenül Meskovics helyett ezt irta: „querela Gaspari Márkovics.“ A Meskovics alak most nincs használatban. L. Mesko.

Mészir. Memphis város (Egyptomban) Mészêr, Mészirnak is neveztetett, Khám Mészdrem nevű fiáról, kitől az egyptomiak származtak. Mészêr Luszig. Szam. Ház. I. köt. 26 l. 261 t. — Ovágim Mêszirján. Szam. H. H. köt. 252 l. 18 t. — Ovánesz Chárib Mêsziri. Szam. H. H. köt 190 l. 73 t. — Mêszir a világ egyik legrégibb családneve. E családnév előfordul Keleten is: Mészeriánez Mêszer. „Árévélkh“ 1888. márcz. 12. 1247 sz. — Lukács Simon és mellette örményül: Szimên Mêszir. Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. A Mêszir család vezetékneve Lukács. L. Lukács.

Meszrob (*Մեսրոպ*) örmény név. Egy híres örmény tudornak is Meszrob volt a neve. A korán elhuny dr. Szongott fiatal orvos is (Szamosújvártt) Meszrob nevet nyert a keresztségben. — Ohánnesz Meszrob-i. Szam. Ker. II. köt. 111 l. 69 t.

Mészáros, a Császápdsi család magyar neve. L. Chászápdsi, Hentes, Kristóf.

Miácshen (*Միաչեն, Միաչեայ, Միաչեան, Միակաին, Միակեաց, Միակեայ, Միակ աչքը կուրը*) egyszemű, félszemű, unoculus, luscus. — Miácshen Zádig. Szam. Ker. I. köt. 51 l. 478 t Kihalt család. L. Gur.

Michâel — Mihály; Istenhez hasonló (quis ut Deus?) a héber — másral El-ből. — Szákó Mikhaelinê. Szam. Ker. I. köt. 130 l. — Mánug Michâelján. Csik-Szépvizi anyakönyv. E családnév most nincs használatban; de Keleten előfordul most is: Szerovpe Mikhaelián. „Árévélkh.“ 1886. júl. 2. 738 sz. Donig Michael-i. Szam. vár. lev.; régi összeirás. L. Mihály, Mihályfi.

Médz-Bálta — Nagy-Balta (Balta senior: Idősebb Balta.)

Médz-Floria — Nagy-Flora. (Nagy-Virág.) Várteresz Médz-Florá. Szam. H. II. köt. 27 l. 554 t.

Médz-Kvecsunián Chácshig: Nagy-Karácsonyi Kristóf. Szam. Ker. II. köt. 758 l. 23 t.

Médz-Mánugián = Nagy-Emánuel. Vártán Médz-Mánugián. Szam. H. II. köt. 33 l. 640 t.

Médz-Morozi = Nagy-Harmat. — Száko Médz-Morozi. Szam. H. II. köt. 25 l. 524 t.

Médz-Ohánnesz = Nagy János.

Médz-Uszep = Nagy-József. Alojzik Médz-Uszepián. Szam. H. II. köt. 370 l. 190 t.

Médz-Várteresz = Nagy-Várteresz. Kötőjellel kapcsoltam össze a „nagy" jelzőt a jelzett szóval, mivel az illetőnek meg keresztneve is volt. Ezekben a példákban a médz (nagy) „idősebb" (senior) helyett áll. L. Nagy.

Mihály, Mihály Bertalan örmény kath. L. az erzsébetvárosi fiú-iskola 1886—87 évi „Értesitő-jét. — Joannes Mihály civis Armenopolitanus. Szam. vár. lev. 1786. L. Mihályfi, Mitko.

Mihályfi. Christophorus Mihállyfi. Szam. vár. lev. 1791—12 sz. Mihály, Mitko.

Miklós, a Nikulá magyar fordítása. A latin Nicolaus a görög νίκη (győzelem) és λαός (nép, sokaság, popolo, moltitudine) szavakból képződött. Miklós: a nép legyőzője. Géza, Viktor, Beroz. - Joannes Miklós. A szam. timár társulat iratai közt. L Bájáczhi, Bundá, Bundádá, Miklósi, Minya.

Miklósi. L. Miklós, Minya, Nikulá.

Minász, örmény név. Minász volt azon athenei bölcs férfiú is, ki Maximilianus császár alatt Krisztusért Alexandriában (Egyptom) vértanúságot szenvedett. Az örmény a Minász-t. a Mihály kifejezésére is használja. — Mennas seu Michael Pêrint. Szam. vár. lev. 1776 évi jegyzőkönyv. Minász Vászil. Szam. Ker. I. köt. 79 l. E családnév előfordul Keleten is: Minászián Dikrán „Mászisz" 1880. márcz. 9. 2559 sz. L. Kutká.

Mindrovics, a román mândru és a szláv vics (fi) képzővel alkotott családnév. — Lucas Mindrovics. Szam. vár. lev. 1758. E név most nincs használatban. L. Csinás, Czifra, Mêndrul, Sirin, Zárif.

Minná, Cheul Miklós gúnyneve. Fia Ángszend (Maxin) már Mingának nevezteték. — Nicolaus Maxin alias Minga. Szam. vár. lev.; összeírás. Az örmény minág-ból (*մինակ* egyedül, magános) betűáttétellel lett Mingá. — Christof Minka. Szam. vár. lev. 1764. Ángszend Cháeskoi Mingáján. Szam. H. II. köt. 45 l. 25 t. L. Cháesko, Cheul, Nigol.

Minya = Miklós. Antonius Minya alias Miklos (belül Minya másként Miklós Antal). Szam. vár. lev. 1809—408 sz. L. Miklós, Miklósi, Nikulá.

Miron, (*μύρον*) görög szó, szentelt olaj, minden illatos olaj, zsir. Miron Simon. A szam. timár-társulat 1792 évi iratai közt. — Petrus Miron alias Deák. Szam. vár. lev. 1774—168 sz. — Joannes Meron. Szam. Ház. II. köt. 178 l. — Joannes Miron (Kirkos). Szam. vár. lev. 1782. év. Gregorius Miron örményül így: Kirkor Geroni. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. (Miron vértanú emléke aug. 17-én). L. Dsirách, Geron, Gyertyánfi, Kirkos, Mászlin, Másztig, Momdsi.

Misug, az örmény micsug- (*մխսուց*) mècsugból, jelentése: bele, közepe, magva valaminek. E család ősc az örmény mi(c)sug-ot véletlenül misug-nak mondotta és rajta maradt a Misug. Káluszd Misugián. Szam. vár. lev. 1805 év. — Egy per-irat első lapján: „Szamosújvári polgár Misug Káluszt“... és a túlsó oldalon ugyanez az alperes: Pál Farkas. Szam. vár. lev. 1805—821 sz. A Misug család vezetékneve Pál (Farkas a Káluszd — mi Adventor-t tesz — helytelen magyar fordítása). — Misug Zakariás Antal. Szam. vár. lev. 1794. L. Pál, Zakariás.

Mitej, mi jéthe, mithe (örm.) vajjon? Kihalt család.

Mitfisz, a magyar „mit visz“-ből van alakitva. Mitvisz Kristóf. Szam. vár. lev. 1807—375 sz. — Cháeshádur Ágopsá-i Mitvisz Szam. vár. lev. 1780. évi jegyzőkönyv. A Mitvisz család vezetékneve Ágopsa (Jakab). — Dominus Christophorus Jákob alias Mitvisz. Szam. vár. lev. 1797 év („Mitvisz“ crida). A beszterczei minoriták („fratres minores“) conventje a „cridalis commisio“-hoz beadott iratát így kezdi: „Ex originalibus contractualibus litteris constat Dnum Christophorum Jákob alias Mitvisz nuncupatum... Szam. vár. lev. 1796 év. L. Jakab.

Mitko = Michael, Mihály. Begidsán pap, Mitko nevét (Szam. Ker. II. köt. 188. l. 74 t. alatt) latinul hibásan így irta: Nicolaus; de ugyanaz már helyesen irta. Szam. Ker. II. köt. 258 l. 118 t. és 126 t. alatt, így: Michael Begidsán. Mitko alias Szász. Szam. vár. lev. 1811—26 sz. L. Kristóf, Michael, Mihály, Mihályfi. Szász.

Mochmoch, az örmény máchoch elferdített alakja. Ovagim Mochmoch (zárjelben: Buzeskul). Szam. Ker. IV. köt. 18 l. — Chácshig Mochmoch. Szam. Ker. II. köt. 61 l. 119 t. Mochmoch Antal máskép Buzeskuly. Szam. vár. lev. 1805—91 sz. Mochmoch a Buzeskul család egyik ágának gúnyneve. L. Budzát, Budzeskul, Máchoch.

Mok. Mok (*dog*) örmény szó: mágus (tudós, böles férfiú a perzsáknál), praestigiator szemfényvesztő), incantator (bűbájos). — Esztegár Kristóf alias Mok-i (az i sajátító rag: nak, nek). Szam. vár. lev. 1820. E családnév előfordul Keleten is: Mogáczheán Bedrosz. „Árévélkh" 1887. nov. 30. 1163 sz. L. Esztegár, Mokucz.

Moki. L. Esztegár.

Mokucz, Mok örmény szóból uc kicsinyitő román képzővel alkotott szó: mágus. L. Esztegár, Mok.

Moldovai. Moldova, Romániának egyik alkotó része: eddig Moldva-Oláhország. Moldovai = Moldovából való. Moldovai Buzát Kristóf. Szam. vár. lev. 1731. év. L. Moldován, Moldovczhi.

Moldovczhi = Moldovai. Ohánnesz Moldovczhi (czhi örmény képző). Szam. Ker. II. köt. 789 l. 8 t. L. Áburján, Czárán, Ergérczhi, Moldovai, Moldován, Násztur, Retezár.

Moldován = Mololdovai. Moldován Szimon. Szam. H. II. köt. 65 l. 224 t. — Luszig Moldován-ián. Szam. H. II. köt. 136 l. 62 t. — Simon Ládái Moldovánián. Szam. Ház. III. köt. 47 l. — Ego Cajetanus Moldován coadjutor (segédlelkész) Eccl. Szamosújvariensis. Szam. Ker. II. köt. 1778. ápr. 4. — Aszvádur Moldován-i Kriszdoszdurján. Szam. Ker. II. köt. 59 l. 568 t. — Aszvádur Der-Szimáoni Moldován. Szam. vár. lev. 1784. A Buzát (Buzeskul), Kriszdoszdur, Ládai, Pap család egyik ága (Der-Szimávon) Moldovából jöttek be. — Martinus Moldován alias Fakna. Szam. vár. lev. 1811—911 sz. — Moldován Gergely

alias Angyal. Szam. vár. lev. 1862. — Joannes Moldován alias Izsák. Szam. vár. lev.; összeírás. — Theodorus Isaak alias Moldován (összeírás). Ennek a terjedelmes családnak, mely a Budzát, Budzeskul, Czárán, Edel, Ergérczhi, Moldovai, Moldovczhi, Moldován, Násztur, Retezár családokat foglalja magába, vezetékneve Keork (György). — Petrus ex Moldavia alias Gászáko (helyesen Gághszáko = Gajzágó). Szam. vár. lev. 1766 („Placsintár crida"). Ászvádur Der-Szimásni Moldován. Szam. Ház. II. köt. 6 l. 55 t. A Moldován család vezetékneve Pap. L. Angyal, Czárán, Derder, Ergérczhi, Fakna, Fugá (Fugulyán, Vázán), Izsák, Pap (Popi, Tuchtár, Tuluk.

Molnár, az örmény Csáchcsebán magyarosított neve. Gregorius Molnár. Szam. Ház. III. köt. 53 l. Az örmény [illegible] jelentése: molnár. E név előfordul Keleten is: Keork Csêrágh-ián (Ván-ban lakó örmény). Az örmény [illegible]: malom ([illegible]: víz, [illegible] őrleni). L. Csáchcsebán, Morár.

Momdsi. Az örmény mom (մոմ): viasz; az arab-perzsában mum. A török mumdsu (ebből az örményben is használt momdsi): viaszgyertyamártó, gyertyamártó, gyertyaárus. (A nép a mom helyett ezt a szót dsêrák [ջուղակ] használja). Bulbuk, Dsirách, Geron, Gyertyánfi, Mászlin, Másztig, Miron egy család. E család vezetékneve: Ángszend, L. Ángszend.

Morár. Morar román szó: molnár; az örmény Csáchcsebán román neve. Krikor Morár. Szam. H. II. köt. 128 l. 62 t. L. Csáchcsebán, Molnár.

Morêsán. Chácshig Morêsán. Szam Ker. II. köt. 325 l. 156 t. L. Marosán, Márámorusán, Mármároszczhi, Marosfi.

Moroz, lengyel-orosz szó, jelentése: harmat; Moroz Chácshádur. Szam. Ház. II. köt. 2 l. 10 t. Ötvös-Moroz Lukács. Szam. vár. lev. 1818. Moroz alias Harmath Kristóf. Szam. keresk. társ. iratai közt. L. Harmath, Ötvös, Sztephán.

Mosoroj. Moşoroiu román szó annyi mint muşinoiu: vakondturás. Szárkisz Ázbej Mosoroj. Szam. ker. társaság

iratai közt. Mosoroj az Ázbej család egyik ágának gúnyneve. A Mosoroj név most nincs használatban. L. Ázbej.

Mozzesz a Mózes örmény neve. Mózes héber szó: a vízből kivett. E családnév előfordul Keleten is: Movszeszián Szárkisz. „Mászisz“ 1880. jan. 31. 2528 sz. Kihalt család.

Moszkál = Orosz. A hazai örmény az oroszt „moszk“-nak nevezi. Előfordul Keleten is: Chácshádur Moszgofián. Marseillei „Armenia“ 1887. 50 sz.

Mrêkucz, a Mêrkucz másik alakja. — Ohánnesz Mrêkucz-i. Erzs. Ker. II. köt. 33 l. 79 t. L. Márko, Mêrkucz.

Mug. Az örmény mugn (*մուկն*: egér) szót a nép mugnak mondja. (V. ö. görög *μῦς*, latin mus. perzsa mus, dalmát mis). A Kosotán család egyik ágának gúnyneve. Előfordul Keleten is: Hovhánnesz Mêgrián. „Árévélkh“ 1896. decz. 20. L. Kosotán.

Muhál, arab szó: iszonyú, rettenetes. Jacobus Muhál, civis Armenopolitanus. Szam. vár. lev. 1786—92 sz. Kihalt család.

Muhíb. Muhib török szó: hívszéges (rokon, barát), Fidelis. A Kriszdoszdúr család egyik ágának neve. Szam. Ker. I. köt. 13 l. E családnév most nincs használatban. L. Kriszdoszdur.

Mundra = Mêndrul. Karátson vagy másképen Mundra Kátrina. Szam. vár. lev. 103—1422. L. Karátson, Mêndrul, Mindrovics.

Munds. Muncs (*մունչ*) örmény szó: néma, szótalan; Tacitus, Taczián. A nép a muncs szót munds-nak (*մունդ*) mondja. Mundserun Távit-in Chácshige: Munds-Dávid Kristóf. Szam. Hal. II. köt. 1 l. 9 t. — Christophorus Dávid és mellette örményül Chácshig Mêndseru. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás A Munds család vezetékneve Dávid. Mundserun Távitin Chácshigê: Néma Dávid (fia) Kristóf, 1725. L. Ánászun, Chul, Dumblosz.

Mune, a román mâne (holnap) elferdített alakja. Mune, Munya. Chácshig Muneáján. Szam. Ker. IV. köt. 75 l. A Drágomán család egyik ágának gúnyneve. L. Drágomán.

Murád (Murádin). Murád arab szó: szándék, akarat, hajlam, készség; desiderium, Desiderius, Dezső. Murád i-n Minász (*i* az örmény sajátítóeset ragja, *n* határozó [az, a]). Szam. H. II. köt. 27 l. 551 t. — Donig Ovánesz Murádinján. Szam. H. II. köt. 41 l. 61 t. — Ohánnesz Szêhág Murádini Goskári. A szam. keresk. társ. iratai közt. Toderê Kipuczin Murádinê. Szam. keresk. társ. iratai köt. A Murádin család egyik ága csizmadia, másik festő volt. L. Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Kipucz (kis kép, képecske), Láth, Schuster, Toderás.

N.

Nagy. In pago Sibo (Zsibo) armenus Gregorius Nagy. Szam. vár. lev. 1782—18 sz. Martinus Nagy alias Kovrig. Szam. vár. lev. 1802—134 sz. — A többi „médz“ nem fordíttatott le magyarra. L. Kovrig, Médz.

Nágo. Nákos arab szó: kép, festés. Ebből: Nágo. Bedrosz Nágo. Szam. Ker. II. köt. 749 l. 79 t. Előfordul még más alakokban is: Donig Nágojéncz. Szam. Ker. II. köt. 154 l. 87 t. Ávedum Neágo. Szam. H. II. köt. 191 l. 94 t. — Jacobus Nyago. Szam. Ház. II. köt. 181 l. 1800 év. szept. 7. (Romániában: Nyagoje). — Bedrosz. Nágo-i. Szam. H. II. köt. 18 l. 405 t. — Nyága Dorothea. Szam. vár. lev. 1823—483 sz. A Naschárár család arab neve L. Náschárár.

Náschárár (նախշարար) örmény szó: hímező, az ki hímmel kivarr, ékesít, czifráz, fest valamit. Az irodalom a „festő“ kifejezésére ezeket a szavakat használja: nêgárics (նկարիչ), bádgérához (պատկերագործ), géntánákérogh (գեղանկարող): képiró, ζωγράφος, pictor). — Ászvádur Náschárár. Szam. Ker. II. köt. 435 l. 112 t. E család vezetékneve Pap. L. Der-Márdirosz, Gárdsthév, Kepus (Kip [kép], Kipucz, Kipus), Nágo, Nikos, Pap, Piktor, Zugráv.

Násztur. Násztur = Nestor = Dzerig. Antonius Násztur alias László. Szam. vár. lev. 1804—708 sz. — Andreas Násztur alias Lászlófi. Szam. vár. lev. 1786. 43 és 55 sz. alatt. A Násztur család vezetékneve László (Lászlófi). Szongott Násztur Gergely. Szam. vár. lev. 1825—132 sz.

— Mánug Nászturi ájszinkhén Hászt-Kirkorjencz. Szam. vár. lev. 1753. (Mindkét példában Násztur „idősebb"-et jelent; tehát: Idősebb Szongott Gergely és id. Hászt-Kirkor Mánug). Násztur, vor mágánuámp gocshi Kápátán: Násztur, ki vezetéknévvel Kápátánnak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 29 l. 86 t. A Kápátán-ok Násztur-ok. Chodsá Násztur. Szam. Ker, I. köt. 21 l. 86 t. Chodsá (gazdag) a Nászturok jelzője. Médzáréli ághá jev ághácshá jégéghéczphán Mánug Nászturján: Nagyságos Násztur Manug egyházgondnok úr. Szam. H. II. köt. 44 l. 15 t. Minász Nászturi Ergêrczhu: Ergêrczhi Násztur Minász fia. Szam. Ker. II. köt. 6601. 132 t. Az Ergêrczhi-k Nászturok. Násztor Chuthinczhu — Chuthinból való (Chuthini) Násztur. Szam. H. 19 l. 189 t. L. Bátrin, Chuthinczhi, Dzerig, Ergêrczhi, Kapatán, László, Lászlóffi, Moldován, Simávon, Vászil.

Návai, a Nevelics magyarosított neve. Joannes Návai. Szam. vár. lev. 1785—296 sz. Návai Jakab vagyis Nevelics. Szam. vár lev. iratai közt. L. Nevelics.

Kisebb közlemények.

Tisztelgés Simay Gergelynél. Lapunk érdemes munkatársa: Simay Gergely kir. tanácsos úr, ki 1848-ban a pesti hongyülésen városunknak volt derék képviselője, jelenleg Kolozsvártt tartozkodik Irma leányánál: Gajzágó Antal ügyvéd házánál. Ezt a kinálkozó kedvező alkalmat megragadta a kolozsvári 48-as ünnepélyt rendező bizottság, melynek tagjai közül mintegy huszan: a legelőkelőbb honoratiorok, tanárok, ügyvédek, a tanfelügyelő, közjegyző, városi hivatalnokok... lakásán felkeresték márcz. 15-én délben, hogy élő szóval adjanak kifejezést azon tiszteletnek, melylyel viseltetnek az érdemes volt 48-iki törvényhozó iránt. Erről a tisztelgésről a „Kolozsvár" a következőket irja: „A mai ünnepélyeknek egyik lelkes és fölemelő mozzanata volt a tisztelgés a negyvennyolczas törvényhozásnak egyetlen élő erdélyi tagjánál, Szamosujvár város volt követénél: Simay Gergely nyugalmazott törvényszéki elnöknél. A marczius 15-iki bizottság elhatározta, hogy Simay Gergely előtt ezen a napon tiszteletet fogja kifejezni. Délben Deáky Albert elnök vezetése mellett a bizottság számos tagja jelent meg a tiszteletremeltó ünnepeltnél, kit Deáky Albert elnök üdvözölvén, átadta a szót Várady Aurel dr.-nak, a bizottság által felkért szónoknak.

Várady lelkes és meleg szavakban üdvözölte ama nagy és páratlan történelmi jelentőséggel biró országgyülés tagjait, kinek a bizottsági tagok lelkes éljenzése közt kivánt hosszu életet, egészséget. Simay Gergely, a már ősz képviselő, mélyen meghatva, de ifjú lelkesedéssel, melegséggel és nemes hazafisággal tele szép beszédben mondott köszönetet, a tiszteletnyilvánitást a maga személyéről a márczíusi nagy napok emlékére háritva. A jelenlevők lelkesedéssel éljenezték a szónokot, kinek magvas, hazafias beszéde nagy hatást keltett. A tisztelgők zajos éljenzése közt ért véget a szép ovácziő — egy lelkes és felejthetlen epizód a mai napok ünnepélyességeiből." — Az alábbiakban közöljük Simay Gergelynek a 48-as országgyülés volt tagjának beszédét, melylyel a márczius 15-két rendező bizottság üdvözletére válaszolt. A válasz igy hangzik: „Uraim! Igen tisztelt polgártársak! Ha birnék is az ékesszólás hatalmával, nem vennem azt használatba a jelen alkalommal, midőn egy oly lélekemelő nagy napnak emlékünnepét ülljük, mely nem szorul ékes szavakra, mely önmön magában találja fel helbecsét és világra szóló jelentőségét. A magyar történelemben korszakot képező 1848-iki év alkotásai, alkotmányos életünk újjászületése, az állampolgári jogoknak, mi azelőtt különlegességi czikk volt, a haza minden polgárára egyenlően lett kiterjesztése, a gondolat szabad nyilvánitásának dekretálása, a legfényesebb fegyvertények hosszu sorozata, szóval az önkényuralom megtörése mélyen és kitörülhetetlenül vannak bevésve minden igaz hazafi kebelében. Röszemről is éltem legnagyobb büszkeségének tartom, hogy szerencsés voltam az 1848-iki törvényhozásnak egyik igénytelen tagja lehetni, s habár, mint egy csepp az oczeánban részt vehettem azon hazafias munkában, melynek előnyös kihatása annyi keserü megpróbáltatás után még most is, a jelen korszakban érezhető. Szolgáljon ez tanuságul arra, hogy minden nemzet jövőjének biztositéka rendszerint annak multjában rejlik. Ápoljuk tehát mindnyájan ezen dicső multnak emlékeit. Legyünk állandó és szilárd hivei magasztos nemzeti hagyományainknak, mert csak igy lesz biztositva hazánk jövője az idők végezetéig. De már nem kivánom hosszasabban fárasztani becses figyelmöket, fogadják hálás köszönetemet szives baráti üdvözletökért, az ebben rejlő megtiszteltetést azonban engedjék, hogy átadjam azon dicső napnak, mely azt méltán megérdemli, melynek 50 éves évfordulóját ma oly fenkölt kegyelettel, mondhatnám szent áhitattal ünnepeljük. És most bezárom szavaimat azon legforróbb óhajtásommal, éljen örök időkig a magyar alkotmány, éljen a mai diszes ünnepélyt rendező-bizottság, éljenek a hazának nemesen gondolkozó, hazafiasan érző önzetlen polgárai, engem pedig egyenként és összesen tartsanak meg mindenkorra nagybecsü hajlamaikban."

Főigazgatói látogatás. Tankerületi derék főigazgatónk: Kuncz Elek kir. tanácsos úr, ki október havában két napot (24, 25) töltött gymnasiumunk falai közt, márcz. 17 és 18-án fejezte be látogatását.

Meghallgatta az egyes tanárok előadásait, elment a hittanitók, az örmény nyelvtanitó, az énektanitó és a tornatanitók óráira is. Megvizsgálta az irásbeli dolgozatokat; szemügyre vette a tanulók rajzait és szép-irási füzeteit. Megnézte a tanári és ifjúsági könyvtárt, a gyüjteményeket, szertárakat, az épület helyiségeit és a felszerelést. Marcz. 18-án délután 4 órakor gyülést tartott a tanárokkal. Hosszú, fölötte érdekes konferenciális beszédéből, melyben előadta tapasztalatait, észrevételeit, megjegyzéseit, hasznos utasításait — egy néhány — a nagy közönséget is érdeklő becses mondatot ide iktatunk: „Az épület mintaszerü, a tanári kar kiegészült, a hátralevő akadályok is — előrelathatólag rövid idő alatt — el fognak háritttatni; mert a fentartó jóindulatot tanusit ezen intézet iránt. Megvan minden tényező, mi egy intézet előhaladásához szükséges; azért jogos a feltevés, hogy a tanári kar igyekezni fog feladatának teljesitésére és előre fog törni feltartóztathatlanul. Az iskola mintaszerü, a gyüjtemények is mintaszerüek lesznek: még vagyok győződve, hogy a tanári kar is igyekezni fog, hogy valamint ő maga, úgy tanitása is mintaszerü legyen. A siker: a közös munka eredménye. A tehetség különböző — az is, — de a kötelességteljesités nem lehet különböző. Költsenek érdeklődést a szülőkben és ezek helyetteseiben iskolánk iránt: a szivélyes viszony a szülők és iskola között az előhaladásnak egyik hatalmas faktora. Örömmel mondhatom, hogy a remények teljesültek: az épület impozáns, telke nagy, tantermei, szertárai méretszerüek. A butorok mennyiség és minőség tekintetében — miután még nincsenek számba véve — kielégitőknek látszanak. A természettani szertárra 500 frt fordittatott. Beiratkozott 283 rendes és 2 magántanuló. A görög nyelvet tanulja 70, a görögpótló tárgyakat 21, az egészségtant 21, az örmény nyelvet 31, az éneket 79 tanuló. A tanulók vallási kötelességeiknek megfelelnek, hazafiságuk nem esik kifogás alá. A tanterv és utasitások kellő figyelemben részesültek. Örömmel tapasztaltam, hogy az oktatás helyes irányban halad." Igy szólott minta-főigazgatónk! És ha csak egy futó visszapillantást vetünk azon főigazgatónak, ki a hetvenes években állott tankerületünk iskoláinak élén, — eljárása és mostani kitünő főigazgatónk eredményes munkásságára, óriási különbséget látunk. Az, kiben volt ugyan sok jóakarat, nem volt szakember; nélkülözte a szükséges kellékeket. Ez minden tárgyban szakember: csak úgy ömlik tudós ajkairól a sok hasznos utasitás, szükséges megjegyzés. Ezen nélkülözhetlen kelléken kivül alig van a hazai derék főigazgatói karban valaki, ki nagyobb fokú jóindulatot tanusitana a tankerületében levő tanári testületek iránt, mint épen atyáskodó főigazgatónk: Kuncz Elek. Azért, midőn tartozó elismeréssel adózunk a magas közoktatásügyi kormány azon bölcs intézkedésének, mely a legalkalmasabb egyént állitotta tankerületünk élére, egyszersmind kérjük a Gondviselést, hogy adjon ő Méltóságának erőt, egészséget, hosszú életet, hogy tankerületünk középiskolát a virágzás magas fokára emelhesse!

Irodalom és művészet.

Luszineán herczeg szótára. A tudós szerző: Luszineán Guidó herczeg (Paris) szükséges franczia-örmény szótárát már sajtó alá adta. A velenczei mechitharisták nyomdájában nyomul. Az A. B. C. betű már ki van nyomatva. Előfizetési ára 10 frane (5 frt).

A „Méság," mely hetenként háromszor jelent meg Tiflisben, új-év óta napilappá lett. A „Méság" megindula napjától 1883—1884-ig napilap volt; 1884-ben egy évig szünetelt, azután újra megindult, de 1897 végéig hetenként csak háromszor jelent meg.

Mi ujság az örmény világban?

A szultán kincsének minisztere. Bár mennyire gyülölik is az újabb zavargások miatt a törökök az örményeket, mégis kénytelen a padisáh elismerni azt, hogy országában nincs megbizhatóbb alattvalója az örménynél. A napokban is ismét örményt nevezett ki kincsének miniszteréve. E kinevezésre vonatkozólag a „Revue d' Orient" hetilap ezeket mondja: „Szákéz János efendit, az államtanácsost nevezte ki a szultán saját kincsének miniszterévé az elhalt Portukáli Mihály pasa helyébe. Török lapok mondják, hogy a szultán roppant ingó és ingatlan vagyonának új minisztere igen jelentekeny nemzetgazda és nyelvész. Mondják, hogy János efendi irt török nyelven első izben politika-nemzetgazdászati müvet; igen jól tud törökül, arabul, francziául, angolul, tudja a szánszkrit nyelvet és ismeri az egyiptomi hieroglipheket, hires botanikus és neves festő. Majdnem 40 evet töltött török szolgalatban. A török lapok ezen nyilatkozataira meg csak azt jegyezzük meg — mondja a „Revue d' Orient" — hogy János efendi örményül is tud." Ezekhez mi csak annyit adunk, hogy János (Ohánnesz) efendi nem török, hanem — örmény. E miniszteri székben egymás után három örmény ült: a hires Hágop pasa Kázázián után jött Portukáli Mihály pasa és ezt követte Szákéz Ohánnesz efendi.

Uj jelölt a kretai kormányzói székre. A legutóbbi miniszter-tanácsban, melyet a Yildiz-palotában a szultán személyes elnöklete alatt tartottak, elhatározták, hogy a porta a kretai kormányzói székre a volt egyptomi miniszterelnököt, Nubár pasát fogja a nagyhatalmaknak ajánlani. Nubár pasa tudvalevőleg örmény származásu és vallásra nézve az örmény szertartást követi. Két évvel ezelőtt a nagyhatalmak az akkor tervezett Örményország élére főkormányzóvá Nubár pasát hozták javaslatba; a miért is a szultán és minisztere biztos hiszik, hogy a nagyhatalmak most Nubárt kretai kormányzóul is el fogják fogadni. — Egy más forrás azt is mondja, hogy egy más örmény: Dádián, a mingreliai herczeg jelöltségéről is komoly szó van.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosujvárt, Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája.

Hazai krónika.

A király Karátsonyi gróf bálján. A „Kolozsvár"-ban ezeket olvassuk: A király és udvara tegnap (febr. 21) megjelentek Karátsonyi Jenő gróf báljan, melyen a főherczegeken és főherczegnőkön kivül az összes Budapesten tartozkodó nagykövetek, a kormány tagjai élükön Bánffy báró miniszterelnökkel megjelentek. Ott volt még Goluchowszky Agenor gróf külügyminiszter, a törvényhozás két házának számos tagja, képviselve volt a püspöki és tábornoki kar is a tünderi fényes estélyen. A királyt, ki fél tizkor érkezett meg, az előcsarnokban gr. Karátsonyi Jenő nejével, Aladár és Kamillo grófokkal fogadta. A király a meghivott vendégek sorfala között elvonulván, a nagyteremben rövid cercle tartott, azután a grófi család kiséretében a szomszédos terembe vonult, a hol a főherczegek és főherczegnők üdvözölték Ő Felségét. A táneztéremben a tánezot még a király jelenlétében kezdették el csárdással. Táneztrendezők voltak: br. Révay Simon és gr. Apponyi Gyula. Később a király és az uralkodóház többi tagjai számára egy kisebb teremben theát szolgáltak fel. Az asztalon tizennégy aranyeriték volt elhelyezve. A király 11 óra után távozott el a báliról; ezután tovább folyt a tánez. A karzaton Berkes bandája és a 32. gyalogezred zenekara voltak elhelyezve. Éjjel fél egykor adták fel a meleg vacsorát, melyben a főherczegek és főherczegnők is részt vettek. A magas vendégek és környezetük számára a nagy elfogadó teremben terítettek. A képtárban 100 személyre volt terítve, a téli kertben pedig 250 személy számára.

Budapestről a következő gyászjelentést kaptuk: Alulirottak mély fájdalommal jelentik, hogy GAJZÁGÓ SALAMON a m. kir. állami számvevőszék nyug. elnöke, belső titkos tanácsos, az I. oszt. vaskoronarend lovagja, a főrendiház tagja stb. ez évi márczius hó 9-én délután 2 órakor, életének 69-ik évében meghalt. A boldogult hült tetemei f. hó 11-én délután 3 órakor fognak Ujvilág-utcza 13. sz. a. lakásán, a róm. kath. egyház szertartása szerint beszenteltetni és a kerepesi ut melletti temetőben örök nyugalomra helyeztetni. Az elhunyt lelki üdveért az engesztelő szent miseáldozat f. hó 14-én délelőtt 10 órakor fog a belvárosi plebániatemplomban a Mindenhatónak bemutattatni. Budapest, 1898. márczius hó 9-én. Béke poraira! Gajzágó István, Tödorffyné Gajzágó Rebeka, Voithné Gajzágó Katalin, testvérei. Lukács Béla, veje. Mihályi Krisztin, menye. Gajzágó Salamonné Fiuk Paula, neje. Lukács Béláné Gajzágó Fatime, leánya. Gajzágó Samil, Gajzágó Boldizsár, fiai. Lukács Simon Salamon, Lukács Paula Katalin, Lukács Salome Teréz, Gajzágó Katalin Sándor Lajosné, Gajzágó Salamon, Gajzágó István, Gajzágó Tivadar, unokái.

A székely főváros: Marosvásárhely márczius tizenötödiki ünnepélyén a törvényhatósági közgyülés ünnepi szónoka: Kábdebó Ferencz kir. közjegyző volt. A közgyülést Mikó Árpád főispán megnyitván Kábdebó Ferencz dr. kezdett beszélni, ki a mint haladt tovább, magas röptü eszmékkel, sok igazsággal telt, tartalmas, szép beszédjén, hangja is erősebbé vált; együtt lelkesedtek vele a törvényhatóság, a vendégek mindannyian s minduntalan félbeszakitá szónoklatát a felzugott éljenzés és taps. Mikor beszédjét a szabadság, a haza, király éltetésével végzé, helyeikről az összes jelenlevők felemelkedtek.

— Márczius 14-én a házak már fel voltak lobogózva, este fényes kivilágitás. Legszebben volt a „Társalkodó-kör“ helyisége kivilágitva: a szép transparentet Kis János csinálta és ő is állitotta fel. Világitás után Hevessi J. szintársulata Jókai M. „Keresd a szived“ czimü szinművét adta elő. Márcz. 15-én reggel a fuvózenekar az utczákon hazafias darabokat játszott. Délelőtt 9 órakor a dalzeneegylet kiséretе mellett ünnepélyes hálaadó istentiszteletet az örmény kath. plebániai templomban. Sokan voltak. Templom után a közönség az állami főgymnasium tanulóinak önképzőköre által rendezett márcz 15-iki ünnepélyére ment, melynek műsora a következő volt: Dr. Mártonfi Lajos igazgató, a kör tiszteletbeli elnöke csinos beszéddel nyitotta meg az ünnepélyt: azután a gymn. dalárdája a Hymnust énekelte el. Most zenedarab következett: a Rákóczy nyitányt a mükedvelő tanulók adták elő. Erre Tóth Kálmánnak „Előre“ czimü költeménye jött; Máthé Gyula VIII. oszt. tanuló szavalta el — szépen. Ezután Sófalvi Zsombor VIII. oszt. tanuló foglalt helyet az asztal mellett: jól kidolgozott alkalmi munkálatát olvasta fel. Erre ismét szavalat következett: Szecsák János VII. oszt. tanuló szavalta el Petőfinek „Nemzeti dal“ czimü költeményét hatásosan. Most a dalárda ment fel az emelvényre és egy harczidalt énekelt. A szépen sikerült ünnepélyt Feczkó János tanárnak, ki a kör vezető elnöke, derék beszéde zárta be. Egy induló-zenedarab hangjai mellett távozott el a roppant, de nagyon is kellemesen meglepett közönség a tornacsarnok helyiségeiből. Délután 3 órakor a főtéren: Hymnus, énekelte a polgári dal-egylet; zenedarab, előadta az önképző fuvózenekar. A nagyon is sikerült, szép, alkalmi beszédet Józsa János főgymn. tanár tartotta. Azután egy szabadságdalt énekelt a polgári dalegylet. Erre Bartók L. „Szabadság napján“ czimü költeménye következett, mit Kovács Ákos ev. ref. lelkész szavalt el — szépen. A „szózat“ eléneklése után a fuvózenekar által előadott induló zárta be az ünnepélyt. Este közvacsora volt a városi vigadóban.

— Fogolyán nővérek (Katalin és a nem régen elhalt Julianna) öt frtot adtak a Salamon-templom javára. Midőn ezt itt nyilvánosan nyugtázzuk, egyszersmind kijelentjük, hogy ezen adományt is betettük a „Kisegitő-takarékpénztárba, mig szükség lesz reája. A szükség néhány nap mulva beállt; mert mihelyt kitavaszodik gondos plébánosunk hozzá kezdett a templom restaurálásához. Az oltárképeken már dolgoznak, a többi mesteremberekkel is már megalkudott. Pollák Samu aszfaltgyáros (Kolozsvár) is már itt járt, a betonmunkát felvállalni... Mihelyt átadom a Salamon-templom javára általam az „Armenia“ útján gyüjtött pénzeket a plebános úrnak azonnal közzé teszem a nyugtával együtt számadásomat lapomban.

— A plebániai nagytemplomban a napokban felállitott és nagy ünnepélyességgel megszentelt szent-szobrok mellé két csinos gyertyatartót helyezett a vallásos buzgóság. Ezen gyertyatartók árát Kérei Lucza kisasszony és Perintné Kiss Anna úrnő gyüjtötték. Isten dicsőségének előmozditására czélzó ezen dicséretes tettök felemlitését elodázhatlan kötelességünknek tartottuk.

Tizenkettődik évfolyam. 1898. 5. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos:
SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR.
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1898.

Tartalom.

Emlékezzünk a régiekről. — Lengyel Gergely életrajza. — Sz. K.-tól.
Jeltelen sír. — Dzádurián költeménye. — Simay Gergelytől.
Örményország történelme és irodalma. III. — Dr. Molnár A.-tól.
Hazai czimerünk kettős keresztje. Dr. Temesváry Jánostól.
Gyülölet. — Költemény. — Rusz Jánostól.
1848—1898. — Harmath Domokostól.
A magyarhoni örmény családok genealogiája. — Kilenczedik folytatás. Irta: Szongott Kristóf.

Kisebb közlemények.

Az Ararát csúcsán.
Keleti adoma.

Irodalom és művészet.

A Ván-tó regéje.
Olvasóink figyelmébe.

Közgazdasági élet.

A „Kereskedelmi Muzeum."

Mi újság az örmény világban?

A szultán és az örmények.
Izgatottság Ván-ban.

☛ *Az „ARMENIA" előfizetési ára egész évre 4 frt., félévre 2 frt., — egyes füzet 40 kr.*

Az első évfolyam egészen elfogyott. A többi tíz évfolyamból (II—XI) még teljes számú példányokkal szolgálhatunk; egy-egy évfolyam ára két (2) frt. Reméljük, hogy az érdeklődő olvasó közönség megragadja a kínálkozó kedvező alkalmat (egy-egy évfolyamot félárban adunk) és sietni fog megrendeléseivel annál is inkább, mert a mondott évfolyamokból még csak néhány eladó példányunk van: azután drágán sem szerezheti meg az „Armenia" eddigi évfolyamait.

Emlékezzünk a régiekről.

— Lengyel Gergely életrajza. —

A szamosújvári örmény szertartású róm. kath. papok közül, kik a lelkipásztorkodás terén a nagy Lukácsinak segédkeztek, csak még Mártonfi Antal és Lengyel Gergely nincsenek az „Armenia“ tisztelt olvasó közönségének bemutatva. Mártonfi Antalról, ki később Erzsébetváros esperes-plebánosa lett, majd akkor fogunk szólani, midőn alkalom adtával a testvérváros esperes-plebánosait bemutatjuk.

A jelen sorokat a derék Lengyel Gergely áldott emlékének szenteljük. Született Szamosújvártt 1811 júl. hó 6-án. Atyja Lengyel György és anyja Gajzágó Mária volt. A népiskolát Szamosújvártt, a gymnasiumot Kolozsvártt tanulta. A theologiát Gyulafehérvártt végezte. Lembergben szenteltetett pappá. A hittant több éven át tanította a helybeli fiú- és leányiskolában sikeres ered-

ménynyel. Az a jelentékeny szolgálat, mit egész életén át az örmény egyháznak, mint segédlelkész (cooperator) tett, maradandó nyomokat hagyott hátra. A pápa Ő Szentsége az egyház terén szerzett elévülhetlen érdemei elismeréséül pápai kamarási czímmel tüntette ki.

Jellemes, művelt társalgó, sok ismerettel biró férfiú, jó pap volt. Sok szép tulajdonságaiért becsülte, szerette mindenki. Mindig tisztán öltözködött; csinos, úri házat tartott. Gyönyörűségét nem a vagyonszerzésben kereste; hanem boldog volt, ha jövedelmének nélkülözhető részét a szükölködők közt kioszthatta. Segítette a szorgalmas tanulókat is. Meghalt 1875. febr. 14-én.

A Gondviselés sok kiváló pappal ajándékozta meg a hazai örménységet; de az egyházi szónoklat terén talán egy sem multa felül Lengyelt. Szépen kidolgozott egyházi beszédeket tartott; de rögtönzött beszédei is mindig sikerültek. Ura volt a szónak; magával ragadta a hallgatóságot.

Sz. K.

Jeltelen sír.

— Dzádurián. —

Egy hös pihen e néma hant alatt,
Honvédelemben lett ő áldozat,
Ki életét honának szentelé, —
Bátran szállt érte a halál elé!

Ellenség dobta sirba tetemét,
Kő vagy kereszt nem jelzi hirnevét,
Még egyszerü koporsót sem kapott,
Fölötte könnyet ki sem hullatott.

Csak egy szerény füz őrzi e helyet,
Mely elterül a hideg sir felett.
Azt mondja a halottnak szüntelen,
Hogy a hazája árva, védtelen...

Sohajtva nyög, nehéz jármot visel,
Bus napjait sirásban tölti el.

Hisz oly erös az ellen tábora
S esekely — hazádban — a hösök sora!

Még mindenütt csak rom és pusztulás,
Mi sincs egyéb, mint könny és jajgatás;
Távol van még szabadság hajnala,
Késik az Ég küldöttje — angyala!...

A füz elhallgat: ismét néma lett,
S legott a sir lakója igy felelt:

Had siránkozzon az a nép, a mely
Rabszolgaságra honát szánja el, —
Mely némán türi durva zsarnokát, —
Ám hadd sirassa önnön nyomorát!...

Simay Gergely.

Örményország történelme és irodalma.

— Tsobánján Arság felolvasása a párizsi földrajzi társaság ülésteremben.*) —

III.

Megjelenik a kereszténység és ledönti az antik világ templomait és istenségeit. Átalakítja a nép szellemét s új lelket önt bele. Az egyház emberei állanak a nemzet élére s új értelmi világba vezérlik. S az egyház könnyen végzi ezt az átalakítást, mert Örményországban való megjelenése a polgárisodás hatalmas áramlatának kiséretében történik. Az örmény faj addig ugy szólva ösztönszerű életet élt; küzdött, álmadozott, dalolt teljes szabadságban, megkötött törvények és szabályok nélkül. Az egyház magával hozta a kulturát, tökéletesitette az örmény betürendszert, megkezdte az irott literaturát.

*) Arsag Tsobanian, L' Armenie, son Histoire, sa Litterature, son role en Orient. Avec une introduction par Anatole France, de l' Academie Française. Paris, 1897.

Időszámításunk negyedik századában történt. A keresztény egyház diadalokat ült mindenütt s irodalma uralkodott az egész világ fölött. A kereszténység első örmény apostolai, a kik a modern polgárosodásnak is első úttörői valának, Byzanczban, Athenben, Rómában és Alexandriában nyerték a kiképeztetésüket. A biblia és a szent Atyák iratainak emlőin táplálkoztak; örményre fordították a szent könyveket, az egyház atyáinak műveit. És egyházi kérdésekkel foglalkoztak a saját irodalmi műveik is. Világosító-Szent-Gergely egyházi beszédeket és elmélkedéseket hagyott hátra; Jeznig könyvet irt a görögök és perzsák pogány tanainak a megczáfolására; Dávid, a „győzhetetlen“ csak azért foglalkozott a pogány görög-világ irodalmával és bölcseletével, hogy kimutassa annak hivságos voltát az evangeliumi világossággal szemben; Agathangelos megirta Világosító-Szent-Gergelynek és az első keresztény örmény királynak, Tirádátnak élettörténetét, Goriun pedig szent Száhágét és szent Mesrobét, az örmény egyház és irodalom két jeleseét. Byzanczi Faust elbeszélte az örmények küzdelmeit a perzsa Sassanidákkal s elénk állította nagy alakját Nerses patriarkhának, a ki iskolákat, kolostorokat és árvaházakat alapitott, a lánglelkű költőnek, szónoknak és hazafinak II. Arsaces király oldala mellett, a ki fölött erősen uralkodtak még a pogány és keleti szokások.

Mások egyházi énekeket, imákat és szent életrajzokat irtak s még azok is, a kik hazájuk politikai eseményeit akarták elbeszélni, vallásos értekezésekkel kötik össze leirásaikat s a keresztény egyház szempontjából füzik megjegyzéseiket a történeti eseményekhez. Minden az egyházzal állott kapcsolatban, a melyet hazája lelkének, egyénisége eleven személyesitőjének tekintett az örmény nemzet. Eme mysticus kapcsolatban elvesztette ugyan értelmi függetlenségét, de ennél jóval hatalmasabb erőt nyert, a hitnek, a vértanúknak erejét.

S midőn az Arsacida uralkodóház s vele Örményország politikai függetlensége megdőlt, az egyházat tekintette az örmény nemzet mentő horgonyának. Meghajlott a perzsák politikai igája alatt, de midőn a Sassanida

Hazgérd arra akarta kényszeríteni, hogy a mazdeista vallásra térjen, fegyvert fogott s bekövetkezett ama csodás időszaka a keresztény epopeának, a melyet egy negyedszázadig élt át az örmény nép. Elnyomva, lesujtva, kétségbeesetten folytatta a harczot a rettenetes perzsa túlerő ellen; Mámigoni Vártán és ezerharmincznál bajtársa tusára kelt a nemzeti egyházért; elhullottak a perzsa fegyverek alatt, de megmentették vérükkel az egyházat; az első vértanúk példája lángot gyujtott az egész nép lelkében; tovább folyt a szivós küzdelem s Perzsia belefáradva az üldözésekbe, végre is kénytelen volt belenyugodni abba, hogy az örmények saját istenöket imádják. A gyöngének erkölcsi diadala volt ez az erős fölött. Az örmények történetök legszebb lapjának tekintik azt, a melyre Vártánnak és társainak hősies ellentállása van feljegyezve. A szent harcz nemzeti hagyománynyá lett s annak kortársa és tanúja, a történész Eliseus erről a küzdelemről könyvet irt, a mely halhatatlanná tette a vértanú-hős emlékét.

Ettől kezdve még szorosabbá lett a kötelék az egyház és az örmény nemzet és irodalma között. A nemzet az egyházban szenvedései közt vigasztalást talált, támaszt és menedéket, a melyben megóvhatta egyéniségét a beolvadástól ama hatalmas fajokba, a melyek egymás után uralkodtak fölötte. S az irodalom, mely az egyház és a faj közt ezt a kapcsolatot megteremtette, annak tovább fejlesztő kifejezésévé vált. Állandóan megmaradt az egyház embereinek kezei között s mysticus költemények, theologiai elmélkedések s vallásos irányú krónikák voltak a fő alkotó elemei.

A nemzet irodalmi élete is megérezte nyomasztó súlyát ama pusztitásoknak, melyekkel az idegen hóditók Örményországot sujtották. A keserves megpróbáltatások eme korszakában élet és halál közt függött minduntalan a nemzet sorsa. Az irodalom nem beszélt többé a királyok és hadvezérek dicső tetteiről, mint egykoron, hanem a keresztre feszitett hazának fájdalmas sorsát siratta, a mészárlások és pusztitások komor képeit rajzolta meg s azokat magasztalta, a kik véröket ontották a nemzeti

egyházért. S eme politikai viszontagságok közepette elvesztették az irók a nyelvnek ama tisztaságát s a stylnek azt a nemességét, a mely az V-ik századbeli szerzők jellemző vonása. Rövid második virágkort élt még a nyelv és irodalom a X-ik században a Bagratidák s a XII-ik században, Ciliciában a rupeni királyok alatt; aztán végleg megromlott a nyelv s üres pathosnak lett martalékává az irodalom s beállott a szellemi tetszhalálnak az a kora, melynek csak a jelen században vetett véget az újjáébredés.

Örményországnak ez a keresztény irodalma a maga egészében, minden egyhangúsága és a művészi formákban való fogyatékosságai daczára kiválóan érdekes s komor és eredeti szépséget mutat. A szellemnek nagy és szilárd egysége hatja át, erős meggyőződésben gyökerezik, visszatükrözi a fájdalmát egy sokat szenvedett népnek s a véráztatta kifejezéseivel megragadja képzeletünket.

Egyszerű és komoly, nélkülözi a világias ékítéseket, a meseszövés bájait s a művészetnek kaczérságát. A formái teljes összhangban vannak a tartalommal. Nem regény, nem epos, nem dráma, hanem hymnus, hymnusa a szent harczoknak, a nagy vértanúságoknak, az egyház magasztos szertartásainak. Az európai utazókat, a kiknek alkalmuk volt jelen lenni az örmény egyház szertartásain, meglepte azoknak imposans volta és tragicus nagysága. Villefroy abbé, egyike a legelső európai íróknak, a kik a keresztény Örményországgal foglalkoztak, így ír a mult század elején: „Mi sem lehet meghatóbb és ékesebben szóló, mint az örmény imák s fenségesebb, mint az örmény szertartások.“

Az örmények, a kiknek nem volt eredeti szinirodalmuk, mély drámai érzéknek adják tanújelét egyházi szertartásaikban. Emlékeztetnek ezek Görögország antik szinjátékára. A mise egész tragédia. A pap, meztelen fővel, kitárt karokkal, a gyertyákkal világított s virágokkal diszített oltár előtt állva, a leborult nép szemeiben a szenvedő emberiségnek az igazság és szépség forrása után való sóvárgását jelképezi. S a komor keresztény drámába beleszövődnek olykor a régi pogány világ

maradványai is. Az urnapi nagy körmenet alatt rózsákat szórnak a népre s galambokat röpítenek fel, mint egykor, Anáhid ünnepén; s Mária bemutatása napján tűzet gyujtanak a templom udvarán, a mint hajdan, Mihr ünnepein szokásban volt.

S bármily szükkörű volt is ez az egyházi irodalom, olykor mégis legmagasabb lendületet nyert. A kereszténység kiirtotta a népből a pogány gondolatot, de érintetlenül hagyta lyrai, lelkesedésre hajló érzéseit. A keret megváltozott, de a régi láng újra feléledt az egyházi hymnusok költőiben. A nap, a világosság, a sugarak, a régi költészet derűs világának eme motivumai minduntalan megújulnak ebben a vallásos költészetben s megaranyozzák a keresztény Istennek alakját. „Világosság, énekli az örmény egyházi költők egyike, világosságnak alkotója, első világosság! Ó égi Atya, ebben az órában, a midőn fölkél a hajnali fény, gyujtsd meg lelkünkben a te égi világosságodat!“ S mint a Védáknak egyik hymnusa, úgy hangzik ez az urnapi örmény ének: „Ragyogása az Atya dicsőségének, egyetlen Fiú, a ki befogtad emberiségedbe a meg nem fogható világosságot s dicsőségében fényeskedel Tábor hegyén. Ó isteni tűz, ki lehoztad a földi teremtményekhez fényességedet, a mely ragyog, mint a nap.“

Ezek a sugaras képek, az örömnek és világosságnak eme kifejezései sajátszerű ellentétben állanak az örmény liturgia komor egészével, a melyben a följajdulás az uralkodó hang s a melyben jelentékeny részt foglalnak el a vértanúk hymnusai, a foglyokért való imádságok s a megszabadulásért és a halottak lelki üdvösségéért való énekek.

— A negyedik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Hazai czimerünk kettős keresztje.

Az utóbbi időkben, különösen azota, hogy a heraldika is kedvencz tárgya lőn hazai tudósainknak, nem egy izben találunk kisérletekre, melyek honi czimerünket is történeti kellő megvilágitás mellett véglegesen megállapitani hivatvák. E kisérleteknek többé-kevésbbé sikerült is már a hazai czimer egyik czimerképében, ugymint annak jobbmezejét elfoglaló és Verbőczi s utána sokak által helytelenül folyóknak tartott polyákban árpádkori államczimerünket kimutatni. Sokkal nagyobb nehézségekbe ütközik azonban az ország czimere második czimerképének, a kettős keresztnek kimagyarázása.

Verbőczi az ország czimerében előforduló kettős kereszt taglalásánál a II. Szilvester pápa által Szent-István királyunknak küldött kettős keresztre utal. Ezt azonban czimerünk ős-eredetének már azon egyszerű oknál fogva sem fogadhatjuk el, mert királyaink sem érmeiken, sem pecsétjeiken a királyság első két századában a kettős keresztet nem alkalmazzák, azt pedig feltételezni épen nem lehet, hogy ha a pápa által küldött kettős kereszt az ország czimere lett volna, királyaink azt valamiképen meg nem örökitették volna.

Pray a kettős keresztet a régi Pannonia jelvényének tartja, mely mint örökség szállott az új Pannonia vagyis Magyarország czimerébe. Ez állitás azonban szintén téves; mert a régi Pannonia korában czimerről beszélni a legnagyobb anachronismusok egyike lenne; különben is ha a régi czimer létezett volna, XI. és XII. századi királyaink azzal szintén éltek volna.

Egyébiránt Pray makacsul nem is ragaszkodik ezen állitásához, hanem a kettős keresztet is ugy tünteti föl, mint a jeruzsálemi szent sir lovagjának jelvényét, melyet II. Endre mint rendtag először használt és vett föl. Tudósunk azonban itt is helytelen úton halad, a mennyiben a jeruzsálemi szent sírrend czimerét nem is a kettős kereszt, hanem egy egyszerű, négy kisebb kereszttel körített kereszt képezi.

Van azonban egy más kiinduló pont, melyet eddig hazai szaktudósaink figyelmen kivül helyeztek s melyre azok figyelmét felhivni a jelen sorok czélja.

Ismeretes a hazai történelemből, hogy II. Endre, ki 1217-ben Keletre keresztes hadjáratot vezetett, ha sem a csatatéren, sem a zöld asztalnál nagy eredményt nem is fejtett ki, minden törekvését arra forditotta, hogy mint később Ausztria, minél több területre terjeszsze ki Magyarország supremátiáját, vagy legalább is minden fiát királyi trónon lássa. E czélból szivesen is fogadta az akkori hatalmas örmény király, II. Leo antiochiai küldöttségét, mely felhivta Endrét, hogy jegyezze el leányát Izabellát, a praesumtiv trónörökösi, egyik fiával. Endre nem is habozott s mivel legnagyobbik fiának, a későbbi IV. Bélának Laskaris Tódor nikäai császár és Angela Anna (Leo örmény király leánya) szülöttje Mária, második fiának Kálmánnak pedig a lengyel Salome volt jegyesül kiszemelve, harmadik fiának Andrásnak eljegyezte II. Leo leányát Izabellát s III. Honorius pápához fordulva 1219-ben kieszközölte, hogy fia azon esetben is az örmény trón birtokába jusson, ha menyasszonya előbb elhalálozńék. E tervbe vett házasságból, bár Laskaris Tódor nikäai császár is annak kerüsztülvitelét nagyban elősegité, II. Leo 1220-ban váratlanul bekövetkezett halála, s az azt követő zavarok miatt semmi sem lett. Izabella előbb Bohemund antiochiai herczeg fiának, Fülöpnek igérte oda a királysággal együtt kezét, később 1224-ben pedig I. Hethummal, egyik rokonával, lépett házasságra, ki 1269-ig uralkodott Örményország fölött.

E magyar-örmény barátkozás ecsetelése után azon tény, hogy az örmény királyok czimere, miként arról pénzeik és pecsétjeik útján egyaránt meggyőződhetünk s miként épen II. Leo örmény királynak birtokomban levő fémere is mindenkit meggyőzhet, a kettős kereszt volt s hogy a hazai tudósok u. m. Schwartner, Podhraczky és mások egybehangzó nézete szerint épen II. Endre volt az, ki először használja a kettős keresztet, önkénytelenül is, habár egyelőre kétségbevonhatlan okmányok hiányában nem is végérvényesen, azon következtetésre vezet.

hogy a kettős kereszt, melyet először királyaink között épen az örmény királylyal benső baráti viszonyban álló II. Endre s utóbb pajzsba foglalva IV. Bélától kezdve Róbert Károlyig valamennyi királyunk használ, az örmény czimerből jutott hazánk czimerébe, melynek egyik főczimerrészét képezi.

Minden esetre érdekes lenne az e téren való további kutatás.

Dr. Temesváry János.

Gyülölet.

Égnek szegzett szemekkel,
Tárt karokkal, vérző kebellel,
Útszélen áll gyászos kereszten —
A felséges Király.

Árva cserje rügyes fejét oda hajtja hozzája.
Szomorúan csirpel ágán kis madárka,
Csermely csörren, titokzatos loesogása
A virágos réten.

Lába szögjén koszoru van elfonnyadva,
A kegyelet tette oda leborulva,
A szív éled, magába száll látására
Fájó érzeménynyel.

A ki értem hagott csúfos Golgotára,
Hogy ne vesszek el s önté vérét kinos fára:
Isten-ember! hozzád repül szivem sóhajtása,
Te vagy a kegyelem.

De im tört alak jő remegve lábain,
Düh ömlik el torz vonásain.
Szánalmas bolygó; iszonyu bün bünös ajkain:
A világ csaló.

(Szamosújvár.) **Rusz János.**

1848 1898.

Nyugodjatok csak csendesen ti hősök hősei... Ti sokezer nagyjai a magyar hazának, mert a szent ügy, melyért elestetek, diadalra jutott és győzedelmeskedett!...

Nagy ünnepe volt a magyarnak: a nemzet és a Király együtt ünnepeltek!

Együtt ünnepelték a nemzet újjászületésének félszázados jubileumát!

Istennek különös kegyelme vezérli a magyar nemzet sorsát; mert a történtek nem emberi kéz alkotásai: Király és nemzet között egybehangzó érzelmeket csak isteni kegyelem adhat!

Az a szív, melynek szeretete, oly méltó ahhoz a kristálytiszta jellemhez, a melynek legmagasztosabb vonása a jogtisztelet, — az sugalta a koronás Királynak e páratlan fejedelmi tettet, midőn a nemzettel a negyvennyolczas korszak emlékét új szövetséggel ünnepelte: az érzelem összhangjának szent szövetségével!

Az égi szózat beteljesült: az eszme megvalósult!

Az 1848-ban megalkotott törvények alapján a magyar király igazság érzete visszaadta mind azt, a mit ötven év előtt jogtalanul elvettek azok, a kik nem nézhették a magyar nemzet dicsőségét.

A magyar király királyi ajándékkal tüntette ki a honvéd név dicsőségét! A multak emlékeinek ápolásában részt vesz és fejedelmi bőséggel áldozik azok előmozdításáért!

És ma ötven év multán, midőn a magyar törvényhozás, törvényt alkotott a nemzet újjászületésének félszázados megünneplésére, így szól a Király az őt tisztelő népéhez:

„Örömmel szentesítettem a törvényjavaslatot, melyben az 1848-iki törvények megalkotása emlékének nemzeti ünneplése kifejezésre jutott és a melynek elhatározását hazafiúi kegyelet sugalmazta.“

S hogy mennyire bízik a magyar nép hűségébe és törvényei erejében, így méltatja a nagy alkotásokat:

Az 1848-iki törvények átalakító hatása teremtette meg azt az alapot, melyen magyar koronám országainak újabbkori állami léte nyugszik és melyen azoknak szellemi és anyagi fejlődése oly örvendetesen halad.“

Mindezek láttára és hallatára a csodás dolgok varázsereje vesz erőt rajtunk és ötven év történelmének képei todulnak lelki szemeink elé! Látjuk a hamisítatlan valóságot és érezzük annak minden áldását; érezzük az erőt, az akarat és gondolat szabadságát, éreztük az egyenlőség és testvériség melegét; tudjuk azt, hogy szabad hazában szabad népek vagyunk!

Hát nem csodás dolgok ezek?

És nem az Istennek különös kegyelme adta meg ezeket.

Azért mi is hiven testvéri kebellel simulunk a magyar testvéri kebelhez és áldó imát zengünk azokért, a kik boldoggá tették a magyar hazát!

Áldó imát mondunk, kérve a Mindenhatót, hogy: adja szent áldását arra a szent frigyre, melyet most kötött a magyar nemzet jó Királyával! Áraszsza el mindig a magyar király szivét, annyi szeretettel, hogy hű népével kötött szövetségben örök időkön át megvédhessék a magyar hazát!

Harmath Domokos.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA,

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával irta **Szongott Kristóf.**

(Kilenczedik folytatás.)

Nádas, az Ulián család magyarosított neve. L. Hulián, Luleán, Ulián.

Náhábéd (Nahapet) örmény szó: patriarkha, kormányzó, vezér. Chárib Náhábéd. Szam. H. II. köt. 42 l. 86 t. Kihalt család. L. Chárib.

Negrucz. Niger latin szó: fekete, ucz román kicsinyitő képző: csa, cse, acska, ecske. Negrucz: Feketécske, kis Fekete. Ovágim Negrucz. Szam. H. II. köt. 189 l. 94 t. L. Fekete, Nyegrucz, Szjév.

Negrus. Niger latin szó: fekete, us román képző: as, es. Negrus: Feketés. Luszig Negrus. Szam. H. II. köt. 41 l. 76 t. L. Fekete, Negrucz, Nyegrucz, Szjév.

Nemes. Az Edel család magyar neve. Gregorius Lengyel alias Nemes. Szam. vár. lev. A Lengyel család egyik ágának vezetékneve Nemes. L. Edel.

Nevelics. Nevola román szó: betegség. Nevelics = Nevola-ics (Nevolics, Nevelics). Az Angár (= Beteg) család szláv végzettel ellátott román neve. Nevolics Lukács. Szam. vár. lev. 1766 év. — Stephanus Navalits. Szam. vár. lev. 1792—253 sz. — Návai vagy Nevelics Gergely. Szam. vár. lev. 1796. L. Angár, Beteg, Láptics, Mángárul, Návai, Tézsár.

Nerszesz (Norszesz), örmény név. Sok örmény pátriárkha viselt Nerszesz nevet, ezek között első Nagy-Nerszesz, ki Világositó-Szt-Gergely családjából származott. Nerszes Dominik. Szam. vár. lev. 1786—294 sz. — Luszig Nerszeszján. Szam. H. II. köt. 245 l. 32 t. — Moyses Norszesz alias Pap. Szam. vár. lev. 1806—1305 sz. — E család előfordul Keleten is: Szdephán efendi Nerszeszján. „Árévélkh“ 1886. okt. 12. 821 sz. L. Pap.

Nigol = Nicolaus, Miklós. Nigol mágánuámp Dsehez: Nigol vezetékneve Dsehez. Szam. Ker. I. köt. 22 l. 89 t.

— Nigol, vor mágánuámp gocshi Geinár: Nigol, ki vezetéknévvel Geinárnak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 25 l. 150 t. — Nigol mágánuámp Horom: Nigol, kinek vezetékneve Horom (Görög). Szam. H. I. köt. 26 l. 257 t. A Dschez (Kinceses), Geinár, Horom (Görög) család vezetékneve Nigol. L. Ávedikh, Básániká, Dschez (Kinceses), Edgárián, Geinár, Horom.

Nikos. Az arab nukus szóból (többese nákés: festés) képződött a Nikos szó. — Krikor Nikosián. Szam. H. II. köt. 137 l. 78 t. — A szamosújvári timártársulat iratai közt van a III. Károlyféle diploma, mit ezen társulat 1706-ban kapott; ebben a diplomában egy Ohánnesz Nikos nevű örmény hibásan így fordul elő: Joannes Miklós. — Gregorius Nikos alias Mártha. Szam. vár. 1799—516 sz. A Nikos-ok Márthá-k. Nigol Nikosján alias Dobos (Der-Minász Geronián pap irja). Szam. Ker. II. köt. 64 l. 52 t. 1803 év. A Dobos család vezetékneve Nikos. A Dobos, Gusát, Nágo, Náschárár (Piktor), Nikos, Pápai egy család. E család vezetékneve Mártha. Nikos Pelálb. Szam. Ker. I. köt. 47 l. 404 t. Nikos Gusát. Szam. H. I. köt 1 l. 3 t. Krikor Nikosián Dsurdsoven. Szam. Ker. II. köt 336 l. 110 t. Szamosújvárt a Nikos-ok Dobos-ok. Erzsébetváros on Nikos = Pápai, Popoi. L. Dobos, Dsurdsovczhi, Gusát, Mártha, Pelálb, Tilimb.

Nikulá a Nicolaus (= Nigol, Miklós) román alakja. Anton Nikulá-i. Szam. vár. lev. 1794. L. Kulá, Miklós, Miklósi, Nigol.

Norus, a Marus(án) rövidebb és elferdített alakja. — Kirkor Norus. Szam. H. II. köt. 22 l. 475 t. Ez az alak most nincs használatban. L. Marosán.

Nosztopián. A görög *νόστος* jelentése: (a hazába) visszatérő, ritorno (in patria); ebből (a végső sz p-re változott; ián örmény családnévképző: fi) lett Nosztop-ián. Nosztopián Ohánnesz. Szam. Ker. II. köt. 8 l. 10 t. Kihalt család.

Novák. E család Ávák név alatt jött be; a Novák név itt e hazában alakult az Ávák családnévből. Ágop Donovák-i Foksánczhu Novák: Foksáni Novák Donovák (Donovák itt keresztnév) fia Jakab. Szam. Ker. II. köt.

31 l. 355 t. — Ágop Novák-i Foksánczhián: Foksáni Novák (fia) Jakab. Szam. Ker. II. köt. 89 l. — Novák Foksánczhi: Foksáni Novák. Szam. Ker. II. köt. 104 t. A Foksáni-ak Novák-ok. Donovák Novákián: Novák Donovák. Szam. Ker. II. köt. 359 l. 62 t. — Mánug Novák-inê Tisminicz-unê: Tisminiczai (Tisminicza, helység Lengyelországban) Nováknak fia Emanuel. Szam. keresk. társaság 1732 évi iratai közt. — „Novák Kriszta“ és mellette örményül Donovák Chácsko-i Chárib-i: (Novák Kristóf [Kriszta Chárib; mivel Lengyelországból jött]) Donovák (Novák) Kristóf. Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. — Most már ezt is lehet érteni: „Jacobus Novák“ és mellette örményül: Donovák Novák-ián. Szam. vár. lev. 1795. — Ennek az embernek Novák Jabab volt a neve, de örményül így hivták: Donovák Novák = Novák Novák). — Novák vagy máskép Hárib Chácshádur Bogdán. Szam. vár. lev. 1835—165 sz. A Novák (Ávák) család vezetékneve Chácshádur. — „Christophorus Novák“ és mellette örményül: Chácshádur Chácsko-i Chárib-i (A latinban: Novák Kristóf és az örményben: Chárib Chácshádur Kristóf; de azért a kettő egyet jelent. Az örmény Chrib-ot azért használ, mert Lengyelországból jött e család és a Novák név helyébe teszi a család vezetéknevét: a Chácshádurt.) Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás. — Ezek szerint két Ávák (Novák) nevű család jött be; az egyik család Foksánból (Moldva-Oláhország = Romania) jött be („Foksánczhi;“ e családban Jakab, Márton, Gergely, Péter... keresztnevek fordulnak elő. Novák Márton, Szamosújvár város tekintélyes főbirája is, ki 1848-ban vált meg hivatalától, a „foksáni“-ágból származott); a másik, mely „Chárib“-nak is neveztetik, a beköltözés előtt Tisminiczában lakott. A tisminiczai Novák-ok között ezek a keresztnevek fordulnak elő: Mánug (Emánuel), Kristóf (Kristá), István. Mindkét család a beköltözés előtt nemes („Ávák“) volt: mindkettőnek vezetékneve Chácshádur. L. Ávák, Ázbej, Chárib, Donovák, Foksánczhi.

Nuridsán (Nurichán). Nur arab szó: világosság, chán perzsa szó: ur; nurichán: a világosság ura; Lucius,

Luczian, Fényes. Mánug Nuridsán. Szam. H. II. köt. 35 l. 622 t. — „Նուր" յորդորի բերել ու մեզ խորհրդանի „լույս." — „Պիշամակ է արդիւս վարդևլեանն եւ կարակիին նուր մ'էլիքին" (1461. Theodosiai felirat. Gapha = Kaffa = Theodosia. Krimben), *արմ վարդևլեան կին յուսուց Գրիշամակի անուն մարմնացած է եւ արդիւս նորա անուամբ մ'էլիքիան կոչուած: զնեցի ծոյ կանաչ ցայսօր կին մ'էլիք Գրիշամակ անուն.* (Nur arab szó: a mi nyelvünkön világosságot jelent. „E forrás Várteresz és feleségének Nur-Melikh-nek emléke." Mivel Várteresz neje Lucian angyal nevét örökölte, a forrás is nevéről Melikján-nak neveztetett. A krimi örmény nők mai napig viselik a Melikh [Angyal] nevet). Kherovpe Kusnerián »Pázmáveb" 1889. febr. 17. — Christophorus Nuridsán alias Zuhál. Szam. vár. lev. 1800—647 sz. Nuridsán, a Zuhál család arab neve. L. Bokor, Csillag, Hurmuz, Zuhál.

Nyegrucz. A nigresco latin szóból (feketülök, barnulok; niger: fekete, barna) lett a román negru, negritiosu; negritiosuból: Nyegrutz. A Nyegrutz-ok Szjév-ek (örmény szó, jelentése: fekete). A Szjév-Mitko-k egyik ága románok között Nyegrutznak neveztetett, a másik ág e házában Feketére magyarosította nevét. Olaszok is használják a Negri családnevet. — Hovágin Nyegrucz. Szam. H. II. köt. 185 l. 94 t. — Nyégrucz Zachar. Szam. vár. lev. 1772—178 sz. — Nyegrucz vagyis Szappanyos Kristóf. Szam. vár. lev. 1827—181 sz. — Ászvádur Szapanár Negrucz. Szam. keresk. társaság iratai közt. A Fekete, Nyegrucz (Szapanár), Szappanyos, Szjév-Mitko egy család. — Nyegrucz máskép Phungyérêv Gergely. Szam. vár. lev. 1831. Phungyérêv a Nyegrucz család egyik ágának gúnyneve. L. Fekete, Negrus, Szappanyos, Szjév-Mitko.

Nyolcz, Gámenczi Mojzes gúnyneve. L. Gámenczi.

O.

Oczét. Az eczet szót a román oczét-nak mondja. Oczêt Bogdán. Szam. vár. lev. 1814. — Bedrosz Cháribján áljgérbiv Oczêt: Chárib Péter máskép Oczêt. A Chárib család egyik ágának gúnyneve. L. Chárib.

Ocschár (ոչխար) örmény szó: juh, ovis. — Ánná-Máriá Ocschár. Szam. vár. lev. 1805. A Retezár család gúnyneve. L. Retezár.

Officzir. Officier német szó: tiszt, katonatiszt. — Chácshig vérti Officzir-i Donig-i. Szam. II. II. köt. 98 l. 40 t. Kihalt család. L. Katona.

Ohánián = Jánosi Ohánián Luszig: Jánosi Lukács. L. Hovhánnesz, Ohánnesz, Ohánovics.

Ohánnesz = Ovánnesz, János. Hovhánnesz Luszig mágánuámp Plecsintárénez: Jánosi Lukács vezetéknévvel Placsintár. Szam. Ker. I. köt. 2 l. 1714 év. Ez a Placsintár család másik ága. — Ohánnesz vor mágánuámp gocshi Brêndzul: János, ki vezetéknévvel Brêndzul-nak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 22 l. 98 t. A Brêndzulok másik ága Ohánnesz. — Ohánnesz, vor mágánuámp gocshi Márámoruszchi: János, kinek vezetékneve Mármarosi (most Marosfi). Szam. Ker. I. köt. 23 l. 133 t. — Jész hájr Theotorosz Hovániszián gronávor jév i gárken szurp Antoni Áppáji. 1739. Szam. Ker. I. köt. 168 l. 1864 t. (Én Hovániszián Tódor szerzetes atya és a Szt-Antal abbás rendjének tagja... Ebből látszik, hogy mechithárista örmény szerzetes Szamosújvártt is lakott). L. Balta, Brêndzár, Gogomán, Márámoruszchi, Mediászchi, Ohánián, Ohánovics.

Ohánovics = Jánosfi. Ohánovics Adeodat (Szigeth). Szam. vár. lev. 1796. L. Hovhánnesz, Ohánián, Ohánnesz.

Ogholko. A török oghulluch szónak jelentése: fogadott fiú; ebből betűáttétellel lett: oghulchul, oghulchu, ogholko. — Ogholko Ohánnesz. Szam. Ker. I. köt. 32 l. 231 t. 1724 év. Kihalt család.

Olár. Olla latin szó: fazék, ebből a román olariu: fazekas. — Csik-Szépvizen voltak Olár-ok, kik Pap-ra magyarosították neveiket. Az Olár családnév most nincs használatban.

Onucsán = János. Elörményesedett család. Gajzágó Kristóf pap 1810-ben Szam. Ker. III. köt. 194 l. 36 t. alatt ezt írja: „Baptizavi infantem e parentibus patre videlicet Onutsán Isaaco ritus Graeci unito Valacho et matre Annamaria Armena." János, Joannes, románul: Iuonu, Onu; Onu-ból Onucz = Jani, Jankó.

Orosz, a Rusz család magyar neve. — Miklus Orosz. Szam. vár. lev. régi jegyzék. Az Orosz név most nincs használatban. L. Eruz, Rusz.

Ortnádz (օրհնած) örmény szó, jelentése: szentelt, áldott, Benedictus, Benedek, Beke, Bekő, Benkő, Bekény, Bánk, Bencze, Bende. Az Ortnádz családnév most nincs használatban. L. Blágá, Haraga.

Ortneál (օրհնեալ) örmény szó: áldott. Korbuly Simon gúnyneve. L. Korbuly.

Oszkerics (ոսկիչ) örmény szó, jelentése: aranymíves, ötvös, aurifaber, olaszul: orefice. Ezen család a magyarok között Ötvös, a szászok között Goldschmied nevet visel. Gárábéd Oszkerics. Szam. H. II. köt. 172 l. 91 t. — Ábrahám Toderási Oszgericsján. Szam. vár. lev. 1784. (Egy Kolozsról küldött örmény levélből). — Oszgerics János, Láth Jánosnak is neveztetett. Szam. Ker. IV. köt. 61 l. 1829. Árzsintár, Chászoján, Goldschmied, Márámoruszchi, Otves egy család. L. ezeket.

Osztián. Oştean román szó, jelentése: katona. A Dsigár család román neve. Christophorus Osztián. Szam. Ház. II. köt. 278 l. 1824. — Osztián Vártán alias Zacharias. Szam. keresk. társaság iratai közt. Az Osztián család vezetékneve Zachariás. — Osztián alias Király Mária. Szam. vár. lev. 1851. Király, az Osztián család egyik ágának gúnyneve. L. Ástá, Dsigár, Dzurthékián, Katona (Kátán), Király, Kokonyigá, Szefer, Zachariás, Zilifdár oghlu.

Ovágim = Joachim, Joákim. Joachim héber eredetű: feltámadás. Ovágim = Háruthiun (Áruthun), Pászákász, Zádig. Kirkosá Ovágimján. Szam. H. II. köt. 477 l. 91 t. Az Ovágim családnév most nincs használatban.

Oxendius. E családnév, mely most nálunk nincs használatban, előfordul Keleten is: Ándon Oxendinoszián. „Mászisz" 1880 márcz 25. 2572 sz. L. Ámbur, Ángszend (Auxentius), Bulbuk, Gergely, Máxim, Tűzes.

Ördög. L Cshár, Kozocsa.

Örmény Kristóf. Szam. vár. lev. 1721. Kihalt család.

Ötvös, az Oszkerics család magyar neve. — Catharina Ötvös. Szam. Ker. II. köt. 783 l. 98 t. 1795 aug. 18. —

Gárábéd Ötvös. Szam. vár. lev. 1782. Ugyanez Szam. vár. lev. 1786—244 sz. alatt: „Gárábéd Hárib Silbereinlöser in Szamosújvár.“ Tehát a szamosújvári Ötvös-ek is Lengyelországból jöttek (= Chárib). — Rosalia Ötvös monialis. Szam. Ker. III. köt. 241 l. 109 t. 1812 év. — Helybeli Ötvös Harmath Lukács. Szam. vár. lev. 1809—901 sz. — Szamosújvári Ötvös Lázár Lukács. Szam. vár. lev. 1810—1178 sz. — Josephus Ötvös alias Kopatz. Szam. vár. lev. 1813—160 sz. (Egy erzsébetvárosi hirdetésből). „Erzsébetvárosi polgár Ötvös vagyis Golorig Ágoston.“ Szam. vár. lev. 1793—91 sz. (Golorig = Kopasz). A szamosújvári Ötvös-ök vezetékneve Harmath és Lázár; ellenben az erzsébetvárosi Ötvös-ök Kopasz-ok. L. Ázsintár, Chászoján, Goldschmied, Golorig, Harmath, Kántáczhi, Kopasz, Lázár, Márámorusczhi, Oszkerics (Láth).

P.

Pakulár. Pecurarius (latin) jumenti (vel pecorum v. pecudis) pastor: marhatenyésztő, Viehzüchter; a románban: pecurariu. Norszesz Pékurár. Szam. H. II. 132 l. 143 t. E család őse nem volt pásztor, hanem marhakereskedő: quaestor pecuarius. Ennek a családnak örmény neve Hoviv-ján (Հովիվեան). A Hovivján családnév előfordul Keleten is: Hovivján Hágop. „Árévélkh“ 1887. márcz. 30. 961 sz. Perzsául: Csobán. Szam. vár. levéltárban többféle alakban: Moises Pekurár, 1788; Pekurál 1816.

Pap, a Derder örmény szó magyarosított neve, Szam. Ker. III. köt. 56 t. alatt a 250-ik lapon. Szam. Ker. III. köt. 317 l. 80 t. 1816 évben: „Thumán Simeonis Pap-Gergely.“ Papp-Gergely Simon fiának Thumán nevű fia. Itt a Papp csak jelzője a Gergelynek, jelzi állását (pap volt); örményül a mondott idézetet így kellett volna az anyakönyvbe beirni: Thumán Szimeoni Derkirkorián. Később a Papp-Gergely (és a többi Papp-ok) mellől a Gergely (Jakab, Ászvádur és a t.) elmaradt és röviden csak Pap-ot, vagy Papp-ot irtak. Pap alias Pérint Márton. Szam. vár. lev. 1830—425 sz. Perint, a Der (Derder) család román neve. — Pap alias Theodorus Stephán.

Szam. vár. lev. 1731 év. (Ez a Der-Esztephán családból származott). — Martinus Pap alias Polyák-Pictor. Szam. vár. lev. 1802—1177 sz. A Gárdsthév, Kepus (Kipucz), Nágo, Náschárár, Nikos, Piktor, Polyák, Zugráv család, a Der-Márdirosz családból származtak; tehát Pap-ok. L. Der, Der-Esztephán, Der-Márdirosz, Dondon, Nerszesz, Pêrint.

Pattantyús. Pattantyus Karátsonyi Bogdán. Szam. vár. lev. 1828—501 sz. A Pattantyús nevet nemcsak az Ábrahám, hanem a Karátsonyi család egyik ága is viselte. L. Ábrahám, Karátsonyi.

Páczperán (*magyarosan*) örmény szó: tátott szájú. — Páczpérán András. Szam. vár. lev. 1780. évi jegyzőkönyv. — Páczpernénez Chácshig. Erzs. Ker. I. köt. 31 l. E gúnynév most nincs használatban.

Pághbáds, erdélyi örmény tájszó, jelentése: béles, rétegesen összehajtogatott, vagyis rétesféle sütemény, melynek tölteléke van. „László Antoni" (helyesen: Antonii) és mellette örményül Andon Michaeli Pághbêdsi (e helyett Pághbáds-Antal Mihály fia László). Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás. Ennek a Mihálynak fia már elhagyja az Antal nevet, és csak így irja nevét: Michael János alias Pághbáds." Szam. vár. lev. 1787 évi jegyzőkönyv. Egy más Antal Kristófnak fia így nevezi magát: „Joannes Kristóf alias Pághbáds." Szam. vár. lev. 1797—30 sz. L. Antal..

Pághnebán (*magyarosan*) örmény szó: fürdőfelügyelő, fürdős. — Lazarus Pághnebán. Szam. vár. lev.; régi jegyzék. — Cházár Pághnebên-i. Szam. vár. lev.; régi összeirás. Kihalt család.

Pál, a latin paulus-ból: kevés, kis, kicsiny. — Gregorius Pál alias Boghosz. Szam. vár. lev. 1806—1298 sz. — Pál Gergely alias Kesor. Szam. keresk. társ. iratai közt. Kesor, a Pál család egyik ágának gúnyneve. — Páli alias Kolcza Kajtán. Szam. vár. lev. A Kolcza család vezetékneve Pál. L. Boghosz, Hádsi, Kesor, Kolcza, Misug, Pálfi, Tul.

Pálfi = Pál. Christophorus Pálfi. Szam. vár. lev. 1795. — Gregorius Pálfi alias Kesor. Szam. vár. lev. 1805—328 sz. Pálfi a Boghoszfi magyar neve. L. Boghoszfi.

Pánitz = Pannika. Pannika kicsinyzőleg am. Panni; Panna (előtétellel) = Anna. — Pániez Lukács. Szam. vár. lev. 1818 év. L. Ánisor.

Pápa, a Dájbukát család egyik ágának gúnyneve. L. Dájbukát.

Pápai, Popoi. L. Abu, Báb, Cheul, Hávul, Nikos, Totobej.

Pápêd. Therez Pápêd-i. Szam. Ker. IV. köt. 24 l. — Papet Bogdán. Szam. vár. lev. 1812—1637 sz. A Bábet (Bábi nőnév) átirt alakja. A Zábulik család egyik ágának gúnyneve. L. Zábulik.

Pápiián, a Páp-ián (= Pap) bővült alakja. Gyergyó-Szent-Miklóson Páp(in)ián most Pápai. L. Nikos.

Pápuş. Phâphuds, vagy phâphus (magyarban papucs) perzsa szó, jelentése: lábbeli, czipő, topán, csizma (a törökben dsizme); örményül gáruág, másgegár. Frênkucz Pápuş: Pápuş Ferenczke. Szam. Ker. II. köt. 800 l. 134 t. L. Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Goskár, Pápugdsi, Suszter.

Pápuşdsi török-perzsa szó: csizmadia, czipész; pápugdsi az örmény goskágár forditása. Pápugdsi Márdirosz. Szam. H. II. köt. 35 l. 671 t. E családnév előfordul Keleten is: Thateosz Pápugdseán. „Arévélkh" 1887. máj. 31. 1010 sz. A hazai Pápuş és Pápugdsi család, mely románosan Pêpugár-nak is neveztetett, kihalt. L. Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Goskár, Márdirosz, Pápuş, Suszter.

Párlusz (*բարլուս*) örmény szavak: jó reggelt! Chácshig Párlusz. Szam. Ker. III. köt. 411. 2 t. Gúnynév. L. Bárlusz.

Páskucz, Páskál-ból ucz román kicsinyitő szócskával képezett családnév. Lucas Páskucz. Szam. vár. lev.: összeirás. L. Páskul.

Páskul, Páskuly = Páskál, Paschalis; örményül Zádig, Háruthiun; Anastasius. — Nigol Páskul. Szam. H. II. köt. 6 l. 130 t. — Vártig János alias Paskull. Szam. vár. lev.; összeirás. A Páskucz, Páskul család vezetékneve Vártig. Fugulyán, Páskucz, Páskul, Várteresz (Vártig) Vázán egy család. L. Fugulyán, Páskucz, Várteresz, Vártig, Vázán.

Pászákász = Joachim. Pász arab szó: ébresztés, támadás; kászisz arab szó: pap, püspök, pápa; pászákász vagy pászákászisz (a pász és kászisz közé szurt á kapcsoló betű az örményben) feltámadt Jézust jelent. Az örmény Zádig és Háruthiun keresztnevek arab fordítása. Az örményben is nagy ritkán használt „pászek" zádig, háruthiun értelemben vétetik. „Simeon Pasekas alias Simon Márton civis Tisminicensis ex Polonia" (Szam. vár. lev.) 1745-ben jött be hazánkba. Krebiz György szamosújvári várparancsnok elfogadta; de egy kötelező levél alapján, mit a főbiró: Simai Lukács és Dániel Tódor állítottak ki, melyben kötelezték magukat, hogy Pasekas Simont bármikor előállítják, — szabadon bocsáttatott. Danig Pászákász Szam. Ker. I. köt. 11 l. — Vártán Pászákász-i. Szam. Ker. II. köt. 584 l. 74 t. A Pászákász család vezetékneve Márton. L. Háruthun, Ilach, Márton, Zádig.

Pát (*պատ*) örmény szó, jelentése: kacsa, kácsa, récze, rucza; a spanyol nyelvben: pato. A Pát-okat Rácz-oknak is nevezik, mely nevezet a részé- ruczából alakult; rucza, románul ratia. Ágopsá Pátján. Szam. II. II. köt. 22 l. 468 t. — Szákó mágánuámp Pát. Szam. Ker. I. köt. 331. 235 t. — „Antonius Kristóffy" és mellette örményül Ánton Chácshigi Pát-i. Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. A Szákó (Izsák) és Kristóf család egyik ágát Pát-nak is nevezik. A szamosújvári Ázbej család örményül Pát-nak és magyarul Rátz-nak neveztetik. L. Ázbej, Borbiró, Kristóffy, Pátubán, Rácz, Szákó.

Pátrubán = Csoribán. Az örmény csori (öszvér) hangra hasonlit a szintén örmény cshorsz (négy) szóhoz, — a vég bán jelentése az örményben felügyelő, főnök, áros (p. cséghesebán: molnár; bárdezbán: kertész). De a nép nem törődve a Csoribán jelentésével, e nevet Moldvában Pátrubánra forditotta. (Pátru [román] négy és bánu [román] pénz): tehát Pátrubán négy pénzű, négy pénzzel biró. E család nemesi czímerében is meg van a négy darab pénz. Mégérdics Pátrubán. Szam. Ker. I. köt. 79 l. 728 t. L. Csoribán, Káterev, Kátrov, Káttero, Kolcza, Vertán.

Pátubán. Pát örmény szónak (rézce) sajátitója pátu és bán a báhában (vámőr) végső szótaga; pátubán: réczeőr, majorsággal kereskedő. — Pádubán (pát = pád) Ászádur. Szam. Ker. II. köt. 306 l. 88 t. E családnév most nincs használatban. L. Pát, Rácz.

Pelálb. Pellis (latin) bőr, ebből a román pele, piele; albus (latin) fehér; tehát pelálb: fehéres arc-bőrű, szőke; pelálb az örmény „dsermág" (fehér) román fordítása. Pelálb Nikula. Szam. H. II. köt. 68 l. 286 t. — Ászvádur Pelálb-ján. Szam. Ker. II. köt. 457 l. ápr. 3. A Pelálb családnév most nincs használatban. L. Dsermág, Fehér, Nikos.

Pêndás. Pêndar román szó: őr, felügyelő. Az örmény Báhágián család román neve. — Norszesz Pêndás. Szam. Ker. II. köt. 220 l. 44 t. 1759. A Báhágián, Bêrgár és Pêndás családnevek most nincsenek használatban. L. Báhágián, Begidsán, Bêrgár.

Pepinár = dinnyész, dinnyeárus. Cucurbita pepo (latin): dinnye; a pepo-ból képeztetett a pepenariu szó; az örmény Tètumdsi család román neve. — Minász Pepinár. Szam. Ker. II. köt. 385 l. 128 t. Kihalt család. L. Tètumdsi.

Pêpugár. Pápucar román szó: varga, csizmadia. A Goskár család román neve. Joseph Pêpugárián. Szam. Ker. III. köt. 11 l. 9 t. Kihalt család. L. Csizmás, Csobotár, Goskár, Pápugdsi, Suszter.

Pêr, a Pêrint rövidített alakja. — Krikorin Pêr-in tuszdèr: Pêr(int) Gergely leánya. Szam. H. I. köt. 31 l. 214 t. L. Perint.

Pércsul. L. Mártonfi.

Perint (Perint). Párinte román szó: atya. A román még mai napság is a papot így szólitja: „Domnu Párinte: tisztelendő atya; nálunk csak a szerzetes papnak czíme: pater (P.). — Perint Lukács. Szam. vár. lev. 1803—473 sz. — Minász Pêrint. Szam. Ház. II. köt. 350 l. 84 t. — Perint Thorosz. Szam. H. II. köt. 34 l. 665 t. — Jacobus Perint alias Pap. Szam. vár. lev. 1820. — Parintye Rebeka. Szam. vár. lev. 1813—834 sz. - Nicolaus Pap alias Perint. Szam. vár. lev. 1809—753 sz. — Minas

Parintescu. 1769-ben Nagy-Szebenből Szamosújvár város főbirájához irott levélből. — Gergely Márton alias Perint. Szam. vár. lev.; összeirás. Ezek a Perint-ek a Der-Márdirosz (Pap-Márton) családjából eredtek. — „Mennas Miklósfy" és mellette örményül Minász Pêrint-i. Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás. Ez a Der-Nikula (Pap Miklós) családjából vette eredetét. L. Der, Derder, Dondon, Pap, Pêr.

Pêrkêláb. A német Burggraf után alakult a porkoláb; eredeti jelentése várgróf, később jelentett várnagyot; újabb korban a vármegyei katonák és hajdúk főnöke. Kihalt család.

Persián (román képzővel): Perzsiai, Perzsiából való. Most ez az alak van használatban.

Persziáczhi: Perzsiából való. Luszig Persziáczhi. A Dsumerd (Zsumerd) család jött Perzsiából. Erzsébetvárosi összeirás. Luszig Szimoni Perziáczhu Urmánczi: Urmánczi (Persián) Simon Lukács. Csikszépvizi Ker. I. köt. 1770 év. A Persián (= Urmánczhi) család vezetékneve Simon, Simávon (Szimon). L. Persián. Simávon, Simon, Urmánczhi.

Peteláczhi: Petelei. Petele falú Maros-Torda megyében. — Peteláczhun Chácshigê. Szam. Ker. II. köt. 271 l. 54 t. — Ábrahám Peteláczhi Ibásfáloven: Petelei Ábrahám Erzsébetvárosról. Szam. Ker. II. köt. 586 l. 105 t. — Bêszágéczhi êz Peteláczhi Ágopin vêrtin Ábrahám-ján êz Nuridsáné. [illegible] Megeskettem Petelei Ábrahám Jakab fiát Nuridsán-t [itt Nuridsán keresztnév = Lucián.]. Szam. Ház. II. köt. 1742 év. 1 l. 9 t. A Petelei (Peteláczhi) család vezetékneve Ábrahám. — Catharina Lázári Petela. Szam. vár. lev. 1789. L. Ábrahám, Petelei.

Petelei, a Peteláczhi családnak magyar neve. Petrus Petelei. Szam. Ház. III. köt. 611. 1850 jan. 6. L. Ábrahám, Peteláczhi.

Petrásko = Péterfi, Petőfi; az örmény Bedroszián szláv fordítása. Petrásko Luszig. Erzsébetváros 1713. — Dobresti nemes Petrásko Márton. Szam. vár. lev. 1846. Kihalt család. L. Bedrosz, Petri, Petrovics.

Petri. Ego Antonius Petri parochus armenorum Csik-Szépviziensium. Szam. Ker. II. köt. 1773. 420 l. 83 t.

„Joannes Petri“ és mellette örményül: Ohánnesz Láthegoskárián. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. (Ez Láthegoskár Péter-nek volt fia). A Petri család vezetékneve Láthegoskár. L. Bedrosz, Kérpit, Láth, Láthegoskár.

Petrovics — Péterfi, Petőfi. — Petrovics Antal erzsébetvárosi káplán. Szam. vár. lev. 1825—1864 sz. — Kihalt család. L. Péter, Petri.

Petrucz, a Petri-ből román kicsinyitő ucz képzővel alkotott szó: Péterke. — Máriám Jánosi Petruczi: Petrucz János leánya Mária. Szam. Ház. II. köt. 2841. — Chácsko Petrucsigján. Erzs. Ker. II. köt. 56 l. 40 t. Ez az alak most nincs használatban. L. Petri, Petrovics, Péter.

Petul. Béd (պետ) örmény szó: fő, főnök; ul román határozó szócska (a, az); béd+ul (pet-ul) = a főnök. A Voith családnév örmény neve — Bedul. „Hántesz Amszoreá“ 1891. júl. füzet. — Mennász Petul-i. Szam. vár. lev.; régi jegyzék. — Nicolaus Pátul-i. Szam. vár. lev. 1764. — Távit Pètul. Szam. II. II. köt. 159 l. 81 t. L. Voith.

Peter. A görög πέτρα szóból (szikla) lett Péter. — Eszter Piter-ián. Szam. Ker. IV. köt. 106 l. L. Bedrosz, Fehér, Gergely.

Pheruz. Firuz perzsa szó: győző. A firuz-ból csinált az örmény pheruz-t. — Pheruz másképMiklósi Theresia. Szam. vár. lev. 1808—146 sz. Pheruz = Géza, Miklós, (Nicolaus, Νικόλαος = népgyőző), Viktor. L. Miklós.

Phokhêr (փոքր) örmény szó: kis, kicsi. A Kis (Kicsi, Kicsiny) család örmény neve. Phokhêr Toderás; phokhêr Bulbuk. E családnév most nincs használatban. E családnév előfordul Keleten is: Ohánnesz Phokhrávorián. „Mászisz“ 1880—2549 sz. L. Kicsi, Kicsiny, Kis.

Phulin. Phul (փուլ) örmény szó: fogyasztó, fogyat; *i* örmény saját. eseti rag, *n* örmény határozó; phul-i-n: a fogyasztónak (fia). — Szimon Phulinján. Szam. Ker. IV. köt. 3 l. ápr. 27. Kihalt család.

Phunqperer, a Nyegrucz család egyik ágának gúnyneve. L. Nyegrucz.

Phusztá örmény tájszó, jelentése: haszontalan, hiába való. — Phusztá Therez. Szam. Ker. II. köt. 786 l. 137 t. E gúnynév most nincs használatban.

Piktor. Pictor latin szó: festő, rajzoló; az örmény Náschárár fordítása. Chácshig Piktor. Szam. Ker. IV. köt. 20 l. — Rozalia Pictor. Szam. Ház. III. köt. 59 l. 1848 okt. 15. L. Gárdsthév, Kip (Kipucz), Nágo, Náschárár, Nikos, Pap (Der-Márdirosz), Zugráv.

Pipás, magyar szó. Ászvádur, Pipádsián (a lap szélén ez: Murádin). Szam. Ker. IV. köt. 220 l. Pipás másképp Murádin Péter. Szam. vár. lev. 1836. A Pipás-ok Szamosújvártt most Murádin-ok. L. Murádin.

Pipádsi (a magyar pipa és a török dsiből [árus]: dohányárús. A magyar pipa szóhoz hasonló a svéd, izlánd pipa; olasz pipa, piva; ángolszáz pip, pipe; dán pibe; német Pfeife. Vászil Pipádsi. Szam. H. II. köt. 551. 13 t. L. Csáusz, Pipás. Tèbèkár.

Piperdsi. L. Kiperdsi, Lukácsi.

Pipi, perzsa szó: urnő. Ágopè Hováginin Pipi-i-n vèrtin. Szam. H. II. köt, 341 l. 93 t. Kihalt család. L. Dsischátun, Szultán.

Piribocs. Az örmény piurghápér (պիւրղհապէր) szóból, mely kristályhordozó, gazdag jelentéssel bir, — csinálták ezen értelmetlen szavakat: Piribocs, Piripoth, Piripocs. — István Uszephin Piribocs-in vèrtin. Szam. H. II. köt. 412 l. 14 t. — Lukács Piribothi. Szam. vár. lev. 1823. E gúnynév most nincs használatban.

Piros, a Gármir családnév magyar fordítása. Christoph Piros (Szatmárról). Szam. Ház. III. köt. 57 l. — Erzsébeth Piros-ján. Szam. Ker. IV. köt. 89 l. 1831. nov. 28. L. Gármir, Roska, Roth, Stefánovics.

Pitikár. Pitnedsi török szó: veszekedő, czivakodó; ebből román ár képzővel: pitikár. Pitikár Ohánnesz. Szam. Ker. II. köt. 624 l. 101 t. Kihalt család. L. Gèlcsává, Háenig, Megrán.

Pituch. Pitic román szó: törpe, pulya. — Pituch Bogdán (a ki Deésen lakik). Szam. vár. lev. 1799 és egy lappal tovább ugyanez: Czetz Bogdán. („Miftisz crida"). Pituch a Czetz család egyik ágának gúnyneve. L. Czetz.

Placsintár. A görög πλακουντοποιός (placsintakészitő, placsintasütő) szóból csinált a latin placentarius és az örmény պղաքսիգործ (plaguntakordz) szót. Placsintár a

görög-latin placentar(ius) rövidebb alakja. Placsintár az örmény Blith (Blid) görög-latin fordítása. Ághácshá Távit Plecsintári Ásztvádzádurián: Ásztvádzádur Placsintár Dávid úr; 1736. okt. 24. Szam. Ker. II. köt. 147 l. 1694 t. A Placsintár család azon ágának, melyből Szamosújvár derék polgármestere: Placsintár Dávid eredt, vezetéknéve Ászvádur (Bogdán); ellenben a másik ág, mely gúnyosan „Lulim"-nak is neveztetik, Ohánnesz vezetéknevet viselt. — Ághá Kirkosá Plecsintár: Placsintár Gergely úr. Szam. H. II. köt. 8 l. 154 t. — Jákubás Plecsentár. Szam. Ker. II. köt. 159 l. 4 t. — Dávid Placsintár (így magyar betűkkel először 1751. júl. fordul elő). Szam. Ház. II. köt. 27 l. 26 t. — „Dávid Placsinta ablegatus et plepipot. priv. oppidi Szamosújvár." Szam. vár. lev. 1778—114 sz. — Joachimus Placsintár alias Jánossi. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. (Akkor tájt két Placsintár Joachim volt Szamosújvárt; egyik, ki Placsintár Jánosnak [örményül János-i] volt fia, így is neveztetett Jánosi Joachim). — Christophorus Kirkos Placsintár: Placsintár Gergely fia Kristóf. Szam. vár. lev. 1799—808 sz. — Anna Lengyel vidua Deodati Kirkor, alias Placsintár (Lengyel Anna, ki özvegye Placsintár Gergely fiának Bogdánnak). Szam. vár. lev. 1762—12 sz. — Még így is: Ászvádur Plecsit. Szam. Ker. II. köt. 177 l. 218 t. — Ászvádur Bélédsnitár (պիտիպուպ). Szam. vár. lev. 1718 *körül*. Csíkszépvízi levélből.) — Placsintár Bogdán alias Lulim. Szam. keresk. társaság 1848. évi iratai közt. E családnév előfordul Keleten is: Básinesárián. „Árévélkh" 1889—1505 sz. L. Áruthun, Ásztvádzádur, Bisi, Blid, Bogdán, Kirkosá, Nevelics, Ohánnesz, Szongott, Urmánczhi.

Pobig (բոպիկ *pobik*) örmény szó: mezitláb. — Márdirosz Pobig Vártán-i. Szam. Ház. II. köt. 98 l. 36 t. Kihalt család.

Polgár. L. Bergár.

Polyák (Poliák, Pojlák). Az örmény a lengyelt ilách, lehczhi, leh, pálák, polák-nak nevezi. Vászil Polcák. Szam. H. II. köt. 80 l. 181 t. — Polyák alias Izsák László. Szam. vár. lev. 1759. — Vászil Száhági Gárds-

thévján Polák-i. Szam. H. II. köt. 13 l. 109 t. A Polyák és Gárdsthév család vezetékneve Izsák (Száhág). A Gárdsthév, Polyák, Izsák (Száhág) egy család. — „László kurta kezű" és mellette örményül Vászil Polcák-i. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. — Polyák vagy Lengyel József, erzsébetvárosi polgár. Szam. vár. lev. 1836—306 sz. L. Bosnách, Gárdsthév, Ilách, Izsák, Kázák, Khêsdurián, Kovács, Kurtakezű, Lengyel, Száhág, Toth.

Pongrácz. Pongrácz Joachim. Szam. vár. lev. 1812—1923 sz. A Pungucz család azon ága, mely Pongrácz-ra változtatta nevét, Balázsfalván lakik. L. Pungutz.

Pop, a Pap másik alakja. „Pop Gabriel" és mellette örményül Kápriel Kátánê. Szam. vár. lev. 1736 évi összeírás. A Pap (Derder, Dondon) család Katonának is nevezetett. „Deodatus Popp" és mellette örményül Aszvádur Derderjáncz. Szam. vár. lev. 1736. évi összeírás. — „Popp Drágics" és mellette örményül Mêgêrdics Moldováni. Szam. vár. lev. összeírás. Derder (Dondon), Moldován Pap (Popp) egy család. — Popojcájéncz Kirkor. Erzs. Ker. I. köt. 1571. 28 t. L. Derder, Dondon, Moldován, Pap.

Popoi = Pop. L. Pap, Pop.

Popovics. Báb = Páp = Pop (örm.): nagyapa. Popovics = Nagyapa-fi. A török az atyát bábá-nak nevezi. — Gházár Popoviesján. Szam. H. II. köt. 123 l. 78 t. L. Sziliuszchi.

Porumb. Porumb román szó: galamb. Porumb = Jonás, Columbanus, Galambos. — Száhág Porumb. Szam. H. II. köt. 35 l. 623 t. Porumb Auxentius Horopszimá. Szam. vár. lev. 1814. A Donogán, Duha, Hulbá, Polumb, Tarisnyás (Trásztádsi) család vezetékneve Angszend. Örményül ághávni [illegible]. Keleten: Háruthun Ághávnián. „Árévvélkh" 1887—1010 sz. L. Duha, Galamb, Hulba, Porumb.

Potoczky. Potoczyska helység az orosz határszél közelében. Van Szamosújvár város levéltárában egy erkölcsi bizonyítvány; kiállítója így irta azt alá: „Datum in urbe Cravovia Poloniae. 1768 die 15 Maj. Joannes Stanislaus Podoczki Comes." Ebből látszik először az, hogy a Potoczki-ak vezetékneve Stanislaus és másodszor,

hogy Lengyelországban a Potoczki-ak grófok (Comes) voltak. Legtöbb Potoczky Csik-Szépvizen lakik.

Prekubán. Prokóp vértanú emléke júl 8-án. Kihalt család.

Pribág. A Pribág család vezetékneve Dzerig, Jákub Dzerigián jév ájl. Pribági: Dzerig vagyis Pribág Jakab. Szam. Ker. IV. köt. 236 l. Pribég, Pribék: transfuga, perfuga, szökevény. Horvátul pribek; a dalmát nyelvben: pribegh; a törököknél bri-beg = fiam uram a neve a keresztény vallásból áttértnek; innen e név a kereszténveknél hitehagyottat jelentett. Volt városunkban egy Wolfgangus Pribék nevű írnok; erről neveztetett el csufosan az örmény Dzerig család Pribág-nak. Szam. vár. lev. 1799—78 sz. — Ez a család Zerif nevet is viselt. Szam. vár. lev. 1784—185 sz. L. Dzerig, Zerif.

Publág. Publáh (török) = Bêlbul, Bulbul, fülemile, csalogány, örményül szochág, dzidzárnul. Bublik(án) = Papagály. — Chácshig Bábligján. Erzs. Ker. II. köt. 157 l. 71 t.

Pungucz. Pungă román szó: erszény, zacskó, uc román kicsinyitő szócska; punguc: kis erszény. — Krikor Pungucz. Szam. Ker. II. köt. 407 l. 98 t. A Pungucz család egyik ága, mely Balázsfalván lakik, nevét Pongrácz-ra változtatta. — Chácshig pungă uskâtê (román szavak: száraz erszény = üres). Szam. vár. lev.; régi összeirás. — Chácshig, vor mágánuámp Pungucz: Chácshig vezetékneve Pungucz. A Pungucz-ok Chácshig-ok. L. Chácshig, Dobriban, Erszényes, Hébás, Pongrácz.

R.

Rátz. Rață román szó: récze. A Pát család román neve. — Rátz másképen Pát Erzsébet. Szam. vár. lev. 1836. — Antonius Rátz. Szam. Ház. III. köt. 69 l. — Rácz Anna. Szam. Ker. IV. köt. 313 l. Andreas Rácz alias Donig. Szam. vár. lev. 1772 évi jegyzőkönyv. Az Ázbej család azon ága, mely Pát-Rácz melléknevet visel, Donignak is neveztetik. — Antonius Gergely alias Rátz. Szam. vár. lev.; összeirás. (Ez az Antal, Donig Gergelynek volt fia).

— Deodatus Ratz alias Thaddeus. Szam. vár. lev. összeírás. (Két Rátz Bogdán volt városunkban; egyik megkülönböztetésül bérmanevéről Tádé-nek is neveztetett). A Rátz (Pát, Ázbej) vezetéknéve Szákó. A Rátz név először 1755-ben fordul elő Szamosújvárt. L. Álács, Ázbej, Bobhok, Donig, Hálká, Pát, Szákó.

Rátotta magyar szó: rántotta, rántott-tojás, Eierspeise. A Czêvádzégh családnév magyar fordítása. Gregorius Rátota. Szam. Ház. III. köt. 57 l. — Rátotta István. Szam. vár. lev. 1785 („Vakár crida"). Rátotta a Theodorovics család gúnyneve. — Rátotta másképen Theodorovics Gergely. Szam. vár. lev. 1856. L. Czêvádzegh, Theodorovics.

Remundás. Remonte német szó: pótlóló, Ergänzungspferd, Ersatzpferd, Remontepferd. — Rozsi Remundás Szigeten: Máramaros-Szigeti Remundás Rózsi. Szam. Ház. III. köt. 5 l. Remundás, a szigeti Todorovics család, mely lovakkal is kereskedett, gúnyneve. L. Todorovics.

Kisebb közlemények.

Az Ararát csúcsán. A földleírók közelebbről Moszkvában tartottak nemzetközi gyülést. E gyülés tagjai közül többen átkelvén a Kaukázuson, Ecsmiadzinbe mentek. A katholikosz igen szivesen és megkülönböztetett tisztelettel fogadta európai vendégeit. Közülök néhány érdeklődő megmászta a közel fekvő Ararát hegyét. Az Ararát hegynek két csúcsa van: az egyik, mely Nagy-Ararátnak (az örményeknél Nagy-Mászis) neveztetik, magassága 5400 méter, ellenben a másik, a Kis-Ararát (Kis-Mászisz) 4000 méter magas. A Kis-Araráton nyáron nem találunk havat; ellenben a Nagy-Ararát majdnem félig hóval van födve. Első izben a jelen század első felében mászta meg az Ararát hegyét a dorpati (Oroszország) egyetem tanára Parrot, ki az ecsmiadzini zárdából magával vitte volt fel a hegyre Aboveán Chácshádurt is. Aboveán Parrot meghivására Dorpátra ment, hol be is fejezte tanulmányait. Aboveán neves örmény regényiró irta a „Verkh Hájászdáni" (Örményország sebei) czimü derék müvet. (Arczképét és életrajzát közölte folyóiratunk). Dsemsz Brájsz angol miniszter is megmászta ezt a bibliai hegyet. Útjáról érdekes müvet irt. Az „Ararát csúcsán" czimü munkája le van fordítva oroszra és örményre is.

Keleti adoma. Murát szultánról mondják, hogy sétaközben egy hetven éves öreg embert látván kertjében pálmát ültetni, hozzá ment és azt kérdé tőle: Mit gondolsz öreg, negyven év mulva élni fogsz-e? s ugyan miért ülteted e fákat, azt hiszed talán, hogy e pálmák gyümölcsét még élvezni fogod?" — Legmagasabb és legkegyelmesebb uram! — válaszolt erre az öreg — azt, hogy negyven év mulva még élek-e vagy sem, Allah tudja; de azt, hogy unokáim élvezendik, magam is reméllem. Elődeim is ekképen gondoskodtak rólam, a mint én most unokáimról, s én is élveztem azon fáknak a gyümölcsét, melyeket egykor ők elültettek; a mint reméllem, hogy unokáim is élvezendik egykor az általam most ültetett pálmafák gyümölcseit!" — A szultán kissé elcsodálkozott az öreg ember válaszán, s egy maréknyi aranynyal jutalmazta meg őt; mire az öreg humoros hangnyomattal így felelt: „Még életemben élvezem az általam ültetett fáknak a gyümölcsét!"

Irodalom és művészet.

A Vántó regéje. A Vántó partjain angol és orosz tudósok nem rég egész sorát fedezték fel az érdekes műemlékeknek, feliratoknak, a melyek mind abból az időből valók, a mikor Armenia még független, hatalmas királyság volt. Ebből az alkalomból a velenczei (San-Lazaro) örmény szemle, a „Pázmáveb" (Polyhistor) föleleveníti a régi mondát, mely a Vántó partjaihoz füződik. Ez a tó egykoron az örmény birodalom központja volt. Gazdag és hatalmas városok feküdtek partjain, köztük a főváros is ragyogó palotáival, hatalmas hidjával. A kertek és mulatóhelyek nagy bőségben váltakoztak egymással. Ide a Ván-tó kies és barátságos partjaihoz jött el nyaranta Szemirámisz is a szép és nagyhatalmú királynő pompás udvarával. Vendége volt az ifjú Ará örmény királynak, a kit az örmény történelem „Kéghéczig" (szép) melléknévvel említ. A hevesvérű és szenvedélyes Szemirámisz csakhamar szerelmes lett a szép királyba, ez azonban visszautasítá őt... Így beszéli ezt az örmény rege. Mai napság a Ván-tó környéke elhagyott puszlaság, forró és kopár sivatag...

Olvasóink figyelmébe. Voith Antal kéziratban levő „Elméleti és gyakorlati örmény nyelvtan"-a, melynek előszavát és részletes tartalmát lapunk tavalyi évfolyamának októberi füzete hozta, közelebbről sajtó alá kerül. Midőn ezt olvasóinknak becses tudomására hozzuk, kérjük olvasóinkat, hogy ezen, irodalmunkban hézagpótló munkának, — mely nemcsak az irodalmi új-örmény, hanem az ennek megtanulhatása végett elkerülhetetlenül szükséges, ó-örmény nyelvet is tárgyalja, s néhány olvasmányban az orosz- és erdélyi örmény dialektust is ismerteti, s a mely csatolt szótárak, valamint az örmény irodalom rövid ismertetése által más segédeszközök megszerzését nélkülözhetővé teszi, — mielőbbi megjelenhetését

heeses megrendeléseikkel támogatni szíveskedjenek. A kéziratban körülbelül 400 lapra terjedő, gazdag tartalmu munka előfizetési ára csak 1 frt 20 kr. Szerző czime: Voith Antal tanárjelölt, Kolozsvártt — Egyetem.

Közgazdasági élet.

A „Kereskedelmi Muzeum" felügyelő-bizottsága, melyet báró Dániel Ernő miniszter az intézet érdekeinek előmozdítása és a kiviteli kereskedelem irányítása czéljából legutóbb újjászervezett és melybe az elsőrendű kereskedelmi és ipari intézmények és testületek képviselőiben mintegy negyven ismert nevü szakférfiut nevezett ki, — április 17-én tartotta első ülését a kereskedelmi miniszterium nagy üléstermében. A teljes számban megjelent tagokat Vörös László államtitkar üdvözölte és mindenekelőtt kifejezte a miniszter élénk sajnálkozását a fölött, hogy egyéb hivatalos elfoglaltsága miatt az ülést nem vezethette személyesen. Az elnöklő államtitkar hangsúlyozta azt a fontos szerepet, melyet a „Kereskedelmi Muzeum" iparunknak úgy az országban, mint főleg Keleten való térfoglalása érdekében betölt. A kormány az érdekelt testületek képviselőit felhivta, hogy a kivitel kérdéseit sürübben vitassák meg és kiküldötteik által terjesszék elé óhajtásaikat a „Kereskedelmi Muzeum" felügyelő-bizottsága útján a kormánynak, melynek elhatározásaira a testületek tanácsai mindig súlylyal fognak birni!...

Mi ujság az örmény világban?

A szultán és az örmények. A szultán az örmény forradalmi bizottságot pénzzel igyekszik nyugalomra birni. A szultán a minap utasitotta a perai kormányzót, hogy ez küldje el bizalmas emberét Párizsba. A kormányzónak örmény bizalmasa: Bulbulián azt telegráfálta Párizsból, hogy fáradozása sikerrel járt és hogy a forradalmárok nagy szükségben vannak. A szultán erre meghagyta, hogy táviratilag küldjenek Bulbuliánnak kétszáz török fontot...

Izgatottság Ván-ban. Vánban nagy az izgatottság; mert — a miatt, hogy Deroyan kaukázusi forradalmár állitólag ott van, — több helyütt házkutatást tartottak és néhány ezer örmény menekülőt kiutasitottak. A váni örmény érsek, ki állitólag közbenjárt, ennek következtében megszüntette működését. Ohánnesz Feridnek, a váli helyettesének közbenjárására, a ki örmény nemzetiségü, megszüntették a tett intézkedéseket és nyolcz napi határidőt adtak Deroyan kiszolgáltatására...

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája.

Hazai krónika.

A kereskedelmi miniszter kitüntetése Dániel Ernő báró kereskedelmi minisztert a Király, kiváló szolgálatai elismeréseül a vaskoronarend első osztályával tüntette ki. Az „Esti Újság" ez alkalomból cikket ir Dániel bárórói, mint a modern arisztokráczia képviselőjéről s abban — egyebek közt — ezeket is mondja: „A modern aristokráta nem a régi idők gögös és kizárólagos természetes fogalma. Ellenkezőleg distinkczió, az előkelőség, a társadalmi rang szeretete párosulva a jelen idők szellemének teljes érvényesülésével: a noblesse oblige elvének kultusza ez. Hivalkodás nélkül élvezni a rang fényét jó kedvvel, teljesiteni a kötelességét és a társadalommal szemben nem rang szerint, hanem érdem, tehetség, jellem és emberiség szerint taksálni embertársait. Igy látjuk a Dániel családot, a minisztert szeretetreméltó nejét és szép fiait szerepelni társadalmunkban. Ezért örvendünk, ha őket új öröm, kitüntetés éri, — A „Pesti Napló" erre a kitüntetésre vonatkozólag igy szól: A hivatalos lapban királyi kézirat jelent meg, mely kedves figyelem annak, a kinek érdeme ott királyi elismerésben részesül, azonfelül őszinte örömmel tölt el mindenkit, a ki az igazi érdemnek nem irigye, hanem barátja. Ő Felsége báró Dániel Ernő kereskedelemügyi miniszternek az első osztályú vaskoronarendet adományozta, mint a kézirat mondja: kiváló szolgálatai elismeréseül. A magyar közvélemény jól ismeri azokat a hasznos és fontos szolgálatokat, melyeket báró Dániel Ernő a magyar kereskedelemnek, iparnak és közlekedésnek tett. Az ő neve, az ő müködése szoros kapcsolatban áll a milleniumi esztendővel, a melynek korszakalkotó munkájában a legkiválóbb része volt. Amaz érdeme elismerésében kereste fel első izben a királyi kegy és hogy most újra megtalálja hozzá az utat, bizonyitása annak, hogy báró Dániel Ernő újabb érdemekkel tetézte az előbbieket.

A képviselőház febr. 15-én kezdette meg a vallás- és közoktatásügyi tárcza költségvetésének tárgyalását. Sámuel Lázár felszólalása után Dr. Wlassics Gyula kultuszminiszter kért szót. A keresztül vitt vagy keresztül viendő munkákra és tervekre utalt, melyeket a kisdedóvástól kezdve egész a felső oktatásig a magyar kultura érdekében szükségesnek tart. Midőn a középiskolákról szólott, ezeket is mondotta: „A középiskolák felállitásánál a párhuzamos akczio hive. Ha Erzsébetvároson és Szamosujvárt létesit középiskolát, ilyet Makón, Gyöngyösön és Szentesen is létesit." Dicsérőleg emlékezik meg a középiskolai tanárok tudományos müködéséről. E tanári kar kiveszi a maga részét a tudományos nemzeti munkából. (Helyeslés.)

A „Kolozsvári takarékpénztár és hitelbank" választmányának örmény tagjai: dr. Csiky Viktor egyetemi tanár, Kovrig Albert bankigazgató, Lázár Gerő kereskedő, dr. Mály István orvos, Merza Gyula birtokos, Szentpétery János birtokos, Tüzes Karácsony kir. közjegyző, Voith Gergely gyártulajdonos, dr. Wolf Gyula bankigazgató.

Uj doktor. Mesko Zoltánt február hó 26-án avatták fel a kolozsvári tudomány-egyetemen — a szokásos formák közt — doktorrá.

Szamosújvári Hiradó.

— A helybeli állami gymnasium április 16-án igen sikerült ünnepélyt tartott. Mivel az ifjúság húsvét másodnapján (április 11.) rendes szünidőt tartott, az 1848-iki törvények szentesitésének ötven éves emlékünnepét egy pár nappal később ülte meg. A tornahelyiség csinosan feldiszitett termeit nagyszámú és fényes közönség foglalta el. A felejthetlen ünnepélyt dr. Mártonfi Lajos igazgató nyitotta meg. Erre az ifjúság énekkara Liemann karnagy vezetése mellett zenekiséretttel a „Szózat“ ot énekelte el. Most Hirsch Ottó VIII. osztályos tanuló ment fel az emelvényre és egy hazafias költeményt szavalt el. A müsor negyedik száma zenedarab volt: az ifjúság dicséretes zenekara Mozart nyitányát játszotta el — szépen. Erre az ünnepély fénypontja következett: Mihelics Károly tanár remek alkalmi beszédét oly szónoki hévvel adta elö, hogy a kitörö gyakori éljenzés miatt többször volt kénytelen gyönyörü beszédét megszakitani. Beszéd után a kiváló szónoknak többen gratuláltak. Ezután Vákár Péter VII. osztályos tanuló szavalt; mire a „Hymnus“ következett. Az igazgató bezáró szavai után a nagy érdeklödést tanusitó közönség zene-induló kellemes hangjai mellett hagyta el azokat a barátságos termeket, melyek rövid időközben már két szép ünnepélynek adtak igen alkalmas helyiséget...

— Gróf Majláth Gusztáv erdélyi róm. kath. püspök 100. Voith Gergely kir. tanácsos Deésről 50, Novák Lajos (Szamosújvár) 25 és neje: Szamtartó Katalin szintén 25, és Dr. Mály István Kolozsvárról 5 frtot küldött a Salamon templom restaurálási költségeinek fedezésére. Az eddigi összeg kamatjaival együtt tesz 1188 frt és 68 krt. Ehhez hozzáadva az itt nyugtázott 205 frtot, tesz az egész 1393 frt 68 krt. En azonban csak 1243 frt 68 krról fogok elszámolni, mivel a püspök és Voith adománya a plebános úr kezéhez ment. És itt örömmel hozom a mélyen tisztelt olvasó közönség becses tudomására azt, hogy már hozzákezdettünk az első hazai örmény templom restaurálásához. A korhadt oltárokat leszedték; a köveket, melyekkel a padolat ki volt rakva, felszedték — és már rakják a csinos burkolat-lapokat...

— A szamosújvári mükedvelö-társulat a Szent-Ferenrendi templom orgonájának javára 1898. ápr. hó 11-én a városi vigadó nagytermében Szigeti Józsefnek a „Becsületszó“ czimü két felvonásos vigjátékát adta elö. Szereplö személyek voltak: Voith Lajos, Filep János, Göneczy Mihály, Voith Vetti, Zacharias Józsefné, Voith Mariska, Bulbuk Bogdán. Az előadást táncz követte.

— A helybeli kir. járásbiróságnál dr. Gölner Béla eltávozása folytán megürült albirói állásra az igazságügyminiszter Balló Lázár deési törvényszéki albirót rendelte ki.

— Gymnasiumunk segélyegyletének alakuló gyülését febr. hó 27-én tartottuk meg. A nagy számmal megjelent érdeklödö tagokat dr. Mártonfi Lajos igazgató üdvözölte, ki előadta az egylet keletkezésének körülményeit. Jegyzőnek megválasztatott Balázsy Cyrill, pénztárosnak Kopár Kristóf, ellenőrnek Esztegár Antal. Választmányi tagok: Ancean Sándor, Bárány Lukács, Esztegár László, Gajzágó Ferencz, Kirschner Izsák, Nagy Lajos, Placsintár Dávid, dr. Ramonczai László, Vajna Károly és Voith Miklós.

Tizenkettődik évfolyam. 1898. 6. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:
SZONGOTT KRISTÓF.

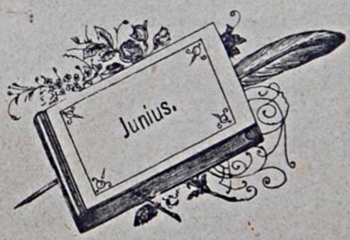

SZAMOSÚJVÁR.
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1898.

Tartalom.

Czetz tábornok életrajza. — Az „Armenia" számára irta önmaga.
Mulnak az évek. — Dzádurián költeménye. — Simay Gergelytől.
Örményország története és irodalma. IV. — Dr. Molnár A.-tól.
Remény. — Költemény. — Rusz Jánostól.
Czetz János tábornok. — A »Budapesti Napló«-ból.
Örmény ifjú szerelme. — Költemény. — Kritsa Pétertől.
A magyarhoni örmény családok genealogiája. — Kilenczedik folytatás. Irta: Szongott Kristóf.

Kisebb közlemények.

Egy trónkövetelő.
Babylon romjai.

Irodalom és művészet.

A magyar czimer kettős keresztje.
Képes örmény-román naptár 1898-ra.

Közgazdasági élet.

A Székelyföld közgazdasági é.dekében.

Mi újság az örmény világban?

Mechithár kétszázados emlékünnepe.
Új segély az örmények számára.

☞ *Az „ARMENIA" előfizetési ára egész évre 4 frt., félévre 2 frt., — egyes füzet 40 kr.*

Az első évfolyam egészen elfogyott. A többi tiz évfolyamból (II—XI) még teljes számú példányokkal szolgálhatunk: egy-egy évfolyam ára két (2) frt. Reméljük, hogy az érdeklődő olvasó közönség megragadja a kínálkozó kedvező alkalmat (egy-egy évfolyamot félárban adunk) és sietni fog megrendeléseivel annál is inkább, mert a mondott évfolyamokból még csak néhány eladó példányunk van: azután drágán sem szerezheti meg az „Armenia" eddigi évfolyamait.

CZETZ JÁNOS tábornok.

Czetz tábornok életrajza.

Az „Armenia" számára irta önmaga 1897-ben Buenos-Airesben.

— Első közlemény. —

I. Gyermek- és fiatalkorom (1822—1842.)

Születtem 1822-ben június hó 8-án Szt-Medárd napján Gidófalván Háromszékmegyében. (Erdélyi részek). Atyám székely-huszár ezredi nyugdíjas őrnagy volt. Hihetőleg parancsnoka volt azon kis csapatnak, mely a nagy franczia forradalomban elfogta a conventionális republicanus követeket... és azóta minden háborúban részt vett a császárság végéig; az 1815-ik esztendőt Párisban és Dijonban töltötte. Még emlékszem, hogy 4—5 éves koromban édes atyám minden nap igazitotta zsebóráját a nap szerint egy Párisban szerzett delejtű segitségével.

Édes anyám a Csiki nemes családból származott és Nagy-Szebenben nevelt derek magyar-székely asszony volt; házát szigorúan tudta tartani s bús magyar nótákkal altatta el fiait és leányait. Édes atyám halála után édes anyám behelyezett hét éves koromban a kézdi-vásárhelyi katonaiskolába és onnan Haller a 12 éves fiút a 11-dik székely-huszár ezredbe vétette fel: a bécsújhelyi (Wienerneustädter) katonai Akadémiába.*)

*) A bécsújhelyi katonai akadémia Mária Terezia rendeletére. a Habsburgok nagyherczegi palotájában, a magyar határszélen állittatott fel. Ez a palota egy kis vár volt, melynek nemcsak ligete, hanem árkai és felvonó hidjai is vannak. Itt voltak az ebédlő, a tan- és hálótermek. Ebben volt az igazgató és a tanári személyzet lakása. A tanárok többnyire katonatisztek voltak, de a három alsó osztályban három egyházi személy is tanitott. A tanfolyam nyolcz évre oszlott. A ligetben volt két elég nagy, jó és tiszta vizu tó: ezeket nyáron uszodának és télen sikonkázásra használták. Nem hiányoz-

Ezen időben ez az Akadémia, melyet Mária Terezia alkotott, volt a legelső egész Európában. Nyolcz évig tanultam ebben az intézetben; reám nézve ezen idő legnevezetesebb eseménye az volt, hogy a nyolcz éven át minden hónapban 82 tanulótársam közt mindig én voltam — a legelső. Ferdinánd császár és magyar király történetesen épen akkor látogatta meg az intézetet, midőn én és mintegy kétszáz más társam készültünk felvenni a bérmálás szentségét; mindnyájunknak a király lett — bérmaapánk. Említést érdemel még I. Miklós orosz czár megjegyzése; midőn ez egy rövid szemle alkalmával bejárta volt az egész palotát, úgy nyilatkozott volt, hogy az ő országában a katonai tanulóknak nem adnak szőrderekaljakat, hanem csak szalmazsákokat. Igaz, hogy e részben igen nagy-úri módon adtak mindent és így közülünk sokan megszokták az úri módot, mit később a szolgálatban sajnosan kellett nélkülözniök; mert a rövid hadnagyi fizetéssel épen be nem érték: adósságba estek, miért oda kellett hagyniok a katonai pályát.

Egyébiránt sokra tanitottak; jól tanitották főleg a mennyiségtant, történelmet, földrajzot, katonai szabály-

---

tak a nyelv-, táncz- és vivómesterek sem; volt lovagló iskola, torna-helyiség és voltak különféle játszóterek. Nagyszerű volt ez az intézet; azért nem is csoda, ha ez az akadémia látta el a monarkhia hadseregét fölös számú kitünő tisztekkel. Volt kápolnánk is, a hová a nyolcz éven át naponként reggel 5 vagy 6 órakor elmentünk misét hallgatni és hol mi növendékek lelkesítő énekeltünk. Bécsújhely a Lajtha-völgyében fekszik; az említett kastély — ma az akadémia — melyben előbb határgrófok, később herczegek laktak, zárta el a Lajtha-völgyet. Szép, nagy liget veszi körül ezt a nagyszerű épületet; e ligetben sétáltak a növendékek. A keleti külvárosban még 1842-ben is mutattak egy emlékjelt, hol Frangepán és Zrinyi lefejeztettek. Három mérföldre fekvő Eszterházy herczeg kastélya, hová fenyvesen keresztül regényes út vezetett. A szünidő alatt el-elmenegettünk ide, hol igen vendégszerető fogadtatásra találtunk... Éltem ezen legboldogabb szakában ismerkedtem meg a német irodalommal: Schillert, Göthét, Grillparzert, Wielandot majdnem fejből tudtam. A franczia irók közül Racin-t, Corneillet, Voltairt is többször átolvastam; olvastam egyetmást Horac-ból is. Ékes-szólástan tanárom, egy lengyel eredetü czisterczita, egyik irásbeli dolgozatomra ezen szavakat irta: „Szerző a legszebb reményekre jogosit.“ Ekkor 16 éves voltam.

zatot, rajzot stb. Őszintén el lehet mondani, hogy a szegény tisztek fiai ebben az intézetben — hol mindent ingyen kaptak, de azért úriasan — töltötték életük legszebb éveit, míg 20 éves korukban — mint első vagy második állásban — a hadseregbe léptek.

1842-ik év október havában neveztek ki első hadnagynak a 63. gyalog ezredbe: elláttak útiköltséggel és egész egyenruhával. Nyolcz év mulva így érkeztem Brassóba, hogy viszont láthassam édes anyámat. Képzelhetni, milyen fogadtatásban részeltettek anyám és a család ismerősei, barátai. Egy hónapig napjaimat csak lakomában és táncz vigalomban töltöttem. Azután hozzákezdettem a szolgálathoz; három hónapig a katonai kórház parancsnoka voltam, azután határszéli parancsnok a tömösi szorosban.

Múlnak az évek...

— Dzádurián. —

Múlnak az évek, már hül a vérem,
Fogyva fogy nap-nap után az erőm,
Életem végét már közel érzem:
S késnek a jobb napok, semmi öröm!

Vajha elérném: drága szabadság
Hajnala szállja meg a hon egét,
Veszszen a zsarnok, szünjön a rabság,
Láncz ne szorítsa a honfi kezét!

Báresak a szellő szárnyain jönne
El valahára a kedvező hír;
Oh, ha e szózat zengne fülembe:
— Már szabad a haza; senki se sir!...

Simay Gergely.

Örményország történelme és irodalma.

— **Tsobánján Árság** felolvasása a párizsi földrajzi társaság ülésteremében.*) —

IV.

Az ősrégi örmény irodalomnak általános szürkeségéből nehány alak válik ki s bilincseli le a figyelmünket lyrai erejével s érzéseinek eredetiségével. Nehány iró, a kiknek lángelméjében a fajnak lappangó ereje nyilatkozott meg.

Az első Khorenei Mózes. Gyönge történetiró, a stylusa egyenlőtlen, de igazi költő. Az örmény népre nézve mintegy Homérnek a szerepét játsza. Az egyetlen, ki a régi hősökről beszél s a kit méltán nevezett el a nép „a költők atyjá"-nak.

Görögországban végezte tanulmányait, olvasta az Iliast, szereti a vitézi tetteket, lelkesedik a hősökért. Innen van, hogy bár nem nélkülözi a keresztény fanatismust, mégis áradozó hévvel magasztalja a régi királyokat, a kiknek megbocsátani látszik a pogányságot is, mert erősek és vitézek valának.

A midőn hősökről vagy valamely nagy ütközetről beszél, mindent háttérbe szorít benne a költő, lángra gyúl s emelkedetté lesz a hangja. „Ki az, így kiált fel, midőn a régi költők után képét rajzolja I. Tigrán királynak, — ki az a vitézek és a hősiességnek és erénynek csodálói között, a ki ne örvendeznék Tigrán emlékezetén s ne vágyakoznék oly férfiúvá lenni, mint ő? Első a vitézek között, mintaképe a derékségnek, fölemelte nemzetünket; a kik rabiga alatt görnyedtek, azokat képesekké tette arra, hogy más népeket leigázzanak s adófizetőikké tegyenek. Gazdagitotta az országot aranynak, ezüstnek és drágaköveknek halmazával, férfiaknak és nőknek való mindenféle alakú és szinű öltönyökkel, olyannyira, hogy a legrútabbak is vonzóknak látszottak, a szépeket pedig a korszak szelleméhez képest istenítették. A gyalogos kato-

*) Arsag Tsobanian, L' Armenie, son Histoire, sa Litterature, son role en Orient. Avec une introduction par Anatole France, de l' Academie Française. Paris, 1897.

nák lovakra kaptak; a kiknek eddig csak fabuzogányuk volt, kardot és lándsát forgattak; a meztelen mellű fegyveresek paizszsal és vasvértezettel födték magukat be. Ezeknek az egybegyült harczosoknak puszta látása s fegyverzetüknek vakító ragyogása elég volt az ellenség megfutamítására. Szerette a békét, szépítette és olajjal és mézzel hizlalta az országot. Ilyenek s ezekhez hasonlók a jótétemények, a melyekkel elhalmozta az országot a szőke fürtös fejű Tigrán, Eruvánt fia, a kinek pirosságtól csattanó volt az arcza, édes a tekintete, hatalmas a termete, szélesek a vállai, erőteljesek a lábai s a ki mértékletes volt az evésben-ivásban s tartozkodó az élvezetekben."

Valóságos époszok szólanak hozzánk azokról a lapokról, a melyeken Khorenei Mózes megénekli a felkelését Háiknak, az örmények ősapjának a zsarnok Bel ellen, és a titáni harczot, melyben Háik, „az izmos, élénk szemű s erőteljes karú hős előrohan, közeledik Belhez, hármas szárnyú nyilat lő reá, a mely behatol Belnek széles mellébe, a hátán jő ki s a gogös titán földre rogyik és kiszenved." Vagy a melyeken elénk állítja Tiridátot az alánok elleni nagy csatában: „Míg a két sereg összeütközik, Tiridát széttépi az ellenség tömegét s óriásként nyomul előre. Nem vagyok képes leirni karjának erőteljességét s hogy az általa megsebesített számtalan ember miként hánykódott és vergődött a földön, miként az ügyes halász által kivont s a hálóból a földre dobott halak. A minek láttára a bassilok királya Tiridát felé rohan, s lovának kantárja mögül előránt egy hurokból készült pányvát, teljes erővel a király mögé dobja s ügyesen átveti balvállárol a jobb hónalja alá, mert Tiridát épen felemelte volt a karját, hogy valakire rásujtson a kardjával. Ő egyébként vértezettel volt födve, a melyen nem hatolhattak át a nyilak. A bassilok királya, nem ingathatván meg kezeivel az óriást, a ló mellére vetette magát. Tiridát azonban megragadja balkezével a pányvát, erős mozdulattal kiszabaditja magát belőle, magához huzza ellenfelét s kétélű kardjával oly hatalmas csapást mér reá, hogy testének közepén ketté szeli s egyúttal a ló fejét is levágja."

A vitézségért való eme lelkesedés Khorenenél a szeretett és csodált haza iránti megható gyöngédségből táplálkozik. „Siratlak téged Örményország földje, így ir híres apostrophjának bevezető soraiban, téged, a legnemesebbet Észak vidékei közül;“ és a stylje valósággal ragyog, a midőn a tájak gazdagságát, változatosságát és szépségét, a hegyek büszkeségét és a völgyeknek üdeségét festi; vagy a midőn a tündéri kies voltáról beszél Van tájékának, a melyet Semiramis királyné nyaralóhelyeül választott. „Győzelme után néhány napig az Ará királyról Ararátnak nevezett síkon időzvén, eme bérezvidék déli részének vette utját Semiramis. Nyár évadja volt, s gyönyörködni akart a virágboritotta völgyekben és rétségekben. S látván a tájnak szépségét, a levegő tisztaságát, a források kristályvizét s a csobogó folyókat, így szólt: A hol ily szelid az időjárás s ennyire tiszta a viz, várost kell itt épitenünk s királyi lakást, hogy a nyarat Örményországban tölthessük, mindeme gyönyörűségeknek közepette.“

S ebben a hőslelkű költőben megvolt a bátorság arra is, hogy ostorozza kortársainak gyávaságát, fogyatkozásait és büneit. Az egykori nagyság és vitézi erények mellett rámutatott korának hanyatlására és romlottságára, mely az örményországi Arsacidák dynastiáját bukásba sodorta. Az örmény nemzet nagyjainak csarnokában kettős alakja van Khorenei Mózesnek, a ki egyfelől rajongó lelkesedéssel tekint a multnak hősi dicsőségére, másfelől keserű panaszokra fakad a jelennek hanyatlása fölött. Munkája talán épen ezért minden tévedése és hézagai daczára a legbecsesebb emléke Örményország régi irodalmának.

Méltó a megemlékezésünkre két más név is, a Phárbi Lázár és Eliseus nevei. Mindketten az örmények harczait irják le a perzsák s a mázdeismusnak Örményországba való átültetésére irányult törekvések ellen. Könyveik Örményországnak keresztény epopeáját foglalják magukban. Phárbi Lázár elegans, nyugodt, nemes stylü iró. Eleven tollal rajzolja alakját a bátor és hős Mámigoni Vártánnak, a ki két évtizedig küzdött a perzsák nyomása

és assimiláló ereje ellen. Eliseus, a kiben több a költői lángolás, szintén az örmények és a mazdeista perzsák küzdelmeinek az időszakát irja le nyolcz énekre osztott könyvében. A legteljesebb, a legőszintébb és legtisztább keresztény költői alkotások egyike ez a könyv. Egyszerű, nincsenek benne tetszetős leirások és mulatságos epizodok, mint Tasso regényében. De az igazi keresztény szellem hatja át. Egy népnek a lelkét irja le, nagy erőfeszitéseit és önmegtagadását. Eliseus is a hősiesség költője, azé a hősiességé, a mely Krisztusért minden szenvedésre, az élet feláldozására is készen áll.

Mesteri kézzel irja le a keresztény Örményország lélekállapotát a perzsák pogány nyomása alatt. „Az úr, ugymond, akkor nem tekintette magát különbnek a szolgánál, a nemes több kényelemhez szokottnak, mint a súlyos terhet viselő paraszt; az egyik csakugy nem veszitett szivósságából, mint a másik. Egy szive volt valamennyinek, férfiaknak és nőknek, öregeknek és gyermekeknek; valamennyien egyesültek Krisztusban s az ő tanitásának és a hitnek vértezetét öltötték magukra. Megvetették az aranyat, elhagyták a drága öltönyöket, a kincseket érték nélküli dolognak tekintették a tulajdonosaik. Az életük halálnak tetszett előttük s hitték, hogy a halál lészen az igazi életük."

A nemzet vértanúságra kész lelkének eme megkapó rajza után áttér a költő a szent háborúnak részletes leirására. Magasztos epizodokban mutatja be ennek a mysticus időnek a kiváló alakjait. A gyermekded lelkű, rajongó Vártán köré csoportosulnak az örmény keresztesek, a kik halálba mentek a nemzeti egyházért, köztük egy csodálatos pap és katona, Ghévont, a mint egyik kezében kereszttel, a másikban karddal, lelkesíti halálra szánt társait s megáldja azokat, a kik martyr-halált szenvedtek Krisztusban.

A legerőteljesebben megrajzolt alakja könyvének Vártán ellenlábasa, az áruló Vászágnak gyászos alakja, a ki megtagadta hitét, a perzsákhoz szegődött s harczba szállt vallása és hazája ellen. A gyülölet hangján ir róla Eliseus s megrázó képét adja a kegyvesztett áruló halá-

lának, a kit azok vetettek börtönre, a kiknek rabszolgájává szegődött. „Maga is fogoly, látta a szent foglyokat, a kik lélekben egyesülve megnyugvással fogadták a rájuk mért szenvedéseket. Látta és irigyelte őket. De senki sem akarta őt befogadni ebbe a csoportba s külön helyen őrizték. Minden nap kivezették a törvényszék előtti nagy térre; mindenki gúnyolta és szidalmazta. Megfosztották minden javaitól s oly nyomorba jutott, hogy a szolgái koldultak, hogy neki kenyeret vihessenek. A börtönben undok betegségek lepték meg; a belső részei feloszlásba mentek, férgek nyüzsögtek a szemeiben és orrlyukaiban, undok bűz áradt ki belőle s a hű szolgáit is elüzte. Csak a nyelve élt a szájában, de ajkai nem ejtették ki a megbánás szavait. Fuldoklás közben érte a halál s elviselhetlen kínok közt szállt a pokolba."

Leginkább megható része Elizeus könyvének az örmény nőkről szóló töredék. Az örmény nők mindenkor csodálatos önfeláldozásnak adták tanújelét s a nemzet történetében számos példájával találkozunk a hősies bátorságuknak. Ani ostrománál, a XII-ik században, mint egy krónikás szemtanú leirja, egy örmény nő a bástyákról köveket dobott az ellenségre, saját testéből tépte ki s dobta vissza a nyilvesszőket. Midőn a XIV-ik században Tamerlan tűzzel-vassal pusztította Örményországot, egy örmény nő, Gáriné inkább hegyszakadékba vetette magát, semhogy a zsarnok foglyává legyen. S a legújabb keleti vérengzések idejében is elődeikhez méltóaknak mutatták mugukat az örmény asszonyok. Sassunban a sziklákról vetette le magát Sáké több társnőjével; Páluban a törökök által üldözőbe vett harmincz örmény nő vallási énekeket zengedezve ugrott az Euphrat hullámai közé s Konstantinápolyban két évvel ezelőtt örmény leányok dobtak házaik ablakaiból bombákat az utczán levő gyilkosokra.

Senki nem irta azonban le annyi gyöngédséggel, mint Elizeus, az örmény nők vallásos érzéseit, ragaszkodását a családi tűzhelyhez és szülőföldhez, áldozatkészségét s a közös szenvedésben való állhatatosságukat. Megéneklé a gyászát azon örmény nőknek, a kiknek férjei a vallási harczokban vérzettek el vagy perzsa

fogságban sinlődnek. „A gyöngéd örmény nők, ugymond, a kik hozzá voltak szokva a hordszékeikhez és puha vánkosaikhoz, most gyalog és czipők nélkül mentek az imaházakba. Szünet nélkül könyörögtek és fogadásokat tettek, hogy elviselhessék e nagy megpróbáltatást. ők, a kik gyermekkorúk óta hornyúvelővel és finom vadpecsenyével éltek, most fűvel táplálkoztak: bőrük megbarnult, mert nappal égette őket a forróság és éjjel a földön feküdtek. Ajkaik szünet nélkül a zsoltárokat rebegték és vigasztalást találtak a próféták irataiban... Egyik télnek jege a másik után olvadt el, a tavasz visszajött és visszatértek a fecskék, — de ők soha sem láthatták többé szeretteiket. A tavaszi virágok ráemlékeztették őket a gyöngéd férjekre s a szemeik látni óhajtották arczuknak szelid szépségét. Az évi ünnepségek nem hozták őket vissza a távoli földről. Nézték az ő üres helyeiket az asztalnál és siránkoztak...“

— Az ötödik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Remény.

Csaknem gyermek s éreztem mégis,
Hogy nehéz az élet; hogy ember sorsa itten kín.
Kínlodtam s a kikkel szenvedtek szenvedtem én is,
Falatomat búval ettem a siralom völgyein.

Istenem, kivüle senki, vagy ha volt más,
Azok is könnyel s kínos verejtékkel áztatták kenyerük.
Egyedül itt s kihez szállott hő sóhajtás:
Isten; a többi — elzárták elölem szivük.

Nem csüggedve, némán, segítve emmagam,
Bizton hittem jobb jövőt, szép tavaszt.
Álmaim is voltak, fénynyel öveztem magam:
Édes, vidám család, felette hü anya virasztt.

Édes remény, rózsás derü ragyog a szivembe,
Hogy szenvedést béke váltja s megelégedés.
Kis otthon lesz, hisz szeret a szegények Istene.
Ő segítsen; hitványul csuszni bünös törekvés.

(Szamosújvár.) **Rusz János.**

Czetz János tábornok.

— A „Budapesti Napló"-ból. —

Szabadságharczunk hősi alakjai egymásután kidőlnek és érthető rajongással veszszük körül azokat, akik a nagy idők szereplői voltak. És ezért azok a magyarok is, akik messze földön, Buenos-Ayresben próbáltak szerencsét, a legnagyobb tisztelettel és gyermeki szeretettel veszik körül az agg Czetz János tábornokot szabadságharczunk legbátrabbjainak egyikét.

A Calle-Cordoba 1837. szám alatti csinos kis ház — a tábornok tulajdona — valósággal zarándokló hely. Ezért argentinai utazásomnak egyik legemlékezetesebb momentuma volt az a látogatás, amit ott tettem. A színes üveggel kirakott kapún túl, mintha valami templom csöndes udvara kezdődnék. A zajos utcza lármája ide nem hatol és a porfelhők után jól esik a gondosan ápolt növények üde zöld szine és pompás illata.

Csendes visszavonultságban, családja körében itt él emlékeinek az agg bajnok. Az a 76 esztendő, mely fölötte lezajlott, szép alakját meggörnyesztette, világos szemeinek tüzét kissé megbágyasztotta. De szellemének üdeségét, gondolkodásának szigorú logikáját megdönteni vagy akár csak megingatni képes nem volt. Zamatos magyar beszéde nem is sejteti, hogy a tábornok csaknem ötven év óta van távol hazájától. És ma, amikor már csakis honfitársai szük körében beszélhet édes anyanyelvén, nem felejtett belőle semmit.

Előttem áll a tiszteletreméltó, ősz alakja. Sürű, hófehér hajától és ősz szakállától nagyon elüt napbarnitotta, de üde arcza. Jóságos szemei őszintén és értelmesen tekintenek és csakis a sasorrnak merész hajlása, ajkainak határozott metszése árulja el a hadvezér energiáját és akaraterejét. Amikor arról beszélt, hogyan verte szét Zsibónál az oláh hadakat, hogyan vezette a piskii csatában golyózápor közepette csapatjait a hidat védő osztrákok ellen, amikor felelevenitette a medgyesi csata emlékét, a nagyszebeni csata dicsőségét, akkor felvillantak szemei és a katona szilaj harczi vágya égett bennük.

Czetz élete valóságos regény. Huszonhétéves korában tábornok volt már és az erdélyi sereg főparancsnoka, amikor egy csatában leesett lováról és összezuzta lábát. Ekkor kénytelen volt visszavonulni, úgy, hogy az oroszok elleni küzdelemben nem vehetett részt.

A világosi fegyverletétel után 1850. tavaszáig Magyarországban bujdosott. Aztán Hamburgba menekült, ahonnan Párisba jutott. Később Spanyolországba költözött és 1857-ben Rosas argentinai tábornok leányát vette nőül. Végre Argentinában telepedett meg. A bujdosó végre megpihenhetett. 1865. márciusban az argentinai hadseregbe lépett, mint hadi mérnök, ezredesi ranggal. Új hazájának nagy szolgálatokat tett a katonai szervezet kiépítése, a katonai akadémia vezetése, törzstisztek kiképzése és a hadmérnöki osztály alapítása és vezetése által.

Miután a tisztképző iskolát több mint negyedszázadig vezette, nyugalomba vonult. Magával vitte Tuszkulumába az argentinai hadseregnek és a nemzetnek tiszteletét és becsületét. Az argentinai hadsereg tudományos képzettségének atyját tisztelték benne. Még ma sem tudják tudását nélkülözni és nem egyszer folyamodnak hozzá tanácsért katonai ügyekben.

Argentinai tartozkodásom alatt éppen nagy dolgokra készült a köztársaság. Mindenfelé háborúról beszéltek, amelyet Chile megkezdeni készül. Határsértési kérdés volt az ürügy, amely mögött Chilének nagy érdekei voltak. Azzal a kérdéssel fordultam a tábornokhoz, hogy az argentinai hadsereg a háborúban mily szerepet fog játszani? Így felelt:

— Meg vagyok győződve, hogy dicsőség és győzelem fogja koszorúzni zászlóit és hogy tanítványaimmal, akik nagy számban vannak a seregben, nem fogok szégyent vallani. Csak egyet sajnálok: hogy én már nem mehetek harczba. Pedig mennyire szeretnék második hazámnak szolgálni. Így már csak itthon fogom osztogathatni a jó tanácsokat.

A tábornok fia hírneves ügyvéd és képviselő. Nagyon tehetséges, képzett, de — beteges, gyönge testű ember. Leánya, mérnök neje, tüzről pattant magyar menyecske-

tipus, — de magyarul nem tud. Két gyönyörű unokája is van a tábornoknak, akik megédesitik öreg napjait.

Hogy Czetz tábornok magyar hazájának minden ügye iránt a legélénkebben érdeklődik, az természetes. Magyar lapok járnak házához — asztalán ott van a „Budapesti Napló“ is, — könyvtárában új magyar könyvek állnak. Örömmel értesül belőlük az elmult negyedszázad haladásáról és arról, hogy hazánk hogyan és mivé fejlődött. A buenos-ayresi magyarság kicsiny, de annál hivebb baráti körében hévvel tárgyalja hazája ügyeit a tábornok és lángoló lelkesedéssel száll sikra a szabadság kérdéseiért! Hangja érczes lesz, amikor megszólal:

— Szabad hazáért harczoltam, szabad és boldog hazát akarok ismerni. Ha én magam, — amily boldogtalan vagyok, — nem is láthatom, ha unokáim az elvetett magnak gyümölcseit nem is élvezhetik, utolsó lehelletemig azért fogok imádkozni, hogy hazám nagy legyen és dicső, és olyan, amilyennek harczaink közepette merészen elképzeltük. És ha vissza nem is térhetek — hisz az idő késére jár és anyagi eszközeim sincsenek — lelkemben és gondolataimban hazámban élek. Hazámnak iparkodtam dicsőséget szerezni itt is, és magyar nevemre érdemetlen lenni nem akartam. Unokáim lelkébe bevésem a hazám iránt való szeretetet és ha szükséges lesz, ők is ott fognak állni honfitársaim sorában.

Szemeiben könnyek csillogtak és a lelkesedés pirja borította el arczát. Bucsúztam, nem maradhattam tovább. És az ősz ember, mintha hazája egy részétől kellett volna megválnia, úgy bucsúzott. Sirt, hazáját siratta.

Azt kérdeztem, mit üzen haza? Remegő ajkakkal csak egy szót tudott mondani:

Imádkozom...

Balassa Frigyes.

Örmény ifju szerelme.

Csak te rád gondolok,
Csak érted sóhajtok,
Szerelmedért mindent
Örömmel áldozok.
Tudnál-e szeretni engem
Te? kiért úgy dobog szivem;
Kiért odadnám mindenem!..
Oh jer, pihenj meg keblemen.

Mi kín az életem!
Nyugtom nem lelhetem;
Számomra több öröm
E földön nem terem.
Miért is vagy oly bájoló?
S e szív is mért oly lángoló?
Hogy tudnálak elfeledni
S a sírban nyugton pihenni.

Kritsa Péter.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA.

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával irta **Szongott Kristóf.**

(Kilenczedik folytatás.)

Retezár (Retedsár). Retezatu, román szó: csonka. Az anyakönyvben sokféleképp fordul elő: Erêtidsár, Erêtêdsár, Retedsár. Mánug Retedsár. Szam. H. II. köt. 201. 440 t. — Márton Reteszár. Szam. vár. lev. régi jegyzék. — Nicolaus Retezán. Szam. vár. lev. 1801—279 sz. L. Csonka, Ergêrczhi, Hercz, Moldován, Rusz, Stirbul, Tamás, Tamási, Thumán.

Ripszima, örményül Hêripszime, Horopszime. Melikh Antonin Ripszimáján: Ripszima Antal fia Melikh (Rex. Az örményben Melikh: Rex és Regina is). Szam. H. II. köt. 214 l. 21 t. Ripszime volt az a nevezetes római nő is, ki Tiridates alatt Örményországban vértanúságot szenvedett; ezen jelentékeny nőről Clemens Galanus így ir: „Virgo quaedam Romana, genere illustris, ac prae aliis formosissima, nomine Ripsimes, ut Diocletiani imperatoris nuptias, ac etiam persecutionem devitaret, una cum sociis virginibus triginta tribus, Christo dicatis, Roma fugiens, in Armenas se contulerat regiones: quam cum ibi perspiceret Tiridates, statim ita illius pulchritudine captus fuit, ut prae nimio amore ad insaniam quoque deveniret. Cumque nec illa, nec sociae, aut blanditiis, aut minis ad eius vota, atque Idolis immolandum adduci unquam potuissent; post dirissimos cruciatus, pro castitate, et Christi fide tuenda, omnes eo jubente necatae sunt, inter quas Caiana, (l. Gájánna a női keresztnevek között) aliarum Monitrix, celebrior praedicatur, que duabus sibi sociis virginibus adjunctis, supplicia subiens acerbiora, mirificum christianae fidei specimen edidit.“ Conciliatio pag. 16. L. Heripszima, Horopszime.

Román. (v. ö. Horom [Görög]). Uszep Román. Szam. H. II. köt. 485 l. 119 t. — Román Dominik jév Máriám Szimoni Andriás-i tusztêr — ughgháphár háj ergusznál (տղաքաքար ամ եղբայրամ ամ): Román Dominik és András Simon leánya, Mária — mind a kettő igazhivő örmény (örmény szertartású róm. kath.) Szam. Ház. III. köt. 51 l.

Romaskán. (v. ö. Horom). Romáskán Tódor. Szam. vár. lev. 1721. évi összeirás. — Michael Romáskán alias Lengyel. Szam. vár. lev. 1788. évi jegyzőkönyv. A Romáskán név most nincs használatban. L. Lengyel, Urmánczhi.

Roska (piros) a román rosiu-ból; az örmény gármir fordítása. Luszig Roska. Szam. H. II. köt. 129 l. 71 t. — Gházár Roská-ján. Szam. H. II. köt. 231 l. 1 t. A Roska család vezetékneve Sztephán (Stefánovics). Roska = πυῤῥός, Pyrhus, Rufus (Rufián); törökül Phortukáli. Theodorus Roska alias Lázár. Szam. vár. lev. 1776. márcz.

29-iki jegyzőkönyv. (A Roska család ezen ága azért neveztetik Lázár-nak is, mert ezen ág ősének keresztneve Lázár volt; az előbbinek tehát hibátlan neve ez: Roska-Stefánovics Lázár fia Tódor). L. Gármir, Piros, Roth, Sztephán (Stefánovics).

Roth, a Gármir német fordítása. — Roth Mihály. Szam. vár. lev. 1820. L. Gármir, Piros, Roska, Stefánovics.

Rozsdás magyar szó. Rozsdás János, Gyergyó-Szt-Miklóson.

Rusz = êrusz, urusz, orosz. Thumán Rusz Danigi: Rusz Danig fia Tamás. Szam. H. II. köt. 36 l. 325 t. L. Csonka, Eruz, Hercz, Retezár, Tamás, Tamási, Thumán.

Ruszka: oroszné. — Mánuság Vászilin Ruszká-in ginê: Ruszka László felesége: Mánuság. Szam. H. II. köt. 381 l. 70 t. E családnév most nincs használatban.

S.

Sáhin. Sáhinsáh perzsa szónak jelentése: királyok királya. A Thákvor család perzsa neve. — Ovágim Sáhin. Szam. Ker. II. köt. 762 l. 55 t. L. Császár, Sehucz, Thákvor, Vászil.

Sáhinovics: Sáhinfi, királyfi. — Ovágim Bedroszi Sáhinovics: Sáhinovics Péter fia Joachim. Szam. vár. lev. 1787. A Sáhinovics alak most nincs használatban.

Sáh-Názár. Sáh perzsa szó: úr, názár arab szó: szépség; sáh-názár: szép-úr. — Jész Chárib Chácshádur, vor jém vêrti Sáh-Názár-i (Ես Խաչիկ Խաչատուր, որ եմ որդի Շահնազարի: Én Chárib Kristóf, ki Sáh-Názár-nak vagyok fia). Szam. vár. lev. 1729. (Egy sajátkezűleg örményül irott kötelezvényből.) Az Ágopsa és Kirkosá családnevekben a sáh a név végéhez ragasztatott, ebben a szó elejébe járult. Kihalt család. L. Chárib, Czifra, Csinás, Mêndrul, Sirin, Zárif.

Sámo = Samu, Sámuel; bibliai név. Héber eredetű, jelentése: Istentől meghallgatott, a héber samals-El-ből. — Sámoi Ászvádur. Szam. Ker. II. köt. 310 l. 127 t. — Ágop Sámo. Szam. H. II. köt. 30 l. 600 t. — Deodatus Samu-i. Szam. vár. lev.; összeirás. Kihalt család.

Sákhár, örmény szó: czukor. — Nigol Sákhár-i. A szamosújvári timár-társulat iratai közt. Kihalt család. Keleten még most is előfordul: Háruthiun Sákhárián. „Árévélkh“ 1888 márcz. 20. 1254 sz. A sákhar szó sok nyelvben megvan: saccharum, saccarum latin; zucchero olasz stb.

Sándor: harczosok pártfogója, a görög ἀνήρ és ἀνδρ szókból. — Sándor Antal. Szam. vár. lev. 1787. (Debreczen város főbirájának leveléből). Sándor az örmény Angszend (Oxendius, Auxentius) magyar fordítása. A Sándor családnév most nincs használatban.

Sánta, magyar szó, az örmény gágh (Claudius, Kolos) magyarositott neve. Sántá-in Szdéphán. Szam. Ker. II. köt. 203 l. 123 t. 1757. Egy évvel előbb ugyanez (1756. Ker. II. köt. 186 l. 49 t. alatt) az örmény Gágh-od (ագաղս: Sánta-lábú) név alatt fordul elő. — Stephanus Sánta alias Moldován. Szam. vár. lev. 1807—1016 sz. A Moldován család egyik ágának vezetékneve Gágh (Sánta). Az Ágoston, Belcsug Császár, Dobál, Gágh, Gál, Gézducz, Moldován, Sánta egy család. L. ezeket. A Sánta családnév most nincs használatban. — Szent Klaudius (Kolos) Örményország Szebáste (most Sivas) városában 320-ban szenvedett vértanúságot; a negyven vitéz egyike. Zsihovics Ferencz, Szentek élete II. r. 150 l. L. Dobál, Gágh.

Sárbej, Sádbej. Szárim + bej; szárim arab szó: karddal metsző, örményül szuszérhádu, bej: úr; tehát szár(im)-bej = sárbej: kardos-úr. Sádbej. Szam. Hat. II. köt. 31. 46 t. — Danig Sárbej-i. Szam. H. II. köt. 36 l. 633 t. E családnév előfordul Keleten is: Sárim bej. „Árévélkh“ 1886 okt. 12. 821 sz. — Eghiázár efendi Sárán-Beján. „Árévélkh“ 1886. nov. 9. 845 sz. (Váni levél). L. Kardos, Szábel.

Sárga, magyar szó. A Sásádá családnév magyar fordítása — Sárga Domokos. Szam. vár. lev. 1812. 2014—2018 sz. — Ászvádur Sárgá Vártán Dondon: Sárga-Dondon Vártán fia Bogdán. Szam. vár. lev. 1781. (L a szénarétről készített kimutatás. A Sárga család vezetékneve Dondon (Derder, Pap). — Márko diráczhu Nigol-i Sárgáján (magyarul kiegészítve: Dondon-Sárga

Miklós kántornak fia Márk). Szam. Ház. II. köt. 33 l. 644 t. — Ennek fia már így irta nevét: Auxentius Márko Sárgá. Szam. var. lev. 1788. L. Derder, Dondon, Pap, Sásádá.

Sárosi. Hádsi Ferencz, ki a gymnasiumot Sáros-Patakon tanulta, nevét Sárosi-ra magyarosította. Cajetanus Boghosz alias Sárosi. Szam. vár. lev. 1803. 1182 sz. L. Boghosz, Hádsi.

Sartor, latin szó: csizmadia. A Goskár latin fordítása. Cajetanus Sartor. Szam. vár. lev. 1792—253 sz. L. Goskár, Schuster.

Sásádá török szó: sárgába hajló, sárgás. — Sásádá. Szam. Ker. I. köt. 58 l. 598 t. E családnév most nincs használatban. L. Sárga.

Sáska, magyar szó. Gúnynév. — Chácshig Sáská. Szam. Ház. II. köt. 267 l. — . . . cár Dsurdsoven ez Ováneszin Sáská-in tuszdrén: nőül vette Gyergyó-Szt-Miklósról Sáska János leányát. Szam. Ház. II. köt. 38 l. 10 t. A Susán örmény szóból csinált a nép: Suskát, Sáskát.

Schuszter német szó: varga, csizmadia; az örmény goskár német neve. Jacobus Márton alias Schuszter. Szam. vár. lev. 1738 összeírás. A Schuster család vezetskneve Márton. Luszig Schusterján. Szam. Ker. II. köt. 463 l. L. Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Goskár, Láth, Láthegoskár, Márton, Toderás.

Schuczián. A perzsa sáh-ból (a sáhin-sáh második része) román uc kicsinyitő képzővel alkotott családnév. (Sáh-ucz = Sch-ucz: királyka, kis király). Anná Schuczián. Szam. Ker. IV. köt. 16 l. máj. 6. E családnév most nincs használatban. L. Sáhin.

Seleság. A nép az örmény siság (= egy éves bárány) szóból csinált seleság-ot, Chácshig Seleság. Szam. Ker. II. köt. 770 l. 130 t. E családnév most nincs használatban. L. Bárány.

Sénfálovi (Sunfálovczhi): Ebesfalvi. Ebesfalva (= Erzsébetváros) város Erdélyben Küküllőmegyében. Eb örményül sun, tehát Sénfálovi = Sunfálovi = Ebesfalvi. Erzsébetváros örmény várost Ebesfalvának is hívták. Sunfálovczhi Luszig. Szam. Ker. II. köt. 22 l. 286 t. Bedrosz Sén-

falovczhi Dregán. Szam. Ker. II. köt. 26 l. 319 t. A Sênfálovczhi család neve Dregán. L. Dregán, Ibásfálovczhi, Simávon.

Senkovics. Deodatus Senkovics. Szam. vár. lev. 1736. évi összeirás. L. Szenkovics.

Sildonigián, örmény szó: Kancsaldanig. Anton Ilách Sildonigián. Szam. Ker. III. köt. 405 l. — Lengyel vagyis Sildonig Kristóf. Szam. vár. lev. 1819. Kihalt család. L. Lengyel.

Silmánugián, örmény szó: Kancsalemanuel. Luszig Silmánug. Szam. H. II. köt. 287 l. 64 t. Egy Szamosújvárt 1718-ban kelt örmény kötelezvény így kezdődik: Jész Michael vor jém vèrti Der-Kirkori: Én Mihály, ki Der-Kirkornak fia vagyok. A hátán pedig ez: Zápiszê Silmánuginê (Sil-Mánug kötelezvénye). E szerint a Sil-Mánug család a Der-Kirkor családból szakadt ki. Kihalt család. L. Der-Kirkor.

Silzádig, örmény szó: Kancsalzádig. Kihalt család.

Simai (Simay). E családnév az örmény Simávon (= Simeon, Simon) két első szótagjából (Simá) és a jelentős örmény sajátitóeset *i* (é, nak, nek) ragjából alakult. Simá-i = Simon-nak (fia). — Maga Simai Kristóf pap Szam. Ker. II. köt. 578 l. 22 t. alatt 1783-ban így irta nevét: Jész Der-Chácshig Simá (Ես Տէր-Խաչիկ Շիմաւ.) Ismét egy más pap így irja sajat nevét (latin betükkel): Lucas Simaji. Szam. Ker. II köt. 800 l. 116 t. Egy Nagybányáról Szamosújvárra küldött kérvényben ez van: „Theodorus Simai" és kivül a hátiraton: „Theodorus Simoni." Szam. vár. lev. 1767—21 sz. Tehát Simai = Simoni (Simon-nak fia). A Simai-ak legnagyobb része az örményes Simá alakhoz szitott és állandóan Simai alakot irt, így: Aszvádur Simái (Շիմայի). Szam. vár. lev. 1804—1462 sz. — Néhai Pater Simai Kristóf. Szam. vár. lev. 1799. („Mitfisz crida"). — Krikor Simáján (Շիմայեան). Szam. H. II. köt. 50 l. 51 t. — Ovánesz Simáji Vártáni (Շիմայի). Szam. H. II. köt. 66 l. 259 t. — Martinus Simaj. Szam. Ház. II. köt. 212 l. 37 t. — Ellenben nehányan a magyaros Simon alakot is használták; így: Adeodatus Simoi. Szam. vár. lev. 1804—261 sz. — Szam vár. lev. 1804—1334

sz. alatt sajátkezűleg így irják neveiket: Simoi Bogdány, Simoi Lukács. — A Simai-akat „Szutás"-oknak is nevezik. Suta szónak jelentése a román nyelvben száz és sutaș: százados. A hazai örmény azonban: centumvir, centumpater értelemben használja. A „szutá-i" ághácshá nyelvünkben még mai napság is tanácsbeli, közgyűlési tagot jelent. Aghácshá Luszig szutásinc Simáján: Szutás-Simai Lukács úr. Szam. Ker. I. köt. 139 l. 1639 t. Mivel minden közgyűlési tag „szutás" (= centumpater) volt, nagyon természetes, hogy a szutás szót családi neveik mellett mások is használták: Chácshlun jéghév szutásc Gághszákoin Aszvádurè: Gajzágó Bogdán szutás volt a násznagy. Szam. Ház. I. köt 3 l. 14 t.; de mikor a vezetéknév elhagyásával csak egyedül szutás szót használtak, a szutás alatt mindig Simai-t értettek: Szutás Kirkor. Szam. H. II. köt. 67 l. 263 t. — Vártán Szutásján. Szam. II. II. köt. 307 l. 127 t. — Szutás Dzerigin Chácshigin jégéghéczhpánin giné: Szutás-Simon Kristóf főgondnok felesége. Szam. Ker. II. köt. 102 l. 893 t. A Simai család Szutás és Dzerig (Simon, Simávon) név alatt jött be; a Simai név itt e hazában alakult. — Régen, midőn az „esküdt közönség" (communitas) gyűléseinek a főszónok (főorator) volt a feje, a hazai örmény a főszónokot: médzszutásnak és az alszónokot bizdi-szutásnak nevezte: Ághácshá Ohánneszin Turcsáján médz-szutásin timácz: Turcsa János főszónok úr jelenlétében... Szam. Ház. III. köt. 11 l. 1829. febr. 24. — Miklós Tódor alias Simai (helyesen: Simai Tódor fia Miklós). Szam. vár. lev.; összeírás. — Theodorus Simai alias Gyömbér. Szam. vár. lev. 1812. 2036 sz. L. Bátrin, Brendzár, Dzerig, Gyömbér, Jolbej, Simávon, Simon, Szutás.

Simá, a Simávon rövidebb alakja. Az örmény a Simont Simá-nak is mondja. (L. Mechithár szótár 209 l.) Azt a magyar nyilatkozatot, mit Benő Imre Szamosújvár város jegyzője csinált 1807. áug. 27-én a Páskuly testvérek számára, Páskuly Simon így irta alá örményül: Jész Simá v. h. Ázbeji Páskulján (Ես յիշող ս. Փաղիկ Պաշկուլեանս: Én boldog emlékű Páskuly Ázbej [Philippus = Fülöp] fia Simon). Szam. vár. lev. 1807—1067 sz. — „Simá" Csá-

uszján és mellette latinul Simeon Csáus. Szam. vár. lev. 1779. jan. 23. jegyzőkönyv. — Márton Simá (chá'm): Simon Márton. Szam. Ház. II. köt. 265 l. 1 t. — Jész der Ávákjérécz Der-Minász bészágéczhi éz Iszájin vértin éz Simá-n: Én Minász főesperes (Theodorovics) megesketem Izsáknak fiát: Simont. Szam. Ház. I. köt. 22 l. 217 t. L. Simai, Simávon, Szimávon.

Simávon = Simon. Szá gocshi jév Simon, jév Szimávon: Ez (Szent Péter) Simon- vagy Simávonnak neveztetik. Mechithár 187 l. Zádig Simavon-ján. Szam. Ker. II. köt. 508 l. 54 t. L. Bátrin, Chárib, Dregán, Dzárug, Dzerig, Fáraó, Simai, Szimávon.

Similovczhi: Csik-Somlyói. Similovczhi Szdephán Ibásfáloven: Somlyói István Erzsébetvárosról. Szam. Ker. II. köt. 335 l. 107 t. — Mégérdiesh Similovczhján. Szam. Ker. II. köt. 107 l. 12 t. — A Csiki család örmény neve Similovczhi. Similovczhi Áruszep. Erzs. Ker. I. köt. 1041. — Somolovczhi Vártig. Erzs. Ker. I. köt. 45 l. 1731 év. L. Avák, Csiki, Csukczhi, Fátter, Hár-Uszep, Somolovczhi.

Simko. Az örmény szêndug (chndug) szónak jelentése: láda; szêngov: ládával. Ebből a szêngov örmény szóból lett: Senko, Senkovics, Szenkovics; Simko, Simkovics. Ághácshá Krikor mágánuámp Szêngov szábonê: Gergely úr vezetékneve ládával szappan. Szam. Ker. I. köt. 103 l. 1354 t. — Vártán Simko. Szam. Ház. II. köt. 14 l. 254 t. — Sinko. Szam. vár. lev. 1787. A Simkovics, Szenkovics család vezetékneve Krikor (Gergely). L. Krikor, Ládai.

Simkovics: Simkofi = Ládai. — Simkovics József, a híres dinnyetermelő (Válaszút). L. Simko, Szenkovics.

Simon = Simávon. Simhon héber szó: engedelmes az Urnak. — Aurelia Simon armena. Szam. Ház. III. köt. 66 l. — Goskár Minász Simon-ján. Szam. Ker. II. köt. 673 l. 118 t. . . . filius Simonis Bogdán alias Simávoni. Szam. vár. lev.; összeirás. L. Goskár, Perziáczhi, Simá, Simávon, Szimávon, Urmánczhi.

Simonovics = Simonfi. Simonovics Gerő örmény kath. kántortanitó Gyergyó-Szt-Miklóson. L. Simon.

Sinkuly, a Simko másik alakja. — Cajetanus Sinkuly. Szam. vár. lev. 1806—361 sz. L. Simko.

Sirin perzsa szó: édes, kellemes, szép, csinos. — Mánug Sirin. Szam. H. II. köt. 147 l. 22 t. — Krikor Sirinénezhê. Szam. H. II. köt. 167 l. 155 t. E család, melynek ágai Csinás, Czifra, Mêndrul, Sirin, Zárif neveket viselnek, — vezetékneve Nuridsán. L. ezeket.

Slafkovics, a Slakovics névnek f (néha v) betűvel bővített alakja. — Jakobus Slafkovics quaestor Zalatnensis. Szam. vár. lev. 1789—279 sz. L. Kardos, Slákovics, Szábel.

Slakovics. Szêlákh [illegible] örmény szó: a nyil vagy kard éles hegye, cuspis, acies; a tatár szíláh: fegyver. — Slakovics József. Erzsébetvárosi Értesítő 1886—87. évről. L. Kardos, Slafkovics, Szábel.

Sogeldiá. Erzsébetvároson Sogeldia = Bostin (Bostán). A sárga-dinnye szóból úgy csinált a gúnyolodó nyelv sogeldiá-t, mint a hogy a székely Lichtenstein-ból Likpistát. E család gúnyneve Bostán (= Bostin, Tetumdsi: dinnyeárús). Ászvádur Sogêldeái. Erzs. Ker. II. köt. 82 l. 1755 t. Egy oklevélnek, mely Erzsébetvároson 1808-ban kelt, ez az aláírása: Toder Chácshigi Sogeldeá: Sogeldea-Kristóf Tódor. A Bostán (= Bostin, Sogeldea), Pepinár, Tetumdsi család vezetékneve Chácshig (Kristóf). L. Bostin, Pepinár, Tetumdsi.

Sombori. A Kovrig család egyik ága, mely Zsomborban (Szolnok-Dobokamegye) lakott, Sombori-nak is neveztetett. Sombori Kovrig Márton. Szam. vár. lev. 1812. 113 sz. L. Kovrig, Zsombori.

Stanislávezhi: stanislau-i. Stanislau város Lengyelországban. — Ovánesz Stanislávezhi. Szam. Ház. II. köt. 25 l. 3 t. Kihalt család.

Stefánovics: Istvánfi. — Stefánovics János kereskedő (Kraszna). A Gármir. Piros, Roska, Roth, család vezetékneve Stefánovics. L. Ángár, Beteg, Gármir, Istvánfi, Nevelics, Piros, Roska, Roth.

Stêrbul. Stirbu, stirbatu (román) csorba, csorba fogú. Stêrbul Chácshádur. Szam. Ker. II. köt. 149 l. — Bogdán Christoph alias Stêrbul. Szam. vár. lev.; összeírás. A

Csonka, Ergêrezhi, Herez, Retezár, Rusz család vezetékneve Kristóf. L. Csorba.

Strángá, az Estrángá rövidebb alakja. — Zádig Strángái. Szam. H. II. köt. 73 l. 41 t. L. Estrángá.

Susán (*susan*) örmény szó, jelentése: liliom — Zsuzsánna, Fehér; a héberben sosán, susáná; az arabban: szuszen, perzsában: szevszen, tatárban: szuszám. — Susán Donovák. Szam. Ker. I. köt. 138 l. 1627 t. — Donovák vor mágánuámp goeshi Susán: Donovák, kinek vezetékneve Susán. Szam. Ker. I. köt. 33 l. 235 t. E családnév előfordul Keleten is: Nerszesz Susánián. „Árévélkh" 1887. szept 21. Kihalt család. L. Chriszdoszdur, Donovák.

Suska = Susánka, Sáska, Susán. Mánug Suská. Szam. vár. lev.; régi jegyzék. L. Sáska, Susán.

Súlya, a magyar súly szó a harmadik személyű birtokos raggal ragozva. Súlya a Mesko család egyik ágának gúnyneve. L. Mesko.

Sved, az Esved rövidebb alakja. — Sved Angszend. Szam. Ker. II. köt. 32 l. L. Esved.

Szabó, a Kroitor család magyar neve. — Szábov János. Szam. Ker. II. köt. 37 l. Kihalt család. L. Goskár, Kroitor.

Szapanár, a Szappanyos névnek román alakja. — Aszvádur Szapanár Nyegruczê. Szam. keresk. társ. iratai közt. L. Szappanyos, Szábondsi.

Szappanyos, a Szábondsi család magyar neve. — Christoph Szappanyos. Szam. Ház. III. köt. 59 l. 1848. máj. 25. Nyegrucz vagyis Szappanyos Kristóf. Szam. vár. lev. 1827—181 sz. L. Biluska, Fekete, Nyegrucz, Szábondsi.

Szábel. Säbel német szó: kard szablya. Szábel vértanú jún. 17. Annak a rendnek, mely „fegyvervivő, kardhordozó" nevet viselt („Ordo Ensiferorum") Erdélyben is volt háza. E családnév előfordul Keleten is: Hovszep Szêrovián (szur örmény szó: kard). „Árévélkh" 1888 ápr. 17. 1276 sz. L. Kardos, Sárbej.

Szábondsi: Szappanyos. A szappan szó nem csak az európai nyelvekben, hanem számos ázsiai nyelvben is feltalálhatik, u. m. latinul sapo; görögül sápon; németül

Seife; perzsa-arabul és törökül sabun; törökül szábundsu (ebből lett a szábondsi); örményül nem száváun, mint Magy. ny. szót. V. k. 1057 lapja mondja, hanem ádsár; e hazarész örményei inkább a „szábun"-t használják; hindu nyelven szábon, szávin; mongolul szábong. — Edelbej Márdirosz Szábondsi: Szappanyos-Márton Albert. Szam. Ker. II. köt. 10 l. 120 t. E családnév előfordul Keleten is: Hágop Ádsárján. „Árévélkh" 1887. ápr. 23. 979 sz. L. Biluska, Fekete, Márdirosz, Nyegrucz, Szappanyos.

Szácha, örmény tájszó, jelentése: tengelicz. Szácha más névvel Gergely András. Szam. vár. lev. 1808—382 sz. — Andreas Gergely alias Szácha. Szam. vár. lev. 1809—486 sz. E család vezetékneve Gergely. — A Szácha gúnynév II. József császár idejében, ki mindent németesített, Stiglitz-re fordíttatott: Andreas Stiglitz seu Szácha. Szam. vár. lev. 1789—331 sz. — Dzerig Száchá-ján. Szam. H. II. köt. 20 l. 430 t. — Gregorius Szácha alias Dzerig. Szam. vár. lev.; összeírás. Csèrpér (Ջրկիր, Jurqir): vizet hozó, aquae portator, törökül száká (egy jelentésű a Tolokán-nal). A nép a száká-ból csinált szachá-t. Tolokán és Szachá egy család. L. Dzerig, Gergely, Márne, Tolokán.

Száhág: Izsák. Uszep Száhágján. Szam. Ker. II. köt. 1 l. L. Száva, Szêhág.

Száhágdsi. Száh-'athdse török szó: órás, örményül zsámákordz. Száhátdsi Gárábéd. Szam. H. II. köt. 49 l. 30 t. Hazánkban kihalt e család; de Keleten még előfordul e családnév: Hovágim Zsámákordzján. „Árévélkh" 1887. ápr. 7. 968 sz. — Háruthiun Száhátdsean. „Árévélkh" 1887. máj. 18. 1000 sz.

Szájká. Szá'-ika arab szó: szén, parázs. — Chácshig Szájká. Szam. Ker. II. köt. 744 l. 36 t. A Tűzes család arab neve. A Szájká családnév most nincs használatban. Szájko János. Szam. vár. lev. 1822. — Zsájko János. Szam. vár. lev. 1828. — Szájéká Ohánnesz. Szam. keresk. társ. iratai közt. — Szájta János ugyanott. L. Tűzes.

Szákó = Izsák, olaszul Isaaco. Ohánnesz Szákoján. Szam. Ker. II. köt. 785 l. 128 t. Szákó-in vértin Chácsh-

erészê, vor mágánuámp Álács: Izsák fia Chácsherész, kinek vezetékneve Álács. Szam. H. I. köt. 8 l. 61 t. — Szákо, vor mágánuámp goeshi Pát: Szákо, ki vezetéknévvel Pátnak (Rátz) neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 33 l. 235 t. L. Álács, Izsák, Pát, Rácz. Száhág, Szêhág.

Szákszon, a Sachsen (Szászország) megváltoztatott alakja. — Szákszon-i Mártirosz. Szam. H. II. köt. 194 l. 27 t. E család nem Szászországból jött, hanem Beregszászról Szamosújvárra. Ez a családnév, ebben az alakban, most nincs használatban. L. Szász.

Szákulá (ասպանդակ) örmény szó: erszény-alakú főveg, kámzsa, csuklya, latinul: sacculus, cucullus. — Melikh tusztêr Hágopi Szákuláin: Szákula-Hágop leánya, Regina. Szam. Ker. I. köt. 2 l. A Szákulá család vezetékneve Hágop (Jakab). A Szákulá családnév most nincs használatban. L. Hágop, Szákulá (Szekulá).

Szálási. Szálár (սպարապետ) örmény szó: vezér, főnök; a perzsában: álár, szálár. Csobán szálári: nyájőr. A Sved család perzsa neve. — Szálasi (helyesen: Szállás-i) Ferenez (Parajd). L. Durák.

Számká erdélyi örmény tájszó: rossz betegség, nyavalyatörés, convulsio. Kihalt család.

Számtartó (magyar szó) az Ángszend (Máxim) család egyik ágának magyarosított neve. Egy, Szamosújvárt 1797. nov. 17-én kelt örmény kötelezvényben ez olvasható: Jész Thorosz Ángszendi Számtártêvi: Én Számtartó-Ángszend Tódor. És ugyanaz 1783. nov. 1-én így irta nevét: Jész Thorosz Ángszendi Czêvádzéghián: Én Czêvádzég-Ándszend Tódor. E szerint a Számtartó család vezetékneve Czêvádzég (Theodorovics). L. Ángszend, Burgya, Czêvádzég, Máxim, Theodorovics.

Szánám. Salamon Sálámán; az utolsó szótagban az *m* és *n* felcserélésével: Szálánám és végre a *lá* kihagyásával: Szánám. (Salamon héber szó: békéltető, tökéletes). Ángszend Szálamáni. Szam. vár. lev.; régi összeirás. — Chácshig Szálani. Szam. vár. lev. 1787. — Szánám Minász. Szam. Ker. II. köt. 88 l. Kihalt család.

Szárêsztá. Szárosztá lengyel-ruthen szó (sarosta) jelentése: czéhmester. Ághácshá szárêsztán szurugdsoczhe,

Chácshádur Kákiczê: Kákicz Chácsádur úr, a timárok czéhmestere. Szam. Ker. II. köt. 115 l. 1445 t. — Nigolê Szárésztán: Szárêsztá Miklós. Szam. vár. lev. 1740. Szárêszta Mánug. Szam. Ker. I. köt. 89 l. 872 t. A szárésztá szó — mint családnév — most nincs használatban.

Szárkisz = Sergius. Szárkisz Anikó. Szam. vár. lev. 1846. E családnév előfordul Keleten is: Szárkiszján. „Arévélkh" 1886. jún. 14 722 sz. E családnév most nincs használatban.

Szárokán (Szárukán, Száruchán). Korbul Clemens pap, Szam. Ker. 1779. II. köt. 511 l. 81 t. alatt így irja: Szárokány Emanuel. A szam. vár. levéltárban, régi jegyzék: Szárogán; 1759-ben Sárogán; 1761-ben Szorokán; 1764-ben: Martinus Szarochán. Sárabchán̂ perzsa szó: borseprű, bormérő, borház. (Az örmény néha felcseréli az sz-t az s-sel, sz = s.) Szárochán Ovánnesz. Szam. H. II. köt. 83 l. 102 t. — Mánug Száruchán. Szam. H. II. köt. 701 l. 51 t. — Távit Száruchánján. Szam. H. II. köt. 18 l. 409 t. E családnév előfordul Keleten is. Egy kerület Kis Azsiában, melyben Smyrna is fekszik, szintén Szárokhán nevet visel. Sárokán Márton. Szam. keresk. társ. iratai közt. Dávid László alias Szarukán. Szam. vár. lev. 1747. (Helyesen: Szárokán Dávid [fia] László). Szarokány Dávid örményül így irta nevét *Սարքան Դաւիթ*: Távith Szérin. Szam. vár. lev. 1801. A Szarokán család vezetékneve Szur (Kard). L. Bor, Bocsánczi, Kardos, Szábel.

Szász. A Gámenczi család azon ága, mely Beregszászról jött Szamosújvárra, neveztetett Szász nak ([Bereg]-szász). Szász-Gámenczi Domokos. Szam. vár. lev 1853. — Máriám Nikulá-in Szász-in tuszdêr: Mária, Szász Miklós leánya. Szam. H. II. köt. 501 l. 12 t. — Stephanus Szász. Szam. Ház. III. köt. 60 l. Edes nővére (Lengyel Jánosné unokanéném) Szam. Ház. III. köt. 58. lapján így: „Bêczás" Mária. A Gámenczi-Szász család még Bêczás nevet is visel, ezt is a Beregszászból (Be(reg)szász = Beszász, Beczás) csinálták. Ezt a hibás elnevezést: Szász alias Mitko Bogdán" (Szam. vár. lev. 1814.) így kell kifigazi-

tani: Szász-Gámenczi Mihály fia Bogdán. L. Beczás, Gámenczi, Kábdebó, Mitko, Szakszon.

Száva. Száva nevű örmény család nem jött be. A csikszépvizi Izsák család cserélte fel nevét Szávára. — Ohánnesz Bábu gám Szávoján. Csikszépvizi anyakönyv 1787. aug. 26. A Száva család Bábu (= Báb) név alatt jött be: Bábu itt cserélte fel nevét Száva-Izsákra. A Szává-k Szêhág-ok (Izsák). L. Báb, Izsák, Száhág, Szávul, Szêhág.

Szávul, a szerb Száva és a román ul határozóból. L. Száva.

Szebeni. Nagy-Szeben szab. kir. város az erdélyi Szászföldnek fővárosa. Itt lakott a Fark család egyik ága, mely e város nevéről Szebeni nevet kapott. — Veronica Fark alias Szebeni. Csik-Szépvizi Ker. II. köt. 751. L. Fark.

Szécsovczhi: Szucsávai. Szucsáva helység Bukovinában. Az örmény Szucsávát Szêcsov-nak (Szocsov) mondja. Donig Szécsovczhi. Szam. Ker. II. köt. 665 l. 43 t. Szocsovczhi Biáthá. Erzs. Ker. I. köt. 148 l. A Biáthá család Szucsávából jött be. Kihalt család. L. Biáthá.

Szefer arab szó: ütközet, csata; szeferli, szeferdsi (török szavak): katona, harczos. — Szefer Lukács. Szam. vár. lev. 1773. — Szefer másként Bárchodár József. Szam. vár. lev. 1809—751 sz. E családnév előfordul Keleten is: Szimeon jébiszgobosz Szeferján. „Árévélkh" 1886. okt. 18. 826 sz. L. Ásta, Bárchodár, Dsigár, Dzurkhithján, Katona, Katán, Osztián, Zászlófi, Zilifdár oghlu.

Szeferovics: Szeferfi. — Dominik Szeferovicsján. Szam. Ház. III. köt. 5 l.

Szêhág = Izsák. Ssêhág, vor mágánuámp Chevuléncz: Szêhág vezetékneve Chevul. Szam. Ker. I. köt 1 l. 1 t. 1721. — Szêhág vor mágánuámp goeshi Nêvêlics: Szêhág, ki vezetéknévvel Nevelicsnek neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 33 l. 234 t. — Chácshádur Szêhág, mágánuámp Kolczátá: Szêhág Chácshádur vezetéknévvel Kolczátá. Szam. Ker. I. köt. 44 l. 364 t. A Chevul-ok = Nevelics-ek (Kolczátá-k, Szêhág-ok). L. Bogdán, Bundá, Burádá (Burgyán), Chevul, Gárdsthév, Izsák, Kasza (Khosza, Koszá), Kopár, Nevelics, Polyák, Száva.

Székucz: Izsákocska, kis Izsák, a Szákó kicsinyített alakja. Székucz Vártán Ibásfáloven. Szam. Ház. I. köt. 39 l. 353 t. — Ohánnesz Székucz-i. Szam. Ker. II. köt. 386 l. 141 t. — Mánug Székuczián. Szam. H. II. köt. 290 l. 139 t. L. Gághszákó, Issekutz, Szákó.

Szekula, a Szákulá másik alakja. — Szekula Zacharias Gyergyó-Szt-Miklóson. L. Szákulá.

Szenkovics = Simkovics (Ládai). — Ászvádur Szénkoviesján. Szam. Ház. II. köt. 251. 3 t. Donig Széngovics-i. Szam. ker. társ. iratai közt. (Széndug örmény szó: láda = Ládai). Ászvádur Szénkovics-i Hánákeszi ginn: Hánákesz (kopasz) Szenkovics Ászvádur neje. Szam. Ker. II. köt. 376 l. L. Hánákesz, Krikor, Ládai, Simko, Simkovics.

Szentpéteri. Uzdi-Szent-Péter falú Kolozsmegyében; ide ment Erzsébetvárosról egy Lázár nevű család lakozni, mely a falú nevéről Szentpéteri-nek neveztetett. Ibásfálovi Szénpiteri Ovánesz: Erzsébetvárosi Szentpéteri János. Szam. Ház. II. köt. 56 l. 6 t. — Rebi Szentpéteri. Szam. Ker. IV. köt. 88 l. nov. 21. 1831. — Chácshádur Gházár-i (Ղազարի) Szénpetrián: Szentpéteri-Lázár Kristóf. Erzs. Ker. II. köt. 37 l. 45 t. A Szentpéteri család vezetékneve Lázár. — Vártán Gházári Bor-i Szénpetrián: Szentpéteri-Bor-Lázár Vártán. Erzs. Ker. II. köt. 83 l. 11 t. A Szentpéteri (= Lázár) család egyik ága Bor nevet is visel. L. Bor, Flukusz, Kinovián, Lázár.

Szépvizi. Szépviz a négy örmény telepitvény egyike, falú Csikmegyében. Szépvizi Rozalia. Szam. vár. lev. 1801—841 sz. — Máriám Uszephi Szipvizezhu: Szépvizi József Mária. Szam. Ház. III. köt. 7 l. E kihalt család vezetékneve József. L. Szipkizezhi.

Szen, perzsa szó: szent. — Ovánesz Szen. Szam. Ker. II. köt. 19 l. 200 t. — Márdirosz Szen-i: Szen-nek fia (Szentes) Márton. Szam. Ker. II. köt. 351 l. 143 t. Kihalt család. L. Szfént.

Szérázhi: Szérából való, Szérái. Szerá helység. Gyergyó-Szent-Miklóson Szérádzin. Kihalt család.

Szérékucz. Sérácuț román szó: szegény, Szérékucz, a héber Michael — mely szegénységet is jelent — román fordítása. E család örmény neve Unájn (ունայն), törökül:

fukare, arabul: fukárá. V. ö. a magyar fukar szóval. — Chácshig Szêrêkucz-i Vártán-i: Szêrékucz-Vártán Kristóf. Kihalt család. Erzsébetvároson Szêrékucz = Tompos.

Szfênt. Sfânt román szó: szent. — Szfênt Thorosz. Szam. Ker. II. köt. 111. 130 t. Szfênt a görögben Ἱερόνυμος = Jeromos (szent név). L. Észfênt, Szen, Szent

Szibinczhi = Szebeni. Kirkor Szibinczhi. Szam. H. II. köt. 7 l. 145 t. L. Fark, Szebeni.

Szilágián: Szilágyból való, Szilágyi. Ohánnesz Szilágián. Szam. H. II. köt. 313 l. 48 t. L. Szilágy-Similovczhi.

Szilágy-Similovczhi Szárkisz Jursáh: Szilágy-Somlyói Jursa Sergius. Szam. Ker. II. köt. 335 l. 107 t. Kihalt család. L. Szilágián.

Szilâhthár perzsa szó: fegyverviselő, harczos, katona. E családnév most nincs használatban. L. Katona, Szefer, Zilihdár.

Szilisuczhi: Szőlősi. Nagy-Szőlős Ugocsamegyében. — Chácshig Szilisuczhi: Szőlősi Kristóf. Szam. Ker. II. köt. 139 l. 52 t. — Chácshig Kirkori Popovicsján Szilisui Ugocsávármegiájen: Szőllősi Popovics Gergely fia Kristóf Ugocsamegyéből. Szam. Ház. II. köt. 122 l. 6 t. A Szilisuczhi (Szőlősi) családnév most nincs használatban. L. Popovics.

Szilisztráczhi: szilistriai. Szilisztria város Bulgáriában (?). — Sztephán Szilisztráczhi Ergêrczhin. Szam. Ker. 1771 év. A Szilisztráczhi családnév most nincs használatban. L. Ergêrczhi.

Szimáon (Simáon, Simávon) = Simon. Simávon mágánuámp Tumul: Simon, vezetékneve Tumul. Szam. Ker. I. köt. 3 l. 1714. aug. 21. Szimáon alias Fáráon Simon. Szam. vár. lev. 1852 L. Dregán, Fáraó, Simávon, Tumul.

Szipkizczhi = Szépvizi. Chácshig Szipkizczhi. Szam. H. II. köt. 243 l. 10 t. L. Szépvizi.

Szjév (սեւ), az irodalmi nyelvben: սեաւ örmény szó, jelentése fekete = Mauritius. Chácshig Szévján. Szam. Ker. II. köt. 547 l. E családnév előfordul Keleten is: Szévián Szerábion. „Mászisz“ 1879 nov. 11. 2462 sz. Igy is: Boghosz Eszmerján (eszmer arab szó: feketés) „Arevélkh“ 1886 júl. 26. 757 sz. — Ázárig Káráján

(kára török-tatár szó: fekete) „Árévélkh“ 1887 máj. 12. 995 sz. Constantinus Porphyrogenetánál: Sabartoi (Feketefiak; az örmény szévorfik görögös alakja. Itt megjegyzem, hogy Bíborban született Kostántin tudott örményül, neje örmény nő volt: a társ-császárnak, az örmény Románosz Lekápitenosz leánya volt). L. Affumi, Fekete, Nyegrucz.

Szjévucz, az örmény szjév szóból a román ucz kicsinyitő képzővel alkotott családnév. Erzsébetvároson Szjévucz = Kozocsa. Szjévucz a Kozocsa család vezetékneve. — Gregorius Szévutz. Szam. vár. lev. 1806—882 sz. („Erzsébetvárosi polgár.“) L. Kozocsa.

Szjévmitko: Fekete-Mihály. Vártán Chácshigin Szévmitkoin vértin: Vártán, Szévmitko Kristóf fia. Szam. H. II. köt. 277 l. 48 t. — Kaptam két esetet, midőn a szév (szjév) hibásan „szent“-nek van irva: Lazarus Szentmitko. Szam. vár. lev. 1826—719 sz. — Szévmitko Lázár alias Fekete. Szam. vár. lev. 1825—348 sz. — Azt a Szjévmitkot, ki nevét örményül igy irta: Jész Chácshig Szévmitkoji (Ովհէսէփ Չաքչըղ Սեվմիթքոյի), Jakabfy János plebános igy nevezte: Chácshig Mitkoji Begidsánján. Szam. vár. lev. 1783 („Crida Christophori Szévmitko“). A Begidsán és Szévmitko egy család. L. Begidsán, Fekete, Nyegrucz, Szjév, Szjévucz.

Kisebb közlemények.

Egy trónkövetelő. A Croy franczia herczegi család törzsatyja, állitólag az Árpádházból származott Márk magyar királyi herczeg volt, ki II. András magyar királynak második feleségével nemzett fiától, ki ugyancsak András nevet viselt, ennek Velenczében egy gazdag pátriczius leányával kötött házasságából született. Márk herczeg 1266 körül Franczia országba költözött, s feleségül vette a Croy és Arian urának egyetlen leányát; maradékai pedig a Croy nemzetség birtokával együtt ennek nevezetét is megtartották. Ezen családból származott a nem régen elhunyt magyar trónigénylő is, ki az emigráczió körében bizonyos népszerüséggel diesekedhetett, s mint az Árpádháznak egy felfedezett ivadéka bár rövid ideig a magyar királyi trón jelöltjeként szerepelt. E történeti kérdés bennünket itt közelebbről azon oknál fogva érdekel, a mennyiben

Szalay is említi a magyarok történetéről irt nagy művében, hogy II. András magyar király, (ki a Szentföldre vezetett keresztes hadjárat következtében „Jeruzsálem királya“ czímét nyerte) hasonnevű lányát eljegyezte egyik örmény király leányával — oly feltétel mellett, hogy az örmény király halála után Antiochia fejedelmi széke is a magyar koronára szálljon! Minthogy azonban e tervezett házasság, a közbejött történeti események folytán soha létre nem jött, — jóllehet a két király közt létrejött egyezmény már pápai szentesitést nyert, a két ország és két korona egyesitésének terve abban maradt. Úgy látszik, ily előzmények után került később a nőtlen András herczeg kelet helyett nyugatra, — s vette nőül Velenczében Cumarius Péter patriczius leányát: Sibillát; kitől Márk herczeg, a korunkbeli magyar trónkövetelő, Croy herczegnek ősatyja született. A Croy-család állitólagos árpádházi rokonságának kérdése egyébiránt még nincsen minden kétségen felül helyezve, illetőleg történeti bizonyossággal kimutatva; habár arra mutatni látszik első sorban a család leszármazási táblája, továbbá I. Miksa német-római császárnak 1486. évben kelt diplomája, melyben e szavak olvashatók: „Nobili Carolo de Chymai, ex illustribus de Croy, descendentibus ex vera et legitima progenie seu origine regum Hungariae, — végül azon körülmény, hogy a Croy nemzetség czímere Magyarország czímeréhez hasonlit. Megjegyezzük még, hogy Chymai herczeg, (a belga külügyminister) mint a fenti adatból következtethető, valószinüleg szintén e franczia- magyar- olasz eredetü család ivadéka lehet.

Babylon romjai. A szultán parancsára, mint a Budapesti Hirlap irja, lerombolták a babyloni templomok és paloták romjait, hogy azok köveivel Bagdadban gátat épithessenek a Tigris folyam kiöntései ellen. Lerombolták a régi város maradványait is, melyeket valószinüleg Nebukádnezár (Nabuchodonozor) király előtt még 1200 évvel épitettek. Nehezen ment a rombolás, mintha a régi babyloniaiak az örökkévalóságnak épitettek volna, olyan erősen tapadnak egymáshoz a kövek. S ime most a hajdani Babylon büszke épületeit Bagdad szépitésére használják föl! Több irással telt, vésett kőlapot is találtak az ásatásoknál; melyeket kibetüzés czéljából elküldtek a Boszporusz melletti török fővárosba.

Irodalom és müvészet.

A magyar czímer kettős keresztje. A „Magyarország“ 139 száma (máj. 20) ezeket irja: „Az Armenia érdekesen fejtegeti, mint került a kettős kereszt Magyarország czímerébe. Tudvalevő dolog, hogy a kettős keresztet először II. Endre király használta, igy azok a kombinácziok, a melyek a Szilveszter pápa adományozta kettős keresztnek, vagy a régi Pannonia jelvényének tartják a czímer kettős keresztjét, magukat czáfolják meg. Némelyek a jeruzsálemi

szent-sír jelvényének tartják, a melyet II. Endre a szent-sír-lovagok rendtagja használt először. Ez ellen a kombinácziók ellen szól az, hogy a szent-sír rendjelvényét egy egyszerű, négy kisebb kereszttel körített kereszt képezi. Temesváry János dr. ezekkel a kombinácziókkal ellentétben úgy hiszi, hogy a kettős kereszt az örmény királyok czimeréből került a magyar czimerbe azon a réven, hogy II. Endre harmadszülött fia, András eljegyezte volt II. Leo örmény király leányát Izabellát. Az érdekes feltevést okmányok nem erősítik ugyan meg, azonban érdemes volna, ha a szaktudósok foglalkoznának ezzel a kérdéssel."

Képes örmény-román naptár 1898-ra. Ezt a hasznos naptárt Pápázián Leont gálaczi örmény pap irta és románra fordította Szérmákásián Lukács jássi-i volt örmény tanító. Már negyedik éve, hogy Pápázián a romániai örmények számára naptárt ir. Az idei naptár a hirdetéseken kivül 296 lapra terjed. Az egyik oldal örmény és szembe vele a másik román; tehát 148 oldal az örmény rész, és ugyanannyi a román forditás. Elől kortani jegyzetek vannak, melyek kiterjeszkednek az örmény történelemre is. A második czikk, melynek czime: „Tövid tudnivaló az örmény naptárról" a 28—93 lapig terjed. A harmadik czikk, mely kötött beszédben Árábgir pusztulásáról szól, 50 oldalt foglal magában. Ezen kivül van még néhány szép költemény a müben, melyek közül legszebb „Az örmény nő" (Hájuhi). A számos képpel illusztrált munka ára (füzött példány) 50 kr., ellenben a vászonba kötött példányt 1 franc és 50 szántimért küldi az iró. Czime: Rev. Leontie Papazian Parochul Bisericei Armene. Galatz (Roumanie).

Közgazdasági élet.

A Székelyföld közgazdasági érdekében Dániel Ernő báró kereskedelemügyi miniszter értekezletre hivta össze azon székelyföldi képviselőket, a kik a mult évben e tárgyban emlékiratot terjesztettek a kormány elé; továbbá a székely megyék főispánjait és az odavaló kereskedelmi és iparkamarát. Dániel Ernő üdvözölvén az értekezlet tagjait, kijelentette, hogy a rendelkezésére álló eszközökkel ezután is minden lehetőt megtesz a székelyföld közgazdasági helyzetének javitására. Ezután Sterényi József osztálytanácsos előadta a javaslatot. Lukács Béla azt szeretné, hogy a vasútakat gyorsabban épitsék és ne legyenek elszakitva az államvasútaktól. Györffy Gyula csatlakozik Lukács Béla azon véleményéhez, hogy első sorban a Szászrégenig vivő vasútat kell létesiteni. Lukács Béla kedvezményes tarifákat ajánl az uj vasútakra és Marosvásárhelyre egy fiókmühely létesitését. A miniszter uj tanmühelyek berendezését igérte. A bányaipar, faipar és házipar fejlesztését szintén elsőrangu érdekek gyanánt hangoztatták az értekezlet tagjai...

Mi ujság az örmény világban?

Mechithár kétszázados emlékünnepe. A Velencze mellett elterülő gyönyörű San Lazaro-sziget, mely a mechitháristák tulajdonát képezi, május hó 10-én a szerzet nagynevű alapitójának: Mechithár abbás papsága- és munkásságának kétszázéves emlékünnepét ülte. Az örmény nemzet újabbkori történetében igen jelentékeny helyet foglal el Mechithár, ki a népes mechitharista-kongregacziónak vetette meg alapját. Európában örmény szerzetet alapitani, mely örmény irodalmi központtá lett, mely 200 évig nemcsak élt és folyton erösbödött, hanem még hozzá hasonló hatalmas szülöttel is dicsekedhetik (bécsi mechitháristák), oly tény, mely arról tesz fényes tanuságot, hogy Mechithár nemcsak alapitani, hanem nélkülözhetlen intézményének állandóságot is tudott adni... San-Lazaro vendégkönyvébe fejedelmek, uralkodók jegyzik be fényes neveiket. Margeretha, az olasz királyné gyakran ellátogat e páratlan szép szigetre, hogy ott az Ur oltára előtt adjon hálát térden állva Istennek a vett jótéteményekért...

Uj segély az örmények számára. Tefrans, Van város (Török-Örményország) franczia ügynöke, az „Oeuvre d'Orient" szerkesztőjéhez, Sarmetan atyához intézett levelében már másodizben irja le Török-Örményország jelenlegi helyzetét. Tefrans, ki 22.000 franc-ot gyüjtött a nyomorban sinylődő örmények számára, gyüjtésével Jéreság és Gárákeontáz falu lakosain akar segiteni. Az elsőnek 694 és a másodiknak 1112 lakosa van. 1896 junius havában Jéreság falu lakói közül 300-at öltek meg (100 a nő nemhez tartozott, ellenben 200 férfi volt); a második faluból ötvenet öltek, de ötven házat egészen felégettek és 150-et félig elpusztitottak. Azonban azon három hónap alatt, mig a mondott két falu életben maradt, de elmenekült lakói házaiktól távol voltak, a kurdok gyakran ellátogattak e két faluba, hogy elpusztitsák azt is, mit a tüz megkimélt: butort, ajtót, ablakot; elvittek 13.000 darab marhát, juhot, ökröt, tehenet, bivalt. — Minden családnak kellett adni vetőmagot, két ökröt, ekét és más eszközöket; ezekre 440 franc kell; miért a 22000 franc-ból csak ötven családot lehetett felsegélni. — Mihelyt Sarmetan atya, Tefrans gyüjtését kezéhez vette, azt azonnal kiosztotta a mondott két falu lakosai között. De hogy a kurdok vagy törökök az örményektől az ökröket vagy butorokat el ne vehessék, a franczia ügynök a helyi hatóság előtt kijelentette, hogy mindaz, mit az örmények között kiosztott, sajátjul képezi és az örmények neki napi bérért dolgoznak...

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája.

Hazai krónika.

Bánffy Dezső báró miniszterelnöknek május hó 3-án adott lenyes estélyére a következő örmények voltak hivatalosak: Lukács László, Daniel Ernő báró, Karátsonyi Jenő gróf, Lukács Béla, Molnár Antal, Polyák Béla, Buzát Ferencz. — Ugyancsak a miniszterelnök és neje által május hó 18-án adott ebédre meg volt hiva Lukács Antal főrendiházi tag.

Gróf Majláth püspök Erzsébetvároson. Az erdélyi róm. kath. püspök május hó 16-án érkezett Marosvásárhelyről Erzsébetvárosra. A vasúti indoháznál Trajánovics János polgármester fogadta szep beszéddel a püspököt, ki szivélyes szavakkal mondott köszönetet valamint a polgármesternek, úgy a város végén felállitott diszkapú alatt dr. Issekutz Győző főgondnok által tartott remek beszédért és a lelkes fogadtatásért. Innen menyezet alatt az örmény kath. egyház főteri templomába ment. A templomban diszes közönség és a kerületi papság, melynek élén Ávedik Lukács főesperes állott, várta az egyháznagyot. Az esperes, üdvözlés után, átnyujtotta a templom kulcsait. Ezután az énekkar „Ecce Sacerdos"-a következett, mely után a püspök rövid beszédben fejtette ki idejövetelének czélját. Majd kiosztotta itteni hivei között a Rómából hozott pápai áldást. Ezután szállására: Ávedik főesperes lakására tért vissza, hol a hatóságok és testületek tisztelgését s a világi előljáróságok látogatásait fogadta. A tisztelgők sorát Ávedik Lukács főesperes vezetése alatt a kerületi papság nyitotta meg; tisztelegtek még az örmény kath., a róm. kath., gör. kath. egyházak, az ev. reformatusok és az ágostai helv. hitvallásuak; Erzsébetváros képviselőtestülete Trajánovics polgármester vezetése mellett, a kir. törvényszék élén Vén András elnökkel, az állami gymnasium igazgatósága. Délután több látogatást tett a püspök; 5 órakor a leányiskolában szini és zenei előadás volt a püspök tiszteletére, ki a bérmálás szentségét máj. hó 17-én osztotta ki...

Salzbauer János dr. nyug. gymn. tanár és kegyesrendi áldozárnak, ki lapunk számára is dolgozott, temetése máj. hó 18-án délelőtt 11 órakor ment végbe — Kolozsvárt.

Kolozsvárt a felsőbb leányiskola önképzőköre május 18-án tartotta meg évzáró ünnepélyét. A növendékek kardala után Dobál Margit IV. oszt. növendék „olvasta fel ügyesen kidolgozott titkári jelentését, melyben részletesen számolt be a szorgalmas kör működéséről."

Előléptetések. Örnagygyá léptettetett elő: Dondon Olivér; elsőosztályú századossá: Issekutz Antal; másodosztályú századossá: Lengyel Gyula; főhadnagygyá: Gyertyánffy Ferencz. Dr. Ember József a honvédelmi miniszterium VII. honvédkerületi parancsnokság hadbiztossági osztályában — hadbiztossá léptettetett elő.

Kitüntetés. A király dr. Kövér Kálmán budapesti gyermekorvosnak ezen minőségében sok éven át kifejtett buzgó és önzetlen működése elismeréséül a királyi tanácsosi czimet díjmentesen adományozta.

— Forinyák Gyula altábornagy, József főherczeg adjutansa május havában városunkban járt, hol a honvéd-huszárok felett csapatszemlét tartott.

— A Salamon-templom restaurálási munkálatai szépen folynak. A kőmíves belül a falakat mind ievakarta. A padozat szép műlapokkal csinosan már le van rakva. És itt elismeréssel kell megemlékeznem a jónevü Pollák Samú kolozsvári czementgyárosról, ki a munkát nemcsak méltányos árban vállalta fel, hanem annak végbevitelához leggyakorlottabb munkavezetőjét: a becsületes, értelmes Ellinger Józsefet küldötte el. Pollák munkájával Szamosújvárt mindenki meg van elégedve. Azonban az érdem jókora része ügyes, alkalmas, előzékeny, eszes megbizottjara: Gál Ernőre hárul; mert ez a derék férfiu járt el hozzánk és kötötte meg a czég nevében az ügyleteket... A karzatra vezető feljáratot, mely kivül disztelenkedett, leszedette gondos plebánosunk — és belül alkalmazandó vas-csigalépcsőt rendelt. Az uj oltárok egyes részleteit itt helyben már aranyozzák az Altenbuchner czég (Budapest) ügyes munkásai... A gyüjtés még nincs befejezve; mert még többfélére van szükség. De reméljük, hogy az adakozó hivek buzgósága összehozza a még hiányzó összeget...

— A helybeli államgymnasium VIII. osztályának növendékei május hó 8-án az osztályvizsgát és 16-án az érettségi irásbeli dolgozatokat kezdették el. És igy Isten segitségével városi képviseletünk előrelátó, gondos, gyümölcsöző határozata a magas kormány bőkezü hozzájárulásával, életre hivta azt a magasztos, városfentartó eszményt, mely után vágyva vágyódtak apáink is. Repes a szivünk az örömtől, midőn tollunk e három szót veti papirra: „Első érettségi vizsgálat.“ Éppen az érettségi irásbeli vizsgálatról jövök: azért ezt az ünnepélyes perczet imára forditom. Elmém, szivem, buzgó imában Isten trónjához emelkedik fel és kéri a Mindenhatót, hogy tartsa meg még sokáig életben érdemes közoktatásügyi miniszterünket, tankerületünk derék főigazgatóját, országgyülési képviselőnket és városunk képviselőtestületét, hogy még sok ideig gyönyörködhessenek maradandó, fényes alkotásukban: állami főgymnasiumunkban!

— A jó Isten már gondoskodik a Salamon-templom ékességeiről is! Perint Kristófné Kiss Anna, ez a vallásos, buzgó asszony nemcsak megvette az első oltártakaró csinos anyagát, hanem szorgalmatosan saját kezüleg már varrja is azt. E követésreméltó szép tett nem szorul dicséretre.

— A májusi füzet megjelenése óta a Salamon-templom javára szerkesztőségünkhez a következő pénz-adományok küldettek be: Fáraó Simon csikszépvizi örmény kath. plebános 35 frt, ifj. Duha Bálint gyógyszerész (Temesvár) 2 frt és dr. Gopcsa László (Budapest) 1 frt.

Tizenkettődik évfolyam. 1898. 7. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos:
SZONGOTT KRISTÓF.

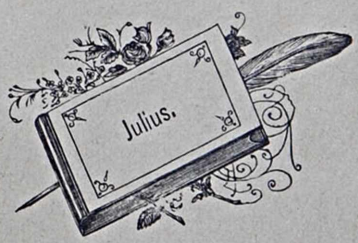

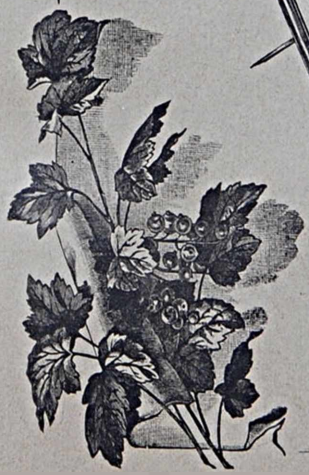

SZAMOSÚJVÁR.
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1898.

Tartalom.

Czetz tábornok életrajza. II. — Az „Armenia" számára irta önmaga.
Nemzeti szellem. — Pátkánián költeménye. — Simay Gergelytől.
Örményország története és irodalma. V. — Dr. Molnár A.-tól.
Fölhivás az olvasó közönséghez. — Bárány, Szongott, dr. Simay.
A szamosújvári magy. kir. állami főgymnasium. — Sz. K.-tól.
A bujdosó. — Költemény. — Mihálfy Imrétől.
A magyarhoni örmény családok genealogiája. — Tizedik folytatás. Irta: Szongott Kristóf.

Kisebb közlemények.

József főherczeg Szamosújvárt.
Egyptom felé.

Irodalom és művészet.

Részlet az indiai örmények multjából.
A régi örmények vallása.
Csuhadsián Tigrán.

Mi ujság az örmény világban?

Ghastone emléke.
Cilicia katholikosza.
A bukaresti egyetem.

☛ *Az „ARMENIA" előfizetési ára egész évre 4 frt., félévre 2 frt., — egyes füzet 40 kr.*

Az első évfolyam egészen elfogyott. A többi tiz évfolyamból (II—XI) még teljes számú példányokkal szolgálhatunk; egy-egy évfolyam ára két (2) frt. Reméljük, hogy az érdeklődő olvasó közönség megragadja a kinálkozó kedvező alkalmat (egy-egy évfolyamot félárban adunk) és sietni fog megrendeléseivel annál is inkább, mert a mondott évfolyamokból még csak nehány eladó példányunk van: azután drágán sem szerezhet meg az „Armenia" eddigi évfolyamait.

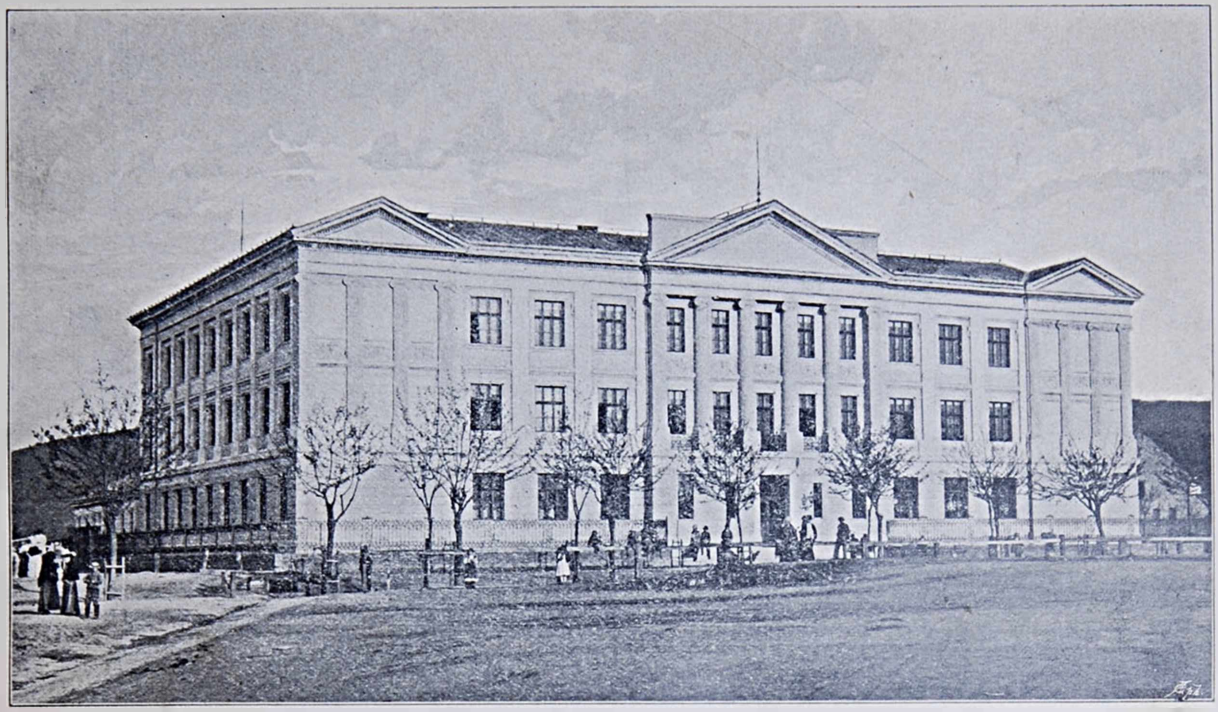

A szamosujvári anyg. kir. állami főgymnasium.

Czetz tábornok életrajza.

Az „Armenia“ számára irta önmaga 1897-ben Buenos-Airesben.

— Második közlemény. —

II. Tiszti pályám. (1842—1848.)

Mihelyt kiléptem 1842. október havában a bécsújhelyi akadémiából, felvettek a 62-dik („báro Wacqnant-Geozelles“) gyalogezredbe, illetőleg ezen ezred harmadik zászlóaljába, mely akkor Brassóban tanyázott. Bécsen, Pesten, Temesváron, Nagy-Váradon át részint előfogatos szekéren, részint gyorskocsival Nagy-Szebenbe érkeztem, honnan Brassóba mentem. Utam utolsó részét egy német tanítónő társaságában tettem meg, ki Nagy-Szebenben történt elválásunk alkalmával ezen szavakat irta emlékkönyvembe: „Sans amour, sans rancum!“ (Szerelem és bosszú [!] nélkül.) Olvasóim ebből is láthatják, hogy milyen ártatlanul hagyott vala a katonai nevelés.

Brassó a legelső kereskedő-város az erdélyi részekben, nem messze a 6000 lábnyi magas pompás Bucsest nevű havastól, három felől formált tekenyőben fekszik. Háromszék felé jól épitett fellegvárral és a szász, oláh és magyar lakosság különvalt városrészeivel. Legnevezetesebb épületei a jó stylben épült lutheranus templom és a nagyon festett és aranyozott görög egyházi épület.

Minden jószivű székely képzelheti édes anyám örömét, midőn nyolcz évi távollét után viszont láthatta szeretett fiát. Rövid családi ünneplések után körútat tettem Háromszékben: Sepsi-Szt-György, Rety, Gidófalva, Bodok, Köröspatak stb. helységekben meglátogattam barátaimat,

ismerőseimet; a legnagyobb szivességgel fogadtak és a viszontlátás felett nagyon örvendtek. A Keresztes, Nemes, Kálnoki, Haller, Bogdán, Czakó... családokra, Nemes grófnéra, Czapek Johannára még most is emlékszem. E körútamban, valamint azután következett szolgálati hivatásomban volt alkalmam a valóban remek ügyességgel végrehajtott osztrák határszéli (katonai) szabályzatot megismetni. Három- és Csikszék lakóiból egy huszár és két gyalogezredet alkottak; ezeken kívül volt még a déli és éjszak-keleti határon három vagy négy oláh ezred. A faluk századonként osztattak fel az illető parancsnokságokkal tiszti lakásokkal stb. A közharczos mindenike megkapta földjét, lovait, szarvasmarháit, mentes volt a rendes szolgálat, a fegyver-gyakorlat alól. Az egész ezred, illetőleg a zászlóalj és lovas-század (Schwadrone) parancsszóra 24 óra alatt a gyülőhelyen útra készen állott: mintegy 10000 emberből álló dandárt (Brigade = seregosztály) lehetett összeállitani. Képzelhetni, hogy minő hadi erőt nyert ezen rendszer által az osztrák kormány, miután ezt Horvát- és Tótországon át Kárinthiáig és a Karst-hegységig kiterjesztette! — Narmout, a nagy Napoleonnak egyik legtudósabb és leghiresebb tábornagya emlékirataiban nem tudja eléggé dicsérni Ausztriának e valóban bölcs katonai alkotását.

Reám jutott volt a hivatalos sor, hogy a Tömös és Törcsvár között levő állomásokat megvizsgáljam. Még ma is valódi örömmel emlékszem vissza e gyönyörű tájakra. A háttérben a nagyszerű Bucsecs-havas, az onnan eredő patakok, az Olt, a díszes fákkal benött erdők, a szép zöld... kellemes benyomást gyakoroltak fiatal szivemre! Hol vagytok ti kedves napok?

Egy hónapig tartott a vizsgálat; azután visszatértem Brassóba, hol három hónapig kórház felügyelettel voltam megbizva. Most parancs érkezett, mely azt tartalmazta, hogy jelentsem magamat Pesten az ezred parancsnokságánál: kineveztettem a 2. zászlóaljhoz hadsegéddé (Adjutant). Ez alkalommal irtam meg az első magyar „hadnyelvtant“ az akkor (1844 év) formálodó pesti nemzetőrség számára. Parancsnokom volt az akkori „Vadary

Kriste" nevű szálloda tulajdonosa — ha nem tévedek — Emerik úr. Megválasztottak instructornak és három hónap alatt már annyira haladtunk, hogy egy ünnepélyen már szerepelhettünk. De csakhamar hanyatlani kezdett ez az intézmény, mert a kormány igen kevés jóakaratot tanusított iránta és így örültem, hogy ismét visszatérhetek Erdélybe: Károlyfehérvárra és innen Marosvásárhelyre és Erzsébetvárosra. Itt megismerkedtem egypár igen tisztességes, kedves és jó magyar indulatu örmény családdal... Az osztrák vezérkari szolgálatba akartam lépni és így volt alkalmam a rendelt vizsgára előkészülni, a mit le is tettem 1846-ban Nagy-Szebenben a főhadi kormányszék (Generalcommando) előtt; azután — ennek utasitása szerint — Bécsbe költöztem át.

Ki mondotta volna nekem ekkor, hogy nem fogom látni többé — talán soha? — kedves, szeretett hazámat! Such is life, — mint Lord Byron (vagy talán más angol iró, kinek neve e perezben nem jut eszembe) mondja.

Két éven át dolgoztam a bécsi „Geographisches Institut" termeiben, hol eleget rajzoltunk az osztrák birodalom nagy térképén és más hozzátartozó térképeken.

1848. április havában Ramming altábornagy és vezérkari főnök azt a megbizást adta, hogy Fényes Elek „Magyarország statistikájá"-t fordítsam le németre — a lehető legrövidebb idő alatt; a mit kötelességem szerint — el is végeztem.

Míg ezen munkámmal voltam elfoglalva a bécsi forradalom, mely márczius elején kezdődött, még folyt. Meglátogattam a torlaszok (Barricade) építését. Láttam Metternichnek bukását, mit a diákok és a bécsi „Spiessbürger"-ek[1]) idéztek elő, Kossuth nagyszerű fogadtatását, a bécsi forradalmat, a magyar királynak: Ferdinandnak fogadtatását, a magyar miniszterium kineveztetését; szóval: ama nagy korszak nagy eseményeit! Végre megérkezett az új magyar hadügyminiszter: Mészáros Lázár tábornok, ki Latour tábornokot, az osztrák minisztert arra kérte:

[1]) Spiessbürger: nyárspolgár (gúnynevе a csekélysorsu és ódivatos öltözetü polgároknak).

engedje meg, hogy én őt (Mészárost) Pestre kisérhessem. Mihelyt megkaptam az illető vezérkari parancsot, felültem az új magyar miniszter úrral a gőzösre és május végén megérkeztem Pestre. Szivem csaknem repesett örömében, hogy elvégre teljesülnek lelkem óhajtásai: szolgálni és védeni a szabadságot és a hazát!

Nemzeti szellem.

— Pátkánján. —

Légy bár mily gazdag, nagy kereskedő,
Sok árúdat csodálja a vevő;
Ha örmény honnak abból haszna nincs:
Portékáidnak mi értéke sincs.

Légy bár mily nagy hös, vitéz katona,
Csatározóknak hirhedt bajnoka;
Ha örmény honnak abból haszna nincs:
Vitézségednek mi értéke sincs.

Lehetsz elismert iró, nagy nevü,
Vagy lapszerkesztő, szerző láng-eszü;
Ha örmény honnak abból haszna nincs:
Ékes tolladnak mi értéke sincs.

Lehetsz királyok kedvelt embere,
Lehet fejed böles eszmékkel tele;
Ha örmény honnak abból haszna nincs:
Bámult eszednek mi értéke sincs.

Légy ezermester, nagy buvárkodó,
Müvész-kezeddel csodát alkotó;
Ha örmény honnak abból haszna nincs:
Müvészetednek mi értéke sincs.

Fentkölt szellemben nyertél nevelést,
Hiába várasz azért elismerést;
Ha örmény honnak abból haszna nincs:
Müveltségednek mi értéke sincs.

Simay Gergely.

Örményország történelme és irodalma.

— Tsobánján Arság felolvasása a párizsi földrajzi társaság üléstermében.*) —

V.

A tizenkettedik században, a midőn az örmény nemzet Ciliciában a béke és jólét rövid korszakát élvezhette, a kolostorok árnyékában két tiszta és emelkedett szellem zengedezte Istennek dicsőségét: Lámproni Nerszesz püspök és Snorháli Nerszesz katholikosz.

Az első, kinek elméje irodalmi és theologiai tanulmányokból nyerte a táplálékot, alapos ismerője a latin nyelvnek és tudományosságnak, mysticus vallási elmélkedéseket irt s beszédeket, a melyek nagy tudással s változatos formákban vannak szerkesztve.

A második, Snorháli Nerszesz, egyik legnagyobb költője volt az örmény egyháznak. Harmonicus, szelid lélek, szent életű férfiú, egyházi beszédeknek és commentároknak irója s Edessa ostromáról irott költemény szerzője. Legkiválóbb alkotásai azonban az egyházi hymnusok. Eszményi érzések és lángoló lelkesedés nyilatkoznak meg ezekben a kristálytiszta patakok gyanánt csergedező versekben. A hagyomány azt tartja, hogy Nerszesz e felséges költemények egy részét álmatlan éjjeleken, mystikus rajongásban rögtönözte. S valóban mintha az éjjeli órák csendes melancholiája ömlenék el egyik-másik szent énekén:

„Emlékezzünk meg éjjelente terólad, ó uram, így kiált fel: nyiljanak meg szavaid előtt a szívek s nyelvünk a te műveidről szóljon, ó égi király! Keljünk fel éjjelente s küldjük tehozzád imáinkat, karjaink szentségben emelkedjenek feléd, ó uram s dicsőitő szavakkal magasztaljon minden lélek Tégedet!"

Költeményeinek némelyike mintha ragyogó napsugarakból, vagy a tavasz színes virágaiból lenne összeszőve. Vannak ismét halotti gyászdalai, a melyeknek minden sorát a legmélyebb szomorúság hatja át. S mindez emel-

*) Arsag Tsobanian, L' Armenie, son Histoire, son role en orient. Avec une introduction par Anatole France, de l' Academie francaise. (Paris 1897.)

kedett nyelven s bájos, könnyed lejtésű rímekben van megirva.

Mindeniknél magasabbra emelkedett azonban hangjának csodás erejével Náregi Gergely szerzetes. Kivált a nemzeti irodalom rendes kereteiből; társai között, a kik épen oly hazafiasak, mint vallásosak s a kik Isten dicsőségét zengedezve állandóan foglalkoznak hazájuk eseményeivel is, ő az egyetlen, a ki csakis a kolostori költő színében jelenik meg előttünk. Elvonulva a Náregh-i klastromba, kizárólag a vallási elmélkedéseknek és a költészetnek élt. Tele vannak a keleti képzelem gazdagságával s az aseeta élet rajongásával a költeményei. „Fogadd kegyesen, hatalmas Isten, így kiált fel egyik híres ‚Könyörgés'-ében, egy bánatos lélek fohászát; közeledjél irgalommal hozzám; oszlasd el, minden kegyelemnek osztogatója, a szomorúságomat, szabadíts meg ettől az elviselhetlen tehertől; terjeszd ki védő kezeidet ezellám mennyezetére, erősítsd meg szenvedő lelkem akaratát; zárd be érzékeimnek ablakait, hogy a te reménységednek emlékezete által a világ gondjaitól érintetlenek maradjanak."

Náregi Gergely a kifejezéseknek egész világát alkotta meg Istennek és a szent Szűznek dicsőitésére s a bűnök irtózatosságának és az örök büntetések borzalmainak az ecsetelésére. Egyik költeményében maga foglalja össze azokat a szempontokat, melyek könyörgései hosszú sorozatának megirásánál vezérelték: „És most én magam, első a bűnösök közt, a gonoszságok tükre, ime beszéltem arról, a mi elmondhatatlan, feltártam a rejtett dolgokat, leálczáztam a szégyenleteseket, elárultam a gonoszszal való bűnrészességemet, lerántottam a hazugság takaróját, fölemeltem a fátylat, mely undokságomat takarta, felnyitottam lelkem sebeinek kelevényét előtted, ó Krisztusom!"

Náregi Gergely tetemesen finomította és gazdagította az örmény nyelvet; művészi styljében egyesítette a keleti irodalmak csillogását és bizarrságát a Nyugat csinjával és finomságával. Az örmény lyrának ő volt a leghatalmasabb manifestatioja.

A régi örmény irodalom többi emlékei majdnem kizárólag történeti krónikákból állanak. Ebben a tekintetben a keleti irodalmaknak egyike sem oly gazdag, mint az örmény. Az örmények nagy előszeretettel őrizték meg azoknak az eseményeknek emlékét, a melyek hazájukban történtek. Az a hatalmas könyvtár, mely e feljegyzéseket magában foglalja, becses adatokat tartalmaz nem csupán az örményeknek, de mindama keleti népeknek történetéhez, a melyek átvonultak Örményországon, valamint Byzanczneak és a keresztes háborúknak a történetéhez is.

Eme krónikákból, a melyek mindazt elbeszélik, a mit az örmények a pogány népek betörései alatt szenvedtek, előadásának tragicai erejével egy könyv válik ki, Lásdiverdi Aristages vártabéd krónikája. Borzalmas részletekkel írta le a turkmenek, tatárok és perzsák örményországi invasioit, a legújabb gyászos eseményekhez hasonló mészárlásokat, gyujtogatásokat, rablásokat, nők és gyermekek legyilkolását. Eecsetelve Örményország ama korbeli szerencsétlenségeit és siralmas helyzetét, megható képben tárja elénk az országot „mezteleníl, az utszélen feküdve, lábbal tiporva s házából kiűzve, foglya- és rabszolgájaként az összes nemzeteknek.“

Megtaláljuk a krónikákban annak az erőfeszitésnek a leirását is, a melyet az örmények önfentartásuk érdekében kifejtettek. S míg a hymnusok, elmélkedések és egyházi beszédek bizonyságot tesznek az örmény nemzet lyrai erejéről, a most említett krónikáknak rideg és száraz voltuk daczára nagy az erkölcsi és történeti érdekességük és fontosságuk. Az első századok néhány remeke mellett rajzát adják a nép jellemének s annak a kitartásnak és szivósságnak, melyet a hosszas küzdelmek közepette kifejtett.

* * *

A tizenötödik századtól kezdve, a midőn Örményország végleg elvesztette függetlenségének utolsó maradványait is, mély erkölcsi és szellemi hanyatlás vált gyászos osztályrészévé az örménységnek azon a nagy területen, melyet Törökország és Perzsia egymás között

felosztottak s a melynek egy része később orosz uralom alá került. A musulmanok megültván a kereszténveknek a hadseregbe való belépést, elszoktak a fegyverek használatától s az egykori harczias erély lassanként kiveszett belőlük. A keresztény vallásosság, a küzdelmek nehéz napjaiban támaszuk és erőforrásuk, most már a megadásra és sorsukban való megnyugvásra tanította őket. Eltekintve néhány bérczvidéktől, mint például Szásszun és Zeithun környékétől, a hol állandóan megőrizték a harczi szokásokat, különösen Törökországban, a hol legterhesebb volt a reájuk nehezedő iga, csöndes, munkás néppé lettek. A teljes rabszolgaságnak volt ez a szomorú korszaka. S annál meghatóbb látványt nyujtott ennek a népnek lázas új életre-kelése három évszázados nyomaszló lethargia után.

Mintha csak álom lett volna ez a gyászos korszak. A politikai szabadság elveszett, a katonai hatalom megsemmisült, csak egy erő élte túl a pusztulást: az egyház. Megőrizte hatalmát és vonzó erejét; a multnak emlékei hozzá maradtak tapadva; dicsőséges neveket visszhangozott és az ősök nyelvének zengzetessége felséges hymnusaiban csendült meg. Az egyház volt ama szent kötelék, mely a hazájukban és az egész világon szerteszórt örményeket egyesítette. A nép szeretettel ragaszkodott hozzá, elviselte a szenvedéseket érette, szembe szállott a jólét és hatalom minden csábításával, a melyek az izlamismusra való áttérés esetében kecsegtették.

S az egyház volt a nemzet szellemi életének a menedéke is. A kolostorok rejtekeiben szunnyadoztak az ősrégi kéziratok, tele a multnak emlékeivel és gondolataival, s várták a kutató kezet, a mely eltakarítja róluk a századok porát s elfakult lapjaikról a szellemi újraéledés vigasztaló eszméjét árasztja szét a nemzet fiai között!

— Az ötödik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Felhivás az olvasó közönséghez.

Kath. Egyházunk a jelen századnak vége és a következőnek kezdete alkalmából a hála és szeretet hódolatát kivánja bemutatni imádott alapitójának: Jézus Krisztusnak. Ez iránt az előkészületek már mindenütt folyamatban vannak

A szamosújvári örmény telep, mely százados szenvedései s küzdelmei után e hazába szeretettel fogadtatott be, és e szép várost épitette alapjából — nem maradhat távol e mozgalomtól.

A helyi úgynevezett „Salamon-templom“ restaurálás alatt van és nemsokára új oltárok fogják diszíteni az egykor oly kiváló gonddal, műizléssel és figurális festményekkel ékített kis templomot. És talán, Isten segitségével, ki is festhetjük és így visszaadhatjuk a Simay-család ősei által épitett templomnak régi ékességét.

De hiányzik e templomnál egy kis kápolna Világosító-Szt-Gergely oltárával, mely kápolna a templom stiljét kiegészitve örök időkre hirdetné az ide telepedett örmény nemzetfeleink hálaját és szeretetét imádott Megváltónk iránt, ki nekünk Világosító-Szt-Gergely apostolunkat adta, hogy hitével, szenvedéseivel erősítse az örmény nemzet hitét és vigasztalja e sok és nem érdemlett szenvedéseket átélt nemzetet.

E kis kápolna költségei, mint ahhoz értő mesteremberektől értesültünk, felszerelés nélkül 1000 (ezer) frba kerülnek... és ha huszan egybeállunk 50—50 frtnyi adományainkkal, a kápolna fel lesz épitve.

Emeljük fel e kápolnát, mint élő hitünk emlékét a századvégi hódolat bemutatásaul és illeszszük be e kápolna falába örök időkre „az ünnepélyes hódolat emléktábláját a Megváltó Jézus Krisztus dicsőségére.“

Erre kérjük szeretett nemzetfeleinket alólirottak, kik e czélra egyenként 50 forintot felajánlunk és adunk. A további szives adományokat kérjük az „Armenia“ szer-

kesztőjéhez, vagy a szamosújvári örmény kath. plebániai hivatalhoz beküldeni.

Szamosújvártt 1898. jún. 1.

Bárány Lukács,
plebános.
Szongott Kristóf,
az „Armenia" szerkesztője.
Dr. Simay János,
miniszteri nyug. segédtitkár.

A szamosújvári magy. kir. állami főgymnasium.

Az elmult ezer év emlékét sem egyesek, sem helységek, hatóságok vagy testületek nem örökitették meg az egész országban akkora összeggel, mint haladó városunk. Szamosújvár páratlan alapitványa: háromszázezer forint. A kétszázezer forint évi kamatjából a helybeli középiskolai tanárok fizetésének részét fedezik; a harmadik százezeret beleépitették a fejedelmi új palotába. A czélszerű épitkezés követelte többi kiadásokat a magas közoktatásügyi kormány pótolta — bőkezűen. Azt akarta érdemes közoktatásügyi miniszterünk, hogy Szamosújvárott mintaiskola épüljön... És teljesen czélt ért. A gyönyörű palota keleti (görög [jón]) stylben épült. A szép tervezet készitője: a lángeszű Alpár Ignácz mérnök e tekintetben is a város törzslakosságának: a nagy áldozatot tevő örménységnek akart kedvezni, mely szintén Keletről szakadt ide.

A csinos, kétemeletes, roppant (imposant) épület, melynek képét a füzet élén mutatjuk be, helybeliségei ezek: földszinten, a középen van a lépcsőzetes főbejáró. Jobbról: szolga-szoba, II. tanterem, ifjúsági könyvtár, földrajzi szertár, I. tanterem; balról: tanári szoba, III. tanterem, IV. tanterem, első közös tanterem, második közös tanterem, görög pótló. Az első emeleten elől van: a tanácskozási terem, a kétszárnyú ajtókkal ellátott és két bemenettel biró igazgatói iroda, mely három szobából áll; a VIII. tanterem. Jobbról: a VII., VI. és V-dik tanterem és görög pótló-terem. Balról: természetrajzi szertár,

szertárőr, természetrajzi előadó-terem. A második emeleten elől: az iskolai orvos szobája, tanári könyvtáros, tanári könyvtár, philologiai museum. Jobbról: régiségtár, rajzterem két ajtóval, szertárőr; balról: természettani szertár, szertárőr, természettani előadó terem. A lépcsőház remekmű. A lépcsőzet fehér márványból készült, e mellett a földszinten, az első és második emeleten is jobbról-balról árnyékszék. A délkeleti épületszárny végén márványlépcsőzetes és rácsos feljáró vezet az emeleteken át a hijazatra. Az épület a földszinten, valamint az első és második emeleten körüskörül zárt folyósokkal van ellátva; a folyosók, valamint a főbejáró burkolata is szegélyezett granito-terrazzóból készült. A burkolat azon részeibe, melyek valamint a földszinten úgy az emeleteken a lépcsőzettel szemben terülnek el, színes granito-terrazzo-anyagból kevert csinos alakzatokat öntöttek. Az épület kívül-belül, úgy a helyiségek is mind festve vannak. A A tetőzet, mely villámháritóval van ellátva, horganyplehvel van fedve. A földszintről az udvarra négy ajtó vezet, melyek közül kettő a lépcsőház keletre néző falába van vágva, a másik kettő pedig a két épületszárny végén van elhelyezve. Künn, a főbejáró előtt elterülő tér, valamint az udvaron a főépületet a tornahelyiséggel összekötő út, koczka-műlapokkal van kirakva. A főépületet csinos mívű festett vas-rácsozat köriti. Az épület déli és éjszaki oldalán vaskapú és vasajtó. A főépület alatt sok-osztályú czementtel kirakott száraz pincze terül el.

A délre néző, jó beosztású igazgatói lakályos lakást, valamint az éjszaki oldalon elterülő két szolgai lakot nyilt fedett folyosók kötik össze a főépülettel. Az igazgatói és szolgai lak között díszeskedik a téli tornahelyiség mellékteremeivel együtt. A téli tornahelyiség mögött van a téres nyári torna; míg az igazgatói és szolgák lakásai mögött szép kertek terülnek el. Valamint a kertek, úgy a megnevezett épületek is mind be vannak kerítve. Ezen önálló, remek palota, melynek hossza három útcza szélességével egyenlő, — városunk legszebb épülete.

Sz. K.

A bujdosó.

Hol kékebb a szép ég, fénylőbb a nap,
Hol bűvösebb a csalogány dala,
Ott van az én édes szülő hazám,
A nagy, a fényes ős Arménia!

Ott, hol dicsőség és nagyság honolt,
A néma szomor ütött tar tanyát...
És mégis oda vágyodik elmém:
Fellelné ott szűm régi otthonát.

Régenmult századok emlékei
Romban, porban feldúlva állanak,
S az ősi nemzet dicső liai
A puszta romok alatt nyugszanak...

Oh vigy el a gyors szellő szárnyain
Szép ős-hazámba jó Ég engemet,
Hogy a dicső romok repkényei
Födjék be egykor porló testemet!

Mihálfy Imre.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságira, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával írta **Szongott Kristóf.**

(Tizedik folytatás.)

Szongott. Szongott az örmény Ászvádur, Ászduádzádurnak német fordítása. A Szongott-ok Ászduádzádur-ok voltak, kik e hazában fordították örmény nevöket németre. Szongott = Sohn Gottes = Isten fia, Adeodatus, Bogdán. Joachimus Szongot. Szam. Ház. II. köt. 161 l. 6 t. 1797. — Meszrob Szongod. Szam. Ker. III. köt. 371 l. 93 t. 1819. — Kirkor Szêngodján. Szam. H. II. köt. 29 l.

580 t. — Christophorus Szongott et Rosalia Szongott. Szam. Ház. III. köt. 54 l. 1844 máj. 3. L. Álláverdi, Ászvádur, Bogdán, Kirkosá, Nevelics, Placsintár, Urmánczhi.

Szoponár, román szó: szappanyos. — Szoponárián Julis. Szam. Ker. IV. köt. 210 l. L. Szappanyos.

Szoszkere (czigány szó), Korbuly János gúnyneve. L. Korbul.

Szöcs, az örmény Thukcshi magyar fordítása. A következő iparos családok, melyek a szöcs-mesterséget űzték, neveztettek Szöcs-öknek: Lazarus Szöcs alias Ászlán: Ászlán Lázár, a szöcs. Szam. vár. lev. 1794. — Simon Bogdán alias Szöcs. Szam. vár. lev. összeírás. — „Lucas Szöcs“ és mellette örményül: Luszig Dzerigi Thurcshu. Szam. vár. lev. 1738. évi összeírás. — „Szöcs Mêgêrdics“ és mellette örményül Mêgêrdics Dzerig-i. — Christophorus Szöcs alias Sil. Szam. vár. lev. 1804—1417 sz. — Szultan alias Andreas Szöcs: Szultán András, a szöcs. Szam. vár. lev. 1734. — Andreas Lengyel alias Szöcs: Lengyel András, a szöcs. Szam. vár. lev. 1762 L. Ászlán, Dzerig, Lengyel, Sil, Szultán.

Sztámbolczhi: Sztámboli (Konstantinápolyi). Constantinapolis törökül Sztámbul vagy Bolisz-nak (a görög polis, város szótól) neveztetik. Oszkerics Sztámbolczhi Ávedik. Szam. H. II. köt. 32 l. 636 t. Az Oszkerics (Ötvös) család Konstantinápolyból jött be hazánkba. E családnév most nincs használatban. L. Cshámcsheán.

Sztechno (Sztáchno) = Stephanovics. Sztechno Bedrosz. Szam. H. II. kot. 5 l. 106 t. — Bedrosz Sztáchnoján. Szam. Ker. II. köt. 3 l. 41 t. — Chácshig Kirkori Sztechnoi Donogánján. Szam. Ház. II. köt. 132 l. 8 t. A Donogán és Sztechno (Stefánovics) egy család. A Sztechno kihalt család. L. Donogán, Stefánovics, Sztephán.

Sztegár, az Esztegár rövidebb alakja. Gregorius Sztegár. Szam. város 1774. ápr. 19-én tartott tanácsülés jegyzőkönyvéből. L. Esztegár.

Sztephán = István. A görög στέφανος jelentése: a koronázott. Sztephán, vor mágánuámp Estrángá: István, kinek vezetékneve Esztrángá. Szam. H. I. köt. 10 l. 92 t. — Sztephán mágánuámp Roska. Szam. H. I. köt. 15 l.

151 t. — Sztephán mágánuámp Moroz (Harmat). Szam. H. I. köt. 30 l. 300 t. Az Estrángá-k, Roská-k és Moroz-Harmat-ok = Sztephán-ok. A Sztephánián családnév előfordul Keleten is. L. Esztrángá, Harmat, Moroz, Roska.

Szulimán (Szolimán, Szulájmán): Gyergyó-Szent-Miklóson Szilimán. Szulejmáni arab szó: onyx (drágakő ὄνυξ) — Szimon Bogdáni Szulimánján. Szam. Ker. II. köt. 71 l. — Chácshádur Szulimán. Szam. H. II. köt. 27 l. 552 t. Kihalt család.

Szultán arab szó: úr, fejedelem, király (örményül: der, ischán, thákávor); úrnő, hercegnő, királyné (örményül digin, pámpisên, thákuhi). E családnév előfordul Keleten is. Az „Arévélkh" 1888. ápr. 26. 1286. számában ezt olvasom: „Nerszesz Nerszeszián párezráczháv Szulthání ászdidsán (Capitaine):" Nerszeszián Nerszesz kapitányi rangra (a katonaságnál) emelkedett. Tehát most a Szultán = kapitán. L. Ágopsa, Dseeshegh, Dsis-cháthun, Ergán, Kapatán, Kéndov, Khel, Kopasz, Pipi, Temesvári.

Szunyog. A Duducz család egyik ágának gúnyneve. L. Duducz.

Szur (սուր) örmény szó: kard, ensis. Távith Szérin. Szam. vár. lev. 1801. (E család a szroh helyett erdélyiesen széri(n) sajátító esetet használ.) L. Kardos, Szábel, Szarokán.

Szurugdsi, török szó, jelentése: timár; az örmény nyelvben: másgákordz (մաշկողյան) — Szurugdsi Mégérdics. Szam. H. II. köt. 5 l. 102 t. — Szurugdsi Vártánén Chácshereszi: Chácsheresz (Kristóf) Vártán, a timár. Szam. H. II. köt. 25 l. 518 t. — Szurugdsi Krikor Kreesunián: Kreesun (Karácsonyi) Gergely, a timár. Szam. H. II. köt. 41 l. 65 t. — Egy Tisminic-ből (Lengyelország, 1742) ide menekült örmény így irta nevét: Kájtán Donigi Szurugdsu: Timár-Donig Kajtán. Sok timár volt a beköltözött örmények közt, azért több család viselte a Szurugdi (timár) nevet. L. Chácsheresz, Danig, Kreesun, Tábákár.

Szutás, a román sutaș-ból: centumpater, centumvir, közgyűlési tag. Szutás Krikor. Szam. Ker. I. köt. 22 l. 1722 év. A szutás szót apáink „orator" értelemben is

használták: médz szutás: főorator, bizdi szutás: vice orator. Szam. vár. lev. 1813- 12 sz. L. Simai.

Szvênt. Thorosz Szvênt. Szam. H. II. köt. L. Szfênt.

T.

Taktak, hangutánzó szó. Az örmény a dőzsölő-t, kinek konyhájában — hol sütnek-főznek — vágó kés által előidézett folytonos taktak hangot hallanak — nevezi taktak-nak. Luszig Toktok. Szam. Ház. II. köt. 86 l. 28 t. 1775 év. Kihalt család.

Talpas, magyar szó; Erzsébetvároson Antalfi = Talpas.

Tamás, jelentése: ikertestvér, a héber thominból. — Bogdán Tomásján. Szam. Ker. IV. köt. 191 l. L. Tamási, Thomász, Thumán.

Tamási, a Tamás-ból az örmény sajátitóeset *i* ragával képezett családnév. Tamási = Tamásnak fia. — Catharina Tamási. Szam. Ház. III. köt. 63 l. 1851. febr. 25. L. Csonka, Herez, Retezár, Rusz, Tamás, Thomász, Thumán.

Tarisnyás, az Ártmách magyar fordítása. Stephanus Tarisnyás. Szam. Ház. III. köt. 64 l. 1851. máj. 29. L. Árthmách, Gáborfi, Gábrus, Hébás, Karátsonyi, Trásztádsi.

Tábákár. Tábácar román szó: dohányárús, timár, cserzővarga. A Szurugdsi család román neve. — Tábákár Kirkor. Szam. Ker. II. köt. 227 l. 119 t. Kihalt család. L. Szurugdsi.

Tábár, örmény tájszó, jelentése: rest. Vártán Tábár. Szam. H. II. köt. 210 l. 86 t. Kihalt család.

Tájdonján, a Távit-oiá-ján elferdített alakja. Tavit örmény keresztnév = Dávid; oia (román) = né, nő; ján (örmény családnévképző) = fi. Donig Vártáni Tájdoján. Csik-Szépvizi anyakönyvből. E családnév most nincs használatban.

Tájeg (ա՛յեգ, ajeg) örmény szó: dajka. Tájég Chácshig. Erzs. Ker. I. köt. 12 l. E családnév most nincs használatban. L. Dájká, Embej, Mám.

Tájvel (a német Teufel-ből): ördög. A Chár család német neve. — Tájfel Mányi (Brassó 1829). A szam. keresk. társ. iratai közt. L. Bogdánfi, Cshár.

Tákesz — (Áriszitákesz. Tákeszián Márton. Szam. Ker. III. köt. 274 l. 65 t. — Tákeszéncz Ábrahám. Szam. H. II. köt. 3 l. 56 t. E családnév előfordul Keleten is: Luiza Dákeszián „Árévélkh" 1886. júl. 2. 738 sz. — L. Ábrahám.

Tálál, örmény tájszó, jelentése: közvetitő, alkusz, hajhász. Tálál Chácshádur. Szam. Ker. I. köt. 25 l. 149 t. Kihalt család.

Tániel — Dániel. Nikulá Tánielián. Szam. H. II. köt. 166 l. 138 t. Tánel. Csikszépvizi Ker. II. köt. 49 t. E család előfordul Keleten is: Szimon Tánielián. „Árévélkh" 1886. aug. 9. 768 sz. L. Dániel.

Távit — Dávid. Máriám Távití Zádigián tuszdêr. Szam. H. II. köt. 278 l. 61 t. E család előfordul Keleten is: Szdephán Távitián. „Árévélkh" 1886. nov. 2. 839 sz.

Têbékár román szó: pipás. — Csáus Izsák vulgo Tábékár. Szam. ker. társ. iratai közt. L. Csáusz, Pipádsi, Pipás.

Têbrucsig. Az örmény têbir (գրիչ: iródeák, kántor) szóból alakult családnév. Chácshig Têbrucsigján. Erzs. Ker. II. köt. 137 l. 38 t. L. Deák.

Tekerics, a Drágomán család egyik ágának gúnyneve; a գդգդել (tekerim) örmény igéből: késedelmező, mulatozó. L. Drágomán.

Temesvári, örményül Temesvárczhi. — Esztephán Temesvári. Szam. Ker. IV. köt. 321 l. 1857. E család neve Thorosz, mit később a Szultán névvel cserélt fel. A hazai Szultán család egyik őse lakott Temesvár városában, azért neveztetett Temesvári-nak. L. Dsis-cháthun, Khel, Szultán, Thorosz.

Ternovszki = Ternovi. Ternow (Turnovo) város Bulgáriában. Kihalt család.

Têtmián, a têtum (դդում) örmény szónak sajátitóesetéből (têtmi) képezett családnév: dinnyeárus. Zádig Têtmi. Szam. vár. lev.; régi összeirás. — Zádig Têtmián. Szam. Ker. II. köt. 462 l. aug. 22. Kihalt család. L. Pepinár, Têtum, Têtumdsi.

Têtum örmény szó: dinnye. Zádig Têtum. Szam. H. II. köt. 275 l. 17 t. L. Têtmián, Têtumdsi.

Têtumdsi: dinnyetermesztő, dinnyeárus; têtum örmény szó: tök, uborka, dinnye, törökül kábák (ebből a magyar kabak, kabakos). L. Pepinár, Têtmián, Têtum.

Têzsár. Têzsár és têzsuár (ցեղաւոր) örmény szó: nehéz, nehéz beteg. E családnév most nincs használatban. L. Ángár, Betá, Beteg, Betgi, Esztechno, Láphics, Nevelics, Stefánovics.

Thamász. L. Tamás, Tamási, Thomász.

Thâddeus = Tádé, Tádus. Thâddeus sziriai nyelven annyi mint okos. Deodatus Rátz alias Thaddeus. Szam. vár. lev. összeírás. A Rátz család mellékneve. E családnév előfordul Keleten is: Sztephán Thátheoszián. „Mászisz" 1880 márcz. 22. 2569. L. Rátz.

Thákvor, Thákávor (Թագաւոր) örmény szó, jelentése: fejedelem, király, császár. A nép thákvor (Թագաւոր) vagy chontikhár (Թագաւորաց) szót használ. Danig Thákvor. Szam. Ker. I. köt. 8 l. E családnév előfordul Keleten is: Dikrán Thákvorián. „Árévélkh" 1886. okt. 11. 796 sz. L. Balázs, Chontikhár, Császár, Gáláif, Sáhin, Vászil, Zakariás.

Thárá, örmény szó, jelentése petrezselyem. E gúnynév most nincs használatban.

Thâthár, az örményben is használt szó, jelentése: tatár, scithiai, származtatott, meghódított nemzetből való. — Szêhág Thâthár. Szam. Ker. II. köt. 391 l. 41 t. E családnév előfordul Keleten is: Thâthárián. „Mászisz" 1886. márcz. 25. 2572 sz. Kihalt család.

Theodor. L. Álexa, Theodorovics.

Theodorovics, magyar jelentése: Tódorfi. Θεός (Isten) és δῶρον (ajándék) görög szavakból lett a Theodor; vics szláv szó: fi. Theodor: Isten ajándéka = Tivadar, Tódor. — Gregorius Theodorovics. Szam. Ház. II. köt. 40 l. 15 t. A Czévádzjégh család vezetékneve. Most a Todorovics alak van használatban. L. Ángszend, Czévádzjégh, Számtartó, Todorovics.

Therbet. Therbieth török szó: emberséges, művelt, tanult. Dzerig Therbetján. Erzs. Ker. II. köt. 246 l. Therthet = Doczim vértanú ápr. 14. Kihalt család.

Thochor örmény tájszó (Թոխոր): görény. Christophorus Thochor. Szam. vár. lev. 1812—1796 sz. — Lukács

Gábor alias Thochor. Szam. vár. lev.; összeirás. — Kápriel Lucae Thochor. Szam. vár. lev. 1835 év. Thochor a Lukács család egyik ágának gúnyneve.

Thodor. Thodor István alias Gál István (helyesen Gál Tódor fia István). Szam. vár. lev. 1804—659 sz. — Nicolaus Thodor alias Simai (Simai Tódor fia Miklós.) Szam. vár. lev.; 1736. évi összeirás. L. Simai.

Thokátzhi: Thokát helységből való (Eudoxia). Ohánnesz Thokátczhi. Erzs. Ker. II. köt. 81 l. 89 t. Kihalt család.

Thomász = Tamás. Gregorius Tomás. Szam. Ház. II. köt. 229 l. 27 t. E családnév előfordul Keleten is: Száhág Thovmászján. „Árévélkh" 1886. szept. 24. 807 sz.

Thorosz. Tódor az örményben: Thorosz, latinul Tharasius. Erzsébetvároson Thorosz = Todorfi. Thorosz, vor mágánuámp goeshi Begidsánkh: Thorosz, ki vezetéknévvel Begidsán-nak neveztetik. Szam. Ker. I. köt. 23 l. 134 t. — Thorosz, vor mágánuámp goeshi Estrángá. Szam. Ker. I. köt. 66 l. 693 t. L. Begidsán, Bleská, Chèngánosz, Dániel, Dseeshegh, Estrángá, Khel, Kopasz.

Thukeshi, örmény szó, jelentése szőcs. Erzsébetvároson Thukeshi = Iliás. Kájtán Thukeshi. Szam. vár. lev. 1821—765 sz. — Jész Szimon Ászváduri Thukeshu Szimáján (Աստվածատուրի). Szam. vár. lev. 1779 (1784 évszámmal ellátott skatulyában „kridák" t. — Donig Chácshigi ergán Mánugi vérti Thukeshi: Hosszú Mánug Kristóf fia Danig, a szőcs. Szam. vár. lev. 1789—325 sz. krida. Ezen idézetekből látszik, hogy néhány család szőcs mesterséget űzött. L. Lengyel, Szőcs.

Thumán = Tamás, Tamási. „Tomesk Lukács örményül Thumán (Թումանի) Lukács." Szam. vár. lev. 1806—1232 sz. — 1803-ban: Thumán Lukács és ugyanaz 1804-ben Lucas Tomesk. Szam. vár. lev. Erzsébetvároson Thumán = Zakariás. L. Csonka, Dsurdsovczhi, Hercz, Retezár, Rusz, Tamás, Tamási.

Thurk. Az örmény a „török" öt thurk-nak nevezi. Ánton Thurk. Szam. vár. lev. 1797—42 sz. — Bedrosz Ántoni Thurkh-i. Szam. Ház. III. köt. 26 l. L. Török, Turcsa.

Tilimb. Thulum perzsa szó: dob (tympanum) és thulumbáz: dobos; ebből lett a tilimb: olaszul tamburino, örményül thêmpgâhâr (թմբգահար). Tilimb Chácshig. Szam. Ker. II. köt. 282 l. 8 t. — Chácshig Tilimbján. Szam. Ker. II. köt. 496 l. 81 t. — Christophorus Dávid alias Tilimb. Szam. vár. lev.; összeirás. A Dávid család egyik ága is viselt Tilimb = Dobos nevet. L. Dávid, Dobos, Nikos.

Timár magyar szó. Deodatus Karátsony alias Timár. Szam. vár. lev.: 1775. máj. 5-én tartott tanácsülés jegyzőkönyvéből. — Christophorus Timár Melik nomine. Szam. vár. lev. 1747. — Joannes Timár Bogdán. Több örmény család üzött timár-mesterséget. L. Szurugdsi.

Timisvárczhi = Temesvári. Der-Minász Timisvárczhi miszionár: Minász pap, temesvári misszionarius. Szam. Ház. II. köt. 30 l. 20 t. L. Szultán, Temesvári.

Toder = Tódor, Tivadar. Kirkor Toder-ján. Szam. Ker. I. köt. 185 l. 2053 t. L. Theodor, Theodorovics, Thodor, Todorovics.

Toderás = Tódor. Ághácshá Frênkucz Toderás-ján. Szam. II. II. köt. 151 l. 109 t. L. Chêngánosz, Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Goskár, Láth, Láthegoskár, Schuszter, Thorosz.

Toderásfi. Adeodatus Toderásfi vulgo Malombiró, 1789. Szam. Ker. II. köt. 516 l. 111 t. L. Toderás.

Todgyerik (Todjerik) = Tódor. Togyerik János. Szam. vár. lev. 1816. L. Tódor.

Todor. Chácshig Todor-i. Szam. Ker. II. köt. 600 l. 74 t. L. Thodor, Toder.

Todorfi. A Todorfi-ak Szamosújvártt Gogomán-ok voltak. Theodorus Todorfi. Szam. Ház. III. köt. 65 l. 1851 nov. 27. — Chácshig Todorfiján. Szam. Ker. IV. köt. 298 l. 1853. L. Gogomán, Ohánnesz.

Todorovics. Todorovics Michael. Szam. Ker. II. köt. 200 l. 96 t. 1757. — Ohánnesz b. á. Jozsi-i, Todorovicsján (Szigethről). Szam. Ház. III. köt. 6 l. L. Czêvádzjégh, Remundás, Theodorovics.

Tolokán. Tol (տոլ) — tuhl (տուհլ). Tuhl örmény szó: vizmerítő edény, kártyus. A tuhl sajátitóesete tulu (տուլու). Tulu+chán = Tulukán, Tolokán: a vizhordó emberek

feje, főnöke, örményül csêrábéd (Ջրապետ), csêrbéd (Ջրպետ), csêrbán (Ջրպան). Nigol Tolokán. Szam. H. II. köt. 56 l. 28 t. Tologán Miklós. Szam. vár. lev. 1802—1185 sz. — Nicolaus Tullokán. Szam. vár. lev. 1806—1485 sz. Keleten Toluchán.

Tomesk. L. Thumán.

Thompos. Thonthos, thothos, thothosig örmény szavak: kövér, elhizott. L. Ákoncz, Kövér.

Totobej. Áthábeg, áthábág, áthábej, áthábejlik török szavak: atyám, atya, fejedelem, királyatya, helyettes király. (L. „Armenia« 1897. évfolyam 4 füzet 100 és 5 füzet 134 lap). — Ripsima Totabej. Szam. Ház. II. köt. 228 l. 27 t. 1810. Gyergyóban Totobej Györfi-re (Györgyfi) magyarosította nevét. L. Ábu, Báb, Cheul, Csiky, Fátter, Háruszep, Hávul, Pápai (Popoi), Similovczhi, Somolovczhi.

Tóth. A Bosnách család magyar neve. Tóth Márton kereskedő Bánffi-Hunyadon. L. Bosnách, Kázák, Kovács, Polyák.

Tömlő. A Tumul család nevét Tömlőre magyarosította. Tömlő Joannes. Szam. Ker. III. köt. 360 l. 1818. — Martinus Tumlu. Szam. vár. lev. 1792 141 sz. — Tömlő Gyula nevét Zolnai-ra változtatta. L. Simávon, Tumul, Zolnai.

Török. A Thurkh család magyar neve. Thorosz Turukján. Erzs. Ker. II. köt. 145 l. 68 t. L. Thurk, Turcsa, Unán.

Törös, magyar szó. Marosán Tivadar, ki az iróí pályán működött, nevét Törősre magyarosította L. Marosán.

Trásztádsi. Traiștă román szó: tarisnya, trásztádsi (dsi török képző): tarisnyaárus, tarisnyás. Trásztádsi Chutlubej. Szam. H. II. köt. 2 l. 32 t. — Trásztádsi Ászvádur Hácházc ergêren: Lengyel(országi) Trásztádsi Bogdán. Szam. H. II. köt. 43 l. 88 t. A Trásztádsi család Lengyelországból jött be. — Ánton Liczidur Trásztádsun. Szam. Ker. II. köt. 297 l. 170 t. A Liczidur a Trasztádsi család gúnyneve. — Trásztádsi Chárib Dzárugên. Szam. H. II. köt. 47 l. 62 t. — Ávedikh mágánuámp Trásztádsi. Szam. Ker. I. köt. 17 l. 45 t. A Trásztádsi család vezetékneve Donogán. Bêszágéczhi éz Ávedikhên Donogáni Trásztádsin: Megeskettem Trásztádsi-Donogán Ávedikhet.

Szam. Ház. II. köt. 13 l. 102 t. L. Chárib, Donogán, Hêbás, Leon, Liczidur, Macskási, Tarisnyás.

Troncski = Troságir. Troságir (տրոշակիր) örmény szó: zászlós, zászlótartó, (Zászlófi), signifer, vexillifer, törökül bájráchdár. Jelentékeny nagy család volt Árság örmény király és nagy Szent-Nerszesz idejében. Az Esztegár család örmény neve. Bárchudár, Esztegár (Sztegár), Toderás, Troságir, Zászlófi egy család. L. ezeket. A Troncski családnév most nincs használatban.

Tuchtár. Tuszdêr (տուտար) örmény szó: leány, németül Tochter, szánszkrit. tuchtár, görögül θυγάτηρ, perzsául ducht, docht, duchter, dochter. Joannes Tuchtár. Szam. vár. lev. 1822—1968 sz. — Tuchtár Danig idevaló, de Zilahon lakó kereskedő. Szam. vár. lev. 1809—361 sz. — Zilahi kereskedő vagyis Moldován József. A szam. keresk. társ. 826. évi iratai közt. A Moldován család egyik ága Tuchtár vezetéknevet viselt. E családnév most nincs használatban. L. Moldován.

Tucsig = Tücsek, Chácskhó, Hácsko, Hácskuj. Joannes Karátson alias Tutsik. Szam. vár. lev. 1803—731 sz. Tutsig, a Chácshig (Kristóf) elferdített alakja. Kristóf Tucsigján. Szam. Ház. III. köt. 46 l. — Ánton Chácsko-i Tucsigján. Szam. Ház. II. köt. 110 l. febr. 11. Tucsig = Hácsko. L. Hácsko, Hácskuj.

Tukmáds. A hazai örmény a laskának (leves) egyik német nevezi Tukmáds-nak. A Kristóffi család gúnyneve. L. Kristóffi, Lukácsfi.

Tul (տուլ) örmény szó: nyugalom, pihenés. A Pál (Boghosz) család örmény neve. L. Boghosz, Pál.

Tulburá, román szó: zavaros, haragos. Tulburá Chácshig. Szam. H. II. köt. 52 l. 5 t. Gúnynév. Kihalt család.

Tuluk. Tulok magyar szó. — Moldován alias Tuluk-i Szárkisz, civis localis. Szam. vár. lev. 1806—1299 sz. A Tulok (Tuluk) gúnynév most nincs használatban. L. Moldován.

Tumul (Tumlu). Tumul arab szó: vétkes, hibás, lázadó, hitehagyott; egyjelentésű a „pribég“ szóval. A Tumul-ak (Tumlu-ak) Tömlőre magyarositották nevöket.

— Szimon Tumlu-i. Szam. H. II. köt. 44 l. 21 t. L. Pribág, Simávon, Tömlő.

Turcsa. A románban „Turci'a": Törökország. Turcsa, a Török (Thurkh) család román neve. Turcsá Lukács. Szam. Ker. II. köt. 580 l. — Mêgêrdéczhi éz Szimonin vêrtin jév ánun têránkh Hágop Turcsá-inê: Megkereszteltem Simonnak a fiát és (Turcsa) Jakab nevet adtam neki. Szam. Ker. I. köt. 52 l. 488 t. A Turcsa (Török) család vezetékneve Simon. — Turcsa alias Jásik József. Szam. vár. lev. 1852. A Turcsa család egyik ága Jásik nevet (gúnynév) is visel. — Joannes Turcsa (Gábrus). Szam. vár lev. 1858. E család egyik ága Hofer (gúny) nevet is visel. L. Bihul, Estrángá, Ésved, Gábrus, Gáráz, Jásik, Thurk, Török.

Turdea = Tordai. Thorosz Turdeáji. Szam. Ker. II. köt. 125 l. Ohánnesz Dsurdsovczhi, vornor Turdán bolt uni: Gyergyai János, kinek Tordán boltja van. Szam. Ház II. köt. 172 l. jan. 10. A Turdea család vezetékneve Gyergyai. E családnév most nincs használatban.

Turk. Az örmény a török-öt turk-, thurkhnak nevezi. L. Thurkh, Török, Turcsa.

Tukmáds. Tukmáds örmény szó: „churut"-tal főzött laska-leves. A Lukácsfi család gúnyneve. L. Lukácsfi.

Tütsek, a Tucsig másik alakja. Tütsek Anna irónő. L. Chácsko, Hácsko (Hácskuj, Hácskul), Tucsig.

Tüzes, a Szájká családnév magyar fordítása. Czetz Emanuel pap így irja: Cajetanus „Tizes." Szam. Ker. I l. köt. 379 l. 141 t. Igy is fordul elő Tuzes, Tiuzes. Káluszd Tüzes. Szam. Ház. II. köt. 222 l. 2 t. — Gratianus Tűzes. Szam. Ház. III. köt. 54 l. — Cajetanus Tüzes alias Luka. Szam. vár. lev. 1813—21 sz. A Tűzes család vezetékneve Lukács (Luká). L. Cshámák, Luká, Lukács, Szájká.

U.

Ulián. Ul, ulig (*ոլ, ոլիկ*) örmény szó: gödölye, gidó; görögül *ἀρνίον* (v. ö. gidó). Toder Uliáni. Szam. vár. lev. 1768 (Gyergyó-Szt-Miklósról). Gyergyai Ulyán máskép Keresztes István. Szam. vár. lev. 1811—306 sz. Ulián =

Keresztes. Az Áki, Boeshig, Fark, Gyergyai, Kepri (Káprikodá), Keresztes örmény vezetékneve Ulián. L. ezeket, és Hulián, Lulián.

Unán. Unájn (ունայն) örmény szó: szegény, üres. Thorosz Unán-i ájszinkhên Török [illegible]. Egy erzsébetvárosi régi oklevélből. Unán, a Török család gúnyneve. L. Török.

Urmánczhi: Urmia (Perszia) helységből való. Iláchácz jergêri Michael Krikori Urmánczián: Lengyelországi (itt laktak utoljára az Urmánczhi-ak, mielőtt e hazarészbe beköltöztek) Urmánczhi Gergely fia. Szam. Ker. II. köt. 636 l. 31 t. 1786 év. Michael Urmánczhi ilách: Lengyel-Urmánczhi Mihály (itt a „Lengyel“ az ország helyett áll. Szam. Ker. II. köt. 658 l. 117 t. — Urmánczi Mihály, ki 1790 decz. 10-én jött Kuthi-ból Szamosújvárra lakozni, előmutatott egy örmény keresztlevelet, mit Mosoro Sámuel kuthi-i örmény szertartású prépost állított ki 1788. decz. 31-én. A keresztlevél őt nem Urmánczi-nak, hanem Romáskán-nak nevezi. — Michael Urmánczi alias Romáskán. Szam. vár. lev. 1793—373 sz. jegyzőkönyv. Az Urmánczi család vezetékneve Romáskán. A Romáskán család Lengyelországban (újabb időben) bárói rangra emelkedett. Báró Romáskán volt lembergi örmény kath. érsek a bécsi „Urak-házá“-nak üléseiben mindig részt vett. — Egy Szucsávában 1806. szept. 24-én kiállított és Szamosújvárra küldött német nyelvű bizonyitvány aláirása ez: *Ohnnphnuc Anpiuhnguiu ufuuj unju pnuhpu* (Ándriás Urmánczun végáh ájsz pánisz: Urmánczi András tanú ebben a dologban) és közvetlenül ez alatt: heisz Andriesch Romaschkan (az az Romáskán András). Szam. vár. lev. 1806—1161 sz. L. Ászvádur, Bogdán, Nevelics, Persián, Perziáczhi, Placsintár, Romáskán, Simávon, Szongott.

Ursul román szó: medve. Ursul Márton. Szam. vár. lev. 1830. — „Ursul Vártán“ és mellette örményül: Vártán Donogán-i. Szam. vár. 1736. évi összeirás. Ursul a Donogán család gúnyneve. L. Donogán.

Uszep = Uszepián = Józseffi, Joseffi. L. Józef, Józeffi.

Uszkátul. Uscat román szó: szikkadt, száraz, sovány; uszkátul: a sovány. Sztephán Uszkátul-ján. Szam. templom

iratai közt. Gúnynév. Uszkától ellentéte a Kövérnek. L. Dobribán, Erszényes, Pungucz.

V.

Vastag, magyar szó. Emanuel Vastag Gergely, Josephus Vastag Gergely, Gregorius Vastag Gergely (az az Vastag Gergely fiai: Emanuel, József, Gergely). Szam. vár. lev. 1776 évi összeirás. — Észthephán Hászt Kirkori áj(szinkhên) Vêrdzárján: Vastag Gergely fia István az az Verdzár. Szam. vár. lev. Karátsonyi Bogdán szamosújvári főbiró 1765. aug. 1-én kelt örmény nyelvü leveléből. A Vastag (Haszt) család vezetékneve Verzár. L. Ámbur, Erős, Hászt, Kirkor, Máxin, Verzár.

Vákár, a román vacariu: marhakereskedő, tehenész (a ki teheneket tart a végett, hogy azok tejének és ebből készitett vajnak, turónak, sajtnak eladásából hasznot, nyereséget huzzon). Armenta rius, örményül ánteort (ահեղանդ.) Ágopsáh Vákár. Szam. H. II. köt. 159 l. 127 t.

Vártán, örmény szó, a várt (վարդ): rózsa szóból van alakitva. Ászvádur Vártán. Szam. Ker. II. köt. 309 l. 119 t. — Vártán mágánuámp Czetz: Vártán vezetékneve Czetz. Szam. Ker. I. köt. 10 l. Vártán volt a híres Mámigonián hadvezér, kinek a perzsák ellen folytatott hősi háborúja „Vártán-féle háború“ név alatt ismeretes az örmény történelemben. E háborút igen szépen irta meg Elisaeus ámáduni örmény püspök, kinek jeles munkáját Neumann ármenista egyetemi tanár következő czim alatt angol nyelvre is lefordította: The History of Vartan, and of the Battle of the Armenians: Containing an Account of the religious Wars between the Persians and Armenians; by Elisaeus bishop, of the Amadusians. Translated from the Armenian by C. F. Neumann London. (Azaz: Vártánnak és az örmény háborúnak története, mely tudósitást foglal magában a vallásos hadakról a perzsák és örmények között. Irta Elisaeus, ámáduni püspök, örményből fordította Neumann. E munkát magyarul Horvát István ismertette. Tudományos gyüjtemény. 1835. 7-dik kötet). E családnév előfordul Keleten is: Mánug Vártánián. „Áré-

vélkh" 1886. aug. 9.768. L. Cshicsháq, Flora, Észtézsár, Vertán, Virág.

Vártábéd (վարդապետ) örmény szó: doctor. Szdephán Vártábédin áchpárê. Szam. vár. lev. régi összeirás. Szákó Vártábédi. Ugyanott. Kihalt család.

Várte, a várt (rózsa) örmény szóból képzett családnév. Krikor Vázán-Várte, Futó-Várte Gergely. L. Fugá, Fugulyán, Vártus, Vázán, Vertán.

Várteresz. Várt (վարդ: rózsa) és erész (երես arcz) örmény szavak-ból. Várteresz, Vártereszián = Rózsaarczú. Chácshig Vártereszján. Szam. H. I. köt. 11 l. 203 t. — Chuvánt gin Vártereszi Merzáján: Merza-Várteresz felesége Chuvánt. Szam. vár. lev. A Merza család vezetékneve Várterész. — Chácshig Vártereszi Floráján. Szam. keresk. társ. iratai közt. L. Flora, Gyergyai, Merza.

Vártig (Vártigián) örmény szó; rózsácska, kis rózsa. Jákub Vártigján. Szam. Ker. II. köt. 1 l. 5 t. E családnév most nincs használatban. L. Páskul.

Vártus örmény szó = Várte, Vártig. Aszvádur Vártus. Szam. vár. lev. 1799. L. Vártán, Várte, Vertán.

Vásárbirá, magyar szó. Mánug Vasárbirov. Szam. Ker. II. köt. 334 l. 93 t. — Vásár-Birov Krikor. Szam. Ker. I. köt. 66 l. 696 t. L. Dámghádsi.

Vázán, vázém (futok) örmény igéből alakított szó. Aszvádur Vázán Fugái: Futós Adeodat Szam. Ker. II. köt. 224 l. 93 t. Itt a „Fugá" a „Vázán" (örmény futó, futós) egyjelentésű magyarázója, mely a latin fuga (fugio) szótól kölcsönzött román fugatoriunak rövidebb alakja. L. Fugá, Fugulyán, Futár, Megrán.

Vászil (Vászilián) nem a román Vasilie, hanem Basilius, Blasius, Vlasius után alakított név. Szent-Balázs, a torok-bajok védszentje Örményországnak Szebászte városában élt. L. Szentek Élete, irta Zalka János. I. rész 178 l. Vászil nevü örmény királyunk is volt. A Vászil-ok neveiket Lászlófi-ra magyarosították. „Theodorus Vászil" és mellette örményül: Thorosz Goskár. Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás. A Goskár család egyik ága Vászil. L. Balázs, Chontikár, Császár, Czánki, Gáláif, Sáhin, Thákvor.

Vászlovszki. Váslui helység a volt Moldovában a Birlát mellett. Hágopin vértin Váslovezhunê. Szam. Ker. I. köt. 52 l. 492 l. — Gádárine Váslovczkián. Szam. Ker. IV. köt. 282 l. — Ohánnesz Mánugi Váslovczhu Szipvizen: Váslu-i (Vászlovszki) Mánug fia János. A csikszépvizi főbirónak 1769. máj. 25-én kelt örmény leveléből (A biró igy irta alá nevét: Ագոպ բաղխանի եկեղեցուան եւ սիրական ամբ փ ըս տաղոց.) Ágop Esztechnoi jégéghéczpán jév birov Szipkizu Hájocz: Zakariás Jakab főgondnok és a szépvizi örmények birája.) A Vászlovszki család vezetékneve Mánug. L. Ágopsa, Mánug.

Veres a Gármir magyar fordítása. János Veres (örmény betűkkel: ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՎԱՐՏ.). Szam. vár. lev. 1737. L. Gármir, Piros, Roska, Roth.

Vérpián. L. Árvai.

Vertán örmény szó; a Vártán másik alakja. Dondon Vertán. Szam. vár. lev. 1766. Hazánkban a Vertán-ok között kitünt a kunágotai Vertán András. (Kunágota, puszta Csanádmegyében.) Praedii Kunágota subarendator Stephanus Vártán. Szam. vár. lev. 1805—1094 sz. Lukács Vertán alias Dumitru. Szam. vár. lev.; összeirás. — Christophorus Vertán alias Káterev. Szam. vár. lev.; összeirás. L. Csoribán, Dumitru, Gud, Káterev, Káttero, Pátrubán.

Vêrtênucz. Vertán + ucz = kis Vertán. Vertán örmény szó, uc román kicsinyitő szócska. János Vêrtênucz. Szam. Ker. IV. köt. 190 l. — Ánton Vártáni Vêrtênuczján. Szam. Ház. III. köt. 49 l. L. Vártán, Vertán.

Verváisz. Az Esztegár-ok azon ága, melyből Mánási (orvos Szamosújvártt 1847) felesége származott, Verváisznak is neveztetett (a német „Wer weisz" ki tudja? szavakból). Szam. Ker. IV. köt 256 l. — B. Der-Vártán Korbulián bêszágécz ez ághácshá Miklus Mánási-n ênt Káticzá-in ághácshá Lukács-in Esztêgárián: Korbuly Vártán pap megeskette Mánási Miklóst Katiczával, Esztegár Lukács ur leányával. Szam. Ház III. köt. 50 l. 1842. máj. 10. Az Esztegár család egyik ágát Verváisz-nak is nevezték. L. Esztegár.

Verzár (Verzereszki, Verzureskul). Verzáriu román szó, jelentése: laboda és káposztalevéllel (a románban = varza) töltött placsinta. Ghugász Szdephánián Vêrdzêreskul: Verzár-Sztephánián Lukács. Szam. H. II. köt. 1 l. — Vártán Sztephání Vêrdzárján: Verzár István fia Vártán. Szam. H. II. köt. 20 l. 452 t. — Ávárkhjérecz, kérhárkéli Der-Ghugász Szdéphánián Vêrdzêreskul szurp ászduádzápánuthián vártábéd [illegible] Esperes-plebános Verzereskul-Stephánian Lukács, a theologia doctora. Szam. Ház. II. köt. 1 l. 1742. A Verzár család vezetéknéve Stefánián (Stefánovics = Istvánfi). — Crida Stephani nepotis Verzár alias Bogdánffi. Szam. vár. lev 1766—100 sz. — Stephanus Bogdány alias Verzár. Szam. vár. lev. 1774. évi márcz. 1-én kelt jegyzőkönyvből. A Bogdánffy és Verzár egy család. — Stephanus Verzár alias Vastag. Stephanus Bogdány nomine Verzariorum. Szam. vár. lev. 1766—36 sz. Civis armenopolitanus Stephanus Verzár alias Bogdány dictus. Szam. vár. lev. 1766—45 sz. L. Bogdánfi, Hászt, Kirkor, Stefánián, Stefánovics, Vastag.

Viddinczhi: Viddin-i. Viddin város Bulgariában. Ohánnesz, Szárkisz Viddinczhun vértin. Szam. Ház. II. köt. 162 l. 52 t. Kihalt család.

Vikol. Az örmény vik [illegible] szónak jelentése: erő (a latinban: vis, vigor), oltalom, fegyver, paizs (Jupiter paizsa); a román ul: az a. Vik-ul: a paizs = Egidius, Egyed. Vikol János dr. az erzsébetvárosi államgymn. igazgatója.

Virág, a Cshieshágián család magyar neve. Lucas Virág (zárójelben Floria). Szam Ház. III köt. 63 l. 1851. jan. 16. L. Cshieshágián, Flora, Gulin, Vártán, Várteresz, Zachariás.

Voith, lengyel-orosz nyelven „falubiró"-t (Dorfrichter), község birót, főbirót jelent. A lengyelországi örmények világi előljárójukat „voith"-nak nevezték. — Iláchin Voithekh-in tuszdrên: Lengyel-Voith leánya. Szam. H. II. köt. 37 l. 4 t. 1749. jan. 13. — Voithekh-in iláchin ginn: Lengyel-Voith felesége. Szam. H. II. köt. 37 l. 5 t. A Voith család

Lengyelországból jött be, azért neveztetik Lengyel-nek is. Jósika Miklós is „Két élet“ czimü regényében (II. köt. 33, 35, 37 l.) tesz említést egy „Szécsi Vojt“-ról. — Mánugián mágánuámp Voith: Mánug vezetéknévvel Voith. Szam. Ker. I. köt. 3 l. 1714. aug. 17. A Voith-ok Mánug-ok. A Voith következő alakokban fordul elő: Voithekh ilách: Lengyelországi Voith. Szam. Ker. II. köt. 61 l. 589 t. — Vajth. Szam. Ker. II. köt. 159 l. 4 t. Voith (ezt az irmodort használják a Voith-ok most); Káringetz pap, II. 677 l. 12 t. alatt így ir: Christ. Vojit; de ugyanaz II. 680 lapon 59 t. alatt: Voit. Korbul Simon pap 1800-ban máj. 29-én III. köt. 16. l. 64 t. alatt: Vártán Voeith. 1747-ben a stanislavopoli (Lengyelország) örmények irásban segélyt kérnek városunktól templomuk számára. Az örmény főbiró igy irta nevét a kérvény alá: Christoph. Jakubovics w o j t stanislavopolitanus. Szam. vár. lev. 1747 iratai közt. Stanislavovból (Stanislavopolis, Lengyelország) 1734. jan. 6-án a szamosújvári főbiróhoz Simay Gergelyhez irott örmény levél aláirása ez: Jész Toder Kirkori, vojth héd jértveál jergodászán tádávoráczhêsz: Én Gergely Tódor voith (főbiró) esküdt tizenkét birótársammal (senator) együtt. — Gházár Gházárián voithin vêrtin: Lázár Lázárnak, a főbirónak fia. Szam. Ker. I. köt. 119 l. 1745 t. Ebből az idézetből látszik, hogy az örmények főbirájukat időnként különböző családokból választották; de csak a Mánug család cserélte fel vezetéknevét az állást jelző voith névvel. Mindazok kik főbirói hivatalt viseltek, családi neveik mellé mindig oda irták kis *v* betűvel a voith szót is; ellenben a Mánug család csak a Voith nevet kezdette használni. L. Ákoncz, Lázár, Málikh, Mánug, Petul.

Volf, a káhl (գայլ) örmény szónak német neve, jelent farkast. Hovszeph Bulgár Volf. Erzs. Ker. II. köt. 106 l. 23 t. A Bulgár, Farkas, Káhl, Lupul, Volf, (Bosnyák, Polyák, Tóth) egy család. E család vezetékneve Ázbej, de mivel Bulgariából jött — Bulgár-nak is neveztetik. L. Ázbej, Farkas, Káhl, Lupul.

Z.

Záblu, Izabella-ból alakított szó. Mánug Zábluinė: Záblu (Isabella) fia Emanuel. Szam. Ker. I. köt. 110 l. 1041 t. Záblu alias Balta. Szam. vár. lev. 1755 A Balta család egyik ága, anyjukról Isabelláról Záblu-nak neveztetett. A Záblu családnév most nincs használatban. L. Balta.

Zábulik. A török szábunlámák szóból, melynek jelentése: szappannal mosni, alakult a Zábulik családnév. A Szábondsi (Szappanyos) családnévnek elferdített alakja. — Christophorus Szábulik. Szam. Ház. II. köt. 136 l. 2 t. — Zábulig Danig. Szam. H. II. kot. 67 l. 268 t. — Luszig Zábulikh. Szam. H. II. kót. 28 l. 573 t. — Szimon Záblikh-i. A szam. timártársulat 1773 évi iratai közt. — András Simon alias Zábulik. Szam. vár. lev. 1736 évi összeirás. — Christoph Ándoni alias Zábulik. Ugyanott. A Simon és Ándon család egy-egy ágát, mivel szappant árultak, Zábulik-nak nevezték. Zábulik Antal fia Bogdán (Szamosújvárt) Pápêd Bodgánnak is neveztetett, 1856. IV. köt. 316 l. L. Ándon, Jákobi, Pápêd, Simon, Szapanár, Szábondsi, Szappanyos.

Zachariás, bibliai név, jelentése: Istenre gondoló. Ánton Zachariás-i. Szam. Ház. III. köt. 24 l. 1832. — Stephanus Zachariás alias Herczeg. Szam. vár. lev.; összeirás. — Zacharias alias Hornoj János. A szam. keresk. társ. 1824 évi iratai közt. A Zachariás család egyik ága Szamosújvárt Herczegnek, másik Hornoj-nak is neveztetett. Záchno = Zachariás. L. Ánieczhi, Chontikhár, Császár, Dájbuká, Gul, Hornoj, Misug, Zádig, Thákvor.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

Kisebb közlemények.

József főherczeg Szamosújvárt. A népszerű főherczeg jún. hó 15-én érkezett városunkba. Ő Fenségét roppant néptömeg fogadta. Az indóháznál volt a városi tisztikar, az örmény és görög kath. papság, a járásbíróság, szolgabíróság, az államgymnasium tanári kara, a fegyintézet tisztsége, a theologia, népiskola, tűzoltók.... Mihelyt elhangzottak a fuvózenekar hangjai és az ezer meg ezer torok „Éljen" kiáltása, előlépett Placsintár Dávid polgármester és a város nevében „az ősöktől öröklött hűség"-gel üdvözölte a kiszállott főherczeget, a cs. és kir. uralkodóház azon tagját, „ki az alkotmányos intézmények legnagyobb tiszteléje". Mire a főherczeg igen érdekes választ adott. Most Szabó János görög kath. püspök lépett elő, hogy üdvözölje fenséges vendégét. A főherczeg ezen ritka szép beszédre is gyönyörűen válaszolt. Aztán kíséretével együtt kocsikra szállt és a püspöki udvarra hajtatott. A város ki volt lobogozva; az utczák, terek tiszták, csinosak. Öt órakor a főpiaczon kezdetét vette a térzene: katonai jó zenekar egy óránál is tovább szép darabokat játszott. Roppant nép. A főherczeg, míg a zene tartott, a négyszögű piacz járdáin sétált kíséretével. Úgy hat óra felé polgármesterünk az udvarmester által kérette a főherczeget, hogy kegyeskedjék közel fekvő sétaterünkre kifáradni. Itt a polgármester nemcsak a sétater történetét beszélte el, hanem azt a helyet is megmutatta, honnan a „koronázási domb"-ra (Budapest) földet vittek. Estve a város szépen ki volt világítva. A főpiaczon katonazene; a nép hullámzott. Másnap reggel a huszárság gyakorlatait nézte. A polgárság közül többen kimentek a gyakorló-térre. Délben a püspöknél fényes ebéd, melyre a helybeli hivatalok főnökei is hivatalosak voltak. Jún. 16-án délután négy órakor távozott el. Az indóháznál ismét igen sokan gyültek össze. Ott voltak a testületek is mind. A polgármester és a püspök külön-külön beszéddel búcsúztak el a fenséges úrtól. Mindket beszédre igen csinosan válaszolt. De még most tolják a külön szálon-kocsit; azért beszédbe ereszkedik a polgármesterrel; majd a püspök felé fordul: „A jó Isten jó időt adott." Azután Bárány Lukács esperes-plebánossal folytatott érdekes beszélgetést. Szólott a város törzslakóiról: az örményekről, a városalapító Verzeskul püspökről és a felejthetlen emlékü Mária Terézia azon adományáról, mit az örmény püspöki asztalra tett. Az alatt báró Vecsey, a kíséret egyik derék tagja: „Beh kár, hogy azokat a dombokat — és ekkor a „Hétkereszt-hegy"-re mutatott — be nem ültetik fákkal." Mire valaki a környezetből: „Akkor nem lenne, hol lovagoljon Hoffmán százados úr." (Hoffmán huszárságunk egyik ügyes lovagló tisztje, kinek talpraesett lovasgyakorlatain az nap a főherczeg gyönyörködött). Most a fenséges úr, kinek magas figyelmét még ez a rövid párbeszéd sem kerülte el, böles ajkai nyiltak meg a szóra: „Hoffmán százados még azokat a fákat is keresztül ugorná lovával." E diczéró nyilatkozatból is látszik, hogy a huszárság ügyes gyakorlataival Ő Fenségének meg-

elégedését vivta ki!... Katonásan köszöntött, aztán felszállott a kocsira. Még mind hangzott a harsány „Éljen,“ midőn a szomszédságban nem egy-két ajk ezt hangoztatta: „Isten áldja meg minden lépését!“ Városunk krónikása pedig e felejthetlen két nap történetét arany-betükkel jegyzi fel...

Egyptom felé. Az az örmény, kinek Kairóban nincs ismerőse, az „örmények jótékony egyesületé“-nek irodáját keresi fel, hol nemcsak utasítást kap, de örményt is lát. Az egyesületi épület mellett van az „örmény vendéglő,“ mely mellett van két örmény étterem. Kairóban, hol a tél olyan enyhe, mint nálunk a tavasz, 180 örmény család lakik. Az örmény iskolának, mit Der-Thotigján alapított, kiadása havonként 1000 frank. A kairói örmények két osztályt képeznek; az egyik osztályhoz tartoznak a letelepültek, a másik osztályt képezik a bevándoroltak, kik néhány év multva ismét visszatérnek hazájukba. Munkátlan kéz egy sincs közöttük; mindenki meg tudja keresni kenyerét.

Irodalom és művészet.

Részlet az indiai örmények multjából. A Calcuttában angolul megjelent „Árá“ czimü havi folyóirat az indiai örmény gyarmat multjára vonatkozólag a többek közt ezeket mondja: A XVI. század utolsó negyedében az örmény kereskedők a perzsa öblön át sürü kereskedelmi viszonyba kezdettek lépni egyfelől Malabár partjaival, másfelől Velenczével. Ezen utóbbi városban indiai árúczikkeik számára kész piaczra találtak; ez az oka, hogy még mai nap is az indiai portéka Velenczében „persiana“ névvel neveztetik. A kikötő, honnan az árúczikkek szállittattak, Khombrun-nak neveztetett, ez Bender Abas név alatt is ismeretes. Az örmények hamar összeköttetésbe léptek a Szurafban található angolokkal. Az angol keletindiai társaság hivatalnokai és a benszülöttek az örményeket használták kereskedelmi közvetitőkül; mert ezek igen jól ismerték az országot és az ország nyelvét. E társaságnak legderekabb ügynöke Chodsá Phánosz Khálender volt, ki Uj-Csughából ment Indiába. Ezt, kit örmény honfitársai képviselőjüknek ismertek (1686), kiváló tulajdonaiért az angolok is tiszteletben tartották. Addig az örményeknek, kik gyakran súlyos károkat szenvedek, sem vagyonuk, sem életük nem volt biztonságban. Most a társaság Khalender közbenjárására becses szabadalmakat adott az örményeknek; ezek egyikét ide is irjuk: „Ha a keletindiai társaság tulajdonát képező városok és erődök bármelyikében bár 40 örmény tartozkodik, úgy ezek nem csak vallásukat (szertartásukat) szabadon gyakorolhatják, hanem földet is adunk nekik, hogy oda egyházat épithessenek. A társaság maga költségén épit az örményeknek fatemplomokat, melyek helyébe később ők épithetnek kő-szentegyházakat. A társaság 7 éven át évenként 50 angol aranyat is ád papjuknak.“

A régi örmények vallása. Stakelbert a moskvai császári régészeti társaság keleti osztályának ülésében „Perzsa hatás a régi örmények vallására" czim alatt igen érdekes előadást tartott. Előadó, ki a régi örmények vallását alaposan tanulmányozta, azt mondja, hogy az örmény pogány vallás istenei és az iráni pogány istenek ugyanazon nevezetekkel birnak...

Csuhádsián Tigrán, korunk legtermékenyebb és legtehetségesebb örmény zeneszerzője, közelebbről egy kórházban — meghalt. Rajta is teljesedésbe fog menni ez a közmondás: „Menj és halj meg; aztán jer, hogy szeresselek." Akárhány nagy embernek ilyen sors jutt osztályrészeül, mint Csuhádsiánnak. Hazánkban is Garay éltében nélkülözött eleget;.. érczszobrát pedig a napokban leplezték le.

Mi ujság az örmény világban?

Glastone emléke az örmények közt is felejthetlen lesz. Habár testtel, lélekkel angol volt és mindenekfelett Angolországot szerette, mégis az általános emberiségé volt. Mindenütt, hol az elnyomatás áldozatait látta, hallatta erős hangját az elnyomottak érdekében. Olaszország, Bulgaria, Irország, Örményország... keserűségük napjaiban vigasztalást és erőt találtak e nagy emberszerető angol szavaiban. Ez az oka, hogy halálának is szomorú hire nemzetközivé lett: Örményország legszélsö zugaiban is azt fájdalommal fogadták. Nyilvánitott akarata szerint szükségtelen koszorúkat nem tettek ravatalára. Kimenvén e földi létből, belépett a történelembe, hol ö már fényes lapokat készitett a maga számára. Az örmények emlékét azzal tisztelték, hogy szivvel-lélekkel mindnyájan elkisérték koporsóját!

Cilicia katholikosza. Habár hónapokkal ezelött választották meg az örmények Aleáthdseán Krikorisz püspököt Cicilia katholikoszává, mégis a török kormány csak huzta-halasztotta a megerösitést... Csak a napokban mehetett megválasztott Sziszbe, hogy katholikoszi székét elfoglalhassa.

A bukaresti egyetemen az angol nyelvet az örmény ajkú Mámigoneán Váhrám adja elö. Eddig ezen az egyetemen az angol nyelvnek nem volt tanszéke. Most a bölcsészeti kar ajánlatára állitotta fel a közoktatásügyi miniszter a mondott tanszéket és nevezte ki az angol nyelv tanitójává a nagytehetségü Mámigonián Váhrámt, ki nem sokkal ezelött ugyanezen egyetem bölcsészeti karának kiváló hallgatója volt...

Felelös szerkesztö és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája.

— Rég láttunk annyi hivőt, mennyi jelen volt az úrnapi körmeneten. A téres piacz egyik oldalán a főgymnasium kath. ifjuságát állitotta fel a hittanár; nem messze a fiú- és lányiskola képezett sorfalat. A fuvózenekar a menet előtt haladt. A csinos huszárságot, mely a piacz közepén volt felállitva, Fráter Loránt, ez a derék, müvelt, kedves főhadnagy vezényelte. A mult években a templom hordozható oltárát viték a város-szolgák a kijelölt helyekre; az idén négy helyen (Placsintár Dávid, Gajzágó János, Moldován Simon és Merza Joákim) külön oltárok voltak. Az evangeliumot négy nyelven olvasták: örmény, magyar, latin, román. Nagyogó idő; azért mindenki végig járta a népes körmenetet.

— Urnapján nagy ebédet adott Bárány Lukács esperesplebános. Mintegy negyvenen ültek asztalhoz. Izletes ételeket hoztak. Ebéd alatt jó kedv uralkodott. Pohárköszöntőt mondottak: Bárány, Placsintár Dávid polgármester, Hoffmann huszárszázados, Gajzágó Ferencz táblabiró, Szongott Kristóf szerkesztő, Fráter Loránt főhadnagy, Novák Gerő tanár, Voith Márton ellenőr, Zeffer Lukács tanitó. Lapunk szerkesztője ezt a felköszöntőt mondotta a házigazdára: „Nem egy-két jelentékeny munkás plebánosa volt e városnak... és ezen alkalommal mégis nem sorolom fel azt, hogy mit tettek azok, az örménység és a város érdekében; hanem csak azt mondom, hogy a Salamon-templom Theodorovics Mihász alatt épült. Verzár Lukács pedig látta, hogy miként rakják le a nagytemplom alapjait. Jakabffy Jánosnak nagy érdemei vannak az épités körül; de a befejezés dicsőségét csak a hires Korbuly Kelemen érte el. Azután még javitottak mindkét templomon; de ilyen átalakitást, milyen most megy végbe a Salamon-templomban, még hazai örmény templom nem nyert. És ez szeretett plebánosunk érdeme! Ki az egyik nap meszet vétet, másik nap porondat hordat. Ma a betonirozóval alkuszik, holnap az oltárkészitővel lép egyességre; ki alig végzi be a levelet, mit Szirmaynak, az akadémiai festőnek ir, már is a Szt-Anna-társulat elnökségével az oltárkép alakjainak elhelyezését állapitja meg; ki egyik órában intézvényt, nyugtát ir és a másik órában bevásárlásokat eszközöl. Szóval a kelő nap a Salamon-templomban találja és a leáldozó napsugarak is még ott üdvözlik. Estve későn a Salamon-templommal fekszik le és reggel korán a Salamon-templommal kel fel. Uraim! Teljesiteni az állással járó teendőket: kötelesség; ezt megteszi más is; de egy templomot restaurálltatni több mint kötelesség: érdem. És az érdemet tisztelni kötelesség. A tiszteletezen kötelességét teljesitem, midőn poharához nyulok és kivánom, hogy jutalmazza meg a jó Isten tevékeny plebánosunk fáradságát tartós egészséggel, hosszú élettel, hogy egy pár év mulva hozzá kezdhessen a nagytemplom restaurálltatásához is. Éljen!“

— A szóbeli érettségi vizsgálat főgymnasiumunkban jún. 24. és 25-én tartatott meg Kuncz Elek tankerületi főigazgató elnöklete alatt.

— Dr. Molnár Antal, szeretett országgyűlési képviselőnk évenként száz-száz forintot szokott küldeni Világositó-Szt.-Gergely napján (az idén „Világositónk“ ünnepét jún. 25-én ültük meg) polgármesterünk kezéhez, hogy azt a házi szegények közt ossza ki. A polgármester az idén a küldött 100 frtot a „Salamon-templom“ restaurálási költségeinek fedezésére adta.

— Kató József kolozsvári fényképész igen csinos csoportképet készitett főgymnasiumunk kiegészült első tanári karáról.

— A most lefolyt tanév elején kiegészült tanári testület szerető köréből jún. 26-án ragadta ki a derék Novák Gerőt a kérlelhetlen halál. Mint pap 25 évet töltött a helybeli örmény kath. egyház szolgálatában; azonkivül 21 évig tanitott a városi algymnasiumban, 4 év óta pedig az államgymnasium kötelékében állott. Mindkét működési téren jelentékeny szolgálatokat tett, kötelességét mindig lelkiismeretes pontossággal teljesitette. Jó pap, derék tanár volt; de a társadalom különböző köreitől sem vonta meg közreműködését. Mindenki szerette; segitette a szegénységet, áldozott a közjóra. Az nap, hogy leverte a betegség, irt a „Salamon-templom“ Szt.-Gergely kápolnájára 50 frtot. Betegsége oly rohamosan fejlődött, hogy nem csinálhatott végrendeletet. Bárány Lukács esperes-plebánosunk tizenkét papból álló segédlettel temette el. Ilyen népes temetést még nem láttunk Szamosújvárt. Ott volt mindenki: hivatalnok és tanuló; nagy és kicsiny; öreg és ifjú; gazdag és szegény... Sok koszorú födte ravatalát; egynehányról emlitést is teszünk: „Tisztelendő úr“-oknak a professzornék; a takarékpénztár-igazgatósági tagjának; az örmény kath. papság; a mükedvelő-társaság elnökének. Egyetlen testvérének — Lotti. Szeretett öcscsüknek — (Bogdánffi) István és Róza. Feletjhetlen nagybátyának — (Bárány) Gerő. A rokon- és jóbarátnak — (Veres) Jenő és családja. Clemens és családja, Gelei Lajos és családja. Isten veled — (Horváthné) Róza és Emil. Bányai Gyula és családja. A Várady és Ábrahám család. Papp Jenő és családja... Tanártársai avval az összeggel, mit koszorúra adtak volna, nevére alapitványt tettek. A háznál a tanuló ifjúság nevében Pordé Gyula VIII. osztályos tanuló búcsúzott el boldogulttól. A sirnál a papság nevében Deés-Akna derék róm. kath. plebánosa: a szép tollu és ékes szavú Kovács Gyárfás beszélt — nagy sikerrel. Azután Mihelics Károlynak, a tanári kar szónokának ékes ajkai nyiltak meg. Ez a szép nyelvezetü, eszmegazdag, jól előadott elegans szónoklat, az alkalmi beszédek mintaképe volt... Ezután eloszlott a nagy sokaság avval a gondolattal, hogy boldogultnak elhalálozásával társadalmunkban támadt ür némileg csak úgy lesz pótolva, ha a Gondviselés egy más Novák Gerőt ad nekünk...

— Világositó-Szt.-Gergely napját az idén jún. 25-én ültük meg. A népes körmenet után szent-mise védszentünk oltáránál; azután Bárány Lukács plebános predikált. Az alkalmi szép beszédet igen sokan hallgatták...

Tizenkettődik évfolyam. 1898. 8. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:
SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR.
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1898.

Tartalom.

Novak Gerő emlékezete (képpel). Szongott Kristóftól.
Nemzet-tagadás. — Háj költeménye. — Simay Gergelytől.
Örményország történelme és irodalma. — Befejező közlemény. — Dr. Molnár Antaltól.
Az anya intelme (költemény). — Júliustól.
Ki a félénk? Örményből. — A marseillei „Armenia“ után.
A magyarhoni örmény családok genealogiája. — Tizenegyedik folytatás. Irta: Szongott Kristóf.

Kisebb közlemények.

Hugo Viktor, a hitoktatásról.
Országos fegyintézetünk.

Irodalom és művészet.

Cantu Caesar kritikája.
Levél a szerkesztőhöz.

Mi újság az örmény világban?

A cilicia-i örmények száma.
Az örmény egyik hibája.

Az „ARMENIA“ előfizetési ára egész évre 4 frt., félévre 2 frt., — egyes füzet 40 kr.

Az első évfolyam egészen elfogyott. A többi tiz évfolyamból (II—XI) még teljes számú példányokkal szolgálhatunk: egy-egy évfolyam ára két (2) frt. Reméljük, hogy az érdeklődő olvasó közönség megragadja a kinálkozó kedvező alkalmat (egy-egy évfolyamot félárban adunk) és sietni fog megrendeléseivel annál is inkább, mert a mondott évfolyamokból még csak néhány eladó példányunk van: azután drágán sem szerezheti meg az „Armenia“ eddigi évfolyamait.

Novák Gerő emlékezete.

Örmény szertartású róm. kath. áldozó-pap és tanár volt; mind a két pályán maradandó nyomokat hagyott hátra...

Apja Novák Péter és anyja Bogdánffi Anna volt. Született Szamosújvárt 1848. okt. 29-én: tehát a szabadságharcz azon napján, midőn Urbán határőr-katonákkal (Grenzer: végőr, határ-őr = greniczer) Szamosújvárra tört és városunktól 40.000 frt sarczot követelt.

Az elemi iskolát és az algymnasiumot Szamosújvártt végezte kitünő eredménynyel. Az ötödik és hatodik osztályt Kolozsvártt a róm. kath. főgymnásiumban tanulta: de a logikai és fizikai tanfolyamból (VII. és VIII. osztály) Gyulafehérvártt, mint növendékpap készült el, honnan — felsőbb engedélylyel — Kolozsvárra jött és itt a róm. kath. főgymnasiumban, mint magán-tanuló tette le az érettségi vizsgát. Gyulafehérvártt, hol a hittudományokat tanulta, kiváló szorgalmáért és példás magaviseletéért, tanárai- és előljáróinak kitüntetett kedves növendéke volt. Szamosújvár képviselő-testülete 1873-ban a végzett theologust örmény kath. gymnasiumához egyhangúlag tanárnak választotta. Ugyanazon év október havában Bécsben a mechitharisták érseke örmény kath. pappá szentelte fel; első mise-áldozatát e városban mutatta be az ég Urának. Azóta itt működött a papi és tanári pályán — eredménynyel. Szabad idejének egy részét mívelt társas-körökben töltötte: a társadalom becsülte is míveltségéért, jó modoráért. Ismereteit, tapasztalatait gyakori utazások által is gyarapította. A szünidőt nagyobb utazásokra fordította; de évközben is kirándult ide-oda. Magyarország minden vidékét ismerte; az erdélyi részekben talán helység nem maradt, melyet meg nem látogatott. Járt a külföldön is. Meglehetős vagyonra tett szert. A város képviselő-testü-

letének és a megye bizottságának választott tagja, egy néhány humanisztikus és kulturalis egyletnek elnöke, vagy választmányi tagja volt. Tevékenysége több működési körre terjedt ki: közszeretet- és tiszteletben állott. Huszonegy évig tanitott a városi örmény kath. gymnasium osztályaiban és négy évet töltött a helybeli állam-gymnasium szolgálatában. A most lefolyt tanév végén ragadta ki közülünk 50 éves korában a még elég erősnek látszó pap-tanárt a halál. Temetése napján a következő sorokat irtam a boldogultról:

Tanári karunk június hó 24-én is szomorúan tapasztalta azt, hogy milyen megczáfolhatlan igazságot mond e példaszó: „Öröm-üröm az élet.“ Reggel még repesett szivünk az örömtől, midőn láttuk gymnasiumot végzett tanitványainkat bevonulni azon tanteremhe, hol kezdetét vette Szamosújvárt az első szóbeli érettségi vizsgálat... és este már fájdalmas könnyeket hullattunk korán elhunyt szeretett tanártársunknak: Novák Gerőnek halálos ágya mellett. Két nappal azelőtt még az iskolában volt, elvégezte minden teendőjét — pontosan. Azután haza ment, lefeküdt és többé föl nem kelt. Ki hitte, hogy a kór oly rohamosan fog fejlődni és az a szervezet, mely oly erősnek látszott, negyvennyolcz óra alatt feloszlásnak indul. Ő maga is még reménykedett! Csak egyedül gyakorlott, tudós orvosa: dr. Zakariás József mondotta: „Itt ember nem segithet.“ Nagyrabecsült plebánosa: Bárány Lukács főesperes adta fel az utolsó-kenetet. Azután jóságos szemei örökre becsukódtak.

»Ember tervez, Isten végez.“ A napokban akarta papságának és tanárkodásának 25 éves jubileumát megtartani és azon ünnepélyes nap emlékét a helybeli örmény kath. egyház és az államgymnasium javára teendő jelentékeny alapitványaival megörökiteni. Nem érhette el ezt a földi örömet. Isten megelőzött. Mi úgy sem tudtunk volna tiszteletére méltó ünnepélyt rendezni, olyan „szem nem látott, fül nem hallott“ jubileumot, milyent készitett számára a boldogok honában az angyalok kara.

Nem hagyhatott — pedig volt miből — maga után látható emléket; de azért az egy-két rokon, tanártársai,

a sok jó barát, a töménytelen ismerős, a számtalan tanitvány és a hivők nagy sokasága el nem mosódó kegyeletben fogja tartani áldott emlékét. A templomban a hivők határtalan tisztelettel vették körül: szépen prédikált. Az az egyházi beszéd, mit néhai Csákány Adeodát főesperesnek 50 éves jubileuma alkalmával mondott, az egyházi szónoklat remeke. De hirdette Isten igéjét sikerült egyházi beszédekben többször a helybeli és deési Szt-Ferenczrendiek templomában és néhány izben Kolozsvártt is Világositó-Szt-Gergely napján. Kolozsvártt a róm. kath. plebános felszólitása folytán az odavaló buzgó örménység lelki épülésére, Urnapján az üdviratot nem egyszer olvasta örményül. — Jó tanár volt, tanitványai fölöttébb szerették. Nem volt sem túlszigorú, sem nagyon engedékeny: a „boldog középút" tartotta.

Nekem ki előbb tanára, majd 25 éven át tanártársa voltam, jutott a szomorú kötelesség, hogy boldogult jó barátomról e rövid megemlékezést irjam... De még ezen rövid sorokat is be kell fejeznem, hogy boldogult! temetésedre mehessek. Ime mily sokan állják körül ravatalodat — sirva! Sir az örmény kath. egyház, melynek egyik buzgó, szolgálatkész papja voltál. Habár négy évvel ezelőtt, midőn az állam átvette gymnasiumunkat lemondottál segédlelkészi állásodról, mégis — szabad óráidban — ingyen segédkeztél eleget nagyrabecsült plebánosodnak. Nemcsak órákig ültél a gyóntatószékben, de éjjelenként is felkeltél ágyadból és „utolsó-kenet"-et vittél annak, ki nem kelhetett fel ágyából. — Sirat a gymnasium, melynek egyik lelkiismeretes, pontos, munkás, értelmes tanára voltál. Siratnak szerető tanártársaid, kik benned szorgalmas munkatársukat, őszinte barátjukat veszitették. Siratnak a szegények, özvegyek, árvák, a szükölködő tanulók, kiktől a kérlelhetlen halál gyámolitó atyjukat ragadta el. De mindenkinél talán legjobban siratlak én, ki előtted jóval előbb elköltözött egyetlen, drága leányom gyóntatójától fosztottam meg. Reménylem, hogy a mennyek országában a rendezők között, kik előkészitették megtartandó jubileumodat, fogod látni leányomat is.

És most szállj fel és fogadd a jutalmazó Atya kezéből a soha el nem hervadó koszorút munkásságodért,

jótetteidért, nemes-szivűségedért, áldozatkészségedért, jellemedért. — Aztán kérd az Istent, hogy adjon nekünk egy más „pap bácsit"-t, egy más „kis pap"-ot, szóval egy más Novák Gerőt! Búcsúzóul pedig — úgy sem búcsúzhattunk el tőled; mert midőn meglátogattunk, baráti jobbod már hideg volt és beszédes szemeid is már be voltak csukodva! — az egyház által Világositó-Szt-Gergely napjára — a te névnapodra — rendelt evangeliumnak szavait intézzük hozzád: „Menj Uradnak örömébe." Isten veled!

Szongott Kristóf.

Nemzet-tagadás.

— Haj költeménye. —

Intézzetek bár szörnyü támadást,
Hiába vártok nemzet-tagadást
Örménytől: — nem mongol az, sem tatár,
Istenben bizik; jobb jövőre vár...

Tarthat sokáig kinos üldözés,
Kegyetlenség-okozta rémülés.
Gyöngét lesujt, erős daczol vele,
A szenvedéssel nő az ereje.

A zsarnokság nem biztos hatalom,
Erőszakkal nincs tartos uralom,
Ha üt az óra, megszünt élete,
Siralmas mind kettőnek végzete!...

Erősnek, nagynak látszott nemzetek:
Babylon, Róma elenyésztenek;
A bárbár népek egyre hullanak,
Csak tudomány a megvédő alap.

Az Ég adott hazát, nyelvet, hitet,
Mit zsarnok gőgje tönkre nem tehet;
E háromból áll a szent hagyomány,
Ezekben rejlik minden tudomány...

Barlangját állat, fészket a madár
Hűn őrzi — s ha kell, — védelmére száll,
Fegyvert adott Isten mindenkinek,
Mególalmazni a lakóhelyet.

Örmény nem lesz orosz, török soha,
Legyen a sorsa bár mily mostoha;
Nem vesz fel mollat, bálványt nem imád,
Meszrob, Izsák szentekhez mond imát!..

Mint örmények kaptunk keresztvizet,
Nem hagyjuk el a drága szent hitet,
Vert útatokra lépni nem fogunk,
Inkább tövistelt úton maradunk!..

Simay Gergely.

Örményország történelme és irodalma.

— Tsobánján Árság felolvasása a párizsi földrajzi társaság ülésteremében.*) —

— Befejező közlemény. —

Az új életre keltesnek munkáját egy sirás-i szerzetes kezdte meg, Mechithár, a kinek neve korszakot alkot Örményország modern történetében. Belátta, hogy a nemzetet moralis tespedéséből csak nagyobb szellemi mozgalom rázhatja fel; s mert lehetetlen volt a török önkényuralom alatt teremteni meg ennek gócz-pontját, elhatározta, hogy Európában fogja azt létesíteni. Régi kéziratok nagy halmazával Olaszországba költözött s megalapította a róla nevezett kolostort Velenczében.

Kevés intézmény tett egy nemzetnek oly nagy szolgálatokat, mint ez a nyomdával, iskolával és akadémiával összekötött kolostor. Az örmény ifjúság csakhamar az új központ köré csoportosult s kezdetét vette a tanulmányoknak és buvárlatoknak nagy munkája. Kéziratokat betűztek ki, megállapitották nevezetes történeti események idő-

*) L' Armenie, son Histoire, sa litterature, son role en Orient. Avec une introduction par Anatole France, de l' Academie francaise. (Paris, 1897.)

pontját, világot vetettek az ősrégi történet és irodalom homályaiba. Sajtó alá rendezték az örmény classicusokat s criticai tanulmányokkal kisérve elterjesztették az egész nemzet körében.

Nem csupán multjának kincseit ismertette meg az örménységgel a velenczei akadémia, ennél jóval fontosabb szolgálatot is tett nemzetének. Örmény müvek tanulmányozása és lefordítása utján megismertette Örményországot Európával. Ennek a munkásságának köszönhető az is, hogy nemsokára jeles európai armenisták a nyugati tudományosság szövetnekével világitották meg Örményország történetét és irodalmát. A velenczei kolostornak nagyhirű tagjai és vendégei voltak. Lord Byron egy évet töltött falai között, hogy megtanulja az örmény nyelvet a mechithárista atyáktól.

Örményország régi irói majdnem kizárólag az egyházi irodalom körére szorítkoztak. A velenczei akadémia ki akarta szélesiteni ezt a keretet is. Olaszországnak müvészi és történeti emlékekkel telehintett földjén lehetetlen volt be nem látniok, mily nagy erkölcsi hatalom rejlik a világi költészetben, a szabad müvészetekben, a szépnek minden megnyilatkozási formájában. Átültették az örmény irodalomba Homer, Virgil, Milton költői alkotásait, Herodot, Xenophon, Thukidides, Plutarch, Tacitus könyveit, Schiller, Alfieri, Corneille, Racine, Dante müveit. Ez a hősies irodalom és költészet föltárta az ifjú örmény nemzedék előtt az emberi erények nagyságát s az esthetikai alkotások elbüvölő szépségeit.

A legkiválóbb mechithárista atyák egyike, Cshámicsján megirta Örményországnak nagy oknyomozó történetét, Pákráduni Ársén atya pedig a nagy classicus epopeákat utánzó Háig-jában megénekelte az örmény nemzet ősapjának viselt dolgait. Álisán Leont atya prózában és versben dicsőitette a nemzet történeti emlékeit s epicai legendáit s nagy történeti és helyrajzi tanulmányokat adott ki Örményország egyes tartományairól.

A mozgalom szélesebb gyürűket vetett. A mechitháristák egy része Bécsben új központját teremtette meg az örmény nyelv és történeti emlékek tanulmányának.

S a velenczei akadémia növendékei elmentek Konstantinápolyba s nagy szellemi és nemzeti tevékenységnek vetették meg az alapjait. Európában ez volt a diadalmas romanticismusnak a korszaka, s a nyugat eszméivel eltelt örmény ifjúság magával vitte Keletre a nemes és nagy gondolatok iránt való csapongó lelkesedést.

Konstantinápoly örmény lakossága, a törökországi örménységnek szellemileg legfejlettebb része, elő volt készítve ezen eszméknek a befogadására. Három évszázados szolgaság alatt elnyomva bár az uralkodó faj által, jelentékeny positiót tudott kivívni az ottoman birodalomban. Kezei közt volt a kereskedelem, pénzügy és ipar s az örmény volt az az elem is, a mely némi művészetet vegyített a birodalomnak majdnem kizárólag katonai szervezetébe. Konstantinápoly legjelentékenyebb palotáit és moseáit örmény épitészek tervezték s örmény munkások hozták létre. Megvolt tehát ebben a munkás és művészi érzésű lakosságban a magasabb cultura iránt való fogékonyság, csak a függetlenségnek vágya hiányzott és az életnek szabadabb felfogása.

A nyugatról érkező örmény ifjak mozgalma felkeltette a nép öntudatában ezeket az érzéseket. A fejlődő nemzeti irodalom átalakitotta szellemét és gondolkozását. A mechitháristák egyik volt növendéke, Dzérénez, a régi örmény történetből merített regényeket irt: egy másik volt mechithárista, Nárbey Khoren érsek, a ki hosszas párizsi tartózkodása alatt barátjává lőn Hugo Victornak és Lamartinenak, lefordította költeményeiket s maga is hosszú sorozatát irta a hazafias érzelmektől lángoló daloknak. A tudós és nemes izlésű Besiktáslián, szintén a velenczei akadémia növendéke, formában és tartalomban egyaránt kiváló költői műveket alkotott. Modernebb hurokat penget Tersiánnak a lyrája s fájó érzésekkel telvék azok a megragadó költemények, melyekkel egy fiatal konstantinápolyi dalnok, Durián ajándékozta meg nemzetét.

A lyrai költészet mellett fejlődésnek indult a drámai irodalom is. Örmény költők színházat létesitettek Konstantinápolyban s előadatták örmény fordításban Shakespeare,

Schiller, Dumas, Corneille drámáit s eredeti műveiket, melyek tárgya Örményország történetének nagy korszakaiból volt merítve. A nép lelkesedéssel üdvözölte ezeket a drámai alkotásokat, a melyek nem csupán hazafias érzelmekkel töltötték el, de a művészetek világát is feltárták előtte.

Smyrnában egy másik írói csoport, a melyből különösen Xámurián vált ki, a történeti kritikát és a szépirodalmat művelte. Lefordították a két Dumas, Sue, Walter Scott, Goethe, Byron és Victor Hugo műveit. Különösen a Sue „Bolygó zsidó"-ja és Victor Hugo „Nyomorultak"-ja mély hatással volt az örmény közönségre.

Párhuzamosan evvel a lázas irodalmi tevékenységgel harczias és szabad napi sajtó keletkezett, a melynek élén, különösen Konstantinápolyban, kiváló publicisták állottak. Odián, az örmény nemzeti mozgalomnak egyik vezető egyénisége, előkelő stylben nemes eszmékkel teljes dolgozatokat tett közzé; Bárónián mint éles tollú satyrista és röpiratíró tűnt ki: Demirdsibásján a Schopenhauer bölcseletét plántálta be az örmény irodalomba; a tudós Kárákásján és Turián Eliseus vártábéd az örmény történelem kritikai művelésével foglalkoztak. Erdeklődés támadt a társadalmi kérdések iránt is. Egy írónő, Duszáp asszony, kiadta George Sand regényeit s a nők emancipatioját hírdette, a forradalmi szellemű Árfiárján Árfián pedig éles tollal s merész hangon fejtegette a socialis eszméket. Élénk részt vettek a szellemi renaissance munkájában az örmény tartományok is. Krimián, a mostani katholikosz, nagybecsű költői és leíró műveket tett közzé az örmények földjéről; Sirvánezdjáncz püspök összegyüjtötte az örmény tartományok legendáit és népies énekeit. A tartományoknak is irodalmi központjaik támadtak, Ecsmiádzin, a ván-i Várák-kolostor és a Szent-Jakab kolostor Jeruzsálemben, a melyekből történeti, irodalmi és vallási müveket bocsátottak világgá.

Karöltve a törökországi örménység culturalis föllendülésével külön irodalmi élet fejlődött ki az oroszországi örmények között. Az előbbeni fölkeltette a nemzeti érzést, az utóbbi teljes határozottsággal tört a czél felé s a

forradalom lángját gyujtotta meg. Kétségkivül nagy befolyással voltak ennek a merész irodalomnak a fejlődésére a kedvezőbb politikai viszonyok s különösen az orosz regényirók s a német socialisták eszméi. Abovián már 1840-ben, „Örményország sebei“ czimű művében rámutatott a nemzet szenvedéseire; Nálbántján pedig megirta a szabadság énekét, a nép elé tárta helyzetének nyomorúságát és felhivta az önvédelmi harczra. S míg a költő Ághájan s a tudós Pátkánián Cherovpe és Emin jeles művekkel gazdagitották a nemzeti irodalmat s Árdzruni a lapja, a „Méság“ utján üdvös reformok magvát hintette el: két forradalmi alak jelent meg az irodalom szinterén, a dalnok Kámár-Kátibá (Pátkánián Ráfael) és a regényiró Ráffi. Amaz megrázta a nép lelkét énekeivel, a melyben fegyverre hivja fel az örményeket s azt hangoztatja, hogy mentsék meg önmagukat és ne várakozzanak Európára, a mely nagyon messze, és az Istenre, a ki nagyon magasan van. Még nagyobb szélsőségekbe csapong Ráffi. Vakmerő hangon támadja meg az ősöket, azoknak egyházias, vallásos szellemét. A kurdok által feldult kolostor mélyéből igy kiált fel „Dselaleddin“ czimű regényének egyik alakja: „Ó atyáim, ó ősök, én nem áldom az emlékezeteket. Ha a kolostorok helyett, a melyek csak úgy hemzsegnek országunkban, várakat épittettek volna, ha a szent edények helyett fegyvereket vásároltatok volna s a tömjénfüst illatánál többre tartottátok volna a lőpor füstjét, most boldog lenne a hazánk! Nem áldom az emlékezeteteket, ó irók, mert nem adtátok nekünk azt, a mit az élet követel. Hullákká tettetek bennünket, hozzá szoktattotok a zsarnokság súlyos és meggyalázó rabigájához!“ Merőben igazságtalan ez a vád és szemrehányás az örmény egyház és irodalma ellen. Nem vette figyelembe azt a szerepet, melyet a nemzet fentartásában játszott az egyház s azokat a szolgálatokat, melyekkel a nemzetet fogékonynyá tette a nyugati eszmék iránt. Ráffi igazi forradalmár. Tetőtől talpig le akarja rombolni az örmény szellem egész épületét, hogy új alapokon emelje azt újra fel. Valóságos brutalitás hangján szól nemzetéhez: „Mindazok a fajok,

a melyek fölötted uralkodnak és téged gyötörnek, a te munkádból élnek. Te vagy az erősebb, arra vagy hivatva, hogy polgárosult nép légy, a mint egykoron voltál. Legyen elég a türelemből és a könyörgésből, tanuld meg előbb önmagadat védeni, szeresd meg az emberi jogokat, kelj föl a zsarnokság ellen s olyan életed lesz, a minőt érdemelsz."

Fogékony talajra találnak ezek az eszmék és intelmek abban az ifjú örmény nemzedékben, melynek jelleme a mostani forrongások közepette formálódik. Erkölcsi nevelése merőben elüt attól, a melyben az előbbeni generatiók részesültek. Jobban ismeri hazájának multját s teljesen át van hatva a modern világ szabadelvű eszméitől. Inkább gyötri az a lesujtó érzés, hogy alsóbb minőségű fajok tartják leigázva. Tanultnak, a szabadságra megéreltnek tudja és érzi magát. Élni akar és korlátok nélkül fejlődni... A keleti események további alakulásában fontos szerep várakozik erre a nemzedékre.

Dr. Molnár Antal.

Az anya intelme.

„Miért tekintesz jó leány
Oly vágygyal a kastély felé,
A hatalmas, ifjú lovag
Talán-talán már szivedé?"

„Igen anyám, óh tudd te is,
Szeretem hévvel, vágygyal öt;
Bevallá ezt ő is nekem,
Mig összejártuk a tetőt."

„Vigyázz gyermekem, jól vigyázz,
A lovag büszke, gazdag ám!
Te előtte nem lehetsz más,
Mint egyszerü szegény leány!"

„Nem olyan ő, mint gondolod,
E büszke lovag földre hull,
Csókolja lábaim porát,
Ha lát, — s örömre, kéjre gyül.

„Ne higyj neki! Szent esküje
Hazug, csalárd szerelmi szó;
Minden örömöd búra vál,
Ha hiszed, hogy mindez való."

„Szelid szava, mint lágy zene,
Gyakorta el-elandalít;
Szemének lobogó tüze
Lesújt és újra fölvidít."

„Ne hallgasd lányom szép szavát:
Kerüld csábos tekintetét.
Míg én tőled távol leszek,
Ne lépd át házunk küszöbét!"

Az anya megy, a lány marad,
Szivében vágy és félelem,
Remegve várja, csak lesi,
Míg szép lovagja megjelen.

S az ifjú jö... Szilaj lovon,
Mint szélvész, úgy siet felé.
De jaj! a lány hő szerelme,
Úgy véli: már nem az övé.

Nem ijed meg a hős lovag,
Szól hozzá lágyan, szeliden:
„Szép leánykám jöjj ki hozzám,
Szivem, kezem tied leszen!"

És nézi s kéri újra őt
S a szív ím győz a szív felett.
A lány az ajtót föltárja:
„Megyek! tied leszek, — tied!"

Ölébe kapja... E teher,
Oly édes, könnyü ő neki.
Repül a ló a bérezen át,
A hegyre föl s fölebb viszi.

Remeg a lány s oly félve kérdi:
„Mi lesz hát mostan én velem?"
„Enyém lész, — így az ifjú szól —
Enyém én ifjú kedvesem!"

De im a folyón által egy
Rozoga régi hid vezet.
Lábához a leány anyja
Épen e perczben érkezett.

S midőn azt látja, hogy lánya
Elhagyta őt hütelenül,
Komor sötét arczulatán
Félelmetes fájdalom ült.

És átkot szórnak ajkai.
A boldog ifjú pár felé...
S az átok im, beteljesült:
A hab a hü párt elnyelé.

A híd betört... ló és lovas
S a hüséges leány, szegény —
Egy gyors eséssel mélyre hull —
Pihen a víznek fenekén.

Július.

Ki a félénk?

„Az örmények félénkek. A félénkség az örménynek egyik gyönge tulajdonsága.“ Igy ir a „Hájk“ egyik számában. És miért? — „Mivel a mészárlás ideje alatt ellent nem állottak és engedték, hogy az ellenség juhként ölte le őket.“ Szegény örmény! Pedig nem hibás! Ha meghal, azt mondják, miért halt meg? Ha életben marad, azt mondják, ni a félénk elfutott? Ha ellentáll, azt mondják, miért állott ellent és nyugtalanította az ellenséget? Ha ellen nem áll, azt mondják, miért nem állott ellen és engedte magát juhként megöletni? Ha fellázad, azt mondják, miért lázadt fel? Ha tür, azt mondják: félénk, nincs szive.

De kérdem a mondott lap szerkesztőjétől, mit jelentenek e szavak: félénkség, bátorság? Minden ember bátor, ha van menedéke, fegyvere. Minden ember félénk, ha meg van fosztva az önvédelem eszközeitől. Ez a természet törvénye.

Az európai, az amerikai bátor és juhként nem öletik le; mert van fegyvere, ereje, vannak hadseregei, hajói!

Az örmény félénk és juhként öletik le, mert még egy darabka vas nincs kezében; mert nem ő van többségben; mert barbár, vad, mindenféle fegyverrel ellátott, nálánál nagyobb számú ellenségtől van körülvéve.

Ki a félénk? Talán az a fegyvertelen, kit hirtelen megtámad a fegyverrel és doronggal ellátott száz meg száz vademberből álló tömeg, mely dűhös ebként öli meg őt? Vagy ezt a látványt közömbösen néző európai a félénk, a ki a helyett, hogy ezt a gonoszságot lecsendesítené, még az áldozatra támad és azt mondja, hogy az önvédelem érzékével sem bir, félénk, ellent sem állott, holott meghalhatott volna becsülettel?

Ki a vitéz? Talán az európai, ki a konstantinápolyi öldöklés idejében jobban félt az örménynél és menedéket keresett? Kik a vitézek? Talán a konzulok? kik felfegyverzett k á v á z-ok nélkül Törökországban még a hivatalba sem mennek? Kik a vitézek? Talán a törökök? kik 50—100—200 fegyveres emberrel támadnak meg egy fegyvertelen örményt? Olyan vitézek, kik a fegyverest nem merik megtámadni. Ki a vitéz? Talán a szultán? kit állandóan 30.000 katona őriz palotájában és azért még sem hull ki soha kezéből a fegyver.

Ha a félénkség örmény tulajdon, nem csodálatos-e, hogy az örménység adott Oroszországnak oly vitéz katonákat, hős hadvezéreket? És ha a félénkség a török elnyomatás következménye, melyik nép az, mely — hasonló körülmények közt — el ne viselné e következményeket?

És ha a félénkséget sajátlagos értelmében is veszszük, ki a félénk? Az örmény-e, vagy talán a török, az európai, vagy az a hatalom, mely védelmet igért és a kenyértörés idejében — visszahuzodott?

Igen, az örmény vereséget szenvedett — anyagilag, de erkölcsileg nagy győzelmet aratott a barbár török, a félénk Európa és a biztató nagy hatalom felett...

Örményből — A marseillei „Armenia“ után.

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA.

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával írta **Szongott Kristóf.**

(Tizenegyedik folytatás.)

Záchno = Zachariás. L. Zachariás.

Záchovszki, Záchno = Zachar, Zakar, Zachariás. Gyergyó-Szent-Miklóson Záchno = Záchofi. L. Zachariás.

Zádig, örmény szó (zádél, ázádél, szabadit igéből), jelentése menekülés, szabadulás, a zsidók kiszabadulásának ünnepe Egyptomból, húsvéti bárány, Krisztus feltámadása, a feltámadás ünnepe: húsvét. L. Gulin, Háruthiun, Pászákász, Zachar, Zachariás.

Zárog, a Dzárug, Dzerig elferdített alakja. Szam. vár. lev. 1819. L. Dzárug, Zerich.

Zártun, örmény szó, jelentése: éber, ébren. L. Gergely.

Záruch = Dzárug. Záruch Antal. Szam. vár. lev. 1764.

Zárug, a Dzárug rövidebb alakja. L. Dzárug, Zerich.

Zászlófi. L. Troncski alatt „Troságir."

Zeffer. L. Szefer.

Zerich = Dzerig, öreg Simeon L. Dzerig, Simeon.

Zerif (Zárif) arab szó: szép, jó, kellemes, csinos. L. Csinás, Czifra, Dzerig, Mêndrul, Pribág, Sirin.

Zilihdár, perzsa szó: harczos, katona. Zilifdár oghlu (török oghul: fi) Minász volt a hazai örmények első püspöke. L. Ástá, Dsigár, Katona, Kátán, Osztián Szefer, Szilidár.

Zoruthiun, örmény szó, jelentése: hadsereg, katona. L. Dsigár, Katona, Osztián, Szefer, Szilidár, Zilihdár.

Zugráv. A görög ζωγράφος (képiró, géntánákir: ζωγραφικῆς) szóból csinált a román: zugrávi. Zugráv az örmény Náschárár román fordítása. L. Gárdsthév, Kip, Nágo, Náschárár, Nikos, Pap (Der-Márdirosz), Piktor.

Zuhál, arab szó: bolygó csillag, Kronosz. L. Bokor, Csillag, Hurmuz, Nuridsán.

Zsákotá. Zakota magyar szó: allerlei Zeug. Hágop mágánuámp Zsákotá. Szam. Ker. I. köt. 3 l. L. Ágop, Hágop.

Zsombori. L. Kovrig, Sombori.

Zsorá. Zor, (ջոր, ջորի) örmény szó: katona, harczos — Marczel. L. Ámbur, Dsigár, Katona, Osztián, Szefer, Szilidár.

Zsumerd. L. Bogdánfi, Dsumerd-ián.

II. A hazai örmények keresztnevei.

A latin egyházban csak a püspök bérmál; az örmény pap keresztelés alkalmával feladja a bérmálás szentségét is. 1850-ig csak az alább közölt keresztneveket használták az örmények; de az ötvenes évek óta más keresztény keresztneveket is adnak az örmény gyermekeknek. Sőt még olyan kereszt- és bérmaneveket is találunk közöttünk, melyek a martyrologiumban nincsenek meg (Árpád, Zoltán, Léda...). Van a lejebb látható keresztnevek között néhány olyan keresztnév, melyek az örmény nemzet sajátos alkotásai (Minász, Vártán...). A többi keresztneveket, az örmény úgy tekintette, mint nemzetközi fogalmakat, a melyeket a maga módja szerint alakított át; ezen, a nyelvtörténetben kifejlődött alakokhoz aztán hagyományosan ragaszkodott is a legújabb időkig. A reánk szállott nevek közt vannak olyanok, a melyeket még a Hájg-dynastia idejében is használták (Ádám, Ábel...); az Arsacidák alatt perzsa nevekkel is éltek őseink (Choszrov, Ardásir...); a Pákráduni-házból származott királyok idejéből valók az arab nevek, a Rupenisták korában már európai (nyugati) nevekre is keresztelik az örmények gyermekeiket (Leon, Izabella...). Azután a vándorlás ideje alatt felvesznek tatár, georgiai, török, szláv, lengyel, román stb. neveket. Legtöbb keresztnév helyettesítése lehetetlen; mert a leggyakrabban használt keresztnevek már minden nemzet nyelvében nemzeti alakot öltöttek. Némely keresztnevet azért nem lehet lefordítani, mert nincs jelentése. A keresztnevek helyettesítésében hibák is

fordultak elő: így helyettesítették apáink a Káluszd-ot (Adventor) — Farkassal (Wolfgangus), a Vártán-t Mártonnal, a Mánug-ot szintén Mártonnal, az Amirá-t Imrével, a Danig-ot Dániellel, a Mennás-t (Minász) Michaellel, a Thorosz-t Tódorral...

I. Finevek:

Ábel: a sirló; a héber abol (sirni) szóból.

Ábkár (Abágár), az örmény ávák ájr (ամուկ այր: vitéz férfiú) szavakból.

Ábrahám: kiváló atya; a héber ab (atya) és rám (kiváló) szavakból.

Ádálbert: fényes nemességből való; a német edel (nemes) és berth (fényes) szavakból.

Ádám: ember; héber szó.

Ágop (Jakab) héber szó: a csaló.

Ágopsáh: Jakab-úr (sáh perzsa szó: ur).

Ágoston: becsületben gazdag, a latin augustinusból.

Álbert = Ádálbert: fényes nemességből való. L. Ádálbert.

Alexa (Elek): az oltalmazó, a görög ἀλεξω-ból.

Aloziosz (Aloiziosz, Alajos) = Ludvig, a hlud (dicsőség, hír) és wic (harcz) szavakból: der Kriegberühmte, harczban híres.

Amirá: fejedelem, a perzsa emir szóból.

Andreász: a bátor, a görög ἀνδρεῖος-ból.

Angszend (Auxentius): a növekedő, a latin augeo mult idejéből (auxi).

Anton: a megbecsülhetlen, a latin Antoniusból.

Antonás: Antalos. L. Ánton.

Árákhel: apostol, az örmény árákhéál (առաքեալ: hírküldér) szóból.

Árisztágesz: a legjobb, a görög ἄριστος felsőfokából (ἄριστος ottimo, prestantissimo, eccellente).

Aszlán: oroszlán-szivű vitéz, bátor, az arab árszlán (oroszlán) szóból.

Aszvádur (Bogdán, Adeodatus): Isten adta, az örmény Aszduádz (Աստուած: Isten) és dál (տալ: adni) szavakból.

Áthánásziosz: a halhatatlan, a görög ἀθάνατος szóból.

Avák: nagy, az örmény ávák (ավագ: fő, nagy, nemes) szóból.

Avedikh: üdvözlet, az örmény ávedikh (ավետիք) szóból.

Ávedum: annuntiatio, jelentés, híradás, az örmény ávedum (ավետում) szóból.

Azbej: Fülöp, az örmény ászbéd (ազգիպ: lovag, eques, cavalliere) szóból.

Bághdászár: Boldizsár; babyloni nyelven: Bál kincse.

Bedros: Péter, a görög πέτρα (kő, szikla) szóból.

Bernárdinosz (Bernát): erős mint a medve, az ó-német beer (medve) és hart (erős) szavakból. L. Ursul.

Blágá (Benedek, Benedictus): áldott, a szláv blaga szóból.

Bogdán (Adeodatus): Isten adta, a szláv Bog (Isten) és dán (adni) szókból.

Boghigárposz (Polykárp): gyümölcshozó, termékeny, a görög πολύκαρπος (che produce molti frutti, fruttuoso) szóból.

Boghosz: Pál. L. a vezetéknevek között Pál.

Cháeshádur. L. jelentését a vezetéknevek között.

Chácshig. L. jelentését a vezetéknevek között.

Chácsko. L. jelentését a vezetéknevek között.

Chálig, az örmény kalig (գայլ) elferdített alakja: kis farkas = Lupus, Volfgáng.

Cházár = Lázár. L. a vezetéknevek között Lázár.

Chéngánosz = Longinus, a latin longus (hosszú) szóból.

Dániel. L. jelentését a vezetéknevek között.

Délbej. L. Edelbej.

Dionysiosz = Dénes, a görög Διονύσιος (Bacchus papja) szóból.

Dominikosz = Domonkos. L. jelentését a vezetéknevek között.

Donovák. L. jelentését a vezetéknevek között.

Dumitru. L. jelentését a vezetéknevek között.

Dzárug, a Dzerig elferdített alakja = Simon. L. Dzerig.

Dzerig, az örmény dzér (ծեր) szó: öreg, senex, senior; a bibliai öreg Simeon helyett használtatik.

Edelbej = Adalbert. L. Adalbert.

Efrem, héber szó: termékeny. L. Boghigárposz.

Eghiá, héber szó: hatalmas úr.

Eliás. L. Eghia.

Elizeus, héber szó: Isten szabaditása.

Emanuel. L. jelentését a vezetéknevek között.

Emerícus = Henricus. Henrik: hatalmas házból való; heim ó-német szó: ház és rich: hatalmas.

Erazmus: szeretetreméltó, a görög ἔρως (szeretet, Amor) szóból.

Eugen = Jenő; a görög εὐγενής (nemes) szóból.

Ferencz. L. jelentését a vezetéknevek között.

Fábur. L. jelentését a vezetéknevek között.

Filipposz = Fülöp: lókedvelő, amatore de' cavalli, a görög φίλιππος szóból.

Frênkucz. L. jelentését a vezetéknevek között.

Gábor. L. Gábris.

Gábris = Gábor. L. Gábor név jelentését a vezetéknevek között.

Gárábol. L. jelentését a vezetéknevek között.

Gergel. L. jelentését a vezetéknevek között.

Geghemesz = Clemens (Kelemen). Clemens latin szó: kegyes.

Gêghementosz = Clemens: a kegyes.

Ghugász = Lukács. L. jelentését a vezetéknevek között.

Girágosz. L. jelentését a vezetéknevek között.

Guláf, a guláb perzsa szóból: rózsaviz, aqua rosacea.

Gurneliosz = Kornel: szarúszilárd, Hornfest, a latin cornu szóból.

Hágopsá. L. jelentését a vezetéknevek között.

Hákubás = Jakabos; az ás a magyar as, os, es, ös képző román alakja. L. Jakab jelentését a vezetéknevek között.

Hánig = Jánoska. L. Hohánnesz (Ohánnesz = János) jelentését a vezetéknevek között.

Hánko = Jankó, János. L. jelentését a vezetéknevek között.

Háruthiun = Páskál, Páskul, Páskuly. L. Háruthiun jelentését a vezetéknevek között.

Hoszep = József. L. József jelentését a vezetéknevek között.

Hovágim = Joachim. L. Joachim jelentését a vezetéknevek között.

Huszdineáh = Jusztínián, a latin justus: igazságos szóból.

Huszig = Hesychius, a görög ἡσυχος (csendes, hallgatag, tranquillo, quieto, silente) szóból.

Ignácz: tűzes, a latin ignisből.

Imre. L. Emericus.

Iszáhág = Izsák. L. Izsák jelentését a vezetéknevek között.

Iszáj. L. jelentését a vezetéknevek között.

Jákub = Jakab. L. Jakab jelentését a vezetéknevek között.

János. L. jelentését a vezetéknevek között.

Jolbe, Jolbej. L. Ádalbert, Albert.

Kajtán (Káetán, Kájtán), az Adeodat, Bogdán helyettesítője.

Káetán = Kajtán. L. Kajtán.

Kákicz (Kákig) örmény keresztnév; nem lehet lefordítani, mert nincs jelentése.

Káluszd. L. jelentését a vezetéknevek között.

Káprél = Gábor. L. Gábris.

Kápriel = Gábor. L. Gábris, Káprél.

Károly: férfias, vitéz, az ó-német karle szóból.

Keork = György. L. György jelentését a vezetéknevek között.

Kirkor = Gergely. L. Gergely jelentését a vezetéknevek között.

Kirkos, a Kirko(r)s(áh) rövidebb alakja. L. Kirkorsáh.

Kirkosáh, a Kirko(r)sáh másik alakja. L. Kirkos, Kirkorsáh.

Kirkorsáh = Gergely-úr. L. jelentését a vezetéknevek között.

Kivork. L. Keork.

Kreesun = Gratianus (Karáeson). Graczián: a kegyes, a latin gratia-ból. L. Kreesun a vezetéknevek között.

Krikor = Gergely. L. Krikor a vezetéknevek között.

Kristóf. L. jelentését a vezetéknevek között.

Kriszta, a Kristóf román alakja. L. Kristóf.

Kriszdoszdur. L. jelentését a vezetéknevek között.

Kriszdófor = Kristóf, a görög χριστοφόρος: Krisztushordozó szóból.

Ládiszlávosz = Ladislaus, László: diesőséges, a szláv vlada (hat, het) és slas (fény) szóból. A lengyel-szláv Vladislausból csináltak a magyar történelemírók: Ulászló-t.

Longinus: hosszú, a latin longusból. L. Chêngánosz.

Lorenczioszz = Lörincz, Laurencius: babérkoszorús, babérhordozó, Lorbeerträger, a latin laurus (borostyán, babér) szóból.

Lukács. L. jelentését a vezetéknevek között.

Luszig, az örmény lujsz (fény, világosság) szóból = Lukács. Sokan a Luszig nevet Luszávoricsh (Illuminator) értelemben is használják.

Mádáthiá, héber szó: az Úr ajándéka = Theodor, Tódor.

Máxim, az Auxentius, Oxendius elferdített örmény alakja. L. Auxentius a vezetéknevek között.

Mámul: csinált, az arab m'amul szóból.

Mánug = Emanuel. L. Mánug (Emanuel) a vezetéknevek között.

Marczell: ifjú harczos, a latin mars szóból.

Mártirosz = Márton: Krisztus tanúja, vértanú, a görög μάρτυς-υρος szóból.

Márgosz = Márkus, Márk: fénylő, sima; héber szó.

Márk. L. Márgosz.

Márkulea. L. Márgosz, Márk.

Márne: csalárdság, a héber mármáh szóból.

Máruf: nyilvános, ismeretes, jelentékeny, az arab máruf szóból.

Mártinosz. L. Mártirosz.

Mátheosz = Máté: ajándékozott, ein Geschenkter; héber és syr szó.

Melikh, arab szó: király, rex; az európaiak csak a Reginá-t használják keresztnév gyanánt, az örmény a Rex et (Melikh) is használja.

Mesko = Melchon (Melchior, Menyhárt, Menyhért. L. Mesko a vezetéknevek között. Melchon (מלכון) héber szó: azoknak királya, király, rex, melikh.

Melchon = Menyhért, király, melikh. L. Mesko.

Megérdiesh (Βαπτιστής) örmény szó: keresztelő, Βαπτιστής, Baptista; Szt-János sajátlagos neve (Keresztelő-János: Joannes Baptista).

Merkucz: kis Márk. L. Mérkucz a vezetéknevek között.

Meszrob (Μεσρωπ, Μεσροπ) örmény keresztnév. Nincs mivel helyettesíteni.

Miklus (Miklós, Mike, Mikó): a nép legyőzője; a görög νικάω győzök, vincere, riportare la vittoria) — és λαός (nép, popolo, moltitudine) szavakból. L. Pheruz a keresztnevek között.

Michäel (Mikó, Mihály, Mikhál): Istenhez hasonló, a héber maskal El-ből.

Minász örmény keresztnév; helyettesítője: Mihály.

Mitko, Krimiában olasz hatás alatt (genuai olaszok) Michaelből alakult keresztnév.

Morszesz (Moszesz) héber szó: vízből kivett: Mózes.

Mughál = moghol; az örmény moghol-nak nevezi a tatárok egyik törzsét. L. Mechithár szótár 319 l.

Nárczissus = Narses; nárczis (virág). L. Nerszesz.

Násztur = Nestor, Dzerig, öreg Simeon. L. Dzerig, Násztur a vezetéknevek között.

Nerszesz (Norszesz; némelyek helytelenül Mózes-sel helyettesítik): Narses, nárczis (virág). L. Narczissus.

Nigoghájosz (Nicolaus): Miklós. L. Miklós, Nikula a vezetéknevek között.

Nigol, a Nicol(aus) átírt örmény alakja: Miklós. L. Miklus.

Nikulá, a Nicolaus román alakja. L. Miklus.

Ogholko. Oghulluk török szó: fogadott fiú, adoptivus, adoptitius filius; ebből betűáttétellel: oghulkul, oghulku, ogholko.

Ohánnesz (Joannes, János): kecses, a héber johánán-ból.

Okoszdinosz (Augustinus, Ágoston) a latin augustus-ból: becsületben gazdag. L. Ágoston a vezetéknevek között.

Oxendiosz (Auxentius). L. Ángszend a vezetéknevek között.

Onofriosz (Onufrius), a görög Ὀνοφριός-ból asinajo, ὄνειος (isbán), szamárhajtó.

Ovágim (Joachim): az Úr által előkészített, a héber jah hechim-ből.

Párnábász (Barnabás): a próféta fia, a kháld bar (fiú) és nabi (próféta) szavakból.

Párszégh (Balázs): a király, az uralkodó, a görög βασιλεύς-ből. L. a vezetéknevek között Chontikár, Császár, Melikh, Szultán, Thákvor.

Pheruz (Feruz) = Victor, a perzsa firuz szóból.

Simá, a Simávon (= Simon) rövidebb alakja: a kit meghallgattak, a héber simhon-ból.

Simko (= Simon), a Simon (Simeon) névnek olasz képzővel (co) ellátott másik alakja.

Stanislaus (Szaniszló): az állam dicsősége, a szláv slas stan-ból.

Szárkisz = Sergius. Orosz férfi név. Nincs helyettesítője.

Szákó = Izsák. L. jelentését a vezetéknevek között.

Sztephán = István. L. jelentését a vezetéknevek között.

Szefer = katona. L. jelentését a vezetéknevek között.

Szeghpesztrosz (Szilveszter): Erdősi, erdőből való, a latin silva szóból.

Szikucz = kis Izsák. L. jelentését a vezetéknevek között.

Szimon = Simon. L. Simá, Simko.

Szoghomon (Salamon) héber szó: békéltető.

Tániel (Dániel): Isten ítélete, a héber dan (bíró) El-ből (Isten).

Távit (Dávid): a szeretett, a héber david-ból (gyöngédség, szeretet).

Todor (Tódor): az Isten ajándéka. L. jelentését a a vezetéknevek között.

Todorás = Tódor. L. jelentését a vezetéknevek között.

Todoricz = Tódor. L. jelentését a vezetéknevek között.

Todoriy = Tódorka. L. Tódor.

Thádeosz (Tádé), syr férfi név: az okos, eszes.

Theodorosz = Tódor. L. Tódor a vezetéknevek között.

Thorosz (Tharasius) = Theodor, Tódor.

Thumán (Tamás); az ikertestvér, a héber thomin-ból.

Uszep (József): gyarapodás, a héber iosef-ből.

Vártán, örmény keresztnév: Rózsa.

Vártánesz, örmény keresztnév: Rózsa.

Vártheresz, örmény keresztnév: Rózsaarczú, Rózsa.
Vártig: Rózsácska, kis rózsa, Rózsa. L. Várt-erész.
Vászil = Vazul: király. L. Chontikhár, Melikh, Thákvor.
Vertan, a Vártán másik alakja: Rózsa.
Vincze: a ki önmagán uralkodni képes, a latin vincensből.
Zácheo (Zacharias): a kiről az uralkodó megemlékezik, a héber zécher jah-ból.

2. Nönevek:

Ágáthá: a jó, a görög ἀγαθη-ből.
Angelá: a híradónő, hírdető, törökül cháberdsi, a görög ἀγγελος-ból.
Aniská (Anna): a kedves, a héber hanán-ból.
Annú = Anna. L. Aniská.
Annáchátkun: Annaasszony, Annaúrnő, a héber hanán (kedves) és a török cháthun (úrnő, kisasszony) szavakból.
Annamária = Anna-Mária. Anna jelentését l. Ániská alatt; Mária: tenger királynője, a syr már (úr) és iamból (tenger).
Ánnig = Nina, Panna. L. Aniská.
Ánucz = Annácska, Aniko. L. Aniská.
Ánuczá = Annácska. L. Ániská.
Ántiká = Antonia: a megbecsülhetlen, a latin Antonius-ból.
Apollonia, görög női név: a fénylő, világos.
Aurelia (Aranka), a latin aurum-ból (arany). L. Oszgihád.
Azád (*liquum*: szabad) örmény keresztnév = Liberta, Liberata.
Bálbiná, balbus (rebegő, selyp, akadozva beszélő) latin szóból.
Barbárá (= Peregrina, Borbála) a latin barbarus (idegen) szóból.
Berberak. L. Bárbárá.
Bernarda: erős, mint a medve, a teuton Beer (medve) és hart (erős) szóból.
Boris = Borbála. L. Bárbárá.

Brigidá (Brigitta): a segítség, a híd. az angolszász bridge szóból.

Chászcháthun: drága, tiszta asszony, az arab chász (tiszta, nemes, becses, drága) és cháthun (asszony, úrnő) szókból.

Choszrorituchd: Choszrov leánya. (Choszrov keresztnév, tuchd az örmény tuszdèr [leány]) szóból.

Chutlube: fénylő játék, a perzsa chith (fénylő) és az arab lubeth (játék) szavakból.

Dánszuch?

Diruhi örmény szó: úrnő, Domina. V. ö. az örmény hi (nő) és a német in (König-in: király-né, Köchin: szakács-né) képzőt.

Dominiká: úri, dicső a latin dominicus, a, um-ból.

Dolváth = Beatrix, Fortunata. L. Dolváth a vezetéknevek között.

Dolkucz = Dorottya, Dora, Dorna. A Dorotheának román ucz szócskával képezett kicsinyített alakja. Dorothea: Isten ajándéka, ezen görög szavakból .

Duducz. L. jelentését a vezetéknevek között.

Dzághig örmény szó: virág = Flora. L. Virág a vezetéknevek között.

Dsás-cháthun. Dsás perzsa szó: kamara, dsás-cháthun: első asszony. L. Ulcháthun.

Dsásul. Dsás örmény szó: étel, ebéd; ul román határozó szócska (a, az) = Szábor, Sapor.

Dsuhár (kohár), arabul dsevher: drágakő.

Eghiszábeth = Erzsébet: Isten dicsőségének háza, a héber El (Isten), isa (üdv) és beth (ház) szavakból (Erzsi, Örzsi, Bözse, Peri, Perzsike).

Eremia = Jéromoska: szent név, a görög (szent) és (név) szavakból.

Erzsébet. L. Eghiszábeth.

Eszther héber szó: csillag. Mechithár szerint (88 lap): titkos, pusztuló.

Eufrázia, a görög könnyű a szóval való kifejezés, könnyen beszélő, ismeretes; facile ad esprimersi, noto; törökül belli (ebből csinált a hazai örmény: belgêli).

Evá, héber nőnév: az élet anyja.

Evginia (Eugenia): jól született a görög [illegible] szóból.

Feruz (Pheruz) = Victoria (győző) a perzsa firuz szóból.

Febrone (Febronia) a régi etrusk februo (tisztulok) igéből = Klára.

Franciska = Liberata. L. Frenkucz jelentését a vezetéknevek között.

Gádárine = Katalin, a görög *καθάρος* (tiszta, clarus, purus, mundus) szóból. Gádár = Katalin = Klára (Clara).

Gájánná = Gaján, Kaján; jelentése (?).

Gheghine = Ilona. Görög női név: világító, ragyogó, híres.

Gertrud: a nagyon szeretett, a teuton gern-trud szóból.

Guhár. L. Dsuhár.

Gulâb perzsa szó: rózsa-viz, aqua rosacea = Róza.

Gulbigár, a perzsa guldár (rózsa, rózsa-termő hely) szóból.

Gulicz a perzsa gul (virág, rózsa) és icz örmény kicsinyitő szócskából: kis rózsa, rozsácska.

Gulisztán perzsa szó: rózsa, rózsakert.

Hájli (*ճաղիի*) örmény szó: tükör.

Heghine = Helen, Ilona. L. Gheghine.

Hedvig, ó-német női név: harczosnő, győzőnő = Victoria.

Hoczik, a Ripsima kicsinyitett alakja. L. Ripsima.

Hopisz, a Ripsima kicsinyitett alakja. L. Ripsima.

Horopszime = Ripsima. L. Ripsima.

Ignácia: tűzes, a latin ignis (tűz) szóból.

Ilonucz = Ilonka. L. Gheghine, Heghine.

Jáchut = Jáczint (drágakő, jáczintkő).

Jákubiná, a Jákob héber névből képzett nőnév: utószülött, álnok, ravasz.

Johanna, a Johannes héber főnévből, (melynek jelentése: Isten ajándéka, Gotthold, Gnadenkind,) képezett nőnév.

Josefa: gyarapodás, szaporodás, a héber iosef-ből („Isten fog még egy gyermeket adni.“)

Julia, latin szó: ifjú.

Julis. L. Julia.

Juliána. L. Julia.

Kájtáná. L. a finevek között Kajtán.

Kajtánka. L. a finevek között Kajtán.

Kájtus. L. a finevek között Kajtán.

Kátáriná = Clara, Klára; Kati, Katicza, Katika, Katalin. Görög női név: tiszta, szemérmes.

Kátícz = Katicza. L. Kátáriná.

Kátrin = Katalin. L. Kátáriná.

Károlináa = Karola. Ó-német női név: erős, erőteljes.

Kêlus = Katika. L. Kátáriná.

Khemál = Táczián. Arab szó: hallgatás.

Klára = Katalin. L. Kátáriná.

Krisztináa, a latin cristianus, a, um (keresztény) melléknévből képzett női név.

Laurenczia, a latin laureatus, a, um melléknévből: borostyánnal vagy babérral koszorúzott, borostyános, babéros.

Lizi, az Elizabetha (Erzsébet) kicsinyített alakja. L. Eghisábeth.

Leonárda: erős, mint az oroszlán; a teuton hart (erős) és a görög leon (oroszlán) szavakból. L. Bernárdá.

Luczia: világos, fénylő, napfeljöttekor született; a latin lux (világosság) szóból = Lucza.

Luszfigin, az örmény luszêngá, luszingá (լուսնկայ, լուսինս: hold) szóból. Holda, a menny úrnője.

Mágdaléná = Magda, Magdolna, Magdus női név: a fönséges.

Májcho, a perzsa májchos = májhos, mejchos szóból: édes-savanyú, borízű.

Májrán = Mari (Irma), Mária, a mirjám héber szóból: akaratos, daczos, makacs.

Máni = Mánig, Mánji, Mánná. L. Nunc.

Mánuság (մանուշակ) örmény szó: Viola; a tatár-perzsában és arabban: menekse, menefse, benefse.

Máris = Mari. L. Májrám.

Margit, a görög μαργαρίτης szóból: drágagyöngy.

Márkárid = Margit. L. Margit.

Márta, héber női név: bús, szomorú, szomorkodó.

Melikh arab szó: királyné, Regina.

Melus. L. Methilda.

Methildá (Megthildá) az ó-német Machthild, Mechthild szavakból: erős szűz.

Mériucz = Mari. M. Májrám.

Mariska. L. Májrám.

Nune (Nino, Nuni = Máncá, Anna) neve azon szent nőnek, ki a georgiaiakat a keresztény vallásra téritette. L. Ánná.

Nurig. Nur arab szó: fény, világosság, ig örmény kicsinyitő szócska (acska, ecske); nurig: csillagocska, kis csillag, Stella.

Oszkihád (*ոսկիհատ*) örmény szó: Aranka, Aurelia.

Pánicz, a Pan(na = Anna) és icz kicsinyitő szócskából: Anna, Panna, Pannus.

Petronella: kőkemény, a görög petrá szóból.

Priská, a latin priscus, a, um melléknévből: hajdani, régi, ősi. A Priská-ból csinált a magyar: Piroská-t.

Regina latin szó: királyné. L. Melikh, Thákuhi.

Ripsima, latin női név. L. Hoczik, Hopisz, Horopszime, Szirmá.

Sákhár örmény szó: czukor. A sákhár szó tizenkét nyelvben is előfordul.

Szára héber női név: feleségem, úrnő, királyné, Regina.

Szántughd (*սանդուխտ*) örmény szó: lépcső, lajtorja.

Szêchabeth, az Elisabeth elferdített alakja: Erzsébet.

Szêrpuhi (*սրբուհի*) örmény szó: szent asszony, szent leány, Sancta; az örmény „Üdvöz légy"-ben: „Szêrpuhi Máriám:" Sancta Maria.

Szirma, a Hêripszime rövidebb alakja. L. Ripsima.

Szophie, a görög *σοφία* (bölcseség) szóból: Zsófia.

Szultán, arab szó: királyné, Regina. L. Melikh, Thákuhi.

Thákuhi (*թագուհի*) örmény szó: királyné, Regina. L. Szultán.

Tuchtár az örmény tuszdêr (*դուստր*: leány) szóból; a görögben *θυγάτηρ*, a németben: Tochter, a perzsában: duchter, dochter, a szánszkritben: tuchtár.

Uchâthun arab szó: első asszony. L. Dsás-cháthun.

Uliánna = Juliánná. L. Julia.

Urszulia, a latin ursus (medve) kicsinyített alakjából (ursula: kis medve). Az ursulából csinálták az Orsolyá-t.

Várte, az örmény várte-(ni, վարդ: rózsa) rövidebb alakja: Róza, Rozália. L. Gulisztán.

Vártig (վարդիկ) örmény szó: kis rózsa, Róza, Rozalia. L. Várte, Vártuhi, Vártenikh.

Vártuhi (վարդուհի) örmény szó: rózsás nő, Róza, Rozalia. L. Várte, Vártig, Vártenikh.

Vártenikh (վարդենիք) örmény szó: rózsa, rózsató. L. Gulisztáv, Várte, Vártig, Vártuhi.

Várvár, a Borbála román alakja. Barbara lett a görög βαρβαρος-ból: idegen, külföldi; a Barbaráből csinált a magyar Borbálá-t.

Veronika: valódi kép, a latin vera icon-ból.

Vinczenczia, a latin vinco (győzök) igéből: a ki önmagán tud uralkodni.

Zábla, az Izabella rövidített alakja. Izabella az Erzsébet spanyol alakja. L. Eghiszábeth, Erzsébet.

Zátreg (Zátrig) örmény szó: izsop, hyssopus.

Zártan (ծարտան) örmény szó: éber, ébren, Gregoria.

Zuhál (zugál, zuchál) arab szó: bolygó csillag, Kronosz.

Zuzánná. Susán örmény szó: liliom, a héber nyelvben: sosán, susáná; arabban, perzsa-, tatárban: szuszen, szevszen, szuszán.

III. Befejező rész: Statisztika.

Ezen könyv első részében („I. A hazai örmények vezetéknevei.") közölt ezerszázenyolczvankét (1182) családnév statisztikája következő:

1. Élő családok: Antal, Antalfi, Ábrahám, Áffumi, Ágopsa, Ágoston, Áján, Ájváz, Ákoncz, Álács, Alexa, Ámberbo, Ámirás, Ániéczhi (Ánérdsi), Ászlán, Ávéd, Ávedikh, Ázbej, Balta, Bájáczhi, Bányai, Bátrin, Bazár, Beczás, Begidsán, Belcsug, Beltegár, Besenszki, Beszter, Betá, Beteg, Bézá, Bihul, Biluska, Biró, Blágá, Bocsánczi, Bogdán, Bogdándi, Bogdánfi, Bogdánovics, Boghosz, Bor, Boritás, Bosnách, Budzát (Buzát), Budzeskul (Buzeskul, Buzesko), Bulbuk, Bumbár, Burgya, Burnáz, Buslig,

Cábdebo, Chácsko, Chárib, Cheul, Csákány, Császár, Csausz, Cshár, Cshicsháq, Csiki, Csillag, Csokán, Csomák, Csonka, Csontos, Czárán, Czetz, Czêvádzjégh, Czholun, Czifra, Cziriák, Dalmai, Danigovics, Dájbukát, Dániel, Dávid, Deák, Der, Diráczhu, Dobál, Dobos, Dobribán, Dombi, Dondon, Donogán, Donovák, Donszki, Drágomán, Dregán, Drótos, Dsehez, Dsokébin, Duha, Duducz, Dzárug, Dzerig, Elekes, Ember, Eránosz, Erős, Esztegár, Fark, Farkas, Fáraó, Fátter, Fehér, Fekete, Flóra, Florián, Frênkucz, Fugulyán, Gajzágo, Gábor, Gábrus, Gágh-Márko, Gágh-Szákо, Gágugh, Gál, Gámenczi, Gárábéd, Gergely, Gergelyfi, Girágosz, Gopcsa, Gogomán, Goriá, Gorove, Govrik, Görög, Gyergyai, Gyertyánfi, György, Hamari, Haraga, Haragai, Hari, Harmath, Hácsko (Hácskuj, Hácskul), Hándsul, Hándsulovics, Hánkovics, Hárib, Hêbás, Hêrcz, Hofer, Hollósi, Hornoj, Horom, Issekutz, Istvánfi, Iszáj, Izai, Izmáel, Izsák, Izsáki, Jagamast, Jakab, Jakabfi, Jákobi, Jákubovics, Jásik, Jégdáli, Jeremiás, Jolbej, Joseffi, Juhász, Jursa, Kandra, Kandrai, Kapatán, Karátson, Karátsonyi, Kasza, Katona, Kazacsai, Kákicz, Káluszd, Kándrá, Kápdebo, Kárêngecz, Kárimisz, Kátteró, Kehes, Kendof, Kepri, Kerekes, Keresztes, Kêrpit, Kinczes, Király, Kirkosá, Kis, Kok, Kokonyigá, Kokor, Kolcza, Kondrai, Konrád, Kontrás, Kopasz, Kopács, Kopár, Korbul (Korbuly), Kosotán, Koszá, Kovács, Kovásznai, Kovrig, Kozocsa, Kövér, Krésztis (Kristis), Kritsa, Kristóf, Lába, Ládai, Ládá, László, Lászlóffi, Láth, Lázár, Lengyel, Leon, Lukács, Lukácsfi, Lukácsi, Lulim, Lutz, Maradék, Marosán, Marosfi, Máli, Mánási, Mánya, Márdirosz, Márkovics, Márnai, Mártonfi, Másvilági, Másztig, Medgyesi, Melikh, Merza, Mesko, Mêszir, Mihály, Minga, Miron, Misug, Mitlisz, Mokucz, Moldován, Molnár, Morár, Moroz, Mug, Munds, Murádin, Nágo, Násztur, Návai, Nevelics, Nigol, Novák, Naridsán, Nyegrucz, Onucsán, Osztián, Ötvös, Pakulár, Pap, Pattantyús, Pál, Pálfi, Pánicz, Pápêd, Páskucz, Páskul, Pát, Pátrubán, Pêrint, Persián, Petelei (Peteláczhi), Petul, Piktor, Pipás, Piros, Placsintár, Polgár, Polyák, Pongrácz, Popovics, Pribág, Publig, Punguez, Rácz, Rátotta, Remundás, Retezár, Román, Roska, Rozsdás,

Rusz, Sáhin, Sárbej, Sárga, Sárosi, Sáska, Simay, Simávon, Simkovics, Simon, Simonovics, Sirin, Slafkovics, Slakovics, Steľánovics, Szabó, Szappanyos, Szábondsi, Száchá, Szálási, Számtartó, Szárokán, Szász, Száva, Szebeni, Szefer, Szeferovics, Szenkovics, Szentpéteri, Szimáon, Szjévmitko, Szongott, Szutás, Tamási, Tarisnyás, Tákesz, Temesváry, Thochor, Todorfi, Todorovics, Tolokán, Toth, Tömlő, Török, Trásztádsi, Turcsa, Tütsek, Tűzes, Urmánczhi, Vastag, Vákár, Várterész, Vászil, Vertán, Verzár, Vikol, Virág, Voith, Volf (Wolf), Zábulik, Zachariás, Zászlófi, Zuhál. Összesen: 367.

2. *Kihalt családok*: Apostol, Abu, Álláverdi, Ánászun, Ánániás, Aráchel, Árvai, Aszján, Báb, Bábig, Bárándsi, Básánikà, Bedo, Bérbiár, Berdul, Bihár, Bocskás, Bódog, Bores, Borocza, Borsos, Bostin, Bovteá, Budáeh, Budákovics, Burik, Butá, Chácshig, Cháftándsi, Cháláds, Chev-Eszdephán, Chev-Luszig, Chev-Ohánnesz, Chutlube, Csách, Csereser, Cservics, Cshámcsheán, Cshébáhián, Csojná.

— Befejező rész a jövő füzetünkben. —

Kisebb közlemények.

Hugo Viktor a hitoktatásról. A franczia nemzetgyülésnek 1850. január 15-én tartott ülésében így kiáltott fel Hugo Viktor: „A vallásos oktatás napjainkban szükségesebb, mint bármikor volt. Minél inkább növekszik az ember, annál inkább kell hinnie! Korunknak majdnem egyetlen szerencsétlensége az a törekvés, mely mindent ez életbe akar helyezni. A földi, az anyagi életet tüzve czélul az ember elé, minden bajt súlyosabbá tesz a tagadás, mely a felfogásnak végső eredménye. A szerencsétlennek elnyomatását még a megsemmisülés és a szenvedés türhetetlen súlyával is hatványozzák. A kétségbeesést isteni törvénynyé teszik! Innen a beteges társadalmi rángatódzások. — Én ohajtom javitani azok anyagi helyzetét, a kik szenvednek; de az első javitás abban áll, hogy reményeket adjunk nekik. — A mi engem illet, én erősen hiszek egy jobb világban. Eszemre nézve ez a legfőbb bizonyosság, épp úgy, mikènt lelkemnek legfőbb öröme. Ugyanazért őszintén, — többet mondok, — forrón akarom a vallásos oktatást!“

Országos fegyintézetünk épületei Szamosújvárváros északi végén feküsznek, s három különböző korszakból erednek. Az egyik rész Martinuzzi bíbornoknak 1542. évben alapított vára, — a második rész II. Rákóczy György erdélyi fejedelemnek 1653. évben emelt épülete volt, — míg a harmadik rész a tulajdonképeni letartóztatási főépület a régi várfalak helyén 1860. évben emeltetett az országok absolut kormány rendelkezése folytán. Ezen országos intézetben a fegyenczek nagy része ugynevezett halina-szürposztó és pokrócz-gyártással foglalkoznak. Ezen iparág az 1886. évig ugyancsak a főépületben üzetvén, a vele járó nagy por s a gyapjúhulladékok atomjai a főépület minden részét ellepték és számos megbetegülést idéztek elő. Lényegesen javította meg tehát a helyzetet az, hogy a most említett évben, több mint huszonnyolczezer forint költséggel egy külön munkaterni épület létesittetett, s abba úgy a szürposztó-gyártás, mint a nagyobb zajjal és több ipari hulladékkal járó egyéb iparágak kihelyeztettek.

Irodalom és művészet.

Cantu Caesar kritikája. A nagy, katholikus történetbúvár: Cantu, az olasz irodalmi viszonyokat birálgatván, érdekesen hü képét adja a mai állapotoknak; a mely ismertetésből egy pár töredéket elég figyelemreméltónak tartunk itt is reprodukálni. A birlapirodalom — mondja Cantu — mialatt korlátlan uralomra vágyott, s meg is nyerte azt, az ellentét kedvéért eszes állatoknak nevezett emberek fölött, elvesztő saját méltóságát, egyesek szenvedélyeinek, egy-egy kávéház látogatóinak tolmácsává alacsonyitván le magát, s az erkölcsromboló népvezérek tönkre silányitották hitelét sokoldalúságokkal, — s az ebből eredő ellenmondásokkal. Mily nagy az érdemük azoknak, kik azzal dicsekedhetnek, hogy sohasem nevettek ki szép cselekedetet, s hogy nem riasztották el az erényt!... A naponként gomba-módra szaporodó regények úgy tüntetik fel a világot, mint kórházat, vagy pedig mint dologházat avagy éppen mint egy bünbarlangot; leder részletezések, természet-ellenes szenvedélyek, bizarr jellemek és pimasz tanok hélyegezik azokat!...“ Mily szerencse igazán, hogy olyan messze esik Magyarországtól az a korrumpált Olaszország, hogy a mi édes hazánkban mit sem találhatunk föl, ama szégyenletes dolgokból!

Levél a szerkesztőhöz. Dr. Temesváry János kedves munkatársunknak Köln-ből júl. 15-én irott szép leveléből e sorokat közöljük: „A messze távolból szivélyes üdvözletemet küldöm önnek. Köln páratlan templomával annyira lebilincselt, hogy a tervezett egy nap helyett hat napot töltöttem itt.“ — Egyuttal alkalomszerünek tartjuk ugyancsak dr. Temesváry tanárnak 1894. márcz. 9-én Rómából küldött leveléről is megemlékezni. E levélben a többek között ezeket mondja: „Mindenek előtt üdvözlöm t. Szer-

kesztő Urat az örök városból, hol már negyedik napja nézem a nevezetességeket. Tegnap délután a „Propadanda Fide"-intézet növendékei között öt örményre akadtam (nincs is több), u. m.: Gárábéd Cserkesleán (Brussa-ból). Mégérdics Mechmuni (Márzivánból). Háruthiun Bedroszián (Ancira). Arisztágesz Háruthunián (Urmia), Gárábéd Emirkánián (Diárbekir). Derék ifjú mind az öt és jól tanul."

Mi ujság az örmény világban?

A „cilicia"-i örmények száma. Az ecsmiádzini „Ararát" czimü havi folyóirat szerint 53.430 örmény ház és 267,150 személy (ha egy házra öt személyt veszünk) van Ciliciában. És pedig városok és falvak: Adánában és falvaiban 3600 ház, Dárszonban 800 ház, Merszinben 150 ház, Szelevgiában 200 ház, Sziszben 600 ház, Gharábázárban 300 ház, Hádsénben és falvaiban 5600 ház, Vághában 200, Zejthunban és falvaiban 4500 ház, Férnuzban 800 ház, Gábánban 800 ház, Gogiszon- és falvaiban 1000 ház, Efeszoszban 200 ház, Elbizdánban és falvaiban 500 ház, Gurinban 3000 ház, Tárendében 1000 ház, Ásodiban 800 ház, Jozghádban és falvaiban 5000 ház, Mándsélékban és falvaiban 2500 ház, Márásban 3000 ház, Ájnthábban 2500 ház, Khilisben 500 ház, Hálebben 600 ház, Antiochiában és falvaiban 2200 ház, Balenben és falvaiban 400 ház, Iszgenderunban 80 ház, Cshorkhmárzban és falvaiban 3000 ház, Mámestiában 200 ház, Örmény-hegy falvaival 2000 ház, Behszniben 600 ház, Ádjámánban és falvaiban 800 ház, Málátiában 3000 ház, Dueshrigban 8000 ház, Everekhben 600 ház. Összesen 53.430×5=267,150 személy.

Az örmény egyik hibája. A marseillei „Armenia" egyik számában „Ibrail" czim alatt a következőket olvassuk: „A görög bárhol legyen, görög; a helyváltoztatással nem változtatja meg sem nemzeti, sem vallásos szokásait. Ha száz idegen között két görög van: ez a kettő görögül beszél. Ha milliómokra tett szert a görög, akkor sem hagyja el nemzeti nyelvét, vagy nevét nem változtatja meg. Csak az örmény az, ki ha helyet cserél (de meg teszi akkor is, ha egyazon helyen marad), idegen szokások után fut; az örmény nyelvét könnyen cseréli, megváltoztatja kereszt- és vezetéknevét, érzelmeit, szokásait. Az örmény a törökkel: török, a perzsával: perzsa, az oroszszal: orosz, a románnal: román. Az örmény képes minden lenni. Az örmény úgy eszi a d o l m á t, mint egy török, a p h i l á f-ot mint egy perzsa, a b o r e s-ot (czibre) mint az orosz és a puliczkát, mint a román; ke kezdi felejteni az ősi h e r i s z á t, a churutos levest (mádzunábur: *մածնախառն*)..."

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája.

Hazai krónika.

A „Budapesti Közlöny"-ben ezt olvassuk: „Ő császári és apostoli királyi Felsége folyó évi június hó 3-án kelt legfelsőbb kéziratával gróf Kuun Géza főrendiházi tagnak és gróf Karátsonyi Jenő országgyűlési képviselőnek a titkos tanácsosi méltóságot díjmentesen adományozni méltóztatott." A kitüntetettek elsejében az „Armenia" nagytudományú illustris munkatársát tiszteli; a második az az érdemes magnás, kire szállottak a hazai örmenység egyetlen grófi — de áldozatkész, bőkező — családjának elői jogai.

Kolozsvár város a napokban tartott tisztujitó gyülésében Szvacsina Gézát, volt érdemes első tanácsosát — polgármesterévé választotta. Lapunk szerkesztője az erdélyi részek fővárosának derék polgármesterét két szempontból is üdvözli. Üdvözli először, mint fél-örményt (édes anyja: örmény, Leon leány; a kedvelt polgármester úr most is beszél örményül). Másodszor üdvözli, mint volt kitünő tanitványát, ki a középiskola négy alsó osztályát a szamosujvári gymnasiumban tanulta — kiváló eredménynyel. Ad multos annos!

Gróf Béldi Ákos főispán a közelebbről Kolozsvártt megejtett tisztujitás alkalmával dr. Mály Istvánt tiszteletbeli főorvossá nevezte ki.

Dr. Mály remek felköszöntői. A kolozsvári róm. kath. plebanos Úrnapján fényes ebédet adott. Ebéd alatt sok szép felköszöntőt mondottak. Dr. Mály pohárköszöntőiről az „Ellenzék" 129. száma ezeket mondja: „A tosztok közül különösen kiválik dr. Mály István magasröptü és költői szépségekben gazdag magyar felköszöntője. Ugyanő utóbb ékes latin beszéddel keltett nagy figyelmet és érdeklődést."

Arad városa báró Dániel Ernő kereskedelmi minisztert díszpolgárává választotta.

Kitüntetés. A Király, Lukács Antal főrendiházi tagnak a közpályán kifejtett kitünő tevékenysége elismeréséül másodosztályu vaskoronarendet, — Mártonfi Márton kir. tanácsos és országos iparoktatási főigazgatónak az osztálytanácsosi czimet díjmentesen adományozta.

Uj magyar nemes. A Király, Buzáth Lajos egri lakosnak ős törvényes utódainak, a közügyek, különösen a szőlőmivelés és szőlőfelujitás terén szerzett érdemei elismeréséül a magyar nemességet a „szigeti" előnévvel adományozta.

Gróf Széchenyi Ödön pasa, altábornagy, a török szultán főhadsegédje jún. 4-én a Konstantinápolyban időző magyarok tiszteletére estélyt rendezett, melyen jelen volt dr. Gopcsa László miniszt. segédtitkár is.

Kinevezés. A vallás- és közoktatásügyi miniszter dr. Réthy László magyar nemzeti muzeumi őrt, lapunk munkatársát, a magyar nemzeti muzeumi tanács előadó-jegyzőjévé három évi megbizással kinevezte.

Szamosújvári Hiradó.

— A „Salamon-templom“ restaurálási költségeire adakoztak: Báró Josika Josefa (Kolozsvár) 5 frt, Voith Gergely 5 frt (Deés; erről volt már említés téve lapunkban), Pap Ferencz (Gyeke) 10 frt, Kopár Kristóf (Szamosújvár) 10 frt, Fehér Manó (Sepsi-Szt-György) 1 frt, Csákány Joachim (Maros-Vásárhely) 5 frt, Jakabffy Ferencz (Budapest) 5 frt, Simay Katalin (Budapest) 20 frt, Papp Tivadar segédlelkész (Szamosújvár) 20 frt, Tüzes Karácson (Deés) 5 frt, Gajzágó Tivadar (Bács) 5 frt, Pap Mózes (Nagy-Szeben) 13 frt, Tamási Péter (Kolozsvár) 10 frt, Persián János (Székely-Udvarhely) 10 frt, Dobál Antal (Kolozsvár) 5 frt, Mártonfi Gyula (Szakál) 3 frt, Tamási Tamás (Kolozsvár) 2 frt, Kovrig Albert (Deés) 10 frt, Szamosújvári timár-társulat 20 frt, Verzár Katalin (Szamosújvár) 200 frt, Görög Joachim plebános (Gyergyó-Szt-Miklós) gyüjtése 100 frt, dr. Patrubány Lukács (Budapest) 2 frt, Karácsonyi János (Ó-Radna) 5 frt, Karácsonyi Simon (Ó-Radna) 2 frt, Szenkovics Bogdán (Ó-Radna) 2 frt, Bárány János (Maros-Vásárhely) 3 frt, Duducz János (Maros-Vásárhely) 3 frt, Pap-Simai Anna (Kolozsvár) 10 frt, Garábéd Bálint (Beszterczе) 5 frt, Merza Kristóf (Gyergyó-Szt-Miklós) 10 frt. N. Bányáról: özv. Petul Lászlóné 1 frt, özv. Szappanyos Józsefné 1 frt. Rozsos István 50 kr., Molnár Antal 2 frt. Issekutz Hugó (Kolozsvár) 3 frt, Gajzágó Vilmos (Kékes) 2 frt, Szvacsina Géza (Kolozsvár) 5 frt, Burgya János (Kis-Jenő) 5 frt, Nyegrucz Lukács (Kolozsvár) 5 frt. özv. Gajzágó Lászlóné (Deés) 2 frt, Mesko Lukács (Kolozsvár) 2 frt, dr. Turcsa János (Kolozsvár) 5 frt, dr. Voith Gerő (Székely-Udvarhely) gyüjtése 8 frt 50 kr., Mártonfi János (Vinga) 2 frt, özv. Gajzágó Salamonné (Budapest) 30 frt, Simai János (Kékes) 2 frt. Szamosújvárról: Esztegár Gergely 10 és Flora Márton 10 frt. Midőn a szent ügy nevében a szives adakozóknak adományaikért köszönetet mondunk, egyúttal örömmel jelentjük, hogy a mult (juliusi) füzetünkben közölt és az épitendő Világositó-Szt-Gergely-kápolnájára vonatkozó felhivásunkat szép siker koronázta. Huszonegyen irtak alá, kik közül tizenkilencz fejenként 50 frtot, Voith Miklós 100 és Duha Bálint 150 frtot irt alá. Itt közöljük a diszes nevsort is örök emlékezetül — az aláirás sorrendjében: Bárány Lukács, Szongott Kristóf, dr. Simay János, Szt-Anna-társulat, özv. László Jánosné, Gajzágó Ferencz, Kapután Márton, Placsintár Dávid, Duha Bálint, Voith Miklós, Perint Jakab, Papp Tivadar, Novák Gergely, Bogdánfi István, Moldován Simon, Lászlóffy Berta és Mariska, Simay Gergely, Cheul testvérek (Sándor és Lukács), Ajáin Lukács, Nuridsán János, Dobos Joachim. — E szerint a kápolna költsége biztositva van. Pár nap mulva hozzá is kezdenek az épitéshez. A padokhoz már hozzákezdettek, a szines ablakok is már munkában vannak. Még két szent-szoborra van szükségünk, és a fal-festés költségének felére még nincs fedezetünk; de — Isten után reméljük, hogy a hivek páratlan áldozatkészsége összehozza még ezt a nem nagy összeget is!

Tizenkettődik évfolyam. 1898. 9. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos:
SZONGOTT KRISTÓF.

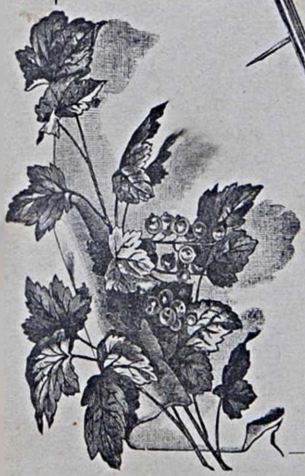

SZAMOSÚJVÁR.
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1898.

Tartalom.

Örményország apostolai. — Ablakfestmények a havarden-i templomban. — Dr. Molnár Antaltól.
Gondolatok a Ván-tó partján. — Rálfi költeménye. — Sinay Gergelytől.
A livornói örmény kolónia története. — Voith Antaltól.
Bánatom. (Költemény). — E-től.
A Szent-Szűz mikolai csodatevő kegykepe (két képpel).
Ha üldöznek... (Költemény). — Kritsa Pétertől.
Achik-Kerib szerencsője. — Örmény legenda. — Irta Lermontov.
A magyarhoni örmény családok genealogiája. — Befejező közlemény. — Irta: Szongott Kristóf.

Kisebb közlemény.

Id. Bornemissza Károly báró.
Sola Salvifica.

Irodalom és művészet.

Levél Deésről.

Bollanden Konrád a napokban ünnepelte hetvenedik születése napját. Ezen alkalomból összes 1040 iven 68 kötetre terjedő szépirodalmi munkái magyar fordításban 70 frt helyett füzve 5 frtért, egész vászon díszkötésben 85 frt helyett 12 frt 50 krért küldetnek meg. — Megjelent: Dvorzsák „Idézetek Tára“ zsebkiadás, közel ezer szerzőtől több mint 4000 idézet, ára 2 frt, díszkötésben 2 frt 40 kr. Comp. Theol. Dogm. füzve 60 kr., kötve 1 frt. Comp Hermeneut. Introductio 60 kr., kötve 1 frt. Havi Füzetek kiadóhivatala, Budapest. II. Donáti-út 3.

Az „ARMENIA“ előfizetési ára egész évre 4 frt., félévre 2 frt., — egyes füzet 40 kr.

Az első évfolyam egészen elfogyott. A többi tiz évfolyamból (I)—XI) még teljes számú példányokkal szolgálhatunk; egy-egy évfolyam ára két (2) frt. Reméljük, hogy az érdeklődő olvasó közönség megragadja a kinálkozó kedvező alkalmat (egy-egy évfolyamot félárban adunk) és sietni fog megrendeléseivel annál is inkább, mert a mondott évfolyamokból még csak néhány eladó példányunk van: azután drágán sem szerezhet'i meg az „Armenia“ eddigi évfolyamait.

Örményország apostolai.

— Ablakfestmények a hawardeni templomban. —

A mult évnek legelső napjaiban népes örmény küldöttség zarándokolt el Angolországnak egyik igénytelen kis helységébe, Hawardenbe, melyet történeti nevezetességgel ruházott fel az a körülmény, hogy ottani kastélyában Hawarden-Castleban töltötte el dicsőséges életpályájának utolsó napjait korunk legnagyobb angol államférfia, William Ewart Gladstone.

Épen oly ritka, mint a milyen megható emlékünnepély volt az inditó oka annak, hogy a londoni angol-örmény szövetség tagjai Hawardent felkeresték. A lelep-

lezése az „Armenian Martyrs' Memorial Window"-nak, azoknak a gyönyörű ablakfestményeknek, melyeket a hawardeni templomban helyeztettek el az örmények hálájuk és elismerésük jeleül azokért az elévülhetlen szolgálatokért, azért a lelkes támogatásért, melyben Gladstone a keleti örménység ügyét részesítette.

Az ősz államférfiúnak méltó hitvese végezte a leleplezési szertartást. Az örmény küldöttség felkereste őt utóbb Hawarden-Castleban s átnyujtotta neki az angol királyné és India császárnéja örmény alattvalóinak ajándokát Mêgêrdits örmény patriarkha művészi kivitelű, olajban festett arczképének kiséretében.

Gladstone, a kilenczven éves aggastyán ez alkalommal tartotta legutolsó beszédeinek egyikét, a mely megrázó hatással volt hallgatóságára. Megemlékezvén arról, hogy Anglia közvéleménye mily példátlan egyértelműséggel nyilatkozott meg az örmények ügye mellett, hozzá tette, miként kiirthatlanúl él benne az a reménység, hogy a nagy igazságtalanságok végükhöz közelednek (he had the unextinguishable hope that the great iniquities were near an end) s hogy a porta fenhatósága alatt élő örmények mihamar jobb napokat fognak megérni.

Alig egy évvel az örmény apostolokat, Szent-Bertalant és Világositó-Szent-Gergelyt ábrázoló ablakfestmények leleplezése után gyász borult Hawardenre. Gladstone elhunytát gyászolta Anglia népe s együtt érzett vele gyászában az egész művelt világ. Talán sehol nem volt mélyebb és őszintébb ez az együttérzés, mint az üldöztetés és elnyomatás alatt élő keleti örménységnél. Mert a hawardeni templomban, az örmény apostolok képeinek árnyékában ravatalon nyugvó hatottban ők is a legnagyobb barátjukat siratták, azt az államférfiút, a ki évtizedeken át a szó és toll egész hatalmával küzdött érdekükben, a ki a legutóbbi mészarlások gyászos napjaiban felrázta a török zsarnokságot ostorozó beszédeivel egész Angliát s a kinek legtöbb része van abban, hogy a megpróbáltatások szörnyű időszaka után most már aránylag nyugodtabb napokat élhetnek az ottoman birodalom örmény lakosai.

Az angol trón örökösének jelenlétében, Anglia nagy szellemeinek Walhalla-jában, a londoni Westminster-apátsági templomban helyezték nyugovóra Gladstone földi porhüvelyét. A kegyelet érzésével keresi föl síremlékét az örménység, melynek felszabadulásáért senki nem küzdött annyi kitartással és lelkesedéssel, mint ez a nagy angol államférfiú. S hálával adóznak elékezetének mindama népfajok is, melyek az elnyomatás ellen s a szabadságért való harczaikban mindenkoron számithattak az ő buzditó támogatására. Igaza van egyik életirójának: „Államférfiút temettek nemrég, Gladstonet, a ki még életében legenda lett. Temette nemzete, egész Britannia, az egész. Mert a nagy aggastyán nem a trón szolgája vagy osztályok érdekpolitikusa volt, hanem szerette és becsülte az embert, hirdette a jogot, tisztelte a szabadságot, nem üldözte a nyomorultakat, csak a nyomort. Nem a hatalmat imádta, hanem az eszmét. A felszabadultak sokasága monumentuma annak, hogy élt és működött. A kik rabszolgák voltak és emberek lettek, benne tisztelik megváltójukat."

Balaton-Földvár, aug. 2.

Dr. Molnár Antal.

Gondolatok a Ván-tó partján.

— Raffi.*) —

Egy gyászos vándor ül magánosan,
El-elmerengve puszta tájakon.
Körülte minden csöndes, zajtalan,
Azt hinned — a természet halva van.

Egen tündöklik telt hold fényesen,
Sohajt a vándor, s szól keservesen.
Te! ki az örmény nemzet fénykorát
Ismerted egykor, — nézd most nyomorát!...

Vajjon olyan vagy mint a részvevő,
Az eltiportért könnyet hullató,

*) Irói neve ez: Hágop Melik Hágopján nehány év előtt elhunyt örmény költőnek.

Felelj nekem: világító alak,
Érzesz szivedben sebző nyilakat? . . .

Te érzéketlen! nincs neked szived,
A nagy csapásoktól, a mely megreped.
Nézed az örmény föld mint pusztul el,
S csak tündökölsz, s tovább fényeskedel.

* * *

Oh néma tó hadd halljam hangodat!
Átérzed e tenger-fájdalmamat?
Vized' Zefir fuvalma lengje át,
S vegyítse abba könnyek záporát! . . .

Oh nézd hazám sok szenvedéseit,
Miket kiállott és tűrt mostanig,
S mond: mindig ilyen puszta lesz a hon,
Mely szép virágos kert volt egykoron! . . .

S eljön-e? a dicső nap valaha?
Hogy önmagának lehessen ura,
Láthassa a szabadság hajnalát,
Ne türjön jármat, s durva rabigát!

Hogy vissza térjenek a honfiak,
Kik üldözés miatt bolyonganak
S „*Múszisz*" *) hegyesucsán legyen lobogó,
Örmény hazánkra áldását hozó! . . .

Oh nem! oh nem! az nem lehet soha!
Ha nem segit egeknek nagy Ura,
Hogy szent malasztját adja mi reánk,
Megérteni a legfőbb tudományt:
„Éltünknek czélja, — mi az igazi —
Őt tettekkel is dicsőiteni"! . . .

Simay Gergely.

*) Ararát.

A livornói örmény kolónia története.

— Dr. Ughurlián Meszrob. Bádmutiun ilájoczh khághthágánuthián jév sinutián jégéghéczhvo noczhá i Livorno khághákbl. Velenczе, 1891. 8°, 326. —

Az örmény kolóniák történetében az Appenini-félsziget sem épen jelentéktelen helyet foglal el; számos városa van, melyekben örmények is laknak. Ilyen a többi között Livorno is, a hasonnevű olasz tartomány fővárosa és Olaszország legfontosabb kikötő- és kereskedelmi városainak egyike, mely az Arno folyó torkolatától délre, 14 kilométernyi távolságra, a hajdani Portus Herculis vagy Portus Liburni helyén fekszik; közel 100,000 lakossal. Az egykor még jelentéktelen helység különösen I. Ferdinand toskanai nagyherczeg alatt nyerte oly kiváló kereskedelmi jelentőségét. I. Ferdinand 1593-ban ugyanis egy terjedelmes szabadságlevelet adott ki, mely a várost az üldözöttek menhelyévé tette. Ekkor költöznek be e városba számos zsidó és protestáns menekülővel együtt az Uj-Csughából (Ispahan) származó örmények is, kik itt gyarmatot alapítanak és templomot építenek.

„Armeniá"-nk 1890-ben megjelent IV-dik évfolyamában „Négy világrészből" czím alatt lapunk szerkesztője egy nagyobb terjedelmű és gondosan megirt czikket közöl, melyben a többi között a livornói örményekről is világos képet nyujt. Egy évvel később dr. Ughurlián Meszrob, a ki kilencz éven át volt a nevezett kolónia plebánosa, irta meg a livornói örmény kolónia történetét, fennemlített nagy terjedelmű monographiájában. A jeles mű rövid ismertetését a bécsi mechitharisták tekintélyes lapja, a „Hántesz Amszoréa" után következőkben adjuk:

Dr. Ughurlián adatait a livornói örmény templom és a római Propaganda levéltáraiból, továbbá több örmény és idegen iró munkáiból merítette; az örmény irók munkái közül különösen néhai Ákontz-Kövér István erdélyi születésű mechitharista-rendi főapát és sunnai érsek földrajzát használta, melyből 11 kötet jelent meg. (Az utolsó kötetek, melyeket a keleti részekre vonatkozó bírálat végett Konstantinápolyba küldött, — itt elégtek). Ughurlián munkája két első fejezetében (9—43 lapon) Livorno város

történeti eseményeit adja, kezdettől az újonnan szervezett monarchia megszilárdulásáig. A város fekvéséről és kereskedelmi jelentőségéről szólván, áttér az örményeknek e városba való letelepedésének előadására. Hihetőleg a XVI-ik század második felében már elég örmény volt itt, de a tömeges betelepülés csak akkor történik, mikor I. Ferdinand nagyherczeg a kikötő kereskedelmi forgalmát emelendő, edictumával más nemzetekkel együtt az örményeket is Livornóba hivja (44—45 l.). Hiteles okiratok tanúsága szerint 1600 közepe táján 200 örmény férfi volt Livornóban, ide számítva a zarándokokat és az ideiglenesen ott tartozkodókat is (46 l.); az örmények összes létszáma 1810-ben már 62 lélekre apad; 1887-ben pedig, a mely évben szerző e városból eltávozott, már csak 36 örményt (férfi és nő) hagyott Livornóban, kik nagyrészt elolaszosodtak.

A következő 15 fejezet a livornoi kolónia és templomépités tulajdonképeni történetét tartalmazza. Szerző az örmények családi életéről, szokásairól és kereskedelmi viszonyairól — a szükséges források hiányában — nem sokat irhatott; míg a kezei közt volt és rendelkezésére állott források segítségével igen könnyen részletezhette a templomépités kezdeményezését, az engedély megérkezését, a templom-alapkőletételét, (1701-ben), megnyitását és 1714-ben történt felszentelését, továbbá a templom külső alakját, úgyszintén a templomban és másutt található síriratokat, nem különben a templomnak Bonaparte Napoleon által történt kifosztását... Egytől-egyig felsorolja az örmény egyházi előljárókat, a mint azok egymásután következtek; szól jövedelmükről és kötelességeikről. Közli a nemzetfők és képviselőtestületi gyűlések nevezetesebb határozatait; leirja e kis kolóniában időnkint támadt egyenetlenségeket és viszályokat. Nagy figyelmet fordított a kolónia tekintélyes tagjainak megemlítésére is; nem feledkezett meg az örmény közönségnek nyujtott segélyeikről sem. Némely kiválóbb család genealogiáját is adja. Külön fejezetet szentelt a livornói örmény nyomdának és e nyomdával szorosabb összeköttetésben álló személyeknek.

A livornói örmény kolónia történetéhez csatolt utolsó három fejezetben felsorolja Olaszország más városait is, melyekben örmények laknak, vagy a melyek örmény szempontból szintén érdekelnek. Ilyenek: Velencze, Ancona, Róma, Ravenna, Rimini, Nápoly, Narto, Mantua, Padua, Piza, Lucca, Genua, Florencz és Siena.

Ezek után két függelék egészíti ki munkáját, melyek összesen husz darab hiteles okirat másolatát mutatják be.

Jóllehet a livornói örmény kolónia története nagyrészt egyházi kérdéseket tárgyal és különben története más szempontból nem igen érdekes, mindazáltal szerző munkája minden tekintetben dicséretre méltó. Ilyen kis kolóniák történetei az örmény egyháztörténelemre nézve is mindig becsesek birnak, főleg az olyanok, melyekből a fontosabb levéltári okiratok sem hiányzanak.

Voith Antal.

Bánatom.

Miért van az, hogy a felhő
Eltakarja a napot?...
Miért van az, hogy szivemen
Úgy érzem a bánatot?...

Azért van az: hogy a felhő
Elvonulván sebesen,
Ragyogó nap szétlövelje
Sugarait fényesen.

De szivemből az a bánat
Elvonulni nem akar,
Míg fájdalmam kinja után
Sirhalom el nem takar.

Felhő s bánat hasonlítnak:
Mindakettő oly sötét;
Ám a felhő hamar tünik,
De a bánat — öröklét.

Miért is hát ez a bánat,
A mely kínoz, fojtogat?
Tudjátok meg:
Örmény hontól messze-távol
Bolyongok az ég alatt!

E.

A Szent-Szűz mikolai csodatevő kegyképe.

Mikola helység oly közel esik Szamosújvárhoz és a buzgó örménység oly gyakran és oly nagy számmal látogat el évenként Mikolába, hogy korrekt katholikus lapunk mulasztást követne el, ha említést nem tenne Szűz-Anyánknak ezen kegyképéről. Ezt a megemlítést két körülmény teszi alkalomszerűvé: a nagybucsú Mikolában aug. 27-én volt és csak a napokban adta közre Kovács Gyárfás Deés-Akna derek róm. kath. plebánosa „A mikolai máskép kolozsvári csodatevő Szent-Szűz kegyképének történeti vázlata" című fölötte érdekes művét.*) Ezen beküldött mű alapján közöljük az itt következő részleteket:

Máriának szóban forgó kegyképét 1681-ben festette egy Lukács nevezetű görög kath. pap, ki Iklód községében lelkészkedett. Ájtatos életűnek, Isten szeretete- és kegyelmében levőnek kellett lennie ezen papnak, kinek művét a jó Isten és Máriának irgalmassága arra méltatták, hogy a természet erőit meghaladó események, csodák jelenségeit fűzék hozzá.

*) Kiadja Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája Szamosújvárt. Ára 10 kr.

Lukács e képet nem tartotta meg; megvette tőle egy most is létező román nemes család ivadéka: Kupsa János, ki aztán a régi Doboba — most Szolnok-Doboka-vármegyében fekvő — és Szent-Miklós püspökről nevezett Mikola görög kath. hitközség templomának ajándékozta azt. A kép egyszerű fatáblára festetett, melynek magassága két bécsi láb és három ujjnyi, szélessége egy láb és hat ujjnyi. Ezt egész szabályos arányokban tölti be tiszteletreméltó képe az Isten anyjának, a boldogságos Szűznek, a mint ez fiát, a kis Jézust karjain tartja. A kép a mostani Szamosújvár városától nem messze fekvő község templomába kerülvén, mint a jó kereszténynél szokás, azon tiszteletnél fogva, melylyel az ábrázoltak személyei iránt viseltetni kell, csakhamar felkeresett ábrázolmány lett, nem a művészetnél fogva, mely rajta különben egész tökéletességében nyilvánul, hanem azon tiszteletteljes vonzodásnál fogva, melyet érez a bucsúlátogató akkor, mikor e képet megszemléli.

A Hohenzollern lovas ezredbeli azon katonák, kik 1699. évben Mikola községében voltak téli szálláson, — fürkészkedő vizsgálodás tárgyává tették a Szent-Szűz képét. És mit látának és tapasztalának? 1699-ik év február 15-én azon csodás jelenség mutatkozott, hogy Lukács iklodi pap által festett és Kupsa János román nemes ember által Mikola hitközségének ajándékozott ezen Mária-kép — sir! Ezen szokatlan jelenségtől a katonák mintegy megrettenve, a látottakat bejelentik az ottani Mihály nevű papnak, ki 60 éves kora-, tisztes öregségének lebilincselő hatásával és feddhetetlen erkölcsi életével teljes mérvben birta hozzátartozói közbecsülését. Gyors léptekkel oda siet tehát az öreg pap is, ki szintén bámulva áll meg e szokatlan jelenség hatása alatt, nem tudván megmagyarázni annak okát.

E csodás jelenség híre gyorsan terjedt. Mindenfelől özönlött a nép Mikolába látni a csodát s tanúi lenni annak. Öregek, ifjak, férfiak és nők egyformán siettek Mikolába nézni, bámulni a Szent-Szűz könnyezését, mely nemcsak az arczon szétpergő egyes cseppekben nyilvánult, — sőt az egész táblás festményre leömölve, lehulltak a

könyeseppek egészen a földre. S mindez nem történt csak rövid időn át, hanem — mi a légköri hatások, természet erőinek és az emberi fondorkodás minden gyanújának fölötte áll: 1699 évi február 15-től a következő márczius hó 12-ig, tehát 26 napon keresztül többször ismétlődve történt. — Vanner János kapitány és gróf Kornis Zsigmond, Erdély későbbi kormányzója, a képet tüzetes megvizsgálás tárgyává tették s puhatolóztak, hogy a csodás jelenség nem valamelyes emberi mesterkedés kijátszó folyománya-e? S midőn látták, hogy itt nem a természet erejével megfejthető esemény, hanem természetfeletti jelenség, tehát csodáról van szó: ezt eskűvel is megerősítették.

A vallásos gróf Kornis Zsigmond mind eme könnyezéseknek tanúja levén, erős vágyat érzett kebelében a csodás képet megfelelőbb és a magasztos eseménynek alkalmasabb helyre szállítani s ott állítani fel. Ilyenül szemelé ki éppen saját lakóhelyét, a Deéshez közel fekvő Szt-Benedek községben levő nagyszerű kastélyát. Oda viteti tehát e kegyképet egész ünnepélyes körmenettel, katonaság, dobszó s ágyúk üdvlövöldözései között, melyen Erdély közeli és távolabbi helyeiről ezreivel sereglettek össze minden rendűek és neműek. A képen a könyhullatás jelenségei itt is szemléltettek. Később sem itt, sem egyebütt nem mutatkoztak a könnyezés jelenségei még akkor sem, midőn a kép eredeti helyére Mikolába visszaszállittatott.

De hogy a megtörtént csodás esemény egyházi hivatalos úton is bebizonyitott legyen, erre nézve is a nemes gróf Kornis Zsigmond mindent elkövetett. Ily dolgok elintézésében jártas egyházi férfiak szállnak tehát ki úgy Mikola község, mint a szentbenedeki kastélyba s a csodás sirásról ténybeli bizonyitékokat szereztek be. (A III. fejezet „A csoda bizonyitása"-ról szól).

Később az esztergomi érsek, Magyarország primása: Kollonits bíboros ezt a képet, mit maga (Kollonits) „csodatevő"-nek nyilatkoztatott (thaumaturgam esse declaravit) a jézustársasági atyáknak adja s így ez Kolozsvárra kerül. Az eredeti kegykép tehát — az egyházi hatóság

intézkedésére — Kolozsvárra vitetett. De azért Mikóla a Szűz-Anya könnyei által megszentelt és felavatott helyévé lett azon kegyelmeknek, melyeket az irgalmas Istentől, ha őt Mária által buzgón kérjük, — mi is bizonynyal megnyerünk. A mostan Mikolában található kép tehát nem eredeti; de eredeti a por, melyet felázlatott vala a siró Mária könnye.

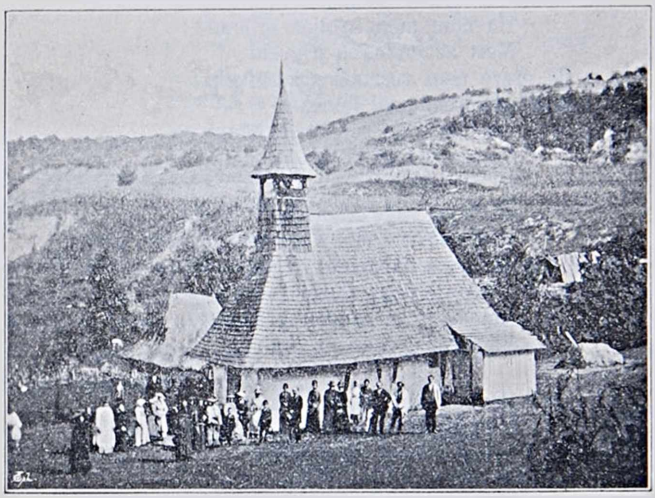

„A csodálatos sirás szent helye" a mikolai régi templom.

Azon kép, mely ma van ott, hü mása az eredetinek. Gróf Kornis Zsigmond, Erdély volt kormányzója nemcsak szóval magasztalta és áldotta a Szent-Szűzet, hanem csodatevő képének kinyomatásával és terjesztésével sajtó útján is fönnen hirdette dicsőségét, tiszteletét. Ezeknek egyike a mikolai mostani kép is, mely a csodálatos sirás szent helyének azon közeli szomszédságában áll, hova ujabb évtizedekben a keresztények Mária-tisztelete egy szép kőtemplomot emeltetett; mellette van a régi fatemplom, mely ma is a kegyelet és tisztelet tárgyát képezi.

Ha üldöznek...

Ha üldöznek sors és emberek,
S lelked nem nyomják bűnös tettek;
Ha elhűlnek tőled barátid,
S okot rá nem adtak tetteid:
Oh azért ne sujtson a bánat,
Vigaszod legyen az öntudat.

Ha nem méltányolják érdemid,
Mert az emberek irigyeid;
Ha észre nem vesznek s kerülnek,
Mert igazmondástól félnek:
Oh, azért se sujtson a bánat,
Vigaszod legyen az öntudat.

Ha nem vagy a gazdag kegyében,
Mert mester nem vagy hizelgésben;
Ha csak azért mellőznek téged,
Mert a silányt nem dicsőited:
Ám azért se sujtson a bánat,
Vigaszod legyen az öntudat.

Ha hitvesed szerelme kihűl,
Mert rossz tanácslók közt gyakran ül;
Ha gyermekid sem szeretnének,
Mert szivükbe mérget cseppentnek;
Még azért se sujtson a bánat,
Vigaszt nyujt neked az öntudat.

Kritsa Péter.

Achik-Kerib szerencséje.

Örmény legenda.

Irta: **Lermontov J. M.**

Sok esztendővel ezelőtt élt Tifliszben egy gazdag kereskedő. Allah sok minden földi jóval megáldotta, még egy leánynyal is. Ezt a leányt Magul-Megherinek hivták.

Sok fényes csillag ragyog az égen, de a mint a nap túlragyogja a csillagokat, azonképen Magul-Megheri is sokkal szebb volt a többi tifliszi szép leánynál.

Ugyanabban a városban élt egy Achik-Kerib nevü szegény ember is. A próféta nem adott neki egyebet, mint nagy szivet és csodaszép hangot. A hatalmasok lakomáin szokott énekelni Turkesztán régi hőseinek vitézi tetteiről és énekét maga kisérte zenével is.

Egy ilyen lakomán meglátta Magul-Megherit. Abban a szempillantásban beköltözött szivükbe a szerelem. Achiknak azonban nagyon kevés reménysége volt ahhoz, hogy a hatalmas sheik leányát megkaphassa és borús lett, mint egy téli nap.

Egyszer, pálmák árnyékában pihenve, elnyomta az álom. Történetesen épen közelében volt Magul-Megheri, néhány barátnőjével. Az egyik leány oda ment Achikhoz és a fülébe énekelt:

Álmadozó ébredj, ébredj,
Gazellád a közelben van.

Azután visszaszökött társnőihez.

Magul-Megheri meglátta kedvesének szomorú arczát, odaszökött hozzá és csókokkal boritotta el az arczát.

— Kérj meg az apámtól! suttogta fülébe.

És Achik odalépett a büszke sheik elébe és igy szólt:

— Add hozzám feleségül Magul-Megherit. Olyan nevet fog viselni, mely egykor minden más nevet elhomályosit.

A sheik két teljesen hasonló aranytál közül elvette az egyiket és igy gúnyolódott Achikkal.

— Eredj ki a világba és gyüjts kincseket! S ha visszatérvén, olyan sok aranyad lesz, hogy súlyuk egyenlő lesz e tál súlyával, akkor Magul-Megheri a feleséged lehet. Három esztendei időt adok hozzá.

Achik-Kerib szomorúan ballagott ki a városból. Egyszer csak lépéseket hall a háta mögött. Kurchud-Bek volt a nyomában, vetélytársa a szelidlelkü Magul-Megheri szeretetében.

Együtt vándoroltak. Nemsokára mély folyóhoz érnek. Se padló, se híd.

— Vesd le ruháidat, mondta Kurchud-Bek ravaszul, menj előre, majd én követlek.

Achik levetette ruháit és a habok közé ugrott. Uszás közben visszanézett a partra. Oh, jaj — Kurchud-Bek visszasietett Tifliszbe és magával vitte Achik ruháit. Kavargó porfellegek mutatták az irányt, a melyben futott.

Kurchud-Bek Magul-Megheri elé lépett Achik vizes ruháival is igy szólt:

— Achik-Kerib a vízbe fult. Itt vannak ruhái, a melyeket ismersz.

Magul-Megheri azonban átlátott a szitán és igy felelt:

— Hazudolt, aki neked ezt a hirt hozta.

Éjszakára egy faluba ért Achik-Kerib. Elénekelte az ő csodálatos, megigéző dalait és adtak neki ruhákat és ennivalókat. Így vándorolt faluról-falura. Híre, dicsősége egyre nagyobodott és valahol csak megjelent, nagy volt az öröm és vigasság.

Így jutott el Diabekrbe is.

Ott élt egy gazdag ember, aki nagyon becsülte a nemes éneknüvészetet. Hozzá is eljutott Achik-Kerib dicsőségének híre és elküldte rabszolgait, hogy vezessék hozzá az énekest.

— Kövess bennünket, mondták neki, mert ha nem, akkor e dárda hegyén fog dísztelenkedni a fejed.

És elvezették őt urak elé.

— Énekelj! Parancsolta a hatalmas úr. És Achik énekelt.

Énekelt Magul-Megheri szépségéről, szemeinek ragyogó fényességéről, szájának mámorító illatáról, vágyakozásáról és szerelmi bánatáról. Dala mélyen hatott a gazdag ember szívére, sohasem hallott még ilyent.

Nem engedte el Achik-Keribet, hanem elárasztatta kegyeivel. Drága ruhák borították az énekes testét és nehéz arany volt művészetének jutalma. Magul-Megheriről azonban nem feledkezett meg és napról-napra szomorúbb lett. De sokszor méregette kincseit, hogy nincsenek-e olyan nehezek, mint az az aranytál! Azonban még mindig sok hiányzott, pedig néhány hónap múlva már letelik a három esztendő.

Abban az időben egy tiflisi nagy kalmár útnak indult negyven dromedárból és nyolczvan rabszolgából álló karavánjával.

Magul-Megheri meghallotta ezt és magához hivatván a kalmárt, a szerelmesek ravaszságával így szólt hozzá:

— Nézd ezt az aranytálat! Akármelyik városba jösz, helyezd el karavánszerályod legszebb részén és hirdesd ki, hogy a kinek hasonló edénye van, az megkapja ezt is s ha szegény, ráadásul még annyi aranyat is, amennyi csak elfér a tálban.

A kalmár megígérte Magul-Megherinek, hogy teljesíteni fogja kívánságát.

Minden városban, valahova csak ment, kihirdettette az okos Magul-Megheri szavait.

Utóljára Diabekrbe ért, a hol szintén köztudomásra hozta a leány beszédét.

Eljutott ennek hire Achik-Kerib füleibe is. Odasietett a karavánhoz, kezeibe vette az arany tálat és hangosan szólott:

— Ez a tál az enyém!

Aranyait a mérleg másik serpenyőjébe tette és — oh csodák csodája! — mit tett a próféta? A mérleg nyelve közepén állott meg. Achik-Kerib fölkiáltott örömében, a kalmár azonban így szólt:

— Készülödj föl és siess Tiflíszbe. Magul-Megheri gyászbaborulva várakozik rád és még csak három napod van a három esztendőből.

Achik szivét erre mélységes bánat fogta el. Hogyan érhetne olyan hamar Tiflisbe? Lóra pattant és mint a szélvész, olyan gyorsan iramodott el és éjjel-nappal folyton nyargalt. A ló azonban nem birta sokáig és Arzniámnál kidőlt.

Még tiz napi útja volt és csak két napi ideje.

— Oh Allah, kiáltotta, nincs már semmi keresnivalom ezen a földön!

Fölmászott egy magas hegyre és a sziklapárkányról leugrott a mélységbe.

Elvesztette eszméletét, miközben lejebb szált a végtelen üregbe. Mikor kinyitotta szemeit, egy sötét ruhába burkolt alakot látott maga előtt, a ki fehér paripán ült. Az idegen igy szólt Achikhoz:

— Kapaszkodj a lovam farkára és kövess.

Achik elkezdett a ló mögött futni, ereje azonban csakhamar elhagyta.

— Hogyan követhetnélek, kiáltott Achik, lovad gyorsan száguld a homokon, mint a gazella, én pedig meg vagyok rakva aranyokkal és kincsekkel.

— Akaszd tarsolyodat a kantáromra, szólt a lovas.

Achik azonban igy sem birta sokáig.

— Igy sem követhetlek, kiáltott. Lovad gyorsan jár, mint a gondolat, én meg fáradt vagyok a sok gyaloglástól.

— Ülj hát föl a lovamra, mondta ismét a lovas. Mondd meg, hova igyekszel?

— Te, tudod, oh uram, hogy hova, mert a helyes úton viszel. Hajnalhasadáskor Erivánban akarok lenni.

— Hunyd le szemeidet!

Mikor Achik-Kerib kinyitotta szemeit, Erivánt látta maga előtt.

Megbocsáss, aga! kiáltott. Karszba kellene jutnom.

— Hunyd be szemeidet, szólt a lovas.

Mikor Achik újból fölnyitotta szemeit, Karsz fehér falait látta meg.

Akkor oda borult az idegen lábai elé:

— Bocsáss meg, aga, bocsáss meg, a rabszolgádnak, Achiknak! Tudod, ha az ember rászánja magát, hogy reggel hazudjék, akkor estig sem hagyja abba. Tifliszbe akarok érni.

— Szerencsétlen! Szólt haragosan az idegen. Még egyszer hunyd be szemeidet.

Mikor újból kinyitotta szemeit, fölkiáltott az örömtől, mert Tiflis kapuja előtt voltak. Az idegenhez fordult és igy szólt:

— Aga! Nagy bajomból megmentettél. De tégy még valamit értem. Ha én elmondom a népnek, hogy egy nap alatt értem Arzniámból Tifliszbe, senki sem fogja elhinni. Azt mondják majd, hogy hazudom. Adj valamit, a mivel bebizonyithassam szavaimat.

— Hajolj le, szólt az idegen. Végy le egy kis darab földet lovam lábáról és tedd a melledre. Ha valaki kételkednék szavaidban, mondd, hogy hozzanak egy vakot, aki három év előtt veszi-

tette el szemevilágát. Tedd azt a földdarabot a szemeire és nyomban megnyílnak azok és látni fog a vak.

Achik lehajolt és levett egy kis darab hantot a ló patájáról. Mire fölemelte a fejét, ló és lovas eltűntek már. Ekkor megtudta, hogy a próféta Kaderliazt, a jó szellemet küldte segítségére.

Alkonyodott, mire Achik elérte a szülői házat. Reszkető kezekkel ütött a kapúra és így kiáltott:

— Ana, Ana! Anyám, nyisd ki a kapút. Távollevő fiad szerelmére kérlek, bocsáss be!

És a leány így szólt az anyához:

— Oh anyám, nyisd ki neki a kapút. Mert édes a hangja és fényes az öltözéke.

— Lelketlen! kiáltott az anya. Hogy mersz szemet vetni egy ifjúra, mikor anyád szemevilágát veszítette el az Achikért való sirásban.

És nem nyitotta ki a kaput.

Achik-Kerib erre elment Magul-Megheri házához. Fakó köpönyeggel takarta el fényes öltözékét és bekötötte a halszemét.

A sheik épen vacsoránál ült és Achik leült a küszöbre énekelni. A hatalmas ur megismerte Achik hangját és reszkető hangon kérdezte:

— Mi a neved?

— Chumidi Giorurzez! Felelt Achik, a mi törökül van mondva és azt jelenti, hogy: majd maglátod. És elkezdett énekelni:

„Diabekr városában bort ittam, az Isten szárnyakat adott és két nap alatt ide röpültem".

Kurchud-Bek dühösen ugrott föl a sarokból és rákiáltott Achikra:

— Hazudsz! Nem lehet onnét olyan gyorsan Tifliszbe érni!

Achik pedig tovább énekelt:

— Reggeli szürkületkor Arziniam völgyében voltam, a nap égetett, mint a tüz Erivánban, alkonyatkor a Karszba értem. Allah szárnyakat adott és ide röpültem fehér paripámon, hegyről-hegyre szállva, mint a sas, hegyeken, völgyeken; Allah szárnyakat adott Achiknak, hogy ide röpülhessen szerelmes Magul-Megherijéhez.

Mikor Magul-Megheri meghallotta kedvese hangját, letépte fátyolát és Achik keblére borult. Achik leoldotta szeméről a kötelékeket és ledobta a fakó köpönyegét, mely eltakarta fényes öltözékét. Röglön megismerték a holtnak hitt énekest.

— Köbe menjen a töröm, vékonyodjon meg a nyakam, mint a zsinor, ha hazudtam, szólott Achik. Vezessetek ide egy vakot, be fogom bizonyitani, hogy igazat mondtam.

Mikor a huga, a ki titokban elkisérte, meghallotta ezeket a szavakat, haza szaladt az anyjához:

— Fiad, óh anyám, visszatért.

Azután kézen fogta az anyját és odavezette a sheik házához. Achik levette kebléről az aga lovának lábáról levett földet és anyja szemeire tette. Az öreg asszony szemevilága nyomban visszatért és megismerte szeretett fiát.

Most már senki se kételkedett Achik-Kerib szavainak igaz voltában. És fogta az aranytálat és megtöltötte aranynyal, olyan nehéz volt, hogy a rabszolgák alig birták el.

A nagylelkü Achik ekkor így szólt ellenségéhez, Kurchud-Bekhez:

— Allah azt parancsolja, hogy bocsássak meg neked. Nézz hugomra! Szép, mint Magul-Megheri és nem kevésbbé gazdag is, mint ö. Vedd el feleségül és enged nekem Magul-Megherit.

És úgy is történt, a hogy Achik-Kerib mondta.

„Országos Hirlap".

A magyarhoni örmény családok

GENEALOGIÁJA.

tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezetek- és keresztnevek etymologiai értelmére.

Eredeti, kiadatlan kútforrások felhasználásával irta **Szongott Kristóf.**

(Befejező közlemény.)

*Kihalt családok:**) Csuhár, Csurdás, Diárbekirczhi, Dolváth, Dumblosz, Edel, Edélbej, Edgárián, Égiz, Elia, En, Ereszphochán, Erzerumczhi, Eszfént, Facsarár, Ferki, Fogarasi, Fonod, Galamb, Gazda, Gazdag, Gágáz, Gimbir, Goghéczhi, Gorgod, Górbe, Gud, Gur, Gurjégh, Gusát, Gyászoló, Háenig, Halvádsi, Hánakecz, Hárig, Hájrábéd,

*) Jegyzet. Habár a hazai örmény családok közül sokat személyesen, a többit majdnem mind névleg ismerem; mégis megtörténhetett, hogy élő családnevet a kihalt családnevek közé helyeztem és viszont; azért tiszteletteljesen kérem mélyen tisztelt olvasóimat: szíveskedjenek ezen „Statisztika" három első bekezdéséhez (1. „Élö családok," 2. „Kihalt családok" és 3. „Családnevek, melyek most nincsenek használatban") kiegészítő vagy helyreigazító megjegyzéseiket hozzám beküldeni. A Barány név véletlenségből maradt ki az élő családok közül; — föt. Szentpétery János (Gyergyó-Szt-Miklós) köszönettel vett helyreigazítása szerint — Abu és Csereser élö családok. A külön lenyomatban ki lesz mind a három igazítva.

Hájrágán, Herder, Ibásfálovczhi, Ighimko, Iszmirián, Iszáj, Jágheáds, Jámbor, Joghrándsi, Jorgán, Káfedsi, Kájtán, Kájtánovics, Kákát, Kálder, Kámeller, Kándiáczhi, Kántáczhi, Kárinczhi, Kèrênducz, Kheri, Khèszdureán, Kiperdsi, Konstantinápolyi, Korn, Kornás, Kosztántin, Kozák, Krájováczhi, Krákátics, Krêcsmárdsi, Krêsztá, Kulmig, Kuság, Kutczhi, Lêkêtus, Likhoh, Liski, Lokován, Máchlár, Mádzun, Májráménez, Mákárián, Máltá, Máruskáján, Mechithárián, Megrán, Mègurá, Miácshen, Moszesz, Muhál, Náhábéd, Nosztopián, Officzir, Ohánián, Ohánovics, Ogholko, Örmény, Pághnebán, Pepinár, Pepugár, Pérkêláb, Petrásko, Petrovics, Phul-in, Piperdsi, Pitikár, Pobig, Ripszima, Sáhnázár, Sámó, Sákhár, Sênfálovi, Sildonigián, Silmánugián, Silzádig, Sinkuly, Stanislávczhi, Susán, Száhágdsi, Számká, Szánám, Szêcsovczhi, Szépvizi, Szen, Szérácshi, Szérêkucz, Szfênt, Sztechno, Szulimán, Taktak, Tábákár, Tábár, Tálál, Ternovczki, Tètmián (Tètum, Tètumdsi), Thathár, Therbet, Thokátczhi, Tolokán, Vártábéd, Vásárbiró, Viddinczhi, Zsákota, Zsorá. Összesen: 181.

3. *Családnevek, melyek most nincsenek használatban:* Angyal, Álbul, Ábur, Ádsám, Áki, Ámbrus, Ánden, Ándon, Ándrulénez, Ándrus, Ángár, Ánisor, Ánton, Ántonás, Ántonovics, Ártmách, Aszkricsénez, Aszvádur, Ávák, Ávedum, Azád, Balázs, Balog, Bádgérában, Bághesháján, Báhágián, Báká, Bányász, Bárchodár, Bárlusz, Bedrosz, Biáthá, Bídin, Bihálovics, Bisi, Bleská, Blid, Bobhok, Bocshig Boghosz, Bogics, Bokor, Borbiró, Brásovczi, Brêndzár, Bulgár, Bulik, Bundá, Bundádá, Burduhosz, Chácshádur, Chácsherjesz, Chácshum, Chászápcshi, Chászoján, Chêngánosz, Chodsájan, Chontikhár, Chuthinczhi, Chul, Csáchesebán, Cshedudnik, Cshámák, Cshusztápán, Csinás, Csiricsár, Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Csorba, Csoribán, Csucsul, Csudnik, Csukczhi, Csumás, Csuntulcá, Csutá, Czánki, Czárká, Dajka, Dámghádsi, Dávidovics, Dêlbej, Dêngádz, Derder, Diákon, Dobli, Dobrenki, Drágán, Drágics, Dragonyos, Drágon, Dscshegh, Dsêmri, Dsermág, Dsigár, Dsirách, Dsischáthun, Dsumerdsián, Dsurdsovczhi, Dudên, Dumitrászá, Dumitru, Durák, Dzêvortbêrung, Dzurkhithján, Dzurperán, Dzurthêkián, Egámszáczhi,

Emanuel, Embej, Eremiá, Ergán, Ergêrczhi, Erszényes, Eruz, Estêrbul, Estrángá, Esved, Esztechno, Esztrêmb, Esztêzsár, Fedik, Fészagán, Firi, Florik, Flukusz, Fojszá, Foksánczhi, Fuga, Futár, Gágh, Gághodén, Gáláif, Gárász, Gergicz, Gérlaczhi, Geron, Gézdutz, Goldschmied, Golorig, Gomostá, Gondág, Gordul, Goskár, Goze, Görgényi, Gul, Gurginczhi, Haragos, Hádsi, Hágop, Hálepdsi, Halká, Hájruszep, Háruthiun, Hászt, Hentes, Herczeg, Hêripszime, Hêskalá, Honán, Hovhánián, Hovhánnesz, Hulbá, Hulián, Hunánián, Hurmuz, Ilách, Iliás, Ilinucz, Irimiáján, Iszáchán, Iszáhág, János, Jégámszáczhi, Jeni, Jészáján, Jolmelik, József, Kardos, Kal, Kámeczhgján, Kápálb, Kápri, Kápriel, Káprikodá, Kárákás, Kárákocs, Kázák, Kendris, Keork, Kepus, Kerebi, Kermezján, Khel, Kicsi, Kicsiny, Kinovián, Kirkor, Kirkorov, Kirkorovics, Kirkos, Kolczátá, Koleser, Kopocz, Kosztin, Kráter, Krecsunián, Krikor, Kristófi, Kristofovics, Kriszduczá, Kriszdoszdur, Kroitor, Kulá, Kurdisztán, Kurtakezű, Ládákuszopon, Ládif, Láphics, Láthegoskár, Láthi, Lebed, Leháczhi, Lepsiuszczhi, Liczidur, Livonján, Logos, Lukucz, Luleán, Lupig, Lupul, Luszigián, Maeskási, Malombiró, Máchoch, Máhdészi, Malánga, Málikh, Mám, Mámicz, Mámiczoiá, Mángárul, Mánug, Márámorusán, Márámoruszczhi, Márgoszian, Márko, Márkulá, Martha, Márton, Mászlin, Mát, Máxim, Med, Mediászczhi, Mêgêrdics, Mêghdesz, Melkhon, Mêndrul, Mêrkucz, Mêrmêkándrucz, Meskovics, Meszrob, Mészáros, Michael, Mihályfi, Miklós, Minász, Mindrovics, Mitko, Mochmoch, Mok, Moldovai, Moldovczhi, Momdsi, Mosoroj, Muhib, Mundrá, Náschárár, Nemes, Nerszesz, Ohánnesz, Orosz, Ortnádz, Oszkerics, Ovágim, Oxendius, Paghbads, Pápugdsi, Párlusz, Pászákász, Patubán, Pelálb, Péndás, Persiáczhi, Petri, Petrucz, Pheruz, Phokher, Pipadsi, Pop, Popoi, Porumb, Romáskán, Roth, Ruszkán, Sáhinovics, Sandor, Sánta, Sartor, Sásádá, Schuster, Schuczián, Selesag, Sima, Similovczhi, Simko, Stirbul, Szapanár, Szábel, Száhág, Szájká, Szákó, Szákszon, Szákulá, Száreszta, Szárkisz, Szávul, Szêhág, Szibinczhi, Szilágian, Szilágy-Similovczhi, Sziláthár, Szíliuszczhi, Szíliszdraczhi, Szjev, Szjévucz, Szoponár,

Szöcs, Sztámbolczhi, Sztephán, Szultán, Szur, Szurugdsi, Talpas, Tamás, Tájdonján, Tájeg, Tájvel, Têbêkár, Têbrucsig, Têzsár, Thaddeus, Thákvor, Thomász, Thorosz, Thukcshi, Thumán, Thurk, Tilimb, Timár, Timisvárczhi, Toder, Toderás, Toderásfi, Todgyerik, Totobej, Troncski, Tuchtár, Tul, Tuluk, Tumul. Turdeá, Ulián, Várte, Vázán, Veres, Vértênucz, Záblu, Záchovszki, Zádig, Zártun, Zerif, Zilidár, Zoruthiun, Zugráv. Összesen: 388.

4. *Gúnynevek:* Angyal, Ábur, Áki, Astá, Bárlusz, Belelák, Bêrká, Beszter, Bisi, Blágá, Bobhok, Bogiát, Borcs, Boritás, Bulbuk, Bulik, Burik, Burkus, Czárká, Czitrom, Czopolyá, Czuczug, Czuguczá, Dêngádz, Dzêvortbêrung, Dzurthêkhián, Ecclesia, Énekes, Fakna, Fáraó, Fêsfês, Ficus, Fidur, Fridsebors, Gárász, Gyömbér, Heriszá, Hêskálá, Hofer, Hornoj, Jághcáds, Jásik, Káká, Kátênszusz, Kesor, Khákhod khith, Kip, Király, Kokonyigá, Komicz, Kopács, Kuku, Lába, Liczidur, London, Lulim, Makrai, Mitfisz, Mosoroj, Mug, Nyolcz, Oczêt, Ocschár, Ortneál, Páczperán, Párlusz, Phungyerev, Phusztá, Piribocs, Pituch, Remundás, Sogeldiá, Sulya, Szoszkere, Szunyog, Taktak, Tekerics, Thárá, Tukmáds, Tulburá, Unán, Ursul, Uszkátul, Verváisz. Összesen: 84.

5. *Ország-, megye-, sziget- és helységnevekből képezett családnevek:* Aniéczhi, Bányai, Beczás, Besenszki, Bocsánczi, Brásovczhi, Chuthinczhi, Csiki, Csukhczhi, Czánki, Czárán, Diárbekirczhi, Ergérczhi, Erzerumczhi, Fogarasi, Foksánczhi, Gámenczi, Gerláczhi, Gogheczhi, Görgényi, Gurginczhi, Gyergyai, Hálepdsi, Ibásfálovczhi, Iszmirián, Izmáelczhi, Kámeczhgján, Kándiáczhi, Kántáczhi, Kárinczhi, Konstantinápolyi, Kovásznai, Krájováczhi, Kurdistán, Leháczhi, Lepsiuszczhi, Marosán, Máltá, Mánási, Márámorusán, Márámoruszczhi, Mediászczhi, Medgyesi, Moldovai, Moldovczhi, Moldován, Persián, Petelácz hi, Potoczky, Sárosi, Sênfálovi, Similovczhi, Sombori, Stanisláviczhi, Szebeni, Szêcsovczhi, Szentpéteri, Szépvizi, Szêrácz hi, Szibinczhi, Szilágián, Szilágy-Similovczhi, Sziliuszczhi, Sziliszdráczhi, Szipkiczhi, Sztámbolczhi, Temesvári, Thokátczhi, Turdeá, Urmánczhi, Viddinczhi. Összesen: 71.

6. Arab nevü családok: Abu, Álláverdi, Ámirás, Báhori, Cháláds, Chászápcshi, Dámghádsi, Dsehez, Fêsfês, Gálái, Hálká, Hálvádsi, Kozocsa, Ládif, Liski, Máli, Málikh, Melikh, Muhál, Murádin, Nágo, Nikos, Nuridsán, Sárbej, Szájká, Szefer, Szulimán, Szultán, Tumul, Zerif, Zuhál. Összesen: 31.

7. Assyr nevü családok: Mártha, Thádde. Összesen: 2.

8. Ennek a két családnak Egyptom nyelve adott nevet: Fáraó, Mêszir. Összesen: 2.

9. Görög nevü családok: Angyal, Apostol, Ákoncz, Alexa, Ambrus, Andrulénez, Andrus, Cziriák, Drágon, Dumitru, Eránosz, Geron, Girágosz, Leon, Logos, Mákárián, Márdirosz, Másztig, Megrán, Miron, Násztur, Nosztop-ián, Petrásko, Petri, Sztephán, Theodor. Összesen: 26.

10. Héber nevü családok: Ábrahám, Ánániás, Bokor, Dániel, Dávid, Eliá, Emanuel, Eremiá, Gábor, Izráj, Izsák, Jakab, János, Jeremiás, József, Lázár, Márk, Mát, Michâel, Moszesz, Ovágim, Sámo, Simon, Szánám, Tamás, Zachariás. Összesen: 26.

11. Latin nevü családok: Auxentius, Ficus, Fidur, Lukács, Markus, Márton, Piktor, Placsintár, Sartor. Összesen: 9.

12. Lengyel nevü családok: Moroz, Potoczky, Szárêsztá, Voith. Összesen: 4.

13. Magyar nevü családok: Angyal, Antal, Antalfi, Apostol, Ágoston, Árvai, Balázs, Balog, Balta, Bányai, Bányász, Bárány, Beteg, Biluska, Bíró, Bocskás, Bódog, Bór, Borbiró, Boritás, Borocza, Boros, Borsos, Csákány, Császár, Csiki, Csillag, Csizmadia, Csonka, Csontos, Csorba, Csuta, Czifra, Dajka, Dalmai, Deák, Dobos, Dragonyos, Drótos, Elekes, Erős, Erszényes, Énekes, Fark, Farkas, Fehér, Fekete, Fogarasi, Futár, Galamb, Gazda, Gazdag, Gereb, Gergely, Gergelyfi, Görbe, Görgényi, Görög, Gyászoló, Gyergyai, Gyertyánfi, György, Hamari, Haragos, Harmath, Hentes, Herczeg Hollósi, Istvánfi, Izsák, Jakab, Jámbor, János, Kapitán, Karátson, Karátsonyi, Kardos, Katona, Kerekes, Keresztes, Kertész, Kicsi, Kicsiny, Kincses, Király, Kis, Kolcser, Kopasz, Kopár, Kovács, Kovásznai, Kövér, Kristóf, Kristóffi, Kurtakezű, Lába,

Ládai, László, Lászlófi, Lengyel, Lukács, Lukácsfi, Lukácsi, Macskási, Malombiró, Maradék, Marosfi, Mánási, Mártonfi, Másvilági, Medgyesi, Mészáros, Mihály, Mihályfi, Miklós, Molnár, Nagy, Nádas, Návai, Nemes, Nyolcz, Orosz, Ördög, Örmény, Ötvös, Pap, Pattantyús, Pal, Pálfi, Petelei, Péter, Pipás, Piros, Polgár, Rátotta, Rozsdás, Sándor, Sánta, Sárga, Sárosi, Sáska, Sombori, Szabó, Szappanyos, Számtartó, Szebeni, Szentpéteri, Szépvizi, Szőcs, Talpas, Tamás, Tamási, Tarisnyás, Temesvári, Timár, Todorfi, Tóth, Tömlő, Török, Törős, Tulok, Tűzes, Vastag, Vásárbiró, Veres, Virág, Zászlófi. Összesen: 167.

14. Német nevű családok: Beszter, Edel, Fátter, Goldschmied, Kéczá, Konrád, Officzir, Remundás, Roth, Schuster, Szábel, Szongott, Tájvel, Verváisz. Volf (Wolf). Összesen: 15.

15. Olasz nevű családok: Affumi, Drágomán. Összesen: 2.

16. Orosz nevű család: Kozák.

17. Örmény nevű családok: Abkár, Ábur, Ádsám, Ágop, Agopsá, Aki, Ambur, Anászun, Anden, Ándon, Angár, Ángszend, Ánton, Árákhel, Áruthun, Ászján, Ászkricsénez, Ászvádur, Ávák, Avéd, Ávedikh, Ávedum, Ázád, Azbej, Azdezhi, Báb, Bábig, Bádgérában, Báhágián, Bárán-dsi, Bárlusz, Bedrosz, Berd-ul, Bérká, Bézá, Bihul, Bizdi, Blid, Boeshig, Boghosz, Bogics, Brásovezhi, Bulik, Buslig, Butá, Chácshádur, Chácsherjész, Chácshig, Cháeshum, Chácsko, Cházár, Chengánosz, Cheul, Chev-Észdephán, Chev-Luszig, Chev-Ohánnesz, Chodsáján, Chontikhár, Chul, Csách, Csáchesebán, Cservics, Cshedudnik, Cshámesheán, Cshár, Cshébáhián, Csokán, Csoribán, Csudnik, Csuhár, Czetz, Czévádzjégh, Czholun, Danigovics, Délbej, Dengádz, Der, Derder, Diráczhu Donogán, Donovák, Drágics, Dsecshegh, Dsémri, Dsermág, Dsigár, Dsirách, Dsurdsovczhi, Duden, Dumblosz, Dzárug, Dzerig, Dzévorthérung, Dzurkhithján, Dzurperán, Dzurthékhián, Edgárián, Egamszáczhi, Égiz, Ereszphochán, Ergán, Ergérczhi, Erzerumczhi, Esved, Fészágán, Foksánczhi, Gajzágó, Gágáz, Gágh, Gágh-Márko, Gágh-Szákó, Gágugh, Gál, Gámenczi, Gárábéd, Gárász, Gergicz, Gérláczhi,

Girágosz. Golorig. Gomostá. Gondág. Gorgod. Gorove. Goskár. Gozc. Gud. Gur. Gurjégh. Hárágá. Háenig. Hágop. Hánákecz. Hárig. Hájrábéd. Hájrágán. Hájruszep. Háruthiun. Hászt. Herder. Heriszá. Hêripszime (Horopszimá). Honán. Horom. Ibásfálovczhi. Ilách. Issekutz. Iszáchán. Iszáhágián. Iszáj. Jagamast. Jegámszáczhi. Káluszd. Kándiáczhi. Kárêngecz. Kesor. Khákhod khith. Kheri. Kinovián. Kirkor. Kirkosá. Kok. Kriszdoszdur. Kulmig. Kuság. Kutczhi. Láphics. Láth. Láthegoskár. Leháczhi. Lepsiuszczhi. Liczidur. Licho. Livonján. Luleán. Luszigián. Máchlár. Máchoch. Mádzun. Máhdészi. Májráménez. Mákárián. Málángá. Mám. Mángár-ul. Mánug. Márámorus-czhi. Márgoszián. Mechithárián. Mediászczhi. Mêgêrdicsh. Mêghdesz. Melchon. Mesko. Meszrob. Miácshen. Médz-Báltá. Médz-Florá. Médz-Kreesunián. Médz-Mánugián. Médz-Moroz. Médz-Ohánnesz. Medz-Uszep. Médz-Várteresz. Minász. Misug. Mitej. Mochmoch. Mok. Moki. Mokucz. Moldovczhi. Momdsi. Mug. Munds. Náhábéd. Náschárár. Nerszesz. Nigol. Novák. Oeschár. Ohánián. Ohánnesz, Ormádz. Ortneál. Oszkerics. Ovágini. Páczperán. Pághbáds. Pághnebán. Pápinián. Párlusz. Pát. Pátubán. Perszláczhi. Peteláczhi. Petul. Phokhêr. Phulin. Pobig. Romáskán. Sákhár. Selcság. Sênfálovi. Sildonigián. Silmánugián. Silzádig. Simai. Simá. Simávon. Similovczhi. Simko. Simko-vics. Slako-vics. Stanislávczhi. Susán. Sáchá. Száhág. Szákulá. Szálási. Számká. Szárkisz. Szêcsovczhi. Szêhág. Szek-ucz. Szekulá. Szenko-vics. Szêráczhi. Szibinczhi. Szilágián. Szilágy-Similovczhi. Sziliuszczhi. Szilisz-drách. Szimáon. Szipvizczhi. Szjév. Szjév-ucz. Szjévmitko. Sztámbolczhi. Szur. Taktak. Tábár. Tájeg. Tákesz. Tálál. Tániel. Tavid. Tébruesig. Têtmián. Têtum. Têtum-dsi. Têzsár. Thákvor. Thárá. Tháthár. Thochor. Thokhátczhi. Thomász. Thorosz. Thukcsi. Thumán. Thurk. Timisvárczhi. Toder. Toder-ás. Tolokán. Troneski. Tuchtár. Tucsig. Tukmáds. Tul. Tütsek. Ulián. Unán. Urmánczhi. Uszep. Vártán. Vártábéd. Várte. Várteresz. Vártig. Vártus. Vázán. Vászil. Vérpián. Vertán. Verten-ucz. Viddinczhi. Vikol. Zádig. Zárog. Zártun. Záruch. Zárug. Zerich. Zoruthiun. Zsora. Összesen: 337.

18. Perzsa nevü családok: Ámberbo. Bághcshá-ján. Bazár. Cháftán-dsi. Cshámák. Cshusztápán. Csomák. Csucsul. Dájká. Dobribán. Dsischáthun. Fonod. Gul. Hurmuz. Merza. Pápugdsi. Pászákász. Pheruz. Sáhin. Seh-ucz-ián. Sirin. Szárokán. Szen. Sziláthár. Tilimb. Zilidár. Összesen: 26.

19. Román nevü családok: Álbul. Ánisor. Ántonás. Árzsintár. Ástá. Bátrin. Belcsug. Beltegár. Bêrbiár. Bêrgár. Bidin, Bihár. Blágá. Bleská. Bobhok. Bogiát. Bores. Bostin. Bovteá. Brendzár. Budzát. Budzeskul. Bulbuk. Bumbár. Burik. Burduhosz. Csinás. Csiricsár. Csizmás. Csobotár. Csuntulcá. Csurdás. Czárán. Czárká. Czugueza. Dájbukát. Drágán. Dregán. Dsokêbin. Esterbul. Észfent. Esztegár. Esztrêmb. Esztêzsár. Flora. Flukusz. Fridsebors. Fugá. Gézdutz. Gogomán. Gusát. Hándsul. Hornoj. Hulbá. Kápálb. Káprikodá. Kázák. Kendris. Kêrpit. Kokonyigá. Kolcza. Kolczátá. Kopács. Korbul. Kosztántin. Kovrig. Krákátics. Krécsun-ián. Kriszduczá. Kroitor. Ládákuszopon. Lokován. Lup-ig. Lupul. Mámiczoiá. Máruská-ján. Mászlin. Mêgurá. Mendrul. Mermékándruez. Morár. Mosoroj. Mundrá. Nevelics. Nyegruez. Oczét. Onucsán. Osztián. Pakulár. Pátrubán. Pelálb. Pêndás. Perint. Porumb. Pungucz, Rácz. Retezár. Roska. Stirbul. Szerekuez. Szfent. Szutás, Tábákár, Trásztá-dsi. Tulburá. Turcsa, Ursul. Uszkátul, Vákár, Verzár, Zugráv. Összesen: 111.

20. Szláv nevü családok: Bogdán. Dondon, Krécsmárdsi, László. Összesen: 4.

21. Tatár nevü család: Khel.

22. Török nevü családok: Ajáu, Ajváz, Alács. Artmách, Aszlán. Báká, Bárchodár, Básániká, Begidsán. Biáthá, Bisi. Budách, Bundá, Bundádá, Burgyá, Burnáz, Chárib, Chászo-ján, Chutlube, Csáusz, Csereser, Cshicsháj-ián, Dobál, Dolváth, Durák, Embej, En, Hari, Hádsi, Háríb, Hêbás, Joghrándsi, Kátrov, Kermez-ján, Khêszdurián, Lebed, Muhib, Ogholko, Pitikár, Publig, Sásádá, Száhágdsi, Therbet, Totobej, Zábulik. Összesen: 45.

23. Családok, melyeknek a születés, vagy állás adott nevet: Ábkár, Ájan, Ámirás, Ávák, Azád, Ázbej, Balázs, Básániká, Chontikhár, Császár, Drágomán, Eránosz, Eresz-

phochán, Gáláif, Hêrcz, Herczeg, Kok, Málikh, Melikh, Merza, Náhábéd, Pet-ul, Szultán, Thákvor, Totobej...

24. Családok, melyeknek a foglalkozás adott nevet: Akoncz, Bárchodár, Beltegár, Bêrgár, Csáchcsebán, Csausz, Csucsul (halász), Csurdás, Drótos, Mészáros, Molnár, Pághnebán, Pepinár...

25, Családok, melyeknek a konyha adott nevet: Ábur, Bisi, Blid, Borcs, Cháláds, Czévádzjégh, Gorgod, Govrik, Heriszá, Máchoch, Mádzun, Pághbáds, Placsintár, Rátotta, Tukmáds.

26. Családok, melyeknek az ipar adott nevet: Ártmách, Árzsintár, Balta, Bárándsi, Berbiár, Bihár, Biluska, Bocskás, Bumbár, Chászápcshi, Chászoján, Csizmadia, Csizmás, Csobotár, Goldschmied, Goskár, Helvádsi, Joghrándsi, Káfedsi, Kovács, Láth, Láthegoskár, Mészáros, Oszkerics, Ötvös, Pápugdsi, Szabó, Száhágdsi, Szöcs, Szurugdsi, Thukcshi, Timár, Zábulik...

27. Családok, melyeknek a test tulajdonságai adtak nevet: Ádsám, Ámbur, Burduhosz, Csontos, Erős, Hászt, Kövér, Vastag...

28. Családok, melyeknek a test-szín adott nevet: Áffumi, Álbul, Báhori, Dsermág, Fehér, Fekete, Kermêzján, Mêrmêkándrucz, Nyegrucz, Pelálb, Piros, Roska, Roth, Sárga, Sásádá, Szjév, Szjévucz, Szjév-Mitko, Veres.

29. Családok, melyeknek a test külseje adott nevet: Álács, Csinás, Czholun, Czifra, Dsêmri, Sirin...

30. Családok, melyeknek a termet adott nevet: Bizdi, Chêngánosz, Ergán, Kicsi, Kicsiny, Kis, Mjédz, Nagy, Phokhêr, Pituch...

31. Családok, melyeknek a testi fogyatkozás vagy idomtalanság adott nevet: Ánászun, Ángár, Betá, Beteg, Betgi, Bleská, Bovteá, Budzát, Budzeskul (Buzeskul, Buzesko), Burmáz, Buslig, Chul, Cshedudnik, Cshusztápán, Csonka, Csorba, Csudnik, Csuntuleá, Dobál, Dsecshegh, Dumblosz, Dzêvortbêrnng, Dzurkhithján, Dzurperán, Estêrbul, Esztrêmb, Feszágán (orrok), Gajzágó, Gágáz, Gágh-Márko, Gágh-Szákо, Golorig, Gondág, Goze, Görbe, Gur, Gusát,

Hánákecz. Kolczá. Kopasz. Kopár. Krákátics. Miácsen. Munds. Retezár. Sánta. Stirbul...

Az állatország köréből vett családnevek: Aki. Ászlán. Bárány. Bihul. Bobhok. Bocshig. Bogics. Czárká. Czetz. Duha. Dudên. Fark. Farkas. Galamb. Gál. Holliósi. Hulbá. Kándrá. Kepri. Leon. Mug. Pát. Porumb. Publig. Rácz. Sáska. Selcság. Szachá. Szunyog. Thochor. Ursul. Volf (Wolf)...

33. A növényország köréből vett családnevek: Ajváz. Ambrus. Amberbo. Bághcshá-ján. Báhágián. Begidsán. Bor. Borocza. Boros. Borsos. Bostin. Budách. Csákány. Cshámcsheán. Czitrom. Dájbukát. Esztêzsár. Ficus. Flora. Florián. Florik. Gimbir. Kinovián. Málángá. Mêgurá. Miron. Susán. Szárokán. Thárá. Virág.

34. Az ásványország köréből vett családnevek: Bányász. Bedrosz. Cshámák. Csuhár. Szulimán...

35. Családok, melyeknek a vagyoni állás adott nevet: Belcsug. Bogiát. Chodsáján. Dobribán. Erszényes. Gazdag. Gêzdutz. Pungucz...

36. Családnevek, melyek Kelten is előfordulnak: Antal (Ándoneán). Ábkár. Ábrahám. Álfumi (Szjevig. Thuchig). Ágoston (Okoszdinoszján). Ájváz. Álexá. Ándon. Árákhel. Árzsintár (Gumusián). Ászlán (Árszlán). Ászvádur. Áved. Ávedikh. Báb. Bibig. Bághcsháján (Bárdizbánián). Bczá (Bêszágián). Bosnách. Burnáz. Chácshádur. Chácsko. Cháftándsi. Chárib. Cházár. Cshámcsheán. Cshicshágián. Csoriban. Dániel. Dávidovics (Távtján). Derder (Pápázián). Dobál (Thopál). Donogán (Donágán). Girágosz. Kápriel. Kárimisz (Kárnigián). Kehes (Kheheáján). Korn (Godosián). Máchoch. Mánug. Melikh. Melkhon. Mok (Mogáczheán). Moszesz (Movszesz). Moszkál (Moszgofián). Mug (Mêgrián). Nerszesz. Oxendius (Oxendinoszián). Phokhêr (Phokhrávorián). Tákesz (Dákeszián)...

37. Fi-vel képzett családnevek: Antalfi. Ázbejfi. Báránffi. Bogdánfi. Boghoszfi. Donigfi. Gáborfi. Gergelyfi. Gyertyánfi. Hágopfi. Istvánfi. Jakabfi. Józseffi. Kirkosfi. Kristóffi. Lászlóffi. Lukácsfi. Marosfi. Mártonfi. Mihályfi. Pálfi. Toderásfi. Todorfi. Zászlófi. Összesen: 24.

38. Vezetéknév gyanánt használt keresztnevek: Antal, Ábrahám, Ágop, Ágopsá, Agoston, Alexa, Ambrus, Ánániás, Ándon, Andrus, Angszend, Anisor, Ánton, Antonás, Antonovics, Auxentius, Ávák, Avéd, Ávedikh, Ávedum, Bedrosz, Bodog, Bogdán, Bogdándi, Boghosz, Cházár, Chêngánosz, Cziriák, Dániel, Dávid, Délbej, Dominik, Donig, Edélbej, Elekes, Elia, Eremiá, Florián, Frenkucz, Gábor, Gáspár, Gergely, Gurjégh, Hácsko, Hágop, Hánko, Hêripszime, Iliás, Izráj, Izsák, János, Jeremiás, József, Kápriel, Keork, Kirkor, Kirkosá, Kritsa, Lázár, Moszesz, Nerszesz, Nigol, Ohánián, Petri, Petrucz, Péter, Sándor, Szárkisz, Száva, Szêhág, Szimáon, Sztephán, Thomász, Thorosz, Toder, Toderás, Todgyerik, Uszep, Vártán, Várté, Zachariás.

39. Elörményesedett családok: Keszegi, Kovásznai, Maradék, Onucsán, Összesen: 4.

40. Ismeretlen jelentésű családnevek: Budik, Csojná, Czopolya, Czuczug, Kêrênducz, Kutká, Lelovics, Mitej.

41. Családtagok neveiről elnevezett családok: Ábu (atya), Ábrahám, Báb, Bábig, Cheul, Fátter, Hárig, Hájrábéd, Kheri, Mám, Mámicz, Mámiczoiá, Ogholko...

42. Az egyház és vallás köréből vett családnevek: Apostol, Álláverdi, Ánden, Árákhel, Áruthun, Ászvádur, Ávéd, Ávedikh, Ávedum, Ázdezhi, Bázár, Biáthá, Bidin, Bogdán, Bogdánfi, Cshár, Deák, Diráczhu, Der, Derder, Diákon, Dondon, Eszfênt, Háruthium, Herder, Káluszd, Kozocsa, Kuság, Logos, Márdirosz, Másvilági, Pap, Pêrint, Têbrucsig...

43. A művészet köréből vett nevek: Bádgérában, Nágo, Náschárár, Nikos, Piktor, Zugráv.

44. E házában alakult családnevek: Gajzágó, Gopcsa, Issekutz, Izai, Kasza, Keles, Mesko, Novák, Simay.

45. A jog köréből vett nevek: Biró, Borbiró, Málikh, Petul, Vásárbiró, Voith...

46. Nemzetségnevekről nevezett családok: Bosnách, Bulgár, Görög, Honán, Horom, Hunániân, Ilách, Kázák (Kozák), Lengyel, Moszkál, Orosz, Örmény, Polyák, Román, Romáskán, Rusz, Szász, Thurk, Tóth, Török, Turcsa.

47. Családok, melyeknek a kereskedés adott nevet: Brêndzár, Cháftándsi, Cserceser, Csoribán, Kámeller, Kátrov (Káttero), Ládai, Ládákuszopon, Máchlár, Mászlin, Pakulár, Pátrubán, Pátubán, Pepinár, Pipás, Pipádsi, Piperdsi, Remundás, Szapanár, Tarisnyás, Vákár...

48. A természettudomány köréből vett családnevek: Csillag, Harmat, Hurmuz, Moroz...

49. A hadügy köréből vett családnevek: Akoncz, Ázbej, Báltá, Bárchodár, Básániká, Beltegár, Biluska, Csausz, Dobos, Drágán, Dragonyos, Drágon, Dsigár, Edgárián, Esztegár, Gorove, Kapitán, Kardos, Katona, Officzir, Osztián, Pattantyús, Sárbej, Slafkovics, Slakovics, Szábel, Szefer, Sziláthár, Szur, Vikol, Zilidár, Zoruthiun...

50. Családok, melyek nőnevekről neveztettek el: Anisor, Dumitrászá, Ighimko, Hêripszimá, Iláchká, Ilinucz, Kriszduczá, Májráménez, Mámiczoiá, Máruskáján, Ripszimá, Ruszká...

51. Lengyel szki végű családnevek: Besenszki, Donszki, Ternovszki, Vászlovszki, Zachovszki. Összesen: 5.

52. Magyar i végű családnevek: Árvai, Bányai, Csiki, Dalmai, Görgényi, Gyergyai, Karátsonyi, Kazacsai, Másvilági, Medgyesi, Moldovai, Návai, Szálás-i, Szeben-i, Szentpéter-i, Szépvizi, Tamási.

53. Örmény i végű családnevek: Bárányi, Betgi, Haragai, Jákobi, Kandrai, Kereb-i, Kerestesi, Kondrai, Láda-i, Láthi, Lisk-i, Lukács-i, Márnai.

54. Örmény bán végű családnevek: Cságheebán, Csoribán, Pághnebán, Pátrubán, Pátubán.

55. Örmény czhi végű családnevek: Ánieczhi, Ázdczhi, Bájáczhi, Bocsánczi, Brásovczhi, Chuthinczhi, Csukczhi, Diárbekirczhi, Dsurdsovczhi, Egámszáczhi, Ergêrczhi, Erzerumczhi, Foksánczhi, Gámenczi (Kámenieczhi), Gérláczhi, Goghéczhi, Gurginczhi, Ibásfálovczhi, Izmáelczhi, Jégámszáczhi, Kándiáczhi, Kántáczhi, Kárinczhi, Krájováczhi, Kutczhi, Leháczhi, Lepsiuszhi, Márámoruszhi, Mediászhi, Moldovczhi, Perszláczhi, Petelácz hi, Similovczhi, Stanisláveczhi, Szecsovczhi, Szêrácz hi, Szibinczhi, Szilágy-Similovczhi, Sziliuszhi, Sziliszdrácz hi, Szipkiczhi, Sztámbolczhi, Thokátczhi, Timisvárczhi, Urmánczhi, Viddinczhi.

56. Örmény encz végű családnevek: Andrulencz. Aszkricsencz. Májráméncz. Nágojéncz.

57. Örmény ig végű családnevek: Bábig. Bocshig. Chácshig. Donig. Dzerig. Kulmig. Lupig. Luszig-ián...

58. Román ár végű családnevek: Arzsintár. Beltegár. Bêrbiár, Bêrgár. Bihár. Brêndzár. Bulgár. Bum-bár. Csiricsár. Csobotár. Esztegár. Esztêzsár. Facsarár. Morár. Pakulár. Pepinár. Pepugár. Placsintár. Retezár. Szoponár. Têbekár. Verzár, Vákár.

59. Román ucz végű családnevek: Frênkucz. Gêzducz. Ilinucz. Issekucz. Kipucz. Lukucz. Mêrkucz. Mêrmêkándrucz. Mokucz. Mrékucz. Nyegrucz. Páskucz. Petrucz. Pungucz. Szêkucz. Szêrêkucz. Szjevucz. Vêrtênucz...

60. Román ul végű családnevek: Albul, Andrul-éncz. Berdul. Budzeskul. Cheul. Csucsul. Estêrbul. Ferkul. Frunkul. Fug-ul-ián. Gordul. Hácskul. Hándsul. Korbul. Lupul, Mángárul, Mêndrul, Pet-ul. Szávul. Ursul. Uszkátul...

61. Szláv vics végű családnevek: Amirovics. Antonovics. Bihálovics, Bogdánovics. Budákovics. Cservics. Danigovics. Dávidovics. Hándsulovics, Jakubovics. Kájtánovics, Kirkorovics. Kristofovics. Lelovics. Márkovics. Meskovics. Mindrovics. Nevelics. Nikulájovics. Ohánovics. Petrovics. Popovics. Simkovics, Simonovics. Slafkovics. Slakovics, Stefánovics, Szeferovics. Szenkovics. Theodorovics. Todorovics.

62. Török dsi végű családnevek: Bárándsi. Cháftándsi. Chászápcshi. Dámghádsi. Helvádsi. Joghrándsi, Káfedsi. Khêndsi, Kiperdsi. Krêcsmárdsi. Momdsi. Pápugdsi. Pipádsi. Piperdsi. Szábondsi, Száhágdsi, Szurugdsi. Tétumdsi. Trásztádsi. Összesen: 19.

63. Nemes családok: A hazai örmények közül 57 család szerzett magyar nemességet; de mivel némely családból két ág is kapott külön nemességet. itt nem 57. hanem csak 48 családnevet közlök: Balta. Bocsánczi, Bogdánfi. Buzát (szigeti). Cabdebo, Csiky. Csomák. Czárán (seprősi). Dániel. Gajzágó (apanagyfalusi). Gáspár. Gorove. Gorovej. Govrik, Gyertyánfi. Hankovics. Hollósy (gertenyesi), Issekutz, Issekutz (marosvásárhelyi). Jakabfi. Jeremiás, Kápdebó (talpasi), Karátsonyi (beodrai), Kis, Korbuly

(lomperti . Kövér. Kristóf-Jakabfy. Lászlófy. Lázár. Lengyel. Lukacs. Markovics (kis-terpesti). Martonfi. Novák. Pap-Gergely (=Álexa=Der-Kirkorián). Pászákász. Pattantyus-Ábraham. Pátrubán. Petráskó. Placsintár. Rácz. Simay. Szarukán. Szentpéteri. Török. Verzár. Vikol. Zachariás. Ezeken kivül Dániel Ernő kereskedelemügyi miniszter báróságot nyert, a beodrai Karátsonyi Guidó pedig grófságra emelkedett.

— Vége. —

Kisebb közlemények.

Id. Bornemissza Károly br. Szolnok-Dobokamegye főispánja aug. 6-án városunkban járt. Nem hivatalos ügyben volt, hanem fényképfelvételeket vétetett a megyei monográfia számára. Kocsija reggel 7 órakor Szongott Kristóf háza előtt állott: Kádár tanár társaságában jött; hozott magával fényképészt is. Innen a várba hajtattunk. Itt Vajna Károly igazgató kalauzolása mellett 14 felvételt csináltattunk. Ebédre lapunk szerkesztőjéhez mentünk: meghivásunkra Ő Méltósága a mi szerény asztalunkat szerencséltette; diszes asztaltársak (Simay Gergely kir. tanácsos, Bárány Lukács esperes-plébános, Vajna Károly fegyintézeti igazgató, Kádár József tanár . . .)körében kellemes órákat töltöttünk. Ebéd után még csináltattunk nehány felvételt (Salamon-templom, castrum maradványai), azután kocsin kimentünk Szamosújvár-Némethibe, hol levétettük az ev. ref. templomot, melynek falába római felirásos kövek vannak helyezve. Visszajövet levétettük még a vár összlátképét az éjszaki oldalról, azután Ő Méltósága haza hajtatott. Sok teendője haza hivta; de ez a rövid nap is elegséges volt ahhoz, hogy nemes, megnyerő, kiváló tulajdonságaival megismerkedhessünk. Terjedelmes megyénk szerencsés, hogy ez az értelmes, érdemes, művelt, sokat látott, még többet tapasztalt főur áll annak élén, ki a megye közérdekeinek előmozditásáért már eddig sokat fáradozott és a ki bokros teendői mellett tud időt szakitani arra is, hogy a szépművészetek múzsáinak is áldozatot mutasson be és a megye monográfiájának tovább el nem odázható ügyét nagy tekintélyével, becses közreműködésével és fáradságot nem ismerő tevékenységével a megvalósulás stadiumába vezesse. Nem győzzük csodálni azt, hogy mennyit képes vegbevinni egy munkás, rendszerető, erélyes, szorgalmas főispán, ki fényes állását nem mellőzésnek, hanem kötelességnek tekinti, ki kötelességeinek lelkismeretes, pontos teljesitésén kivül, még sok hasznos teendőt is végez. E tekintetben is az első tisztviselő példányképe a megyének; mert jól tudja, hogy: „Qualis rex, talis grex". Kész munka-terve ügyszólván órafelosztása van; különben nem tudna eligazódni a

teendők sokasága között. Délelőttjét a megyei gyülés erélyes vezetése veszi igénybe, délután már valamely bizottsági ülés elnöki székét foglalja el. Ebben az órában közigazgatási teendőket végez, a másik órában már egy középitkezést néz meg. Ma ebben a helyiségben tesz hivatalos látogatást, holnap — a megye érdekében — már budapesti útjára kel. A mult hónapban is hetekig tartó faradságos körutat tett kocsin nagy megyéjében: a monografia adatait gyüjtötte. Ezen idő alatt naponként korábban kelt fel a napnál is, mely reggel 4 órakor már a haladó kocsiban üdvözölte a közmondással tartó főispánt („A ki korán kel . . .), ki a megörökitésre várakozó, aranynál is becsesebb kincseket gyüjtött . . . Adjon Isten Ő Méltóságának erőt, egészséget, hogy a megye javára czélzó törekvéseit teljes siker koronázza!

„Sola Salvifica! . . .“ Az „egyedül üdvözitő egyház“ sokak által vitatott, de sokak által meg nem értett magasztos hittani kérdését, a legátlátszóbb egyszerüséggel megoldva látjuk Hock nagyböjti szent beszedeinek ötödikében; a hol a „Katholikus Egyházról“ tartott, fenköltt szellemü elmélkedéseit ily megkapó fordulattal zárja be: — „De befejezem beszédemet! . . . Tegyük föl, hogy utazni fogtok valaha, s hajótok egy szigeten fog kikötni, a hol az emberi életnek nyomára sem lehet akadni többé. Ti, az utasok, természetes, hogy be fogjátok járni a szüzföld rengeteg erdőségeit, a hol emberi láb még nem taposott soha. Ha most már véletlenül e sziget közepén egy gránitsziklát találnátok, a melynek ormán egy hatalmas szobor áll, s mezitelen karjaival egy ismeretlen táj felé mutatna nektek az irányt, nem állnátok-e meg csodálkozva előtte, hogy kivánesi ajakkal tegyétek föl e kérdést: — Vajjon mit akar jelenteni kinyujtott karjaival ez a mozdulatlan szobor, a mely talán évezredek óta mutatja már itt, mohós talapzatán, az irányt?! . . . De ha már a puszta kivánesiság ily kérdés fölvetésére ösztönöz bennünket, csodálhatjátok-e, ha én akkor, midőn végczélomat és emberi rendeltetésem okát kutatom, megállok egy gránitsziklára helyezett mozdulatlan szobor előtt, a melyik kinyujtott karjaival 19 száz év óta mutatja nekem az üdvösség útját?! . . . . — Te vagy ez a biztos iránymutató, ez a mozdulatlan érczkar, szeretett Anyaszentegyházam! A te biztos tekintélyed támogat engem földi zarándoklásom útjaiban. Kétely és habozás nélkül megyek azért tovább, tovább, — sirom nyugalma felé, s revedező szemekkel varom, mikor szakad le alattam ez a sikány játéktér, a mely romjaival eltakarja porladó testemet! Amen.

Irodalom és művészet.

Levél Deésről. Deésről a következő sorokat vettük: A deési közönséget ritkán hozta annyira ekszázisba valami, mint a Lengyel Erzsi aradi zongoraművésznő és Müttermüller József aradi

gordonkaművész, mindketten a Schreyer-féle conservatorium jeles tanáraínak ez év július 30-án rendezett hangversenye. Közönségünk a szó teljes értelmében szinültig megtöltötte a színházat s a művészi zenében a legnagyobb mértékig gyönyörködött, természetesen minden egyes szám után lelkesedésének a legélénkebb tapsokban adott kifejezést. Deés elite közönsége valósággal boldognak érzi magát, hogy két ilyen jeles művészt köreben tisztelhetett. Müttermüller, Európa nagyobb városaiban már tekintélyes hirnévvel rendelkező művész: eminens technikája, zenei intelligentiája, discrét és szolid játékművészete a közönséget egészen a bámulatig ragadta. Goltermann 14 művének és Servais E. moll concert-jének, a nagy hangversenyek egyik leghivatottabb interpretatorát láttuk magunk előtt, a mint játszi könnyedséggel legyőzve a technikai nehézségeket nagy érzéssel játszott elő. Kiváló hatást ért el „Popper" magyar rhapsodiájával, „Tünder-tánez"-ával és „Tarantellájával." Különben Popperrel annyira azonositja magát, hogy a világhirü zeneszerző legméltóbb és legszámbavehetőbb utódját láttuk benne. Saját szerzeményével: a „Serenade"-val pedig bebizonyitotta, hogy a zeneszerzés terén határozottan: tehetség. Méltó pendantját láttuk Lengyel Erzsi kisasszonyban, ki: Saint Saëns „Allegro appasionato"-ját, Rubinstein-Bendel „Es blinkt der Thau"-ját és Chopin Fisdur „Impromptu"-ját adta elő. Az elsőben láttuk magas és képzett zongora technikáját, mely a vinarzó érzések daczára is gyöngéd finomsággal és ritka elegánczával tünik ki; a másodikban zenei felfogása és interpretáló képességének adta fényes bizonyitékát; a harmadikban pedig müvészi tökéletességgel biztos, mindazonáltal kerek és kifejező mérsékelt érzéssel adta elő Chopin legnehezebben érthető darabját. Hangversenyző társának számait szintén ő kisérte, melyben zenei fegyelmezettségének páratlan jelei mutatkoztak. Egyszóval közönségünk csak gratulálni tud Arad városának s különösen a Schreyer conservatoriumnak, hogy két ily erővel rendelkezik. Nem csodálkozunk ilyen formán, ha a „Schreyer" conservatoriumot a kontinens egyik legnagyobb művésziskolájának ismerik el. Mint értesültünk, a két művész egyben jegyespár is. Őszintén gratulálunk két ilyen művészi lélek egyesüléséhez. Hiszszük, hogy ez elősegiti majd azt is, hogy hazánk és szükebb értelemben Arad városa a külföld előtt is mihamarább büszkélkedni fog velök. Erre ők mindketten már teljesen érettek. Megjegyzem még azt, hogy a művésznő örmény származású és a Szamosujvárt elhalt Lengyel Mihálynak unokája.

R. A. L.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosujvárt, Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája.

Hazai krónika.

Belügyminiszteri államtitkár. Ő Felsége a király a magyar belügyminiszter előterjesztése folytán Jakabffy Imre Krassó-Szörénymegye főispánját, ezen állásától való felmentése mellett, belügyminiszteri államtitkárrá nevezte ki.

Szilágyi Lajosné temetése. Szilágyi Dezsőnek, a magyar képviselőház elnökének édes anyját, özv. Szilágyi Lajosné szül. Lukács Anna úrasszonyt, ki a híres örmény Lukács családnak volt egyik sarja, júl. 18-án óriási részvét mellett helyezték örök nyugalomra Nagy-Váradon. A koporsót Schlauch biboros szentelte be. A temetés alatt a gyászkocsin csak egyetlen koszorú volt ezzel a felirattal: Édes anyjának Dezső.

Kitüntetés. A király, Szentpétery Ignácz kudsiri vasgyári orvosnak sok évi buzgó működése elismeréséül a koronás érdemkeresztet adományozta.

Farkas-Ozmán basa meghalt. Farkas Adolf Morvaországban született, de már ifjú korában Magyarországba költözött és az elsők közt volt, a kik a szabadságharczban honvédnek állottak. Bemnek egyik hadsegédje lett, a kinek oldalán küzdötte végig az erdélyi hadjáratot. Mint százados Szamosújvárnak volt térparancsnoka; majd Bemet követve Magyarországra ment és részt vett az utolsó harczokban, mikor Mertens alezredes csapatait a méhádiai szorosban 2000 magyar és lengyel teljes egy napig feltartóztatta, födözvén a menekülőknek a Dunán való átkelést. Farkas százados más nap szintén török földre ment . . . Konstantinápolyban halt el.

Értesítés. A szamosújvári Világositó-Szent-Gergelyről nevezett örm. kath. árvaházba az idén 4 árva fog felvétetni. A pályázatnál következők tartandók szem előtt: Növendékül a teljesen árva és vagyontalan örmény kath. fiúk vétetnek fel első sorban és csak másod sorban vétetnek fel a fél-árvák, azaz olyanok: kiknek anyjuk él. A kérvények a Világositó-Szent-Gergely örm. kath. fiúárvaház választmányához czimezve Bárány Lukács főesperes-plebánoshoz nyujtandók be és a következő okmányokkal szerelendők fel: 1. keresztlevél, 2. szegénységi bizonyitvány, mely az illetékes örm. kath. lelkész vagy ilyennek nemlétében az illetékes róm kath. lelkész által is aláirandó, 3. a szülőknek vagy az atyának elhalálozási bizonyitványa, 4. orvosi bizonyitvány, 5. újraoltási bizonyitvány, 6. iskolai bizonyitvány, ha esetleg már járt az árva iskolában. Megjegyzendő, hogy csak oly örm. kath. fiúárvák vétetnek fel, kik a 7 évet már betöltötték. A felvett árvák mindennemü szükségleteiről az intézet gondoskodik.

„A kis örményhez." Kereskedőinknél szokásos dolog, hogy üzleteiket valamihez czimezik. Igy találunk a „Fehér-kereszt"-hez, a „Páros csillag"-hoz, az „Arany-kereszt"-kez, az „Arató-leány"-hoz czimzett kereskedéseket. De csak most jutott eszébe két derék ifjúnak, névleg Merza testvéreknek Zsibón, hogy újonnan megnyitott üzletöket „A kis örményhez" czimezzék.

– Nagyboldogasszony napján szép zenés misét hallgattunk. Közreműködött a fuvózenekar is. Mise alatt Papp Mózesné Ájan Anna úrnő kétszer énekelt. Az első éneket dr. Papp Józsefné Esztegár Berta (orgona) és Liemann karnagy (hegedű) kisérték — szépen, a másodikat Esztegár László ügyvéd kisérte orgonával. Ájan Anna énekében máskor is gyönyörködtünk, de a jelen alkalommal valóban remekelt. Midőn az egyházi zenét és éneket kedvelő buzgó hívek nevében is köszönetet mondunk közreműködőknek szives fáradságukért, — egyszersmint elismeréssel kell megemlékeznem Esztegár László szép orgonajátékáról. És itt szivesen teszek említést kedves barátomnak, ki a közügyek iránt is meleg érdeklődést tanusit, egyik dicséretes tettéről. Elhalt orgonistánk helye még nincs betöltve; azért a misék és litániák alatt hónapok óta, Isten dicsőségéért buzgó nevezett barátom orgonál a nagytemplomban — ingyen és felkérés nélkül. A nagy szeretet, melylyel Isten háza és szép szertartásunk iránt viseltetik, vezeti fel a karzatra. Bármily sok dolga legyen, leteszi a tollat és siet a szentegyház felé. Adjon a jutalmazó Atya neki istenes tetteért hosszú életet, erőt, egészséget, boldogságot...

— Főgymnasiumunknak 1897/98 tanévről szóló „Értesítő"-je, mit dr. Mártonfi Lajos igazgató tett közzé, jún. 29-én már készen volt. Ez a csinos kiállitású tartalmas füzet legelől korán elhalt tanártársunkról: Novák Gergelyről szól. Azután Novák Antal tanár „A szamosújvári állami főgymnasium új épülete" czim alatt mintaiskolánk helybeliségéről értekezik. A második rovat „Tanári testület, hitoktatók, tanítók" czimet visel. Ezt követi a „Bevégzett tananyag" felsorolása. A „Rendkivüli tantárgyak" rovata szól I. az egészségtanról, II. a mnénekről, III. az örmény nyelvről, IV. a szabadkézi rajzról. Azután közölve vannak a: házi irásbeli dolgozatok. Az „Értesítő" további rovatai: Szertárak gyarapodása, a tanulók önképzése, jótékonyság, a tanulók érdemsorozata, statisztikai adatok, adatok az év történetéhez és a jövő tanévre vonatkozó értesítés. Itt még a következőket jegyezzük meg: Az önképzőkörnek 43 működő és 43 pártoló tagja volt. A segélyegyesületnek 24 alapitó, 12 örökös rendes, 114 évi rendes tagja; adományt irt alá 37 — A Bogdánffi Etelka-féle 200 frtos alapitvány évi kamatját, melylyel a legjobb magaviseletü és előmenetelü örmény szertartású róm. kath. növendék jutalmaztatik, kapta Izsáky Lajos IV. oszt. tanuló. A „Világositó-Szt-Gergely-árvaház" növendékei közül tizennégyen tanultak a gymnasiumban. Nyilvános tanuló volt 283, magán tanuló 4. Összesen mind a 8 osztályban 287. Róm. kath. 30, örmény kath. 50, görög kath. 101, gör. keleti 8, ev. ref. 38, ág. ev. 1, unitarius 3, izraelita 29. Szamosújvár városi 66, vidéki 221.

— Már rakják a Salamon-templom Szt-Gergely kápolnájának alapját. A vállalkozó biztat, hogy nehány hét mulva fedél alatt lesz. A templom mellékajtójának remekmivü kőkeretjét kiveszik (itt épül az uj kápolna) és elöl a bejáratba helyezik ezen fölötte becses faragványt.

Tizenkettődik évfolyam. 1898. 10. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos:
SZONGOTT KRISTÓF.

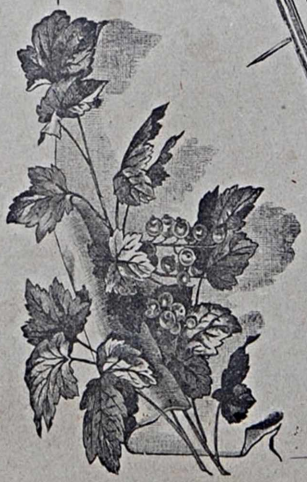

SZAMOSÚJVÁR.
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1898.

Tartalom.

† Erzsébet királynő. — Harmath Domokostól.
Buzditás. — Szirván költeménye. — Simay Gergelytől.
Az örmény kérdés. I. — Dr. Molnár Antaltól.
Tiflistől Ecsmiádzinig. — Szongott Kristóftól
Egy kis távoli hirhozó. (Költemény.) — Sallak Rózától.
Szamosújvár város monográfiája. — Irta Szongott Kristóf.

Kisebb közlemény.

Levél Kairóból.
Egy polgármesteri jelentésből

Irodalom és művészet.

„Hántesz Ámszoreá"
Tóth Mike legújabb művei.

Mi újság az örmény világban?

Szérábián Péter festő.
Hágopián Thákvor pasa.
A tanuló ifjuság figyelmébe.
Dseráz Mihász kitüntetése.

Megjelent: „A magyarhoni örmény családok genealogiája, tekintettel azoknak egymás között levő rokonságára s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére. Eredeti kiadatlan kútforrások felhasználásával irta Szongott Kristóf." Nagy nyolczadrét, 218 lap, egy arczképpel és 49 czímerképpel illusztrálva. E munkáról egyik szakértő barátom hozzám intézett levelében ezeket mondja: „Bámulom páratlan türelmét, melyet ebben a nagy munkában kifejtett. Valóban ehhez hangyaszorgalom kellett. Nem képzelhetem, hogy hányan mernének meghirkozni efféle munkával. De keresen fogják fel azt, hogy ily munkát mily nehéz összeállitani. Gratulálok derék munkájához." Ára füzve 2 frt. Kapható az „Armenia" szerkesztőségében.

Az „ARMENIA" előfizetési ára egész évre 4 frt., félévre 2 frt., — egyes füzet 40 kr.

Az első évfolyam egészen elfogyott. A többi tiz évfolyamból (II—XI) még teljes számú példányokkal szolgálhatunk: egy-egy évfolyam ára két (2) frt. Reméljük, hogy az érdeklődő olvasó közönség megragadja a kinálkozó kedvező alkalmat (egy-egy évfolyamot félárban adunk) és sietni fog megrendeléseivel annál is inkább, mert a mondott évfolyamokból még csak nehány eladó példányunk van: azután drágán sem szerezheti meg az „Armenia" eddigi évfolyamait.

Erzsébet királyné.

Oh Uram elégeld meg a veszteséget:
És nyujtsd felénk már áldó kezed!

A honnan eddig a természet költészete beszélt hozzánk: — a Genfitó partjáról most örökgyász bús emléke ütött fájó sebet a mi szivünkbe!

Az a rettenetes tragédia vitte sirba Magyarország nagyasszonyát, — a legendaszerű Erzsébet királynét, a mi védőangyalunkat! Pótolhatatlan veszteséggel sujtotta a mi nemzetünket!

Oh öltözzetek gyászruhába és sirjatok fájó könnyeket: mert lehullott a vezércsillag: Erzsébet, Magyarország királynéja már nincs többé!...

Paloták és kunyhók lakói sietnek összehordani a kincset, mely megörökítse az Ő emlékét!

A haza minden lakójának szivében lángol annak a szeretetnek tüze, mely oltárt emelt az emlékezetnek!

A magyar szivnek tűzszikrája — drágább minden éreznél, ékességnél! Ott lakozzék az Ő jóságos képe a szivekben, s ott éljen emléke míg csak magyar él a véges véglelenig!

És a jó Királynak tenger-bánatáért áldozzunk könnyet, igaz szeretettel, hogy enyhíthesse a fájdalmát népeinek hűségével!

Könny-áldozatot a szenvedésért; mert a Gondviselés a nagy dicsőség mellé, akkora bánatot senkinek sem adott, mint összeborult jó Királynunknak!

A drága halott szent emléke soha sem fog elmulni; mert Erzsébet királyné vérével is megszerezte a halhatatlanságot! Mi pedig áldó emlékezettel ismételjük a költő sirását:

„Könyben uszik két szemünk pillája,
Valahányszor emlékezünk reája."

Harmath Domokos.

* * *

A legjobb, legszebb, legtökéletesebb nő, a legnagyobb magyar királyné: Erzsébet Ő Felsége nincs többé! Gyászos halálának körülményeiről havi folyóiratban szólani „post festa" lenne; azért csak azt mondjuk el, a mit a szomorú esemény alkalmából a hálás kegyelet Szamosújvárt cselekedett.

Alig hallottuk a lesujtó, megrendítő hírt, sokan kitűztek a gyászlobogót. Minden nap — a nagy temetés napján is — estve „Ave Maria"-kor fél óráig a templomok tornyaiban megbuzták a harangokat. Szept. 15-én (csütörtök) reggel 10 órakor gyász-ülést tartott a város. A nyilvános ülésen több olyan érdeklődőt is láttunk, kik nem tagjai a képviseletnek. Mindenki fekete ruhát öltött. Placsintár Dávid megnyitván az ülést, felszólította Szongott Kristófot — kit a két nappal az előtt tartott népes értekezlet kért volt fel arra, hogy a feledhetlen királyné felett tartson emlékbeszédet, — hogy mondja el beszédét. A gyülés a beszédet állva hallgatta végig. Beszéd után elnök-polgármester a következő inditványokat tette: 1) Szónok beszéde szó szerint iktattassék be a jegyzőkönyvbe. 2) Ő Felségéhez intéztessék részvét-irat. 3) A boldogult királyné felállitandó szobrára adjon a város 300 frtot és 4) A tanács egy évig gyászolja boldog emlékü királynéját, mely gyászának külsőleg azzal adjon kifejezést, hogy kiadványait fekete pecséttel látja el. Az inditványok egyhangú elfogadásával végét érte a szomorú ülés. A távozó szónokot nem egyketten gratulálták... A temetés napján (szept. 17) reggel 8 órakor a görög kath. püspöki kápolnában és 9¼ órakor az örmény kath. plebániai templomban tartottak segédletes

requiemet a jólelkű királyné lelki üdvéért. A püspöki kápolnában — a hely szűke miatt — a növendékpapságon kívül csak a különböző hivatalok és hatóságok voltak jelen. Papiu János nagyprepost celebrált (a püspök fent volt Bécsben a temetésen): mise alatt a növendékpapok énekeltek — szépen. A plebániai örmény kath. templomban Bárány Lukács esperes-plebános mondotta a segédletes misét. Mise alatt két éneket a polgári dalárda énekelt. Annyian voltak, hogy alig fértek el. Ennyi embert requiemen még nem láttunk. Ott volt a városi és a huszár-tiszti kar, a járásbíróság, szolgabíróság, fegyintézet, adóhivatal, a tanuló ifjúság, a tanári és tanítói kar, a csendőrség, huszárság, az ipartestületek saját — gyászfátyollal ellátott — lobogóik alatt... és a roppant néptömeg. Megható volt mise végén a „Sukhi némán" kezdetű gyászének, mit Fekete Miklós jóhangú kántor énekelt. A templom szentélyében csinos gyász-alkotmány (tumba) volt felállítva, mely körül százával égett a viaszgyertya. A korlát (cancellus) és mindkét felől az első pad fekete poszlóval volt bevonva. Mise után közvetlenül az állami főgymnasium tartott gyászünnepélyt a tornahelyiség nagytermében. Esztegár Gergely szólott az ifjúsághoz, szépen kidolgozott beszéde mély hatást gyakorolt. A huszárság szept. 20-án tartott requiemet az örmény kath. plebániai templomban... A piaczon a gyászfátyollal bevont lámpák több napon át nappal is égtek. A tanácsház homlokzata fekete poszlóval, gyászlobogókkal, virág- és fenyűkoszorúkkal szépen volt kidíszítve. A tanácsház és társalkodó-kör (casino) emeletén elhelyezett királynéarczképek estve meg voltak világítva. Ezeken kívül még néhány kirakatban is láttuk a boldogult királyné arczképét... Néhány tanuló kar-gyász-szalagot viselt... Az ev. ref. templomban szept. 25-én tartottak gyászünnepélyt.

A város részvét-irata, mely Osztián Kristóf főjegyző szép tollából került ki, következő:

Császári és apostoli királyi Felség!
Legkegyelmesebb Urunk!

Gyászba borult kebellel s fájdalomtól lesújtva jelenik meg Felséged legmagasabb Személye előtt Szamosújvár szabad királyi város közönsége, hogy kifejezést adjon mélyen érzett részvétének

a gyászeset fölött, mely Felségedet élete társaitól, legszeretettebb hitvesétől, hazánkat és nemzetünket rajongó szeretettel környezett őrzőangyalától, Erzsébet királynétól fosztotta meg.

A váratlan csapás lesújtó hatása Felségedre úgy, mint együttérző népeinek millióira annál megrendítőbb volt, mert századunknak sötét vadsággal elkövetett legundokabb gonoszsága Felségednek magasztos erényekben tündöklő élettársának áldott életét oltotta ki, — a királynéét, ki a jótékonyság oltáránál keresett enyhülést anyagi fájdalmára és kinek lépte nyomán áldás és vigasztalás kelt mindenütt.

Védangyalunknak megdicsőült lelke enyhet talál bizonyára Istenénél, — áldott nevét és nemes alakját szivében hiven megőrzi hazánk és nemzetünk mindörökké.

Fogadja Felséged Szamosújvár szabad királyi város közönségének alattvalói hódolattal párosult fájdalom-nyilvánitását és mélyen érzett részvétét az Ég változhatlan akaratából származó rettentő csapás fölött s leljen vigasztalást mérhetlen fájdalmára népeinek s az egész világnak részvétében s a hódoló szeretetben és ragaszkodásban, melylyel e súlyos megpróbáltatás napjaiban a hazának minden fia s köztük Szamosújvár szabad királyi város közönsége is viseltetik.

A legmélyebb alattvalói hüség és hódolattal maradtunk

Császári és apostoli királyi Felségednek Szamosújvárt 1898 évi szeptember hó 15-dik napján tartott közgyülésünkből legalázatosabb szolgái: Szamosújvár szabad kir. város közönsége: Placsintár Dávid polgármester, Osztián Kristóf főjegyző.

Egész hasábokat irtak tele a külföldi örmény lapok is a szomorú eseményről. Ha valaki összegyüjteni akarná mind azt, mit csak a hazai lapok ezen gyászos alkalommal irtak, kötetekkel telne ki. Városunkat képviselte a temetésen dr. Molnár Antal országgyülési képviselőnk, ki a Hofburgban pálmakoszorút tett a ravatalra...

A „Pesti Hirlap" a temetésről a többek között ezeket irja: Királyi férj, gyermekek, unokák és rokonok könnye öntözte meg utolsó útját. A földi lét nagy, hatalmas fejedelmek, nagy népek és országok küldöttei lehajtott fejjel szegélyezték a sötét ösvényt, a mely a megdicsőülés országa felé vezeti a jókat és igazakat. Két ország bérezei-romái fölött uszott a meghuzott harangok lompa mormolása, hogy az összhangból is halotti lepel szövődjék föléje és beborítsa a hit édes vigaszával az önmagával vivodó fájdalom tehetetlen vergődését. A mit a föld adhat valakinek, ime az ő áldott porainak meg van adva és leróva minden hüség és szeretet, a mivel földi részének tartozánk!

Sz. K.

Buzditás.

— Szirván. —

Gyakázzon bár hitáknak tömege,
Üldözzön téged nyomban, szüntelen:
Veled ha lesz igazság' fegyvere,
Előbb-utóbb tied a győzelem!...

Hadd szóljanak meg a rossz emberek,
És te reád csak szégyent hozzanak;
Legyen igazság' fegyvere veled,
Előbb-utóbb mind porba hullanak!...

Hazúg nyelvek hadd rágalmazzanak,
Szilárd elveknek megmarad becse:
A győzelemre nem számíthatnak,
Veled ha lesz igazság' fegyvere...

Zsarnok bilincse gyönge hatalom.
Elszántság ellen nincsen ereje;
Nem az öve, — tied az uralom,
Veled ha lesz igazság' fegyvere!...

Ha kell viselned tövis-koszorút,
Mit fejedre tesz ellenid' keze,
Büszkélkedj' vele, — s ne ismerd a bút,
Hisz nálad az igazság' fegyvere!

Majd születik egy újabb sarjadék,
Kihajt ártatlan véred' magzata;
Dicsőítend a jövő nemzedék,
S leszel hazádnak halhatatlana!...

Simay Gergely.

Az örmény kérdés.

— A franczia „Sárga könyv" diplomatiai okmányai alapján.*) —

I.

Az a terület, melynek Örményország a földrajzi elnevezése, hosszú idők óta viseli az idegen uralom igáját. A modern időkben soha nem is volt természetes határok közt élő állam. Keleti részei Perzsiához vannak

*) Le concert européen, par le comte Benedetti. (Revue des deux Mondes, 1898. Aug. 1.)

csatolva, Oroszország bekebelezte a kaukázi tartományaival határos területeket s a mi még a sultán fenhatósága alatt maradt, azt vegyesen lakják örmények és muzulmanok. De ha megszünt is tényleg a régi Örményország autonomiája, az örményeknek nemzeti szelleme túlélt minden feldarabolást és idegen hódításokat, még pedig különösen a vallásos hit segítségével, a mely szoros és fel nem bontható kapocs gyanánt tartotta és tartja össze a népnek különböző államok kötelékében élő elemeit.

Ez a szivós érzés, valahányszor a körülmények megengedték, felébresztette az örményeknek szunyadó, de soha ki nem aludt hazafias aspiratioit. Igy történt, hogy a berlini kongresszuson, lelkesen küzdve az ügyökért, kivivták egy záradéknak a békeegyezménybe való felvételét, a mely tetemesen javuló helyzetet biztositott számukra. Ez az első siker a nemzet tüzesebb lelkü fiait arra indította, hogy érdekeik védelmére szervezkedjenek. A mint Cambon konstantinápolyi franczia nagykövetnek a külügyministerium által közreadott hivatalos okmány-gyüjteményben, a „Sárga könyv"-ben (Livre Jaune) olvasható egyik sürgönye megjegyzi, Európában az 1885-ik év folyamán történik először említés örmény mozgalomról. A különböző európai államokban és Amerikában élő örmények közös cselekvésre egyesültek. Nemzeti bizottságok alakultak s Londonban rokonszenves fogadtatással találkozván ott telepedtek meg s élénk propagandát indítottak a hatalmon levő angol szabadelvü párt védőszárnyai alatt.

Ez a kisérlet nyugtalansággal töltötte el a sultánt és mohammedán alattvalóit. Nem is kellett több arra, hogy véres üldözés törjön ki. 1894 tavaszán egyszerre csak hire terjedt Kontantinápolyban, hogy a szasszuni kerület örmény helységeit török csapatok segítségével kifosztották, felgyujtották s lakósaikat lemészárolták a kurdok. A tényeket nem lehetett többé eltagadni. Nagy volt az izgatottság a Boporusnak sok ezer örmény lakta partjain. Az angol nagykövet kijelentette, hogy megbizottakat szándékozik a hely színére küldeni avval az utasitással, hogy nyomozzák ki a dolgok valódi állását. Abdul-Hamid sultán már-már ott látta az európai interventiot az angol nagykövet eme lépése

mögött. Nyugtalanság fogta el s tanácsot kért Cambon francziai nagykövettől.

„Azt válaszoltam neki, olvassuk az utóbbinak nov. 14-i jegyzékében.*) hogy kétségkívül reformokat kell életbe léptetni Örményország igazgatásában, hogy helyre kell állítania a tekintélyét s meg kell torolni a gonosz tetteket; hogy azonban nincs mit tartania az angol ügynökök nyomozásától, ha ő maga sietve hasonló megbízatással kiküldeni valamely tekintélyes férfiút, a ki elég bizalmat élvez s elég hatalommal rendelkezik arra, hogy a bűnösöket megbüntesse s a dolgok előbbeni rendjét visszaállítsa."

A szultán hajlott erre a tanácsra s meghagyta, hogy bizottság menjen késedelem nélkül az események színhelyére. Ámde Abdul-Hamid félénk természete nem kevésbbé rettegett a musulman hivők felháborodásától, mint Európa haragjától s a török hivatalos lapok csakhamar ekként határozta meg az ottomán biztosok kiküldetésének tárgyát: „Elutaznak Bitlis tartományba, hogy nyomozást indítsanak meg azon bűnös cselekedetek tárgyában, melyeket örmény rablók egyes helységek kirablása és elpusztítása által elkövettek."**) Annyi volt ez, mint a szerepek teljes felcserélése, mint az áldozatok megbélyegzése a gyilkosok erőszakoskodásaival.***)

Az igazságszolgáltatásnak ez a különös módja élénk ellenmondással találkozott a diplomáczia konstantinápolyi

*) Livre Jaune, 17-ik lap.

**) Livre Jaune, 17-ik lap.

***) Meyrier, a diarbekiri francziai alkonsul ezt a jelentést tette a szassuni eseményekről: „Az örményeket minden oldalról körülvették a hegyeket ellepő katonák és könyörtelenül lemészárolták. Közülök nagyon kevesen menekülhettek; 1500 halottról beszélnek... Lekaszabolván ezeket a szerencsétleneket, a kurdok és a katonák megrohanták a hegység tövében fekvő helységeket s felprédálták és felégették azokat. Azt mondják, hogy mindenféle kegyetlenséget elkövettek a keresztény lakosságon, leöldösték az öregeket és gyermekeket, elhurczolták a leányokat. Mintegy 7500 egyén veszett el, 30 helység leégett, 400 nőt elhurczoltak. Az utóbbiak közül kétszázan megkísérlették azt, hogy vízbe öljék magukat s ekként meneküljenek a becstelenségtől." Sárga könyv, 16 lap.

tagjainál. Francziа-, Angol- és Oroszország nagykövetei jelezték is ennek gyülöletes jellegét a porta, sőt közvetlenül a sultán előtt is. Megnyugtatásukra felajánlották nekik, hogy képviselőket küldjenek a nyomozó bizottságba. Az ajánlatot elfogadták s a három nagyhatalom kormányainak meghatalmazása alapján kijelölték s azonos utasításokkal látták el a küldöttjeiket.

A bizottság akként intézte a dolgát, hogy a három nagykövet, a kiket ügynökeik pontosan tájékoztattak, kénytelen volt erélyes előterjesztésekkel élni. A török biztosak részrehajlásának és rosszhiszeműségének jellemzésére elég legyen idéznünk néhány sort abból a sürgönyből, melyet Cambon a franczia kormányhoz 1895 május 2-án, tehát a vizsgáló bizottság működésének megkezdése után több hónappal intézett: „Teljes egyértelműséggel azt állítják (t. i. a három nagykövet ügynökei), s több példával is bizonyítják, hogy a helyi hatóságok folytonos nyomást gyakorolnak a vizsgálatra; a szomszéd vidékekről érkezett tanúkat, a mint Musba értek, rendőrök felügyelete alá helyezik, a kik elszállásolják, élelmezik őket s utasítva vannak arra, hogy a vallomásaikat sugalmazzák. Néhányan közülök a rendőrség kezei közt töltött egyetlen éjszaka után visszavonták vallomásaikat: a többit, a kik ragaszkodtak állításaikhoz, nyomban letartóztatták. Többeket, a kik készeknek nyilatkoztak tanúskodásra, visszatartottak a községükbeli hatóságok s daczára azoknak, a miket a sultán előttünk ismételve kijelentett, a vizsgálat szabadsága jóformán semmi."

A dolgok ezen állapotában csak egy mód volt a kurdok és a török sereg terhére rótt tényeknek a constatálására. Ehhez nyultak a nagykövetek, követelvén, hogy a biztosok a követségi megbizottak kíséretében jelenjenek meg a hely szinén, a hol, a sírok csendjében, szabadabb nyilatkozatokat fognak hallani, mint a Musban kihallgatott tanúktól. Eme helyi vizsgálat után Cambon azt jelenthette kormányának,*) hogy „a helységek elpusztítása s felgyujtása nem kétséges többé; a lakósság lemészárlásáról világosan tanús-

*) Livre Jaune, 60-ik lap.

kodnak a csontok és a megcsonkított hullák, a melyeket oft látni még a géliguzáni árkokban."

A biztosokat s a nagykövetek meghatalmazottjait visszahívták Konstantinápolyba. A munkájuk, melyet a porta rosszakarata mindunalan feltartóztatott és késleltetett, 1894 decemberhavától 1895 augusztusig, tehát félévnél hosszabb ideig tartott. Nem volt más eredménye, mint az, hogy biztosította a vétkesek büntetlenségét a nélkül, hogy bárminő elégtétel szerzett volna az áldozatoknak. A bizottság legelső üléseitől kezdve nyilvánvaló volt, hogy az örmények által szenvedett sérelmek megtorlás nélkül maradnak, s hogy sürgős feladat legalább jobb jövendőt biztosítani számukra, ha már nem lehet orvosolni a multat.

A három nagyhatalom kormánya feladatának ismerte tehát mindenek előtt a gondoskodást oly üdvös reformok életbeléptetéséről és alkalmazásáról, a melyek alkalmasak lehetnek hasonló gyászos catastrophák megelőzésére. Nem csupán joguk, de elévülhetlen kötelességük is volt ez. Rájuk ruházta ezt a jogot és kötelességet maga a porta főbb rendbeli nemzetközi egyezményben a század közepe óta a berlini kongresszusig. A legutóbbi alkalommal kötelezte magát további késedelem nélkül való megvalósítására, úgymond a berlini békeokmány hatvanmegyedik czikkelye, mindazon reformoknak, melyeket az örmények által lakott tartományok helyi szükségletei megkívánnak s biztonságuk garantirozására a kurdok és cserkeszek ellen. Azt is magára vállalta, hogy rendszabályait időnként tudomására hozza a hatalmaknak, hogy azok alkalmazását ellenőrizhessék.

Tizennyolcz év telt el azóta, hogy ezeket a záradékokat szentesítette a hatalmak egyértelmű hozzájárulása. S a török kormány egyetlen egy pontját sem tartotta meg az elvállalt kötelezettségeknek, sőt a magatartásával egyenesen provokálta a szászszuni vérengzéseket.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Tiflistől Ecsmiadzinig.

Georgia egyik fejedelme vadászat közben egy halom lábánál párákat lát felemelkedni: közelebb megy és természetes, meleg forrásra bukkant. A fejedelem itt várost épittetett, melynek Tiflis nevet ad; különben ez az összetett szó „Tiflis" a georgiai nyelvben „meleg viz"-et jelent. Van a városnak néhány széles úlczája, piacza, nyilvános kertje. A Kur folyó két részre osszza a várost; ennek jobbpartján, a város közepén emelkedik az örmények zárda-temploma, mely kőfallal van megvédve a folyó kiöntései ellen. E templom pilvarában van eltemetve Der-Gihugászov Árság nevü örmény hadvezér. Ezenkivül az örmények az Isten dicsőségére még más 20 templomot emeltek. Van itt szép museum is.

Habár Tiflis Georgia fővárosa, mégis e városban legtöbb az örmény (40.000); ezek után jönek a georgiaiak, törökök, oroszok, németek és más kaukazusi népek... A kereskedelem és ipar főleg az örmények kezében van. Sokban különbözik az örmény a georgiaitól; egy különbségről itt is teszek említést. Az örmény könnyen elhagyja nyelvét és beszéli a helyi nyelvet; de megtartja erősen egyházi szokásait. A georgiai vallását hagyja el könnyen és nyelvét tartja meg úgy, hogy az örmények közt az egyház képezi a nemzeti kapcsot, a georgiaiak közt ellenben a nyelv. Az örmények egyházi iskoláját, mely az alapitó nevét viseli, V. Nerszesz katholikosz épittette; ezen tanintézetnek, melyben 30 tanár tanit, évi jövedelme 60.000 rubel. Tiflis az orosz-örmények értelmiségének központja.

De folytassuk utunkat Ecsmiádzin és Mászisz (Ararát) sziveink központja — felé. A vasút három óra alatt Ághószdáfá állomásig vitt; itt leszálltam. A vonat Báku felé ment, én pedig postakocsira ültem. E kocsik sebesen haladnak, óránként 12 kilométernyi (10 verszt) útat tesznek úgy, hogy ha megszakitás nélkül akar az ember utazni, Ághószdáfától 22—24 óra alatt bemehet Erivánba.

Mögöttünk hagytuk Georgiát és a Kukár-ok földjén Gházách új városhoz közeledünk. Benne és környékén

rablók lanyáznak. E városban csak 500 ember lakik, kik közül 300 a börtönben sinylődik.

Éjszaka haladtunk át a Tiflzsán völgyén. Lassan-lassan följebb megyünk, reggel már 8000 lábnyi magasságban vagyunk a tenger színe fölött. Ill szép látvány tárul az utazó elött: a Szévan-tó, mely hegyekkel van környezve: e hegyek némelyikén okt. 2-án már hó volt. A Szévan-tó Örményország három nagy tava (Ván-, Khápodán- és Szévan-tó) közül a legkisebb: mélysége 500 láb, vize kellemes, melyben sok ízletes hal tenyészik: a tó nyugati oldalán van a „Szévan"-sziget. A tavon két hajócska áll az utazók és szerzetesek szolgálatára. Körülötte itt-ott örmény falvak: Máhágáni, Háji és a t.

Szekerünk Eriván felé halad. Messziről látszik az ‚ázád' (nemes, szabad) Mászisz fehér teteje; jobbról az Árákádz hófedte négy csúcsa, balról Áráh szép halma. Kocsink Eriván utczáin robog.

Orosz-Örményország egyetlen egy kerületében nincs annyi örmény, mint az eriváni kerületben (320.000 örmény). E kerület fővárosában: Erivánban 18.000 örmény és 13.000 kurd lakik. Ha itt néhány hétig nem esik eső, a por fullasztó. Igen sok és jó dinnye, görögdinnye, szőlő és baraczk terem Erivánban. Mióta a transkaspi vasút megnyílt, mely nagy mennyiségben szállítja a bucharai gyapotot Moszkvába, Eriván gazdasági helyzete hanyatlóban van: mert nem nyujtották ki az Orosz-Örményországban Kándzág mellett elhaladó vasútat: azért Eriván terményei: a gyapot, rizskása, bor és a t. az ut nehézségei miatt nem versenyezhetnek Buchára termékeivel. Igen szép kilátást nyujtanak e városnak a körülötte elterülő kertek és szőlők. Mellette folg a Hérászlán. A hidon, mely a folyón épült, megy keresztül az, ki Ecsmiádzint akarja meglátogatni. Eriántól 15 kilométernyire már látszik az ecsmiádzini főegyház pirosra festett kupolája, mely sürü fák közül emelkedik ki. Végre bemegy az ütas Vágársábád falu (régen az ország fővárosa volt) főutczájába, melynek egyik végén, szemben az utczával, épült a Györgyféle akadémia. Ettől kissé balra haladva a zárdához jutunk. Bemegyünk.

Négyszögű épület: a három oldal egy emeletes épületekből áll: ezek a szerzetesek szobái. A nyugati oldalon laknak a püspökök: itt van a katholikosz lakosztálya is. A zárda-épület közepén emelkedik a főegyház. tizenhat század pora födi. A templom mögött van az az új. György katholikosz által épített és a templomhoz kapcsolódó épület, mely most museumul szolgál. A főegyházat Világosító-Szt-Gergely idejében Tiridáles király építette. Sok boldog napot, de annál több nyomort látott e templom. Hányszor támadták meg e zárdát és templomot az arabok, perzsák és törökök és üzték el a szerzeteseket és a katholikoszt. S a templomban a „Leszállás" helyén, a hol most „miharoh" szentelnek, a perzsa chánok lovait kötötték. Volt idő, midőn egy jószívű perzsa chán a Khászách folyót vezette be a templomba és a zárdába, hogy ennek hullámai mossák el a lovak és más állatok után összegyült piszkot... De azért azt Isten ismét visszaadta: az örmények reményét, vigasztalását az örményeknek.

A szentegyház nem nagyon téres. 500 személynél többet nem fogadhat be: benn a közepen kupolás külön kápolna van, mely épen a „Leszállás" helyén épült. A főegyház egészen örmény stylben van építve és hasonlít más örmény zárdák templomaihoz: ellenben a később odatoldott torony kőfaragványaival együtt épen olyan, mint az Aghthámár-i épület stylje. A zárda déli oldalán van a nagy refectorium: itt étkeznek az akadémia növendékei és a szerzetesek. Van éven át néhány ünnepélyes nap, midőn a „katholikosz" is lejön ebbe a refectoriumba és külön asztal mellett ő is a szerzetesi ebédből eszik. Nem messze a refectoriumtól terül el az az épület, hová a zarándokot szállásolják el. A katholikosz laka, mely előtt szép kert terül: külön ajtóval közlekedik. A katholikosznak igen szép, nagy fogadó-terme van: e terem homlokfalán látható a katholikosz képe, alatta van a trón. Itt fogadja a katholikosz különösen azokat a látogatókat, kik távolfekvő világrészekből jönek. A katholikosz lakosztályában van a synodus gyülésterme is.

A zárdaépületektől délre terül el egy mesterséges tó, melynek szélessége 100 méter, hossza pedig kétszer annyi.

Ásdárágéczhi Nerszesz nevü katholikosz ásatta e tavat; vize az erdő öntözésére szolgál, kipárolgásai pedig a levegőt tisztítják. A zárda keleti oldalán van az akadémia épülete, mit külön kert környez. Az akadémiát György katholikosz épittette; van benne nyomda és betüöntöde. Az akadémia tanterve sokban hasonlit a felsőbb lyceumok tantervéhez. Tanfolyama 9 évig tart. A három első osztály képezi a tanfolyam előkészitő részét. A legmagasabb három osztály neve: auditorium (аудиторіи) leszárán) ezekben az osztályokban a növendékek főleg theologiával és neveléstannal foglalkoznak. A növendékek benlakók, kik mind ingyen ellátásban részesülnek. Bevesznek e tanintézet növendékei közé a világ bármely részében lakó örmény ifjút. A teljes tanfolyam befejezése után némelyik belép a szerzetesek sorába, a nagyobb rész a vidéken tanitói állást foglal el; a kitünőek a maguk vagy a zárda költségén európai egyetemekre küldetnek, hol csak választott szaktárgyaikkal foglalkoznak. 1890-ben az akadémiának 117 növendéke volt. A zárda évi kiadása 75,000 rubel (122.250 frt). Van szép régiségtára.

A könyvtár, mely más örmény könyvtárakkal összehasonlitva, leggazdagabbnak mondható, — a katholikosz lakosztályában van elhelyezve. Van külön olvasó-terme. E ritka könyvtárban több mint 3500 pergament örmény kéziratot találunk; ezek közt van sok olyan, melyek a régi századokban irattak; de azért mind a pergament, mind az irás igen tiszta. Van itt egy evangeliumos könyv, mely a IX-ik században iratott; elefánt-tábláit azonban a szakértők, az azokra vésett képekből itélve, a II-dik századból valóknak tartják. Egy európai archeologus csak a két táblaért igért 60,000 rubelt (majdnem 100,000 frt).. és nem adták oda. A könyvtár évenként 100—200 darab kézirattal is gyarapodik, mikel különböző helyekről küldenek a zárdának ajándékban.

Eredeti örményből **Szongott Kristóf.**

Egy kis távoli hírhozó.

Egy kis pihegő madárka,
Kertünkben egy fára szálla:
Éneklé hogy hogyan vártak,
Mind, a régi játszótársak.

Kérdeztem: hogy hogyan vannak,
S mikor felvirradt a nagy nap,
Nem mentem a találkára,
Akadt vagy egy a ki bánta?...

— Akadt, akadt, csicseregte,
Hogy megállt a lepke, fecske,
S azután is kérdé szépen,
— Daloljon még egyet nékem?...

Majd ha a bánat eltemet,
Dalolj akkor sirom felett,
Ringasd el a szivem lágyan,
Hogy odalent már ne fájjon.

Sallak Róza.

SZAMOSÚJVÁR VÁROS

MONOGRÁFIÁJA.

Irta: SZONDY DEZSŐ KRISTÓF.

A munka felosztása.

E munkát a következő hat szakaszra osztom:

A) A római castrum. B) A vár. C) Gerla falu. D) Az örmények vázlatos története. E) A beköltözés és a két Apaffi. F) Szamosújvár történetének megalakulásától napjainkig.

A) SZAKASZ.

A római castrum.

Mivel biztosan megállapítani nem lehet, hogy ezen a területen, hol most Szamosújvár városa és határa terjeszkedik, az ó-korban a rómaiakon kívül laktak-e más

népek is, — az ingatag vélemények felsorolása helyett, egyenesen átmegyek a római castrumra.

A tudósok sokáig abban a véleményben voltak, hogy a „Napoca" név — miről a Peutinger-féle földabrosz lesz említést — Szamosújvárra vonatkozik. De „Mommsen Tivadar, a Kolozsvárt talált és Napoca nevet viselő feliratok alapján a kérdést Kolozsvár javára döntötte el."

A tudós Ornstein József nyug. őrnagy azt mondja, hogy a mi castrumunk Congri nevet viselt. E névre vonatkozólag az „Archeologiai Értesítő" XVII. köt. 5. füzetében idézett író így szól: „Azon helynek, melyen a rómaiak a hal-dús Mezőséggel először érintkezésbe jöttek, egy állaluk nagyon kedvelt angolna-féle hal után történt elnevezése helyirati tekintetben nem kicsinylendő. V. ö. a franczia ‚haltanyá'-t is jelentő ‚congre' szót.

Többen írtak ezen castrumról és ásatásokat is eszközöltek ennek területén; de mindnyájokat messze túlszárnyalta a mi derék őrnagyunk. Azok összesen nem tudtak annyi eredményt felmutatni, mint milyen fényes siker koszorúzta Ornstein őrnagy költséget nem kímélő megbecsülhetlen fáradságát, ki castrumunkról a többek között ezeket mondja: „A szamosújvári római castrum, mely a nagyberek, a malom-árka és a Kolozsvár felé vezető országút között terül el, az itt talált számos és A II. P (Ala secunda Pannoniorum) bélyeggel ellátott burkolattégla tanuskodása szerint valószínű, hogy lovas-osztály állása volt, melynek köanyagát a Martinuzzi-féle vár, a város-alapító örmények házaik, főtemplomuk, sőt talán a Karátsonyi-szegényház felépítésénél használták fel. Volt itt fürdő is, mit kétségtelenné tesznek az itt talált melegvezető csövek, faszénmaradványok és a tűzhelypadozat, mely tégla- kavics- és mészből álló kőkeménységű vakolat. A castrum elpusztult házainak nyomai is láthatók.[1])

[1]) L. „Szamosújvár, a magyar-örmény metropolisz irásban és képekben" czimü munkám 7. lapját.

B) SZAKASZ.

1. Fejezet. A vár története.

A szamosújvári vár 1291-ben Gerlahida nevet visel (Árp. új okmánytár V. 20). A XIII. század második felében építették hídját és emelkedett vámhelylyé. A XVI. század közepéig neve állandóan csak Gerla: 1410-ben szántói Laczk (Laczkó, Laczkfi) Jakab, a volt erdélyi vajda e várban lakott (Erd. Főkorm. L. I. fasc. 22 B).

1456-ban a Laczkfiak kihallával a Bánffiaké lett; de mint per alatt levő birtokot Mátyás király, Erdély alkormányzójának: Vingárdi Geréb Jánosnak adományozza Gerla várát.

1463-ban ismét az előbbi tulajdonosok kezébe kerül (Db. 26893 és 27908). A Bánffiak Mátyás király ellen pártot ütvén, javaikat elveszítették és így Gerla vára is a király adománya folytán a váradi püspökség tulajdonába ment át 1467-ben (Db. 27917).

1540-ben épül, azért Újvár nevet nyer; az „új" jelző különböztette meg a régi Gerlahida (= Gerla) várától, melynek helyén épült. És mivel e vár közvetlenül a Szamos mellett terül el: Szamos-Újvár nevet kapott. De az „új" jelző megkülönböztette egyszersmind a Szamosújvártól éjszakra (a mai Bálványosváralja helyén feküdt régibb) Bálványosvár-tól is, miért 1540-ben Bálványos-Újvár-nak is nevezik („Novum castrum Bálványos vocatum." Szilágyi Sándor, Erd. Országgyűl. Eml. I. 41). 1542-ben Wj-Bálványos (Km. neord. D. 16). 1553-ban: Wjvár (Urb. et Conscript. fasc. 87 no. 29).

1540-ben Martinuzzi György kir. kincstartó birtokában van a vár, kinek nevéről Martinuzzi-várnak is nevezetik.

1542-ben Szamosújvár várnagyai (ebben az évben két várnagya volt a várnak) Fráter György (= Martinuzzi) nevében Víz-Szt-György birtokosaitól egy rétet vesznek és azt a várhoz csatolják. (Km. mor. D. 16).

1543-ban Szamosújvár ura: Fráter György ezt a várt úgy tekinti, mint a váradi püspökség tartozékát. (Fő km. gróf E... 158).

1552-ben I. Ferdinánd király Szamosújvár várát összes jövedelmeivel együtt Báthori András erdélyi vajdának adományozza székhelyül oly feltétel alatt, hogy gondoskodjék a vár védelméről. (Katona, Historia regn. hung. XII. 183).

Báthori András kivonulása után (1553), Szamosújvár kapitánya: Dobó István részére a vár összes tartozékai összeiratnak; ebből az összeírásból kitünik, hogy a tartozékokra kivetett szt-mártonnapi censusból évente 356 frt folyt be.

1556-ban Dobó István Szamosújvárt, mely eddig Ferdinánd pártján volt, nagy ostrom után feladván, azt, a kolozsvári országgyülés összes tartozékaival együtt Isabella királynőnek adta hozományul. (Erd. országgyül. Eml. II. 5. 59.)

1590-ben Báthori Zsigmond a szamosújvári vár tartományában levő összes gyalog- puskások részére, mivel a vár kapitányai által terhes őrállásokra, birságok fizetésére szoríttattak, a következő határozatokat hozta:

A gyalog- puskások sem a kapitányok, sem a belsőszolnokmegyei hatóság alá nem tartoznak; hanem egyedül a fejedelem és századosai (a századosok a puskások közvetlen főnökei) alá rendelteinek, kiknek mindenben engedelmeskedni tartoznak, veszély idejében azonban az újvári kapitány felszólítására tartoznak bevonulni a várba... (Km. Lib. Sig. Báthori 89).

1590-ben ilyen gyalog- puskás volt Rettegen 13, Bálványosváralján 12, Ordöngös-Füzesen 11, Magyar-Láposon 10, Ormányban 10, Szamosújvár-Németiben 9, Kérőben 8, Szásznyíresen 5, Domokoson 4, Szépkenyerű-Szt-Mártonban 3, Mikolán 2, Kudubán és Pénteken 1—1. Összesen 91 gyalogpuskás.

A Mihály vajda- és Bástaféle zavaros időkben Szamosújvár és uradalma óriási veszteségeket szenvedett.

Ennek a veszteségnek hű képét nyujtja azon összeírás, a melyet 1603-ban (Urb. et conscript. fasc. 65 nr. 87.) Básta bizlosai: Rettinger és Stenzel az egész uradalomról készitettek. Az uradalom hat részre oszlott. A láposi vidékhez 20 falu tartozott. A rettegi vidékben 15 falu volt. A kentelki vidék 6 falut foglalt magában. A bál-

ványosváraljai vidék 16 falut számlált. A nikolai járás 10 faluból állott. Szamosújvár-Némelihez 8 falu tartozott. Összesen az egész uradalom 74 falujában a bizlosok összeszámláltak 10 nemest, 586 jobbágyot, 33 lovat, 151 ökröt, 90 tehenet, 1191 juhot, 6 disznót, 1783 asztag gabonát és 103 asztag zabot.

Az 1607-ben készült leltár (inventarium) Szamosújvár várát a következőkben írja le: A külső kapún van egy hosszú láncz s két kötél, a melyek az emelesőt huzzák fel. (Valószínű, hogy a régi Gerlahida várába is hidon mentek be, innen nevének [hida] második része). E kapú felett egy kéményezés ház van; padlásán négy fogason 32 szakállas ágyú.

A külső kapún belől, a kerítés mellett két rendben apró házak vannak, közbe egy nagy konyhával, leginkább darabantok számára.

Ezután jön a belső vár; ebben az alsó rendben van egymásután öt kéményezés ház; ezután a porház jön (itt tartották a puskaport?). Más rendben van a kulcsár háza, a patlantyúsház, egy sütőház. Ezzel átellenben egy bástya.

A felső rendben, a belső kapú felett két ház nyílik egymásba, melleltök két szenesház, ezek mellett a „nagy palota:" benne kemenczе, egy asztal, egy pohárszék, egy hosszú pad, padszék, ablaka papirossal boritva. E mellett van egy udvarló öreg palota. Ezután még vagy öt kéményezés ház. Bástyái a következők: földbástya; ezenkivül van egy álgyúszín, egy fegyverház, egy kis kápolna és egy kis harang. (Gyulafeh. Cens. Extrac. E. E. 12).

1609-ben a fejedelem az országgyűlés beleegyezésével Kendi Istvánnak adományozta a szamosújvári uradalmat (Az 1609. évi kolozsvári országgy. 26 art.)

1612-ben Báthori Gábor az e várhoz tartozó összes gyalogpuskásokat (=darabantok) megerősíti azokban a szabadságaikban, mikel 1590-ben kaptak.

Az 1622-ben eszközölt összeirás szerint (Gyulafeh. cen. A. 100) a vár tisztikara állott: a kapitány-, udvarbíró-, várnagy-, alvárnagy-, számtartó-, kulcsár- és ügyészből. A szolgarendhez tartozott: 1 szakács, 2 majoros-asszony, 2 tehénpásztor, 2 disznópásztor, 10 béres, 1 ménespásztor, 2 kertész, juhpásztor, sülő, pallér, 2 vinczellér, 1 lovász,

1 majorbiró, 4 kádár, 1 tizedes, 1 dobos, 1 tömlöcztartó, 1 szén-osztó, vetők; a pattantyússal együtt van a várban 30 darabant.

1654-ben (Km. Lepubus) történt összeirás szerint a várhoz tartozó szabad darabantok nyolcz tizedből álloltak, egy-egy tizedes vezérlete alatt, melyekből az első két tized Bálványos-Váraljáu, a harmadik Ördöngös-Füzesen, a negyedik Szépkenyerü-Szt-Mártonban, az ötödik Szamosújvár-Németiben, a hatodik Ormányban, a hetedik Dengelegen és a nyolczadik Domokosfalván állomásozott; ezeken kívül még volt egy tized zsoldos darabant, a kik havi zsoldban részesültek.

Az 1701. évi összeirás szerint (E. T. L. XII. $\frac{1}{2}$ fasc. 1 a) a szamosújvári uradalomhoz tartozott 157 jobbágy, 36 czigány. Az uradalom összes értékét 50,988 frtra becsülték. — Mivel az uradalom alig hozta be a kezelési költségeket, már rég óta gondoskodtak eladásáról.

Az 1705 nov. 11-én történt zsibói nagy csatavesztés után, Rákoczy podgyászát Szurdukról felvevén, Szamosújvárnak indult, hogy az itteni erősséget igénybe vegye... Estére Szamosújvárra ért, de a vár tarthaló nem levén, másnap Bethlen várába vonult; néhány napot ott mulatván, mintegy tizenkétezerre menő, többnyire családostól bujdosó erdélyitől kisérletve Kővárou át ecsedi várába vonult. (Kővári L. Erdély történelme 6 kötet 71 és 72 lap).

1717-ben III. Károly király a szamosújvári uradalmat — a vár kivételével, mely a kincstár birtokában maradt — a görög szertartású egyesült oláh püspökség alapitására adományozza. (Vár. lev.)

1736-ban a szamosújvári örmények a szamosújvári uradalmat, a vár alatt levő „Kandia“ helylyel, az ott levő darabantokkal, puskásokkal, falvakkal és birtokrészekkel együtt 90 esztendőre (1828-ig) 100,000 forintért zálogba veszik. A vár továbbra is a kincstár birtokában maradt. A görög kath. püspökség pedig áttétetett Fogarasra, a honnan később átment Balázsfalvára.

A vármüvek igazgatója 1734-ben Blössing mérnökőt Szamosújvárra küldi, hogy a várt kerítéssel lássa el: az árkot — hol a mostani kert és a belső épületek terülnek

— az örmények ásatták saját költségükön, hogy szükség esetén abba vezethessék be a Szamost. („Nulla tenus dubito, quin illam fossam aquam ex fluvio Szamos in fossam Arcis tempore necessitatis deducentem suis sumptibus effodi curaverint, qui fola illa externa circumvallatio tempore invasionis pro defensione civitatis Armenopolitanae destinata manebit." Albae Carolinae 13 junii 1734. P. Weiss Vice-Colonellus et fortificationum in Transilvania Director).

Mire apáink: Habár a városnak roppant kiadásai vannak — a dominium zálogba vétele — mégis hajlandó az árkot kiásatni azon feltétel alatt, ha a munka befejezése után az állam a városnak tett kiadásait visszatéríti. Megígérték. Azért 1736-ban kezdetét vette a munkálat; de 1738-ban egyéb kiadások annyira igénybe vették a város pénz-erejét, hogy az árokra alig jutott. Most a munka befejezését siettető Plezger kapitány, ki a vármüvek igazgatója volt, Károlyfehérvárt 1738 jún. 8-án kelt és „communitas"-unkhoz intézett iratában azt mondja, hogy ha a város be nem fejezi az elkezdett munkát, erővel fogják öt arra kényszeríteni. („Pergratum foret Serenissimo Principi de Lobkovich Generali Commandanti, si inclyta communitas Armenopolitana laborem istum jam inceptum ad finem perduceret... Si difficultare ansi forte fuerit, profecto assecurare possum, quod Serenissimus Princeps inclytam Communitatem Armenopolitanam vi coacturus fuerit.") A katonai hatóság által itt használt „pergratum" szó is, melynek értelme: „igen kedves dolog, nagy szivesség" (L. Josephi Márton. Lexicon trilingve latino-hungarico-germanicum. 550 lap) tanúsítja azt, hogy nem városi, hanem országos érdek tette szükségessé az árok kiásatását. És mégis köszönet helyett azért, hogy előlegeztük a kiadás költségeit, — még fenyegetődztek! Apáink ennek daczára, — nem lelkesedésből, hanem hazafiságból befejezték a munkát. Blössing mérnök a városnak adott nyugtában ezt mondja: A viz-árkot az örmény urak ásatták saját költségükön. („Den Canal haben die H. Armenier auf ihre besondere Kosten ausgraben lassen.") Ez az árok 2908 frtba került. A kiállított hivatalos nyugta így szól: „Specificatio: Was und wieviel die Szämosujvärer

Armenische Communität intra Spatium trium Annor. als 1736/7 u. 1738 aus eigenem dargestreckten (kölesönzött, kölesön-adott) Spesen auf auszer und innenhalb des allhiesig Kajser. Praesidij (vár) ausgegeben: 2908 Sage Zwei Tausendneun Hundert acht Gulden Hungar. dann neun pfenig. Szamosújvár 7. Jún. 1739.

Midőn aztán 1739. márcz. 16-án a város ezen kiadásának visszatérítéséért folyamodott, báró Schmidlin Ferencz a kamarai legfőbb igazgató Küküllővárról ezt a választ írta: A visszafizetésről említést se tegyenek; hisz azért tették a mondott kiadást, hogy háború esetén legyen hová húzódniok családjaikkal és vagyonukkal együtt. „Praefatam pecuniae summam eo fine, intuitu et conditione ultro in supramemoratam arcis et fortalitii reparationem expenderit, ut, pro suis familiis et facultatibus tuendis, tempore hostilis, seu violentae invasionis tutum ibidem receptaculum haberent, nec ullam de bonificatione sumptuum mentionem fecerint. Franciscus B. de Schmidlin." Így ültettünk el jogos követelésünktől! Az említett menedékhely („receptaculum") csak ürügy, álokoskodás. Mert mi az árkot nem azért ásattuk, hogy nekünk viszonzásul menedékhelyet — a mit különben soha sem vettünk igénybe — adjanak. A menedékjogot 23 évvel azelőtt már megszereztük volt. Ugyanis főbirának („judex Jacobus Christophorus [Jakabffy Kristóf] cum suis in oppido Armeno existentibus") 1716-ban kéri Stainville kormányzót, hogy háború vagy zürzavar esetében engedje meg nekik, hogy gyermekeikkel és vagyonukkal a szamosújvári várba húzódhassanak. Mire a kormányzó Dévától „meghagyja a vár commandásának, hogy szükség esetében adjon menedéket az örményeknek diplomájuk értelmében, hogy oda húzódhassanak feleségeikkel, gyermekeikkel és vagyonukkal."

1736-ban III. Károly az itteni örményeknek az egész szamosújvári uradalmat, a vár alatt levő Kandia városrésszel és az ott lakó puskásokkal és darabantokkal együtt 90 esztendőre, tehát 1828-ig 100.000 frtért zálogba adta; mivel ezek megunván a görög egyesült püspök jármát, az uradalomért a beés-árnál sokkal többet ígértek. (Erd. L. R. VIII. 598.)

A főhadparancsnok: Lobkovicz herczeg 1740. febr. 10-én Nagy-Szebenből ezeket irja a tanácsnak: Tudva van, hogy az erdélyi örményeket katonai védelem alatt vannak; azért szükséges, hogy az ottan levő vár parancsnokával a nagyobb dolgokban, különösen abban, mi a communitas fenmaradását és az egészségügyet illeti (azokban a napokban éppen ragályos betegség pusztitott falaink közt), egyetértésben legyenek és vele levelezést folytassanak. („Prudentes ac circumspecti Domini. Constat Dominus Vest. nationem Armenam in Transilvaniam existentem sub protectione militari esse...").

A „Hosszú-fogadó" régi faépületét lerontják és a vár anyagából köből épitik oly feltétellel azonban, hogy ha az, azon a helyen, hadászati szempontból alkalmatlan lenne, a katonai hatóság azt minden kártérités nélkül leronthassa. (Vár. lev. 1776 év. L. a város történetét.)

1785-ben sok katonát szállásolnak el a várba.

A vár eladóban van. A kolozsvári, dévai és szamosújvári várt el akarják adni: de vevő nem jelentkezett. Azért a kormányszék egyetértve a katonai parancsnoksággal megkisérti a haszonbérbeadást. Az árenda feltételei közzé is tétettek. (Vár. lev. 1785 130 sz.)

Báró Seeberg, a vár parancsnoka 1786-ban arra kéri a tanácsot, hogy ne engedje meg, hogy a vár sánczai közötti marhák, melyek csak kárt csinálnak, járjanak... „Úgy is nemsokára foglyokat fognak ide hozni."

1787. jún. 15-én hozták az első fogoly-szállitmányt a várba.

1787. decz. 9-én tartott városi közgyülésen az elnök: gróf Teleki Ádám, Belső-Szolnokmegye főispánja ezt indítványozza: Örök emlékeül annak, hogy Ő Felsége városunkat a szabad kir. városok sorába emelte, a várban „posztógyár" állittassék. („Favente vere venturo, duos Fullones esse accersendos, qui possibilitatem erectionis hujus fabricae tum ex facilitate procurationis vellerum, tum ex ductione et rotatilitate vellerum per captivos instruendos in numerum servanda, tum denique ex situatione loci et aquarum emetiri possit, quorum tandem consilio fore acquiescendum.")

1790-ben Pekri László a vár főgondviselője. Ez a várhoz olyan helyeket csatolt, melyek a városé voltak; azért támadt közte és a város között egyenetlenség. (Vár. lev. 1790—157 sz.)

Pekri László helyébe 1797-ben Máriaffi József neveztetett ki a vár „inspectorává." Az átadással Gorovej Kristóf bizatott meg. (Vár. lev. 1797—14 sz.)

Dolgozóház a várban. „A felséges Udvarnak az levén szentséges akarattya, hogy az szamosujvári várba, a hol számos foglyok tartatnak, valami dolgozóház, melyben az említett foglyok is tehetségek szerint munkára alkalmaztassanak, — építtessék." (Vár. lev. 1797—54 sz.)

A várnagyok. Az akták a régi vár (Gerlahida = Gerla) várnagyainak nevéről nem tesznek említést. Az Újvár (= Szamosújvár), melynek felépítése 1540-ben fejeztetett be. (L. a vár falán még most is ott díszelgő feliratot:... „hoc opus coeptum et perfectum anno 1540.") első várnagya 1541-ben Horváth Ferencz (Szilágyi, Erd. országgyűl. Eml. I. 64—68). 1542-ben Horváth F. és Bánk Pál a várnagyok. (Km. neor. D. 16). 1544-ben Bánk Pál (Makray II.) 1549 ugyanaz (Km. prot. ad 49).

1553-ban Dobó István, az egri hős a várnagy.*)

Dobó István.

1556-ban ugyanez (Erd. országgyűl. Eml. II. 5—59.

1557-ben Ebeni Gábor a prefectus (Torma, csal. II.)

1558-ban ugyanaz a kapitány (Km. Lepubus).

1559-ben ugyanaz a kapitány (Km. Szoln. Inl. B. 11.)

1590-ben Czegei Vass György a kapitány. (Km.)

1590-ben Bánrévi János a várnagy (Km. Szoln. Inf. B. 84).

1594-ben Ravazdy György a kapitány (Km. Szoln. Inf. 98 B. 16).

*) Dobó az egri vár hősies védelmének jutalmául 1553-ban zászlós urrá és erdélyi vajdává neveztett. Horváth Mihály, Magyarország történelme, 263 lap.

1598-ban Hanvai György a perfectus (permelléklet Torma J. gyüjt.)

1599-ben Leka aga (gróf Kornis II.)

1600-ban ugyanaz (Magy. történelmi tár XVIII. 30).

1603-ban Bethlen Farkas a kapitány (Makrai csal. II.)

1607-ben Pesti Nagy Albert a kapitány (Km. prot. B. 289.)

1607-ben Bethlen Farkas (Km. prot. E. 1.)

1608-ban Kamuthi Balázs a kapitány (Gyulaf. prot. Magnific. 255).

1615-ben Gyeröfi János a kapitány (Km. prot. E. 73).

1659-ben Bánffy György a kapitány.

1745-ben Krebiz György a vár praefectusa. (L. Szongott „Genealogia" 142 lap „Pászákász" alatt.)

1773-ban „a fiscalis kastélynak commandánsa volt mélt. Elchard Jakab ur." (Vár. lev.*)

2. Fejezet. A szamosújvári vár leirása.

A szamosújvari várról, legalább ezen a néven, csakis a Martinuzzi idejétől kezdve emlékeznek meg a történetirók és úgy irnak róla, mintha egészen a bibornok alkotása volna.

Tudomásom szerint egyedül Kővári László sejteti az ellenkezőt, mondván, hogy: „E várat a Zápolya-ház kincstárnoka, Martinuzzi György bibornok, mint hiszik, egy itt talált régebbi vár fölébe. Bálványosvár romjaiból kezdé épitteini." **)

A XVI-ik század közepétől a multba visszavezető nyomokat, a történetirók — úgy látszik — elveszteték. A századok pora belepte, az idők vihara betemette azokat.

De nemcsak a betük őrzik meg az idők nyomdokát. Milyen érthetően, világosan, minden irott betünél mennyivel ékesebben beszél az emberi kéz formálta kő! És milyen

*) A fegyintézet igazgatóiról „A fegyintézet multja" czimü 3. fejezet szól.

**) Erdély épitészeti emlékei. Irta Kővári László. II. kiadás. Kolozsvárt 1866. Stein János kiadása, Lásd a 161 lapot.

könnyű ezt megérteni. Hiszen nemzetközi nyelven szól hozzánk!

A szamosújvári vár kövei nyilván hirdetik, hogy bizony legalább hat ivadék tapodta itt egymás nyomát, mielőtt a hatalmas bíbornok kíséretével bevonult ide.

Kétségtelen ugyanis, hogy a vár egy része a XIV-ik században vette föl jelenlegi alakját. Az építési styl tanusítja ezt. Ezen állításnak hitelességét nem kisebb tekintély, mint Alpár Ignácz műépitész igazolja.

Jelesen az úgynevezett Martinuzzi-féle épületnek jelenleg kenyérsütésre használt földszinti boltozatos terme, a mely lovagterem vagy díszterem lehetett, valamint az ugyanezen épületben levő római kath. kápolnának a karzat alatt levő része, a korai gót styl kétségtelen jellegét viseli köből faragott csúcsives gerinczein.

Ilyen izlésben csak a XIV. században épitkeztek nálunk.

A Martinuzzi épitkezése pedig a várban most is meglevő három rendbeli föliratok tanusitása szerint, az 1540—42-ik években, tehát kétszáz évvel később történt.

Azt, hogy a „Martinuzzi-épület" többi részét mikor alakitották át, nem lehet megállapitani. De tekintve a keleti oldalának külsejét, főleg pinczéjének alakját és pinczeablakainak elhelyezését, valamint a födélzet azon részének, mely a kapú fölött terül el, alacsony voltát, határozottan merem állitani, hogy ezen épület eredetileg téglány-alakú volt.

Emél fogva a szóban levő épülethez a kapúzatot (Portal), a fölötte levő két szobával együtt, valamint a római kath. kápolna apsisát, vagyis azon ötszögű kinyrást, melyben az oltár áll — később ragasztották hozzá.

A kapúzat a bíbornok idejéből való, a mint a fölötte levő czimer és föliratis bizonyitja: de valószinű, hogy a kápolna is abban az időben nyerte jelenlegi alakját, csakhogy később további átalakitást „szenvedett." Jelenleg ugyanis minden határozott styl nélkül szükölködik. Ablakai renaissance izlésűek, boltozatán barok stylű diszitmények láthatók. Utóbbiak 1760-ból valók, az oltár 1780-ban készült.

Nézzünk most körül az u. n. Rákoczy-épületben. A második emeleten levő négy szoba régi alakjában van még jelenleg is.

Ezek közül, a földjárattól számított és fegyencz-iskolának használt három első szoba boltozatának gyámkövei köből vannak faragva; de a gerinczek és az u. n. „zárókövek," melyekben a gerinczek összefutnak, már csak vakolatból készültek.

Ezekről a boltozatokról Alpár Ignácz műépitész úgy nyilatkozott, hogy a XVI-ik század elején gót izlésben, de már a renaissance hatása alatt épültek.

A gerinczek és zárókövek ugyanis a tiszta gót styl idejében, szerkezeti összefüggésben állottak a boltozattal, melynek föntartása volt a hivatásuk, s ezért mindig köből faragták őket. — Mig a renaissance izlés korában elvesztvén már jelentőségüket, pusztán külső, ornamentális szerep jutott nekik s ezért csak vakolatból készültek.

Ennélfogva az u. n. Martinuzzi-épület nem a bíbornok idejében épült. ő azon csak némi átalakitásokat végeztetett: kibővitette azt, mig az u. n. Rákoczy-épület második emeletének épitése nagyon közel esik az ő korához.

Közel esik mondom, mert nem hiszem, hogy beleessék abba. — A mit ő épittetett — a mint a portáléból láttuk és a már leromlott keleti oldalon fönmállott két bástyánál látni fogjuk, — azt ő fölíratlal, vagy az általa combinált érdekes czímerrel jelölte meg. Az ő épitkezése különben is az 1540—42-ik évekre, tehát a XVI-ik század derekára és nem az elejére esik.

Eddig a Rákoczy-épület második emeletének csak három szobájáról beszéltünk, holott négy szoba van ottan. Erről a negyedikről, mely ez emeletnek végső, délre eső szobája, csak annyi megjegyzeni valónk van, hogy körives boltozata a többi szoba boltozatánál később épült, magyaros diszitéssel (vakolatból alakitott tulipánokkal) határozott styl nélkül.

A Rákoczy-épület első emeletének, helyesebben félemeletének vagy mezzaninjának boltozata újabbkori átalakitás. Az átalakitás aligha történt előbb a mult század vé-

gének. Földszintje azonban, hatalmas körives boltozatával, lehet olyan régi, mint a Martinuzzi-épület lovagterme.

A „Rákóczy-épület" elnevezés tehát még kevésbbé indokolt, mint a másik épületnek a bíbornok nevéről való elkeresztelése. A Rákóczyak azt készen találták. Egyébiránt ezen elnevezés innen keletkezhetett: egy latin feliratos kő van azon épület délre néző második emeleti ablaka alá a falba beilleszve, melynek magyar fordítása a következő: „Erdély fönséges fejedelmének, Rákóczy Györgynek, a mi legkegyelmesebb urunknak uralkodása alatt 1653-ban, marosszentimrei Fábián István felügyelő idejében."

E felirat nem fejezi ki azt, hogy mire vonatkozik, új építkezésre, átalakításra vagy talán javításra? Valószínű, hogy más helyen volt befalazva.

A fegyintézeti róm. kath. kápolna oltárképének alsó részén van a vár nyugoti oldalának a képe is 1769-ből. (Festette Peller József, a ki valami vándor festő lehetett: mert az erdélyi részekben szakértői állítás szerint, más helyt is látható olyan szent-kép, mely az ő ecsetére vall). Egy tekintet erre a képre és a néző meggyőződik arról, hogy a kép közepén levő négy ablakos épület, a lövő résekkel ellátott falnál újabb alkotás. Mintha valami madár szállott volna a falra, úgy ül az ott rajta.

Ez a négyablakos épület a Rákóczy-épület második emelete, a melyet főnebb tárgyaltuk s a mely a XVI-ik század elején épült. Nyilván való, hogy a fal régibb, mint a rajta levő épület.

A Rákóczy-épületről még csak annyi mondani valónk van — két magas, renaissance díszítésű, érdekes kéményének megemlítése után — hogy ezen épület helyén eredetileg egy földszintes ház lehetett. Arra építették aztán reá utólagosan a két emeletet.

Most térjünk vissza a képhez, melynek közepét — az előtérben — a Rákóczy-épület foglalja el. A képen bal felől, a szélen látható bástya s az attól jobbra vonuló rövid fal I. vagy II. Rákóczy György alkotása [1]). Ez már nem

[1]) „I. Rákóczy György a szamosújvári... várakat bástyákkal látta el." Szilágyi Sándor I. „Rákóczy György" czímü 1893-ban Ráth Mór kiadásában megjelent művének 411. lapját.

létezik. A forradalom után — az ötvenes években bontották le. 1844-ben már mint „romban levő bástya“ úgy szerepel az akkor készült térképen.

Az ettől jobbra eső — második — bástyának csak a sarka van meg. A többi részét 1874-ben bontották le, mikor helyére építették a zárka-épületet, mely a Rákóczy-féle épületig terjed. Ez a csak részben meglevő bástya is a XVI-ik század elején nyerhette le a képen látható alakját, mikor azt a bástyát alakították át, mely a kép jobb oldalán van.

Erre a szélső bástyára, az emeletes őrház helyére építették rá 1859-ben az igazgatói lakot.

— Folytatása következik. —

Kisebb közlemények.

Levél Kairóból. A kairói örmények temploma a Szűz-Anya tiszteletére épült. Csinos új padok és székek vannak e templomban, külön a nők és külön a férfiak számára. A szentegyházat a jelen fényes állapotba a boldog emlékü Thákvor pasa helyezte, ki az egyptomi vasutak minisztere volt. Ez fényesnek akarta látni azon nemzet egyházait, melynek ő is fia. Ez a nemzetszerető örmény volt az, ki az alexandriai örmény egyháznak is 150.000 frtot adott. Ennek az egyháznak sok ingatlan vagyona van, miket többnyire néhai Hánémián Gárábédtől, ki Kálészdiánnak is nevezteték — örökölte. Ez a vání gazdag örmény mintegy ötven esztendővel ezelőtt élt itt Kairóban. E templomnak három papja van. Egyptomban az a jó szokás uralkodik, hogy ha örmény utódok nélkül hal el, — a helyett, hogy az állam tenne kezet a hátrahagyott vagyonra — ezt a templom örökli. A törökországi öldöklés idejében több örmény menekült Egyptomba. Ekkor itt Ábrahám Tigrán pasa intézkedésére szegényeket segélyező egyesület alakult, mely hetenkint kétszer-háromszor tart üléseket. Van itt szintén Tigrán pasa kezdeményezése folytán még egy nemzetközi segélyt-gyüjtő egyesület, mely gyüjtésének eredményét a mondott szegényeket segélyező egyesületnek adja. Ennek a nemzetközi egyesületnek tagjai Tigrán pasa, Egyptom volt külügyminisztere, Artin pasa, a közoktatásügyi államtitkár, és még más angol, franczia, olasz jelentékeny egyéniség. Az örmény menekültek érdekében igen sokat tett az

alexandiai Hápoglánné asszony, ki számukra ruhákat személyesen gyüjtött. Az Egyptomba menekült örmények száma — férfiak és nők, nagyok és kicsinyek együttvéve — meghaladja a 600-at; kik közül Alexandria elfogadott 400-at, a 200 pedig Kairóban van elhelyezve. A menekülteknek meg uti költségeit is a segelyező egyesület pénztára fedezi. Megérkezéskor kaptak ezüstöt, topánt, ruhát. Alexandria menekültjeinek reggel, estve kenyeret, délben pedig levest, húst és főzelékeket ad. A templom ágygyal és ágynemüvel látja el őket. A betegeket orvos látogatja, a terhes betegeket kórházba vitték. Eddig már több mint 40.000 frtot költöttek a menekültekre és ezt a költséget a nemzetközi egyesület gyüjtött pénzéből fedezik. Habár az egyháznak szép jövedelme van földbirtokaiból; de ezen jövedelmet az egyházi és iskolai kiadások veszik igénybe; ezenkivül havonként 250—300 frtot a helybeli örmény szegények között oszt ki. Nem régen Kromer, az angol kormány képviselőjének védnöksége alatt a khevide színházában szini előadást tartottak a menekült örmények javára. Az örmények megélhető állapotban vannak. Egy örmény-barát, ki 20 év óta lakik Kairóban, azt mondta: „Örmény tolvaj, vagy örmény koldus egyetlen egy sincs." Itt csak az boldogul, ki több nyelvet tud; az örmények beszélnek arabul, törökül, görögül, olaszul, francziául. Kairóban 1500 örmény van; van kaszinojuk, mely a Konstantinápolyban, Smyrnában, Tiflisben és Európában megjelenő örmény lapokat és folyóiratokat mind járatja; járat néhány franczia lapot is.

Egy polgármesteri jelentésből. Napjainkban, midőn a negyven év előtt felállitott szamosujvári görög szertartású katholikus püspökség maigian nélkülözni kenytelen a megfelelő díszes püspöki székesegyházat, a hozzátálló püspöki palát és a papnevelő-intézet részére szükséges saját épületet, s midőn az erre vonatkozó tárgyalások újólag folyamatba tétetvén, ha nem is azonnal, de mindenesetre a közeli jövőben megvalósulásnak néznek elébe, — kétszeres érdekességgel bir azon egyéni álláspont megismertetése, a melyet városunk egyik volt polgármestere (Jakabb Bogdán) az 1855/56 évről szóló, s az 1857. február 7-en tartott tanácsi és esküdt közönségi gyülésben előadott általános évi jelentésének tizenhetedik pontjában szeleskörü indokolással elfoglalt: „A múlt év egy nevezetes időszakot nyitott meg városunkra nézve, — úgymond az idézett polgármesteri jelentés, — a görög katholikus püspökségnek s káptalannak ide telepitésével! Sokak által különböző oldalról tekintetik ez ügy; legfeketébb szint látnak benne azok, kik abban nemzetiségünk veszélyeztetését hiszik rejleni. Legyen szabad ez ötletből nézeteimet fejtegetni, s kimondani, miként én e vélemenyen nem vagyok! Azon idők, melyekben sok aluszékony s tevékenytelen ember feje felett a kiváltság minden veszélyek ellen villámháritóképen állott, elmultak; a ki nem vigyáz, nem mozog, s nem fárad, most bizony könnyen

semmivé lesz így is, úgy is, — ha chinai falak közé zárkózik is. És ki dolgait, legyen az mezei gazdaság, kereskedés vagy mesterség, a tökéletesedés után törekvéssel s az ész teremtő gőzerejével haladásra nem segíti, hátra marad mint a régi szokás szerint vontatott hajó a gőzöstől. Vagy talán azzal tartottuk fenn nemzetiségünket eddig, — mert annak fenntartására tettleg munkáltunk s áldoztunk?! Nem. E miatt már régen elenyészhettünk volna. Fenntartottuk, mert kormányzatunk szerkezete, mert a világ folyása olyan volt, hogy ha mind aludtunk volna is, érintetlenül maradott volna állapotunk, úgy annyira, hogy ha soká úgy tart vala, öntétlenségünk puhaságában olvadtunk volna fel. A forradalomnak sok szomorú következései voltak; egyesekre kétségtelenül érzékenyek, de mi a népek osztályait illeti, ezek némelyikéről csak azon ünneplő köntöst szaggatta le, melyet az ősapák koruk divatához képest készíttetvén magunknak, az unokákra részint szabásuk, részint divatlanságuk, részint kopott színük, részint a testre nem alkalmas voltuk miatt már nem is illettek, s a haladó nemzetek szemei előtt inkább nevetség, mint bámulat tárgyaivá tették az azt viselőt. — 1850-en innen más élet, más irány, más eszközök állottak elő; az erekben elposhadt vér a rázkódások által rugékonyságát visszakapta; egyesek, úgy mint osztályok szemei megnyíltak, s látva a sok elrejtett szellemi erőt a lélekben, s a sok parlagúl heverő kincset a haza földében, tettre ébredének s csak rövid idő alatt az iparra, földmívelésre s anyagi erők kifejtése módjaira reá sem lehet ismerni a multhoz képest. A nemzetek nemzetiségük kifejlesztésére, a birtokosok lekvő birtokuk gyümölcsöztetésére, az iparosok s művészek kereseti módjuk tökéletesbítésére, a tőkepénzesek pénzüknek jövedelmeztetésére feszített erővel s áldozattételekkel munkálnak. Nem abban keresik elömenetelüket s illetőleg boldogságukat, hogy egyik a másiknak útjába álljon, s mindketten vesztegeljenek, — hanem egymás mellett versenyezve haladnak előre!...

Irodalom és művészet.

„Hántesz Ámszoréá." A bécsi mechitharisták ezen tekintélyes havi folyóirata, mely ez évvel lapunkkal együtt szintén a XII-ik évfolyamába lépett, tavalyi évfolyama igen gazdag és változatos tartalommal jelent meg. A következőkben adjuk azon czikkeinek czímét, melyek nagyobb terjedelmüek, különösen pedig azokét, melyek az erdélyi részek örményeire vonatkoznak: Ádsárián J. Az erzerumi Szánászárián gymnasium könyvtárában levő örmény kéziratok jegyzéke, 5 közleményben. — Az 1896-ban megjelent 234 örmény és 193 európai nyelvű, de örmény tárgyú könyv jegyzéke 3 k. — Cháláthiánczh Gergely. Chorenei Mózes újabb forrásairól, 3 k. — Dásián Jakab. Egy pillantás az örmény régészetre (palaeogra-

phia), 6 k. (Folyt.) — Durián G. kaukázusi levelek, 4. — Dr. Gelzer. Az örmények története, vázlatban, 4 k. — P. Govrik J. Gergely (Hovhánnesz Anéczhi álnév alatt.) Az osztrák-magyar birodalomban élő örmények száma és helyzete, 1 közl. Az erzsébetvárosi örmények különféle törvényei és rendeletei, 1 közl. Az erzsébetvárosi örmények családi életére vonatkozó rendeletek, 2 k. Történeti adatok az erzsébetvárosi örmények hajdani közigazgatásáról, 3 k. — P. Kálemkiárián Gergely. Az örmény hírlapirodalom története, 1860-tól napjainkig, 3 k (Folyt.) - P. Menevisián Gábor. A czikk- és könyvírás művészete, 6 k. (Folyt.) A modern nyelvészet, 5 k. — Tághpásián J. és Der Boghosián. Byzánczi Fausz örmény történetíróról, 8. k (Tághpásián tanulmánya a jelen évf. folyt.) — Voith Antal. Erdélyi örmény tájszók gyüjteménye, 4 k. (Folyt. a jelen évfolyamban). A „Hántesz" előfizetési ára 4 frt. A szerkesztőség és kiadóhivatal czíme: Rédaction de la Revue „Hantess." Vienne, VII 2. Mechitharistengasse, 4.

Tóth Mike legújabb művei. Jézus-társaságának ezen nagy tudományú tagja, ez a derék főgymnasiumi tanár az idén egymásután két fölötte becses illusztrált munkát adott ki. Az első, mely százhetvenháromm illusztrácziókkal díszeskedik és 422 lapra terjed, „Középeurópai műépítmények" czímet visel. Az ember nem hinné, hogy a művészetek történelmében is oly ferditési és gyanusitás lehetséges, mely egyházunkat sérti. A hitgunyoló Ruskin-féle akademiai kiadvány ezt is megteszi. Ne engedjük, hogy az epés hobortosság, s a frázisok kopott rongyaiba burkolt tudatlanság ez ügyben is megmételyezze a közönség elméjét. Az új művészet, t. i. a klasszikus értékü, az egyházé. Ezt különféleképen hangoztassuk. Ezt mutatja ki a szóban levő mü, mely Kalocsán a szerzőnél kapható, fűzve 1 frt 50 kr., vászonkötésben 1 frt 80 kr. — A másik nagyon érdekes munkának, mely 203 képpel van illusztrálva, czíme: „Hajdan és most. Jézus szent-szivének tisztelete Magyarországon." Ezen 423 lapra terjedő gyönyörü szép munkából átveszszük a Szamosújvárra vonatkozó részletet: Jézus-szivének „kápolnája egészen különálló épület, homlokzata és főbejárata az utczára esik; igen csinos kis templom; magassága a toronnyal 18·5 méter, belső hossza 12·5 méter, szélessége 5 méter; a városnak — Felső vizutczájában — az utolsó épülete.*) Alapját b. e. Korbuly Miklós tette le 1000 frttal, a többi épitkezési költséget az árvaház fedezte, mely tőszomszédságában van. A román és góth átmeneti modorú oltárra a sz. Anna-Társulat 200 frtot adott. Jézus sz. szive olajfestményü képére pedig b. e. Korbuly Tódor 100 frtot ajándékozott. A kápolna már legalább 1890 óta készen állt, végre 1894. jún. 3-án nagy ünnepélyességgel megáldatott és használatba vétetett. (A 137. lapon közölve van a kápolna igen sikerült képe is!). — A 367 lapon e becses munka ezeket mondja a szamosújvári

*) Mikor a tudós iró itt járt, még nem volt felépülve a huszár-laktanya.

szoborról: „Azt a hírt veszszük, hogy itt a Sz.-Anna-Társulat 150 frtot szavazott meg Jézus sz. szive szobrára; Kérei Lucza k. a. pedig már 174 frtot gyüjtött ugyanarra. Nemsokára örömmel már azt irták nekünk, hogy a szép szobor a plebániai templomban föl van állitva és 1898. év febr. 2-án ünnepélyesen megáldatott." Mindkét müvet melegen ajánljuk az érdeklődők figyelmébe.

Mi ujság az örmény világban?

Szérábián Péter, a jelentékeny örmény festő, ki bizonyos idő óta Konstantinápolyból családjával együtt Szophiába költözött, itt nem régen meghalt. Szérábián nemcsak mint jó festő, hanem mint jó ember is volt ismeretes. Évekkel ezelőtt, midőn Konstantinápolyban még szabad volt a nemzeti életből meritett képeket festeni, a „Musi örmény nő" czimü festményével általános meglepetést szerzett .... Neje, mérnök fia és a gyászoló nagy közönség kisérték ki koporsóját ...

Hágopián Thákvor basa emléke. A basa halálának évfordulati napján, özvegye Alexandriában szent-misét szolgáltatott lelkének üdvéért. A gyász-alkotmány (tumba) felett a pap szép beszédét mondott. Végre azt kivánta, hogy boldogultnak fia: Leon bej néhai atyjának nyomdokait kövesse. Istentisztelet után kiosztott az özvegy a hazájukba visszatérni akaró, de szükölködő örmények között 1000 frtot, a szegény örmény tanulók ruházatjára adott 300 frtot, a szegények között pedig kiosztatott 25 juhot és 100 kilo rizst.

A tanuló ifjuság figyelmébe. A napokban újra megnyiltak az iskolák ajtai. Ez a kedvező alkalom a következő jóakaratú, kérő szavakat, miket a magyar-örmény tanuló ifjusághoz intézek, szózalja tollam alá: Tanuljanak ifjú barátim jól és szorgalmasan; mert csak az, ki mint tanuló szorgalmas volt, lesz képes nagy korában eleget tenni azon kötelességeknek, melyekkel Istennek, a hazának és az emberiségnek tartozik. Vegyenek példát az örmény A'leon Ármenágtól, ki New-Yorkban a katonai akadémia három éves tanfolyamát két év alatt végezte és nemcsak minden tárgyból kapott jeles érdemjegyet, hanem még mellpénzzel (medaille) is kitüntettetett.

Dseráz Mináss kitüntetése. A venezuelai köztársaság (Dél-Amerika) elnöke, a Párisban megjelenő „L'Armenie" lap szerkesztő-kiadójának „Buszthо del Liberthador" harmadosztályú rendjét és a közoktatás tisztelet-jelvényét (medaille d'honneur) adományozta.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája.

— Az ünnepélyes „Veni Sancte“ szept. 4-én volt. A plebániai örmény kath. nagytemplomban a tanuló ifjuságon és a tanári karon kivül a hivek közül is sokan voltak jelen.

— A korán elhunyt felejthetlen Novák Gerő tanszékére Füssi Józsefet nevezte ki miniszter úr Ő Nagyméltósága helyettes tanári minőségben.

— A nyári torna-helyiséget a szünidő alatt rendezte be két tornatanárunk: Dömötör János és Feczkó János. Kevés helyütt van a hazában olyan ezélszerüen berendezett nyári tornahelyiség, mint nálunk. A tornaeszközök a mondott szaktanárok utasitásai szerint ezeknek közvetlen felügyelete mellett készültek. Azon eszközöknek, melyek földbe vannak erősitve, föld alatt levő részeik kátránynyal, föld felett levő részeik pedig olajos festékkel vannak bevonva.

— A „Salamon-templom“ mellett közvetlenül épülő Szt-Gergely-kápolna alapjába helyezett szegletkövet szept. 4-én áldotta meg Bárány Lukács főesperes-plebános. Nagymise után a plebániai templomból körmenet ment a mindenszentek litániájának eléneklése mellett a mondott kápolnához. Itt előbb szép alkalmi beszédet mondott a plebános, azután felolvasta magyarul és örményül azokat az emléksorokat, miket a szegletkőbe helyeztek. Felolvasás után sokan aláirták a szép emléksorokat, melyek Govrik Gergely mechitharista atya, ki akkor éppen látogatóban volt városunkban — csinos tollából kerültek ki. A szegletkő elhelyezése után visszament a körmenet a plebániai templomba, hol az „Ez khjéz Ászdvadz“ (Te Deum) eléneklésével véget ért a nem-mindennapos, lélekemelő, látogatott, szép egyházi ünnepély.

— A beköszöntött tanévet szept. 5-én kezdettük el. A gymnasiumba az idén is sokan iratkoztak be. Az I. osztályban van 55, a II-ban 42, a III-ban 42, a IV-ben 36, az V-ben 28, a VI-ban 23, a VII-ben 12, és a VIII-ban 18 tanuló. Mind a nyolcz osztályban van összesen 256.

— A jelen iskolai év elején megnyilott városunkban a polgári leány-iskola két első osztálya. Az első osztályba iratkozott 20 tanuló, és a második osztályban van 27 növendék. Ebben az iskolában nyolcz középiskolai tanár és két nő tanit. A nők Domokos Károly tanárné: Solti Mariska, ki népiskolai tanképesitő bizonyitványa mellé nemsokára megszerzi a polgári iskolai tanképesitést is, — és özv. Niedzilszky Lászlóné. Az igazgatói tisztet Domokos Károly teljesiti. Ez az iskola előadásait a gymnasium régi épületében tartja.

— Az idei épitkezések közül meg kell emlékeznünk dr. Ramonczai László ügyvédnek alsó-vizütczai házáról, melynek tetszetős, szép külseje ritkitja párját — városunkban.

— Elhalt dr. Schnell Károly városi főorvos. Nagy-Szombaton született. Városunkban 1842 (május) óta lakott. Első neje örmény asszony volt. Ritka jó bánásmódjáért mindenki becsülte; 83 évet élt.

— A szamosújvári „Lawn-tennis-társaság" aug. hó 28-án bajnok-versenynyel egybekötött sikerült táncestélyt rendezett. A rendező bizottság tagjai voltak: Gajzágó Ferencz, Domokos Károly, Tüzes Jenőné, László Márton, Kepri Juliska és Duha István.

— Dr. Torma Miklós alispán elnöklete alatt szept. 13-án tartott városi közgyülés egyhangulag városi főorvossá dr. Bányai Kristófot és másodorvossá dr. Gopcsa Jakabot választotta. Fogadja mindkettő meleg gratulácziónkat!

Moldován Simon volt tanitványunkat is, kit a szept. 23-án tartott városi közgyülés a lemondott Kopár Kristof helyébe városi pénztárnokká választott, melegen üdvözöljük.

A „Salamon-templom" restaurálási költségeinek fedezéséhez azokon kivül, kik lapunk Augusztus havi füzetében voltak közölve, még hozzájárultak: Kovrik Tivadar (Budapest) 10 frt. Turcsa Tivadar (Csáki-Gorbó) 1 frt, Simkovics János (Választó) 2 frt, özv. Medgyesi Józsefné (Kolozsvár) 10 frt, Osztián Gerőné (Kolozsvár) 3 frt. Papp Lukács (Kolozsv.) 2 frt, Beteg Bálint (Sepsi-Szt-György) 5 frt. Péterfy Dénesné (Maros-Vásárhely) gyüjtése 12 frt, Csergedi János (Nyárád-Szereda) 2 frt, Pap Ernő (Kolozsvár) 2 frt. Duha Ferencz (Kplozvár) 2 frt 50 kr, Bárány Antal (Sülelmed) 6 frt, dr. Tódorfi Domokos (Budapest) 5 frt. Sárga Kristof (Kolozsvár) 25 frt, Pálfi Lajos (Bánffy-Hunyad) 1 frt, Simai Vilmos (Maros-Vásárhely) 3 frt. dr. Issekutz Győző (Erzsébetváros) 5 frt. Dr. Fehér Gerő (Gyulafehérvár) 1 frt, Gajzágó Manó (Kolozsvár) 10 frt. Gajzágó János (Szamosújvár) 10 frt, László József és László Zsuzsa (Nagy-Iklód) 20 frt. Duha Dávid (Ujvidék) 3 frt. Schiller Miklós (Budapest) 2 frt, Gáspár Gyula (Maros-Vásárhely) 2 frt, Handsulovics Kristóf (Felsőbánya) 2 frt, Szongott Jakab (Tasnád) gyüjtése 9 frt 50 kr. Bocsáneczi Tódor (Nagy-Somkút) 5 frt, Gámenczi testvérek (Katona) 3 frt, Petelei István (Maros-Vásárhely) 5 frt. Beteg Gerő (Sósmező) 5 frt, Donogán István (Debreczen) 5 frt, A Szt-Gergely-kápolnára adott: Gajzágó Antal (Kolozsvár) 50 frt, Merza János (Szamosújvár) 50 frt, Govrik Gergely (Erzsébetváros) 50 frt, és a Salamon-templom festésére szintén 50 frtot; Haraga Anna özv. Osztián Kristofné (Szamosújvár) 5 frt és Moricz Domokos (Szamosújvár) 1 frt.

— Itt járt Morvaországból egy értelmes, felsőbb iskolai tanító, ki a különböző egyházak énekeit gyüjti. Egyenesen Serajévoból jött ide, hol nemcsak meghallgatta, hanem le is kötázta a mecset magaslatáról énekelve imádkozó müezzin imádságát. Nálunk hangjegyre tett néhány Mária, Szt-Gergely és az oltári szentségről szóló igen szép örmény ének-dallamot. Oly nagy jártassággal birt a hangjegyek ismeretében, hogy egyszeri hallásra képes volt a dallamot hangjegyekre tenni. A magyar nyelvet könyvből tanulta, elég jól beszelt magyarul. Az örmény szertartást még Bécsből ismerte. Többször megfordult a mechitharistáknál. Tudta elmondani az örmény mise egyes részét — emlékezetből. Az a nagy érdeklődés, mit ez az idegen tanusitott páratlan szép egyházi énekeink iránt, buzditson minket arra, hogy ezután még gyakrabban énekeljünk: „Omni die dic Mariae mea laudes anima".

Tizenkettődik évfolyam. 1898. 11. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:
SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR.
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1898.

Tartalom.

A reggel. — Hovhánniszeán költeménye. — Simay Gergelytől.
Az örmény kérdés. II. közlemény. — Dr. Molnár Antaltól.
Állítsunk szobrot Verzereskulnak, a hazai örménység második Világosítójának. — Szongott Kristóftól
Középiskolai tanárok Szamosújvárt. — Sz. K.-tól.
Levelek a szerkesztőhöz.
Nyilatkozatok. „A magyarhoni örmény családok genealogiája“ czimü müről.
Szamosújvár város monográfiája. — Első folytatás.

Kisebb közlemény.

Hirneves örmények a külföldön.
Örmény estély Párisban.

Irodalom és művészet.

Egy örmény színész.
Uj havi folyóirat.

Mi ujság az örmény világban?

Uj veszteség.
Örmény püspök Párisban.
Küzdelem a Szentföldért.

☞ *Megjelent: „A magyarhoni örmény-családok genealogiája, tekintettel azoknak egymás között levő rokonságára s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére. Eredeti kiadatlan kútforrások felhasználásával irta Szongott Kristóf.“ Nagy nyolczadrét, 218 lap, egy arczképpel és 49 czímerképpel illusztrálva. E munkáról egyik szakértő barátom hozzám intézett levelében ezeket mondja: „Bámulom páratlan türelmét, melyet ebben a nagy munkában kifejtett. Valóban ehhez hangyaszorgalom kellett. Nem képzelhetem, hogy hányan mernének megbirkozni efféle munkával. De kevesen fogják fel azt, hogy ily munkát mily nehéz összeállítani. Gratulálok derék munkájához.“ Ára füzve 2 frt. Kapható az „Armenia“ szerkesztőségében.*

☞ *Az „ARMENIA“ előfizetési ára egész évre 4 frt., félévre 2 frt., — egyes füzet 40 kr.*

Az első évfolyam egészen elfogyott. A többi tiz évfolyamból (II—XI) még teljes számú példányokkal szolgálhatunk; egy-egy évfolyam ára két (2) frt. Reméljük, hogy az érdeklődő olvasó közönség megragadja a kinálkozó kedvező alkalmat (egy-egy évfolyamot félárban adunk) és sietni fog megrendeléseivel annál is inkább, mert a mondott évfolyamokból még csak néhány eladó példányunk ván: azután drágán sem szerezheti meg az „Armenia“ eddigi évfolyamait.

A reggel.

— Hovhánniszcán. —

Elmult az éj, hajnal derül,
Zöld réten, mező felett;
A pacsirta is fölrepül,
És zeng vidám éneket;
Nem nyugszik a természet,
Hisz' virradatra ébredt...

Még álmos az erdő, mező,
De büvös illatával
Enyelgve játszik a szellő,
Hirdetve: itt a hajnal.
Elkergeti az álmot;
Föl új munkára már most.

Ébredj! ébredj! óh ébredez!
Edes hazám álmodból, —
Az idődet ne vesztegesd,
Menekülj nyűg-ágyadtól.
A teremtő áldása
Serény munkádat várja...

Simay Gergely.

Az örmény kérdés.

A francziá „Sárga könyv“ diplomatiai okmányai alapján.*)

II.

A londoni, párisi és szentpétervári cabinetek végre is szükségét érezték annak, hogy más útra, a szavakéról a tettek útjára térjenek. 1895 márczius havában jegyzékváltás indult meg közöttük. Csakhamar meg is állapodtak abban, hogy törökországi képviselőiket reformtervezetek kidolgozására hivják fel. Avval biztatták magukat, hogy egyetértésük diadalmaskodni fog a portának tétlensége és rosszhiszeműsége fölött.

A feladat nem volt könnyű. Meg kellett találni a helyes középutat, hogy egyfelől biztositsák az örményeket a musulmanok gyülölete és a török hivatalnokok zsarolásai ellen, másfelől pedig kiméljék a sultán tekintélyét és érzékenységét. A nagykövetek munkához láttak. Azonban több kérdésre nézve lényeges nézetkülönbségek merültek fel közöttük, a mit egyébként előre lehetett látni s a miben különösen a sultán reménykedett, aki főleg a hatalmak szokásos egyenetlenkedésére alapitotta ezúttal is a számitásait.

Röviden rá kell mutatnunk e nézetkülönbségeknek az okaira.

Oroszország ama háborúk során, melyet a török birodalom ellen viselt, darabonként elragadta tőle a hajdani Örményországnak azt az egész darabját, a mely Kaukázus tartományaival határos. A san-stefánoi béke, hatalmába juttatta, a hozzá tartozó területekkel együtt, Kars várát, az ottoman birodalom fő erősségét, ázsiai birtokainak északi részében. Oroszországnak tehát már jó ideje örmény alattvalói voltak, a kik jelentékeny fokát az anyagi fejlődésnek és felvirágzásnak érték el a czár uralma alatt. Az orosz kormány megtett mindent, felváltva használta a kegyességet és a kényszert, hogy új alattvalóit beolvassza

*) Le concert européen, par le comte *Benedetti* (Revue des deux Mondes, 1898. aug. 1.)

a régiekbe. Meddőkké tette azonban mindezeket a kísérleteket a nemzeti érzéssel szorosan összeforrott vallási érzés, a mely a legféltettebb kincsök az összes keresztény népeknek.

Az örménység, ez a munkás és értelmes faj, nagy mértékben megjavította sorsát a földmívelés és kereskedelem útján, annak a biztonságnak a védelme alatt, a melyet soha sem szűnt meg élvezni, a mióta orosz felsőbbség alá került. Jólléthez, sőt gazdagsághoz jutott s fiai a magasabb szellemi műveltséget is elsajátíthatták. Nem érték be iskolák alapításával, a jobb módúak elküldték gyermekeiket a franczia, német és orosz egyetemekre. Egész csoportja képződött ilymódon a fiatal szellemeknek, a kik egyaránt el voltak telve a tudományok szeretetével és lángoló hazafiúi érzéssel.

A független Örményország eszméje elsáhilotta ennek az ifjú nemzedéknek egy részét, a melyhez a török felsőbbség alatt élő örménységből is sokan csatlakoztak. A soraikból alakultak azok a bizottságok, melyek a nemzeti eszme terjesztését tűzték ki feladatuknak. Az a fogadtatás, a melylyel Londonban találkoztak, lehetővé tette, hogy szélesebb alapokra fektessék actiojukat és az örménységre gyakorolt befolyást.

Oroszország nem nézhette közömbösen ezt a mozgalmat. Sikerült is a hatósága alatt levő területen megakadályoznia és elnyomnia minden ellenséges vagy veszélyes jellegű manifestatiot. Ezek a jelenségek azonban érthetővé teszik azt is, hogy nem volt hajlandó oly rendszabályokra, a melyek az örmény állam visszaállítását elősegíthették volna, s hogy a konstantinápolyi tárgyalásokban csakis a rend és nyugalom helyreállítására irányította a törekvéseit a nélkül, hogy buzdítást nyújtott volna oly irányú kísérleteknek és reményeknek, a melyek tovább harapozásától volt oka tartani.

Egészen más volt az angol cabinet helyzete. Az 1878-i béke Cyprus szigetének birtokába juttatta Angliát azon feltétel alatt, hogy garantírozza a sultánnak kisázsiai birtokait, a mely záradéknak az éle nyilván Oroszország ellen irányult. Kikötötte az angol kormány viszont azt is, hogy

„az örményeknek a helyzete javittassék", de semmiféle lépést nem tett arra nézve, hogy valósággá váljék a békeszerződéseknek ez a pontozata. A teljes kimerültség nyugalma követte az orosz-török háború korszakát. Mihelyt azonban hire ment az Ararát környékén kitört véres üldözéseknek, mély felháborodás töltötte el az angol közvéleményt, a melyre kétség kivül hatással voltak az örmény bizottságnak a szabadelvü angol sajtó által támogatott közleményei is. A közvélemény erőteljes megnyilatkozásának a nyomása alatt kisérlette meg a Gladstone-cabinet az egyezkedést Orosz- és Franczia országgal. Ezen előzmények után alig lehet csodálni, hogy egészen más czélzatokkal ment bele a tárgyalásokba, mint a czári kormány.

Franczia ország viszont, a melynek nem volt mit remélnie avagy félnie azon bonyodalmaktól, melyeket Törökország folytonos hanyatlása vonhatott maga után, kötelességének tekintette megakadályozni minden olv rendszabályt, a mely csorbát ejthetett volna a hatalmak által folyton szem előtt tartott elven, az ottoman birodalom integritásán, a mely alapja minden diplomatiai egyezkedésnek azóta, hogy a keleti kérdés állandó veszélylyel fenyegeti Európa békéjét. Franczia országnak azonban további kötelességet is szabtak százados hagyományai. Elismert védője levén azoknak az egyházi és jótékony intézményeknek, melyeket a catholicismus Keleten szerzetes rendek vezetése alatt fentart, gondoskodnia kellett arról is, hogy ezek az intézmények teljes biztonságukat megőrizték.

* * *

A konstantinápolyi franczia, angol és orosz nagykövetek 1895 tavaszán értekezleteket tartottak, hogy utasításaikhoz képest megállapitsák a reformok tervezetét. Hosszadalmas tárgyalások után ki is dolgoztak egy munkálatot, a mely egész sorozatát hozta javaslatba az administrativ rendszabályoknak. Ápr. 19.-én ezeket jelenti a reformtervről Cambon a franczia külügyminiszternek:[1] „A terv lehetőleg tartozkodik minden ujitástól, a mely Törökország részéről

[1] Livre Jaune, 44. lap.

nagy ellenvetést kelthetne. Erősítése a vilayetek központi hatalmának, fejlesztése a községi életnek, egyszerűsítése az igazságszolgáltatásnak és pénzügyi igazgatásnak, a főbb polgári hivatalok hozzáférhetővé tétele a keresztények részére s megvédelmezésük a kurdok ellen: ezek a reform alapelvei."

A nagykövetek kormányaik jóváhagyása alá terjesztették a tervezetet. Az angol cabinet nem volt avval teljesen megelégedve. Oly rendelkezéseket óhajtott volna, a melyek Európát határozott ellenőrzési joggal ruházzák fel, s különösen oly értelmű záradékot, a mely felhatalmazza a magasb rangú tisztviselők kijelölésében való résztvevésre. Megegyeztek végre a következő szövegben: „A reformok végrehajtására hivatott főbiztos választása a hatalmak által jóváhagyandó." A nagykövetek felhatalmazást nyertek arra, hogy az ekként módosított munkálatot a sultánnak bemutassák, a mi május 14-én meg is történt.

Abdul Hamid egyik titkára útján csakhamar tudomásukra hozta, hogy „a tervet szorgalmasan tanulmányozza, hogy egyes dolgokat jóknak talál, némelyek azonban megvitatandók, mindenesetre pedig késedelem nélkül tudomásukra hozza a válaszát." Meg is jött a válasz, azonban nem a nagykövetek javaslatainak a megvizsgálása, hanem új terv alakjában, a melyről ekként vélekedett Cambon franczia nagykövet[1]): „A reformterv, melyet a sultán tanácsosai előkészítettek s három hét óta ismételten áldolgoztak, formátlan munkálat, nem tartalmaz egyetlen komoly rendelkezést s nem nyujt semmi garantiát. Társaim és én holnap tudtára adjuk a sultánnak, hogy a tervezete még csak tárgyalási alapul sem szolgálhat." A sultán tehát mellőzte a diplomaták tervét s oly munkálattal cserélte fel, a melynek csakis az volt a czélja, hogy megzavarja a tárgyalásokat s kijátsza a hatalmak czélzatait.

A tárgyalások mezeje eközben kiszélesedett oly hatalmaknak a csatlakozásával, a melyek nem vettek részt a reformnak előkészítésében. Anglia ugyanis azt találta, hogy eljött az ideje felhívni a közreműködésre Németországot,

[1]) Jún. 5-iki sürgönyében. Sárga könyv. 71. lap.

Ausztria-Magyarországot és Olaszországot is. Meglehet, hogy a tárgyalások kezdete óta Francziа- és Oroszország közt állandóan uralkodó egyetértés felkeltette a feltékenységét, avagy czélra vezetőbbnek vélte, ha az összes nagyhatalmak kezet fognak, hogy a sultánra nagyobb nyomást gyakorolhassanak. Bármi indok vezérelte is, Francziа- és Oroszország magáévá tette a kezdeményezését s a hármas szövetség hatalmasságai kijelentették a reform-actiohoz való hozzájárulásukat.

Abdul-Hamid tervezete hosszú és nehéz tárgyalásokat vont maga után, melyeket a javasolt félrendszabályok s nem kielégítő engedmények lépten nyomon megakasztottak. Majdnem félévi huzavona után, 1895 okt. 20.-án végre megjelent a sultán iradéja azon reformokról, a melyeket késedelem nélkül végre kell vala hajtania kormányának a hat felső-anatoliai tartományban. Azt lehetett volna hinni, hogy elérkezett valahára a viszonyok üdvös átalakításának és megjavításának a sóvárogva várt korszaka.

Keserű csalódás ábrándította ki azokat, a kik így vélekedtek. Egyidejűleg a sultán iradejának a közrebocsátásával a muszulman fanatismus vad dühhel vetette magát rá az említett tartományok békés lakosságára. Konstantinápolyban az örményeket, a kik kérelmeikkel a sultán elé akartak járulni, fegyveres erő vette üldözőbe. „A megtorlás, úgymond Cambon, kérlelhetlen volt. Az örmény lakosság apraja, nagyja a templomokba menekült s csakis valamennyi hatalom követjeinek közbelépése vethetett végett az üldözésnek."

Néhány nappal utóbb sokkal komolyabb jellegű zavarok törtek ki Trebizondban, s terjedtek onnan tovább helységről helységre. Három hónapig vad hordák öldöstek, fosztogatták és gyujtogatták az örményeket. Erzerum, Diarbekir, Sivas, Malatia, Orfa, Cesarea és Angora szörnyű mészárlások színterévé lettek; a szomszédos helységeket lángok pusztították el. Könyörtelenül legyilkolták azok szerencsétlen lakosságát.

Milyen volt a porta képviselőinek a viselkedése a véres üldözés eme napjai alatt? A megrohanás mindenütt előre való megfontolással történt, gyülekezetekben határoz-

ták el, a mely gyülések tárgyáról tudomásuk volt a katonai és polgári hatóságoknak. Több helyütt egyszerre tört ki a vérengzés minden provocálás nélkül. A fegyveres erő, ha nem csatlakozott a gonosztevőkhöz, egyszerűen félreállott. „Magam láttam, írja a trebizondi franczia consul, hogy a zaptiék (rendőrök) állomásaikon maradtak, a nélkül, hogy feltartoztatták volna a lázongókat. A csapatok részesek az elkövetett büntettekben, a fosztogatás eltűrésében, oly körülmények, a melyek fontosságára nézve senki sem lehet csalódásban.“ [1])

Diarbekirben még pokolibb módon, a kormányzó, Aniz pasa szemeláttára történt a vérengzés. Meyrier franczia alconsul figyelmeztette a pasát a veszélyre. „Nincs mitől félni“ válaszolta Aniz pasa, s két nap multva megkezdődött a vérengzés, adott jelre kifüzött órában. Három nap és három éjjel üldözték a férfiakat, nőket, gyermekeket. A városnak csaknem valamennyi muzulman lakósa a katonákkal és zaptiékkal együtt részt vett a szörnyű mészárlásban. „Lelkiismeretemnek tartozom annak kijelentésével, úgymond Meyrier, hogy a kormányzó, a katonai parancsnok, a csendőrség feje közönyös maradt e borzasztó jelenetekkel szemben; mitsem tettek azok megakadályozására s ha közvetlenül nem is vettek részt, viselkedésük egyenes buzdításul szolgálhatott.“ [2])

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Emeljünk szobrot Verzereskulnak, a hazai örménység második Világositójának.

A „Verzereskul-szobor-bizottság“ közlés végett a következő érdekes sorokat küldötte be szerkesztőségünkhez:

[1]) Sárga könyv. Supplément. 13. lap.
[2]) Ugyanott, 28. lap.

Kérelem.

Maradandó emléket, szobrot emelni a múlt idők jelesének, a haza nagy alakjainak, az utókor legszentebb kötelessége. E kötelességnek kívánunk mi is eleget tenni, midőn az örménység bevezetőjének és Szamosújvár megalapítójának Verzereskul Oxendius püspöknek Szamosújvár főterére, közadakozás útján emlékszobrot óhajtunk állítani.

Hogy miért épen Verzereskul Oxendinst választottuk, hogy érczbe öntessük alakját, indító okunk az, mert ő volt a hazai örménységnek legkimagaslóbb alakja; ő volt, ki az alig megtelepült örménység állását megteremtette, midőn Szamosújvár város megalapításával az örmény metropoliszt létre hozta. Tevékenysége kiterjedt e hazában első éveit élő örménység szellemi és anyagi fejlődésére.

És mikor az örmény nemzet hitében megrendült, ő volt a második Világosító; ő volt, ki lángbuzgalmával visszaadta igaz hitét a nemzetnek.

Kétszáz éve annak, hogy az örmény nemzet hazát lelt e hazában és azóta igaz gyermeke lett az édes anyának.

Vele szenvedett, vele örvendett. Áldozott, ha kellett; mindig ott volt, mikor a haza hívta.

A hazai örménység, a magyar társadalom e tisztes eleme, mindenkor ragyogatta az igaz hazafi legszebb erényeit: a magyar nemzettel való együttérzést, együttgondolkodást.

Eljő az idő, midőn az örménység már csak egyesek emlékében, csak a történetben fog létezni. S valóban lélekemelő lesz a gondolat, hogy akkor, midőn talán porainkat is elfújta a szél, egy emlék, habár hideg emlék arról fog regélni a késő nemzedékeknek, hogy e hazában egykor örmények éltek jó viszonyban magyar polgártársaikkal, vetekedve velök szorgalomban és hazaszeretetben.

Ily szempontok vezérelnek bennünket, midőn a velünk rokonszenvező nagy közönséghez fordulunk, kérve, hogy adományaikkal járuljanak az ügy megvalósításához; segítsenek minket, hogy mi, kik kétszáz évet éltünk e hazában, szobrot emelhessünk annak, ki minket ide hozott,

és lehetővé tette, hogy itt megerősödve és a politikai magyar nemzetbe beleolvadva, új, nyugodt, boldog és szabad élet jutott a kifáradt és elhanyagolt örmény nemzetnek osztályrészül.

A 69455—1898. sz. a. kelt belügyminiszteri engedély megadta a jogot, hogy az egész országban gyűjthessünk. És mi hiszszük, hogy a magyar haza minden nemesen érző polgára szívesen elküldi adományát, és minél előbb ott fog díszelegni városunk főterén Verzereskul Oxendius püspök emlékszobra.

E czélra szánt adományok a szobor bizottság pénztárosához Esztegár Gergely áll. főgymn. hittanárhoz küldendők.

Nagyobb adományt részlet-összegekben is szívesen fogadunk.

Az örmény kath. egyházközség által kiküldött „Verzereskul-szobor-bizottság" nevében Szamosújvárt, 1898. október 2-án.

hazafias tisztelettel:

Bárány Lukács	**Esztegár Gergely**
főespores-plébános,	áll. főgymn. hittanár,
szobor-bizottsági elnök.	szob. biz. jegyző és pénztáros.

*

Verzereskul a hazai örménységnek nemcsak legkiválóbb alakja, hanem az országnak is egyik legnagyobb férfia volt. A haza körül szerzett nagy érdemeit valamint a trón, úgy a magyar nemzet is elismerte. Míg a protestantizmus az erdélyi róm. kath. püspököt elűzte, Verzereskult az örmény kath. püspököt nemcsak megtűrte, hanem megengette, hogy az erdélyi róm. kath. egyházmegyében is püspöki teendőket végezhessen. Ennek a nagy embernek akarunk szobrot állítani: adományainkkal tegyük lehetővé a kegyeletes czél elérését.

Az „Armenia" szerkesztője ezennel megkezdi az aláírást száz (100) forinttal.

Szongott Kristóf.

Tanári gyűlés Szamosujvárt.

Az országos középiskolai tanáregyesület kolozsvári köre ezen iskolai évben második felolvasó ülését városunkban tartotta meg. A körnek ez volt első vidéki ülése. Jelen voltak Kolozsvárról: Márky Sándor dr., Balogh Károly, Boresa Mihály dr., Bournáz János, Demjén Zoltán, Erdélyi Károly dr. alelnök, Gál Kelemen dr. jegyző, Gálfi Lőrincz, Gázelli Árpád, Gergely György, Kozár Ferencz, Komáromi Géza, Kovács Dezső dr. titkár, Kaufmann György dr., Loky Béla dr., Nyiredy Géza dr., Sárkány Lajos dr. alelnök, Szeremley Béla, Széplaky János dr., Tarkányi György, Török István dr., Ulár Pál, Veres Vilmos dr. — Szamosújvárról: Balázsi Czyril, Domonkos Károly, Dömötör János, Esztegár Gergely, Feczkó János, Finta Ferencz, Füssy József, Józsa János, Kursai Gyula, Mártonfi Lajos dr., Mihelics Károly, Páll Bogdán, Szongott Kristóf.

A kolozsvári „Ellenzék" és „Magyar Polgár" is, ide vonatkozólag ezeket mondják: „Nem mulaszthatjuk feljegyezni azt a valóban szives előzékenységet és vendégszeretetet, melyet az iskola igazgatója és minden tanára részéről tapasztaltunk. A megérkezéskor kocsikat bocsátottak rendelkezésre: a tanácsteremben gazdagon felterített villásreggeli várt..."

Reggeli után kezdetét vette az ülés. Márky Sándor dr. elnöki remek megnyitó beszédéből az iskolánkra vonatkozó részt szo szerint itt közlöm is: „A körünkhöz tartozó ötödik gymnasium mostani szives házigazdánk: a szamosújvári gymnasium teljesen modern alkotás. Ennek a derék városnak volt ugyan már a negyvenes években is egy három osztályú grammatikalis iskolája; de az pár évi tengődés után megszűnt és a város csak 1861. aug. 13-án határozta el ismét, hogy magyar tannyelvű algymnasiumot állit fel, melynek igazgatója mindenkor az őrmény kath. plebános, tanárai pedig katholikusok legyenek. Az uralkodó 1862. máj. 7-én az alapitást, vagy inkább a visszaállitást helybenhagyván, az intézet még abban az esztendőben megkezdette és azután 32 éven át folytatta működését sze-

gényesen fizetett tanárokkal, szegényes eszközökkel. Az 1883. XXX-ik törvényczikk megalkotása után a közoktatási kormány már erélyesen követelte a viszonyok javítását. Szamosújvár városa pedig a kor színvonalára emelkedve, 1892. szept. 10-én, a hazai tanügy történetében igazán emlékezetre méltó nemes felbuzdulással határozott ebben a kérdésben. A nemzet ezredéves fennállásának megünneplésében méltóképpen óhajtván részt venni, kimondotta, hogy örmény kath. 4 osztályú gymnasiumát 8 osztályú gymnasiummá való fejlesztés végett állami ellátásba és kezelésbe bocsátja; a gymnasium részére telket ajándékoz ott, a hol a kormány kívánja; az építés költségeihez 100,000 frttal járul és az algymnasiumra idáig évenként fordított költségen kívül évenként 5000, összesen tehát több mint 9000 frtot nyújt az állami gymnasium ellátására. A közoktatásügyi ministerium és a város 1894. júl. 23-án meg is kötötte a szerződést és ezzel az örmény kath. gymnasium megszűnvén, 1894. őszén öt osztálylyal megnyílt és a mult 1897/8. iskolai évben teljes is lett a szamosújvári állami főgymnasium. Egy ideig négy különböző telek közt folyt a tanítás, míg végre 1896. okt. 29-én a millenium esztendejében letevén az új épület alapkövét, az 1897/8. iskolai évet már a mostani két-emeletes tiszta görög stílusú szép palotában lehetett megkezdeni; itt, a hol most szeretettel és tisztelettel üdvözöljük kollegáinkat: a szamosújvári gymnasium jeles igazgatóját és tanárait, kik a vidékiek közül elsőször csatlakoztak a mi kolozsvári tanári körünkhöz.

Ritkán hozott város nagyobb áldozatot, mint Szamosújvár, melynek nemis 6000 lakosa egy ihletett perczben 300,000 frtos ajánlatot tett le a hazai közművelődés oltárára. Ez oltár lángoló tűzéből vették önök tisztelt kollegáink azt a parázst, melylyel ennek a derék városnak házi oltárán, a most már ég felé törő lángot felgyujtották. Ennek az oltárnak tüze immár 300 fiatal telket világít be, 300 fiatal szivet melegít.

Pergámenre írva be van falazva Szamosújvár gymnasiumának alapkövébe, de visszhangzik mindnyájunknak ajkán az a kívánat: Isten áldása legyen az intézeten, annak létrehozóin és a létrehozók késő maradékain!"

Ezen igen talpraesett, szép megnyitó után felolvasta Finta Ferencz, Feczkó Jánosnak „A tanulók osztályozásának szempontjai s a tanjegyek“ czimü derék értekezését, mit az elnök „becses“-nek mondott. Elsőnek Boros szólott a „fontos kérdés“-hez, mely „üdvös gondolatok“-at foglal magában. Dr. Erdélyi azokért az üdvös eszmékért, melyek az értekezésben előfordulnak, teljes elismeréssel van értekező iránt. Még hozzá szólottak: Török István, Gáll, Veres Vilmos, Mihelics, Balázsi, végre Feczkó. — Gyülés végén többen gratulállak értekezőnek. Azután a kör tagjai megnézlék a gymnasium helyhelységeit, a gyüjteményeket, szertárakat, könyvtárt, tornahelyiséget. Innen a fegyintézethe mentünk, megnéztünk mindent. Visszajövel a szép sétatéren át az örmény kath. plebániai templomba léptünk be, hol Bárány Lukács plebános Rubens világhirü remek festményén kivül még igen sok érdekes tárgyat, ezek között becses „örmény varrottas“-okat is — mutatott. Ekkor már egyre járt az idő. Felmentünk a „Korona“-szállodába ebédelni. Szólott a zene; élénk, jó kedv uralkodott. A harmadik fogásnál felállott Szongott Kristóf és a következő felköszöntőt mondotta: „Midőn Menelaosz spartai király barátait Telemachot és Pisistratot megvendégelé, a királyné Helena, a hazaészünk népregéjében is szereplő Tündér Ilona, a vendégek borába nepenthesz tett. Ez a szer, mit növényből készitettek, a görögök képzete szerint minden bajt megszüntetett, a bú-bánatot pedig elöszlatta... És Kegyetek úrain a szives királynénál többet tettek; mert Kegyetek nemcsak Helenaféle nepenthesz, mely feledékenységet is okoz, hanem kolozsvári nepenthesz is, mely emlékeztet, tettek borunkba. Ugyanis, míg a poharainkba tett görög nepenthesz feledteti velünk, kik a régi városi középiskolánál is szolgáltunk, a szenvedett hiányt, nélkülözést, — addig a kolozsvári nepenthesz: a figyelem, előzékenység és szivesség ezen megbecsülhetlen nepenthesze, nemcsak a kör szamosújvári tagjai, hanem az egész város előtt is, mely fennállása óta annyi tanügyi férfiút falai között nem látott, — a mai fontos napot feledhetlenné teszi. És mivel e nevezetes napot, mit városunk krónikása bizonyára kitörülhetlen betükkel fog feljegyezni, Kegyeteknek köszön-

hetjük, — pohárhoz nyúlok és a kör helybeli tagjainak nevében kívánom, hogy adjon a Gondviselés a kör érdemes elnökének, a derék tisztikarnak és a többi, körünkbe szívesen jött tagnak hosszú életet, erőt és egészséget, hogy a tudományosságnak, az irodalomnak és a magyar tanügynek még sok jelentékeny szolgálatot tehessenek. Éljenek!" Erre a tudós elnök reánk beszéddel válaszolt; páratlan szép pohárköszöntőjében szólott az áldozatkész örmények hazaiságáról, a város szép multjáról. „Reh kár, — mondá — hogy a beköltözés alkalmával sokkal több örmény nem jött be. Ha azok az idegenek, kik szintén e hazába jöttek, úgy megmagyarosodtak volna, mint az örmények, ma nem bajlodnánk nemzetiségi kérdéssel." Sikerült felköszöntőket mondottak még: Török Imre, dr. Mártonfi Lajos, dr. Erdélyi Károly, Mihelics Károly. Délután a kör tagjainak egyik része, mely délelőtt nem érkezett reá, megtekintette a sétalérl. Most egy párszor körüljártuk a piaczot, azután kimentünk az indulóházhoz. Nemsokára jött a vonat. Szívélyes búcsúzás után felültek a kolozsvári tagok. Elment a vonat. Elhangzottak „Éljenek!" kiállásunk hangjai is. Elmentek szeretetreméltó kartársaink; de itt hagyták a felejthetetlen napnak kedves emlékét!

Sz. K.

Levelek a szerkesztőhöz.

Tekintetes Tanár ur! Folyó hó 4-én kelt levele kíséretében hozzám beküldött legújabb munkáját kézhez véve: ennek megküldésével tanusitott szives figyelmeért ezennel köszönetemet fejezem ki. Budapest, 1898. évi október hó 10-én. B. Bánffy.

*

Budapesten, 1898. okt. 5. Tiszlelt Tanár ur! A magyarhoni örmény családok genealogiája czimü munkájának szives megküldéséért fogadja köszönetemet. Tisztelettel: Wlassics.

*

Tekintetes Szongott Kristóf államgymnasiumi tanár úrnak Szamosújvárott. Örömmel vettem legújabb munkáját, a melyet házi könyvtáram számára megküldeni szíves volt s midőn Tekintetes Tanár úrnak ezen előzékeny figyelméért őszinte köszönetemet kifejezem, fogadja kérem kiváló tiszteletem nyilvánítását. Budapesten, 1898. október hó 7-én. Lukács László.

*

Tekintetes Szongott Kristóf államgymn. tanár úrnak, Szamosújvárt. Folyó hó 4-én küldött becses műve tiszteletpéldányát kézhez vettem, fogadja érte őszinte köszönetemet. Kiváló tisztelettel: Gf. Karátsonyi Jenő.

*

Maros-Németi, 1898. okt. 7-dikén. Igen tisztelt tanár úr! Fogadja „A magyarhoni örmény családok Genealogiája" című becses műve megküldéséért szíves köszönetemet. Ez egy sok fáradságot, utánjárást igénylő, hézagpótló nagy munka! Szívesen üdvözli teljes tisztelettel dr. gróf Kuun Géza.

*

Deés, 7 X. 1898. Tisztelt Tanár úr! Fogadja hálás köszönetemet azon szíves figyelméért, melyben részesített az által, hogy legújabb munkáját nekem megküldötte. Őszintén gratulálok ezen újabb munkájához, mely sok kutatást és fáradságos munkát igényelt, a meddig azt össze tudta állítani. — Azt hiszem érdekelni fogja a Tanár úrat az, ha tudatom, hogy a vármegyében egy történelmi, irodalmi és népismei társulatot óhajtván létesíteni, az alapszabály-tervezet el is készült és október hó 23-ára hivtam össze az alakuló közgyűlést. A napokban fogja Tanár úr megkapni meghivásomat és az alapszabály-tervezetet; reménlem lesz szerencsém az alakuló közgyűlésen. Ujból is megköszönve szíves figyelmét, maradok tisztelője id. B. Bornemissza Károly.

*

Nagyon tisztelt Tanár úr! Kérem fogadja hálás köszönetemet azon kitüntető figyelméért, hogy igen érdekes művével megajándékozni szíveskedett. A munkát részleteiből már ismerem, mondhatom, hogy nemcsak érdekes, de

nagyon értékes is. Adjon Isten a T. Tanár úrnak erőt és alkalmat ilyen értékes működésre még. Kérem fogadja őszinte nagyrabecsülésem nyilvánítását. Deés, 8/X. 98. őszinte tisztelője Torma Miklós.

*

Nagybecsű munkádnak a szives megküldését hálásan köszöni. Budapest, 1898. okt. 9. igaz barátod Dr. Molnár Antal.

*

Kolozsvár, 1898. október 6-dikán. Nagyrabecsült kedves Tanár úr! E pillanatban érzem, hogy La Rochefoucauldnak mennyire igaza van, midőn azt mondja, hogy akkor legnehezebb jót beszélni vagy írni, mikor hallgatni szégyen. Azt is érzi a lelkemnek minden atomja, hogy mennyire igaza van Vörösmarty Mihálynak, midőn azt mondja: „Nem érez az, a ki érez szavakkal mondhatót." A magyarhoni örmények egy díszkötésű példányát megkaptam. E herkulesi munka fényes eredményét tanusító könyvet, az örök fényben tündöklő nevű iró az én parányiságomnak volt kegyes ajánlani. Hogy engem ért e soha meg nem érdemelhető és valóban irigylésre méltó kitüntetés: egyébnek nem tulajdonithatom, mint annak a gyarlóságomat kegyesen elnézö jó indulatnak s barátságnak, melynek rózsaszinü szemüvegén keresztül kegyes a nagyérdemü iró úr reám tekinteni. Tulajdonitom továbbá annak is, hogy a mindnyájunk sorsa fölött intézkedő Mindenhatónak végtelen kegye megengedte, hogy a balszerencsének egy hosszú életen át engem gyakran sujtó csapásai, végre most e nagy kitüntetéssel gazdagon kárpótolva legyenek.

Bárminő álljon e dolog: én boldognak érzem magamat. De még sem teljesen; mert kifogásolnom kell a tisztelve szeretett irónak a nagybecsü levelében kifejezett azon állitását: miszerint én a legnagyobb örmény vagyok. Az nem én vagyok, hanem Szongott Kristóf. A mai postán tiszteletem, hálám és szeretetem jeléül, e nagybecsü könyvért harminez forint honorariumot bátorkodtam küldeni. Barátságos érzülettel kérem, hogy e csekélységet fogadja tőlem szivesen, s tartson meg engem jövőre is azon eddig

is hálásan tapasztalt jóindulatjában, melyre méltónak lenni, teljes erőmből törekedni fogok. Legteljesebb tisztelettel dr. Mály István.

*

Igen tisztelt Tanár úr! Nagy köszönettel vettem kézhez legújabb és legérdekesebb munkáját az Armenia legfrissebb füzetével együtt. — Melegen üdvözlöm a hazai örménység részéről rég várt ezen munkája megjelenése alkalmából, melynek — jól mondja — „egy örmény háznál sem volna szabad hiányoznia." — Feletle sajnálom, hogy igen sok teendőm mellett most nem írhatok egy pár igazán méltó szót e könyvről; — de ha az időm meg fogja engedni, talán a nyáron szívesen írok ismertetést. Akkor sem késő, — hisz ez a könyv mindig aktualis. Szivélyesen köszönti Budapesten 1898. 3/X. hálás tanitványa: Dr. Gopcsa László.

*

Bámulom páratlan türelmét, melyel ebben a nagy munkában kifejtett. Valóban ehhez hangyaszorgalom kellett. Nem képzelhetem, hogy hányan mernének megmérközni efféle munkával. De kevesen fogják fel azt, hogy ily munkát milyen nehéz összeállítani. Gratulálok derék munkájához. Gyergyó-Szt-Miklós... Kritsa Klára.

*

Kolozsvártt, 1898. X/18. Kedves Barátom! Örmény Genealogiád ritka becsü munka és nekem kétszeresen az, mert először te irtad és másodszor, mert homlokán annak az egyénnek az arczképe díszlik, a ki hozzám egyénileg és érzelmileg egyaránt közel áll... „Szamosújvár monografiájá"-nak megkezdett közlése nem lankadó munkásságodra vall. Adjon az Isten neked erőt, hogy sok művel gazdagithasd irodalmunkat. Ölel kész hived Merza Gyula.

Nyilatkozatok „A magyarhoni örmény családok genealogiája“ czimű műről.

Lapunk szerkesztőjének a napokban megjelent legújabb munkájáról a sajtó már eddig igen kedvező nyilatkozatokat mondott. Ezek közül kettőt itt közre is adunk:

A „Tiszántúl“ 231. számában (okt. 8. 1898) ezeket mondja: „A magyarhoni örmény családok genealogiája, tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére. Eredeti kiadatlan kútforrások felhasználásával irta Szongott Kristóf államgymnasiumi tanár, az „Armenia“ szerkesztője Szamosújvárt. Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája. 1898. 218 oldal, 2 frt., egy arcz- és 49 czímerképpel. Ez az érdemes munka több évi szorgos kutatás gyümölcse, 1118 örmény család vezetéknevét, annak etymologiai magyarázatát foglalja magában, azonkivül a használtabb keresztneveket is tartalmazza. Erdély és Tiszántúl intelligenciájában annyi örmény névvel találkozunk, hogy már ez a tény egymaga igazolja a munka létjogosultságát még pedig nemcsak az örmény származású közönségre nézve. Valamennyi örmény név eredetét, nemzetiségét kimutatja ritka alapossággal és szorgalommal, a melyet széleskörű levéltári kutatás támogatott mindazon levéltárakban, melyekben a hazánkba költözött örmény családokra nézve tüzetesebb adatok találhatók. A munka a maga nemében páratlan, még pedig a szó legszorosabb értelmében. Aláirjuk mindazt, a mit a szerző előszavában mond, de főleg a következő sorokat: ‚Fáraszló munkámban hathatós segédkezet nyujtott nekem az a jutalmazó tudat, hogy e munkát nemcsak az ethnographusok, hanem a hazai összes örmény családok számára irtam. Nincs ember (legalább a ki jóraváló), ki ne szeresse családját. Ne találtassék örmény e hazában, ki meg ne szerezze e munkát, mely családjáról és rokonairól mindazt elmondja, a mit az akták és a hagyomány megőrizlek.‘ Gratulálunk a szerzőnek s szivből kivánjuk, úgy legyen!“

A „Magyar Állam“-ban (231 sz. okt. 9.) ezeket olvassuk: „A magyarhoni örmény családok genealogiája czímen ritka buzgalommal és utánjárással Szongott Kristóf tanár, az „Armenia“ szerkesztője összeállította az összes Magyarországban élő örmény és örmény származású családokat. A családok sorát az örmény keresztnevek és az örmény nemesi czímerek egészítik ki.“

SZAMOSÚJVÁR VÁROS
MONOGRÁFIÁJA.

(Első folytatás.)

A kép közepén, a háttérben a Martinuzzi-épület látszik,[1]) a Rákóczy-épület mögött.

A vár alakulását még jobban ki lehet venni a Priorato-féle 1670-ből való térképről.[2]) Ez világosan mutatja, hogy a vár legrégibb erődített része a nyugati oldal, mely a nézőtől balkézre esik. És ez természetes. Ezen az oldalon közel vannak a hegyek, ott van az erdő; a hegy alatt vonult az út. A Szamos-hídja a várral szemben volt. Innen lehetett meglepetéstől tartani; ezt a vonalat kellett jól

[1]) „Martinuzzi-várát II. Rákóczy György fejedelem 1652-ben egyik oldalon még 120 ölel kiszélesítette.“ L. Szongott Kristóf „Sz.-újvár, a magyar-örmény metropolisz, irásban és képekben“. Szamosújvárt 1893-ban megjelent művének 15. lapját. Valószínűbb, hogy II. Rákóczy György műve ez a bástya, melynek a későbbi időkben puskaporos-torony volt a neve. És pedig azért valószínűbb, mert ennek a bástyának és azt, a másik bástyával összekötő falnak a hossza a fegyintézet levéltárában lévő 1818-ban és 1844-ben fölvett térképek szerint 24—27 öl volt.

[2]) Ezen térkép eredetijét Ornstein József nyug. örnagy úr ajándékozta a fegyintézetnek. Priorato „Conte Gal Gualdo, Historia di Leopoldo Cesare Vienna 1670“ czímű művéből való. Szép rézmetszet, Holst ezredes műve. A rajta olvasható jegyzés szerint, mértéke a rajnai rute (vesszö). Egy rajnai vesszö = 3·8 méter.

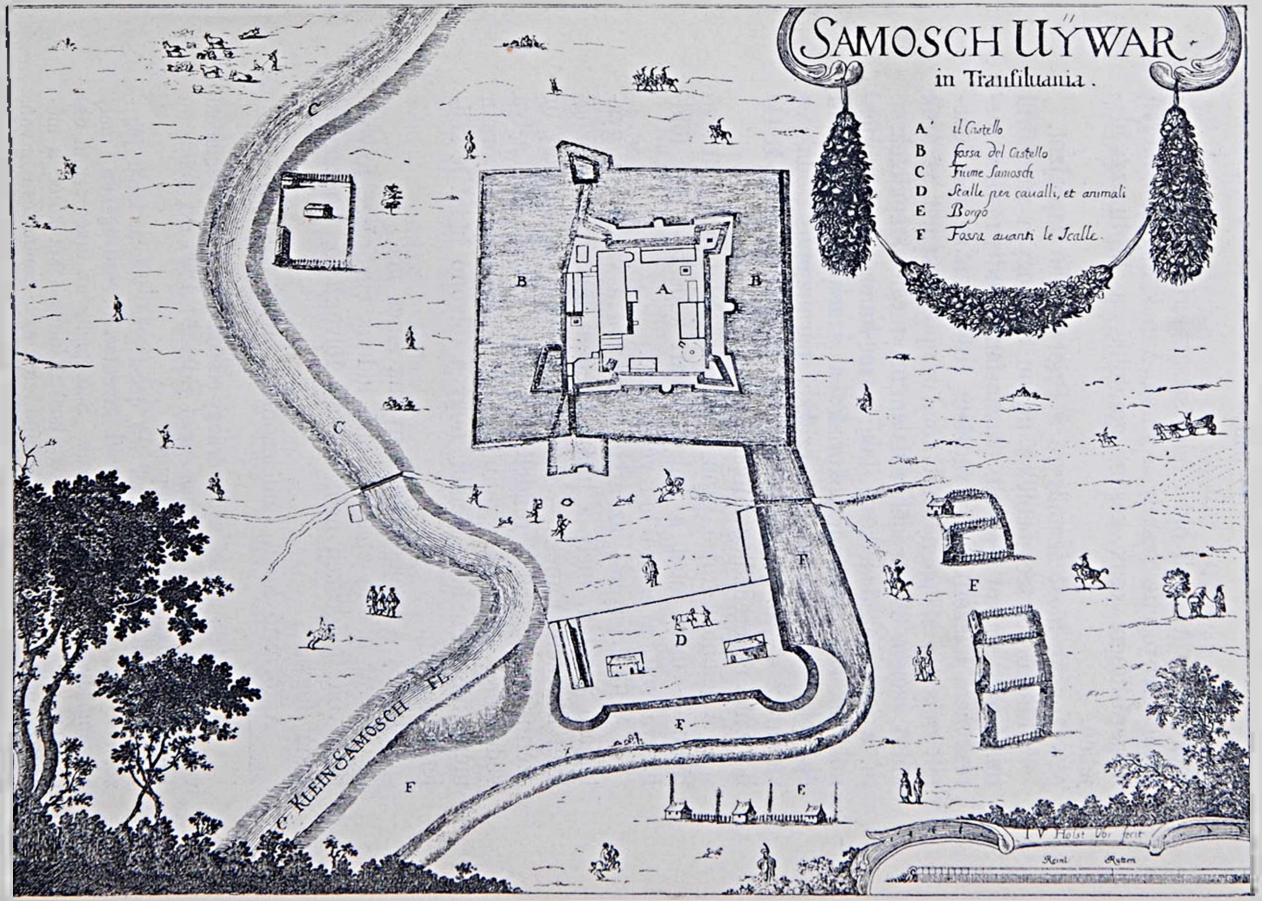

Priorato fele terkep.

megvédeni. A keleti oldal felől síkság terül el. Onnan kevésbbé fenyegette veszély a várat. Annak nagyobb mérvü megerösitésére csak később gondoltak a Martinuzzi idejében.

Vegyük most szemügyre a Priorato-féle alaprajzot.

Először is szembeötlik a rajzon az, hogy a vár körül mindenütt szabad tér volt. (A mostani Kandia nevü városrész nem létezett). Ez a védelem érdekében nem is lehetett máskép, s éppen ezért kőfal sem emelkedett az árok külső szélén. A vár déli oldalán ma meglevő épületek u. m. a fegyintézeti lelkészi lak, a mészárszék, őrparancsnoki lak stb. mind újabbkoriak: a szabadságharcz után épültek; úgy szintén az ezekkel párhuzamos irodák és várdaház — az igazgatósági iroda kivételével, mely 1841-ből való és eredetileg korcsma volt.

A jelenlegi külső kapu és a külső őrtanya között levő téren — mely most a külső udvart képezi — egy földbástya volt, a bejáró hid védelmére.

A földbástyától az árkon keresztül a várba egy gyalogjáró vezetett, mely a tulajdonképeni bejáró híddal szögletet képezett. Ennek — Ornstein József nyug. őrnagy úr szerint — az volt a rendeltetése, hogy ezen, a földbástya védelmére, gyalogság vonulhasson ki és esetleg gyorsan menekülhessen be a nélkül, hogy a fölvonó hidat le kelljen ereszteni.

Ennek a gyalogjárónak nyoma sincs ma.

A vár árkára épitett bejáró hidnak egy része fölvonható volt.[1]) Egészen nem lehetett fölvonható, hoszszúságánál fogva.

A fölvonó hidat „emelcsönek“ hivták régen.[2])

---

[1]) Ornstein József nyug. őrnagy értekezése „A szamosmelléki várról.“ Megjelent az „Archaeologiai Értesitő“ 1896 évi junius hó 15-iki számában, a 266-ik lapon.

[2]) Igy áll a Kádár József iró decsi polg. iskolai tanár jegyzetei szerint, egy 1607-ben fölvett inventarium szövegében, mely a szamosujvári várra vonatkozik. Szól pedig az inventarium ekképen: „A külső kapun van egy hosszú láncz s két kötél, a melyek az emelcsőt huzzák föl. E kapu felett egy kemenczés ház van, a padlásán négy fogason 32 szakállos ágyúval.“ (Az ágyú alatt puska értendő).

E hid a vár kapujához vezetett, melynek hossz-tengelye két helyt meg van törve, hogy a kívülről jövő lövegek a kapú — majdnem 4 meter vastagságú — falába ütközzenek és ne hatolhassanak a vár belsejébe.

A kapú fölött van a vár legnagyobb bástyája, a melyre 1859-ben az igazgatói lakot építették. Azelőtt egy-emeletes őrtorony volt ottan. Ennek a bástyának a kaputól balkézre eső része később épült, mint a kaputól a Rákóczy-épületig s onnan tovább vonuló és nagyrészben ma is meglevő várfal. A rajzon is jelezve van, mintha a vízbe lenne építve; a mi azt jelenti, hogy ott eredetileg árok volt s csak később építették bele a bástyát. Ennek a későbbi építkezésnek a XVI-ik század elején, Martinuzzi korát megelőzőleg kellett történnie.

Ezen állítást igazolja azon körülmény, miszerint a szóban levő bástya kiugró szöglete nem olyan hegyes, mint a Rákóczy-féleé, meg a keleti oldalon látható más két bástyáé. Azt pedig tudjuk, hogy a XVI-ik század elején alkalmazták először szögletes bástyákat, az addig szokásban volt kerek alakúnak helyett és hogy a szögletes bástyák fokát később hegyesebbre építették. Ha Martinuzzi építette volna azt, akkor a fokán ott lenne czímere, a mint hogy ott volt a keleti oldal mindkét bástyájának a fokán az a két nagy gonddal faragott Martinuzzi-féle czímer, melyet szemtanúk állítása szerint, 1873-ban vettek le helyéről és falazták be a Martinuzzi-épület pinczebejárata mellé két felől, a hol most is láthatók. Söt leginkább ezt a bástyát illette volna meg a czímer-dísz, mivel ez volt a leglekintélyesebb, méreteinél és helyzeténél fogva, a mivel együtt járt fontossága is. A miért valamennyi közölt csak ez volt ellátva ágyúkkal is. [1])

Föltéve, hogy következtetésem nem helyes, akkor is csak néhány évtizedet hibáztam; mert a szóban levő bástyát legkésőbb a Martinuzzi-féle építkezések idejében építették.

---

[1]) Ornstein József nyug. őrnagy hivatkozott értekezése.

Erről a főbástyáról még csak annyit jegyzünk meg, hogy építője nevét ismerjük. Északi oldalának sarkán ugyanis egy kőbe vésve ez olvasható:

JOANES LANDUS FUNDATOR
SERMITALUS. [1])

A kő helyzetéből, alakjából és a rajta levő föliratnak a kő alapjához, illetőleg a bástyaszöghöz való alkalmazkodásából bizton lehet következtetni arra, hogy az eredetileg már arra a helyre volt szánva.

Tisztában vagyunk tehát avval, hogy a vár keleti oldalán létezett két bástyát s az azokat összekötő ma már szintén nem létező várfalat is Martinuzzi kellett hogy építse.

A déli fal valószínűleg az ő műve. A falba beépített romladozó Szapolyai-czímer azt mutatja. (Hármas hegy fölött „növekedő" bal felé fordult farkas. A czímer mezejének jobb oldalán a holddal átellenben egy hat-ágú csillag.) [2]) A czímert tartó két nyájas arczú repülő angyal és a Martinuzzi-épület kapuzatán levő ugyanecsak czímertartó másik két angyalka föltétlenül egy azon kéz műve, tehát a két czímer is.

Most megfelelhetünk arra a kérdésre, hogy a szamosújvári várban mit épített Martinuzzi?

Felelet: A róla elnevezett épület portáléját a fölötte levő két szobával és átalakította az ezen épülethez tartozó kápolnát. Ő építette a vár keleti oldalán létezett várfalat és a két bástyát, valamint valószínűleg a déli és az északi várfalat is. Ennélfogva méltán nevezhető Martinuzzi a vár újjá-építőjének.

Nem lesz talán érdektelen, ha az építkezéseket fölsoroljuk keletkezésük sorrendjében.

A XIV-ik században épült a Martinuzzi-épület, ugyanakkor vagy legkésőbb a XV-ik században a vár nyugati fala és a fal két végében levő bástya. A Rákóczy-épület földszintje építésének ideje is ekkorra tehető.

---

[1]) A „sermitalus" nagy valószínűséggel sermone italus-nak olvasandó.

[2]) Jobb és bal a nézőtől értendő. A heraldikusok ellenkezőleg veszik.

„A XVI-ik század elején alakították át a nyugati oldal két végső pontján levő bástyát. Ekkor rakták rá a Rákóczy-épület földszintjére a két emeletet — föltéve, hogy Alpár Ignácz jeles műépítészünk nem tévedett, mikor a második emeleten levő szobák boltozatának építési idejét megállapította. Pedig aligha nem tévedett. Gerecze Péter tanár határozatlan állítja, hogy annak a három szobának a boltozata a Rákóczyak korára való. A fogarasi várban is látható hasonló boltozat abból a korból. A Gerecze tanár állítása mellett szól a hagyomány is. Az épület neve ugyanis: Rákóczy-ház volt régen. Ma. Rákóczy-épületnek mondjuk. És mellette szól az épület déli bütüjén, a felsőemeleti ablak fölött, a falba illesztve levő föliratt, a mely II. Rákóczy György idejéből, 1653-ból való.

A XVI-ik század derekán — Martinuzzi idejében — történtek a főnebb fölsorolt építkezések.

A XVII-ik század derekán, I. vagy II. Rákóczy György idejében épült a nyugati várfal nyujtványa az északi bástyával.

Arról, hogy ezen időtől kezdve a mult század végéig minő építkezés vagy átalakítás történt a várban, mit sem tudunk; mert a Priorato-féle alaprajzon *A* betűvel jelölt udvaron az északi, keleti és déli fal mellett látható épületeket 1857-ben, mikor a fegyintézet három emeletes főépületét építeni kezdték, mind lebontották. Följegyzés vagy rajz pedig abból az időből nem maradt.

Annyi bizonyos, hogy a rajzon meglevő s emiatt fogva a XVII. század végén létezett és szőban levő épületek, mellék-épületek voltak. Az északi fal mellett levő épületet, mely akkor emeletes volt, később laktanyának használták. A XIX-ik század elején második emeletet raktak rá. A keleti fal mellett elterülő épületet a mult század végén tüzértaktanyának hívták. Ez is emeletes volt. A déli fal mellett látható épület szintén emelettel bírt, a mult század végén, mikor a várat börtönné alakították át.

A Rákóczy-féle északi bástyát az ötvenes években apránként hordták le. A bástyához kellős fal, melyek egymástól 4 méternyi távolságban terültek, vezetett, a nyugatra néző falt 1874-ben szedték le. A másik fal 1844-ben

mikor a Pataki József megyei mérnök által fölvett térkép készült, már nem létezett. E térkép másolata megvan a fegyintézet levéltárában.

A keleti oldal két bástyájának kiugró része, fokán a Martinuzzi czimerrel, 1873-ig fönnállott még, jóllehet nem eredeti magasságában. Ekkor levágták omladozó fokát, a czimert pedig kivették helyéről, 1883-ban bontották le egészen, hogy a főépülettel párhuzamos munkatermeknek helyet adjon.

A lerombolt épületekkel együtt megsemmisült az a gyászos emlékű két börtön is, a hol Báthory Boldizsárt és Kovácsóczy Farkast, Báthory Zsigmond fejedelem parancsára 1594. évi szeptember hó 11-én megfojtották.

Lássuk csak mit ir erre vonatkozólag Szádeczki Lajos „Kovácsóczy Farkas" czimű művében:[1])

Kovácsóczy „szamosujvári fogságának szomorú napjait leglöbbnyire olvasással, irással és énekléssel töltötte." Apródja, Báthory Boldizsárral pedig neje is — vele volt. A Báthory nejét szeptember 11-én reggel küldték el „azon szín alatt, hogy Zsigmondnál törekedjék úráért"... „Midőn a hóhérok Boldizsárral végezve, hozzá belopóztak: Kovacsóczyt ágyában fekve s mély álomba merülve találták és úgy fojtották meg."

Világos, tágas helyiség volt, tehát a szerencsétlen két főúr börtöne, nem pedig olyan „földbe mélyedt" sötét tömlöcz, a milyenről Kővári László lesz említést[2]) ezen szavakkal: „Ravazdi (a várparancsnok) Báthory börtönébe lép, melyet a bemenetnél jobbra a földbe mélyedve most is mutatnak." Úgy látszik, hogy Kővárinak az igazgatói lak alatt levő — főkapún bemenve jobbkézre eső — három tömlöcz valamelyikét mutatták, mint a Báthory börtönét, a melybe öt lépcső vezet le; ennek szélessége 1½ hossza 3 illetőleg 5 meter. Ide alig hatol be némi világosság a tömött vasrácson keresztül. Itt ugyan nem lehet irni. A kit pedig ide csuktak be, annak bizony nem adtak gyer-

[1]) Megjelent Budapesten Ráth Mórnál 1891-ben. Lásd a 131—135 lapot.

[2]) L. idézett művének 166. lapját.

tyát meg irószert! Különben is ezt a három tömlöczöt — az igazgatói lak pinczéjéhez csatolt negyedikkel együtt — a Priorato-féle térkép fövétele óta, tehát az 1670-ik éven innen, a folyosóból alakitották át.

Létezett még egy helyiség, melyről szintén az volt elhiresztelve, hogy a Báthory börtöne lett volna, a Martinuzzi-épület északi végében, a róm. kath. kápolna ajtaja alatt a földben. Ebbe csak a pinczéből lehetett bejutni. A szük bejáral volt egyetlen nyilása az üregnek. Azon adták be az ételt is a rabnak. Napvilág ide sohasem hatolt be. A boltozatos üreg 2 meter hosszú, ugyanolyan magas és 1½ meter széles volt. Elég tágas koporsónak! Mégis inkább koporsóval cserélte volna el a szegény élőhalott, kit ide zártak be. Hiszen le sem feküdhetett benne. Egy kövön kellett ülnie, mert a két lábán levő bilincset összekötő tenyérnyi hosszúságú láncz az üreg fenekén levő kőlaphoz hozzá volt szegezve.

Igy irják le azok, kik gyakran látták ezt a börtönt, mielőtt megsemmisitették volna 1873-ban, midőn egy földalatti csatornát vezettek rajta keresztül. Bejárója azonban most is meg van, a római katholikus kápolna ajtajának küszöbe alatt, a pincze falában. A falban ugyanis arasznyi szélességü kökeretben, egy 168 cm. magas és 68 cm. széles ajtó-üreg látszik, melynek küszöbe a pincze eredeti földszintjétől — sajátságos módon — fél méternyi magasságban van. Az ajtóüregben három kőlépcső vezet föl a két méternyi vastagságú fal fulsó széléig, hol a földalatti börtön nyilása volt, melynek alsó rézsulos lapja most is látható. A nyilással, mely akkora volt, hogy egy ember beférjen rajta, — szemben voll a kő, hol a földhöz láncczolt rab fült, arczczal a nyilás felé fordulva.

Ebben a börtönben találtak egy lábbilincset, a mely most is megvan s a melyben — a mint mondják — benne volt a lábszáresont is. Lehetséges; mert a bilincset képező vaspántot szeg tartja össze, s a szeg hegye szélesre van lapitva. A bilincs 6 kilogramm sulyú s rajta csüng az arasznyi hosszú szeg is, melylyel a földhöz szegezték.

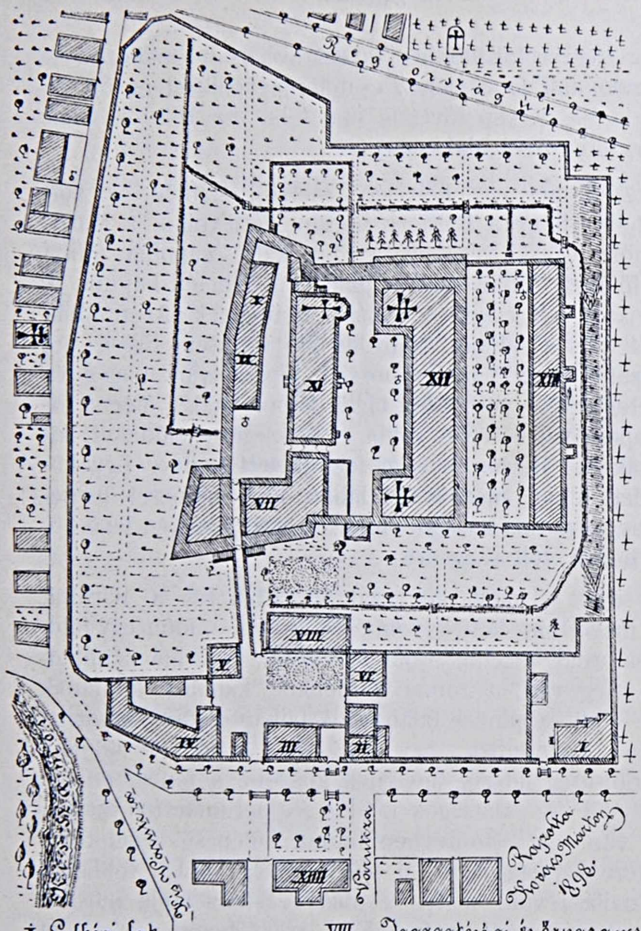

I Lelkészi lak.
II Mészárszék.
III Uradalmi és Uradalmi iroda, Uraparancsnoki lak.
IV Műhelyek.
V Külső Udvar.
VI Lelkészi irodalak.
VII Ugargabi lak.
VIII Ugargatósági és Uraparancsnoki iroda.
IX Rácsőrzőépület.
X Várkapuépület.
XI Magtárépület.
XII Főépület.
XIII Műhelyek.
XIIII Tisztilak.
Várarok.

Mireb: 1 centimeter = 20 meter.

A fegyintézet alaprajza.

Az, hogy ezt Boldizsár úr vitte volna, csak mese.

Foglalkozzunk most egy keveset a vár jelenlegi állapotát föltüntető alaprajzzal.

A város felől levő déli oldalon, jobb kézről látjuk a két fegyintézeti lelkész számára 1890-ben átalakított papi lakot; ez volt eredetileg az intézet koresmája. A koresmát ugyanis a Rákóczy-épület földszintjéről, hol a belső őrtanya van jelenleg, 1841-ben költözették át az arra a czélra épített, mostani igazgatósági irodába s innen a koresmai czélokra 1866-ban átalakított és kibővített jelenlegi papi lakba. Ettől balra vonul el a közfal, melyhez a fegyintézet mészárszéke[1]), továbbá az őrparancsnoki lakásul, üzleti és élelmezési irodául szolgáló épület csatlakozik (1885).

Az üzleti irodát a külső kapú választja el a kapus házikójától (1887), melyből balra a kerekes-, kádár-, kovácsműhely esik (1870).

A bemenettől jobbra a déli oldal épületeivel párhuzamosan fekszik a külső hármasudvar által elválasztva az őrparancsnoki, igazgatósági és lelkészi iroda[2]), balról van a külső őrtanya.

A most említett irodák és az őrtanya között kezdődik a vár tulajdonképeni bejárója, mely az 1840-ben kerülő alakított vár-árokba van építve. Kellős kőfal közé rakott földtöltés vezet, az egykori fölvonó híd helyén, a vár boltozatos kapujáig. (Ez a bejáró 1769-ben már meg volt jelen alakjában, a mint a Peller-féle képen is látható).

A kapú fölött levő hatalmas bástya méreteiről fogalmat nyerünk, ha elképzeljük, hogy ezen terül el a 34 meter hosszú igazgatói lak függő kertjével és terrasse-aival, melyek egyike udvarul szolgál.

A kapútól balkézre esik a 3,70 meter vastagságú nyugati várfal az 1897-ik év őszén kibontott és megint láthatóvá lett 21 lövő-résével.

A belépő szemben a Rákóczy-épület bütüjét látja. Ennek földszintjén vannak a belső őrtanya és a fegyelmi

[1]) 1858-ban épült. A jelenben őrparancsnoki irodának használt helyiségben volt az előtt a mészárszék.

[2]) A lelkészek irodája 1874 ben épült.

zárkák (régebben itt volt a konyha). Az első emeletén vannak az újonnan beszállított fegyenczek ideiglenes elhelyezésére szolgáló helyiségek, továbbá a lövő résekkel ellátott keskeny folyosó. A második emeletén van a fegyenczi skola és a régi levéltár számára újabban berendezett szoba. E négy szoba hollozatát fönebb már méltattuk.

A Rákóczy-épülethez csatlakozik a nyugati várfal mentén az 1874-ben emelt zárka-épület. Ez a régi mosóház helyét foglalja el, mely emeletes volt; ez a Priorato-féle alaprajzon is látható.

A Rákóczy-épülettel párhuzamosan, attól a keskeny udvar által elválasztva, terül el a Martinuzzi-féle épület. Ennek földszintjét nyugatról a fürdőház, a keleti bejárással biró mosóház, sütőház (egykori lovagterem), gyapjúraktár s a róm. katholikus kápolna sekrestyéje foglalja el. Az épület végén van a kápolna, mely a földszintről az emeletbe nyulik föl. Erről volt már szó; 1760-ban javították ki. A kápolna falfestményei a Krisztus úrnak kinszenvedésének történetét ábrázolják 6 képben, egy rab festette. A karzat fölirata ekkép szól: „L. B. Josinczi József vár inspectora tulajdon szorgalmatossága által festettette ki ezen ISTEN imádására rendeltetett Szent Helyet 1822-dik Esztendőben. Festette szerencsétlen Rivelly Péter.

Fennirt jó Előljárónkat egygyütt Ill imádjuk mi, a mi TEREMTŐ urunkat ugymint: Benkő Mihály Vár Strázsamestere és Deák Antal Vár Iró Deákja."

A Martinuzzi-épület emeletét egészen a kórház és gyógyszertár czéljaira használják. A följárás az emeletbe régen — a bibornok idejében — a kapú mellett, nyugatról volt; később az ellenkező oldalon, még pedig egy külön lépcsőházból, az épület közepén; utóbb ugyanott, de a mai sütőház pitvarából. 1872-ben a nyugati oldalon alkalmaztak az épületbe lépcsőket s egyidejűleg lebontották a nyugati, csaknem 5 meter vastagságú falat s helyén egy széles folyósót huztak végig. Az emeleti szobákat azonban érintetlenül hagyták. Ennek a lebontott falnak vastagsága is a mellett bizonyit, hogy mikor a Martinuzzi-épületet emelték, akkor a Rákóczy-épület — legalább jelen alak-

jában — nem létezett. Olyan magas és erös épület mögött, a milyen a Rákóczy-épület most, melynek nyugati fala 3 meter vastag, mi szükség lett volna, attól 7.30 meter távolságban, ilyen tömérdek falra?

Ebben a lebontott roppant vastagságú falban földalatti folyosó volt, mely összeköttetésben állott a déli és északi várfalban létezett folyosókkal. Szemtanúk állitják, a kik jártak bennök. Azt, hogy a déli várfalban folyosó húzodott végig, szavahihetö egyének erösitik. Az északi várfal, részben ma is meglevö, de befalazott folyosójában magam is voltam; 1898 tavaszán bontattam ki azt, hogy meggyözödjem létezéséről. Ez a magánzárkák északi sarkánál levö bástyából indul ki. Jelenleg csak addig tart, míg a görög keleti templom elött kivezetö csatorna átszeli.

A Martinuzzi-épület alatt egész hosszában pincze vonul végig. Fejedelmi pincze! Boltozata köböl faragott ivekre támaszkodik, melyeket tömör köpillérek tartanak. Ez egykor egyetlen óriási termet képezett, melynek hossza 46, szélessége $10^1/_2$ méternyi volt. Aligha pinczének használták, inkább raktárak voltak benne.

A Martinuzzi-féle épület északi végében, a kath. kápolna ajtajával szemben, a várfalban, — Muha Szaniszló nyug. fegyör állitása szerint, egy vasajtó volt, a mely földalatti folyosóba, alagútba vezetett. Ö járt is benne egészen az északi közfalig. Embermagasságú volt. Iránya a bejárattól északkeletnek tartott. Akkor bontották le, mikor a háromemeletes föépület félig föl volt épitve; tehát 1858-ban. Lebontották és épitették a betegek séta-udvarának keleti fala mellett közvetlen a kertben, az emlitett fallal párhuzamosan vonuló boltozott csatornát. Ez a csatorna a földalatti folyosót haránt tosan metszette keresztül. A földalatti folyosó, vagy alagút Szamosújvár-Németibe vezetett.

Kovács Dani föfegyör is hallott az alagútról. Ugy mondták, hogy az a várból kiérve — elágazott. Egyik ága Németibe, ki a hegyre-, a másik ága a Szamos alatt Széplakra vezetett.

Kisebb közlemények.

Hírneves örmények a külföldön. A világszerte szétszórt örménység kebeléből mindenütt emelkedtek ki egyesek, kik második hazájuknak vagyis azon országnak, melyben születtek, legjelesebb férfiai sorában foglalnak helyet. Jóllehet ezek arczképét és életrajzát megismertetni egyik főtörekvése lapunknak, s ezt részben már meg is valósítottuk, részben minden egyes füzetünkben valósítani iparkodunk, mégis érdemesnek látszik egy kis futólagos átnézetet adnunk azon nevekről, melyek az egyes külföldi országokban kiemelkedett legkiválóbb örmény férfiak egész sorát jelölik. Így Törökországon kezdve, említhetjük első helyen Ágop pasát, az ottomán állam elhunyt pénzügyminiszterét. Nubár pasát, az egyptomi volt miniszterelnököt, Dádián pasát, a török külügyi hivatal másodállamtitkárát, Váhán effendit, az igazságügyi minisztérium államtitkárát, Jákub Ártin khánt, Azáriánt, a kath. patriarkhát, az egyptomi közoktatásügyi államtitkárt; Ábrahám pasát, a szultán házi bankárját. — Perzsiában: Melkhon khánt, a volt londoni perzsa nagykövetet, Nehrimán khánt, a jelenlegi bécsi nagykövetet, Dsihángir khánt, a perzsa kultuszminisztert, Názár agát, a birodalom párisi diplomaeziai képviselőjét. — Oroszországban: Loris Melikoff Mihály grófot, a világhírű államférfit és hadvezért, — Deliánoff kultuszminisztert, — Esoff Gárábed, az orosz külügyi hivatal ázsiai osztályfőnökét, Lázárev és Tergukásoff (Der-Chugászián) híres tábornokokat, Ajvázovszky festőművészt, Pátkánián és Emin elhunyt orosz-örmény orientalista tudósokat, (volt egyetemi tanárokat); Nerszisián és Gámbárov híres jogtudósokat. E három állam, melyhez a régi Örményország egész területe csatoltatott (Törökország, Perzsia és Oroszország) még sok más örmény notabilitást képes felmutatni; az itt felsoroltak jóformán csak mutatványát képezik azon kiválóbb férfiaknak, kiket nagy számmal felsorolhatnánk. De ezeken kívül még a nyugateurópai államokban elszórtan keletkezett örmény kolóniákban is találunk említésre méltókat jeleseink közül. Ilyenek: pl. Olaszországban a Szent-Lázár-szigeti ünnepelt költő-tudós Alisán, mechitarista szerzetes, — Ausztriában: Romáskán báró, a bécsi urakházának, vagyis a birodalmi tanács felsőházának tagja, — Schweizban: Ábeljánez, a zürichi vegyész, — Németországban: Árdzruni, a berlini mineralog (utóbb az athéni műegyetemen tanított). — Angliában: Rassam londoni régiségbuvár, Párisban: Dseráz Mináss, a török fővárosból átköltözött publicista és mások. Még a Kis-Romándának is van egy örmény akademikusa: Moszkofián, a bukaresti költő személyében. Hazánkról szólani e helyen feleslegesnek tartjuk.

Örmény estély Párisban. A párisi örmények igen látogatott estélyt rendeztek: a jövedelem szegény örmény tanulók felsegé-

lésére fordittatott. Az estélyt „Rue Cadet"-ben levő „Grand Orian" nagy termében tartották. Az estély Gárábéd Kálfáján igen sikerült szavalatával kezdödött, ki Turián „Örményország" czimü szép költeményét szavalta el. Ezután jött a „Májr. Árakszi" (Árakszes anyja) czimü gyönyörü dal, mit az orosz-örmény Eghiázárján, ki a conservatoriumnak tagja, énekelt el. A harmadik szám zene volt: Szévádsián játszott zongorán — szépen. Végre Csobánján, kit folyóiratunk olvasói is ismernek remekmivü felolvasásából, — szavalta el egyik szép költeményét, mit franczióból fordított. Kivánatos, hogy a párisi „jótékony örmény-egylet" minél gyakrabban rendezzen ilyen estélyeket!

Irodalom és művészet.

Egy örmény színész czim alatt a párisi „Thän" ezeket irja: Az örmény mészárlások előtt Örményországban volt örmény színház. Sakespeare, Corneille stb. legszebb darabjait örmény forditásban adták elő Trapezunt-, Konstantinápolyban, Smirnában és Törökország más nagyobb városainak színpadján. De most az örmény színpad szétdulva, az örmények pedig elszóródtak... Tegnap (jún. 28.) Párisban a polgári színházban az örmény színmüvészet egyik legkiválóbb képviselője: Gárábéd Kálfáján örmény egy jelenetet adott elő nagy sokaság jelenlétében. Ez szokatlan látvány volt. A fiatal müvész, kinek a természet gyönyörü főt, mély és lelkesitő hangot adott, Hamlet egyik jelenetét adta elő. Taglejtéseivel, mozdulataival, — hullatott könnyeivel, melyek arczain lepereglek, nagy hatást ért. Ügy elvezett a hallgatóság, mintha minden szavát megértette volna. Mesteri játékát, szünni nem akaró tapsviharral jutalmazta nemcsak, de több izben a lámpák elé is kihivták. Jan Bernát előzte meg, ki az örmény színpadról szólott. Még néhány szót Gárábéd Kálfájáról: 24 éves; az örmény mészárlás idejében a Bosporus partján már jó névvel birt. Szülőhelye elégett; apját, anyját iszonyú kinzások közt végezték ki. Ő maga a hegyekre menekült, hol majdnem étlen 15 napot töltött. A megmentett néhány darab drága követ pénzzé tette, azután hajóra ült és elmenekült Törökországból; nyolcz hónap óta él Párisban, itt szorgalmasan tanulja a franczia nyelvet; mert neves franczia színmüvészek tanácsára, franczia színészek közé állott. Szép jövő várakozik Kálfájára.

Uj havi folyóirat. Csobánián Árság, kinek egyik nagybecsü felolvasását mi is közreadtuk, Párisból jelenti, hogy nov. 1-én Párisban „Ánáhid" czim alatt nemzeti, irodalmi és szépmüvészeti havi folyóiratot ad ki, mely 1. közölni fog czikkeket az örmény nép történelméből, irodalmából, szépmüvészetéből és nyelvének köréből; és szemlét ad annak jelen erkölcsi és anyagi helyzetéről; 2. értekezéseket a szépmüvészet, tudomány és társadalom általános kérdéseiről; 3. a régi és uj idegen irodalom jelentékeny termékeinek forditását; 4. regényeket, költeményeket..., melyeknek

tárgya a nemzeti, vagy keleti életből lesz merítve; 5. régi és új örmény költeményt, hagyományt, mesét. Előfizetési ár egész évre 12 franc. Cím: Árság Csobánián, Paris, 6, Place de l'Odéon.

Mi ujság az örmény világban?

Uj veszteség érte az örménységet és a tudományos világot. A „Mésag" czimü örmény napilap (Tiflis) megalapitója Ádzruni Krikornak (Gergely) összese Ardzruni András, ki az athéni müegyetemen az ásványtant tanitotta, tüdőbajával Németország Hohenhonnef városába ment, hol szept. 22-én 49 éves korában elhalt. Származásra és szivre nézve örmény, de gondolkozásra európai volt. El volt ugyan foglalva tudományos tanulmányaival, de azért érdeklődött az örmény nemzeti élettel is: a „Mésag"-ot, melynek bátyja halála óta, kiadója, gyakran felkereste érdekes leveleivel. Ardzruni Andrásban, ki nőtelen volt, kihal a család; de azért az Ardzruniak neve halhatatlan marad a nemzeti krónika lapjain. Testét Németországból Tiflisbe vitték, hol azt bátyja mellé temették.

Örmény püspök Parisban. Szárádscán József, az amerikai örmények püspöke, szept. 13-án érkezett Párisba. Egy örményekből alakult bizottság, melynek élén a párisi örmény pap állott, fogadta az indóháznál és kisérte fényes szállására. A nép kivánságára és a bizottság kérésére misézett és szép egyházi beszédet tartott az örmény kápolnában: lelkileg megvigasztalta a híveket. A bizottság mindent elkövetett, hogy az egyházi ünnepély fényét emelje. Mise után többen elmentek lakására, hogy megköszönjék szivességét, mely meglátogatta őket. Nubár pasa is, ki jelenleg Párisban tartózkodik, meglátogatta a püspököt és egy Amerikában épülő örmény templom számára 500 francot adott. Öt napot töltött Párisban; innen Londonba ment.

Küzdelem a Szentföldért czim alatt a „Magyar Állam" 235. száma a többek közt ezeket mondja: A legközelebbi teendő Siriának és Kis-Ázsiának kiragadása mozlim kezekből, miért három hatalom versenyez: az orosz kis-ázsiai és kaukázusi pozicziójával; az angol kereskedelmi hatalmával és a franczia a missio-befolyásával. Az orosz legközelebb van Palesztinához és az ö r m é n y e k és görögök támogatására számit, mi reális kalkulus; mert e két müvelt nép régen ohajt a török járom alól felszabadulni. Az angol tőkéjével és hajóival imponál s a druzokra számit, kiket erősen pénzel. A franczia a szivek vallásos ézületére a katholicismus csodás erejére, eddigi hóditásaira és a katholikus maroniták edzett népére alapitja reményeit...

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája.

Hazai krónika

Jákobi Sándor. Szentkatolnai Bakk Endre vizaknai róm. kath. plebános az „Ellenzék“ tárczájában tizenhat egyénről tesz említést, kik azért, hogy az 1848—49 szabadságharczban részt vettek, elfogattak, fogságra hurczoltattak és a vár- vagy sánczfogságban elhaltak. Ezek között volt az örmény Jákobi Sándor, ki Gyergyó-Szt.-Miklóson született, örmény szertartású segédlelkész volt; 50 éves volt 1849-ben, midőn Maros-Vásárhelyt elfogták. 1850. júl. havában, azért hogy a magyar ügyért lelkesedett, akasztófára ítéltetett; de az ítélet nem hajtatott végre, mert kegyelemből 10 évi várfogságot kapott. Meghalt Komáromban a fogság alatt.

Az első magyar hadnyelvtan. Czetz János Amerikában (Boenos Aires) élő hazánkfia volt az, ki magyar hadnyelvtant szerkesztett a hadsereg fiainak. Az érdekes könyv czíme a következő: „Magyar hadnyelvtan a császári kir. ausztriai hadsereg tisztjei számára. Irta Czetz János cs. kir. 62. gy. sz. Tursky lovag gyalog sorezredi hadnagy. Pesten 1844. Nyomatta Trattner Károly.“ A könyv megjelenése után négy év multva bekövetkezett szabadságharcz vitéz tábornoka jeligéül ezt irta könyve élére: „A hadsereget semmi sem bátoritja oly hathatólag, mint a vezér személyes megjelenése, kivált ha azt saját anyai nyelvén meg tudja szólitani.

Télfy Iván. Az aggkor elhaló csöndjében — mondja a „Vasárnapi Ujság“ — de nyugodtan zárta le szemeit ang. 2-án egy magyar tudós, volt egyetemi tanár, ki a hellen klasszikus müveltség lelkes ápolója volt Magyarországon. Télfy 83-ik évében hunyt el Budapesten egyszerü agglegényi lakásán, a „Pannonia“ fogadóban, a hol több mint két évtized óta lakott. Télfy dolgozott az „Armeniá“-nak is.

Hymen. Kovrig Tivadar miniszteri főmérnök a napokban vezette oltárhoz Potoczky Gergely és neje Dániel Mária kedves leányát Jankát Nagy-Sinken. — Sztánkay Ferencz selmeczbányai gyógyszerész és nejének: P. Ábrahám Rózáliának leányát Margitot nőül vette Toperczer Sándor okl. gyógyszerész Selmeczbányán.

A szamosújvári Salamon-templom javára adakoztak (a kimutatást csak most kaptuk kézhez; az összeg nyugtázva volt, de nem volt részletezve) Gyergyó-Szt.-Miklósról: Görög Joachim 10 frt, Lázár Menyhért 10 frt, Csiky Kálmán 10 frt, Csiky Dénes 10 frt, Urmánczy János (Toplicza) 10 frt, Gyergyói első takarék-pénztár 10 frt, Szentpéteri János 5 frt, Dr. Fejér Dávid 5 frt, Eránosz Bogdán 3 frt, Kopasz Lukács 3 frt, Lázár János 2 frt, Bocsánczy János 2 frt, Eránosz Miklós 2 frt, Merza Vilmos 2 frt, Czifra Mihály 2 frt, Vákár fivérek 2 frt, id. Karátson János 2 frt, Lázár Gyula 2 frt, Dr. Szentpéteri Kristof 2 frt, Eránosz János 1 frt, Bogdán István 1 frt, Urmánczy Vertán 1 frt, Sáska Kajtán 1 frt, Lázár Péter 1 frt, N. N. 1 frt. Ezt a szép összeget (száz=100 frt) a buzgó örmény kath. plebános: Görög Joachim gyüjtötte. Az ügy nevében köszönet érette!

Szamosujvári Hiradó.

— A szamosújvári műkedvelő-társulat 1898. okt. 9-én a városi vigadó nagytermében előadta Csiky Gergelynek „A buborékok" című 3 felvonásos vígjátékát. Tele ház. A kiváló rendezésért Vajna Károly-nak tartozunk elismeréssel. A szerepek jól voltak kiosztva. Páll Bogdán (Solmay Ignácz földbirtokos) és Mihelicsné Ruzsai Etel (Szidonia, Solmai neje) valóban remekeltek. A legfokozottabb várakozást is kielégítették. Mihelics Károly (Rábay Miklós, osztálytanácsos) kitünően játszodta a becsületes hivatalnok szerepét. Dicsérettel kell szólanunk Markovichné Voith Mariska (Szeráfin, Rábay neje) játékáról is. Ehrenwerth Ignácz (Marosán Demeter) és Ehrenwert Mór (Tamás, fia) szerepeire alig találhatott volna a rendezőség alkalmasabb műkedvelőket. Gönczy Mihály (Robert, Solmai fia) és Filep János (Chupor Aladár) most is kifogástalanul játszodtak . . .

— Kedvelt főszolgabiránk: Nagy Lajos minden téren derekasan megállja helyét. Habár hivatalában maga a megtestesült, példaadó pontosság, — mégis tud időt szakitani arra is, hogy a közmivelödési egyesületek (kaszino, gymn. segély-egyesület stb.) üléseiben is tevékeny részt vegyen. Ez a mivelt polgár, ki sok szép tulajdonságai miatt, mindnyájunk tiszteletében, becsülésében részesül, — nemcsak nem közömbös városunk fejlödése, felvirágzása iránt, de sőt melegen érdeklödik közügyeink iránt — újabban ismét oly tettet tényezett, mi méltó a felemlitésre. Habár a megyei útakat jó karban, rendben szokta tartani: mégis, mihelyt meghallotta, hogy az „Országos tanár-egyesület" kolozsvári köre felolvasó ülését városunkban fogja tartani, azonnal intézkedett, hogy az útmester, a gymnasium mellett elterülő megyei út sánczait erre az alkalomra újra takarittassa ki. Nem úgy tett, mint akárhány: kiadják a parancsot, aztán — punctum. Főszolgabiránk nem röstelte a fáradságot, oda ment, hogy szemeivel lássa, vajjon úgy teljesitették parancsát: az út ki volt seperve, és a sánczok olyan tiszták, mintha ki lettek volna nyalva. Tettéért, melyiyel a magyar tanárságot is akarta megtisztelni, fogadja elismerő köszönetünket.

— A Salamon-templom mellett épült Szt-Gergely-kápolna már fedél alatt van. Tavaszszal teszik fel a szép szines „figuralis" ablakokat és festik be stylszerüen a falakat és azzal be lesz fejezve a templom restaurálása!

— Az igazságügyminiszter Hanga Gábort, a nagy-szebeni pap- és tanitóképezdei gazdasági vezetőt nevezte ki a helybeli fegyintézet görög keleti lelkészi állására.

— A Szamosújvárt felállitandó Verzereskul Oxendius püspök szobrára adakoztak Szamosújvárról: Bárány Lukács 100 frt, Szongott Kristóf 100 frt. Esztegár Gergely 50 frt. Egerbegyről: Harmath Lajos 2 frt. Szamosújvárt, 1898. okt. 25-én Esztegár Gergely szoborbizottsági pénztáros.

— A Salamon-templom restaurálási költségeinek fedezésére adott dr. Simay Gyula törvényszéki biró (Nagy-Várad) 10 frt. — A Salamon-templom Szent-Gergely-kápolnájára adott dr. Kábdebó Ferencz közjegyző (Maros-Vásárhely) 50 frtot. Mindkét adakozónak a szent-ügy nevében köszönetet mondunk.

Tizenkettődik évfolyam. 1898. 12. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos:
SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR.
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1898.

Tartalom.

Zefir ha lennék. — Berds költeménye. — Simay Gergelytől.
Az örmény kérdés. III. közlemény. — Dr. Molnár Antaltól.
Az Ardzív (költemény). — Merza Gyulától.
Szamosújvár város monográfiája. — Második folytatás.

Kisebb közlemény.

Részlet Krimián katholikosz életéből.
Megbízhatlan statisztika.

Irodalom és művészet.

Az „Ellenzék" Verzár püspök szobráról.
A „Tiszántúl" az „Armenia"-ról.
A szamosújvári püspökszobor.

Mi ujság az örmény világban?

A magyar király és az örmény nyomda.
Ráfi síremléke.

Mélyen tisztelt Olvasóinkhoz!

Az „Armenia" a jövő füzettel, mely 1899 január 1-én jelenik meg, a tizenharmadik évfolyamba lép. Folyóiratunk ezután is a régi jó irányban fog haladni. — Olvasóinkat tisztelettel kérjük, hogy előfizetéseiket megújítani és lapunkat terjeszteni kegyeskedjenek. Az „Armenia" előfizetési ára egész évre 4 frt, félévre 2 frt. Egyes füzet ára 40 kr.

Szamosújvárt, 1898 deczember 1.

Az „ARMENIA" szerkesztője.

☛ *Megjelent: „A magyarhoni örmény családok genealogiája, tekintettel azoknak egymás között levő rokonságára s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére. Eredeti kiadatlan kútforrások felhasználásával irta Szongott Kristóf." Nagy nyolczadrét, 218 lap, egy arczképpel és 49 czímerképpel illusztrálva. E munkáról egyik szakértő barátom hozzám intézett levelében ezeket mondja: „Bámulom páratlan türelmét, melyet ebben a nagy munkában kifejtett. Valóban ehhez hangyaszorgalom kellett. Nem képzelhetem, hogy hányan mernének megbirkozni efféle munkával. De keresen fogják fel azt, hogy ily munkát mily nehéz összeállitani. Gratulálok derék munkájához." Ára füzve 2 frt. Kapható az „Armenia" szerkesztőségében.*

Zefir ha lennék!...

— Bérdo. —

Zefir ha lennék, röpke szárnyakon
Hozzád sietnék, szép Örményhonom,
Hogy láthassam az ősi sírokat,
S megcsókoljam a drága hantokat.
De nem! hisz ők vádakkal sujtanák
Országunknak sok hűtelen fiát,
S megvetve néznek Hájk utódait,
Az ős-erő silány hajtásait...

Bár lennék felhő Ararát fölött,
Hogy járhassak a szent sírok között,
S ihlesse csókom a földnek porát:
Mely elfödé hazánk sok hős fiát.
De nem! mért lennék felhő vészthozó,
Nyugvó halottak csöndjét bolygató,
Haragra gyulna szívök helsejc
S még zordabb lenne hazánk fellege!...

Oh bár csak lennék kigyodzó patak,
Araxes folyónk kedves partjain:
Mely édes anyja keblén áthalad,
Vidáman uszva hazánk térein.
De nem! hisz annak bosszús habjai
Visszakergetnék az idegen ért;
Így járnának Örményhon fiai,
Kik mit se tesznek a drága honért!..

Simay Gergely.

Az örmény kérdés.

— A franczia „Sárga könyv“ diplomatiai okmányai alapján.[1]) —

III.

A sultánnak rég várt iradeját, a Konstantinápolyban hat hónapig tartott diplomatiai tárgyalások eredményét, 1895 okt. 20-án közölték a hatalmakkal s a nehány nappal előbb megindult mészárlások eltartottak a következő évnek végéig. Joggal felvethető a kérdés, hogy Abdul-Hamid azután, hogy egész Európa előtt ünnepélyesen kötelezte magát keresztény alattvalói békéjének és biztonságának a megvédelmezésére, miként törhette el hónapokon át ezeket a vérengzéseket? S vajjon felhatalmazásával történt-e mindez, avagy tehetetlen elnézésével? Annyi bizonyos, hogy az ottomán hivatalnokok, kiknek legnagyobb része a ildiz-kioskból kapta az utasításokat, részt vettek — igen ritka kivétellel — a kegyetlen üldözések közvetett vagy egyenes előmozdításában. S a rettenetes bűntettek megtorlására mindeddig semmi komoly lépés nem történt, s semmiféle elégtételt nem nyertek, a kiket annyi csapás és szenvedés sujtott.

Sőt nemcsak védelemben vagy támogatásban nem részesültek a musulmanok dühe elől megszabadult örmények, hanem be is börtönözték őket, mint a felkelés okozóit s kinzásokkal kényszerítették arra, hogy megnevezzék bűntársaikat s módot nyujtsanak ekként a hatóságoknak vád emelésére. El lehet mondani, hogy Aziz pasának az volt a törekvése, hogy védelmezze a bűnösöket s megbüntesse az áldozatokat.[2])

S bármilyen bűnös volt ő maga is, bármennyi előterjesztést tettek is a portánál viselkedése ellen a nagyhatalmak képviselői, csakis 1896 november havában hivták vissza, egy évvel ama mészárlások kezdete után, a melyek az ő szemei előtt s az ő elnézésével történtek.

[1]) Le concert européen, par le comte *Benedetti* (Revue des deux Mondes, 1898. aug. 1.).

[2]) Livre jaune, 33. l. — Meyrier jelentése.

Jóval a sultán iradejának kihirdetése előtt a nagykövetek nógatására elhatározta a porta, hogy főbiztost küld Kis-Ázsiába. A birodalom egyik marsalljára, Sakir pasára esett a választása. A hatalmak helyesléssel fogadták a kinevezését, a porta jó szándékainak a biztosítékát látván abban, hogy az ottoman hadsereg egyik főméltóságát ruházták fel e misszióval. Sakir pasa, mint a keleti anatoliai tartományok teljhatalmú főbiztosa, el is utazott küldetése helyére s ott tartózkodott az örmények véres szenvedéseinek egész esztendeje alatt. Mire használta korlátlan hatalmát, minő szerencsétlenséget háritott el, mily segélyt nyujtott a szerencsétlen áldozatoknak? A hivatalos iratokban e kérdésekre mindössze a következő választ találjuk Bouliniére consul 1896 aug. 24-éről kelt jelentésében: „Van tartomány még mindig nagy izgalomban van s bizonyára nem alkalmasak a kedélyek megnyugtatására az oly rendszabályok, a minő Adel-Dzseráz összes örmény lakosságának az islamismusra való kényszeritett áttérítése, valamint az önkényes letartóztatások Angorában s a nyugati kivégzések. Ez idő alatt Sakir pasa folytatja Kis-Ázsia belsejében ama vilayetek bejárását, a melyekben gyakorlatilag élethez kellene léptetni a reformokat. Nemrég Sivásban volt s a megérkezése, úgy látszik, nagy nyugtalansággal töltötte el a hivatalnokok bűnös lelkiismeretét. Feleslegesnek bizonyult a félelmük."

Ily jelenségek után nem csoda, hogy sokan úgy vélekedtek, miként a sultán az örmény kérdés megoldására az örmények kipusztitását tartja egyedül alkalmas módnak. S vajjon nem támogatják-e ezt a szörnyü feltevést a hivatalos okmányok tanuságtételei, Cambon franczia nagykövetnek és társainak a diárbekiri valinak visszahivatására irányult hiábavaló kisérletei, a porta makacs vonakodása ama török ezredes megbüntetésétől, a ki magára vállalván Salvatore atyának biztos helyre vezetését, megölelte őt a katonáival, miután nem volt hajlandó a keresztény hitet megtagadni? S lehet-e tillakozni e feljevés ellen, ha olvassuk Cambonnak egyik jelentésében a következőket: „Meg-

[1]) Livre jaune, 264. l.

érkezvén a consuli jelentések az eghin-i mészárlásról, kétségtelen, immár, hogy 1896 szept. 15-én a musulmánok megrohanták e város örmény lakosságát s rettentő vérengzést követtek el. A katonaság több mint kétezer keresztényt gyilkolt le, köztük sok nőt és gyermeket. Az örmény városrész 1150 háza közül 950-et felégettek s valamennyit kifosztották. A vidéken nagy számmal tartózkodó kurdok közül egy sem jelent meg a városban; az egész felelősség a katonaságra nehezedik. S néhány nappal a vérengzés után kivételes előléptetésben részesült az eghin-i kormányzó.[1])

Abdul-Hamid a nagykövetekkel való érintkezései közben mindantalan ismételgette az ünnepélyes ígéreteit, a melyeket leglőbbször egyátalán nem tartott meg. Külföldi képviselőit felhatalmazta, hogy lekössék szavát az illető kormányoknál s mitsem tett az adott szó beváltására. Cambon végre is kénytelen volt a franczia külügyministernek a következő jelentést tenni:[2]) „Kérem, ne adjon semmi hitelt a jegyzéknek, melyet Munir bey (a párisi török nagykövet) átnyujtott. Az eljárást Mazhar bey (Salvatore atyának gyilkosa) ellen még csak meg se kezdték. Ez a tiszt szabadon jár-kél, és se Marasban, se Alephen szó sincs a haditörvényszék összehivásáról. A sultán minden halogatási módot felhasznál s a jegyzék átnyujtásának nincs egyéb czélja, mint hogy elhitesse önnel, hogy valamit tesznek, pedig semmi sem történik."

A kis-ázsiai véres eseményekkel szemben nem maradhattak tétlenek az európai hatalmak. Belátták, hogy véget kell vetni ezeknek a borzadalmasságoknak, de habozták megtenni az elhatározó lépéseket. 1895. okt. 20-án, a diarbekiri mészárlások idejében, Salisbury lord valamennyi cabinethez memorandumot intézett, a melyben fegyveres közbelépést hozott javaslatba arra az esetre, ha Törökország nem tenne eleget Európa tanácsainak. Ez irányban nem jött létre megegyezés a hatalmak között. A continensen kétségkivül ugy vélekedtek, hogy legalább is idő előtti dolog megállapodni oly eshetőségre nézve, a mely a legsúlyosabb complicatiokat vonhatná maga után.

Salisbury lord memorandumának szellemében Hanotaux franczia külügyminister is a követek kamrájának no-

[1]) Ugyanott, 296. l. — [2]) Ugyanott, 325. l.

vember 5-iki ülésében komoly és határozott hangon figyelmeztette a portát a megígért és szükséges reformoknak a teljes végrehajtására. A beszéd osztatlan helyeslésssel találkozott a hatalmaknál, különösen Szent-Péterváron és Londonban s élénk visszhangot keltett Konstantinápolyban is. A szultán nyomban tudomására hozta a francziа nagyköveteknek, hogy a legrövidebb idő alatt végre fognak hajtatni a következő rendszabályok: A szabadon bocsátása mindazoknak, a kiket semmi vád nem terhel. A reformok kibővítésére vonatkozó rendelet kibocsátása. Aniz pasa visszahivása. Utasítás intézése valamennyi vali-hoz oly értelemben, hogy biztosíttassék a rendzavarásoknak hatósági úton való elnyomása.

Sajnálattal kell kiemelnünk, hogy a tények ezúttal sem feleltek meg a szavaknak s a francziа külügyminister ismételve is kénytelen volt hangsúlyozni ezt a párisi török nagykövet előtt. Még ugyanazon hó végén a következő táviratot intézi Cambonhoz: „Megmondtam Munir beynek, hogy a szultán által elvállalt kötelezettségek után nem engedhetem magamat többé hiú igéretekkel elámittatni s útasításul adtam ennek, hogy hagyja el Konstantinápolyt, ha nem kapja meg a megígért elégtételt.

A többi hatalmak is a francziа külügyminister kijelentéseinek megfelelő útasításokat adtak konstantinápolyi képviselőiknek. Újra munkához láttak a nagykövetek s már 1897 február 18-án Cambon a következő sürgönyt küldhette Párisba: „A reformokra vonatkozó javaslatok meg vannak állapitva s a mai napon aláiratlak."

A sokszor módositott terv ezen újabb kiadásának vajjon jobb volt-e a sorsa, mint elözőinek? Aligha csalódunk, midőn azt állitjuk, hogy az európai diplomatia erőfeszitése most sem vezetett kézzelfogható eredményekhez. Nem gyilkolják ugyan többé tömegesen az örményeket, mintha az elkövetett gonoszlettek szerzőinek pihenőre volna szükségük, de a legteljesebb büntetlenséget élvezik s szerencséllen áldozataik hiában várakoznak az elégtétel-adásra, a jobb jövendő biztositékára.

Törökország örmény lakossága vajmi kevés hasznát látta eddig ama rokonszenvnek, melyet az európai hatal-

pódzott a szemekbe a klubban tegnap este, mikor ő helyette a szokott órában halála híre jött.

A klub egyik legrégibb alakja volt. Annyira hiányozni fog ő itt, mint mikor egy szobában a régi fali órát leveszik, a mely ott ismerősen ketyegett harmincz esztendeig. Mintha nem is az a szoba volna az már.

A régi világból való típus. Hatalmas, daliás alak még most is (négy nap előtt), erőteljes, egyenes, mint a nádszál, piros, egészséges, szép szabályos arczczal, elevenen villogó, értelmes szemekkel, fényes, koromfekete hajjal és szakállal. Mint ember humánus, tisztességes, szép jellemű, jószívű, megbizható, hü barát, csupa szív, úgy hogy csak szeretni lehetett az öreg „Murczust“ (ez volt a bizalmas neve barátai közt).

Életrajzot Marczíról irni nem igen lehet, — s ez az ő legnagyobb dicsősége. Nem lehet pedig azért, mert Marczival soha se történt semmi. Bekerült a parlamentbe — és mert bekerült, hát ott volt és punktum. Ott volt a nélkül, hogy észrevették volna, hogy ott van; nem nyüzsgött, nem kapaszkodott, nem voltak afférjei, kinos inczidensei, nem voltak minduntalan „aggályai“, s nem kellett minduntalan flastromokat rakni rá a nyugtalanságai ellen. Ott volt mindaddig, míg az új inkompatibilitási törvény nem lépett életbe. Azontul kiesett a parlamentből (szerencsére puhára esett, a Nobel-féle dinamitba), de szinte a nélkül, hogy azt észre lehetett volna venni. Az örménynek vagy nagyon nagy hely kell, vagy nagyon kis helyen elfér.

De persze azért mégis van curriculum vitae-je, tarka, de zajtalan, mint a lapályokon járó patáké. Született Erzsébetvároson és mint Bethlen Gábor gróf szeretett vele incselkedni, kecskék ringatták a bölcsőjét. Volt aljegyző Felső-Fejérmegyében, majd tanfelügyelő Nagy-Küküllőmegyében, 1869 óta pedig Erzsébetvárost képviselte az országgyülésen, egyetlen cziklust kivéve, a mikor Issekutz kibuktatta. Ez az öt esztendő egyetlen keserü szaka életének, melyet szelid veröfényben töltött el családja és barátai körében, a boldog emberek igen kicsike csoportjához tartozván.

Világi rangok után nem epekedett, tanfelügyelői voltáért királyi tanácsos lett (akkor még ritka volt az örmény királyi tanácsos).

Azontul nem várt a jövőtől semmit, csak a kártyajárás javulását. Mert a kártyázás volt egyetlen szenvedélye. Már hat órakor első volt a klubban, nehogy kimaradjon a parthieból. Kicsibe játszott, csak éppen mulatságból, de ezt el nem mulasztotta volna semmiért. E csodálatos kártyafigurák vonzották, ingerelték, felvillanyozták, s egészen más emberré tették. A milyen gavallér, egyeneslelkü ember volt a rendes életben, e kis koboldok, ezek a stüssi vadászok és kuoni pásztorok mindenféle umformra rávették; nincs az a csel, furfang, ravaszság, finta, a mit fel ne használt volna a partnerek ellen, kiket kiszámított módon intimidált, felbőszített, kifárasztott, szórakozottakká tett, hogy legyőzhesse őket. Mert mint egy szenvedélyes hadvezér, csatának tartott minden egyes játszmát és jónak minden egyes eszközt a parthie-megnyerésre. A kik nem ismerték, könnyen túlerősen ítélték meg e miatt. De mi nekünk igy volt ő mulatságos a mókáival, griffjeivel, apró fogásaival. Söt ezek nélkül Marczi nem is lett volna az igazi, a valóságos Marczi.

Az utolsó időkben már nagyon előfogta az asztma, lélekzete elfogyott a lépcsőkön, a füstös kártyaszobában konvulziv köhögési rohamok lepték meg; de Marczi küzdött ellenök és játszott, hiába küldözgettük: „Eredj haza Marczi. Megöl ez a levegö Marczi.“

Orvosai tengerre küldözgették:

— Két doktor van még számodra, — mondák — a Napfény és a Tenger. Ezek még segithetnek rajtad.

Két doktor, de egyik se játszik kalabriászt, se a Napfény, se a Tenger.

Marczi nem ment. Nem birt megválni a biztos partnereitől. Akkor jött aztán a halál és elvitte Marczit tegnap délután.

Mikor este összejöttünk és szomorúan leültünk a játékhoz ő nélküle, akkor ő már ott állott valahol a menny kapuinál, a hol Szent-Péter kikérdezgette.

— Ki vagy? Mi voltál?

Oxendiusz érczszobrához
Önként „nemes érczet“ áldoz.

Szamosujvár! büszke várunk,
Töled sokat, — mindent várunk;
Czimeredhez maradjál hív,
Vezess minket, ősi Árdziv!

Merza Gyula.

SZAMOSÚJVÁR VÁROS
MONOGRÁFIÁJA.

(Második folytatás.)

Rácz Gyula birtokos, néhai atyjának, Rácz Péter várnagynak életrajzi adatait tartalmazó, Lukács Károly fegyintézeti róm. kath. lelkészhez intézett, 1896 decz. 13-án kelt igen érdekes levelében azt irja erre vonatkozólag, hogy: „Az apám beszélt egy alagútról is, mit a mappán látott; Németi felé ment, az ispotály alatt kezdődött. Nem érkezett azonban kinyittatni. Azt hiszem már késő is lenne, mert fenekestől az ispotály épületét is lebontották s mást építettek reá.“ [1])

A kérdéses alagútról Nagy István szamosújvár-németii birtokos nejétől hallottam először említést tenni; ez beszélte, hogy néhai atyjának Jeremiás Imrének a szőlejében lett volna az alagút nyilása. Legalább úgy mesélték.

Ujonti kérdezősködésemre nevezett úrhölgy és nővére azt mondották, hogy volt Németiben egy ember, ki azt állitotta, hogy a kérdéses szőlőben — még a törökvilágban — kincset rejtettek el.

[1]) Az ispotály a Priorato-féle térképen az északi várfal mellett látható épület második emeletén volt, azt a helyet most a főépület északi szárnya foglalja el, hol a görög keleti templom van.

Ez a katonaviselt ember ásatott is utána, de kincset nem talált. Az elbeszélő asszonyságok emlékeznek még arra, hogy a kiásott gödörben valami bollozott üreg látszott. Nagy faragott köveket vettek is ki onnan. A további ásatást azonban a tulajdonos betiltotta. Azután a gödröt betöltötték, most csak helye látszik. Az asszonyságok is hallottak arról, hogy ott lett volna a várból kivezető alagút nyilása.

A helyszínén Hodorcán János fegyintézeti görög kath. lelkész úrral magam is megfordultam. A szőlőhegy a Németi-határon, a Czoptelke felé vezető út mentén van; egy három oldalról bezárt s csakis délfelől nyitott völgy napos oldalának a felső részét foglalja el. A völgyet Bányaságnak nevezik. Az a kis mélyedés, melyről szó van, az igen szép fekvésű szőlő fölött látható. Magasabban esik, mint a Hétkereszlek hegye.[1]) Levegő-vonalban 5 kilométernyire van Szamosújvártól.

Egy Hirján Tódor nevű 70 évet meghaladó öreg ember vezetett minket föl a helyszínére és mutatta meg a kis gödröt, mely jelöli a helyet, a hol az ásatás történt. Egy méternyi mélységű lehet. Átmérője három méter sincs. Egy fiatal juharfa van bele ültetve.

Az öreg emlékezik a kincskeresőkre, de a bollozatra nem. A kérdéses időben 12—14 éves lehetett. Ő is hallott az alagútról, a mely innen tovább vonult — némelyek szerint — Beszterczéig.

Szóval az alagútról sokat hallottunk, de megbízható adatra nem akadtunk. Muha fegyőr állítása aligha nem családáson alapszik. A falban vagy a bástyában levő földalatti folyosót téveszti ő össze az alagúttal.

Nem hiszem különben, hogy magas hegyre vittek volna föl alagútat; mert okát nem látom át, hogy miért tették volna? Azt értem, hogy az irányt Németi felé vették; mert a várhoz tartozott 74 község közül a legközelebb és az ellenségtől legkevésbbé veszélyeztetett oldalon fekszik Németi. Az is lehetséges, hogy az alagút Szamosújvárt Bál-

[1]) A vár magassága a tenger színe fölött 252 m., e hely magassága pedig 500 m.; tehát kerekszámban 250 m. a különbség.

ványos-Váraljával kötötte össze s Németi irányában volt építve.

Egy más, valószínűbb versio azt tartja, hogy az alagút a szamosújvári és szentbenedeki vár között képezett összeköttetést.

Én részemről megbízható adatok hiányában is jelentőséget tulajdonítok a köztudatban élő emlékezetnek. A vár árkában talán eredménnyel lehetne kutatni; de csakis nyár végén, mikor a föld árja mélyen van.

Térjünk most vissza az épületek leírásához.

A Martinuzziról elnevezett épülettel párhuzamosan emelkedik a három-emeletes főépület.

Ez már eredetileg börtönügyi czélokra volt tervezve. Építése három évig tartott: 1859 végén fejezték be. Két szárnyának földszintjét és első emeletét a görög keleti és görög katholikus templom foglalja el. 36 szoba van benne, melyeknek nagy része terem-számba megy. A földszín déli sarkában a protestáns templom és a harmadik emeleten az északi sarokban az izraeliták sinagogája van elhelyezve. A földszinten levő többi helyiség részben munkaterem, részben raktár; amazok fölmenet a lépcsőtől balra, ezek jobbra esnek. A második emeleten is négy szoba munkaterem gyanánt használtatik, a többi 21 helyiség mind hálóterem.

A főépület külső három fala a régi várfal alapjára támaszkodik s emiatt fogva az árokba van építve, hova lépcső vezet le.

A lépcsőn, a főépületből a fegyenczeknek a vár-árkában levő sétaudvarába lemenve, az 1885-ben épült földszintes munkatermeket látjuk szemben, melyeknek hossza a főépület hosszának felel meg, iránya pedig avval párhuzamos.

Említsük meg végül a várral átellenben, a város felől levő négy lakást magában foglaló tiszti lakot, mely szintén újabbkori alkotás; 1861-ben épült.

Nem tartozik tulajdonképen a vár épületeire vonatkozó leírásunk körébe, mégis megemlékezünk a vár nagyérdekű régiségéről: a róm. kath. kápolna egyik harangjáról, mely a rajta levő évszám tanúskodása szerint a XV-ik század

végéről való. Kis méretű, magassága és átmérője nem több mint $^1/_2$ meter, kerülete 1.80 meter. Régente fa-alkotmányú tornyocskában volt elhelyezve. E kis torony a Martinuzzi-épület északi végében emelkedett ki a födélből. 1873 óta ugyanazon épület padlásán, a kápolna fölött csüng.

A háború pusztító eszközei tönkrementek, vagy túlélték magukat. Maradványaikra rálapad ugyan az emlékezet, mint moha a romokra és megszépíti, mint patina az antik bronzot. De csakis az események hozzájuk tapadó emléke kölcsönöz nekik érdeket. Míg a béke alkotásai örökbecsűek.

A békének, a szeretetnek hirdetője, a kis harang, közel egy fél ezred év után is hiven teljesíti föladatát: az élőket hivogatja, a holtakat elsiratja.

Föliratа: 1496. O REX GLORIA EVENI CUM PACE.

A várban létező föliratok és faragványok teljes gyüjteményét adjuk az alábbiakban, tekintve, hogy azokat eddig csak részben s olykor hibásan tették közzé.

A vár külső bejáratánál egy pár, köből faragott domborműt látható, a kapú oszlopába, két felől, ember-magasságnyira befalazva. Az egymáshoz mindenben hasonló két faragvány czimert tartó két oroszlányt ábrázol. Az oroszlány profilban van kifaragva. (Egyik jobbra, másik balra: egymással szembe vannak fordulva.) Hátsó lábán ül, első lába a czimerre támaszkodik. Farka kigyózva nyulik föl oldala mellett. Szája tátva van. Magassága 67 cm.

Az ovál-alakú 40 cm. magas bomorú czimer hármas hegy fölött „növekedő" farkast ábrázol. Fölötte oldalt félhold. A farkas fejét föltartja, nyelvét kiölti. (Szapolyai czimer.)

Kővári László[1]) azt irja e két czimerről, hogy a kapú feletti bástya emeletének két ablaka alatt voltak.

Az oroszlán vizszintes hátsó lábáról látszik, hogy valamire (pl. párkányra) támaszkodott. Most lebeg.

Menjünk be a külső kapún; azután az első udvaron és az árkon átvezető bejárón áthaladva álljunk meg az igazgatói lakkal szemben. Az alatta levő bástya oldalán,

[1]) Erdély épitészeti emlékei.

a kapu tetejével egy vonalban bal kéz felöl a következő kőbe vésett föliratot pillantjuk meg:

FRATER GEORGIVS INFANS CROVACIAE EPISCOPVS VARADNSIS ET TESAVRARIVS ETCONSILIARIVS REGIE MAIESTATIS MDXX.

Ettől tovább balra lenn, a kertté alakitott árokban, megint csak a bástya falán, egy emléktáblába vésve ez áll:

Ferdinando I.
D. G. Aust. Imp. Apost. Rege Hung. H. X. V.
M. Principe Transilvaniae
et Siculor. Comite Tec.
Gloriose Regnante
Anno a nativitate Salvatoris
MDCCCXLIV
Fasces Transilvaniae tenent
Gubernator Regius
Josephus Teleki de Szék
Cancellarius aulae
Alexius Nopcsa de Felső-Szilvás
Episcopus Transilv.
Nicolaus Kovács de Csik-Tusnád
Supr. arm. Praefectus
Paulus L. B. Wernhardt. Gen. C. M. L.

Thesaurar. R. Emeritus	Consiliarii A. Intimi
Adamus Com. Rhédei	Jos. B. Bruckenthal
Franc. B. Kemény S. S. Praes.	Emericus Com. Miko
Lad. C. Lázár Cancel. Pr.	Ludovicus Lészai
Ioan. Wachsman C. N. Sax.	Michael Sala
Jos. Bedeus S. Cossar. Pr.	Wolfgangus Cseréi
Lad. Gál Exact. Pr. Praes.	Otto com. Degenfeld
Referendarii aulici	Wolfgangus Földvári
Lazarus L. B. Apor	Ludovicus B. Josika
Ludovicus C. Gyulai	Joan. B. Bornemissza
Ioannes Somlyai	Ludovicus Szabo
Samuel L. B. Josika	Fr. Horváth Caus. R. Dir.
Emer. Szentgyörgyi	Magist. Protonotarii
Ioan. Andr. Conrad	Alexander Donáth
. . . Es Eszterházi	Alexius Gálfalvi
. . . piscopus . . .	iensis

Ugyancsak lenn a kertben, az igazgatói lak alatt levő bástya északi oldalán, 2½ méter magasságban a sarkon egy 21 cm. magas és felül 99, alul 100, cm. széles kőlapon olvasható:

IOANES LANDVS FVNDATOR
SERMITALVS

Ha a kapúhoz visszatérünk és avval szemben állunk, jobb kéz felől a kapú nyílásának felső részével egy vonalban, a bástya falában, egy — Kővári László kifejezésével élve — „fölmászó helyzetben" levő oroszlánt látunk kőből kifaragva. Alatta kőbe vésve felirat van, melynek szövege a következő:

PAVLVS BANK VNGA
RVS DE COMITATV
BACIENSIS PROCVRAN
TE HOC OPVS CEPTV
ET PERFECTVM 1540.

Ez a feliratos kő a fölötte levő oroszlánnal — azt hiszszük — eredetileg nem e helynek volt szánva.

Ettől jobbkézre lenn a kertben a bástya falában meglát egy emléktáblát találunk, a melyen ez áll:

Piis Manibus
praefectorum provincialium
arcis novae ad Samusium
Andreae L. B. de Seeberg
Ladislai Pekri de Pekrovina
Josephi Mariaffi de Maxa
Josephi Josinczi L. B. d. N. Várad
lubenter posuit gratus successor
Petrus Rácz de Galgo
MDCCCXLII
His avita vediviva constitutione
anus MDCCCLXVI secutus
Paulus Czobel de Raioghfalva[1])

Cuius in locum primus per excelsum regium hungaricum ministerium justitiae denominatus praefectus Joannes Boër de nagy Berivoi[2]) successit ad MDCCCLXVIII

[1]) Hibás. Baloghfalva helyett vették.
[2]) Ez is hibás. Helyesen: Nagy-Berivó.

Altera vice secutus est Paulus Czobel anno MDCCCLXXVII ejusque in locum denominatus est anno MDCCCLXXXVI
Ignatius Pernél gratus praefectus

Ugyancsak lenn az igazgatói kertben a most leírt föliratról jobbkézre tovább, a bástya mellett, a déli várfalban egy fülkébe a Ferencz császár mellszobra van behelyezve, melynek talapzatán ez olvasható:

Memoria
Francisci Primi
Imperatoris Aug.
arcem hanc
XV Kalend. Sept.
MDCCCXVII
lustrantis
pereni pietatis
hoc monimento
aetati venturae
dicata
MDCCCXLII

Ha ezt a szobrot elhagyjuk és a déli várfal mellett a kertben, a balkézre eső várfalban, a virágház fölött 6 méter magasan látható, fennebb leírt Szapolyai czímer alatt egészen a munkatermek végéig tovább haladunk, azután ezen épületnek hátat fordítunk: akkor az árok ellenkező oldalán a falhoz épített és északra nézö fülkében V. Ferdinánd király mellszobrát pillantjuk meg. A szobor talapzatába vésve a következő felirat látható:

Ferdinando V.
Rege apost. regnante
fossam orientalem
australem et borealem
arcis novae Samusianae
palude foetidissima
sordibus et arundine
regionem natura sanam
aere putri memphitico
late inquinantibus
a saeculis scatentem
assiduo trimo labore

per captivos provinciales
ad operas publicas damnatos
insuntis CLXXXM operis
siccando et excolendo
regi optimo patriaeq:
fidum probat obsequium
Petrus Ratz de Galgo
gratia regis praefectus
annis ab arce condita
trecentis

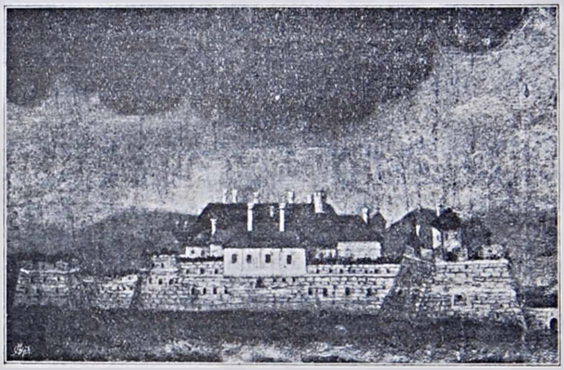

Rakóczy épület

Térjünk most vissza a kapúhoz, melyen benenve a Rákóczy-épület bűtűjét látjuk magunk előtt. Ezen a második emelet ablaka alatt fölirat látható, mely így hangzik:

REGNANTE·ILLSSO·AC·CELLSSO
TRANNE·PRINPE·GEORGIO·RA
KOCI·D DNO·NOBIS·CLEMENISSO
ANO·1653·PRO·TEMPORE·PROVIS·STEPH
AXI·FABIAN·DE·MAROS-S -IMREH

A Rákóczy és Martinuzzi-épület között levő udvaron, a hol a most közölt föliratot láttuk, jobbra fordulva a Martinuzzi-épület portálejával leszünk szemben. Olvassuk hát el, mi van a portálé fölébe irva:

DOMINVS ADIVTOR ET PROTECTOR MEVS·QVEM·
TIMEBO.

A kapú mellett balkézre eső ajtó fölébe, mely egykor lépcsőkön át az emeletbe vezetett, domborművű faragvány van belehelyezve. Két álló angyalt ábrázol, kik koszorút tartanak, mely püspöki süveg alatt levő czimert vesz körül. A czimer a Martinuzzié. Teljesen megfelel annak a kettőnek, mely a keleti várfal két bástyájának fokán volt s a melyet alább tüzetesen le fogunk irni.[1]).

A czimer alatt köbe vésve ez áll:

QVESIVIT PRESVL VIRTVTE GEORGIVS AMPLA.
HEC ARMA ET TITVLOS NATVS DE STIRPE CROATA.
HIC VNICORNO VT CORVVM PREBERE ALIMENTA
CERNIS SIC FIDE ET CVRIS VIGILANTIBVS APTVS
ASSIDVE REGI STVDVIT SERVIRE IOANNI ET
POSVIT IMPENSIS LONGEVE HEC PREMIA FAME.
MDXLII

Ugyan ebben az udvarban hátul, a Martinuzzi-épület végében levő támfal déli oldalába 3.20 m. magasságban befalazott 50 cmt. magas és 95 cm. széles kőlapon egy hosszú ruhás angyal domború faragású képe látható s ettől balra 15 évszám-töredék olvasható. Töredék az egész kőlap. Felénél jóval több hiányzik belőle. Az angyaltól jobbra czimer lehetett s a mellett jobb felől másik angyal. A fölött volt az évszám többi része.

Ez a faragvány máshonnan került ide. Különben a Martinuzzi idejében készült. A kis angyal derült arczán a családi hasonlatosság röglön felismerhető. Feltünően emlékeztet a portalé czimerén álló és a Szapolyai czimeren lebegő angyalokra.

Szapolyai-czimer.

Csaknem átellenben evvel a faragványnyal a zárka-épületen a következő szövegü fölirat olvasható:

[1]) Erről a czimerről („Archaeologiai Értesitő" XVI kötetében az 1896. 325—328 lap) Schönherr Gyula tollából igen érdekes illusztrált czikk jelent meg.

„Az ezen helyen állott régi mosó- és sütőház helyébe alapjából ujonnan épittetett 1874 évben, nagyberivói Boér János igazgatása, Heigel József kir. mérnök művezetése és kolozsvári ifj. Molnár Ferencz közvetlen vezetése alatt."

A Martinuzzi-épület kapuján átmenve, a nevezett épület és a háromemeletes főépület között elterülő udvarra jutunk. Itt látható a Martinuzzi nevét viselő épület nyugati oldalának közepén egy 5.80 méternyi hosszú és 4.14 m. szélességű kiugrás (rizalit), a melyen két oldalról az épület földszintjére lépcső vezet.

A kiugrás födetlen, kövel burkolt terrasse-ot képez. Ez alatt van a pinczе-bejáró. A pinczе-bejárótól jobbra és balra a sarkon van a bástyafokról levett és többször említett két czimer; a bejárás fölött pedig egy felirat látható. Szövege ez:

REST: HOC POMER: FELIC: REG
SEREN: PRIN: DO: GABRIELEIID
CI T: PRH. DET. SC. CAPIGIO: CIERO
FI PROVI IO. ZOLIOMI: CASTEL STEP
VAMOS ET FRAN BORZASI EXISIEN [1])
ANNM MDCXIX.

Érdemes lesz kissé tüzetesebben foglalkoznunk a képünkön látható Martinuzzi-czimerrel, mely — a mint fönebb említettük — hasonmásával együtt, a rizalit két sarkában van 1873 óta befalazva.

Martinuzzi-czimer

A czimert közepén egy vizszintes vonal választja kettő. A felső mezőben — a nézőtől — jobb kézről balra egy holló repül, szájában czipő, melyből egy czikk ki van vágva. Alatta a alsó mezőben a jobb kéz felől való sarokból egyszarvú emelkedik ki, heraldikai műnyelven szólva „nő-

[1]) Existen helyett hibásan irva.

vekedik.“ Ez szintén balra tart. A holló az egyszarvút táplálja.[1])

E czímert a hibornok állitotta össze. A holló a Pálosbarátok czímere, a kiknek rendjéhez ő is tartozott, az egyszarvú pedig az Utyesenics családé. — Az Utyesenics vagy Utyesenovics nevü tekintélyes horvátországi nemes családból származott ugyanis a hibornok. Anyja Martinuzzi leány volt. Ennek vette föl nevét. Különben néha a hollót egy magára is használta pecsétül.[2])

A mária-nosztrai plebánia-templomban, a szentélyből a sekrestyébe vezető ajtó fölött ma is látható a Pálosok köbül faragott czímere. Hármas hegy fölött a néző jobbjától balfelé repülő madarat ábrázol. A madár szájában kettös czipó. A czímer fölött korona.

A Martinuzzi-épület rizalitja, — a mint már emlitettük — most 4.14 meternyire ugrik ki a falból; régen — a várnak börtönné átalakitása alkalmából s ennélfogva 1786-ban fölvett térkép szerint — 7.56 meternyi volt annak a kiugrása és emeletes lépcsőházat képezett. A pinczeajtó előtt 3 pilléren nyugvó árkádos boltozat alatt, nyilt pitvar létezett, a hova szekérrel is be lehetett hajtani. Innen van a régi és mostani méret között 3.42 meternyi különbözet. A rizalitnak ezt a részét lebontották, az emeletet és födelet pedig leszedték róla. Ez a lebontás és átalakitás 1844 után történt; a Pataki-féle térképen még a régi állapot látható.

A szóban levő lépcsőház régi alakja már a Prioratotérkép fölvétele idejében (1670-ben) megvolt. Annál valószinübb tehát, hogy az 1619-ben készült föliratot eredeti helyét foglalja el jelenleg is.

A pincze-ajtóval átellenben, az udvar tulsó oldalán van a három emeletes főépület egyetlen bejárata, a melyen keresztül menve a lépcsőhöz érünk; ez a vár-árkában levő sétaudvarba vezet. Itt, ha visszafordulunk, a főépület keleti oldalán ezt a föliratot látjuk:

---

[1]) A Martinuzzi-épület kapuzatán levő latin szövegü föliratmagyarázata szerint.

[2]) Lásd Siebmacher-Csergheö: „Wappenbuch des Ungarischen Adels“ 405 lapján.

Erbaut als Landesstrafhaus
1857—1860
unter der Leitung des
Anton Brühl
k. k. Landes Strafhaus Verwalter u.
Friedrich Kauba
k. k. Ingenieur Assistenten.

A várban létező valamennyi fölirat és faragvány leirását bevégeztük. Most már szólanunk kell egy nem létező faragványról, illetőleg szoborról.

Kővári László ugyanis azt irja többször hivatkozott művében, hogy: „A belső udvarra belépve, balra az épület alatt[1]) fülkében állt eddig a Martinuzzi mellszobra. Hosszukó fej, szegletes ábrázat, magas, redös homlok jellemzik; szemei nagyok és husszúkók, orra szabályos, szája nagy s hasonló az álla is; a fő jobb felé vigyáz parancsolólag; nyaka meztelen, alább palást fedé. E főt a vár 48 előtti parancsnoka Rácz Péter találta meg, a vár udvarán eszközölt ásatás alkalmával, ő helyezte volt ide. Az 1857—58-iki ujításkor helyéről elmozdittatott."

Ennek a mellszobornak nem birok nyomába jönni, jóllehet untalan kérdezősködöm utána. Pedig ha rátalálnék, könnyen meglehet, hogy megint egy illusióval lennék szegényebb. A tudás ára rendesen az illusio!

A csalódástól azért tartok, mert Rácz Gyula birtokos, fegyintézetünk egykori kiváló érdemü igazgatójának: Rácz Péternek fia, ki a vár multjára vonatkozó kérdéseimre nagy előzékenységgel adott fölvilágositást, — azt irja a szóban levő szoborról, hogy: „Az ispotály sarkán[2]) a templom oltára hátulsó fele mellett egy faragott emberi kép volt. Ezt Martinuzzi-képének tartották, de aligha az volt; mert rossz homokkőbe durván volt kifaragva.

Egy római katona lehetett, mely a vár fundamentomába s épületeibe a régi római castrumból hozatott oda; — igaz, hogy e római katona képe bajusz- és szakáltalan volt s tán ez vezette félre az embereket, de Martinuzzi

[1]) Ugy kell lenni, hogy a Martinuzzi-épület alatt a kapuközben.
[2]) A jelenlegi gör. kel. templom helyét foglalta volt el az „ispotály"-nak nevezett épület.

Gy. magyar Pálos szerzetes lévén, okvetetlen bajuszt, sőt szakálat is viselt."

Torma Károly is megemlékezik 1860-ban egy szoborról[1]) ezen szavakkal: „Redős tógájú, szakállas férfiú mellképe; a jelenleg országos fegyintézetnek használt szamosújvári vár Martinuzzi által épített részének falába beillesztve. – A közönség hibásan vélte e féldomborműben Martinuzzi arczképét láthatni, miután kétségtelen római mű."

Kővári László és Rácz Gyula valószínűleg ugyanazon szakáltalan szoborról írnak.

A Torma Károly által említett szobor „szakállas férfiú mellképe."

Tehát, ha tévedés nem forog fönn, úgy két mellszobor volt a várban. Most egy sincs.

Hogy hova lett? senki sem tudja. Eltűnt nyomtalanul, mint annyi más emlék. Ez ez emberi alkotásoknak sorsa!

Szamosújvárt 1898 april. 24-én.

Vajna Károly.

3. Fejezet.

A szamosújvári kir. országos fegyintézet multja.

Hazánk országos jellegű letartoztatási intézetei között a szamosújvári a legrégibb. Alapítása II. József császár korára esik vissza. Felállítását nem a külföldi példa, sem valamely politikai eszme idézte elő, hanem egy nem várt eset. Ugyanis a régi időben a társadalom elesett szerencsétleneit, a kiket bíróilag szabadságvesztésre ítéltek, a megyék tartották lefogva saját börtöneikben, melyek rendszerint nagyon gyatrák voltak. 1785-ben történt, hogy a Háromszéki börtönből az ott letartoztatott rabok kitörtek s

[1]) „Rómaiak nyoma Erdély északi részében" czimű értekezésében, mely az Erdélyi Muzeum-egylet évkönyveinek II. kötetében jelent meg. (Lásd annak 32-ik lapját.)

s az ökel botokkal őrizö hajdúkat elkergetve, megszöktek. Közöttük sok veszedelmes jellemü egyén volt, a kik kerékbetörés helyett kegyelemből örökös börtönre voltak ítélve. Az országban, mely akkor még a Hora-lázadás izgalmai alatt állott, e megszökés híre nagy félelmet keltett. Ekkor, hogy a közbizalmat és csendet némileg helyreállítsa, az erdélyi Gubernium azon jelentéses indítványát terjesztette Bécsbe, miszerint a fejedelemségben levő gonoszlevők vonassanak össze a megyei börtönökből egy erre kiszemelt katonai várba. II. József elfogadta a tervet és 1785 október 20-án kelt udvari rendeletével a szamosújvári katonai várat jelölte ki egy „tartományi (provinciális) börtön" felállítására. Nagy nehézségek merültek volt fel a börtön szervezése körül; mert az erdélyi kormányszék katonai kezelés és igazgatás alá akarta azt vétetni. Az udvari hadi tanács azonban kikötötte, hogy csakis provinciális jeleggel birjon és a felállított határőrvidékek gonosztevöit ne szállítsák abba. A császár ezen utóbbi értelemben döntött és 1786. márczius 27-én kiadott udvari rendeletével a börtönt véglegesen szervezte. Főbb intézkedései ezen rendeletnek:

1. hogy a börtön előljárósága (liszti személyzete) 1 várnagy, 1 írnok, 1 ör- vagy strázsamester, 1 takarítószolga és 24 tartományi őrből álljon. Ezen utóbbiak a katonai szolgálatból kilépett félrokkant katonákból is vétethetnek fel;

2. hogy az életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélt rabok naponta és fejenként 2 krt kenyérre, a többiek pedig azon felül még 1½ krt kapjanak élelemre a provinciacassájából.

A várban akkor még a kolozsvári Gyulai-féle ezrednek egy helyőrsége állomásozott.

Miután az összes felszereléseivel és leltári vagyonával innen kivonult s csak a Martinuzzi-kápolnának két kis harangját és egy oltár-képét hagyta hátra. 1786. aug. 18-án és 19-én megejtetett a vár átadása a polgári hatóságok számára.

Ekközben kineveztetett az első polgári várnagy. Ennek ellenőrzése és Mraz tartományi mérnök vezetése mellett megkezdöttek és végbe vitettek az átalakitási munkálatok.

A katonasági raktárok- (magazin) és istállókból 9 börtönszobát (kaszamátát, Casematte) rendeztek be: hetet a férfi- és kettőt a nő-rabok számára. Felállíttattak két szégyen oszlopot (Schand-Säule), egyet a vár kapúja előtt, másikat a város piaczán. Az év végére elkészülve, 1787 január 1-én megnyittatott a tartományi börtön.

A sohajok ezen országának azóta lefolyt életében három korszakot különböztetünk meg.

I. KORSZAK.
(1787—1849.)

A tartományi börtönnek, mely később fenyitéki-háznak és fenyitő-intézetnek is nevezteteti, első és egyedüli tisztviselője az inspector vagy commandans volt, a kit közönségesen várnagynak hivtak. Ő nevezte ki a vár többi szolgálattevő alkalmazottjait, őrködött a vár biztonsága felett, gondoskodott a rabok élelmezése, ruházata és lakása felől, a közöttük felmerült panaszokat orvosolta, kezelte a vár pénztárát, a honnan kapták fizetéseiket az összes szolgálattevők 1840-ig, a midőn a városon a királyi pénztári hivatal (regius perceptoratus) felállíttatott. — A várnagyot a király nevezte ki és a kir. főkormányszék iktatta be hivatalába.

Első várnagy (Schloss-Verwalter) Báró Seeberg Gábor András (1786—1789), ki azonban alig 3 évi hivataloskodás után más magasabb rangú hivatalba lépett. Helyébe Pekri László (1789—1797) gubernialis tanácsos és királyfalvi nagybirtokos lépett. Az ő idejében az 1792-évi országgyülés elismerte és alkotmányosan törvénybe czikkelyezte a börtön felállítását tartományi jelleggel. Sok kellemetlenségei voltak, részint a várban, az úgynevezett Rákóczi-házban székelő harminczad hivatallal (adóhival), részint a rabok- és katonákkal. A kir. főkormányszék vizsgálatot rendelt ellene, de ő „mintsem a hajdúkkal confrontálják" minden hivatal-viseléstől „szimpliciter" lemondott.

Utóda Maxai Máriaffi József (1797—1810) Kolozsvár városi főbiró és gyulatelki nagybirtokos. A harminczad hivatallal megindult kellemetlenségek alatta még

nagyobb hullámokat vertek és csak akkor csendesedtek le, midőn legfelsőbb parancsra a harminczad hivatal (tricesimalis) innen kiköltözött. A Cato-jellemű Máriaffi „sok kedvetlenségeiből rémitő fejfájásokat kapott, melyek miatt majdnem egészen megvakult.“ 1810-ben lemondott hivataláról és Kolozsvárra vonult vissza.

Utóda L. B. nagyváradi Josintzi József (1811—1837). B. Josintzi az erdélyi kir. fökormányszéknél szolgált mint expeditorae adjunctus (kiadó-segéd). Nehéz időket élt át, ilyen volt az 1817-ben országszerte dühöngő nagy éhség, majd azután kitört az ázsiai kolera, melyek ugyancsak próbára tették várnagyi ügyességét. 1817. szept. 15-én I. Ferencz császár és apostoli király látogatta meg a várat. Josintzi alatt nyilt meg a posztó-fabrika. Meghonosította a „templomi muzsikát“ a rabok között és annak föntartására alapitó tőkét tett le. Majd 1819. márcz. 18-án a kir. fökormányszék kezébe 1000 Rh. frt alapitványt tett le „in rationem duorum captivorum semel in resipiscentiae et moralitatis principiis distinguendum.“

Hü szolgálatai és képessége tekintetéből 1821-ben „lovagrendet“ kapott. Alatta adta ki a kir. fökormányszék 1831. jul. 14-én az első „Instructiót“ arra nézve, hogy miként kormányoztassék a fegyház. A rabokkal atyailag bánt. „Beesés előttem — irja lemondási kérelmében — azon visszaemlékezés, hogy reám a szerencsétlenek soha sem haragudtanak, engemet nem átkozának; mert én a hivatalos kötelességet felebaráti szeretetté változtattam és a felebaráti szeretetből kötelességet alkottam.“ Majd rabsegélyző alapitványára czélozva mondja, hogy: „Valamennyi részben érezhessék eltávozásom után is ezen szerencsétlenek, hogy volt valaha nekiek egy olyan elöljárójuk, a ki róluk el nem felejtkezett és kevés részben is maga után emlékezetét hagyta.“ 1836. máj. 16—86 sz. — E tett is nemes szivére mutat.

Hivataloskodása utolsó éveiben erős csuzbajba esett. A miért is 1837-ben királyi tanácsosi czimmel nyugalomba vonult.

Eltávozásakor a város közönsége „osztály különbség“ nélkül a város végéig kisérte ki. Meghalt Budán 1849-ben.

Utódja galgói Rácz Péter (1837—1849). Azelőtt Bécsben szolgált, mint udvari cancellista. Az erélyes és széles látkörű Rácz mindjárt hivatalba lépte után csomó újítást vett tervbe. A várat kőkerítéssel vonalta körül. A vár árkát kiszáríttatta és szép kertté alakíttatta át úgy, hogy városi sétakert hiányában, az úri közönség ide jött üdülni. 1841. évi jún. 18-án 2211. sz. a. a kir. főkormányszék ezt írja Rácznak: „A vár árka úrságod fáradsága és szorgalma által közköltség nélkül úgy ki lévén szárasztva, hogy ottan a levegőt büdössséggel megveszteglető mocsarak, mint azelőtt, többé nincsenek: e részben kitünteteit igyekezete- és iparáért, és az e tárgybeli hivatalos kötelessége teljesedésében bizonyított szorgalmáért a kir. főkormányszéknek megelégedése úrságodnak tudtára adatik." A rabok részére a kir. főkormányszék helybenhagyása mellett 1843-ban „Fenyitéki szabályokat" dolgozott ki. Ő honosította meg legfelsőbb parancsra a rendszeres rab-iparüzleteket. 1842. nov. 15-én a kir. főkormányszékhez tett felterjesztésében jellemzőleg írja: „A gondviselésemre bizott országos börtön organisatiojára nézve nemcsak sok újitást hoztam javaslatba, melyeket a fges kir. főkormányszék és a fges Udvar is helyeselni méltóztatván, már exequáltam is, hanem annak felette még többek is vagynak fogalmomban, melyeknek előadhatására alkalmas időt és körülményeket lesek, — mindaddig, míg ezen országos börtön épen olyan lábra fog állíttathatni, mint a bécsi; mert azt akarom én, hogy a kettő között ne legyen semmi különbség, sőt ohajtanám, hogy a miénk főkéletességére felülmulja amazt, minthogy számtalanszor fájdalmasan kellett eltikkasztanom magamban azon való méltó boszankodásomat, hogy némely bécsiek „Sibirien"-t és „Siebenbürgen"-t ugyanazon egy tartománynak állították lenni."

A vár korcsmáját kivitte a várból és a sánczban új helyiséget épitett annak számára. A korcsma miatt nagy pert viselt a kir. fiscussal, a melyből győztesen került ki. Az 1848—1849 mozgalmas időben nagy okossággal és páratlan hazafisággal vezette a fenyitő-intézet ügyeit. De ebbeli érdemeit a német kormány avval honorálta, hogy hivatalától 1849. deczember havában egyszerűen megoszlotta.

E keret nem volna teljes, ha a börtön-intézet belső életét is nem vennők szemügyre.

A börtön-intézet czélja a büntető törvényszék által előírt börtön-büntetések végrehajtása. Az ez időbeli ítéletek nemcsak a szabadságvesztést, hanem annak végrehajtási módját is megszabták. Elvük volt az elrettentés. A tárgyat egy pár szemelvény megvilágítja.

Cseh Efraim gonosztevő ügyében, kit a háromszéki tábla és a kir. főkormányszék ítélete kerékbetörésre kárhoztatott, II. József császárnak 1787 márcz. 22-én 1138 sz. a. hozott legfelsőbb határozata ekképen szól:

„Ezen bűnösnek halálos büntetését ugyan elengedjük, de az azelőtt már kegyelem útján reá mért örökös börtönt oly formán tartjuk súlyosítandónak, hogy mindkét szemöldökére tüzes vassal megbélyegezve, Szamosújvárra szállíttassék és ott élete tartamára föld alatti börtönbe zárva és lánczokkal lekötve, csak kenyéren és vizen élelmeztessék. Azonkívül minden három hónapban egyszer, t. i. országos vagy heti vásárok alkalmával, a nyakában egy táblával, melyre rövidlen bűntettei jegyeztessenek fel, elrettentő példaként mások szemlélésére tétessék ki, és a mellett minden évben 50 bot-ütéssel bünhödjék."

1803. október 9-én 3443. sz. a. Dán Sján ügyében hozott kir. főkormányszéki határozat ekképen szól: „A mai naptól számlálandó két esztendei rabságra és 200 pálcza ütések elszenvedésére ítéltetett, oly formán, hogy 50 ütéseket a szamosújvári várban leendő általkisérletése előtt a mostani raboskodása helyén (Déván) 150 ütéseket pedig a szamosújvári várban töltött fél esztendei raboskodása után országos vásárok alkalmatosságával angariatim 25-tivel szenvedjen el."

1808. augusztus 21-én 35. sz. a. kelt várnagyi jelentés irja: „Ezen várban három classisra vagyon oszlva az ide ítéltetett raboknak büntető-helyeik. Az első classis a legkönnyebb, a második classisban a terhesebb, a harmadik classisban a legterhesebb büntetés alá tétetik kiki. E mellett sententiájoknak értelme szerint angariatim fél-esztendőnként, vagy esztendőben egyszer annyi pálczaütéssel, a mennyi sententiájokban van, vagy benn a várban,

vagy pedig künn a piaczon vásárok alkalmatosságával verettetnek meg. Némelyeknek még a pálczákon kivül, hetenként bizonyos napokra csupán vizen és kenyeren böjt is itéltetik, vagy hogy azokon a napokon böjtöljenek. Végre közönséges munkákra is szoríttatnak, a mint sententiájokban vagyon kiléve. Ezek illen a büntetések modositásai."

Minden egyes rabot beszállitása után megvasallak, és pedig minkét alsó lábszárára lánczczal összekötött 2—3 k. sulyú vasgyürüt, kezeire vaspereczet vertek fel, mely a lábgyürüvel volt összekötve. Ha szégyenoszlophoz való kikötésre is volt itélve, még nyak- és kar-vasat (Hals- und Arm-Eisen) kapott. A vasalásért a várlakatosának 3 krt fizetett a rab. Ha a rab nemes származású volt, a vasalástól rendszerint, a testi fenyitéktől minden esetben megkiméltek, de a kaszamátából nem engedték ki.

Mindegyik rab a sajátjából élelmezhette magát; e végett bizonyos mennyiségü pénzt tarthatott magánál, a mivel a vár kantinjából, vagy a vár udvarán áruló kofánéktól magának ételt- italt vásárolhatott. Ha szegény volt, a „provinczia" terhére élelmezték, és pedig naponként és fejenként adtak egynek-egynek: $1^1/_2$ font kenyeret, minden héten $^1/_4$ font szinhust, a többi napokon egy kupa zsiros ételt hüvelyes veteményből. Péntek nap az összes rabállomány csak korpa-czibere levest kapott. A szegényebb sorsú rabok élelmük javitására alamizsnát gyüjthettek a városon, vagy pedig országos vásárok alkalmával, mikor egy rabot kötöttek ki lánczra az országút mellé egy nagy perselylyel. 1808-ban a kir. fökormányszék ezen szokást betiltotta és a könyöradománygyüjtést csak a vár belterületére szoritotta. 1839-ben a kir. fökormányszék elrendelte, hogy „azon rabokat, a kik saját költségükön tartják fenn magukat, a többiekkel egyforma élelemben részesitse." De a várnagyok sohasem hajtották szigorúan keresztül ezen rendeletet és folytonoson szokásban volt a saját zsebére való étkezés.

A ruházatát is a rab tartozott magának megszerezni. A „provincia" csakis egy inget, egy gatyát és egy pár bocskort adott egy évre a szegényebb sorsúaknak. 1838. április 4-én a várnagy jelenti: „Egyik-másik rab ruhátlan

és mezítlábos s a kemény tél miatt nagyon gyenge és elszigorodott." 1813. január 7-én kelt kir. főkormányszéki leiratban mondatik: „A vár vizsgálata alkalmával a mult évben 120 foglyok a vizsgáló biztosok által csaknem meztelen állapotban találtattak." A kaszamáták közül 3 nem volt fűtésre berendezett, tehát nem is fűtötték őket. A rabok pedig éjjelre láncra fűzve egy közös fa-priccsen aludtak és a provinciától kapott halina-pokróczczal takaródzlak. A tehetősebb azonban tarthatott magának külön ágyneműt.

Az ítéletek szerint a rabok 50%-a közmunkával szigoritott rabságra volt elitélve. 1840-ig az összes munkaképes rabok külső munkára kijárhattak. A munkabér $^1/_3$ része a rabé, $^2/_3$ része a kincstáré volt. Közmunkaképen a rabok kövezték ki 1802-ben a város utczáit, 1804-ben a deési piaczot, 1805-től kezdve a kolozsvári utczákat. Mezei munkákra kijártak nemcsak a városra, hanem Széplakra, Szamosújvár-Németibe, Dengelegre, Iklódra. 1811-ben megkezdődött a gróf Eszterházi Jánosné szül. Bánffi Ágnes által felállított posztó-fabrika. Ezen fabrika 1823-ban megbukott, helyét a Halina-poszlógyártás foglalta el a provinczia-cassa terhére; ezt azóta szünet nélkül gyártják. A mester-rabok üzhették mesterségeiket. Rácz Péter idejében az iparüzletek virágzó lendületet nyertek, különösen 1840-től kezdve, a midőn királyi parancsra a rabok nem járhattak ki közmunkára, hanem bent a várban kellett foglalkozniok. 1848. január 1-től 1850 februárius haváig az összes rabipar szünetelt.

A beteg rabokat eleinte a belső-szolnokmegyei chyrurgus, majd a városi orvosok gyógykezelték. 1797-től már állandó chyrurgusa volt a várnak, a ki bent lakott az intézetben. 1817-ben fisicust is neveztek ki. Az egészségügyi viszonyok kezdettől fogva nagyon mostohák voltak a várban. 1797—1798 beszállitottak 151 rabot, ezek közül meghalt 72 rab, tehát a forgalmi szám 47%. B. Josintzi 1815-ben az éjszaki casszarmalis-ház felett egy emeletet épitteteti kórháznak s azt „a sajátjából ágynemüekkel látta el." 1831-ben kiütött a „göres mirigynyavalja" (Cholera) a várban. 1836-ban és 1848 október havában újra dühön-

gött sok áldozatot szedve. 1848. deczember 28. kelt orvosi jelentés, mely a kir. főkormányszékhez terjesztetett fel, ezeket írja: „A vár foglyai ezen 1848. évben a városi polgároknál többet és gyakrabban betegeskedtek, a menynyiben a várban állandó s több gerjesztő okok a különféle kórok kifejlődésére sohasem hiányzanak: egy kaszamátában 50-en is elzárva vagynak és így a levegő megromlásából eredendő betegségeknek ki vagynak téve; nem különben az angariális verések, vasbilincsek hordozása felsőbb kegyelmes rendeletek következtében megtartandó böjtök, lelkiismeret furdalása, hazavágy, ruházatokban való fogyatkozási s más egyéb körülmények, hogy annyi meg annyi okokat szolgáltatnak a betegségekre, kiki általláthatja. Epecsorvás, minden harmad-negyed napi lázak, üdögyuladások, vérhas, hasmenés, vérköpés, szemgyuladások, orbáncz, köszvények, börkölegek, rüh, vizkór, sérvések, filzamodások, görvélyek a vár foglyai közönséges nyavalyáihoz tartoznak és napirenden vagynak."

A vallás-erkölcsi állapotokat bejáró lelkészek gondozták, és pedig a helybeli franczi̇skanus atyák, a gör. kath. parochus, a szamosújvár-németi ev. ref. lelkész és a széki gör. kel. lelkész. A bejáró lelkészeket „vár káplánjoknak" hívják. 1821. november 22. a kir. főkormányszék rendelete a várnagyhoz ekképen szól: „Hogy az ottani különböző vallású foglyok, saját vallásuk és a keresztény erkölcstan elveiben nagyobb eredménynyel taníttathassanak, jónak látta ezen kir. főkormányszék az ide fogott Erköltsi keresztény oktatások, különösen a fenyitő házakban raboskodóknak remélhető megjobbitásukra' czimű könyvből két példányt leküldeni, oly meghagyással, hogy az illető lelkészek közvetitése mellett az ottani rabokat vasár- és ünnepnap, valamint böjtnapokon azok szerint tanitani és oktatni törekedjék, szorosan felvigyázva ezen rendeletnek egész terjedelmében való szoros betartására."

Összegezve a fentebbieket azt találjuk, hogy az 1848 előtti börtön-intézmény rendszerében, az erkölcsi javitás eszméje másodrangú szerepet játszott. Megvoltak a lelkészek, kik vallásosságot és erkölcsöt tanitottak, de az evvel karöltve járó tényezőt, az iskolázást, a jóra való szoktatást

nem ismerték. S ezen szervezésében a fenyitőház nem volt egyéb, mint bünös emberek bünlanyája, nyomorultak nyomorult háza. Mint a szú a fába, úgy ette bele magát a fegyelmetlenség és kihágás a rab-életbe. S e szellemet egyik rab örökölte a másiktól és a még romlatlan kedély is megromlott közöttük. Volt itt bent a várban kocsma, volt rab-asszony; és habár elkülönítve tartatlak a férfiak az asszonyoktól, a nagyobbára féllen és együttes élet sok rosszra ingerelte. S a biztonság és nyugalom fentartására pedig csak csekély számú őrség.

Kisebb közlemények.

Részlet Krimián kátholikosz életéből. 1885-ben távozott el Krimián a várából zárdából; ekkor igy szólott a néphez: „Örmény nép eltávozom kebledből. Itt hagyom szeretett szülőföldemet; a népet, mely nekem életet adott és Várakot, hol 27 évet töltöttem. De ne higyjed, örmény nép, hogy Krimián elfelejt téged 1820-ban, — midőn e helyen Krimiánt megkeresztelték — szivemben egy tábla képződött, melyre egy láthatatlan kéz e szót irta: nép. Utolsó leheletemig innen mi sem fogja e szót letörölni. Örmény nép, ne töröld ki te is szivedből Hájrig nevét. Emlékezzetek meg imáitokban Hájrigról. Szeressétek egymást; tanittassátok gyermekeiteket, munkálkodjatok a világosságért és kenyérért. Szavamat adom, hogy bárhol leszek: a Mászisz lábánál, vagy Byzantban, egy nap sem fog eltelni a nélkül, hogy meg ne emlékezzem szülőföldemről. Sőt, midőn Krimián az utolsó perczekben lesz, végrendeletileg meghagyja, hogy csontjait Vászpurágánba vigyék és Várakban, a szülőföld kebelére helyezzek nyugalomra."

Megbizhatlan statisztika. Török forrás azt mondja, hogy: „Gárinban van 501.000 mohamedán és 131.500 keresztény; Paghesban 254000 m. és 135 000 keresztény; Musban 505.000 m. és 69.000 keresztény; Vánban 241.000 m. és 80.000 k.; Erzéngánban 840 000 m. és 47.000 k. Az itt emlitett számokat, melyek az igazságot teljesen nélkülözik, és hazugságon alapulnak, — sietünk a legujabb népszámlálás adataival helyreigazitani (L. „A törökországi örmények és ezek szomszédai" czimü művet, mely Marseille-ben 1890-ben az „Armenia" nyomdájából került ki.) Ime ez az igazság: Gárinban (Papert és Álásgérdben együttvéve) volt a mészárlás előtt: 390.000 örmény, 10 000 örményből lett kurd és

80.000 mohamedán; Pághesben 115.000 örmény, 20.000 örményből lett kurd és 30.000 m; Musban: 118.000 örmény, 25.000 török és 10.000 örményből lett kurd; Vánban 195.000 (Hékhárral együtt) örmény, 15.000 török és 41.000 örményből lett kurd. Erzingánban 30.000 örmény és 2200 török. Ezek a számok az öt vilayet legújabb népszámlálásának eredményei. Ebbe nincsenek beleszámítva azon száz meg száz falu lakosai, melyek ellent nem tudván állani a török elnyomásnak, külföldre menekültek. A legutóbbi 17—18 év alatt több mint ¾ millió örmény vándorolt ki, — hogy kikerülje a török zsarnokságot — az országból. De visszatérnek, ha személy- és vagyonbiztonságot nyer Örményország.

Irodalom és művészet.

Az „Ellenzék" Verzár püspök szobráról ezeket írja: Dr. Verzár Auxentius, az örmény kath. egyház apostoli vicariusa Erdélyben és ‚alad'-i felszentelt püspök, — kinek emlékszobrát a hazai örménység főhelyének, Szamosújvár városának középpontján fogják felállítani, a mult század első negyedében fejtette ki közéleti üdvös tevékenységének nagyfontosságú eredményeit, hitküldéri és város-szervezési működésének és az utókor hálás emlékezetére érdemesített egész életpályájának (két század változó eseményei és átalakulásai által el nem homályosított) emo vivmányait. Érezszobrára Szamosújvár minden polgára nemzetiségi különbség nélkül, a közös polgári önérzet azon büszkeségével tekinthet majd, mely e város összes lakosságát egyetemlegesen megilleti a városalapító emlékezete iránt, kiben az örménység úgy, mint a hazai magyar és román katholikusok a kiváló főpapot a ‚sacerdos magnus'-t tisztelhetik. (nov. 4. 250 sz.) — A szamosújvári szobor-ügyben, melynek előhaladási fázisairól részünkről mindenkor szívesen megemlékeztünk, — ottani levelezőnk („Lunkai") folyton növekvő közérdeklődésről értesíti lapunkat; hangsúlyozván, hogy nemcsak a terv anyagi feltételei minden nagyobb nehézség nélkül biztosíthatók lesznek, — de egyszersmind a czélba vett eszme szellemi horderejének méltánylásában is egybehangzó közfelfogás és a megillető lelkesült hangulat uralkodik. Dr. Verzár Auxentius a szamosparti magyar várost alapító örmény püspök sírjának hollétе ugyan ismeretlen; de püspöki ornatusa maiglan a szamosújvári örmény kath. főtéri templomban, — püspöki (ékkövekkel kirakott) díszes keresztje pedig szamosújvár-németi-i báró Dániel Ernő kereskedelmi miniszternek családjában, hol nemzedékről nemzedékre átszállott becses ősi ereklyeként kegyelettel őriztetik (257 sz.) — A mi örményeink által megörökíteni óhajtott katholikus főpásztor — Verzár püspök (bármily meglepően hangzik) az erdélyrészi kath. magyarságnak is ideiglenesen helyettes püspöke volt s eme főpász-

tori minőségében a Székelyföldön főpapi teendőket végzett a nem örmény ajkú kath. hívek körében is. Mindenesetre rendkívüli jelenség ez, az örmények betelepedésének eme legelső időszakában. Az is nevezetes és különös említésre méltó, hogy szamosújvári örmény polgártársaink, főtéri díszes templomukban, a melynek építése ezelőtt éppen száz évvel fejeztetett be, — egyik oltár oldaloszlopainál már akkor felállították Magyarország (mint új hazájok) szentté avatott nagy királyainak: Szt-István első magyar, honszervező királyunknak és Szt-László királynak, a középkori keresztes-hadak diadalmas fővezérének mailan ott álló képszobrait. Mindezek csakugyan meglepő jelenségek s tiszteletreméltó szép vonások egy idegen országból csak röviddel azelőtt beköltözött nép (a mi derék és hazaszerető, de a mellett nemzetiségüket is megőrzött örményeink) történeti multjában és jellemében (258 szám).

A „Tiszántúl" az „Armenia"-ról. Ez a kitünően szerkesztett, tartalmas jó lap folyóiratunkról ezeket mondja: „A jeles örmény folyóirat novemberi füzetében a politikai és történelmi elem az uralkodó. Molnár Antal dr. folytatja „Az örmény kérdés" czimű aktualis érdekü tanulmányát, mely a franczia „Sárga-könyv" diplomácziai okmányai alapján készült (Le concert Européen, par le comte Benedetti, Revue des deux Mondes, 1898. aug. 1.) s melynek jelen II. része a nagyhatalmak részéről az örmények érdekében szerkesztett és a szultánnak megküldött jegyzék történetét tárgyalja, melynek végső része, a szegény üldözött keresztény nép vérétől piroslik, s a török megbizhatlanság, perfidia és tehetetlenség ekkatáns bizonysága. Érdekkel olvastuk azt is, mily szép mozgalom indult meg az örmény metropoliszban Verzereskul Auxentius püspöknek, Szamosújvár alapitójának emelendő szobor ügyében. Hosszabb czikk ismerteti a szamosújvári tanárgyülés lefolyását, melyen az ismert történetiró, Márki Sándor dr. elnökölt. Tudományos szempontból azonban a jeles szerkesztő művének kell oda itélnünk a pálmát, melyben t. i. Szamosújvár monografiáját nyujtja nekünk. Füzetünk a vár körülményes leirását tartalmazza, egy 1760-tól való és egy modern alaprajzzal. Ez utóbbi a régi várból alkotott fegyintézet alaprajza. A kisebb közlemények közül kettőt emelünk ki különösen. Az egyik, hogy Csobánján Árság, kinek felolvasását az Armenia nemrég közölte, „Ánálid" czim alatt örmény havi folyóiratot fog megindítani Párisban, a hol az armenophil áramlat nagyon erős, — a másik, hogy az első magyar hadi nyelvtant a még ma is élő Czetz János tábornok irta még 1844-ben. Trattnernél jelent meg. A jeles folyóiratot különben ajánljuk a közönség figyelmébe." (Nagyvárad 1898, szombat, nov. 12. IV. évfolyam 261. szám).

A szamosújvári püspökszobor — mint halljuk — ugyanazon méretek szerint fog elkészittetni, mint Szepessy püspöknek pécsi emlékszobra; és a költségek mintegy 15000 frtra terveztetnek. Tekintve, hogy ebből ötezer frt a város által fedeztetik, a

közadakozásból, mintegy tízezer frtnak kellene begyülnie; a mi a kath. főpapság élénk részvétele mellett, reménlhetőleg, könnyen be is fog gyülni, annyival inkább, minthogy az érzészobornak megörökítendő örmény püspök: Verzár Anzentius, a közel kétszáz év előtti hazai katholikus hierarchiának oly előkelően kimagasló egyénisége volt, hogy még diplomácziai küldetésekben is volt része: s örmény szertartású püspök létére egy időpontban Erdély róm. kath. püspökének székén ült (mint annak ideiglenes helyettese), miután az erdélyi egyházmegye latin szertartású híveinek kormányzatával is ő volt azon időben megbízva. („Ellenzék" okt. 25. 242 sz.)

Mi ujság az örmény világban?

A magyar király és az örmény nyomda. Ő Felsége a Király aug. 30-án magas látogatásával tüntette ki a bécsi örmény mechitharista szerzet által rendezett igen sikerült nyomdászati kiállitást. A Király egy negyed óránál is többet időzött a kiállitás termeiben, az abbástól és a nyomda-igazgatójától: Kálemkerián atyától kérdezősködött a mechitharisták nyomdászati munkásságáról. Ebben a roppant nagy nyomdában naponként 80—90 szedő 50—60-féle nyelven szed. A szedők többnyire bécsiek, mégis hibátlanul olvasnak és szednek örményül is. E nyomda az, mely az osztrák-magyar monarkhiában levő latin egyház összes nyomdászati szükségleteit készíti el. E nyomda, mely a bécsi nyomdák közt az első helyet foglalja el, Ő Felségének elismerésére érdemesült.

Ráffi síremléke. Tiz évvel ezelőtt, midőn e gyönyörű tollú, termékeny örmény regényiró meghalt, alakult egy bizottság azon czélból, hogy Ráffi szobrára gyüjtést eszközöljön. A neves örmény festő: Pásinesáreán állott a bizottság élén. Begyülvén a szükséges összeg, a bizottság a szobrot megrendelte. Vasárnap, okt. 9-én leplezték le Ráffinak szobrát, mely Tiflis „Chosiványkh" nevü temetőjében van felállitva. 12 órakor nagy néptömeg gyült össze; a papság a temető kápolnájában előbb misét mondott a nagy regényiró lelkéért, aztán elment a sírhoz és azt megszentelte. — A négyoldalú szép síremlék márványból készült. Egyik oldalára felül koszorúba e nevet „Ráffi" vésték, alája pedig két sort azon költeményéből tettek, mely igy kezdődik: „Szólalj meg ó tó" (Czájn dur ov dzováq). Ott van a szobron a laut is, mely szép ékitmények közt díszeskedik. Mind a magasságra, mind szépségre nézve a Ráffi síremléke az első azok között, melyek a „Chosiványkh"-temetőben vannak felállitva.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora" könyvnyomdája.

Szamosujvári Hiradó.

— Kuncz Elek tankerületi főigazgató úr a jelen tanévben már meglátogatta gymnasiumunkat. Négy napot töltött körünkben (okt. 26, 27, 28 és 29). Bement minden osztályba többször, meghallgatta a tanárok előadásait, kérdéseket intézett a tanulókhoz. Megnézte a szertárakat, a gyűjteményeket, könyvtárt; átvizsgálta az irásbeli dolgozatokat. Szóval semmi sem kerülte ki belátó szemeit. Okt 29-én gyülést tartott a tanári karral. Az iskola külső és belső állapotára vonatkozó, a részletekig menő talpraesett beszédében előadta atyai megfigyeléseit, bölcs utasitásait, jóakaratú megjegyzéseit. Ezen becses beszédnek, a nyilvánosságra tartozó részletét — magán jegyzeteim alapján — itt közre is adom: „Évről évre erősödik e tanintézet. Az oktatás jó kezekbe van letéve. Szivesen constatálom, hogy a mi a tanitást és erkölcsösséget illeti, jó úton halad az intézet. Egy ilyen culturalis intézetnek haladnia kell, csak úgy felelhet meg czéljának. Azon külső feltételek, melyek az előhaladást előmozditják, megvannak az intézetnél. Kivánatos, hogy visszaesés elő ne álljon. Egyik se alljon meg: ne hidje, hogy a további okulás felesleges. Az intézet hivatva van arra, hogy jó példával járjon előre. Rendelkeznek jó részt azon eszközökkel, melyekkel szélesiteni lehet a szakismereteket... Mindnyájan a társadalomnak vezetői; tartsák meg vezetői tisztöket úgy a társadalomban, mint az iskolában. Az önfigyelésre mindnyájoknak szükségök van; de szükséges a mások megfigyelése is... A nyári torna be van rendezve. Az elhalt tanár helye betöltetett. A helyiségek teljesen kielégitők. Tekintve a helyiségek számát, térfogatát és a fütést, — alig lehet még valami kivánnivaló. Tisztaság, rend, általában megfelelők. Nincs nyáron hideg és télen meleg fürdő: létesitsenek társadalmilag. Balázsi tanár elismerésre méltó fáradozása 26 tanuló számára biztositott ebédet. A rendtartás utasitásai kellő figyelemben részesülnek. A rendes tanulók száma 255, magántanuló 2. E szám, mely normalis, a testület működéséből következtetve, szaporodni fog. Az egészségi állapot nem mondható rossznak; a külsőből itélve a tanulók elég egészségesek. Rendszeretetök nem esik kifogás alá. Szorgalmuk kielégitő. Vallási kötelességeiknek eleget tesznek. Magából értetődik, hogy a tanulók hazafias szellemben neveltetnek. A más nemzetiségűek is hazafiasok: a hazának hü fiai... A tanári kar által felmutatott elismerésre méltó eredmény tanusitja, hogy haladnak, felhasználják az eszközöket és szélesitik ismereteiket. Az intézetnél az oktatási, szóval egyéb állapotok is — örvendetesek. Igyekezzenek, hogy az intézet, a hasonrangú intézetek közt, — első legyen." Igy szólott az, kinek iskolánk szervezése és fejlődése körül maradandó érdemei vannak. Adjon Isten Ő Méltóságának erőt, egészséget, hogy még sok hasznos szolgálatot tehessen — a magyar tanügynek!

— Városunk krónikása eseményt jegyzett fel okt. 26-ról. Ugyanis e napon tankerületünk derék főigazgatóján kivül hazaré-

szünkből egyszerre öt középiskolai igazgató látogatta meg gymnasiumunkat: Ferenczi István (államgymnasium Nagy-Szeben), Karátsony Márton (főesperes, róm. kath. gymn. Maros-Vásárhely), Avéd Jákó (róm. kath. gymn. Gyulafehérvár), Soó Gáspár (róm. kath. gymn. Szekely-Udvarhely) és Bándi Vazul (róm. kath. gymn. Csik-Somlyó). Az érdeklődő igazgatókhoz csatlakozott még a tordai esperes: Kovács Lajos. Miután a kolozsvári igazgatók és a testvérváros (Erzsébetváros) igazgatója: dr. Vikol János is már meglátogatták minta-iskolánkat, elmondhatjuk, hogy az erdélyi részek magyar középiskoláinak igazgatói majdnem mindnyájan megtisztelték becses látogatásaikkal középiskolánkat... És itt első sorban ismételve hálás köszönetet mondunk nagynevü közoktatásügyi miniszterünknek: dr. Wlassics Gyula Ő Nagyméltóságának, ki bőkezüen olyan gymnasiumot épittetett e városon és azt olyan ezélszerüen rendeztette be, hogy — ritkítja párját. De büszke lehet a város is maradandó fényes alkotásával, melynek meglátogatására messze földről is jönek — a tanférfiak.

— A statusgyülésen a püspök jelentését az iskolákról Pál István referens olvasta fel. „Számos új iskola alapitásáról, új épületek épitéséről és bővitéséről ad számot ez a jelentés. Simay Gergely örömmel látja óriási áldozatkészségét a főpásztornak, s ezért köszönetet nyilvánit (Zajos éljenzés). A püspök igéri, hogy jövőre is a megkezdett irányban törekszik haladni (Éljenzés. „Ellenzék").

— A közgyülés már tárgyalta Szamosújvár szab. kir. város közönségének 1899. évre szóló költségelőirányzatát. A bevétel 80823 frt 81 kr, a kiadás 80805 frt 70 kr; marad 18 frt 11 kr.

— Nyilvános számadás II. A Szamosújvárt felállitandó Verzeskul-szobor javára adakoztak Szamosújvárról: Az örm. kath. egyházközség 200 frt, Gajzágó János 100 frt, Merza János 50 frt, Papp testvérek 200 frt, Simay János 30 frt, Gajzágó Ferencz 100 frt, Placsintár Dávid 150 frt, Duha Bálint 50 frt, Bogdánfi István 50 frt, özv. Nyegrutz Kristófné Verzár Katalin 100 frt és végrendeletileg 500 frt, Pap Tivadar 50 frt, Voith Miklós 50 frt, Gajzágó Véri és Mária 50 frt, Vajna Károly és Novák Antal egy tánczmulatság jövedelméből átadtak 19 frt 40 krt. Kolozsvárról: Simay Gergely 100 frt, Merza Gyula 100 frt, Esztegár Tivadar 1 frt, Pap József 1 frt. Budapestről: Molnár Antal 50 frt, Segesvárról: Széchy Károly 5 frt. Deésről: báró Bornemissza Károly 25 frt. Kapnikbányáról: Lörincz Sándor 1 frt, Haraga Márton 1 frt. Székely-Udvarhelyről: Florián Kristóf 1 frt, Persián János 1 frt, Esztegár Bálintné 1 frt, Lukácsfi István 1 frt, Dárszon Béláné 50 kr, Krausz Ernőné 50 kr. Összesen 1988 frt (ezerkilenczszáznyolczvannyolcz frt) 40 kr. Ehhez adva a novemberi füzetben kimutatott 252 frtot, tesz 2240 (kétezerkétszáznegyven) frtot és 40 krt. Szamosújvárt, 1898. nov. 16-án. Esztegár Gergely áll. főgymn. tanár, szob. biz. pénztáros.